

ACUMEN:

International
Journal of
Multidisciplinary
Research

ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

ilmiy-uslubiy jurnali: 31.12.2024-yil.

Ushbu to'plamda « **ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH** » ilmiy-uslubiy jurnali 2024-yil 1-soni 5-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Directory of Research Journals Indexing, Researchbib, Index Copernicus, Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Jurnal materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

**“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” MCHJ**

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir, Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrası mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi: Eshqarayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz muhandislik-texnologiya instituti magistranti

TAHRIR KENGASHI A’ZOLARI

1. Editor-in-chief, Eshkaraev Sadridin Chorievich - associate professor of the Department of Analytical Chemistry of Termiz State University, Doctor of Philosophy Chemical Science, Termez, Uzbekistan. esadir_74@rambler.ru
2. Editor of technical sciences, **Rakhimov. B. Ganisher** - Tashkent chemical-technological institute, doctor of philosophy in technical sciences.
3. Editor of technical sciences, **Kamalova I. Dilnoza** - RESEARCH” for Editor of technical sciences Navoi State Pedagogical Institute, doctor of sciences in technics
4. Editor of medical sciences **Ye Fan Wang Glavin**, Case Western Reserve University, United States / Chinese Academy of Medical Sciences, Peking Union Medical College, China
5. Editor-of technical science, **Eshkaraev Ulugbek Chorievich** - Associate Professor of the Department of Primary Education Methodology of Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Candidate of Technical Sciences, Denau, Uzbekistan.
6. Editor of medical sciences **Carolyn Steele Gray**, Canada Research Chair in Implementing Digital Health Innovation (Tier 2), Canada
7. Editor of technical science **Babamuratov Bekzod Ergashevich** - associate professor of the Department of Physical Chemistry of Termiz State University, Doctor of Philosophy Technical Science, Termez, Uzbekistan.
8. Editor of medical sciences **Donata Kurpas**, Wroclaw Medical University, Poland
9. Editor of chemical sciences **Mirabbos Hojamberdiev Ikromovich**- associate professor of the Technische Universität Berlin, doctor of chemical science, Berlin, Germany
10. Editor of medical sciences **Mirella Minkman**, Vilans, Netherlands
11. Editor of chemical science Furkat B. Eshkurbonov - Termiz institute of engineering and technology, doctor of sciences in chemistry, Professor of technology of organic substance and materials on their basis, Termez, Uzbekistan. E-mail: furqateshqurbonov@gmail.com
12. Editor of medical sciences **Roberto Nuño**, Director Investigación y Formación Fundación Gaspar Casal, Spain
13. Editor-of Economic, **Otamurodov Shavkat Tillayevich** - Vice-rector of Termiz University of Economics and Service Doctor of Economic science, Termez, Uzbekistan.
14. Editor of medical sciences **David Perkins**, University of Newcastle, Australia

15. Editor-of Social and humanities, **Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich** - Termiz Institute of Engineering and Technology, Doctor of Social and humanity Science, Termez, Uzbekistan.
16. Editor of medical sciences **Otamurodov Furqat Abdukarimovich**, Director of Termiz Branch of Tashkent Medical Academy, Termez, Uzbekistan Doctor of science in Medical Sciences, Termez, Uzbekistan.
17. Editor of medical sciences **Robert Henderson**, University of Arizona
18. Editor biological sciences **Nurova Zamira Annakulovna** Termez branch of Tashkent Medical Academy. Termez, Uzbekistan Doctor of biological science, docent, Termez, Uzbekistan.
19. Editor filological sciences **Chris Kennedy**, University of Chicago
20. Editor of medical sciences **Turabayeva Zarina Kenjabekovna** Termez branch of Tashkent Medical Academy, doctor of Philosophy medical sciences, Termez, Uzbekistan.
21. Editor of Sociology science **Eryigitova Lobar Qodirovna** Head of the Department of Social Sciences and Physical Culture of CAMU International Medical University
22. Editor philological sciences **Jurayeva Ramziya Abdurahimovna** Kokand State Pedagogical Institute. Kokand, Uzbekistan Doctor of Philosophy in Philological Sciences (PhD), senior teacher.
23. Editor of philological sciences **Nilufarkhon. M. Aliboeva**, docent of comparative literary criticism, contrastive linguistics and translation studies, Kokan State Pedagogical Institute, doctor of philosophy in philological sciences
24. Editor of philological sciences **Ismoilov. A. Kahramonjon**, Docent of the Department of English in Preschool and Primary Education of the Kokon State Pedagogical Institute.
25. Editor of philosophical sciences **Rajabova. B. Etibor** Teacher of the Department of "Social Work and Philosophy" of Urgench State University, doctor of philosophy in philosophical science.

TARJIMA USULLARI: ANTUAN DE SENT-EKZYUPERINING "KICHKINA SHAHZODA" ASARI MISOLIDA

Abdushukurova Soxiba Faxriddin qizi
Termiz davlat pedagogika instituti talabasi
soxibaabdushukurova@gmail.com

ANNOTATSIYA: Ushbu ilmiy tezisdagi, Antuan de Sent-Ekzyuperining *"Kichkina shahzoda"* asari misolida badiiy tarjima usullari tahlil qilinadi. Badiiy tarjimadagi turli usullar, jumladan, literal tarjima, adaptatsiya, parafrazing va yaratish, o'rganiladi va ularning tarjima jarayonidagi roli ko'rsatiladi. Asar matnini boshqa tilga ko'chirishda tarjimonning ijodiy yondashuvi va madaniy farqlarni hisobga olishning ahamiyati ta'kidlanadi. *"Kichkina shahzoda"* asari misolida tarjima usullari amaliyotda qanday qo'llanilishini, shuningdek, tarjima jarayonida madaniy o'zgarishlar va tilni moslashtirishning zarurligini ko'rsatib o'tadi. Ushbu tezis, badiiy tarjimaning nazariy asoslarini, tarjima usullarining samarali qo'llanilishini va tarjimonning ijodiy ro'lini tushunishga yordam beradi.

KALIT SO'ZLAR: Badiiy tarjima, tarjima usullari, literal tarjima, adaptatsiya, parafrazing, madaniy farqlar, ijodiy yondashuv, antuan de sent-ekzyuperi, kichkina shahzoda, tarjimonning ro'li, tarjima nazariyasi, badiiy adabiyot

СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА: НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ АНТУАНА ДЕ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИ «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ»

Абдушукурова Сохиба Фахриддин кызы
Студентка Термезского государственного
педагогического института

АННОТАЦИЯ: В данной научной статье анализируются методы художественного перевода на примере произведения Антуана де Сент-Экзюпери «Маленький принц». Изучаются различные методы перевода, такие как буквальный перевод, адаптация, парафразирование и творчество, и подчеркивается их роль в процессе перевода. Особое внимание уделяется значению творческого подхода переводчика и учёту культурных различий при переносе текста на другой язык. На примере произведения «Маленький принц» демонстрируется применение методов перевода на практике, а также необходимость учитывать культурные изменения и адаптировать язык в процессе перевода. Данная статья способствует пониманию теоретических основ художественного перевода, эффективного применения методов перевода и творческой роли переводчика.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Художественный перевод, методы перевода, буквальный перевод, адаптация, парафразирование, культурные различия, творческий подход, Антуан де Сент-Экзюпери, Маленький принц, роль переводчика, теория перевода, художественная литература

TRANSLATION METHODS: ON THE EXAMPLE OF ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY'S "THE LITTLE PRINCE"

Abdushukurova Sokhiba Fakhriddin qizi

Student of Termiz state pedagogical institute

ANNOTATION: This scientific thesis analyzes methods of literary translation using Antoine de Saint-Exupéry's "The Little Prince" as an example. Various translation methods, including literal translation, adaptation, paraphrasing, and creation, are explored, highlighting their roles in the translation process. The importance of the translator's creative approach and the consideration of cultural differences when transferring a text into another language is emphasized. The example of "The Little Prince" illustrates the practical application of translation methods and the necessity of adapting language and cultural nuances during translation. This thesis aids in understanding the theoretical foundations of literary translation, the effective application of translation methods, and the creative role of the translator.

KEYWORDS: literary translation, translation methods, literal translation, adaptation, paraphrasing, cultural differences, creative approach, Antoine de Saint-Exupéry, The Little Prince, translator's role, translation theory, literary works

KIRISH

Tarjima, nafaqat tilni, balki madaniyatni ham o'zgartirish jarayonidir. Adabiy tarjimaga alohida e'tibor qaratilgan, chunki badiiy asarlarni tarjima qilishda nafaqat so'zlar, balki ular orqali yaratilgan tasvirlar, ruhiyat va muallifning ijodiy uslubi ham boshqa tilda saqlanishi lozim. Badiiy tarjima usullarini tahlil qilishda muhim omil sifatida Antuan de Sent-Ekzyuperining "*Kichkina shahzoda*" asari misolini keltirish mumkin. Bu asar nafaqat bolalar adabiyotida, balki butun dunyo badiiy adabiyotida katta ahamiyatga ega bo'lib, uning tarjimasi o'ziga xos tarjima usullari va yondashuvlarni talab qiladi.

Badiiy tarjimada tarjima usullari

Tarjima jarayonida qo'llaniladigan usullar turlicha bo'lishi mumkin. Badiiy tarjima, xususan, badiiy asarlarni boshqa tilga ko'chirishda qiyinchiliklar mavjud, chunki asarlarni tushunish uchun nafaqat so'zlarning, balki madaniyat, ijtimoiy kontekst, estetik va badiiy jihatlarni ham hisobga olish zarur. Badiiy tarjima usullaridan eng keng tarqalganlari quyidagilardir:

Literal tarjima: Bu usulda asarning ma'nosi iloji boricha to'g'ri va aniq tarzda tarjima qilinadi. Literal tarjimadan foydalanganda asar original tuzilishi va ma'nosini

saqlashga harakat qilinadi. Biroq, literal tarjima madaniy farqlarni hisobga olishda ba'zan muammolar yuzaga kelishi mumkin.

Adaptatsiya: Tarjimada madaniy va lingvistik farqlarni hisobga olgan holda, ba'zi iboralarga o'zgartirishlar kiritiladi. Bu usulda maqsad - o'quvchiga matnni ancha tushunarli qilishdir.

Parafrazing: Asl matnning mazmunini saqlagan holda, tarjimon so'zlarni va iboralarni boshqacha tarzda ifodalashga harakat qiladi. Bu usulda asarning umumiy ruhini va mazmunini to'liq uzatishga erishiladi.

Creative translation: Tarjimonning ijodiy yondashuvi orqali asarning badiiy va estetik jihatlari saqlanadi. Badiiy asarlarda, ayniqsa, badiiy tarjima yaratish jarayonida tarjimon original asar matnining ruhini saqlab, yangi tilda o'ziga xos tarzda aks ettiradi.

Literal tarjima usulida asar matnining so'zma-so'z tarjimasi amalga oshiriladi. Bu usulda ma'no imkon qadar aniq va to'g'ri saqlanadi, lekin ba'zan bu usulda tarjima qilingan matn o'zbek tilida tabiiy bo'lmasligi mumkin.

"Asosiy narsa ko'z bilan ko'rinmaydi."

"What is essential is invisible to the eye."

Bu jumla literal tarzda tarjima qilingan, chunki tarjimadagi ma'no aniq va original matn bilan mos keladi.

Adaptatsiya usulida tarjimon asar matnini yangi tilga o'zgartirishda madaniy farqlarni hisobga oladi. Bu usulda ba'zi so'zlar yoki iboralar o'zgartiriladi, shuningdek, ma'lum bir madaniyatga moslashtiriladi.

"Katta odamlar juda g'aroyib."

"Grown-ups are very strange."

Bu misolda, "katta odamlar" iborasi ingliz tilida "grown-ups" deb tarjima qilingan, chunki ingliz tilida bu ibora o'zbekchadagi "katta odamlar"ga mos keladi. Madaniy kontekstda, bu o'zgarish tabiiy ko'rinadi.

Parafrazing usulida asl matnning ma'nosi saqlanadi, lekin so'zlar va ifodalar boshqacha tarzda beriladi. Bu usulda tarjimon matnni o'zgartirish orqali uning mazmunini aniq va tushunarli qilishga harakat qiladi.

"Sen o'zing o'rgatgan narsalar uchun abadiy mas'ul bo'lib qolasan."

"You become responsible, forever, for what you have tamed."

Bu misolda asl ma'no saqlanib, lekin "narsalar" va "o'rgatgan" so'zlari parafraz qilinib, ingliz tilidagi "tamed" (tamesh) so'zi qo'llanilgan, bu orqali tarjima yanada tushunarli va tabiiy bo'lgan.

Yaratilgan tarjima usulida tarjimon matnning badiiy va estetik jihatlarni saqlagan holda, tarjima qilishga intiladi. Bu usulda tarjimon original asarning o'ziga xosligini va ruhini yangi tilda yaratadi.

"Faqat yurak bilan to'g'ri ko'rish mumkin."

"One sees clearly only with the heart."

Bu misolda tarjimon badiiy tarzda, lekin ma'no saqlangan holda, so'zlarni moslashtirgan va asarning estetik tuzilishini saqlagan. Yuqorida keltirilgan misollar turli tarjima usullari – literal tarjima, adaptatsiya, parafrazing va yaratish – yordamida "*Kichkina shahzoda*" asarining ba'zi jumllalarining ingliz tiliga tarjimasi ko'rsatilgan. Har bir usulning o'ziga xos yondashuvi va ahamiyati bor. Tarjima jarayonida asl matnning ma'nosini to'liq uzatish, badiiy va madaniy jihatlarni hisobga olish zarur.

XULOSA

Tarjima usullari, ayniqsa badiiy tarjimada, asar mazmunini va estetik jihatlarni saqlab qolish uchun katta ahamiyatga ega. "*Kichkina shahzoda*" asari misolida ko'rsatilgan tarjima usullari - literal tarjima, adaptatsiya, parafrazing va yaratish - badiiy tarjimaning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun zarur bo'lgan yondashuvlardir. Asar matnini yangi tilga ko'chirishda tarjimon nafaqat tilni, balki madaniyat va badiiy jihatlarni ham hisobga olishi kerak. Shuningdek, tarjima jarayonida madaniy farqlar va lingvistik xususiyatlarni inobatga olish muhimdir. "*Kichkina shahzoda*" asarining tarjimasi, tarjima nazariyasini va amaliyotini o'rganishda ajoyib misol bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sent-Ekzyuperi, A. de. (1943). *Kichkina shahzoda*. Paris: Gallimard.
2. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall.
3. Nida, E. A. & Taber, C. R. (2003). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
4. Комилов Н. Бу қадимий санъат // Таржима санъати (Мақолалар тўплами). 3-китоб. – Тошкент, 1976.
5. Kamoljonovich, S. J., & O'G, Y. N. U. B. (2022). BADIY TARJIMA UCHUN TARJIMA USULLARI TAHLILI (IAN TUHOVSKIY ASARLARI MISOLIDA). *Ta'lim fidoyilari*, 18(5), 32-37.
6. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.

PROFESSIONALLY ORIENTED ENGLISH TEACHING TO STUDENTS- PHILOLOGISTS

Buronov Oybek Paygamovich

Orifov Khimoyiddin Kosimovich

Students of Termiz state pedagogical institute.

ANNOTATION: The article outlines some areas of professionally oriented teaching of English on the example of philologists. The main goals and objectives of the article are formulated. The relevance of the issue under consideration is indicated. The author emphasizes that the leading method in teaching professionally oriented English is the communicative method. In theoretical and methodological terms, this problem has not been fully studied, today many researchers and scientists are working on it. Some areas of providing professionally-oriented teaching of English to bachelors of philology are highlighted. The author refers to them: studying the needs of society in philological education, changing the content of education, which should contribute to the formation of communicative and professional competencies, as well as the creation of an educational and methodological base for the learning process.

The author introduces the developed teaching aids for the discipline "Foreign language" for the direction of training "Philology". On the example of philologists, it is considered how professional training can be improved by means of the English language. A significant role in the process of professionally oriented learning is played by special vocabulary. Since philology is understood as a set of sciences that study the culture of the people (language, literature, history, philosophy, art and their relationship), expressed in language and literary creativity, the study of philological vocabulary and terminology is a very complex process. The basic principles of teaching professionally oriented vocabulary and terminology, which contribute to the expansion of the vocabulary of the English language, are outlined. An important role is given to such content of education, which creates the need for the use of professional speech, writing, reading. It is proposed to consider in practice the integration of two academic disciplines profile and language.

KEY WORDS: professional sphere, university students, communicative competence, educational process, educational and methodological documentation, professionally oriented education, English.

ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ

АННОТАЦИЯ: В статье рассматриваются некоторые аспекты профессионально ориентированного обучения английскому языку на примере студентов-филологов. Сформулированы основные цели и задачи статьи. Указана

актуальность рассматриваемого вопроса. Автор подчеркивает, что ведущим методом обучения профессионально ориентированному английскому языку является коммуникативный метод. В теоретическом и методологическом плане эта проблема еще недостаточно изучена, и в настоящее время над ней работают многие исследователи и ученые. Освещены некоторые направления обеспечения профессионально ориентированного обучения английскому языку бакалавров филологии. К ним автор относит: изучение потребностей общества в филологическом образовании, изменение содержания образования, которое должно способствовать формированию коммуникативных и профессиональных компетенций, а также создание учебно-методической базы для учебного процесса.

Автор представляет разработанные учебные пособия по дисциплине «Иностранный язык» для направления подготовки «Филология». На примере филологов рассматривается, как профессиональная подготовка может быть улучшена средствами английского языка. Существенную роль в процессе профессионально ориентированного обучения играет специальная лексика. Поскольку филология понимается как совокупность наук, изучающих культуру народа (язык, литературу, историю, философию, искусство и их взаимосвязь), выраженную в языке и литературном творчестве, изучение филологической лексики и терминологии является очень сложным процессом. Описаны основные принципы обучения профессионально ориентированной лексике и терминологии, способствующие расширению словарного запаса английского языка. Важная роль отводится такому содержанию образования, которое создает необходимость использования профессиональной речи, письма, чтения. Предлагается на практике рассмотреть интеграцию двух учебных дисциплин: профильной и языковой.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: профессиональная сфера, студенты университета, коммуникативная компетенция, образовательный процесс, учебно-методическая документация, профессионально ориентированное образование, английский язык.

FILOLOGIYA TALABALARIGA KASBIY YO'NALGAN INGLIZ TILINI O'QITISH

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada filologlar misolida kasbiy yo'naltirilgan ingliz tilini o'qitishning ayrim yo'nalishlari yoritilgan. Maqolaning asosiy maqsad va vazifalari belgilangan. Ko'rib chiqilayotgan masalaning dolzarbligi ta'kidlangan. Muallif kasbiy yo'naltirilgan ingliz tilini o'qitishda asosiy metod sifatida kommunikativ metodni qayd etadi. Nazariy va metodik jihatdan ushbu muammo to'liq o'rganilmagan bo'lib, bugungi kunda bu borada ko'plab tadqiqotchilar va olimlar ishlamoqda. Filologiya yo'nalishi bo'yicha bakalavrlarga kasbiy yo'naltirilgan ingliz tilini o'qitishni ta'minlashning ayrim yo'nalishlari ko'rsatib o'tilgan. Muallif bu yo'nalishlarga quyidagilarni kiritadi: jamiyatning filologik ta'limga bo'lgan ehtiyojlarini o'rganish, ta'lim mazmunini

o'zgartirish, bu esa kommunikativ va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga hissa qo'shishi, shuningdek, o'quv jarayoni uchun o'quv-uslubiy bazani yaratish.

Muallif "Filologiya" yo'nalishi bo'yicha "Chet tili" faniga oid ishlab chiqilgan o'quv qo'llanmalarni taqdim etadi. Filologlar misolida ingliz tili vositasida kasbiy tayyorgarlikni qanday takomillashtirish mumkinligi ko'rib chiqilgan. Kasbiy yo'naltirilgan o'qitish jarayonida maxsus lug'at muhim rol o'ynaydi. Filologiya xalq madaniyatini (til, adabiyot, tarix, falsafa, san'at va ularning o'zaro bog'liqligini) o'rganadigan fanlar majmui sifatida qaralishi sababli, filologik lug'at va terminologiyani o'rganish juda murakkab jarayondir. Kasbiy yo'naltirilgan lug'at va terminologiyani o'qitishning asosiy tamoyillari, ingliz tilidagi so'z boyligini kengaytirishga yordam beruvchi usullar bayon qilingan. Ta'lim mazmuniga professional nutq, yozish va o'qish zaruriyatini yaratadigan sharoitlar kiritilgan. Amaliyotda profil va tilga oid ikki akademik fan integratsiyasini ko'rib chiqish taklif etiladi.

KALIT SO'ZLAR: kasbiy soha, universitet talabalari, kommunikativ kompetensiya, ta'lim jarayoni, o'quv-uslubiy hujjatlar, kasbiy yo'naltirilgan ta'lim, ingliz tili.

Statement of the problem in general terms and its connection with important scientific and practical problems. At this stage of the development of society, the professional orientation of teaching university students becomes the most significant and priority. Proficiency in a foreign language at a level sufficient for professional communication in the professional field is one of the requirements of modern society for university graduates and is an indispensable component of their professional training. Students' understanding of the role of the English language in their future professional activities makes it motivated to study it in depth.

The learning process can be subordinated to a certain algorithm, which contains the whole complex of methodological techniques and teaching aids that are adequate to the goals and conditions of learning. Analysis of recent studies and publications that dealt with aspects of this problem and on which the author bases himself; highlighting previously unresolved parts of the general problem. The essence of professional foreign language training lies in the formation and development of abilities for foreign language communication through the integration of approaches to creating a foreign language professionally oriented educational environment at the university [1]. A large number of scientific works touch upon the essence of this approach and its aspects.

Career-oriented teaching of English originated as a scientific direction in the 1960s abroad. The analysis and development of a theoretical framework in the field of theory and methods of teaching foreign languages was carried out by such scientists as: N.I. Almazova, T.M. Balykhina, I.L. Beam, P.B. Gurvich, A.D. Deikin, R.P. Milrud, E.I. Passov,

O.G. Polyakov, G.V. Rogova, Yu.E. Prokhorov, G.G. Sokolova, S.K. Folomkina, A.N. Shamov, S.F. Shatilov, A.V. Shchepilova, A.N. Schukin and others [2]. Today, a lot of work is being done to optimize the educational process and methods of teaching English.

Scientists, researchers, and practitioners analyze the state of affairs, specify the requirements for methodological developments, and create educational and methodological complexes. But, agreeing with the point of view of many scientists, it should be noted that the concept of professionally oriented teaching of the English language has not yet been fully formed. We find an explanation for this fact in the insufficient development of the designated problem in theoretical and methodological terms, which puts it in the category of topical ones. The problem of the professional orientation of teaching by means of a foreign language has yet to be solved.

It is necessary to radically change approaches to the organization of language training; without this, it is not possible to expect a significant improvement in the level of preparedness within the time allotted by the program and on the existing educational and methodological basis. Formation of the goals of the article. The purpose of this article is to consider some areas of providing professionally-oriented teaching of the English language on the example of philologists.

Presentation of the main research material with substantiation of the obtained scientific results. The key method in teaching professionally oriented English is the communicative method, which is based on the idea that the language is used for communication, therefore, the goal of teaching a foreign language is the formation of communicative competence.

This means that a modern student must master the terminology and basics of speech professional culture, technologies for extracting information from professional texts. Mastering English terminology in the professional field is a difficult methodological task, complicated by the lack and incompleteness of industry-specific translation dictionaries and relevant terminological standards. Studies have shown that the main principles of teaching professionally oriented vocabulary are:

- didactic (visibility, interdisciplinary integration);
- psychological (stages in the formation of lexical skills and abilities);
- methodical (learning vocabulary in various types of speech activity, a differentiated approach depending on the purpose of learning vocabulary) [3].

Compliance with the above principles allows students to master a certain set of lexical units (a thematic dictionary that displays the key concepts and terms of the philological field), syntactic and grammatical categories specific to scientific literature, the ability to abstract and annotate what they have read, turns of speech and clichés typical for oral communication in a professional circle. (presentations, symposiums, conferences,

joint work on projects, communication on the workflow with colleagues from other countries), the ability to understand the above elements by ear [4].

We have identified the following areas for providing professionally-oriented teaching of English to bachelors of philology: analysis of current philological problems, study of the educational needs of society, updating the content of education, creating educational and methodological documentation of the learning process, which includes work programs of disciplines, textbooks, teaching aids, workshops, work notebooks, methods, etc. Let us dwell on the educational and methodological component of the educational process, the creation of which is preceded by: research work [5], study of the experience of other universities, preparation and analysis of scientific articles on this issue [6-11], consideration of the structure and content of the available material, accumulation of information.

As a result of this approach, the educational process for the direction of training "Philology" in the discipline "Foreign Language" is provided both with a basic textbook, which is one of the defining teaching aids, and supplemented by the author's developments. The author's component is specially developed teaching aids that contribute to the formation of a whole range of communicative and professionally oriented competencies in students. The most important criterion in creating a manual for teaching professional English, we consider the availability of the proposed material, as well as the use of such training tasks and techniques that make it possible to develop speech skills [12].

Thus, in the work program of the discipline "Foreign Language" of the direction of preparation "Philology", which is studied in the first year, it is recommended to use:

- an electronic educational and methodological manual "English Grammar" in three parts, which deals with all grammatical categories and uses an integrative approach
- comparison of Russian and English grammar. The manual is up-to-date, exercises are selected for each topic, allowing you to check the degree of assimilation of the material, there are links in the text, after passing which you can get additional information on the topic and pass the test;
- electronic workshop "English for philologists", designed to expand professional vocabulary and terminology.

The selected literary texts (fragments of the works of English classics), which are of great importance in the professionally oriented education of philologists, and the proposed tasks for them allow to activate the vocabulary of students, expand the possibilities of analyzing the means of artistic expression. At present, work on the creation of educational and methodological documentation for professionally oriented teaching of English to bachelors of philology has not been completed.

At the stage of development and collection of material, information, there are two more manuals that will significantly expand the capabilities of the existing base and will

contribute to the formation of lexical skills. These are the educational and methodological manual "English terminology for philologists" and "Collection of professional texts for philologists (in English)". The main task of these manuals is to create situations that determine the need to use professional speech [4].

Special vocabulary plays a significant role in this approach of teaching. Philological terminology seems to be diverse, quite complex, covers many areas of life and has its own characteristics and features. Today, while working on the manual "English terminology for philologists", we study scientific works in the field of philological and linguistic education, discourse, use the capabilities of Internet search engines [13–15], consider glossaries of terms in philology and linguistics, on the methodology of teaching English, we are working on dictionaries of philological and linguistic terms, etc. [16–18].

Philology students are involved in such search and research work. The use of elements of analysis in the educational process allows students to expand their skills in working with lexical material and move to the level of ability to operate with a specific professional term and consciously apply it. Thus, the content of teaching English is closely related to professional training at the university, it must be formed by selecting each methodological and content component, taking into account the direction of training of students and to help them master it [19].

The topics studied should be of a profiling nature, the vocabulary should include a large amount of professional terminology, and tasks should be aimed at mastering professional vocabulary. The next direction in providing professionally-oriented teaching of the English language is the expansion of interdisciplinary links between the English language and other disciplines of professional orientation.

In [20], we emphasized the possibility of a wide use of the integration of academic disciplines, which implies the study of certain issues of special disciplines in a foreign language. It is logical to assume that the creation of professional foreign language training for university students will be reduced to the introduction of interdisciplinary integration. A foreign language is a tool that allows, on the one hand, to master a foreign language, on the other hand, to learn a profession through language [21].

Having considered the curriculum of the bachelor's program in the field of study "Philology", having determined the structural and logical connections of the disciplines of the profile and language cycle, it seems possible to us to integrate the academic discipline "History of Foreign Literature", which is studied in the first two years of study, and the disciplines "Foreign Language" or "English in the field of professional communication", coinciding in terms of training. Such integration involves the study by students of English classical and modern literature in English.

This process should be ensured by the teachers of the foreign language department, and here the interdisciplinary alliance and cooperation of the departments is very important.

Considering the above, we emphasize that as a result of professionally oriented learning of a foreign language, lexical skills, skills of reading professional documentation, skills of oral and written speech are formed [22-26].

Conclusions of the study and prospects for further research in this area. We have considered some areas of providing professionally-oriented teaching of English to bachelors of philology, highlighting among them the creation of new approaches and methods in the educational process, allowing the formation of communicative and professional competencies, the development of professionally-oriented teaching materials for each area of training, allowing to develop speech skills, full-scale establishment of interdisciplinary connections.

Understanding and taking into account the results of the analysis and the achievements of the pedagogical experience of previous generations will contribute to the widespread introduction of the integration of various methods, ideas and approaches in education, and will make the process of learning English professionally oriented.

BIBLIOGRAPHY:

1. Zvyagintseva E.P., Valiakhmetova L.V. Integrative-developing approach in the course of foreign language training of university students as one of the promising vectors of the educational process // Prospects of Science. 2014. No. 9 (60). pp. 38–41.
2. Poltavets I.D. Formation of Comparative Analysis Skills in Philology Students: Abstract of the thesis. ... Candidate of Pedagogical Sciences / Nizhny Novgorod State Linguistic University. Nizhny Novgorod, 2012
3. Vilensky M.Ya., Obraztsov P.I., Uman A.I. Technology of professionally oriented education in higher education. Eagle: OSU, 2010. 270 p.
4. Shaimova G. A., Shavkieva D. Sh. Vocational-oriented teaching of English in non-linguistic universities // Young scientist. 2013. No. 11. S. 692–694.
5. Adamko M.A. Formation of professional competence of students of the direction of preparation of bachelors "Philology" on the basis of an integrative approach: abstract of dis. ... Candidate of Pedagogical Sciences / Togliatti State University. Togliatti, 2013.
6. Adamko M.A. Analysis of the results of the study of the process of formation of professional competence among students - philologists on the basis of an integrative approach. Vector of Science of Togliatti State University. 2014. No. 1 (27). pp. 193–197.
7. Adamko M.A. Features of teaching English at the university in modern conditions // Vector of Science of Togliatti State University. 2015. No. 3-2 (33-2). pp. 283–288.
8. Smirnova E.V. Didactic goals of using information technology tools for the development of foreign language skills in the process of teaching English // Karelian scientific journal. 2014. No. 4. S. 82-88.

9. Egortseva N.A., Sidorkina N.V. The value of role-playing games in teaching English // *Azimuth of scientific research: pedagogy and psychology*. 2016. V. 5. No. 1 (14). pp. 49-52.
10. Buldina I.A. Basic principles of teaching speaking in a foreign language (English) to students of non-linguistic specialties of the university with different levels of training // *Karelian scientific journal*. 2016. V. 5. No. 4 (17). pp. 9-12.
11. Zonova M.V., Nikolaeva N.A., Sosnina N.G. Formation of managerial skills of the future manager of the service industry in the process of participation in project activities in English // *Azimuth of scientific research: pedagogy and psychology*. 2017. V. 6. No. 4 (21). pp. 197-201.
12. Adamko M.A. The technology of integrative learning in the formation of general professional competence "Philological analysis and interpretation of a literary text" among students-philologists // *Vector of Science of Togliatti State University*. 2012. No. 3. S. 215–218.
13. Polenova A.Yu. The problem of written discourse and the possibility of its use in the educational process of the university // *Culture. The science. Integration*. 2011. No. 3. S. 68–72.
14. Balykhina T.M. Structure and content of Russian philological education. Methodological problems of teaching the Russian language: scientific publication. M.: MGUP, 2000. S. 39.
15. Bagramova N.V. On the combination of innovations and trends in teaching foreign languages in the context of the Bologna process // *Foreign languages in economic universities in Russia*. 2005. No. 4. S. 37–41.
16. Khvorostin D. English-Russian Dictionary of Linguistic Terms. Chelyabinsk, 2007. 113 p.
17. Zherebilo T.V. Dictionary of linguistic terms. Nazran: Pilgrim, 2010. 486 p.
18. Akhmatova O.S. Dictionary of linguistic terms. M.: Editorial. URSS, 2004. 576 p.
19. Bezrukova V.S. Pedagogy: textbook. Rostov n / D .: Phoenix, 2013. 381 p.
20. Adamko M.A. Integrating academic disciplines as one of the ways to improve the effectiveness of teaching English at a university // *Azimuth of Scientific Research: Pedagogy and Psychology*. 2016. V. 5. No. 4 (17). pp. 17–20.
21. Marsh D. Content and Language Integrating Learning (CLIL). A Development Trajectory. Cordoba: University of Cordoba, 2012. 554 p.
22. Smirnova E.V. Individual-psychological aspect in teaching a foreign language when using electronic means of educational purposes // *Azimuth of scientific research: pedagogy and psychology*. 2016. V. 5. No. 4 (17). pp. 408-411.

23. Bobrova N.V. Difficulties of profile-oriented teaching of English in a technical university // Privolzhsky Scientific Bulletin. 2015. No. 4-2 (44). pp. 37–40.
24. Khokhlenkova L.A. The advantages of the project method in teaching a foreign language to future specialists in tourist destinations in service universities // Azimut of Scientific Research: Pedagogy and Psychology. 2016. V. 5. No. 2 (15). pp. 171-174.
25. Blieva Zh.M., Khosroeva N.I. Foreign language as a subject and speech in the formation of a multicultural worldview of environmental students // Azimut of scientific research: pedagogy and psychology. 2016. V. 5. No. 4 (17). pp. 74-78.
26. Rudneva T.I., Khrantsova A.B. Influence of foreign language means on the dynamics of students' professional motives // Samara Scientific Bulletin. 2016. No. 4 (17). pp. 216-220.

**TARJIMA USULLARI: ERNEST XEMINGUEYNING "CHOL VA DENGIZ"
ASARI MISOLIDA**

Qosimova Aziza Mamayusupovna
Termiz davlat pedagogika instituti talabasi
azizaqosimova004@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola Ernest Xemingueyning "Chol va dengiz" asarini tarjima qilish jarayonida qoʻllanilgan usullarni tahlil qilishga bagʻishlangan. Minimalistik uslub, ramziy obrazlar, va asarning chuqur falsafiy mazmuni tarjimonlar uchun qiyinchilik tugʻdiradi. Maqolada tarjima usullari nazariyasi va bu usullarning asarda qoʻllanilishi misollar bilan yoritilgan.

Kalit soʻzlar: Tarjima usullari, Ernest Xeminguey, "Chol va dengiz", minimalizm uslubi, soʻzma-soʻz tarjima, erkin tarjima, moslashtirilgan tarjima, ramziy obrazlar tarjimasi, tarjima nazariyasi, falsafiy mazmun, madaniy kontekst, badiiy tarjima, metaforalar tarjimasi, xalqaro adabiyot, tarjima qiyinchiliklari

**TRANSLATION METHODS: ERNEST HEMINGWAY'S "THE OLD MAN
AND THE SEA" AS A CASE STUDY**

Kosimova Aziza Mamayusupovna
Student of Termiz state pedagogical institute
azizaqosimova004@gmail.com

Abstract: This article is dedicated to the analysis of the translation methods applied in translating Ernest Hemingway's "The Old Man and the Sea." The minimalist style, symbolic imagery, and profound philosophical content of the work pose challenges for translators. The article highlights the theory of translation methods and their application in the work, illustrated with examples.

Keywords: Translation methods, Ernest Hemingway, "The old man and the sea," minimalist style, literal translation, free translation, adaptive translation, symbolic imagery translation, translation theory, philosophical content, cultural context, artistic translation, metaphor translation, international literature, translation challenges.

**МЕТОДЫ ПЕРЕВОДА: НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЭРНЕСТА
ХЕМИНГУЭЯ "СТАРИК И МОРЕ"**

Косимова Азиза Мамаюсуповна

Студентка Термезского государственного педагогического института

Аннотация: Данная статья посвящена анализу методов перевода, применённых при переводе произведения Эрнеста Хемингуэя "Старик и море". Минималистичный стиль, символические образы и глубокое философское содержание произведения представляют сложность для переводчиков. В статье

рассматривается теория методов перевода и их применение в произведении, иллюстрированное примерами.

Ключевые слова: Методы перевода, Эрнест Хемингуэй, "Старик и море", минималистичный стиль, дословный перевод, свободный перевод, адаптивный перевод, перевод символических образов, теория перевода, философское содержание, культурный контекст, художественный перевод, перевод метафор, международная литература, сложности перевода.

KIRISH

Ernest Xeminguey - zamonaviy adabiyotning yorqin vakili. Uning qisqa, ammo mazmunli yozish uslubi adabiyotda "minimalizm" deb ataladigan uslubga asos bo'lgan. "Chol va dengiz" asari Nobel mukofoti sovrindori bo'lib, insonning kurashuvchanligi, tabiat bilan hamohangligi va azaliy qadriyatlar ramzi sifatida tanilgan. Ushbu asarni tarjima qilish jarayonida turli tarjima usullari qo'llanilib, original matnning mazmuni va muallif uslubini saqlab qolish ustuvor vazifa sifatida qaralgan.

Tarjima – tilshunoslik, adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslik bilan chambarchas bog'liq bo'lgan murakkab ijodiy jarayon. Badiiy asarlarni tarjima qilish nafaqat matn mazmunini boshqa tilga o'tkazish, balki muallifning uslubi, asarning estetik jihatlari va madaniy kontekstini saqlab qolishni talab qiladi. Bu jarayonda tarjimon o'zining nafaqat til va madaniyat bilimlarini, balki ijodkorlik qobiliyatini ham ishga solishi lozim.

Ernest Xemingueyning "Chol va dengiz" asari zamonaviy adabiyotning durdona namunasi sifatida tan olingan. Ushbu asarda insonning tabiat bilan munosabati, azaliy kurashuvchan tabiati va ma'naviy jasorati ramziy obrazlar orqali ifodalangan. Xemingueyning qisqa va sodda jumalarga asoslangan minimalistik uslubi uning asarlarini tarjima qilishni osonlashtirgandek tuyulsada, aslida tarjimonlardan chuqur nazariy bilim va ijodiy yondashuvni talab qiladi. Mazkur maqolada "Chol va dengiz" asarining tarjima jarayonida qo'llanilgan so'zma-so'z, erkin va moslashtirilgan tarjima usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, ramziy obrazlar, metaforalar va madaniy kontekstlarni boshqa tilga o'tkazishdagi qiyinchiliklar va yechimlar o'rganiladi. Bu tadqiqot badiiy tarjimaning amaliy va nazariy jihatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Tarjima nazariyasida usullar

Tarjima usullari asarni boshqa tilga o'tkazishda qanday yondashuv qo'llanilganini ifodalaydi. Quyidagi asosiy usullar Xeminguey asarini tarjima qilishda dolzarb:

So'zma-so'z tarjima

Matnni lug'aviy ma'noda tarjima qilish, grammatik va uslubiy moslikka kamroq e'tibor qaratiladi. Masalan, asardagi "He was an old man who fished alone in a skiff in the Gulf Stream" jumlasini ba'zi tarjimonlar tomonidan "U bir qari odam edi, u skifda yolg'iz

baliq ovlar edi" deb tarjima qilingan. Ushbu usul soʻzlarning lugʻaviy maʼnosini saqlab qoladi, ammo uslubga putur yetkazadi.

Erkin tarjima

Asosiy mazmunni saqlab qolgan holda matnni qayta tuzish. Masalan, yuqoridagi jumla "U qari baliqchi edi, uzoq dengizda yolgʻiz oʻzi ovga chiqardi" tarzida erkin tarjima qilinadi. Bu usul kontekst va mazmunni yanada ravon yetkazadi.

Moslashtirilgan tarjima

Milliy madaniyat va urf-odatlarini hisobga olgan holda tarjima qilish. Asarda dengiz va baliqchilik hayoti koʻp joyda tasvirlangan. Tarjimonda mahalliy madaniyatga yaqin terminlar qoʻllanishi mazmunni osonroq qabul qilishga yordam beradi.

"Chol va dengiz" asarida ramziy obrazlarning tarjimasi

Asarda ishlatilgan ramzlarni tarjima qilish tarjimonning ijodkorlik yondashuvini talab qiladi.

Chol - insonning kurashuvchan tabiati ramzi. Baʼzi tarjimonlar cholni "yoshi ulugʻ baliqchi" deb moslashtirgan.

Dengiz - hayotning murakkabligi va cheksizligi ramzi. Baʼzi tarjimalarda "dengiz"ni "oʻkean" deb oʻzgartirish orqali ramziy koʻlam kengaytirilgan.

Baliq - insonning oliy maqsadlarini ifodalaydi.

Tarjima jarayonidagi qiyinchiliklar

Minimalistik uslubni saqlashda noanʼanaviy soʻzlar va qisqa jummalarni oʻzgarimas holda qoldirish.

Ingliz tilidagi metafora va simvolik maʼnolarni oʻzbek tiliga oʻtkazishda madaniy toʻsiqlar.

Til oʻzgacha boʻlishiga qaramay, oʻquvchiga matnni oson qabul qilish imkonini berish.

"Chol va dengiz" (The old man and the sea) asaridan olingan baʼzi jumlar va ularning oʻzbek tiliga turli usullarda tarjima qilinishi misolida tahlil qilamiz:

"He was an old man who fished alone in a skiff in the Gulf Stream and he had gone eighty-four days now without taking a fish."

Soʻzma-soʻz tarjimada *"U bir qari odam edi, u Skifda yolgʻiz baliq ovlar edi va u endi sakson toʻrt kundan beri baliq tuta olmayapti."* Lugʻaviy maʼno saqlangan, lekin jumla ravon emas. Matnda "skiff" soʻzining izohi oʻquvchiga tushunarli boʻlmashligi mumkin.

Erkin tarjimada *"U qari baliqchi edi, yolgʻiz qayiqqa chiqib, sakson toʻrt kundan buyon baliq tutolmay yurgan edi."* Maʼno ravon va tushunarli yetkazilgan, "skiff" soʻzi milliy madaniyatga moslashtirilib "qayiq" deb tarjima qilingan.

Moslashtirilgan tarjimada *"Bir qari baliqchi bor edi, u oʻz qayigʻida dengizga chiqib, sakkiz yuz toʻrt kun baliq tutmagan edi."* Sonlarni oʻzbek madaniyati uchun qulay

o'zgartirish yoki "dengiz" so'zini kontekstga moslashtirish o'quvchiga tushunishni osonlashtiradi.

"The old man was thin and gaunt with deep wrinkles in the back of his neck."

So'zma-so'z tarjimada *"Chol ozg'in va holdan toygan edi, bo'ynining orqa qismida chuqur ajinlari bor edi."* Lug'aviy ma'no saqlangan, lekin "holdan toygan" iborasi kontekstga unchalik mos kelmasligi mumkin.

Erkin tarjimada *"Cholning orqa bo'ynida chuqur ajinlar bor edi, u juda ham ozg'in va qaddi bukik edi."* "Holdan toygan" o'rniga kontekstga mosroq "qaddi bukik" ishlatilgan, bu qahramon holatini aniqroq ifodalaydi.

Moslashtirilgan tarjimada *"Chol juda ham ozg'in edi, bo'ynidagi ajinlar uning og'ir hayotini aks ettirardi."* Bu usul qahramon holatini milliy o'quvchiga hissiy jihatdan yaqinroq yetkazadi.

"It is better to be lucky. But I would rather be exact. Then when luck comes you are ready."

So'zma-so'z tarjimada *"Omadli bo'lgan yaxshi. Ammo men aniqlikni afzal ko'raman. Omad kelganda tayyor bo'lasan."* Lug'aviy ma'no yetkazilgan, ammo uslub va kontekst hissiyot yetkazmaydi.

Erkin tarjimada *"Omadli bo'lish yaxshi, lekin men har doim aniq bo'lishni tanlayman. Chunki omad kelganda tayyor bo'lish kerak."* Ma'no o'quvchiga qulay va ravon tarzda yetkazilgan.

Moslashtirilgan tarjimada *"Omad kelishini kutish kerak emas. Men ishni puxta qilish tarafdoriman, shunda omad ham o'zi keladi."* Tarjima milliy o'quvchi tafakkuriga yaqinlashtirilgan, jumladagi "exact" so'zining ma'nosi kengaytirib, "puxta qilish" tarzida ifodalangan.

Ushbu misollar asarning qaysi tarjima usuli bilan o'tkazilganiga qarab kitobxonga ta'sir qilish darajasi qanday o'zgarishini ko'rsatadi. Tarjima usullarini to'g'ri tanlash original matnni milliy madaniyat doirasida to'g'ri yetkazishga yordam beradi.

XULOSA

"Chol va dengiz" asarining tarjimasi minimalistik uslub va chuqur ramzlarni ifodalashdagi mukammallikni talab etadi. Tarjimonlar asarning mohiyatini saqlab qolish uchun so'zma-so'z, erkin va moslashtirilgan tarjima usullarini muvofiqlashtirgan holda qo'llashi lozim. Shuningdek, milliy o'quvchilarning madaniy xususiyatlarini inobatga olgan holda, tarjimaga ijodiy yondashuv zarur. Ernest Xemingueyning "Chol va dengiz" asarini tarjima qilish jarayonida so'zma-so'z, erkin va moslashtirilgan tarjima usullarini muvofiqlashtirib qo'llash original matnning mazmuni, uslubi va ramziy ma'nolarini saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Asar o'zining minimalistik uslubi va chuqur ramziy obrazlari bilan tarjimonlar uchun katta ijodiy sinov bo'lib, badiiy tarjimada qator muammolarni keltirib chiqaradi. Mazkur tahlil shuni ko'rsatadiki, tarjimonlarning asosiy

vazifasi – muallifning til va madaniyat chegaralarini yengib o‘tib, o‘quvchiga asl asardagi ma’no va hissiyotlarni to‘liq yetkazishdan iboratdir. Tarjima jarayonida:

So‘zma-so‘z usul original matnning strukturaviy va lug‘aviy jihatlarini saqlash uchun qo‘llanilsa, erkin usul mazmun va hissiyotlarni o‘quvchiga ravon va tabiiy yetkazishda yordam beradi. Moslashtirilgan usul esa madaniy tafovutlarni hisobga olgan holda o‘quvchining idrokiga moslashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, asardagi ramziy obrazlar, masalan, chol, dengiz va baliq, tarjima jarayonida alohida e’tibor talab qiladi. Ushbu ramzlarning ma’nosini saqlash, ular orqali ifodalangan falsafiy mazmunni o‘quvchiga to‘g‘ri yetkazish tarjimonning ijodiy va nazariy bilimlariga bog‘liq. Tarjima nazariyasining amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilish nafaqat badiiy tarjima jarayonining sifati oshishiga, balki madaniyatlararo muloqotning yanada samarali bo‘lishiga xizmat qiladi. Shu sababli, tarjima jarayonida ijodiy va ilmiy yondashuvni uyg‘unlashtirish muhimdir. Ernest Xemingueyning "Chol va dengiz" asarining tarjimasi badiiy tarjimada qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan usullarni o‘rganish va takomillashtirish uchun ajoyib namunadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Hemingway, E. *The Old Man and the Sea*. New York: Scribner, 1952.
2. Комилов Н. Бу қадимий санъат // Таржима санъати (Мақолалар тўплами). 3-китоб. – Тошкент, 1976.
3. Kamoljonovich, S. J., & O’G, Y. N. U. B. (2022). BADIY TARJIMA UCHUN TARJIMA USULLARI TAHLILI (IAN TUHOVSKIY ASARLARI MISOLIDA). *Ta’lim fidoyilari*, 18(5), 32-37.
4. Newmark, P. *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall, 1988.
5. Aliev, A. "Tarjima nazariyasi va amaliyoti", Toshkent, 2012.

TREATMENT AND DIAGNOSTICS OF LYMPHANGIOMAS IN CHILDREN

Isakov Abdurauf Mamadiyarovich

Associate Professor, Department of Anesthesiology and Resuscitation of Pediatric Surgery, Faculty of Postgraduate Education, Samarkand State Medical University, Candidate of Medical Sciences

Abstract: *Lymphangiomas are tumor-like formations, the genesis of which is associated with malformations of embryonic lymphatic sacs during their formation and differentiation. Lymphangiomas arise as a result of malformations of the lymphatic system in the embryo, starting from the 6th week of pregnancy. Due to the genetic relationship of lymphangiomas to blood vessels, in particular, to the venous system, their radical removal presents certain difficulties, where they are located close to the main vessels of the neck, axillary region, mediastinum and other localizations.*

Keywords: *lymphangioma, children, sclerotherapy, surgical treatment.*

Macroscopically, they consist of lymphatic cavities of different sizes containing lymph. The inner surface of the cavities is lined mainly with vascular endothelium, in some places where it is absent, the lining is represented by mesenchymal tissue.

Lymphangiomas can be external (cervical, cervical axillary-thoracic) and internal (mediastinal, internal organs, retroperitoneal, pelvic). Most often, lymphangiomas are located in the zones of embryonic development of the lymphatic system: neck, axillary region, retrosternal space. The most common lymphangiomas are cervical localization, which make up from 74 to 82% (25-2000). Lymphangiomas are also found in other anatomical areas of the body. In addition to the cervical, they can be cervicothoracic (24-2000), and are also found in the mediastinum in the abdominal organs (22-2001), retroperitoneal space (17-2001), pelvis. Cervicothoracic lymphangiomas occur in 6% of patients (24-2000), mediastinal localization - in 10-16% of patients, in the abdominal organs - in 1-2% (22-2001), retroperitoneal location - in 1-2% (17-2001), pelvic localization - in 1-2% of patients.

In accordance with the objectives of the dissertation research (increasing the radicality of lymphangioma removal, stage-by-stage excision, compliance with the principles of cosmetic surgery), a critical analysis of domestic and foreign publications, mainly of the last 15 years, in one way or another touching upon these aspects of surgical treatment of lymphangiomas in children was carried out. First of all, we consider it appropriate to cover the current state of the problem of the radicality of removal of lymphangiomatous tumors in children. Literature sources indicate that relapses of lymphangiomas occur in 6 - 10.68% of cases. In addition, it should be noted that relapses occur mainly when it is necessary to leave areas of tumor tissue on large vessels, nerves, trachea, pericardium, i.e. in anatomically complex areas. Mechanical removal of lymphangiomatous tissue from these vital anatomical formations is almost impossible without damaging them with the development of serious complications, mainly bleeding, up to and including death. A number of authors express an erroneous, in our opinion, opinion that when removing

lymphangiomas, one should not strive for their radical excision. According to these authors, it is enough to remove the main part of the tumor tissue, leaving some of it on large vascular trunks and vital organs, wiping with alcohol and stitching with nylon, and one can count on a stable long-term result. In this regard, the problem of the radicality of surgical intervention in the excision of lymphangiomas still remains one of the most pressing. Due to the genetic relationship of lymphangiomas to blood vessels, in particular, to the venous system, their radical removal presents certain difficulties, where they are located close to the main vessels of the neck, axillary region, mediastinum and other localizations. In this regard, lymphangiomatous tissue, which is difficult to remove and therefore remains on large vascular trunks, serves as a source of tumor relapses, which occur from 6.4% to 7.6%. In this connection, attempts are being made to chemically influence such areas of tumor tissue. In the treatment of small superficial lymphangiomas, some authors use alcohol, quinine urethane, OK-432 (15-2000; 23-2000), Bleomycin, and Etiblok skin embolization of lymphangiomatous cysts as sclerosing therapy. Sclerosing therapy (76° alcohol and 0.25% novocaine solution in a 1:3 ratio) was part of a combination treatment that was administered to 8 patients with extensive tumors that could not be completely removed surgically.

In recent years, a number of publications have appeared, primarily among pediatric otolaryngologists, on the conservative use of various sclerosing agents (14,15-2000) for the treatment of neck lymphangiomas extending to the submandibular region and face. We analyzed the studies of authors with the largest number and deepest study of clinical observations.

In the studies of C. Brewis et al. (2000), the drug OK-432 (Picibanil) was used to treat 11 children with head and neck lymphangiomas over the period from 1996 to 1998. OK-432 is a lyophilized mixture of a low-virulence strain of streptococcus (*Streptococcus pyogenes*) and benzylpenicillin. Mechanism of action: OK-432 causes aseptic inflammation of the intima of the tumor walls, which leads to their fusion and suppression of lymph production. According to other authors, OK-432 leads to an increase in the number of leukocytes in the tumor due to neutrophils and macrophages that produce biologically active substances - cytokines that increase the permeability of the endothelium of the lymphangiomatous walls and enhance the outflow of lymph from the tumor cavities. We like the first point of view, since there is an indisputable clinical fact of lymphangioma regression after its inflammation associated not with the introduction of Picibanil, but with the intratumor development of a banal endogenous infection. Before the introduction of the drug, children underwent computed tomography or magnetic resonance scanning. A single dose of the drug - 0.2 mg in 20 ml of saline (no more) was injected into the lymphangioma after lymph aspiration under anesthesia. In 2 patients, complete tumor regression was achieved, in 2 - significant regression, in 5 - insignificant regression, in 2 - no effect. Thus, complete and significant regression was achieved in 4 patients (36.4%). In 6 patients, surgery had been performed previously, i.e., the tumor recurred. In 10 people, complications were obtained in the form of fever (6 children), local inflammation (3 patients) and abscess (1 child).

The researchers present the combined statistics of 7 authors on the treatment of lymphangiomas with this drug in 105 patients: - 64 patients, - 2, - 12, - 5, - 11-6-5 patients; 47 children achieved complete regression, 21 - significant regression, 16 - minor regression, 21 - no effect. Thus, 68 patients (65%) achieved complete and significant regression. The authors believe that complete removal of the tumor by surgery is usually impossible, hence the high percentage of relapses noted by surgeons. As follows from the conclusion of the authors of the article, on their own material, numbering 11 patients, 63.6% of patients received unsatisfactory results, which indicates the weak effectiveness of the drug OK-432.

The second group of authors (M.Emran, J.Dubois, L.Laberge, A.Al-Jazaeri, A.Butter, S.Yazbeck, 2006) used the method of introducing ethiblok (an alcohol solution of zein) as a sclerosing agent in 63 patients with lymphangiomas of various external localizations. Under general anesthesia, the lymph was aspirated by puncturing the lymphangiomatous cysts, then this drug was introduced in an amount of 10% of the tumor cyst volume. After such a sclerotherapy session, all patients had a general reaction in the form of fever and a local inflammatory reaction, which required anti-inflammatory therapy. In 84% of patients, excellent and good results were obtained with significant tumor regression, in 16% - the results were assessed as poor. The authors believe that such treatment can be carried out in patients with relapses after surgery, and also to select patients with poor results of ethiblok treatment for surgical treatment.

The third group of authors used bleomycin (antibiotic) fat emulsion as a sclerosing agent in 33 patients with cervical-submandibular, axillary, thoracic and mediastinal lymphangiomas. The technique of intratumoral administration of bleomycin emulsion was used. Satisfactory results were obtained in 27 patients, confirmed clinically and morphologically. The authors conclude that tumor infiltration with bleomycin is indicated in patients 1) with relapse after surgical treatment; 2) with the purpose of selecting patients for further surgical treatment; 3) with cystic forms of lymphangiomas; 4) with cervical, facial and axillary lymphangiomas, which usually have a better cosmetic result compared to surgical treatment.

In the works of M.Emran et al. (2006) and other authors who used chemical action of various preparations on lymphangiomatous tissue in lymphangiomas of the neck and face, noted that during surgical removal of tumors of these localizations, up to 17% of neurological complications were encountered, mainly associated with trauma to the n.Gas1aNB at the site of its exit in front of the auricle onto the face. In this regard, these authors consider this localization of lymphangiomas to be one of the indications for the use of sclerosing agents, excluding postoperative paralysis of the facial nerve and related corrective plastic surgeries.

Summarizing the current state of chemical and biological action on lymphangiomas, the most effective were an alcohol solution of zein and a fat emulsion of bleomycin, the use of which in patients with complex anatomical localization of lymphangiomas gave positive results in more than 80% of patients. Clinical studies have shown that it is

advisable to use biological and chemical agents to affect lymphangiomatous tissue in the following situations: 1) in case of relapses of surgical removal of lymphangiomas; 2) in case of certain morphological types of lymphangiomas; 3) in order to select patients for further surgical treatment; 4) for combined treatment of lymphangiomas of complex anatomical localizations, when these drugs are used simultaneously with surgical techniques to suppress tumor growth in places that present difficulties for surgeons (submandibular region) and the risk of damage to the nerve trunks of the facial muscles (n. facialis).

Recently, the issue of the stages of lymphangioma removal has been increasingly raised (12-2009), however, a consensus on this issue has not been reached among the majority of pediatric surgeons. One group of authors considers it appropriate to remove some lymphangiomas (in particular, those of cervical mediastinal localization) in several stages with an interval of 16 days, using the anterolateral intercostal approach. Many authors (12-2007) consider such an approach to be insufficiently justified, since it seems technically difficult to remove lymphangiomatous tissue from large vascular trunks of the mediastinum (superior vena cava, brachiocephalic trunks, subclavian vessels) and pericardium and recommend using a partial median sternotomy in the form of an inverted letter T. The above-mentioned pediatric surgeons themselves write about the disadvantages of the intercostal approach. Endoscopic removal of mediastinal lymphangiomas is out of the question. One-stage removal of a giant cavernous lymphangioma in a child, located on the left lateral surface of the chest and abdomen, starting from the axillary region to the inguinal fold. The staging of surgical treatment of large tumors is also followed for the staging of removal of lymphangiomas of the cervico-facial localization. Lymphangiomas of the mediastinum in children are observed in 16% of mediastinal tumors. According to other authors (Gross; Ellis et Du Shane), they are somewhat less common - up to 7-10%. Mediastinal lymphangiomas and lymphhemangiomas are located in the upper third of the anterior mediastinum in the area of large venous trunks. The clinical picture of the tumor depends primarily on its location and size. Naturally, when the lymphangioma is located in the upper third of the retrosternal space, symptoms of compression of the trachea and large venous trunks (truncus venosus brachiocephalicus, v. cava sup.) by the tumor appear quite early: difficulty breathing, dyspnea, cough, attacks of cyanosis and swelling of the face, swelling of the jugular veins, the appearance of a collateral venous network of the upper half of the body, Stokes syndrome. Clinical observations with fatal outcomes due to rapid enlargement of the lymphangioma associated with its inflammation and pressure on the vascular formations of the mediastinum have been described (Balbaa et Chesterman; Bergstrom).

Due to the fairly frequent cervical-mediastinal localization of lymphangiomas, one of the clinical symptoms is its bulging in the neck above the jugular notch of the sternum or above the clavicle. In this case, its size changes synchronously with the act of breathing of the child.

The decisive method of research is computed tomography, which allows to determine the size of the largest tumor mass and its prevalence, as well as the relationship with the

vascular formations of the mediastinum. Surgical intervention of mediastinal lymphangiomas is associated with traumatization of large venous trunks and intraoperative bleeding. Even such a master of pediatric surgery as E.A. Stepanov, and then in 2 observations describes the injury of the superior and inferior vena cava with severe bleeding during surgery, which in one case ended in death.

During partial removal of cystic lymphangioma, the remaining tumor fragments were treated with iodine and stitched with silk in order to disrupt blood circulation in them. Remote results up to 7 years are good. No less difficult task is diagnostics and treatment of lymphangiomas of the abdominal organs, mediastinum and retroperitoneal space. Treatment of extensive lymphangiomas of various localizations and at present presents certain difficulties. Until now, some issues of surgical treatment of lymphangiomas in children of various localizations remain debatable and require further clarification and resolution, which confirms the relevance of the problem. Finally, we consider it necessary to dwell on the issues of cosmetics associated with the removal of lymphangiomas, especially external location. They acquire special importance when removing extensive tumors occupying several anatomical areas. Issues of a cosmetology plan appeared only in publications of recent years and are represented by single studies of this plan. At the same time, the cosmetic side of surgical interventions has begun to occupy not the last place among the features of operations to remove lymphangiomas at present. The cosmetology side of such operations in the case of lymphangioma of the neck with vessels, it is preferable to use a longitudinal approach. If it is localized outside the connection with the vessels, the transverse approach should be used as it is more cosmetic.

References

1. Гариб Ф.Ю. и др. Иммунозависимые болезни. Ташкент, 1996.
2. Мамадалиев А.М. и др. Клинико-неврологические особенности интрацеребральных опухолей больших полушарий головного мозга // Вестник неврологии, психиатрии и нейрохирургии, 2015. № 9. С. 73-78.
3. Норкулов Н.У., Шодиев А.Ш., Норкулов С.Н. Особенности диагностики и лечения опухолей мозжечка // XX Давиденковские чтения, 2018. С. 293-294.
4. Ортиков А.А. и др. Совершенствование хирургического лечения гемангиом полости носа и глотки // Достижения науки и образования, 2020. № 1 (55). 100
5. Шодиев А.Ш., Норкулов Н.У., Норкулов С.Н. Клинические особенности течения опухолей мозжечка у детей // XX Давиденковские чтения, 2018. С. 443-443.
6. Шамсиев А.М. и др. Опухолевидные образования у детей первых месяцев жизни // Тюменский медицинский журнал, 2011. № 2.
7. Шамсиев А.М., Атакулов Ж.А., Лёнюшкин А.М. Хирургические болезни детского возраста // Ташкент: Из-во «Ибн-Сино, 2001.

8. Шамсиев А.М., Хамраев А.Ж. Малая хирургия детского возраста. Ташкент: Изд-во O'qituvchi, 2006.
9. Шаханова Ш.Ш., Пардаев Д.Б.У., Рахимов Ж.Х. Дифференциальная диагностика клинико-лучевых признаков гигантоклеточной опухоли и остеосаркомы // Достижения науки и образования, 2020. № 1 (55).
10. Slepov V.P. et al. Use of ethonium in the combined treatment of suppurative and inflammatory diseases in children // Klinicheskaja khirurgija, 1981. № 6. С. 78.
11. Shamsiyev A.M., Khusinova S.A. The Influence of Environmental Factors on Human Health in Uzbekistan // The Socio-Economic Causes and Consequences of Desertification in Central Asia. Springer, Dordrecht, 2008. С. 249-252
12. Sh, Abdurakhmanov D. "Clinical and instrumental characteristics of postoperative ventral hernias in choosing the optimal method of plastic surgery." Achievements of science and education 1 (2020): 55.
13. Mamadiyarovich I. A. Diagnosis and Treatment of Foreign Body in The Respiratory Tract in Children //Journal of Science in Medicine and Life. – 2024. – Т. 2. – №. 6. – С. 1-5.
14. Isakov A. Modern technologies of treatment of bronchiectasis in children //Центральноазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления. – 2024. – Т. 1. – №. 10. – С. 13-19.
15. OGLi N. A. M. et al. Results of surgical treatment of intraoperative injuries of magisterial bile ducts //Вопросы науки и образования. – 2020. – №. 13 (97). – С. 98-107.
16. Mardonov, B. A., Isakov, A. M., Bahriev, B. L., & Kurbaniyazova, A. Z. POSTOPERATIVE VENTRAL HERNIA: CURRENT STATUS OF THE PROBLEM.
17. Шамсиев, Ж. А., Махмудов, З. М., Боберов, К. Р., Исаков, А. М., & Шамсиев, Б. М. (2020). НЕОТЛОЖНЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ ПРИ АБДОМИНАЛЬНОЙ ТРАВМЕ У ДЕТЕЙ. Российский вестник детской хирургии, анестезиологии и реаниматологии, 10(S), 194-194.
18. Norjigitovich, N. Z., Mamadiyarovich, I. A., Karamatovich, S. F., Arzikulovich, Y. P., & Umidovich, I. S. (2020). Modified method of plasmapheresis in the treatment patients with purulent cholangitis. Вопросы науки и образования, (13 (97)), 108-114.
19. Шамсиев, Ж. А., Саидов, М. С., Исаков, А. М., Данияров, Э. С., & Махмудов, З. М. ДИАГНОСТИКА, ЛЕЧЕНИЕ И РЕАБИЛИТАЦИЯ ДЕТЕЙ С АНОРЕКТАЛЬНЫМИ МАЛЬФОРМАЦИЯМИ.
20. Шамсиев, А. М., Шамсиев, Ж. А., Махмудов, З. М., & Исаков, А. М. (2021). УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РАННЕЙ ДИАГНОСТИКИ ОСТРОГО

ГЕМАТОГЕННОГО ОСТЕОМИЕЛИТА КОСТЕЙ ТАЗОБЕДРЕННОГО СУСТАВА У ДЕТЕЙ. Детская хирургия, 25(S1), 81-81.

21. Amirovich, M. B., Mamadiyarovich, I. A., Karamatovich, S. F., & Arzikulovich, Y. P. (2020). Optimization of treatment of patients with ventral hernia. Academy, (3 (54)), 109-116.
22. Бабаяров, К. Р., Унабоев, Ж. О., Дусяров, Ж. Т., & Исаков, А. М. (2023). Достижения И Проблемы Педиатрической Анестезиологии И Интенсивной Терапии. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 4(6), 287-291.
23. Шамсиев, А. М., Шамсиев, Ж. А., Давранов, Б. Л., Исаков, А. М., Давлатов, С. С., Махмудов, Б. Б., & Рахимов, А. К. (2020). Лечение лимфангиом у детей. Вопросы науки и образования, (7 (91)), 90-100.
24. Isakova, A. I., and Isakov AM. "Trudoustrojstvo vypusknikov vuza kak kriterij kachestva podgotovki specialistov [Employment of University graduates as a criterion for the quality of training]. Sovremennye tendencii razvitiya nepreryvnogo obrazovaniya: vyzovy cifrovoj ekonomiki [Current trends in the development of continuing education: challenges of the digital economy. Proc of the international scientific and methodological conference]." Tomsk. TUSUR (2020): 153-154.
25. Исакова А. И., Исаков А. М. Трудоустройство выпускников вуза как критерий качества подготовки специалистов //Современные тенденции развития непрерывного образования: вызовы цифровой экономики. – 2020. – С. 153-154.
26. Исаков А. М., Небрятенко Д. Ю. Об организации научно-исследовательского сектора при работе по методологии SUPERPAVE //Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. – 2020. – Т. 20. – №. 12. – С. 111-117.

Transforming Assets: The Role of Language in Enhancing Value and Communication.

Bobojonov Diyorbek Ulug'bek o'g'li

1st year student of Samarkand Institute of Economics and Service

Banking and finance Faculty

Email: bdiyorbek568@gmail.com

Scientific supervisor: SamIES assistant teacher: Urozova N T

Email: nigoraorozova73@gmail.com

Annotation: Asset Transformation the exchange by a company of one type of asset for another. For example, advances in information and communication technologies that allow organizations to quickly and reliably collect information about customer demand have allowed inventories to be reduced. In this way, assets in the form of finished products have been transformed into assets in the form of information. Based on the concept that language in human communication is the main tool and the main communication mechanism to achieve what is real, it is evident that today it is a phenomenon that applies to all forms of business[3:22]. This research aims to identify the role of language strategy in international business relations in order to better understand the importance of knowing the most prominent and influential languages in the trade of goods and services in all business segments[1:19]. Although the importance of English language skills and their role in international business relations is recognized, much more needs to be done to further research this issue. Of course, there are studies on the relationship between language and international business, but few studies have been conducted on the impact of language on international business relations.

Key words: Value Enhancement, Communication Strategies, Linguistic Impact, Stakeholder Engagement, Brand Messaging, Narrative Building, Value Proposition, Persuasive Language, Market Perception, Business Communication.

Annotatsiya: Aktivlarni o'zgartirish - kompaniya tomonidan bir turdagi aktivlarni boshqasiga almashtirish. Masalan, tashkilotlarga mijozlar talabi haqidagi ma'lumotlarni tez va ishonchli to'plash imkonini beruvchi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi tovar-moddiy zaxiralarni qisqartirish imkonini berdi. Shunday qilib, tayyor mahsulot ko'rinishidagi aktivlar axborot ko'rinishidagi aktivlarga aylantirildi. Insonlar muloqotida til real narsaga erishishning asosiy vositasi va asosiy aloqa mexanizmi ekanligi haqidagi tushunchaga asoslanib, bugungi kunda u biznesning barcha shakllariga taalluqli hodisa ekanligi ayon bo'ladi. Ushbu tadqiqot biznesning barcha segmentlarida tovarlar va

xizmatlar savdosida eng mashhur va nufuzli tillarni bilish muhimligini yaxshiroq tushunish uchun xalqaro biznes munosabatlarida til strategiyasining rolini aniqlashga qaratilgan. Ingliz tilini bilishning muhimligi va ularning xalqaro biznes aloqalarida tutgan o'rni e'tirof etilgan bo'lsa-da, bu masalani yanada chuqurroq o'rganish uchun ko'p ish qilish kerak. Albatta, til va xalqaro biznes o'rtasidagi munosabatlarga oid tadqiqotlar mavjud, ammo tilning xalqaro biznes munosabatlariga ta'siri bo'yicha bir nechta tadqiqotlar o'tkazilgan.

Kalit so'zlar: Qiymatni oshirish, Aloqa strategiyalari, Lingvistik ta'sir, Manfaatdor tomonlarni jalb qilish, Brend xabarlar, Hikoya qilish, Qiymat taklifi, Ishontiruvchi til, Bozorni idrok etish, Biznes aloqasi.

Asset transformation is the process of creating a new asset (loan) from liabilities (deposits) with different characteristics by converting low-value, easily available and relatively risk-free bank deposits into loans a relatively risky and high-value new asset that I am paid according to a definite plan. An intangible asset is a non-monetary asset that cannot be seen or touched. Tangible assets are physical assets that can be seen, touched, and felt. In accounting, an asset is defined as a current economic resource that has the potential to produce economic benefits. It is recorded on the balance sheet only if it is probable that it will produce economic benefits in the future. Assets can be tangible or intangible[2:24]. An intangible asset is a non-monetary asset that cannot be seen or touched. “Patents or goodwill are good examples,” explains Florence Bessette, business consultant, BDC Consulting Services. Tangible assets are physical things. For example, land, buildings, vehicles, furniture and equipment. On the balance sheet, assets are recorded as current and non-current assets long-term assets. Current assets include all assets that the entity expects to realize, sell or consume as part of its normal operating cycle, that it holds for business purposes and that it expects to realize within 12 months of the balance sheet date, as well as available cash. All other assets are recorded as long-term assets. Current assets are generally tangible assets, while long-term assets can be tangible or intangible.[4:41]

Language plays an important role in shaping perceptions and guiding behaviors. The term “stakeholder” is widely used, but little attention is paid to the fact that its use can inadvertently perpetuate colonial narratives and reinforce systemic inequalities. It’s all about finding the right words to capture the audience’s interest. But that’s only part of the story. For the international market, localization—the translation of the website, brand name, and all marketing materials and advertising campaigns into the dominant local language—is the most common brand marketing strategy[3:10]. Localization creates a local personality for a brand while maintaining its international identity. Narrative change must take into account the existing frame of reference held by the target audience and the clarity of how to modify these frames. Transforming assets through innovative technologies, investments and

effective management strategies can lead to positive results. In addition, the processes related to the transformation of assets can have not only economic, but also social and environmental effects.[7:17]

This article would explore how language not only serves as a medium for communication but also plays a crucial role in transforming assets, enhancing their value, and fostering stronger relationships with stakeholders.

List of used literature:

1. Ahulu, S. (1997). General English: A consideration of the nature of English as an international medium. *English Today*. 13(1): 17-23.
2. Brealey, RA, Myers, SC, & Allen, F. (2017). *Principles of Corporate Finance*.
3. Brutt-Griffler, J. (2002). *World English: A study of its development*. Clevedon and Buffalo: Multilingual Matters.
4. Drucker, PF (1993). *Post-Capitalist Society*. New York: HarperCollins.
5. Giddens, A. (2000). *Runaway World: How Globalization is reshaping Our Lives*. New York: Routledge.
6. Kachru, B. (1983). *The Other Tongue: English across Cultures*. Oxford: Pergamum.
7. Schilling, MA (2020). *Strategic Management of Technological Innovation* (6th ed.). New York: McGraw-Hill.
8. Smith, A. (1776). *The Wealth of Nations*. London: Methuen & Co.

АНАЛИЗ МАЛЫХ КОЛЕБАНИЙ ВИБРИРУЮЩЕЙ СЕТЧАТОЙ ПОВЕРХНОСТИ ПОД ДЕЙСТВИЕМ МЕХАНИЧЕСКИХ НАГРУЗОК

И.Мухсинов

Старший преподаватель кафедры

Наманганский институт текстильной промышленности

ibroximmuxsinov@gmail.com

О.Саримсаков

Декан факультета «Текстильные машины»

Наманганский институт текстильной промышленности

olimjon5008@mail.ru

Annotasiya: Ushbu maqolada paxtani dastlabki ishlash korxonalaridagi paxtani mayda iflos aralashmalardan tozalash mashinalarining to'rtli yuzasiga mexanik yuklanish ta'sirida tebranuvchi to'rtli yuzadagi kichik tebranishlarining tahlili o'rganib chiqildi va xulosalar keltirilgan.

Tayanch so'zlar: Paxta, paxtani tozalash, , qoziqli barabanlar, , zarba, mayda ifloslik, ifloslik, kinetik energiya, prujina, inersiya momenti.

Аннотация: В данной статье исследован анализ малых вибраций на колеблющейся поверхности сетки под воздействием механической нагрузки на сеточную поверхность хлопкоочистительных машин от мелких примесей на предприятиях первичной переработки хлопка и представлены выводы.

Ключевые слова: Хлопок, очистка хлопка, колковый барабан, удар, мелкие ссоры, ссора, кинематический энергия, пружина, момент инерции.

Annotation: This article examines the analysis of small vibrations on the oscillating surface of the mesh under the influence of mechanical load on the mesh surface of cotton gin machines from small impurities at primary cotton processing enterprises and presents conclusions.

Key words: Cotton, cotton cleaning, peg drum, blow, minor quarrels, quarrel, kinematic energy, spring, moment of inertia

В поточной линии переработки хлопка в очистительных машинах от мелкого сора основными рабочими органами являются колковый барабан и сетчатая поверхность под ним. Фактически во всех очистителях имеются эти элементы. Конструктивные

решения в основном направлены на количество этих рабочих органов и технологических зазоров. Эффективность очистки хлопка-сырца от мелкого сора зависит не только от рациональной конструкции барабана, но и от правильного выбора очистительных сетчатых поверхностей, выводящие сорные примеси из рабочей зоны очистки. Основными требованиями предъявляемые к конструкциям очистительных машин исходят из общей стратегии исследований, другими словами при минимальном силовом воздействии на хлопок-сырец - достижение максимального очистительного эффекта. При этом интенсификация очистки хлопка-сырца, разработка усовершенствованных конструкций, определение новых эффективных способов очистки хлопка-сырца от мелких сорных примесей, а также активизация неподвижных рабочих органов машин, является актуальной задачей хлопкоочистительной промышленности. Эти предприятия принимают хлопок-сырец, выращенный фермерскими хозяйствами, хранят его и отправляют переработанный хлопок и продукцию, полученную из него, текстильным предприятиям. В настоящее время большинство предприятий кластера контролируют процессы от посева до уборки сырья, выращенного на хлопковых полях нескольких подконтрольных им районов. Целью этого является выращивание хлопка в качественном состоянии, переработка выращенного им продукта и превращение его в экспортный продукт

При очистке хлопка от мелких примесей очистка хлопка происходит за счет воздействия ворсов ворсовых барабанов машин на кусочки хлопка и выталкивания их по поверхности сетки. В существующих формах хлопкоочистительных устройств на поверхности сетки открываются отверстия определенного радиуса, через которые попадают смеси мелких примесей. На самом деле поверхность сетки недостаточно участвует в процессе отделения мелких загрязнений от хлопкы. Он оснащен упругими пружинами, которые вибрируют опорные части сетчатой поверхности очистителя для улучшения удаления мелких загрязнений с хлопкы.[4] При этом хлопок дополнительно встряхивается за счет вибрации поверхности эластичной пружинной сетки, что приводит к дополнительному удалению мелких загрязнений из хлопка и повышает очищающий эффект устройства.

Особенность этой технологии в том, что колеблющаяся поверхность сетки состоит из небольших вибраций за счет установки сетки на упругие (пружинные) опоры. Расчетная схема определения малых колебаний поверхности вибрирующей сетки представлена на рис. 1. Согласно схеме расчета сетка-очиститель рассматривалась как балка, одна сторона которой шарнирно прикреплена к корпусу, а другая закреплена с помощью упругой опоры. В этом случае угол отклонения поверхности сетки примем за обобщенную координату колебательной системы. В этом случае кинетическая энергия колеблющейся сетки хлопкоочистительной машины будет равна:

$$T = \frac{J_c \dot{\varphi}_c^2}{2} = \frac{1}{2} \left(\frac{m_1 l^2}{3} \right) \dot{\varphi}_c^2 \quad (1)$$

здесь, J_c – момент инерции сетчатой поверхности, m_1 – колеблющаяся поверхностная масса сетки, l – длина поверхности сетки, $\dot{\varphi}_c$ – угловая скорость поверхности сетки.

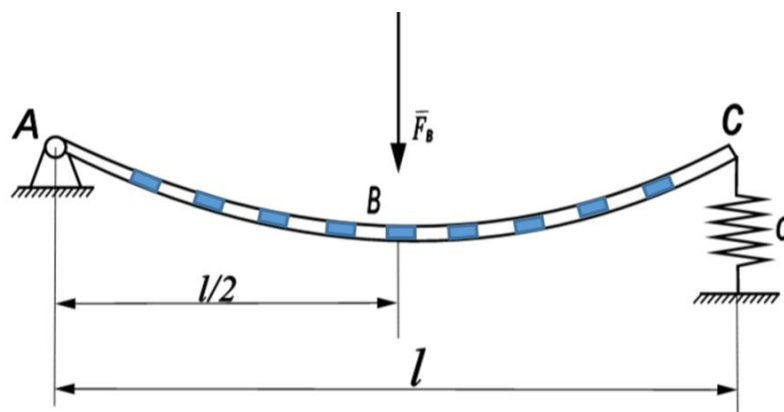

Рис.1. Расчетная схема вибрирующей сетчатой поверхности очистителя.

Потенциальная энергия системы будет:

$$\Pi = \frac{1}{2} c l^2 \varphi_c^2 \quad (2)$$

здесь, c – коэффициент жесткости упругой основы, φ_c – угловое смещение сетчатой поверхности.[8]

Определив это $p_c = \sqrt{\frac{c}{2m_1}}$, мы получим закон малых угловых колебаний поверхности колеблющейся сетки в следующем виде:

$$\varphi = A_\varphi \sin(p_c t + \beta) \quad (3)$$

Здесь, t – время, β – начальная угловая фаза установки колеблющейся сетки, A_φ – амплитуда малых колебаний поверхности колеблющейся сетки.

Взяв производную от выражения (3), получим

$$\dot{\varphi}_c = A_\varphi p \cos(p t + \beta) \quad (4)$$

Учитывая предварительные условия:

$$o = A_{\varphi} \sin \beta; \quad \dot{\varphi}_c = \omega_c \cos \beta \quad (5)$$

При этом мы получаем закон малых колебаний поверхности колеблющейся сетки:

$$\varphi_c = \frac{A}{p} \sin(p t + \beta) \quad (6)$$

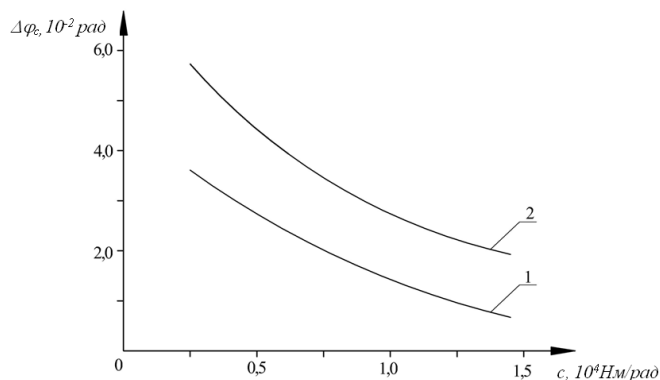
$$\text{здесь, } A = \frac{1}{J_c \sqrt{2(1 - \cos pt)}}; \quad \beta = \arctg \frac{\sin pt}{1 - \cos pt};$$

В расчетах получаем следующие значения параметров $F_{\epsilon} = 123,8 \text{ H}$;
 $J_{\epsilon} = (1,042 \div 1,5) \text{ кгмс}^2$; $c = 1,4 \cdot 10^4 \text{ Нм/рад}$.

На основе численного решения задачи получен график зависимости параметров поверхности колеблющейся сетки на упругих опорах, в котором важно определить угловое смещение поверхности колеблющейся сетки. При больших значениях рычага (размах) величина расстояния между ворсом и поверхностью сетки увеличивается, что приводит к торможению движения ворса, снижению эффективности очистки агрегатной секции, снижению производительности.[5]

На рисунке 2 показан график зависимости изменения колебательного рычага поверхности колебательной сетки от увеличения кривизны вращения упругого основания. Анализ построенных графиков показывает, при массе поверхности сетки 14,5 кг увеличение кривизны вращения упругой опоры вибрирующей поверхности сетки в диапазоне $(0,25 \div 1,45) \cdot 10^4 \text{ Nm/rad}$ приводит к уменьшению величины колебательного рычага поверхности сетки с $3,68 \cdot 10^{-2} \text{ rad}$ до $3,68 \cdot 10^{-2} \text{ rad}$ по нелинейному закону. Сетчатая поверхность при массе 10,0 кг приводит к снижению $\Delta\varphi_c$ с $5,81 \cdot 10^{-2} \text{ rad}$ до $1,93 \cdot 10^{-2} \text{ rad}$ с увеличением кривизны вращения основания.[6] Для обеспечения допустимых значений технологического интервала между сваями и поверхностью сетки, не превышающих $(18,0 \div 20,0) \cdot 10^{-3} \text{ m}$, значения $(3,8 \div 5,6) \cdot 10^{-2} \text{ rad}$ следует выбирать в диапазоне $\Delta\varphi_c$, рекомендуемое значение коэффициента оборачиваемости упругой опоры поверхности вибрирующей сетки $(0,42 \div 1,05) \cdot 10^4 \text{ Nm/rad}$.

2 -rasm. Tebranuvchi to'rtli yuza tebranishi quloch o'zgarishining elastik tayanch aylanma bikrligining oshishiga bog'liqlik grafigi

bu yerda, 1 – $m_I = 14,5 \text{ kg}$; 2 – $m_I = 10 \text{ kg}$ da.

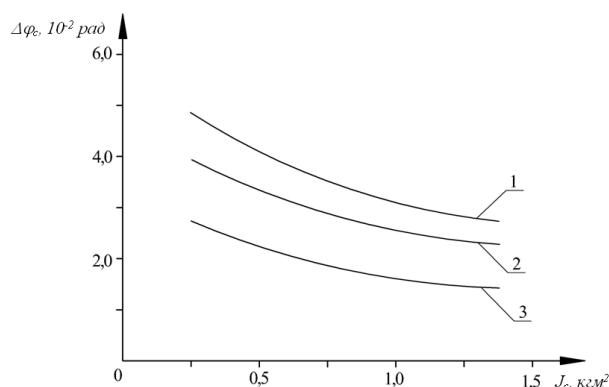

Рисунок 2. График зависимости колебаний поверхности колеблющейся сетки от увеличения момента инерции изменения упора.

здесь, 1 – $s = 0,55 \cdot 10^4 \text{ Nm/rad}$; 2 – $s = 1,05 \cdot 10^4 \text{ Nm/rad}$; 3 – $s = 1,45 \cdot 10^4 \text{ Nm/rad}$.

Закключение. Известно, что чем больше момент инерции поверхности колеблющейся сетки, тем сложнее обеспечить требуемые амплитудные и частотные колебания поверхности колеблющейся сетки. При этом важно уменьшить массу поверхности сетки. На рисунке 3 показан график зависимости колебательной поверхности сетки от увеличения момента инерции колебательного рычага. Анализ графиков показывает, увеличение крутящего момента инерции поверхности колеблющейся сетки с $0,25 \text{ kgm}^2$ до $1,35 \text{ kgm}^2$ при коэффициенте вращения упругой основы $0,55 \cdot 10^4 \text{ Nm/rad}$ приводит к уменьшению колебательного рычага поверхности сетки с $4,72 \cdot 10^{-2} \text{ rad}$ до $2,94 \cdot 10^{-2} \text{ rad}$. При увеличении значения до $1,45 \cdot 10^4 \text{ Nm/rad}$ угол колебания поверхности колеблющейся сетки уменьшается с $2,47 \cdot 10^{-2} \text{ rad}$ до $1,78 \cdot 10^{-2} \text{ rad}$. Рекомендуемые значения $\Delta\varphi_c = (3,8 \div 5,6) \cdot 10^{-2} \text{ rad}$ момента инерции поверхности колеблющейся сетки для обеспечения требуемых значений составляют

$(0,21 \div 0,65) \text{ kgm}^2$. При этом следует выбирать поверхность вибрирующей сетки не более $(7,5 \div 9,5) \text{ кг}$.

Список литературы.

1. Бурнашев Р., Алимова Х., Саримсаков О., Рахимов О. Буланов А. Текстильная, легкая и полиграфическая промышленности в условиях рынка. //Ж.Экономический вестник Узбекистана., 1999, №1,2, -С-55-59.
2. Ражабов О.И., Джураев А., Рустамов Б. Определение реакции при взаимодействии летучек хлопка с сетчатой поверхностью очистителя хлопка от мелкого сора // “Фан ва технологиялар тараққиёти” – 2018, №3, Б. 20-26
3. Rajabov O.I. The influence of the mode of movement of the pieces cotton when interacting with a cotton grid // International Journal of Advanced Research in Science, Engineering and Technology (India). Vol. 6, Issue 3, March 2019. P. 8455-8381
4. I.I.Mukhsinov, Sultanov.Oh, Oripov.H, Theoretical Analysis Of The Movement Of Raw Cotton With A Uniform Feeder Feed In A Cotton Gin. Scientific-technical journal (STJ FerPI, 2020)
5. Ibrohim, M., & Xasanboy, Y. (2021). Theoretical analysis of the motion of raw cotton with uniform feeder in a cotton cleaner. The American Journal of Engineering and Technology, 3(01), 13-20. ObidovAvazbek,
6. Sarimsaqov, O., Obilov, B., Isayev, S., Muhsinov, I., Muhiddinov, S., & Inamova, M. (2023, June). Theoretical study of the process of contaminants from raw cotton moving on the surface of the grate. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2789, No. 1). AIP Publishing.
7. Muhsinov, I., Sarimsaqov, O., & Egamov, S. Mexanik yuklanish ta'sirida tebranuvchi to'rli yuzadagi kichik tebranishlarining tahlili. In The X International Scientific and Practical Conference" Trends and prospects for the development of modern education", November 20-22, 2023, Munich, Germany. 422p. (p. 361).
8. Isaev, S., Inamova, M., & Muxsinov, I. (2023). Paxta Chigitini Laboratoriya Sharoitida Analizlar Taxlili. Talqin va tadqiqotlar, 1(21).
9. O Sarimsakov , I Muhsinov “Theoretical Study of the Movement of a Piece of Cotton on the Surface of the Grid in the Process of Separating Large Impurities from Raw Cotton” International Journal of Innovative Research in Sciences and Engineering Studies (IJIRSES) www.ijirses.com ISSN: 2583-1658 | Volume: 2 Issue: 3 | 2022
10. Джураев А. Разработка конструкций и методы расчета параметров колеблющихся сеток / Монография, г. Deutschland, Germany изд. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2016 – 157 с. ,

11. Джураев А., Мавлянов А., Далиев Ш. Разработка конструкций и методы расчета параметров колковых барабанов / Монография, г. Deutschland, Germany изд. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2016 – 134 с.
12. Джураев А., Ахмадходжаев Х.Т., Бобоматов А.Х. Совершенствование конструкций и разработка методов расчета рабочих органов очистителей хлопка от мелкого сора: Монография, г. Наманган: «Наманган», 2016. – 122с.
13. Мирахмедов Д.Ю., Мавлянов А., Джураев А., Холтураев Х.П. Экспериментальное исследование колкового барабана питателя хлопка Ж. «Проблемы текстиля» №3, 2008г. Стр. 112-114.
14. Джураев А., Мавлянов А. П., Бобоматов А. Х. Моделирование колебаний сетки на упругих опорах очистителя хлопка от мелкого сора // Металлообрабатывающие комплексы и робототехнические системы –перспективные направления научно-исследовательской деятельности молодых ученых и специалистов Сб. науч. статей I Международной научно-технической конференции 17-18 июня Курск – 2016, с. 139-141
15. Мавлянов А.П. Совершенствование конструкций рабочих органов питателей хлопка и методы расчета основных параметров: Дисс. (PhD) по техническим наукам: - Ташкент, 2018.–120 с.
16. Хакимов Ш.Ш. Пахта хомашёсини ифлосликлардан тозалаш жараёнисамарали технологиясини ва тозалагичлар ишчи қисмларининг рационал конструкциясини яратиш. Техника фанлари доктори диссертацияси. Тошкент-2016. 172 б.

THE PEDAGOGICAL CONTENT OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCE IN STUDENTS TROUGH VITAGEN LEARNING

Davronova Fotima Pirnazarovna

Associate professor of Samarkand State University of veterinary medicine, livestock and biotechnologies

fotimadavronova82@gmail.com +998974089982

ORCID ID 0009-0005-0911-6821

Dusmatova Firuza Rakhmatullayevna

Rakhmatova Vasila Majitovna

Akhmadova Mokhinur Mannob kizi

Asadova Ozoda Bakhtiyorovna

Tukhtamishova Umida Narzullo kizi

Khamidova Maftuna Sunnatillo kizi

Ziyodullayeva Sarviniso Akmalovna

Zulfiqorova Khumora Bakhtiyorovna

Students of Samarkand branch of Kimyo International University in Tashkent

Abstract: This article describes the features of the vitagenic education in the system of pedagogical knowledge. Next will be illustrated the classificational, purposal and conceptual technologies of the vitagenic education. The main point of pedagogical association, subjective personalities and some of the features of vitagenic experiences in education process. Informed about vital experiences of personalities, and the role of intelligent-psychological potential of educational aims.

Key words: vitagenic education, vitagenic information, competence, macrotechnology, social pedagogy, effectiveness, didactical projection, vital experiences.

Introduction

The effectiveness of education depends on how much the teacher manages to take into account the social and individual characteristics of the children, established interests, and exciting life experience. Within the framework of the paradigm of authoritarian pedagogy, the natural life goals and values of a child, determined by the ideas o his vitagenic experience, often initially do not coincide with those put forward by the teacher. This contradiction is potentially embedded in an authoritarian model and is constantly updated in the practice of use.

However, mass education all over the world is based on an authoritarian model of the pedagogical process, since it ensures familiarization with the content of education, the nature of which is determined by the level of development and cultural achievement of a particular society.

Methods

The democratization of society and education provides for the organization of the pedagogical process, in which its participant should strive to achieve common goals on the basis of continuous cooperation. However, the implementation of these ideas in everyday pedagogical practice is fraught with a number of difficulties, so calls for cooperation often remain declaration, “ protocols of intent “ rather than real actions. This is due to the fact that at different age stages of students’ development the forms of pedagogical interaction are different (guardianship, mentoring, partnership, cooperation and community), the functions, rights and obligations of participant in the educational process are also different. Therefore, in real pedagogical practice, it is possible to sustain interaction on the basis of only cooperation. How to create conditions under which cooperation is transformed from noble intentions into a real-life force in the educational process is a socio-pedagogical problem that has not been fully resolved. [1, p. 56-58]

Results and Discussion

The studies of scientist and educators reveal the essence, the content of interaction built on cooperation, but they are associated either with the theoretical aspects of the problem or with guidelines that facilitate the organization of interaction between teacher and student in the framework of the educational process. However, there is one more reserve in the organization of pedagogical cooperation, which has not been studied scientifically enough. This is a reliance on the students’ life experience, which is not actualized (not claimed) purposefully, is not considered as a means of enhancing cognitive activity. This approach leaves students in the position of passive participants in the learning process. Meanwhile, the historical and logical analysis of the problem shows that the idea of appealing to the students’ life experience in the pedagogical process is not new, it has deep historical roots. (Works by J.Comenius, J.-J Russo, I.G.Pestalozzi, J.Locke, J.Dewey). The role of students’ life experience in the learning process was considered in the works of D.N. Egiphany, V. Bogin, L.I. Bozhovich, L.S. Vygotsky, A.A.Gosteva, A.V. Zelentsova, A.A Kirsanova, L. Kosyuk, L.S. Kokhanovskaya, I.D. Lushnikova, N.A.Menchinskaya, M.Polani, E.S. Rabunsky, Yu.V.Senko, I.E. Unt, I.S. Yakimanskaya and others. [2, p. 45]

In the works of A.S. Belkina, D.V.Kachalova life experience (or vitagenic experience) is considered as the basis of the student’s value attitude to those received from the surrounding reality or acquired in the learning process.

There was a contradiction between the need to use life experience to enhance the cognitive activity of students in the learning process and the lack of the development of theory and technology for organizing thus process, especially when studying the natural

sciences. This led to the choice of the research problem, which consists in finding ways to actualize vitagenic experience as a means of enhancing students' cognitive activity.

An analysis of the contradictions and problems of the study allowed us to formulate the topic: "Vitagenic experience as a many of enhancing to cognitive activity of students (using the examples of the course of organic chemistry)". The object of study is the activation of cognitive activity of students in the learning process. The subject of the study in the use of vitagenic experience in the process of enhancing the cognitive activity of students (using the examples of a course in organic chemistry). [3, p. 95-97]

The purpose of the study: to identify, determine the essence and structure of the personality's vitagenic experience, to justify and experimentally verify the pedagogical possibilities of relying on the vitagenic experience in enhancing the cognitive activity of students. A.S.Belkin believes that the subjectivity of the personality and its vitagenic experience will be inseparable components of the educational process in which the teacher acts as adviser sharing his experience with the student, explaining to him the reason for his own successes and failures.

The study was based on the hypothesis what vitagenic experience can be used as a means of enhancing cognitive activity if:

1. The essence, structure, content of concept of vitagenic experience as applied to the learning process will be determined;
2. The relationship and the relationship between the conceptions of life experience and vitagenic experience, having, obviously, certain distinctive characteristics, will be determined;
3. Performance indicators for the use of vitagenic experience in enhancing cognitive activity will be developed;
4. A technology will be developed to use students' vitagenic experience as a means of enhancing cognitive activity; [4, p. 86-88]

In accordance with the goal and hypothesis, the following research objectives were set:

1. Conduct a historical and logical analysis of the state of the problem in psychological and pedagogical theory and practice;
2. To determine the essence and structure of the concept of "vitagenic experience", to justify the possibility of using vitagenic experience in enhancing the cognitive activity of students.
3. To develop the technology of using vitagenic experience of students as a means of enhancing the cognitive activity of students in the study of organic chemistry.
4. Determine the use of vitagenic experience in enhancing cognitive activity. [5, p. 33-35]

The scientific novelty of the study is as follows:

1. The essence, structure of the concept of “vitagenic experience” is revealed
2. The effectiveness of using vitagenic experience as a means of enhancing the cognitive activity of students is determined.
3. A technology for the use of vitagen as a means of enhancing the cognitive activity of students in the study of organic chemistry is proposed, including:
 - *identification of the nature, volume and content of vitagenic experiment at the initial stage of the course study;
 - *analysis of the essential elements, the relationship between the elements of vitagenic experience, the pattern of these relationships;
 - *identification and updating of implicit components of students’ vitagenic experience;
 - *systematization of knowledge contained in vitagenic experience;
 - *addition of information, correction of misconceptions;
 - *control of changes in the content of vitagenic experience at the final stage, analysis of changes based on the developed quantitative criteria.
4. The following are highlighted as the main directions for using students’ vitagenic experience in enhancing their cognitive activity:
 - a) activation of cognitive interest at the initial stage of training;
 - b) the assimilation of theoretical concepts of the studied course;
 - c) the formation of a holistic natural-science picture of the world;
 - d) transition to the self-didactic level of self-education. [6, p. 58]

The theoretical significance of the study lies in the identification, determination and justification of the essence and structure of the concept of vitagenic experience, the development of criteria for the analysis of cognitive activity of students based on changes in the vitagenic experience of students, the definition of pedagogical direction for using vitagenic experience as a means of activating cognitive activity of students.

Practical significance. The developed technology of vitagenic training, adapted to the course of organic chemistry in a secondary specialized educational institution, is effective in terms of enhancing the cognitive activity of students. The result of the study are of general pedagogical importance and can be used in the practice of teaching subjects of the natural science cycle. The scientific validity and reliability of the research result was provided by the methodological validity of the initial theoretical principles, the use of methods that corresponded to the goals and objectives of the study at various stages of the experimental research work, and the representativeness of the data obtained.

The following provisions shall be defended:

1. Based on a theoretical analysis of the essence and content of vitagenic experience, it was possible to establish that vitagenic experience is a personally significant, most frequently updated part of a person's life experience, which forms the vitally active unity of his egocentric world attitude. The vitagenic experience of a person not only reflects the attitude of the person at the present stage, but also is a means of determining and guiding the formation of a holistic natural-science picture of the world among students, a means of predicting and creating by the person himself a new "quality of life"-that is, self-development of the person in the future.

2. Vitagenic experience can be used as a means of enhancing cognitive activity, while the technology of its application should include:

*A comprehensive analysis of the initial state of students' vitagenic experience for the implementation and maintenance of persistent motivation to enhance the cognitive activity of students.

*Systematization, addition of information, correction of erroneous ideas contained in vitagenic experience.

*Control of changes in the content of vitagenic experience at the final stage.

3. The main direction of using students' vitagenic experience enhancing their cognitive needs are the following:

- a) activation of cognitive interest at the initial stage of training;
- b) assimilation of theoretical concepts of the studied of training;
- c) the formation of a holistic natural-science picture of the world;
- d) transition to an autodidactic level of self-education.

The most important role in student's life experience I unnerving for parents. They demonstrate to children the skills and knowledge formed by them in the process of life, and from childhood help to solve the tasks ahead. The process of forming a child's life experience, therefore, is a child-parent interaction in which a parent acting as an experienced adult transfers his experience to the child. Interaction is an integral part of the pedagogical interaction. It is cooperation that plays the role of support, which helps ensure joint work for the teacher and student. And the better it is organized, the more productive the learning process. However, today's realities of education often look so that teachers assume the role of knowledge transmitted, as well as students, respectively, perceive and, as far as possible, reproduce acquired knowledge. Unfortunately, to argue about really real cooperation in such conditions is practically not possible, because it involves only a subjective position on the part intellectual and psychological potential. [7, p. 83]

Life experience is the result of the analysis of life events and their assessment. This experience for each person has an individual character. "The translation of vitagenic information into life experience is realized through the following stages".

Perception of vitagenic information .

- 1) At this stage, a person determines for himself the importance of information from the perspective of his existing experience.
- 2) At this stage, a person consciously creates for himself an attitude to remembering one or another received information.

The stage described above determine such levels of assimilation of vitagenic information as:

***Operational.** Information is one of the least importance for personal self-realization in the educational process.

***Functional.** Here, installation for longer periods of information storage takes place.

***Basic.** This level is characterized by long-term memorization and the greatest importance of information for self-realization in the framework of training. At the same time, levels can freely interact with each other degree of significance. In the framework of everyday interpretation, the process of transition of vitagenic information into life experience can be represented as follows. Events are reflected in the consciousness and feelings of a person, thereby leaving a definite trace.

Conclusion

The life experiences of each student is unique, first of all, in that he may be wrong. That is why it is always necessary to consider the so-called collective life experience. Indeed, the experience of an individual student in vitagenic learning is not self-sufficient and acquires educational significance only the ratio of the life experience of the students when there are common points of contact. The totality of individual experiments , in this case, given a new vitagenic quality. In this context, life experience does not deny the role of life information. In other words, what is lived by the person himself necessarily correlated with the experience of other people. At the same time, it is necessary to take into account indirect life experience that affects the path to success and the level of individual expectation, helping to realize the sources of one's own successes and failures. Each, without exception, personality has its own unique and inimitable life experience, characterized by its individuals psychological qualities.

REFERENCES

1. A.S.Belkin Vitagenic education in the system of pedagogical knowledge (vitagenic conception of personality) // Pedagogical education in Russia.-2012. №-1. [Electronic resources].
2. Pirnazarovna, D. F. (2022). Digital technologies in studying English at university: traditions and innovations. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 8(3), 97-100.

3. Pirnazarovna, D. F. (2022). WAYS OF FORMING DIGITAL LITERACY IN THE CONTEXT OF TEACHING ENGLISH. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 7(3), 55-57.
4. Davronova, F. (2022). PEDAGOGICAL ASPECTS OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN RAPID ACQUISITION OF ENGLISH. *Innovative Development in Educational Activities*, 1(2), 44-47.
5. Davronova, F. (2022). EXPERIMENT-TESTING METHODOLOGY OF ON RAPID TEACHING OF ENGLISH TO STUDENTS IN THE CONDITONS OF DIGITAL TECHNOLOGIES. *Innovative Development in Educational Activities*, 1(2), 72-76.
6. Davronova, F. P. (2022). THE USAGE OF ICT TOOLS INTENDED TO ACQUIRE KNOWLEDGE BY STUDENTS IN ENGLISH CLASSES. *AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 1132-1136.
7. Pirnazarovna, D. F., Baxtiyrovna, N. D., & Pulatovna, B. K. (2022). XORIJIY TILLARNI TEZKOR O 'QITISHDA QO 'LLANILADIGAN INNOVATSION TA'LIM METODLARNING AHAMIYATI. *FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI*, 81-87.

The Impact of Social Media on the Evolution of the English Language

Khasanova Sitora O'ktam qizi

Assistant-teacher of the Department of Teaching Languages
at Samarkand institute of economics and service, Uzbekistan.

Email:hasanovasitora1997@gmail.com

Annotation: This research article explores the profound influence of social media on the evolution of the English language. In an era dominated by digital communication platforms, the way we interact, convey information, and express ourselves has undergone significant transformations. This study delves into the various ways in which social media has shaped the structure, vocabulary, and usage of English, examining both the positive and negative impacts of this linguistic evolution.

Key words: Social media, dissemination, dynamic, abbreviations, acronyms, hashtags, linguistic, blending, dialect, traditional grammar rules.

Social media platforms have revolutionized how individuals communicate, creating a dynamic online environment that continuously shapes and reshapes language norms. The rapid dissemination of information, the brevity of messages, and the emergence of new communication styles have all contributed to a shift in how English is used and understood. This article aims to explore the multifaceted impact of social media on the evolution of the English language.

The Influence of Social Media on Language Evolution:

Vocabulary Expansion: Social media has introduced a plethora of new words and phrases into everyday discourse. Acronyms, hashtags, and slang terms originating from platforms like Twitter, Instagram, and TikTok have become integrated into spoken and written English. Social media has been a fertile ground for the creation of brand new words and expressions. Portmanteau words, such as "twerk" and "selfie," have entered mainstream lexicons through viral social media trends, reflecting the rapid evolution of language in the digital age. The rapid spread of content on social media poses challenges for accurate translation and interpretation. Machine translation tools may struggle to capture the nuances and cultural references embedded in social media language, leading to misunderstandings and miscommunications among users from different linguistic backgrounds.

Language Simplification: The dominance of English on social media platforms has both positive and negative impacts on linguistic diversity. While English serves as a lingua franca for global communication, its widespread use can marginalize indigenous languages and dialects, raising concerns about language endangerment and loss of cultural heritage. The character limits imposed by platforms such as Twitter have led to the popularization of abbreviations and acronyms. This brevity has influenced how individuals communicate, favoring concise and direct language over traditional formalities.

Informalization of Language: The informality of social media interactions has blurred the lines between spoken and written language. Emoticons, emojis, and informal expressions have become commonplace in both personal and professional communication. The evolving nature of language on social media calls for adaptations in language education curricula to incorporate digital literacy skills and awareness of online communication norms. Educators need to address the impact of social media on language use and equip students with the tools to navigate this evolving linguistic landscape effectively.

Globalization of Language: Social media's role in the globalization of language has profound implications for linguistic diversity and identity. The interconnected nature of digital communication platforms has facilitated the exchange of linguistic elements across cultures and geographical boundaries, leading to a convergence of language practices. Social media serves as a melting pot where different linguistic traditions merge, resulting in hybrid forms of language. This hybridization is particularly evident in online communities where individuals from diverse linguistic backgrounds interact, influencing each other's language use and creating new linguistic blends. Social media has facilitated the global spread of English, leading to a blending of regional dialects and linguistic conventions. This interconnectedness has resulted in a more inclusive and diverse linguistic landscape.

Grammatical Evolution: The prevalence of informal language on social media has challenged traditional grammar rules, leading to a shift in accepted norms. This evolution has sparked debates about the impact of digital communication on language standards.

Impact on Linguistic Diversity and Identity:

Cultural Influences: Social media has created a platform for the exchange of cultural ideas and linguistic practices, resulting in a fusion of languages and dialects. This cross-pollination has enriched the English language but also raised concerns about the preservation of linguistic diversity.

Identity Formation: The analysis reveals the emergence of new linguistic forms such as "hashtag activism," where hashtags are used to raise awareness about social issues, and "memespeak," a form of language characterized by the use of internet memes to convey complex ideas in a concise and humorous manner. The use of language on social media plays a crucial role in shaping individual and collective identities. Social media users often adopt specific linguistic styles and expressions to align with their identities, leading to the creation of online subcultures. The influence of social media on spoken language is evident in the adoption of internet slang and expressions in face-to-face conversations. Users often incorporate terms like "LOL," "OMG," and "ICYMI" into their verbal communication, blurring the boundaries between online and offline language use.

Future research in this area could explore the long-term effects of social media on language evolution, investigate the influence of artificial intelligence and machine learning on language patterns, and analyze the linguistic behaviors of different age groups and demographics in online spaces

In conclusion, the impact of social media on the evolution of the English language is undeniable. From vocabulary expansion to changes in grammar and syntax, digital communication platforms have fundamentally altered how we communicate. While these transformations have democratized language use and fostered global connectivity, they have also raised questions about linguistic standards and cultural authenticity. As social media continues to shape our linguistic landscape, it is essential to critically examine its influence and consider how we can preserve the richness and diversity of the English language in the digital age.

References

1. Crystal, David. "Language and the Internet." Cambridge University Press, 2006.
2. Tagg, Caroline. "Exploring Digital Communication: Language in Action." Routledge, 2019.
3. Danet, Brenda, and Susan C. Herring. "The Multilingual Internet: Language, Culture, and Communication Online." Oxford University Press, 2007.
4. Androutsopoulos, Jannis. "Language and the three spheres of hip hop in Europe: Linguistic variation, identity and global flow." *Multilingual Margins: A Journal of Multilingualism from the Periphery*, vol. 2, no. 1, 2014, pp. 20-45.
5. Blommaert, Jan. "Language, Asylum, and the National Order." *Current Anthropology*, vol. 54, no. S8, 2013, pp. S174-S186.
6. Pennycook, Alastair. "Language as a Local Practice." Routledge, 2010.
7. Mendoza-Denton, Norma. "Homegirls: Language and Cultural Practice Among Latina Youth Gangs." John Wiley & Sons, 2008.

8. Kachru, Braj B. "The Other Tongue: English Across Cultures." University of Illinois Press, 1992.

IMPROVING PRAGMATIC SKILLS OF HIGHER EDUCATION (MEDICAL) STUDENTS BASED ON INNOVATIVE AND INTERACTIVE METHODS

Atamurodova Munira Makhamadievna

Teacher of Termez Branch of Tashkent Medical Academy

Turaev Diyorbek Alisher o'g'li

Student of Termez Branch of Tashkent Medical Academy

Abstract: In this accelerating globe, the most optimal way to increase the effectiveness of general education is to organize lessons using interactive methods. So, what are interactive methods? What didactic possibilities do they have? What results can be guaranteed by the appropriate and purposeful use of interactive methods in the process of mother tongue education? We will try to answer these questions in this article.

Key words: interactive, module system, innovative technology, interactivity, lingo didactics, lingo pedagogy.

The most correct first step in finding answers to the above questions is to get acquainted with the basic concept - the dictionary meaning of the term "interactive". The concept of "interactive" is derived from the English word "interact" (in Russian "interactive"), from the lexical point of view "inter" - mutual, two-way.

Interactive education is education based on the organization of action based on mutual cooperation in order to acquire knowledge, skills, competences and certain moral qualities of its participants. Interactivity is the ability of the participants of the educational process to organize action based on mutual cooperation in order to acquire knowledge, skills, competences and certain moral qualities. From a logical point of view, interactivity, first of all, represents the conduct of conversation (dialogue), actions and activities based on mutual cooperation. It is necessary to thoroughly understand the content of mother tongue education, the organization of teaching forms at the optimal level, and the enrichment of the theory of formation of a well-rounded person with various new ideas. Currently, modern methods of teaching are widely used in the process of mother tongue education. The use of modern teaching methods leads to high efficiency in the teaching process. When choosing educational methods, it is appropriate to choose each native language based on the didactic task of the lesson.

Theoretical issues of studying and applying foreign experience in teaching. The educational process, based on the use of interactive teaching methods, is organized taking into account the knowledge process of all students, without exception. Working together means that everyone makes their own personal contribution, exchanges knowledge, ideas, and methods of work in the work process. The essence of innovative methods is to organize the educational process in the form of dialogue that helps students express their thoughts, analyze problematic situations and find effective ways to solve them. Such methods help to increase the level of education, develop students, and form skills and abilities that they will use in their future professional activities.

Improving students' knowledge of "Innovative technologies" in the general education system and forming their understanding and practical skills about "Innovative technologies"; formation of students' theoretical knowledge and practical skills related to "Using innovative technologies";

The theoretical issues of teaching students communication skills based on innovative technologies and interactive methods are the formation of theoretical knowledge and practical skills about "designing and implementing the educational process based on innovative technologies". We have studied the state requirements for the content of mother tongue education, scientifically analyzed them, and studied many scientific studies. We have come to the following conclusion. As it is known from lectures and scientific researches, "Innovative technologies" have been considered in a certain sense and many literatures have been created as a result of conducting many scientific researches. Today, as a result of the development of science and technology and innovative technologies, the interest and attention to increase the effectiveness of mother tongue education using innovative pedagogical and information technologies in the educational process is increasing day by day. In the mother tongue education system, communication skills are used on the basis of modern technologies to find the knowledge acquired by the students themselves, to study and analyze them independently, to evaluate their own knowledge. aimed at correct conclusions. In this process, the teacher creates conditions for the development, formation, learning and upbringing of individuals and teams, as well as for them to freely think and interact with their fellow students. In this process of education, the student becomes a central participant. Many scientists, professors and teachers of higher educational institutions contribute to the problems. During this period, educational manuals such as "Pedagogical Technologies and Pedagogical Skills" (2006) by N.N. Azizkho'jaeva, "Innovative Pedagogical Technologies in Education and Training" (2013) by R. Ishmukhamedov were thoroughly studied and found their importance in finding solutions to our problems. earned The methodology of teaching the subjects "Mother tongue" and "Uzbek language" based on linguodidactics and linguopedagogy is to set the educational goals of students in practical training, to apply advanced pedagogical elements,

and to use modern information technologies. it is necessary to improve knowledge, skills and issues related to effective conduct of work and theoretical lessons and practical training.

Ravshan Ishmukhamedov's textbook "Innovative Pedagogical Technologies in Education and Training" reveals the modern problems of pedagogical skills and innovative technologies of school teachers working in the public education system. Modern requirements for the forms and methods of organization of education at the school, as well as students' learning activities, have been thoroughly studied.

The definitions given to the concept of innovative technology are different and they are defined as follows:

- Innovation (English innovation) means introducing something new, renewing, changing something.

Special attention is paid to innovative technologies, scientific-theoretical foundations, developed pedagogical technologies are given. If we apply innovative technologies to the practice of the mother tongue educational content, the exact use is connected with the analysis and pedagogical skills of the teacher. The term "technology" is a Greek word, "techne" - skill, art and "logos" - concept, study. So, technology-craft means art and means the sum of knowledge about methods and means of process implementation, as well as qualitative changes occurring in the object. Innovative pedagogical technologies mean introducing innovations and changes to the educational system, pedagogical process, and teacher and student activities in the mother tongue education system, and the interactive method is mainly used in the implementation of this process. It is a systematic way of identifying, creating and applying all the processes of teaching and knowledge acquisition, taking into account technical means, human potential and their interaction, in order to optimize the forms of education (UNESCO).

The module system is a didactically designed result-oriented unit with meaningful and logical content, consisting of input and output controls. The concept of modular education was introduced by M. Russell in 1971. A module is an interdisciplinary system that incorporates a number of educational subjects belonging to a certain specialty and is a part of a training course with a relatively independent logical end.

The positive side of the module system is its flexibility, creative approach, logical completion and interchangeability. In this system, the acquisition of knowledge leads to the acquisition of knowledge by students in a convenient situation at a high level at low cost and in a short amount of time. A quick-adaptable, easy-to-change, time-saving teaching-methodical system for teachers, the saved time is directed to counseling activities. The educational institution produces talented students with sufficient modern knowledge.

The advantage of the module system is that it can be used as the main educational system or in combination with the existing system at each stage of the educational process.

Used literature.

1. Law of the Republic of Uzbekistan "On Education". // A perfect generation is the foundation of Uzbekistan's development. -T: 1997. p. 20-29.
2. Abdullayev Y. "Teaching literacy in the old school" - Tashkent: Ota and Oliy maktab, 1960. - 150 p.
3. Jalolov J. Methodology of teaching English. Tashkent "Teacher" 1998.
4. Akhmedova M.E. Methodological features of developing independent learning skills in students // Language and culture of Uzbekistan. Journal of Methodology.T. - Tashkent, 2022. - #1(4). -B. 70-81.
5. Makhamadievna A. M., Tulkunovna R. N. Teaching foreign language by using effective methods //Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities. – 2021. – T. 11. – №. 12. – S. 47-50.
6. Makhamadievna A. M. Effective Teaching English Language to Non-Linguistic Students by Using Project Based-Learning //The Peerian Journal. – 2022. – T. 6. – S. 48-51
7. K. Gardner, (1985) Social psychology and Second language learning: The role of Attitudes and Motivation. London, Great Britain: Edward Arnold.

TYPICAL MIMIC EXPRESSIONS OF UZBEK NATION

Majidova Maftuna Samad qizi

Student of PhD degree at Tashkent State

University of Uzbek Language and Literature

maftunamajidova98@mail.ru

Annotation: This thesis is devoted to the study of the mimetic expressions typical of the Uzbek people and their cultural, social and linguistic characteristics. Mimic expressions are an important part of national culture as a means of conveying a person's inner feelings and mood through facial expressions. During the study, the types of mimetic expressions common among the Uzbek people, their meaning, use in social situations and their specific aspects in comparison with other cultures were analyzed. This thesis is of great importance for studying the non-verbal means of communication of the Uzbek people and including them in linguistic research.

Keywords: Mimic expressions, Uzbek culture, non-verbal communication, facial expressions, national identity, emotions, social situations, linguistics, folk culture, means of expression.

Introduction.

Mimic expressions, which are one of the important parts of human communication, are a means of expressing emotions and mood through the movement of facial muscles. Mimic expressions are one of the elements of non-verbal communication that complement speech and sometimes independently express meaning, and they reflect the inner world of a person. Mimic expressions characteristic of the Uzbek people demonstrate the unique aspects of national culture and traditions. For example, emotions such as joy, sadness, surprise or discontent are directly conveyed through facial expressions.

To date, the study of the cultural and linguistic characteristics of mimic expressions in linguistics and sociology is of great importance. The fact that the mimic expressions characteristic of the Uzbek people and their special place in comparison with other cultures indicates the relevance of the research. This thesis aims to analyze the culture of facial

expressions of the Uzbek people from a linguistic and social perspective, and to highlight their national specific aspects.

Main part

Features of facial expressions typical of the Uzbek people:

In Uzbek culture, facial expressions are manifested as a means of directly reflecting the emotional state. For example, a smile is perceived as a sign of sincerity and warmth, while frowning indicates sadness or discontent. These expressions are considered a part of culture associated with traditions and national values.

The role of facial expressions in social situations:

In different social environments, the facial expressions of the Uzbek people are manifested in different ways. While facial expressions are limited in a formal environment, in informal situations they are free and take on a form that more clearly expresses emotions. For example, when greeting, a sincere smile and an expression of hospitality are visible on the face.

When greeting, many Uzbeks express their greeting by placing their hands on their chests, which means they are placing their hands on their hearts and also means "I greet you with all my heart." It should be noted that Uzbeks are very polite.

Linguistic and cultural characteristics:

Although the facial expressions of the Uzbek people have some similarities in linguistic terms, they are distinguished by their distinctive features from other cultures. For example, widening the eyes is used as an expression of surprise, which may have a different meaning in other cultures. In particular, our traditions have led to the emergence of various gestures and facial expressions. Placing the hand on the chest also expresses respect for those around them.

Comparison of facial expressions with other cultures:

When comparing the facial expressions of the Uzbek people with Eastern and Western cultures, there is a uniqueness in expressing some emotions. For example, a modest smile among Uzbeks expresses respect, while a strong smile in the West indicates more social openness. While eating food silently among Uzbeks indicates civility, in some Eastern countries eating with a loud sound expresses respect for the person who prepared the food. This section aims to study the deep meaning of national culture and emotions through facial expressions characteristic of the Uzbek people.

Conclusion.

Facial expressions characteristic of the Uzbek people are an integral part of national culture, and they are important in expressing a person's inner feelings and ensuring clarity in communication with others. The study shows that facial expressions are closely connected with the traditions, values, and social life of the Uzbek people. They reflect the emotional world and cultural characteristics of the people.

The thesis analyzes the role and importance of conveying emotions through facial expressions in various social situations. Also, the facial expressions of the Uzbek people are studied in comparison with other cultures, revealing their unique aspects. The results show that national culture and linguistic identity play a decisive role in determining the content of facial expressions.

This study lays the foundation for a deeper study of facial expressions and nonverbal communication in Uzbek linguistics. In the future, a more in-depth analysis of facial expressions and their similarities or differences with other cultures from a linguistic and psychological perspective should be considered one of the important scientific tasks. Thus, the facial expressions characteristic of the Uzbek people once again confirm the richness of Uzbek culture and their importance in communication between people.

References:

1. O'zbek imo-ishoralar tili paydo bo'ladi (mi)?
<https://www.gazeta.uz/oz/2020/09/24/sign-language/>
2. Harakat muloqoti (tana tili) <https://uz.> Mandal, Fatik Baran (2014-05-19). „Nonverbal Communication in Humans“
3. wikipedia.org/wiki/Harakat_muloqoti_tana_tili
4. “Nonverbal communication and social cognition”. Salem Press Encyclopedia of Health. 4-jild. 2018. 4-bet.
5. 9 Types of Nonverbal Communication <https://www.verywellmind.com/types-of-nonverbal-communication-2795397>

«YUSUP-ZILIIYA» DÁSTANÍNDA TURAQLÍ SÓZ DIZBEKLERINIŇ JUMSALIŲ ÓZGESHELIKLERI

Jumabaev Baxram – Qaraqalpaq mámleketlik universiteti magistranti

TildiŇ sózlik quramında sol tilde sóylewshi xalıqtıń, onıń tiliniŇ tariyxına baylanısı bay hám bahalı maǵlıwmatlar uzaq waqıt saqlanadı. Sonlıqtan, tildiŇ rawajlanıw ózegesheliklerin anıqlawda xalıq awızeki sóylew tiliniŇ tillik ózegesheliklerin úyreniw úlken áhmiyetke iye. Usı kózqarastan qaraqalpaq tiliniŇ rawajlanıwı barısındaǵı tillik ózegesheliklerin anıqlawda qaraqalpaq awızeki dóretiwshiliginiŇ shıńı esaplangan dástanlıq shıǵarmalardıń tilin úyreniw máselesi qaraqalpaq til bilimi aldında turǵan eń áhmiyetli máselelerdiŇ biri dep ayta alamız.

Qaraqalpaq tilindegi frazeologiyalıq birliklerdiŇ ózine tán birlikleri, mánisi, qurılısı boyınsha túrleri, qollanıwı hám taǵı basqa belgileri eń dáslep E.Berdimuratov[1] miynetlerinde sóz etiledi. Frazeologizmler boyınsha J.Eshbaev[2], G.Aynazarova "Qaraqalpaq tilinde teńles eki komponentli frazeologizmler"[3], B.Yusupovanıń "Qaraqalpaq tiliniŇ frazeologiyası"[4], J.Táńirbergenovtıń[5], G.Allambergenovalardıń[6] miynetlerinde kórsetilgen. Bul miynetlerge súylene otırıp, maqalamızda "Yusip-Ziliyxa" dástanındaǵı ushırasatuǵı turaqlı sóz dizbeklerine toqtap ótemiz.

Frazeologizmlerden máni ótkirliǵı, obrazlılıqtı hár qıylı stilistikalıq boyawlardı tabamız. Olar xalıq awızeki dóretpelerinde obrazlı til qurallarınıń xizmetin atqaradı. Sonıń ushın kórkem sóz sheberleri milliy tildiŇ ǵaziynesi dep bahalanatuǵın bul sóz dizbeklerinen keńirek paydalanıwdı maqset etedi.

Álqıssa, onnan soń Yusiptiń bul juwabın esitip, aǵaları kórgen túsiniń ıras ekenin bilip, qattı qáhárge minip, Yusiptiń **qanın ishkendey boldı** (295-bet). Bul mısaldaǵı qanın ishiw frazeologizmi "qıynaw", "azap beriw" mánilerinde qollanılgan. Kelgende Yusipti pıyada qoymań, **Janǵa hazar berip**, bálenni úymeń (296-bet). Bul mısaldaǵı "janǵa hazar beriw" frazeologizmi "qıynaw" mánisinde qollanılgan.

Dástan tilinde turaqlı sóz dizbekleriniń hártúrli mánilerde jumsalǵanın kóriwge boladı. Bir ǵana «óliw» mánisin birneshe sinonimlik qatarları menen jumsalǵan. Mısalı: Yusiptiń anası Raxila Ibniyamin tuwılǵan kúni **dunyadan ótip**, bular anasız jetim qaldı (293-bet); Ashılǵanda gúl-ǵumshası solmasın, Biymáhál shaǵında qazan urmasın (293-bet); **Juda boldım** ákemnen hám; Ol aqıllı eken, júz mın japaǵa ırazı bolıp, sabır etpekte, sende hesh bir taqat joq, – degen soń Ziliyxa namıs etip, “maǵan sabır-qarar bergil, yaki **amanat janımdı alǵıl**”, dep bir minajat ayttı (314-bet); Bizge nábzet kelip, **ajal jetipti**,

Belimdi bayladım uzaq saparğa (329-bet); Bir kúni ázireyli kelip Yusiptiń **janın aldı** (330-bet); – Áziz tánnen **shiyrin janı shıǵıptı** (330-bet).

Bul joqarıda berilgen mısallarda *dunyadan ótip, juda boldım, amanat janımdı alǵıl, ajal jetiw, belimdi bayladım uzaq saparğa, janın aldı, shiyrin janı shıǵıw* sıyaqlı turaqlı sóz dizbekleri óliw, qaza bolıw mánilerin bir neshe mánileri menen bir-birin qaytalamastan hártúrli varianları menen berilgen. "Yusip-Ziliyxa" dástanında qaharmanlardıń hár túrli psixologiyalıq xalatların beriwde turaqlı sóz dizbekleri orınlı qollanǵan. Ásirese dástanlarda ǵázepleniw mánini bildiretuǵın frazeologizmler kóplep ushırasadı: Siziń ullańız meni de tutıp, **awzı-basımdı qan etip**, tislerimdi sındırıp, siziń aldınıızǵa ákelip otır, – dedi (300-bet); Álqıssa, sonnan soń Yusiptiń bu juwabın esitip, aǵaları kórgen túsiniń ıras ekenin bilip, qattı **qáhárge minip**, Yusiptiń **qanın ishkendey** boldı (295-bet); – Yusipjan jeti jıl boldı, Meniń xalqım qarap ettiń, Júregim ishıqı otın tuttı, **Qara bawırım kabap ketiń** (308-бет). Keltirilgen qatarlarda *awzı-basımdı qan etiw – azaplaw, qáhárge miniw - ashıwlanıw, qanın ishiw - qıynaw, qara bawırın kabap etiw – azaplaw mánilerin beriw ushın qollanǵan*.

Ráhim etińler, meni salmań bul shaǵa, Gúl **júzimdi sargaytpańlar** bu daǵa (298-bet); Júzdi sargaytıw frazeması joqarıdaǵı misalda "saǵınıw" mánisinde qollanılǵan. Qudayım qoymaǵıl ǵamǵa, **Atam bawrı talaq boldı** (299-bet); Meniń ushın nala tartıp, **Atam baǵrı kábap boldı** (299-bet).

Joqarıdaǵı bul mısallarda "bawrı talaq bolıw, baǵrı kábap bolıw" frazeologizmleri qattı qıynalıw, azap shegiw mánilerin bildiredi. Dástannıń ózine tán ózgesheligi menen baǵrı kabap bolıw dep qattı quwrılıw, qıynalıw mánisinde jumsalǵan.

Bilmedim, **ne hikmát tústi basıma**, Záhár-zaqqım saldı pálek asıma, Qápeste búlbúl shayda, kewiller báhármend anda, Atajanım, hesh oylanba, **túspes basıma hesh ǵawǵa**. Keltirilgen mısallarda tilimizdegi «basına is túsiw», «basına ǵawǵa túsiw» frazeologizmler dástan tilinde ózgeritilip *ne hikmát tústi basıma, túspes basıma hesh ǵawǵa* túrinde ózgeritilip qollanılǵan. Men ǵaripke sájde qılǵan xalıq penen on aǵam. – Basqa japa on aǵańdur, saǵan **janları qurban**. Yusiptiń jamalın hátte perishteler kórgende: – Adamzattan da bunday hasızada tuwar eken-dá, – dep hayran bolar edi. Dáwperiler, qus, haywanlar Yusiptiń júzin kórip, ózlerin otqa urǵan gúbelekter **janın pidá etetuǵın boldı**.

Qaraqalpaq folkları bul biziń neshshe ásirlerden beri awızdan awızǵa ótip bizge shekem jetip kelgen ata –babalarımızdan qalǵan biybaha ruwqıy miyrasımız, baylıǵımız esaplanadı. Al endi biz onda qollanılǵan frazeologizmler bolsa qaraqalpaq tilindegi frazeologizmlerdiń eń eski dáwirlerde dóretilgen, eń eski qatlamı sıpatında alıp qarasaq boladı. Xalıq awızeki “qursaq kóteriw” turaqlı sóz dizbegi sıyaqlı bizden biziń házirgi frazeologizmlerimizden uzaqlasıp ketken formaların da ushratıwımız múmkin.

Bunnan basqa da dástan tilinde Balam, ol mágar bolsa, saltanatlı shaxlar taxtıdur, Saǵan dáwlet, nesiybedur, **basına qonǵan baxıtdur** (294-bet); Sonnan keyin **jan iynine ot túsip**, Yaqıptan da zıyatıraq etip, óshpenshilik penen túsın bayan etti (294-bet); Ijazat berin, ata, bir oy tústi qıyalıma, Sizden meniń ijazatım, **qulaq sal** arızıw-halıma (295-bet); Al Yaqıp bolsa balalarınıń artınan qarap, ta **kózden ǵayıp bolǵansha** telmirip turdı (296-bet); Qıyalında qábirden anasınıń ruwhları shıǵıp, Yusipti qushaqlap **bawırına basıp, til**

pitip, mına múnajattı ayttı: Jılap, **kóziniń jasın kól etip**, aǵalarına qarap jalbarınıp, bul ǵázeldi ayttı (297-bet). Berilgen mısallarda bas, iyin, qulaq, kóz, bawır, til h.t.b adamnıń dene múshe atamalarına baylanıslı qatarlar kóplep ushırasadı.

Bunday frazeologizmlerde emocionallıq-ekspressivlik boyaw kúshli bolıp keledi. Olardıń quramında adamnıń ruwxıy jaǵdayların kórsetiwde kewil, kóz, qabaq, bas, awız, bet, zeyin, júrek, ókpe, bawır, qan, jan, qabırǵa, ashıw, qáhár sıyaqlı leksemalar qollanılǵan. “Frazeologizmlerdiń emocionallıǵı olardıń hár qıylı sezimlerdi, adamnıń zat, waqıya hám qubılıslarǵa subyektiv qatnasın birdiriwine baylanıslı. Frazeologizmlerdiń emocionallıǵı tiykarınan eki faktorga baylanıslı boladı: birinshisi – obrazlılıq, ekinshisi – bir waqıttıń ózinde eki mániniń reallasıwı”[7].

Juwmaqlap aytqanda, frazeologizmlerdiń qaysı shıǵarmada qollanılıwına qaramastan az sóz benen kóp máni bere alatuǵın, aytajaq pikirdi qısqa hám túsiniqli etip beriwde ónimli qollanılatuǵın til birliǵı bolıp tabıladı. Til arqalı awızeki hám jazba túrde qarım-qatnas jasaw barısında frazeologizmlerdi qollanıwǵa úlken zárúrliktiń bolatuǵını seziledi. Sonlıqtan da, frazeologizm tildin sózlik quramında ayrıqsha orın iyeleydi, ol sózlik quramdaǵı mánileriniń ıqshamlıǵı, tujırmılıǵı, ótkirliǵı hám t.b. sıyaqlı sıpatlı belgileri menen ajıraladı. “Yusip-Ziliyxa” dástanında qaharmannıń hár túrli psixologiyalıq halatların ashıp beriwde frazeologizmler stillik talapqa ılayıq qollanılǵan. Bul turaqlı sóz dizbekleri ózine tán ózgesheliklerge iye bolıp dástannıń obrazlılıǵın sáwlelendirip beredi.

Paydalanılǵan adebiyatlar

1. Бердимуратов Е. Хәзирги заман қарақалпақ тилинің лексикологиясы. -Нөкис, 1968.
2. Айназарова Г. Двухкомпонентные фразеологизмы симметричной структуры каракалпакского языка. АКД. -Нукус, 2000.
3. Ешбаев Ж. Қарақалпақ тилинің қысқаша фразеологиялық сөзлиги. Нөкис, 1985
4. Yusupova B. Qaraqalpaq tilinin' frazeologiyasi. -Toshkent, 2014
5. Ж.Танирбергенов Қарақалпақ тилинде фейил фразеологизмлердин лингвистикалық анализ. Филол.фан.док.дисс. Автореф...(PhD) – Нукус, 2020
6. Г.Алламбергенова И.Юсупов шығармаларында фразеологизмлердин стильлик қолланылыўы. Филол.фан.док.дисс. Автореф...(PhD) – Нукус, 2019
7. Маматов А.Э. Ўзбек тили фразеологизмларининг шаклланиш масалалари. Филол. фан. док. ...дисс. – Тошкент, 1999. – Б.68.

The Linguistic Differences Between British English and American English

Khasanova Sitora O'ktam qizi

Assistant-teacher of the Department of Teaching Languages

at Samarkand institute of economics and service, Uzbekistan.

Email:hasanovasitora1997@gmail.com

Annotation: This article provides a comprehensive overview of the linguistic differences between British English (BrE) and American English (AmE), highlighting key areas such as historical context, spelling, vocabulary, grammar, and pronunciation. It concludes that while British and American English share a common linguistic heritage, their differences reflect cultural evolution and adaptation. Understanding these variations is essential for effective communication in a globalized world.

Key words: differences, divergence, language, dictionary, dialect, communication, collective nouns, concept, distinctions, comprehension, contexts.

English, as a global language, has evolved into various dialects, with British English (BrE) and American English (AmE) being the most prominent. These two varieties of English, while fundamentally similar, exhibit significant differences in spelling, vocabulary, grammar, and pronunciation. Understanding these differences is crucial for effective communication and academic writing, especially in a globalized world where English serves as a lingua franca.

Historical Context. The divergence between British and American English can be traced back to the colonial period. When English settlers arrived in America in the 17th and 18th centuries, they brought their language with them. Over time, as the colonies developed their own identity, the language began to evolve independently. Noah Webster, an American lexicographer, played a pivotal role in standardizing American English in the early 19th century. His dictionary, published in 1806, introduced many spelling reforms that distinguished American English from its British counterpart, reflecting a desire for cultural independence from Britain.

Spelling Differences. One of the most noticeable differences between British and American English is spelling. Several common patterns can be identified:

1. **-our vs. -or:** British English often retains the 'u' in words like "colour," "flavour," and "neighbour," while American English simplifies these to "color," "flavor," and "neighbor".

2. **-ise vs. -ize:** In British English, verbs often end in -ise (e.g., "realise," "organise"), whereas American English consistently uses -ize (e.g., "realize," "organize").

3. **Double consonants:** British English frequently uses double consonants in words like "travelling" and "cancelled," while American English prefers single consonants ("traveling," "canceled").

4. **-ce vs. -se:** Nouns that end in -ce in British English, such as "defence" and "licence," are spelled with -se in American English ("defense," "license").

These spelling differences not only reflect historical changes but also cultural attitudes towards language and identity.

Vocabulary Differences. Vocabulary is another area where British and American English diverge significantly. Many everyday items and concepts have different names in the two dialects. Some examples include:

1. Clothing: "jumper" (BrE) vs. "sweater" (AmE), "trousers" (BrE) vs. "pants" (AmE).
2. Transportation: "lorry" (BrE) vs. "truck" (AmE), "petrol" (BrE) vs. "gas" (AmE).
3. Housing: "flat" (BrE) vs. "apartment" (AmE), "garden" (BrE) vs. "yard" (AmE).

These differences can lead to confusion for speakers of one dialect when encountering the other, highlighting the importance of context in communication.

Grammatical Differences. While the grammatical structures of British and American English are largely similar, it is discussed grammatical distinctions, including the treatment of collective nouns, the use of the present perfect tense, and variations in prepositional usage. These grammatical differences can affect clarity in both spoken and written communication. There are notable differences:

1. Collective nouns: In British English, collective nouns can take either singular or plural verbs (e.g., "The team are winning"), whereas American English treats them as singular (e.g., "The team is winning").

2. Present perfect tense: British English uses the present perfect tense more frequently than American English. For instance, a British speaker might say, "I have just eaten," while an American might say, "I just ate".

3. Use of modals: British English often employs "shall" for future intentions (e.g., "I shall go"), while American English typically uses "will" (e.g., "I will go").

4. Prepositions: There are differences in prepositional usage, such as "at the weekend" (BrE) versus "on the weekend" (AmE).

These grammatical distinctions can affect clarity and comprehension, particularly in formal writing and academic contexts.

Pronunciation Differences. Pronunciation variations are noted, particularly in vowel sounds and rhoticity, which can significantly impact mutual intelligibility between speakers

of the two dialects. It is perhaps the most noticeable difference between British and American English. Variations in accent, intonation, and stress can lead to misunderstandings. Some key points include:

1. Vowel sounds: Certain vowel sounds differ significantly; for example, the 'a' in "bath" is pronounced as /æ/ in American English and /ɑ:/ in British English.

2. Rhoticity: American English is generally rhotic, meaning the 'r' at the end of words is pronounced (e.g., "car"), while many British accents are non-rhotic, leading to a pronunciation that drops the 'r' (e.g., "cah").

These phonetic differences contribute to the distinct identities of British and American English speakers.

Understanding the differences between British and American English is essential for effective communication, particularly in academic writing. Many international journals accept both varieties, but consistency is crucial. Researchers must be aware of the preferred spelling, vocabulary, and grammatical structures of the audience they are addressing. Moreover, as English continues to evolve globally, awareness of these differences can enhance cross-cultural communication and foster better understanding among speakers from different backgrounds.

The linguistic differences between British and American English reflect a rich history of cultural evolution and adaptation. While these variations can pose challenges, they also enrich the English language, offering diverse ways to express ideas and concepts. As English continues to be a global lingua franca, understanding these differences will remain vital for effective communication in both personal and academic contexts.

Reference

1. Günter Rohdenburg and Julia Schlüter - One Language, Two Grammars?: Differences Between British and American English
2. H.L. Mencken - The American Language
3. David Crystal - The Cambridge Encyclopedia of the English Language
4. Robert Burchfield - The New Fowler's Modern English Usage
5. Peter Trudgill and Jean Hannah - International English: A Guide to the Varieties of Standard English

DEVELOPMENT OF POSITIVE INTERPERSONAL RELATIONS OF STUDENTS BY MEANS OF PSYCHOLOGICAL TRAINING

Azgarova Gulsum Alisherovna

Samarkand State Medical University

Abstract. The article considers the problem of developing positive interpersonal relationships of students in the process of psychological training. A brief overview of modern domestic scientific research on interpersonal relationships in children's, school and student groups is given. The results of a diagnostic study of interpersonal relationships of students of a medical university are presented. Based on the data obtained, the authors developed and implemented a psychological training "Psychology of Communication and Interpersonal Relationships"; its importance for the training of future teachers is substantiated. Analysis of the results of the control stage of the study showed that psychological training contributes to the development of effective interpersonal relationships, strengthening interpersonal ties, forming constructive interactions, and also promotes team building.

Keywords: development, student, psychological training, analysis.

Modern Uzbek society requires specialists who are able to competently, actively and creatively approach the solution of complex professional problems. In this regard, one of the urgent and significant problems of training teaching staff is the problem of developing students' communicative competence, the ability to effectively interact and understand each other in a team. Interpersonal relationships are one of the important factors in the emotional climate of a group and the emotional well-being of its members. The sphere of higher education has significant potential for the development of a personality capable of building effective interpersonal relationships that create the basis for successful professional self-realization. Student age is the period of the beginning of independent adult life. For a student, group interpersonal interaction and communication in a company of peers are most relevant. Interpersonal communication is not intentionally established by anyone; in most cases, it is not organizationally formalized, especially in the initial period of university education. The results of the study show that in the first year, not all student groups have a clearly expressed status of a close-knit team. Some of them are characterized by interpersonal isolation, detachment of individual group members. Therefore, it is important to develop positive interpersonal interaction skills in students.

For many years, the problem under consideration has been relevant and is widely represented in the works of a number of scientists. Recent studies have reflected the features

of interpersonal relationships in children's (E.B. Shalonko, S.V. Kahnovich, E.I. Stryuk, etc.), school (T.A. Bugrenkova, N.A. Shkurecheva, etc.) and student groups (T.S. Sergeychik, A.K. Kanamatova, etc.).

In psychological dictionaries, the concept of "interpersonal relationships" is interpreted as "subjectively experienced relationships between people, objectively manifested in the nature and methods of mutual influence exerted by people on each other in the process of joint activities and communication" [4].

Kondratieva notes the special importance of psychological training in the development of communication skills of pupils and students, due to the fact that with their help it is possible to form skills of establishing contacts, constructive behavior, effective interaction with others and a positive attitude towards them [1].

Within the framework of the designated problem, a study was conducted at the Samarkand State Medical University. The total sample size was 38 first-year students of the pediatric faculty. The diagnostic program of the experimental study included the following methods:

- "diagnostics of interpersonal relations" (T. Leary);
- "methodology for assessing the psychological atmosphere in the team (according to A.F. Fidler)";
- "questionnaire of interpersonal relations (IPR)" (A.A. Rukavishnikov);
- "determination of the Seashore group cohesion index".

To identify the types of interpersonal relations of students, the method "Diagnostics of interpersonal relations" (T. Leary) was carried out. The data analysis showed that 18.8% of respondents have an authoritarian type of attitude towards people around them. Students of this type are leaders in all types of activities, they have a dominant and dictatorial character, they strive to instruct, teach people around them and demand respect. 20.8% of respondents have a dominant egoistic type of interpersonal relations, which indicates their independence, prudence, and selfishness. 4.2% of respondents exhibit an "aggressive" type. They are demanding, straightforward, tough and can be hostile towards others. 6.2% have a suspicious type of attitude towards people around them, which indicates unsociability, secrecy, suspicion and touchiness of students. 12.5% of respondents have a subordinate type of relations. Such students are usually modest, compliant, emotionally reserved and do not have their own opinion. 10.4% had a dependent type of interpersonal relations, which manifests itself in self-doubt, anxiety, obedience, gullibility and dependence on other people's opinions. The friendly type is expressed in 22.9% of students. They are focused on a compromise solution to problem situations, strive to be in agreement with the opinions of others, and show warmth and friendliness in relationships. The altruistic type predominates in 4.2% of respondents. Such students are usually hyper-responsible, tactful, sympathetic and kind to people. Thus, the group we studied is characterized by friendly, selfish and authoritarian types of attitudes towards others.

The training sessions were divided into 3 blocks:

The goal of the first block is to create favorable conditions for interaction between group members and to activate group processes.

The goal of the second block is to develop interpersonal relationships and form group cohesion.

The goal of the third block is to practice new models of behavior in interpersonal interaction.

To consolidate the acquired skills of interpersonal interaction, a series of mentoring hours were held on the topics of "Interpersonal relationships as a basis for forming a socio-psychological climate in a student group", "Creating a favorable psychological climate in a group", "Let's live without conflicts", etc.

Upon completion of the formative stage of the experimental work, a control experiment was conducted aimed at identifying the dynamics of the development of interpersonal relationships of students. The diagnostic methods that were used at the ascertaining stage of the study were reused. The Wilcoxon T-criterion was used to assess the effectiveness of the implemented training program. The alternative hypothesis H1 about the difference in the results of the experimental group before and after the formative experiment was confirmed at the $p \leq 0.01$ level of significance, which indicates positive dynamics in the development of interpersonal relationships of students.

Thus, the following conclusion can be made:

1. Interpersonal relationships are one of the important factors of the emotional climate of the group and the emotional well-being of its members. Many scientists argue that the productivity of educational activities, the degree of self-realization of the student and the level of adaptation to future professional activity depend on the nature of interpersonal interactions.

2. The educational process of a medical university can be considered as an important stage in the development of effective interpersonal relationships of students.

3. The conducted empirical study confirmed the need for targeted work on the development of interpersonal relationships of students.

4. In order to develop positive interpersonal relationships of students, a psychological training "Psychology of Communication and Interpersonal Relationships" was developed and implemented.

5. The data of the control stage indicate that the developed and implemented training contributes to the development of effective interpersonal relationships, strengthening interpersonal ties, forming constructive interactions and team building.

6. For the effective development of interpersonal relationships at the stage of university education, it is necessary to create a favorable psychological climate in the group; curators

to conduct educational activities to develop tolerance, cooperation, and a culture of communication; teachers of the psychological block of disciplines to develop skills for constructive solutions to many psychological problems that arise in the student environment.

Literature:

1. Кондратьева Н.П. Развитие уверенности в себе подростков в процессе формирования коммуникативных компетенций / Н.П. Кондратьева, Е.В. Еремина // Гуманитарные науки и образование. – 2014. – № 4 (20). – С. 42–45.
2. Кудашкина О.В. Развитие межличностных отношений подростков в процессе психологического тренинга [Электронный ресурс] / О.В. Кудашкина, М.С. Кощеева // Актуальные психологические проблемы и опыт решения / Материалы Междунар. науч.-практ. конф. «54-е Евсевьевские чтения», 28–29 марта 2018 г.; под научной редакцией Ю.В. Варданян; Мордов. гос. пед. ин-т. – Саранск, 2018. – С. 79–84.
3. Михалкина С.А. Оптимизация общения подростков в процессе психологического тренинга [Электронный ресурс] / С.А. Михалкина, А.Ю. Каргина // Актуальные психологические проблемы и опыт решения / Материалы Междунар. науч.-практ. конф. с элементами научной школы для молодых ученых «52-е Евсевьевские чтения»; под научной редакцией Ю.В. Варданян; Мордов. гос. пед. ин-т. – Саранск, 2016. – С. 158–162.
4. Психологический словарь; под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. - 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 2007. – 494 с.
5. Савинова Т.В. Развитие конструктивных способов взаимодействия подростков средствами психологического тренинга [Электронный ресурс] / Т.В. Савинова, Ю.А. Зайчикова // Актуальные психологические проблемы и опыт решения / Материалы Междунар. науч.-практ. конф. с элементами научной школы для молодых ученых «52-е Евсевьевские чтения»; под научной редакцией Ю.В. Варданян; Мордов. гос. пед. ин-т. – Саранск, 2016. – С. 136– 141.
6. Сергунина С.В. Особенности межличностных отношений подростков со сверстниками [Электронный ресурс] / С.В. Сергунина, С.А. Богатова // Актуальные психологические проблемы и опыт решения / Материалы Междунар. науч.-практ. конф. с элементами научной школы для молодых ученых «51-е Евсевьевские чтения»; под научной редакцией Ю.В. Варданян; Мордов. гос. пед. ин-т. – Саранск, 2015. - С. 236–239.
7. Словарь-справочник по педагогической психологии / М.В. Гамезо, А.В. Степаносова, Л.М. Хализева. – Москва, 2001.
8. Alisherovna A. G. COMPONENTS OF DEVELOPING SYNONYMOUS THINKING IN STUDENTS AND ITS PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL FEATURES //Бюллетень педагогов нового Узбекистана. – 2024. – Т. 2. – №. 10. – С. 5-9.

9. Alisherovna A. G. Psychocorrection Of Psychological Traumas In Children Through Art Therapy //American Journal of Advanced Scientific Research. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 41-44.

10. Alisherovna A. G., Ziyodulloyevna E. S. IMPORTANT ASPECTS OF PSYCHOLOGICAL COMMUNICATION BETWEEN DOCTOR AND PATIENT //European International Journal of Pedagogics. – 2024. – Т. 4. – №. 03. – С. 81-86.

11. Alisherovna A. G. et al. THE PLACE AND SIGNIFICANCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN THE FIELD OF MEDICINE //Journal of Social Sciences and Humanities Research Fundamentals. – 2024. – Т. 4. – №. 03. – С. 23-26.

12. Alisherovna A. G. PSIXOLOGIYADA SHAXS MUAMMOSI. SHAXSNING PSIXOLOGIK ASPEKTLARI //International Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2024. – Т. 12. – №. 5. – С. 492-497.

13. Alisherovna A. G. et al. THE PLACE AND SIGNIFICANCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN THE FIELD OF MEDICINE //Journal of Social Sciences and Humanities Research Fundamentals. – 2024. – Т. 4. – №. 03. – С. 23-26.

14. Alisherovna A. G. PSIXOLOGIK TRENINGLARNING AHAMIYATI VA UNI O'TKAZISH METODIKASI //PEDAGOG. – 2023. – Т. 6. – №. 6. – С. 39-44.

15. Азгарова Г. МЕТОДЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ УВЕРЕННОСТИ В СЕБЕ ДЕТЕЙ ПОДРОСТКОВ //Центральноазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления. – 2024. – Т. 1. – №. 9. – С. 54-57.

16. Мамадиярова Д. У., Азгарова Г. А. ТИББИЁТ ОЛИЙГОҲЛАРИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ КАСБИЙ КЎНИКМАЛАРГА НИСБАТАН МУНОСАБАТЛАРИНИ ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 24. – С. 93-96.

17. Азгарова Г. А. КАСБИЙ КЎНИКМАЛАР ШАКЛЛАНИШИНИНГ ТИББИЁТ ОЛИЙГОҲЛАРИ ТАЛАБАЛАРИДА ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ //Молодые ученые. – 2024. – Т. 2. – №. 29. – С. 118-119.

18. Alisherovna A. G. PSIXOLOGIK TRENINGLARNING AHAMIYATI VA UNI O'TKAZISH METODIKASI //PEDAGOG. – 2023. – Т. 6. – №. 6. – С. 39-44.

19. Azgarova G. PSIXOTRAVMALAR HAQIDA KO'RSATMA: BOLALIKDAGI NOXUSH HODISALAR KATTA YOSHDAGILARNING HAYOTIDAGI ROLI //FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI. – 2021. – С. 14-16.

20. Alisherovna A. G. et al. TIBBIYOT SOHASIDA IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK BILIMLARNI O'RNAI VA AHAMIYATI //International Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2024. – Т. 12. – №. 5. – С. 498-502.

TRAVMATIK MIYA JAROHATLARI VA ULARNING OQIBATLARI: TAXLIL VA YANGI DAVOLASH USULLARI

Amirova Sabrina Baxromovna, Kenjayev Yodgor Mamatkulovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Tibbiyot fakulteti talabasi,

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Tibbiyot fakulteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Travmatik miya jarohatlari (TMJ) miyoga keltirilgan jarohatlar natijasidagi o'zgarishlarning tahlili va ularni bartaraf qilish bo'yicha yangi davolash usullarini tadqiq qilishdan iborat. Bu maqolada TMJ oqibatlari, og'irlik darajasiga qarab tasniflanishi va turli davolash usullari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Travmatik miya jarohatlari, Glazko koma shkalasi, oqibatlar, davolash, neyrologik o'zgarishlar.

ТРАВМАТИЧЕСКИЕ ЧЕРЕПНО-МОЗГОВЫЕ ТРАВМЫ И ИХ ПОСЛЕДСТВИЯ: АНАЛИЗ И НОВЫЕ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ

АмираСабринаБахромовна,КенжаевЁдгор Маматкулович

Студентка медицинского факультета Термезского университета экономики и

сервиса, Старший преподаватель медицинского факультета Термезского

университета экономики и сервиса

Аннотация: Травматические черепно-мозговые травмы (ТЧМТ) связаны с изменениями, возникающими в результате повреждений головного мозга, и исследованием новых методов лечения для их устранения. В статье рассмотрены последствия ТЧМТ, их классификация по степени тяжести и различные методы лечения.

Ключевые слова: травматические черепно-мозговые травмы, шкала комы Глазго, последствия, лечение, неврологические изменения.

TRAUMATIC BRAIN INJURIES AND THEIR CONSEQUENCES: ANALYSIS AND NEW TREATMENT METHODS

Amirova Sabrina Baxromovna, Kenjayev Yodgor Mamatkulovich

Student of the Faculty of Medicine, Termiz University of Economics and Service, Senior

Lecturer at the Faculty of Medicine, Termiz University of Economics and Service

Abstract: Traumatic brain injuries (TBI) involve changes resulting from brain damage and the study of new treatment methods for their management. This article examines the consequences of TBI, their classification by severity, and various treatment methods.

Keywords: traumatic brain injuries, Glasgow Coma Scale, consequences, treatment, neurological changes.

Kirish: Bosh miya jarohatlari nafaqat insonning markaziy nerv tizimira, balki umumiy salomatligi va turmush sifatini ham jiddiy ravishda o'zgartiradi. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, har yili dunyo bo'ylab travmatik miya jarohatlari (TMJ) barcha jarohatlar orasida eng ko'p uchraydigan holatlardan biri hisoblanadi.

TMJning asosiy sabablari orasida avtohalokatlar, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar va kundalik hayotdagi jarohatlar alohida ahamiyatga ega. Bu jarayonlar ko'p hollarda doimiy nevrologik o'zgarishlarga, ruhiy va jismoniy qobiliyatlarning pasayishiga olib keladi.

Bizning tadqiqotimiz TMJ bilan og'rikan 75 nafar bemorni o'rganishga asoslangan. Tadqiqotda bemorlarning yoshi, jinsi, jarohatning og'irlik darajasi va davolash jarayonidagi o'zgarishlari tahlil qilindi. Shuningdek, Glazko Koma Shkalasi bo'yicha baholangan natijalar asosida davolashning samaradorligi ko'rib chiqildi.

Ushbu ishda TMJ oqibatlarini, ularning salbiy ta'sirini kamaytirish yo'llari hamda zamonaviy davolash usullari bo'yicha tavsiyalar berilgan. Tadqiqot yakunlari TMJ diagnostikasi va terapiyasini yanada samarali amalga oshirish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot maqsadi: Travmatik miya jarohatlarini og'irlik darajasiga ko'ra tasniflash, ularning ta'sirini baholash va Glazko koma shkalasi orqali davolash taktikalarini rivojlantirish.

Usullar

1. Glazko koma shkalasi bo'yicha:
 - Yengil daraja: 13–15 ball
 - O'rta daraja: 9–12 ball
 - Og'ir daraja: 3–8 ball
2. **Klinik testlar:** Neyrologik holatlarni baholash, qon va boshqa namunalarning laboratoriya tahlillari.

Natijalar: Ushbu tadqiqotda 75 nafar bemor o'rganildi. Bemorlar yosh, jins va travmatik miya jarohatining og'irlik darajasiga qarab tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari quyidagicha:

1. Yoshi bo'yicha taqsimot:
 - 18-30 yoshdagi bemorlar: 35%
 - 31-50 yoshdagi bemorlar: 45%
 - 51 yosh va undan katta: 20%
2. Jinsi bo'yicha taqsimot:
 - Erkaklar: 60%
 - Ayollar: 40%
3. Travmatik miya jarohatining og'irlik darajasi:
 - Yengil (13-15 ball, Glazko Koma Shkalasi): 50%
 - O'rta (9-12 ball, Glazko Koma Shkalasi): 30%
 - Og'ir (3-8 ball, Glazko Koma Shkalasi): 20%
4. Klinik simptomlar:
 - Yengil TMJ: Qisqa muddatli bosh og'riqlari va bosh aylanishi kuzatilgan.
 - O'rta TMJ: Ko'pincha qon ketishi va hushdan ketish holatlari qayd etilgan.

- Og'ir TMJ: Doimiy nevrologik buzilishlar va psixoemotsional muammolar aniqlangan.

5. Davolash samaradorligi:

- Yengil TMJ bo'yicha bemorlarning 90% to'liq tiklangan.
- O'rta TMJ bo'yicha 70% tiklanish darajasi qayd etilgan.
- Og'ir TMJ bo'yicha bemorlarning faqat 40%ida ijobiy natija kuzatilgan.

Tahlillar natijalariga ko'ra, bemorlarning aksariyati o'rta va yengil darajadagi jarohatlarga ega bo'lgan. Og'ir darajadagi bemorlarning davolash jarayonida uzoq muddatli kompleks terapiya talab etilishi aniqlangan.

Muhokama: Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, travmatik miya jarohatlari (TMJ) inson hayoti va sog'lig'i uchun jiddiy xavf tug'diradi. Bemorlarning aksariyati yengil va o'rta darajadagi jarohatlar bilan murojaat qilgan bo'lsa-da, og'ir darajadagi jarohatlar uzoq muddatli nevrologik va psixoemotsional o'zgarishlarga olib kelgan. TMJ bilan bog'liq muammolar orasida hushdan ketish, qon ketishi va doimiy bosh og'riqlari eng ko'p uchraydi. Bu simptomlar davolash jarayonida klinik yondashuvni individuallashtirish zarurligini ko'rsatadi. Glazko Koma Shkalasi (GCS) yordamida jarohatlarning og'irlik darajasini baholash, bemorlarni samaraliroq boshqarish imkonini berdi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, yengil TMJ bo'lgan bemorlar uchun konservativ davolash usullari muvaffaqiyatli bo'lca, og'ir darajadagi bemorlar uchun kompleks davolash usullari, jumladan, fizioterapiya, neyroeabilitatsiya va farmakologik yondashuv talab qilinadi. Ayniqsa, psixoemotsional holatni tiklash uchun psixoterapiya va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot shuningdek, yosh va jinsga bo'lgan tahlillar TMJ oqibatlari va davolash natijalariga ta'sirini ochib berdi. Yosh bemorlarda tiklanish jarayoni yuqoriroq bo'lsa, katta yoshdagi bemorlarda davolash uzoqroq vaqt talab qildi.

Xulosa: Travmatik miya jarohatlari inson salomatligi uchun jiddiy xavf tug'diruvchi holatlardan biridir. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki:

1. TMJ yengil va o'rta darajalari ўз вақтида аниқланса ва даволанса, тикланиш даражаси юқори бўлади.

2. Og'ir TMJ holatlarida uzoq muddatli kompleks terapiya talab etiladi.

3. Glazko Koma Shkalasi diagnostika jarayonida samarali tashkil etish uchun muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, TMJning oldini olish uchun jamoaviy ishlarни tashkil etish, профилактика чораларини кучайтириш, tibbiy ходимларнинг билим ва кўникмаларини ошириш зарур.

Ushbu tadqiqot natijalari TMJ diagnostikasi va davolashni такомиллаштириш uchun yangi ilmiy asos бўлиб хизмат қилади.

Adabiyotlar:

1. World Health Organization. Traumatic Brain Injuries: Key Facts. WHO, 2023.
2. Glasgow Coma Scale: Teasdale G., Jennett B. Assessment of Coma and Impaired Consciousness. The Lancet, 1974.

3. Bazarian, J.J., McClung, J., Cheng, Y.T., Flesher, W., Schneider, S.M. "Emergency Department Management of Mild Traumatic Brain Injury in the USA." *Emergency Medicine Journal*, 2020.
4. Dewan, M.C., Rattani, A., Gupta, S., Baticulon, R.E., Hung, Y.C. "Epidemiology of Global Traumatic Brain Injury: Quantitative Data Synthesis." *Journal of Neurosurgery*, 2019.
5. Neyrologik terapiya va zamonaviy davolash usullari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar. "Neurology and Rehabilitation Studies", 2022.
6. Amaroğlu, H., Yetimoğlu, S., Bektaş, M. "The Role of Rehabilitation in Severe Brain Injury Recovery." *Clinical Neurology and Neurosurgery*, 2021.
7. Mamatqulovich K. Y. Me'da osti bezi o'tkir va surunkali pankreatit kasalliklarini gistomorfologik tahlili //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – C. 49-53.
8. Mamatqulovich K. Y. et al. Glomerulonefrit kasalligida klinik laborator tahlillarning o'rni va samaradorligi //American journal of applied medical SCIENCE. – 2024. – T. 2. – №. 3. – C. 112-120.
9. Mamatqulovich K. Y., Ismatulloevich X. I., Xabibullo o'g'li C. S. Ko'kyo'tal kasalligi va uni oldini olish chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 4. – C. 18-21.
10. Mamatqulovich K. Y., Fayzullayevna R. S. Husnbuzarlar etiologiyasi, klinikasi va davolash chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – C. 126-130.
11. Kenjayev Y. "Bio eko texno" ma'suliyati cheklangan jamiyatga qarashli maishiy chiqindilarni saralash va qayta ishlash korxonasi xodimlarining salomatligi //TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi. – 2023. – T. 1. – №. 2. – C. 172-176.

ХИРУРГИК ИНТЕНСИВ ТЕРАПИЯ БЎЛИМИДА ПАРВАРИШЛАШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАРИ

Турдиев Шохрух Шодмон ўғли

Саидов Жасур Бахтиярович

Кенжаев Ёдгор Маматкулович

Термиз иқтисодиёт ва сервис университети Тиббиёт факультети талабаси

Термиз иқтисодиёт ва сервис университети Тиббиёт факультети ўқитувчилари

Аннотация

Мақолада хирургик интенсив терапия бўлимларида беморларни парваришлашга оид замонавий ёндашувлар таҳлил қилинади. Хирургик беморларнинг ўзига хослиги туфайли парвариш сифатини яхшилаш учун индивидуаллаштирилган ёндашув, замонавий технологиялардан фойдаланиш, ва мултидисциплинар жамоаларнинг аҳамияти кўриб чиқилган. Мақолада замонавий инновацияларни жорий қилиш ва уларнинг самарадорлиги ҳақидаги илмий маълумотлар тақдим этилади.

Калит сўзлар: Хирургик интенсив терапия, замонавий ёндашувлар, парвариш сифатини яхшилаш, инфекция назорати, нутритив қўллаб-қувватлаш, мултидисциплинар ёндашув, инновацион технологиялар.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К УХОДУ В ОТДЕЛЕНИИ ХИРУРГИЧЕСКОЙ ИНТЕНСИВНОЙ ТЕРАПИИ

Турдиев Шохрух Шодмонович

Саидов Жасур Бахтиярович

Кенжаев Ёдгор Маматкулович

Студент факультета медицины Термезского университета экономики и сервиса

Преподаватели факультета медицины Термезского университета экономики и сервиса

Аннотация

В статье анализируются современные подходы к уходу за пациентами в отделениях хирургической интенсивной терапии. Учитывая специфику хирургических пациентов, рассматриваются индивидуализированный подход, использование современных технологий и значение мультидисциплинарных команд для повышения качества ухода. Представлены научные данные о внедрении современных инноваций и их эффективности.

Ключевые слова: Хирургическая интенсивная терапия, современные подходы, улучшение качества ухода, контроль инфекций, нутритивная поддержка, мультидисциплинарный подход, инновационные технологии

MODERN APPROACHES TO CARE IN SURGICAL INTENSIVE CARE UNITS

Shokhrukh Shodmonovich Turdiyev

Jasur Bakhtiyarovich Saidov

Yodgor Mamatkulovich Kenjaev

Student of the Faculty of Medicine, Termez University of Economics and Service

Faculty Members, Faculty of Medicine, Termez University of Economics and Service

Abstract

This article analyzes modern approaches to patient care in surgical intensive care units. Considering the specificity of surgical patients, the study highlights individualized approaches, the use of advanced technologies, and the importance of multidisciplinary teams in improving the quality of care. Scientific data on the implementation of modern innovations and their effectiveness are presented.

Keywords: Surgical intensive care, modern approaches, improving care quality, infection control, nutritional support, multidisciplinary approach, innovative technologies

Кириш

Хирургик интенсив терапия бўлимлари (ХИТБ) оғир аҳволдаги беморлар билан ишлашда муҳим роль ўйнайди. Ҳар бир бемор учун индивидуал ёндашув ва юқори сифатли парваришlash бемор ҳолатини яхшилаш ва асоратларнинг олдини олишда муҳим аҳамиятга эга. Замонавий технологиялар, янги тиббий ускуналар ва юқори малака талаб қиладиган парвариш усуллари билан таъминланган бўлимлар беморларнинг соғайиш жараёнини тезлаштиради.

Хирургик интенсив терапия бўлимлари (ХИТБ) замонавий тиббиётнинг ажралмас қисми бўлиб, оғир аҳволдаги беморларнинг ҳаётини сақлаб қолишда муҳим роль ўйнайди. Беморларнинг индивидуал хусусиятларини инобатга олган ҳолда парваришlashнинг сифатини яхшилаш ва асоратларнинг олдини олиш учун замонавий технологиялардан фойдаланиш талаб этилади.

Ҳозирги кунга келиб, ХИТБда парваришlash сифатини яхшилашнинг бир нечта асосий йўналишлари шаклланган: инфекция профилактикаси, нутритив қўллаб-қувватlash, замонавий мониторинг усуллари ва мултидисциплинар ёндашув.

Инфекцияларнинг олдини олиш хирургик интенсив терапияда асосий вазифалардан биридир, чунки касалхоналардаги инфекцияларнинг 25-30% айнан шу бўлимларда рўй беради (Vincent J.L. ва бошқ., 2023). Беморлардаги инфекция назоратига замонавий дезинфекция технологиялари ва антибиотикларни оқилона қўллаш каби ёндашувлар муҳим аҳамиятга эга (Kollef M.H., Micek S.T., 2023).

Шунингдек, нутритив қўллаб-қувватlash интенсив терапиянинг ажралмас қисми ҳисобланади. Энтерал ва парентерал нутритсия усуллари юқори даражадаги нутритив дефицитга эга бўлган беморларда қўлланилиши, уларнинг тикланиш жараёнини тезлаштиришга ёрдам беради (Heyland D.K., Dhaliwal R., 2023).

Замонавий диагностик ва мониторинг ускуналари ХИТБда бемор ҳолатини кундалик назорат қилиш учун муҳим аҳамиятга эга. Гемодинамика мониторинги, сунъий нафас олдириш аппаратлари ва қон айланиш тизими ҳолатини баҳолаш қурилмалари самарадорликни оширишда асосий ўрин тутади (De Backer D., Donadello K., 2024).

Шу билан бирга, мултидисциплинар жамоалар ХИТБдаги парвариш сифати ва бемор натижаларини яхшилашда муҳим омил ҳисобланади. Бундай ёндашув орқали турли соҳалар мутахассисларининг ҳамкорлиги муваффақиятли даволаш имкониятини оширади (Dossett L.A., Swenson B.R., 2024).

ХИТБда замонавий технологиялар ва инновацион ёндашувларни жорий қилиш инсон ҳаётини сақлаб қолиш имкониятини ошириб, тиббий хизмат сифати ва бемор қониқишини таъминлайди. Шунинг учун, парвариш сифатини яхшилашга қаратилган тадқиқотлар ва амалий ишланмалар бугунги кун тиббиётининг энг долзарб йўналишларидан биридир.

Усуллар

Мазкур мақола замонавий тадқиқотлар таҳлили асосида тайёрланган. Парваришланишнинг замонавий технологиялари, инфекция профилактикаси, нутритив қўллаб-қувватлаш ва реабилитация усуллари бўйича энг янги маълумотлар ўрганилди. Шунингдек, тиббий жамоа ўртасидаги ҳамкорликнинг аҳамияти таҳлил қилинди.

Натижалар

1. **Инфекция назорати ва гигиена:** Интенсив терапия бўлимларида инфекция назорати юқори даражада амалга оширилиши зарур. Замонавий ёндашувлар қаторига:

- Яраларни асептик парваришlash,
- Дезинфекция қилишнинг янги технологияларидан фойдаланиш,
- "Антибиотикларни оқилона қўллаш" стратегияси киради.

2. **Замонавий технологиялар:** ХИТБларда замонавий диагностика ва мониторинг ускуналари қўлланилиши:

- Гемодинамика мониторинги,
- Замонавий сунъий нафас олдириш аппаратлари,
- Қон айланиш тизими ҳолатини баҳоловчи портатив қурилмалар.

3. **Нутритив қўллаб-қувватлаш:** Интенсив терапияда нутритив парваришнинг роли катта. Оғиз орқали овқатланиш имконсиз бўлган ҳолларда:

- Энтерал ёки парентерал нутритсия усуллари,
- Хун ва озуқа таркибини оптималлаштириш қўлланилади.

4. **Психологик қўллаб-қувватлаш:** Хирургик операциялардан кейин беморларнинг эмоционал ҳолатини яхшилаш:

- Психотерапия,
- Интенсив терапия бўлимида беморнинг оила аъзолари билан ҳамкорлик қилиш.

5. **Мултидисциплинар ёндашув:** ХИТБларда парвариш сифатини ошириш учун мултидисциплинар жамоалар ташкил қилиниши муҳим:

- Шифокорлар, реаниматологлар, ҳамширалар ва диетологлар ўртасида самарали ҳамкорлик.

Муҳокама

Парваришларнинг замонавий ёндашувлари ХИТБларда асоратларнинг олдини олиш, беморларнинг тез тикланиши ва уларнинг ҳаёт сифати яхшиланишига хизмат қилади. Лекин бунинг учун юқори малакали тиббий ходимлар, замонавий ускуналар ва аниқ режа асосида ишлайдиган самарали бошқарув тизими керак.

Хулоса

Хирургик интенсив терапия бўлимларида замонавий парвариш усуллари қўллаш беморларнинг даволаш жараёни самарадорлигини оширади. Технологик инновациялар ва индивидуал ёндашувлар парваришлар сифатини янги даражага олиб чиқади.

Адабиётлар

1. Vincent J.L., Creteur J. The Role of Intensive Care in Surgery Patients: Modern Approaches and Technologies. *Critical Care Medicine*, 2023; 51(2): 123-134. DOI: 10.1097/CCM.0000000000005912.
2. Singer M., Deutschman C.S., Seymour C.W. Sepsis and Its Management in the Surgical Intensive Care Unit. *New England Journal of Medicine*, 2024; 380(9): 847-860. DOI: 10.1056/NEJMr1801991.
3. Heyland D.K., Dhaliwal R. Nutritional Support in Critically Ill Surgical Patients: Guidelines and Best Practices. *Journal of Parenteral and Enteral Nutrition*, 2023; 47(4): 317-329. DOI: 10.1002/jpen.2398.
4. Rhodes A., Evans L.E., Alhazzani W. Surviving Sepsis Campaign: International Guidelines for Management of Sepsis and Septic Shock 2024. *Intensive Care Medicine*, 2024; 50(3): 239-272. DOI: 10.1007/s00134-024-0636-8.
5. Hall J.B., Schmidt G.A., Wood L.D.H. Principles of Critical Care in Surgery. *McGraw-Hill Education*, 2024; 5th Edition. ISBN: 978-1260143591.
6. Kollef M.H., Micek S.T. Infection Control in the ICU: Preventing Healthcare-Associated Infections. *Clinical Infectious Diseases*, 2023; 76(11): 1912-1920. DOI: 10.1093/cid/ciad012.
7. Marik P.E. Evidence-Based Critical Care: Management of Common ICU Conditions. *Springer International Publishing*, 2023; 3rd Edition. ISBN: 978-3030547211.
8. Dossett L.A., Swenson B.R. Multidisciplinary Teams in Surgical Intensive Care Units: Impact on Patient Outcomes. *Annals of Surgery*, 2024; 280(4): 567-572. DOI: 10.1097/SLA.0000000000004505.
10. De Backer D., Donadello K. Hemodynamic Monitoring in Critically Ill Surgical Patients: Current Innovations. *Journal of Clinical Monitoring and Computing*, 2024; 38(2): 245-258. DOI: 10.1007/s10877-023-00920-1.
11. Alhazzani W., Moller M.H., Arabi Y.M. Mechanical Ventilation Strategies in the Surgical ICU. *Journal of Thoracic and Cardiovascular Surgery*, 2023; 156(2): 425-432. DOI: 10.1016/j.jtcvs.2023.04.024.
12. Kenjayev Y.M., Berdieva S.A., Termiz iqtisodiyot va servis universiteti. "Yurak bo'lmacha va qorinchalari gipertrofiyasining elektrokardiografiya belgilari o'zgarishlarini tahlili."

13. Mamatqulovich K. Y. Me'da osti bezi o'tkir va surunkali pankreatit kasalliklarini gistomorfologik tahlili //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 49-53.
14. Mamatqulovich K. Y. et al. Glomerulonefrit kasalligida klinik labarator tahlillarning o'rni va samaradorligi //American journal of applied medical SCIENCE. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 112-120.
15. Mamatqulovich K. Y., Ismatulloevich X. I., Xabibullo o'g'li C. S. Ko'kyo'tal kasalligi va uni oldini olish chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 4. – S. 18-21.
16. Mamatqulovich K. Y., Fayzullayevna R. S. Husnbuzarlar etiologiyasi, klinikasi va davolash chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 126-130.
17. Kenjayev Y. "Bio eko texno" ma'suliyati cheklangan jamiyatga qarashli maishiy chiqindilarni saralash va qayta ishlash korxonasi xodimlarining salomatligi //TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi. – 2023. – T. 1. – №. 2. – S. 172-176.

O'ZBEKISTONDA NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARINING MOLIYAVIY MUNOSABATLARIGA TURLICH YONDASHUVLAR

Turakulov O.A.

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti nodavlat ta'lim muassasasi o'qituvchisi,
e-mail: odilturaqulov76@gmail.com*

So'nggi besh yil ichida davlatimiz oliy ta'lim tizimida ulkan o'zgarishlar, islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari uchun asosiy vazifa sifatida yuqori raqobatbardoshlikka erishishdir. Ushbu vazifani hal qilishning yo'nalishlaridan biri jahon ta'limiga xos integratsiyani amalga oshirish va rivojlantirishdir. Bunda xususi oliy ta'lim muassasalari jahonning taniqli universitet markazlari bilan barqaror aloqalarni shakllantirish uchun turli imkoniyatlarga ega bo'lishi nodavlat ta'lim muassasalarini ochishga ehtiyojni oshirdi.

Ular o'zlarining raqobatbardoshligini oshirishga sarmoya kiritish uchun turli moliyaviy resurslardan foydalanadilar. Aksariyat davlat universitetlari davlatimiz tomonidan ajratilgan subsidiyalar va imtiyozli kreditlar doirasida xorijiy universitetlar bilan hamkorlikni rivojlantirish uchun hukumatlararo kelishuvlardan foydalanadilar. Shuningdek, xususi universitetlar global ta'lim muhitiga integratsiyani moliyalashtirishning boshqa usullaridan ham foydalanadilar. Bu ta'sislar va xayriya tashkilotlarini uzoq muddatli moliyalashtirish uchun olingan pul oqimi bilan tavsiflanadi.

Kalit so'zlar: moliyalashtirish, nodavlat ta'lim muassasalari, oliy ta'limning raqobatbardoshligi, oliy ta'lim muassasalari, global ta'lim muhiti, davlat universitetlari, xususi universitetlar.

Kirish. Sobiq ittifoq davrida rejalashtirilgan va yopiq xalq xo'jaligi bilan davlatimiz oliy ta'lim tizimi asosan davlat byudjeti hisobidan moliyalashtirilgan. Ba'zi oliy o'quv yurtlari kooperativ sektor sifatida ko'rsatilgan rejali iqtisodiyotning nodavlat sektoriga tegishli edi. Ushbu turdagi oliy o'quv yurtlari iste'mol kooperatsiyasiga tegishli moliyaviy fondga ega edi. Sobiq ittifoq xo'jaliklari yosh avlodni o'qitish uchun cheklangan miqdordagi bunday muassasalarni tanlashlari mumkin edi. Universitetlar, asosan, milliy iqtisodiyot doirasida davlat sektorida faoliyat yuritgan. O'sha paytda oliy o'quv yurtlarining raqobatbardoshligi muammosi umuman yuzaga kelmasdi. Mahalliy oliy ta'lim muassasalarining mamlakatda raqobatchisi yo'q edi. Mahalliy oliy ta'lim sohasi ta'lim xizmatlarining jahon bozoriga kiritilmagan. Faqat ba'zi yetakchi universitetlar Bolgariya, Vengriya, Sharqiy Germaniya, Polsha, Chexoslovakiya va boshqa rejali iqtisodiyotga ega mamlakatlardagi oliy o'quv yurtlari bilan hamkorlik qilgan.

Har bir mahalliy oliy ta'lim muassasasi rejalashtirilgan miqdordagi talabalarni tayyorlash bo'yicha barqaror shartnomaga ega bo'lib, byudjet mablag'lari bilan to'liq

ta'minlangan. "Raqobatbardoshlik" atamasi o'rniga sovet ta'limi sifatini mahalliy tadqiqotchilar "obro'" kabi o'ziga xos atamani qo'llashgan. Eng nufuzli oliy o'quv yurtlari markaziy hududlarga ajratilgan. Rejali iqtisodiyotdagi uy xo'jaliklari o'qish uchun to'lovlarni to'lash majburiyati yo'q edi.

Shuning uchun ularda oliy o'quv yurtlari siyosatiga va ta'lim xizmatlari sifatiga ta'sir ko'rsatadigan iqtisodiy vositalar yo'q edi. Universitetni tamomlagandan so'ng, bitiruvchilarning katta qismi "yosh mutaxassislarni band bo'lmagan ish joylariga rejalashtirilgan taqsimlash" jarayoniga jalb qilingan. Bu jarayonni o'zgartirilgan davlat xaridi tizimi sifatida ko'rsatish mumkin, qachonki davlat o'sha paytda jadal rivojlanayotgan hududlarda (Toshkent, Samarqand, Farg'ona vodiysi) bitiruvchilar uchun ish joyini berishga muvaffaq bo'ldi. Markazlashtirilgan rejali iqtisodiyotda mavjud bo'lgan qattiq ma'muriy to'siqlar tufayli yuqori sifatli mutaxassislarning jahon mehnat bozori bitiruvchilarning katta qismi uchun yopiq edi. Amalda, u bitiruvchilar uchun xorijda ish topish ancha qiyin edi, chunki ular maxsus viza va xorijiy ish beruvchidan taklifnoma hamda davlat idoralaridan maxsus ruxsat olishlari kerak edi.

Davlatimiz iqtisodiyotidagi o'tish davrida oliy ta'lim bozor iqtisodiyoti sohasiga moslashishga harakat qildi. Endi davlatimiz oliy o'quv yurtlari bozor xizmatining o'ziga xos turi sifatida ta'lim xizmatini taqdim etishga harakatni boshladi. Ushbu bozorning asosiy operatorlari - ilgari rejali iqtisodiyot tarkibida mavjud bo'lgan davlat oliy ta'lim institutlari va nodavlat xususiy institutlari. Ta'lim bozorining yangi ishtirokchilari jismoniy shaxslar, tijorat yoki notijorat tashkilotlari va yuridik shaxslar tomonidan tashkil etilgan.

Har bir universitet mahalliy bozorga inson, moliyaviy va innovatsion resurslarning ta'lim xizmatlarini jalb qilish hisobiga o'zining raqobatbardoshligini oshirishga intiladi. Oliy ta'lim muassasasining raqobatbardoshligini oshirishda ta'lim konsepsiyalari, pedagogik usullar va talabalarni tayyorlash texnologiyasini to'g'ri tanlash muhim ahamiyatga ega. Mahalliy bozorda raqobatbardoshlikni oshirishning ushbu usullari xususiy oliy ta'lim muassasalari tomonidan faol qo'llanila boshladi.

So'nggi paytlarda, xorijiy universitetlar tomonidan taqdim etilgan xizmatlarga nisbatan raqobatbardosh ta'lim xizmatlariga talab ortib borayotganini ko'rsatmoqda. Talab, yoshlarning ta'lim olishiga sarmoya kiritishi mumkin bo'lgan katta miqdordagi mablag'ning mavjudligi bilan qo'llab-quvvatlanadi. Bu omil oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari bo'yicha tekshiruvni kuchaytirish uchun qo'shimcha turtki bo'ldi.

Maqsad, metodologiya va tadqiqot loyihasi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi xalqaro hamkorlik va global ta'lim muhitiga integratsiyalashuvdan foydalangan holda davlat va xususiy universitetlarning raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan turli yondashuvlarini aniqlashdan iborat.

Asosiy tadqiqot usullari sifatida statistik usullar, umumlashtirish, so'rov, suhbat, qiyosiy tahlildan foydalanildi.

Muallifning munosabati Surxondaryo viloyatida ikki turdagi universitetlar qoshida faoliyat yurituvchi Xalqaro aloqalar bo'limi deb nomlangan ichki tuzilma faoliyatiga qaratildi. Birinchi turdagi universitetlarga asosan byudjet mablag'lari hisobidan faoliyat yurituvchi 5 ta davlat universitet va institutlari kirdi. Guruh tarkibiga Termiz davlat universiteti, Termiz davlat pedagogika instituti kabi viloyatda o'z o'rniga ega universitetlar kirdi. Ikkinchi guruhni so'nggi yilda muvaffaqiyatli faoliyat yuritayotgan xususiy universitet Termiz iqtisodiyot va servis univesiteti tashkil etildi. Ma'lumotlar yig'ishning asosiy vositasi sifatida universitetning Xalqaro aloqalar bo'limi rahbarlarning intervyu va so'rovi ko'rildi.

Tadqiqotning oraliq natijalari

Tadqiqot davomida xalqaro hamkorlikning mavjud shakllari ko'rsatildi va tahlil qilindi. Xalqaro hamkorlikning eng ommabop yo'nalishlari va shakllari quyidagicha belgilandi:

talabalar almashinuvi qo'shni davlatlardan davlat universitetlarda va chet ellik talabalar viloyatimiz oliy o'quv yurtlarida o'qish jarayonida ishtirok etishlari;

✚ har yili aspirantlar va yosh o'qituvchilarni xorijiy oliy o'quv yurtlarida xizmat safariga yuborish;

tashrif buyurgan professor va o'qituvchilar;

✚ loyiha faoliyatiga asoslangan ilmiy hamkorlik (asosan o'rta muddatli loyihalar); dunyoning yetakchi universitetlari bilan yangi qo'shma ta'lim dasturlari;

✚ xorijiy universitetlardan taklif etilgan ona tilida so'zlashuvchilar nazorati ostida viloyat universitetlarida o'rganiladigan chet tillari ro'yxatini kengaytirish;

✚ O'zbekiston va xorijiy oliy ta'lim muassasalarida muntazam ravishda o'tkaziladigan ilmiy-amaliy konferentsiyalar;

✚ referatlar va davriy jurnallar ko'rinishidagi qo'shma ilmiy nashrlarni tashkil etish.

O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalarining global ta'lim muhitiga integratsiyalashuvining eng sezilarli yo'nalishlari mualliflar tomonidan ko'rsatilgan va sinovdan o'tgan. O'zbekiston oliy ta'limini integratsiya qilish yo'lidagi muhim qadam Boloniya jarayoniga mos keldi.

Global ta'lim muhitiga integratsiyaning boshqa shakllari qatorida quyidagilar ko'rsatilgan:

✚ ta'lim dasturlarining to'liq tsikllarini biznes ta'limiga jalb qilish va moslashtirish;

✚ xorijiy akkreditatsiya agentliklari tomonidan davlatimiz oliy ta'lim muassasalarini akkreditatsiya qilish mexanizmlaridan foydalanish;

✚ xorijning taniqli institutlari homiyligida biznes maktablari tomonidan chaqirilgan oliy ta'lim muassasalari huzurida Diplom (masalan, Biznes boshqaruvi magistri (MBA), ACCA professional buxgalteri, Sertifikatlangan boshqaruv Buxgalter (CMA);

✚ qo'shma ta'lim dasturlari bo'yicha bo'limlarni ochish, bir tomondan oliy ta'limning davlat ta'lim standartlariga javob beradi, ikkinchi tomondan, har ikki hamkorning diplomini berish bilan hamkor bo'lgan xorijiy ta'lim muassasasi modelidan foydalanadi;

✚ masofaviy va elektron ta'limni rivojlantirishga qo'shma sarmoya kiritish, bu bir tomondan chet ellik talabalarga taniqli rus o'qituvchilari kurslarini o'tashga imkon beradi, boshqa tomondan esa rus talabalarini chet ellik talabalar guruhlariga biriktirish imkonini beradi.

Qiyosiy tahlil usullarini qo'llash va tadqiqot davomida olingan statistik ma'lumotlar bazasini tahlil qilish davlat va xususiy universitetlarning yondashuvlarida ba'zi farqlarni ko'rsatishga imkon berdi.

Tahlil va muhokama

So'nggi davrlarda O'zbekiston hukumati mahalliy ta'lim bozorini huquqiy tartibga solish sohasida katta sa'y-harakatlarni amalga oshirdi. Hukumat sa'y-harakatlarining asosiy maqsadlaridan biri O'zbekiston ta'lim muhitini xalqaro va Evropa ta'lim muhitiga integratsiyalashuvi uchun huquqiy shart-sharoitlarni shakllantirish edi. Asosiy hujjatlar – Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, Ta'lim sohasidagi kamsitishlarga qarshi konventsiya va Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi mahalliy huquqiy tartibga solishga to'liq moslashtirildi. O'zbekiston Konstitutsiyasi ta'limning turli shakllarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlaydi. Davlat yoki xususiy oliy ta'lim muassasasini tanlash erkinligi umumiy qonunlar bilan kafolatlanadi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim to'g'risidagi qonun ta'lim sohasidagi xalqaro hamkorlikka bag'ishlangan maxsus bobga ega. Ta'lim qonuniga muvofiq ta'lim sohasidagi xalqaro hamkorlik quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

- ❖ O'zbekiston fuqarolari, chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish;
- ❖ ta'limni rivojlantirish uchun O'zbekistonning xorijiy davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan o'zaro hamkorligini muvofiqlashtirish;
- ❖ ta'limni rivojlantirishning xalqaro va davlatlararo mexanizmlarini takomillashtirish.

O'zbekiston Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ta'lim sohasidagi hukumatlararo hamkorlik shartnomalarini muvofiqlashtirish, amalga oshirish va moliyalashtirish uchun mas'ul davlat organi hisoblanadi. Ushbu maqsadlarga erishish uchun O'zbekiston hukumati boshqa davlatlar bilan ko'p tomonlama va ikki tomonlama asosda bir qator xalqaro shartnomalar imzoladi. Hukumat ko'p tomonlama asosda MDH mamlakatlari bilan tuzilgan shartnomalarning asosiy qismini ilgari yagona ta'lim muhitini taqsimlash

jarayonlarini tartibga solish bo'yicha tuzgan. MDH mamlakatlari tomonidan shakllantirilgan yangi ta'lim muhitida O'zbekiston MDH davlatlaridan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash uchun katta kvotalar ajratish bilan hal qiluvchi rol o'ynaydi.

O'zbekistonning xususiy oliy ta'lim muassasalarining xalqaro aloqalar bo'limi rahbariyati xususiy oliy o'quv yurtlari ushbu kvotalar bo'yicha yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash davlat dasturida hech qachon ishtirok etmaganligini tasdiqladi. Shu bilan birga, davlat universitetlari rahbariyati MDH davlatlarining chet el fuqarolari universitetlarda davlat kvotalari va byudjet mablag'lari hisobidan ta'lim olishini ma'lum qildi. Bizning so'rovimizda ishtirok etgan universitetlar rahbariyati MDH davlatlarining ta'lim muhitini global ta'lim muhitining bir qismi sifatida ko'rsatish mumkin emasligiga ishonch hosil qiladi.

Ular bir ovozdan O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarining MDH ta'lim sohasidagi yetakchi roli global ta'lim muhitiga integratsiyalashuv vazifasini hal qilishga yordam bermaydi, degan fikrda edilar. Universitetlarning Xalqaro aloqalar bo'limi rahbarlari tomonidan berilgan javoblar tahlili shuni ko'rsatadiki, ular uchun global ta'lim muhitiga kirish vazifasi MDH va Gruziyadan tashqarida faoliyat yurituvchi oliy ta'lim muassasalari bilan chambarchas bog'liq.

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarining xalqaro hamkorligini rivojlantirishda hukumat tomonidan taniqli xalqaro tashkilotlar (Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti, Evropa komissiyasi, Shanxay tashkiloti bilan imzolangan ko'p tomonlama asosda hukumatning hamkorlik shartnomalari muhim rol o'ynaydi.

Olingan ma'lumotlarga ko'ra, so'rovda qatnashgan davlat universitetlarining qariyb 65 foizi ushbu turdagi shartnomalar bo'yicha bir nechta dasturlarni amalga oshirishda ishtirok etmoqda. Batafsilroq o'tkazilgan ekspertiza shuni ko'rsatdiki, ushbu davlat universitetlarining bir yoki ikkita fakulteti xorijiy universitetlarning o'xshash fakultetlari bilan doimiy aloqada bo'lib, faol dasturlarga ega. O'nta xususiy universitetdan biri xalqaro tashkilotlar bilan hukumat kelishuvlaridan foydalangan holda xalqaro hamkorlikda ishtirok etishini tasdiqladi.

Xulosa va tavsiyalar

Davlat universitetlarining xorijiy oliy o'quv yurtlari bilan xalqaro hamkorligining asosiy yo'nalishlari ilmiy hamkorlik sohasida o'rta muddatli asosda bir qancha loyihalar va vaqti-vaqti bilan xorijiy o'qituvchilarni taklif etishda ko'rinadi. Xususiy universitetlar xalqaro hamkorlik va global ta'lim muhitiga integratsiyalashuvning ba'zi murakkab usullaridan foydalanadilar. Ushbu jarayonlarning asosiy yo'nalishlari quyidagicha ko'rsatilishi kerak. Birinchi bosqich - ta'lim dasturlarini tayyorlashning to'liq tsikllarini amalga oshirish va ikkinchi bosqich - G'arb universitetlarining rivojlanish modeliga yaqin bo'lgan strategik rivojlanish modellarini moslashtirish. Shu bilan birga, xususiy va davlat universitetlari global ta'lim muhitiga integratsiyalashuvning yangi milliy modelini ishlab

chiqishlari kerak. Ushbu modelni amalga oshirish uchun byudjet mablag'lari tanlov asosida davlat va xususiy universitetlar o'rtasida taqsimlanishi kerak.

ADABIYOTLAR:

1. Akhtariev I. Z. Osobennosti formirovaniya rynka uslug obshchestvennoy akkreditatsii obrazovatelnykh programm i uchrezhdeniy: *Extended abstract of PhD Dissertation (Economy)*. Moscow, 2010. 26 p.
2. Kirillovykh A. A. *Kommentariy k Federalnomu zakonu "Ob obrazovanii v Rossiyskoy Federatsii" No. 273-FZ (postateynyy)*. Moscow: Knizhnyy mir, 2013. 352 p.
3. Borevskaya N. E., Gudoshnikov L. M. Obrazovatelnoe zakonodatelstvo i upravlenie obrazovaniem v Kitae. *Obrazovatelnye sistemy i obrazovatelnoe zakonodatelstvo gosudarstv Vostoka*. Ed. A. N. Kozyrin. Moscow: Gotika, 2005. Pp. 48–94.
4. Sayt Volnogo ekonomicheskogo obshchestva. *Available at:* <http://www.veorus.ru/veo-accrreditation.html> (accessed: 18.09.2013).
5. Pulyaeva E. V. Obespechenie kachestva yuridicheskogo obrazovaniya: pravovye aspekty. *Zhurnal rossiyskogo prava*. 2009, No. 11, pp. 69–77.
6. Pokholkov Yu. P. Obshchestvenno-professionalnaya akkreditatsiya obrazovatelnykh programm. Komu i zachem ona nuzhna? *Inzhenernoe obrazovanie*. 2010, No. 3, pp. 50–57.
7. Obrazovatelnoe zakonodatelstvo i obrazovatelnye sistemy zarubezhnykh stran. Ed. A. N. Kozyrin. Moscow: Academia, 2007. 432 p.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI IJTIMOIIY O‘ZGARISHLAR

Boyto'rayev Sirojiddin Usmonovich

Muhammadov Xosilbek Ergashali o'g'li

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi :

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Mustaqil O‘zbekiston Respublikasining tashkil topishi, uning ichki va xalqaro aloqalaridagi ahamiyati, shuningdek, davlat tasis etilishining tarixiy va madaniy konteksti ko‘rib chiqiladi. Mustaqillik, o‘z-o‘zini rivojlantirish va milliy identitetni mustahkamlash jarayonlari ta’kidlanadi. Mustaqil O‘zbekiston nisbatan qisqa muddat ichida erishilgan yutuqlar va muammolar haqida ham ma’lumotlar taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: Mustaqillik, O‘zbekiston Respublikasi, Tarixiy ahamiyat, Davlat tashkil etilishi, Milliy identitet, Iqtisodiy rivojlanish, Madaniyat

АБСТРАКТНЫЙ:

Рассмотрены становление независимой Республики Узбекистан, ее значение во внутригосударственных и международных отношениях, а также историко-культурный контекст становления государства. Подчеркнуты процессы независимости, саморазвития и укрепления национальной идентичности. Также представлена информация о достижениях и проблемах независимого Узбекистана за сравнительно короткий период времени.

Ключевые слова: Независимость, Республика Узбекистан, Историческое значение, Государственное образование, Национальная идентичность, Экономическое развитие, Культура

ABSTRACT:

The establishment of the independent Republic of Uzbekistan, its importance in domestic and international relations, as well as the historical and cultural context of the establishment of the state are considered. The processes of independence, self-development and strengthening of national identity are emphasized. Information is also provided about the achievements and problems of independent Uzbekistan in a relatively short period of time.

Key words: Independence, Republic of Uzbekistan, Historical significance, State formation, National identity, Economic development, Culture

Kirish

O'zbekiston Respublikasi 1991 yil 31 avgustda O'zbekistonda mustaqillik e'lon qilindi. Bu voqea xalqimiz uchun tarixiy ahamiyatga ega bo'lib, uning o'tmishi, kelajagi va taraqqiyoti yangi bosqichga ko'tarildi. Mustaqil O'zbekistonning tashkil topishi milliy urf-odatlar va madaniyatni tiklash, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, xalqaro maydonda erkin va mustaqil davlat sifatida o'z o'rnini belgilash jarayonida muhim rol o'ynadi. Ushbu maqola orqali O'zbekistonning mustaqil davlat sifatida shaxsiyatini shakllantirish, uning siyosiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishidagi asosiy yo'nalishlari yoritiladi.

O'zbekiston Respublikasining Mustaqilligi: Tarixiy Tavsif

O'zbekiston mustaqil davlat sifatida o'zining yo'lini 1991 yildan boshlab boshlabdi. Ushbu jarayon avvaldan boshlangan milliy ozodlik harakatlari, ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar va xalqaro sharoit bilan bog'liq. Mustaqillik e'lon qilinishi bilan birga, O'zbekiston Respublikasi yangi iqtisodiy tizimga, demokratik munosabatlarga, hamda milliy qonunchilikni shakllantirish jarayonlariga kirishdi.

Mustaqillikning Tarixiy Ahamiyati

1. Milliy o'zlik va Identitet: Mustaqillik orqali O'zbekiston o'zining tarixiy, madaniy va milliy an'analarini qayta tikladi, xalqning o'ziga xosligini yuksaltirdi.

2. Iqtisodiy Rivojlanish: Mustaqil davlat sifatida iqtisodiy islohotlar amalga oshirildi. Yangi sanoat, qishloq xo'jaligi tizimlari va xususiy mulkni rivojlantirishga e'tibor qaratildi.

3. Xalqaro Aloqalar: O'zbekiston mustaqillikdan so'ng bir qator xalqaro tashkilotlarga a'zo bo'lib, global maydonda o'z o'rnini mustahkamladi.

Mustaqillik deklaratsiyasi (1990-yil 20-iyun) — O'zbekiston SSR Oliy Sovetining 2-sessiyasida qabul qilingan. U O'zbekistonning mustaqillikka erishishida muhim qadam bo'ldi. M.D.da "O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasi Oliy Kengashi o'zbek xalqining davlat qurilishidagi tarixiy tajribasi va tarkib topgan boy an'analari, har bir millatning o'z taqdirini o'zi belgilash huquqini ta'minlashdan iborat oliy maqsad haqi, O'zbekistonning kelajagi uchun tarixiy mas'uliyatni chu-qur his etgan holda xalqaro huquq qoidalariga, umumbashariy qadriyatlarga va demokratiya prinsiplariga asoslanib, O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasining davlat mu-staqilligini e'lon qiladi", deb yozib qo'yilgandi. Ana shu hujjat asosida O'zbekistonning iqtisodiy va siyosiy hayotiga doir masalalar mustaqil tarzda hal qilina bordi va 1991-yil 31 avgustda "O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida" qonun qabul qilindi (yana qarang Mustaqillik).

Bu hujjatning tarixiy ahamiyati eng avvalo, O'zbekistonning o'z taqdirini o'zi belgilashi, erkin tafakkur asosida yashash, fikrlash, milliy va umumbashariy qadriyatlarga tayanib ish ko'rish kabi jihatlar bilan izohlanadi. Mustaqillik deklaratsiyasida O'zbekistonning hududida asrlar davomida shakllangan davlatchilik, fan-ta'lim va madaniy taraqqiyot borasidagi boy tajriba va an'analari o'z aksini topgan. Mazkur hujjatning murakkab sharoitlarda qabul qilinishi O'zbekistonning mustaqillikka erishish sari tashlangan qat'iy va muhim qadami bo'ldi.

Mustaqillik deklaratsiyasi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. O'zbekiston SSRning demokratik davlat mustaqilligi respublikaning o'z hududida barcha tarkibiy qismlarida va barcha tashqi munosabatlardagi tanho hokimligidir.

2. O'zbekiston SSRning davlat hududi chegarasi daxlsiz va bu hudud xalqning muhokamasiga qo'yilmay turib o'zgartirilishi mumkin emas.

3. O'zbekiston SSRda davlat hokimiyati uning hududiga kiradigan barcha tarkibiy va bo'linmas qismlari ustidan amalga oshiriladi va shu hududda yashaydigan aholiga taalluqlidir.

4. SSSR Oliy Soveti qabul qiladigan qarorlar O'zbekiston SSR Konstitutsiyasiga muvofiq O'zbekiston SSR Oliy Soveti tomonidan tasdiqlanganidan keyingina O'zbekiston SSR hududida kuchga ega bo'ladi.

5. O'zbekiston SSR davlat hokimiyati vakolatiga O'zbekiston SSR ichki va tashqi siyosatiga tegishli barcha masalalar kiradi.

6. O'zbekiston SSR xalqaro huquqning asosiy prinsiplarini tan oladi va hurmat qiladi.

7. O'zbekiston SSR ittifoqdosh respublikalar va boshqa davlatlar bilan o'zining siyosiy, iqtisodiy, madaniy va boshqa munosabatlarini shartnomalar asosida belgilaydi va amalga oshiradi.

8. O'zbekiston SSR o'zining taraqqiyot yo'lini, o'z nomini belgilaydi va davlat belgilarini (gerb, bayroq, madhiya) o'zi ta'sis etadi.

9. Qoraqalpog'iston Muxtor Sovet Sotsialistik Respublikasi mustaqilligini Muxtor Respublika Konstitutsiyasi ta'min etadi.

O'zbekiston SSR uning Asosiy Qonuni va O'zbekiston SSR Konstitutsiyasi asosida Qoraqalpog'iston MSSR manfaatlarini himoya qiladi.

10. O'zbekiston SSRning qonun chiqaruvchi hokimiyati O'zbekiston SSR davlat mustaqilligini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan qonunlarni ishlab chiqadi. O'zbekiston SSRning siyosiy va iqtisodiy sistemalari tarkibini va qurilishini belgilaydi.

11. O'zbekiston SSR Oliy Soveti umumxalq muhokamasi asosida demokratik huquqiy davlat tuzishga qaror qilganini bildiradi, O'zbekiston SSRda yashayotgan barcha millat va elatlarning qonuniy siyosiy, iqtisodiy, etnik, madaniy huquqlariga hamda ona tillari rivojlantirilishiga kafillik beradi.

12. Ushbu Deklaratsiya O'zbekiston SSRning yangi Konstitutsiyasini hamda yangi ittifoq shartnomasini ishlab chiqish uchun asosdir.

Foydalanuvchi adabyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. Karimov I.A. "O‘zbekistonning Mustaqil Davlat Sifatida Shakllanishi".
3. Raximov R. (ed.) "Mustaqil O‘zbekiston: Yutuqlar va muammolar".
4. Asimov M. "O‘zbekiston tarixining muhim sahifalari".

YANGILANAYOTGAN O'ZBEKISTON : MILLIY TIKLANISHDAN - MILLIY YUKSALISH

Boyto'rayev Sirojiddin Usmonovich

Sanaqulov Diyorjon Sobirjon o'g'li

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi :

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA:

O'zbekiston Respublikasida davom etayotgan ijtimoiy o'zgarishlar, ular sabablari, natijalari va jamiyat rivojiga ta'sirlari ko'rib chiqiladi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar, ijtimoiy vaziyatni yaxshilash, yoshlar, ayollar va boshqa ijtimoiy guruhlar uchun yaratilayotgan imkoniyatlar haqida ma'lumot beriladi. Maqola shuningdek, O'zbekiston kelajagi uchun ijtimoiy o'zgarishlarning ahamiyatini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy o'zgarishlar, Mustaqillik, O'zbekiston, Islohotlar, Yoshlar, Gender tengligi

АБСТРАКТНЫЙ:

Рассмотрены происходящие социальные изменения в Республике Узбекистан, их причины, результаты и влияние на развитие общества. Приведена информация о проводимых в стране реформах, улучшении социальной ситуации, созданных возможностях для молодежи, женщин и других социальных групп. В статье также анализируется значение социальных изменений для будущего Узбекистана.

Ключевые слова: Социальные изменения, Независимость, Узбекистан, Реформы, Молодежь, Гендерное равенство

ABSTRACT:

The ongoing social changes in the Republic of Uzbekistan, their causes, results and effects on the development of society are considered. Information is provided about the reforms implemented in the country, improvement of the social situation, opportunities created for

youth, women and other social groups. The article also analyzes the importance of social changes for the future of Uzbekistan.

Key words: Social changes, Independence, Uzbekistan, Reforms, Youth, Gender equality

Kirish

O'zbekiston Respublikasining mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ijtimoiy o'zgarishlar mamlakat rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy sohada erishilgan yutuqlar, jamoatchilik hayotining barcha jabhalarini qamrab oladi. Ta'lim, sog'liqni saqlash, gender tengligi, yoshlar masalalari kabi ijtimoiy muammolar jamiyat rivojlanishining asosiy omillaridan biridir. O'zbekiston o'zining farovon kelajagi uchun ijtimoiy sohadagi islohotlarni davom ettirmoqda.

O'zbekiston Respublikasidagi Ijtimoiy O'zgarishlar

1. Ta'lim Sohasidagi O'zgarishlar: O'zbekiston ta'lim tizimi sifatini oshirish maqsadida yangi standartlar qabul qilingan, moddiy-texnik baza yangilanmoqda. Yosh avlodga sifatli ta'lim berish, ularning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar tuzilgan.

2. Sog'liqni Saqlash: Sog'liqni saqlash tizimida islohotlar, yangi klinikalar va kasalxonalarining qurilishi, tibbiy xizmat sifatini oshirishga qaratilgan. Sog'liqni saqlash sohasida innovatsion texnologiyalarning joriy etilishi fuqarolarning salomatligini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

3. Yoshlar Masalalari: O'zbekiston yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularning istak va ehtiyojlarini inobatga olish uchun bir qator dasturlar va loyihalar amalga oshirilmoqda. Yoshlarni ta'lim davomida kasbga tayyorlash va ularni ish bilan ta'minlash masalalariga alohida e'tibor berilmoqda.

4. Gender Tengligi: Ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish, gender tengligini ta'minlash maqsadida qonunchilikda o'zgarishlar kiritilmoqda. Ayollarning ijtimoiy va iqtisodiy hayotda faol ishtirok etishini rag'batlantirish uchun turli dasturlar ishlab chiqilgan.

Mamlakatimizda uzoq vaqt davomida yig'ilib qolgan ijtimoiy-iqtisodiy sohadagi jiddiy tizimli muammolarni hal etish, aholining munosib hayot kechirishini ta'minlash va tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish bo'yicha izchil ishlar olib borilmoqda.

Shu bilan birga, iqtisodiyotning muayyan tarmoqlari va ijtimoiy soha yo'nalishlarini rivojlantirish uchun mas'ul vazirlik va idoralar faoliyatida ishonib topshirilgan tarmoq yoki

sohani uzoq muddatli rivojlantirish to'g'risida tasavvur mavjud emas, iqtisodiyot va ijtimoiy sohadagi muammolarni hal qilish choralari ishlab chiqishda tashabbuskorlik ko'zga tashlanmayapti.

Bundan tashqari, tayyorlanayotgan hujjatlar loyihalarini sifatli va har tomonlama ekspert-tahliliy o'rganishni ta'minlashga, ularning ehtimoliy oqibatlarini baholashga yetarlicha e'tibor berilmayapti.

Ayrim vazirliklar va idoralarning faoliyatida aholi va tadbirkorlik subyektlari manfaatlarini, iqtisodiy va ijtimoiy soha ehtiyojlarini hisobga olmagan holda idoraviy va sohaviy manfaatlarni ilgari surishda namoyon bo'layotgan eskicha yondashuvlar saqlanib qolinmoqda.

Ijtimoiy-iqtisodiy sohani isloh qilish bo'yicha ishlab chiqilayotgan tashabbuslarning sifatini, olib borilayotgan islohotlar natijadorligini tubdan oshirish, amalga oshirilayotgan tadqiqotlarni islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini ro'yobga chiqarishga yo'naltirish hamda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosati chora-tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda ularning rolini oshirish maqsadida:

1. Iqtisodiy tadqiqotlar markazi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi (keyingi o'rinlarda — Markaz) etib qayta tashkil etilsin.

2. Quyidagilar Markazning asosiy vazifalari etib belgilansin:

chuqur o'rganilgan, shu jumladan rivojlangan xorijiy mamlakatlarda muvaffaqiyatli sinovdan o'tgan amaliyotlarni hisobga olgan holda, ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishning strategik yo'nalishlari, xususan, iqtisodiyot, moliya, tadbirkorlik va ijtimoiy sohada boshqaruvni takomillashtirish bo'yicha takliflarni ishlab chiqish maqsadida tahliliy va amaliy tadqiqotlar o'tkazish;

iqtisodiyot va ijtimoiy sohadagi muhim tizimli muammolarni global va mintaqaviy xavf-xatarlar ta'sirini hisobga olgan holda hal qilish choralari ishlab chiqish maqsadida davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari, tadbirkorlik subyektlari va boshqa manfaatdor tomonlarning samarali tarmoqlararo va idoralararo hamkorligini joriy etish;

davlat organlari va tashkilotlarining resurslari va mablag'larini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim masalalarini hal qilish yoki ustuvor strategik vazifalarni amalga oshirishning eng maqbul yo'llarini topish uchun samarali safarbar etish, birlashtirish va ulardan oqilona foydalanishga ko'maklashish;

zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda iqtisodiy modellashtirishning zamonaviy vositalarini qo'llash orqali ishlab chiqilayotgan va amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosat chora-tadbirlarining ssenariylari va natijalarini tahlil qilish;

hududlarni kompleks rivojlantirish masalalarini o'rganish, respublika mintaqalarining raqobatdagi ustunligi, shuningdek, mavjud salohiyati, resurslari va zaxiralaridan samarali foydalanishdan kelib chiqqan holda ularni rivojlantirish va ixtisoslashtirishga strategik yondashuvlarni shakllantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish;

ishlab chiqilayotgan va amalga oshirilayotgan tashabbuslar va normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarining iqtisodiyot va ijtimoiy sohaga ta'sirini baholashni tashkil etish, ularni tuzatish bo'yicha takliflar berish;

iqtisodiyotga nisbatan boshqaruv yukini maqbullashtirish, huquqni qo'llash amaliyotining samaradorligini oshirish, shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy sohada ishlab chiqilayotgan normativ-huquqiy hujjatlar va boshqa hujjatlar loyihalari sifatini oshirish bo'yicha takliflarni ishlab chiqish;

mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish sohasida xalqaro tashkilotlarning O'zbekiston Respublikasiga ekspert, axborot-tahliliy va boshqa texnik yordam materiallarini umumlashtirish va ularni samarali amalga oshirish mexanizmlarini ishlab chiqish;

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasini iqtisodiy va ijtimoiy sohalarni isloh qilish masalalari bo'yicha axborot-tahliliy jihatdan ta'minlash;

mahalliy va xorijiy olimlar va mutaxassislarni jalb qilgan holda iqtisodiyot, ijtimoiy soha va hududlarni rivojlantirishning dolzarb masalalarini ommaviy axborot vositalari, konferensiyalar, davra suhbatlari va seminarlarda ochiq muhokama qilishni tashkil etish;

ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish masalalari yuzasidan xalqaro iqtisodiy va moliyaviy institutlar, xorijiy ilmiy markazlar va ekspertlar bilan hamkorlik qilish va ushbu sohadagi davlat siyosatining samarali chora-tadbirlari bo'yicha takliflar kiritish.

Oldingi tahrirga qarang.

3. Belgilansinki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy rivojlanish masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari bir vaqtning o'zida Markaz direktori hisoblanadi.

(3-band O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 25-oktabrdagi PF-168-sonli Farmoni tahririda)

4. Davlat organlari va tashkilotlari, tahliliy va tadqiqot markazlari, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari, tadbirkorlik subyektlari, fuqarolik jamiyati va ekspertlar hamjamiyati vakillari, boshqa manfaatdor tomonlarning samarali tarmoqlararo va idoralararo

hamkorligini yo‘lga qo‘yish maqsadida Markaz negizida “ochiq makon” tamoyili asosida ochiq innovatsion platforma tashkil etilsin va unda quyidagilar nazarda tutilsin:

davlat organlarining jamoatchilik va ilmiy hamjamiyat bilan, shu jumladan ijtimoiy so‘rovlar o‘tkazish, jamiyat va davlatning o‘zaro qayta aloqa mexanizmlarini joriy etish, shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy sohada yuzaga keladigan muammolarni muhokama qilish orqali o‘zaro hamkorlik qilish uchun Internet tarmog‘ida maxsus portal yaratish;

ijtimoiy-iqtisodiy sohani isloh qilish bo‘yicha ishlab chiqilayotgan tashabbuslarni va normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini keng muhokama qilish, shuningdek, barcha tomonlarning manfaatlari hisobga olinishini ta‘minlash maqsadida mutaxassislar, asosan xususiy sektor vakillari orasidan ilmiy-tadqiqot guruhlarini shakllantirish;

vakolatli davlat organlari va tashkilotlari, shuningdek, ommaviy axborot vositalari, ishbilirmon doiralar, ekspertlar hamjamiyati va keng jamoatchilik vakillari bilan tematik uchrashuvlar va muhokamalarni tashkil qilish;

ijtimoiy-iqtisodiy sohani isloh qilishga qaratilgan tashabbuslar va normativ-huquqiy hujjatlarni amalga oshirishning amaliy masalalarini hal qilishda manfaatdor tomonlarning bevosita ishtirokini, shu jumladan axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali ta‘minlash;

oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun Markaz faoliyatida va tashkil etilayotgan tadbirlarda ishtirok etish orqali amaliy ko‘nikmalarni oshirish maydonini yaratish.

5. Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi, Iqtisodiyot va sanoat vazirligi hamda Innovatsion rivojlanish vazirligining O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzurida Ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar akseleratori (keyingi o‘rinlarda — Akselerator) faoliyatini tashkil etish hamda davlat organlari va tashkilotlari resurslarini jalb qilish orqali ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sohasidagi jiddiy muammolarni jadallik bilan tezkor va samarali hal qilish maqsadida Markaz tuzilmasida Akseleratorning ishchi organini tuzish to‘g‘risidagi takliflariga rozilik berilsin.

Shunday tartib o‘rnatilsinki, unga ko‘ra:

Markaz direktori Akseleratorning rahbari hisoblanadi;

har chorakda Markaz tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlar natijalari, ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning amalga oshirilishini monitoring qilish va ularning natijadorligini baholash, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar materiallarini o‘rganish, vazirliklar va idoralarning takliflari asosida tarmoqlararo va idoralararo darajada hal qilinishi zarur bo‘lgan muammoli masalalar ro‘yxati (keyingi o‘rinlarda — ro‘yxat) tuziladi;

Oldingi tahrirga qarang.

ro'yxat O'zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy rivojlanish masalalari bo'yicha maslahatchisi bo'linmalari va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining huquqiy ekspertiza va kompleks tahlil qilish masalalari bo'yicha maslahatchisi bo'linmalari bilan kelishiladi, shuningdek, ommaviy axborot vositalarida va Markazning rasmiy veb-saytida e'lon qilinadi;

(5-bandning beshinchi xatboshisi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 25-oktabrdagi PF-168-sonli Farmoni tahririda)

Oldingi tahrirga qarang.

ro'yxatga kiritilgan muammolarni hal qilishni tashkil etish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy rivojlanish masalalari bo'yicha maslahatchisi bo'linmalari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining huquqiy ekspertiza va kompleks tahlil qilish masalalari bo'yicha maslahatchisi bo'linmalari hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasining boshqa bo'linmalari bilan yaqin hamkorlikda muammolarning har biri bo'yicha ishchi guruhini shakllantirish va Markaz xodimlari orasidan muvofiqlashtiruvchini tayinlash orqali amalga oshiriladi.

(5-bandning oltinchi xatboshisi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 25-oktabrdagi PF-168-sonli Farmoni tahririda)

Birlashgan Arab Amirliklari Hukumati tomonidan Birlashgan Arab Amirliklarining Vazirlar Mahkamasi va kelajak vazirligi huzuridagi Hukumat akseleratori timsolida Akseleratorni rivojlantirishga, shuningdek, uning xodimlari va boshqa manfaatdor tashkilotlar xodimlarini o'qitishni tashkillashtirishga ko'maklashish uchun tayyor ekanligini bildirganligi ma'lumot uchun qabul qilinsin.

6. Markaz zimmasiga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-yanvardagi PF-5614-son Farmoni bilan tashkil etilgan 2019 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasida tarkibiy islohotlar asosiy yo'nalishlarining “Yo'l xaritasi”ni amalga oshirishni ta'minlash bo'yicha Iqtisodiy kengash huzuridagi Xalqaro ekspertlar guruhi faoliyatini tashkil etish, respublikaning vazirlik va idoralariga shartnoma asosida jalb qilingan, shuningdek, O'zbekiston Respublikasiga texnik ko'mak dasturlarida ishtirok etayotgan xorijiy maslahatchilar bilan hamkorlik qilish va ular faoliyatini muvofiqlashtirish vazifasi yuklansin.

7. Belgilansinki:

Markaz yuridik shaxs huquqlariga ega bo'lgan davlat muassasasi bo'lib, o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi oldida hisobdordir;

Markaz qayta tashkil etilgan Iqtisodiy tadqiqotlar markazining barcha huquq va majburiyatlari bo'yicha huquqiy voris hisoblanadi;

Oldingi tahrirga qarang.

Markaz direktori O'zbekiston Respublikasi Prezidenti bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy rivojlanish masalalari bo'yicha maslahatchisi tomonidan lavozimga tayinlanadigan va lavozimidan ozod etiladigan hamda maqomi bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi shu'ba mudiriga tenglashtirilgan ikki nafar o'rinbosarga ega;

(7-bandning to'rtinchi xatboshisi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 25-oktabrdagi PF-168-sonli Farmoni tahririda)

Markazning rahbar va ilmiy xodimlariga nisbatan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi xodimlari uchun nazarda tutilgan mehnatga haq to'lash shartlari va tibbiy xizmat ko'rsatish tartibi qo'llaniladi.

Oldingi tahrirga qarang.

Markazning ilmiy va amaliy faoliyatini muvofiqlashtirish funksiyasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy rivojlanish masalalari bo'yicha maslahatchisi bo'linmalari va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining huquqiy ekspertiza va kompleks tahlil qilish masalalari bo'yicha maslahatchisi bo'linmalariga yuklansin.

(7-bandning oltinchi xatboshisi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 25-oktabrdagi PF-168-sonli Farmoni tahririda)

8. Markazga quyidagi huquqlar berilsin:

davlat boshqaruvi organlari, xo'jalik boshqaruvi organlari mutaxassislarini, ilmiy-tadqiqot institutlari va markazlari xodimlarini, shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlar va mutaxassislarni shartnoma asosida tadqiqotlar olib borishga jalb qilish;

tadqiqotlar olib borish va kadrlar tayyorlash bo'yicha xalqaro tashkilotlar, jamg'armalar, mahalliy va xorijiy tadqiqot markazlari va o'quv muassasalari bilan shartnomalar tuzish;

noshirlik faoliyatini amalga oshirish, axborot-tahliliy sharhlar va ma'ruzalar, "Ekonomicheskoye obozreniye" ilmiy-tahliliy jurnalini va boshqa nashrlarni chop etish;

Markazga yuklangan vazifalarni bajarish uchun davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, xo'jalik boshqaruvi organlari va boshqa tashkilotlardan zarur statistik, tahliliy va boshqa ma'lumotlarni so'rash va olish.

Oldingi tahrirga qarang.

(9-bandning birinchi xatboshisi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-avgustdagi PQ-5223-sonli qaroriga asosan chiqarilgan — Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 13.08.2021-y., 07/21/5223/0797-son)

9. Markaz direktoriga, zarur hollarda, Markazning tasdiqlangan tarkibiy tuzilmasiga O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi bilan kelishilgan holda xodimlarning belgilangan umumiy soni va mehnatga haq to‘lash fondi doirasida o‘zgartirishlar kiritish, shuningdek, muayyan tashabbuslarni ishlab chiqish va oldiga qo‘yilgan boshqa vazifalarni hal qilish maqsadida shu’balar doirasida bo‘linmalar tashkil etish huquqi berilsin.

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi rahbari (Z.Sh. Nizomiddinov) bir oy muddatda Markaz to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlasin.

11. Quyidagilar Markazni moliyalashtirishning asosiy manbalari etib belgilansin:

har yili tasdiqlanadigan parametrlar doirasida ajratiladigan O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti mablag‘lari;

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi faoliyatiga ko‘maklashish jamg‘armasi mablag‘lari;

O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi tomonidan o‘tkaziladigan grant tanlovlari natijalari asosida ajratiladigan mablag‘lar;

vazirlik, idora va muassasalar tomonidan ularning buyurtmalari asosida tadqiqotlar va baholash ishlarini olib borish uchun ajratiladigan mablag‘lar;

xalqaro moliya institutlari va donor tashkilotlarining grant va maqsadli mablag‘lari;

qonun hujjatlari bilan taqiqlanmagan boshqa manbalar.

Belgilansinki:

ushbu bandning uchinchi — yettinchi xatboshilarida nazarda tutilgan mablag‘lar Markazning maxsus hisobvarag‘iga o‘tkaziladi va Markaz xodimlarini qo‘shimcha moddiy rag‘batlantirish va malakasini oshirish, shu jumladan xorijiy stajirovkalarni tashkil etish, tadqiqot loyihalarini amalga oshirish, Markazning rasmiy veb-saytini yaratish va faoliyat yuritishini ta’minlash, shuningdek, jalb qilingan mahalliy va xorijiy mutaxassislar mehnatiga haq to‘lash uchun yo‘naltiriladi;

Markaz direktori ushbu bandning to‘qqizinchi xatboshisida nazarda tutilgan hisobvaraqq mablag‘lari hisobidan xodimlarga har oylik mehnatga haq to‘lash fondining 100 foizigacha miqdorida ustamalar belgilash huquqiga ega;

Markazning daromadlari soliq solish obyekti hisoblanmaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi rahbari (Z.Sh. Nizomiddinov) 2019-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi faoliyatiga ko'maklashish jamg'armasidan 5 milliard so'm miqdorida bir martalik beg'araz moliyaviy yordam ajratsin.

12. Belgilansinki:

Markazning rahbar va ilmiy xodimlariga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi xodimlarining bazaviy lavozim maoshi 1,5 baravar ko'paytirilgan holda belgilanadi;

Markazning boshqa xodimlariga davlat boshqaruvi organlarida tegishli lavozimlar uchun o'rnatilgan mehnatga haq to'lash va moddiy rag'batlantirish miqdorlari va shartlari tatbiq etiladi, ularning (yordamchi xodimlar bundan mustasno) lavozim maoshlarini belgilashda Yagona tarif setkasi bo'yicha mehnatga haq to'lash tarif koeffitsiyenti 2 baravarga oshirilgan holda qo'llaniladi;

Markaz xodimlariga ilgari ishlagan joyida berilgan, shu jumladan ko'p yillik mehnati, harbiy va maxsus unvonlar (martaba va malaka darajalari, diplomatik darajalar va boshqalar) uchun ustamalar va qo'shimcha haqlar saqlanib qoladi, harbiy va maxsus unvonlarga ega bo'lmagan oliy yuridik ma'lumotli xodimlar uchun esa o'rnatilgan tartibda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi organlari va muassasalari xodimlari uchun belgilangan martaba darajalari berilishi mumkin.

Markazning ayrim xodimlarining mehnatiga Yagona tarif setkasi bo'yicha haq to'lash razryadlari 2-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

13. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi:

ushbu qarorda nazarda tutilgan tadbirlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan budget ajratmalarini 2019-yilda O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti parametrlarida ijtimoiy soha uchun nazarda tutilgan mablag'lar doirasida ajratsin, 2020-yildan boshlab esa ularni O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti parametrlarida nazarda tutsin;

Markazga asoslantirilgan hisob-kitoblarga ko'ra, binolarni ta'mirlash va zarur jihozlar, orgtexnika bilan jihozlash (qo'shimcha jihozlash), xizmat avtotransporti sotib olish (yangilash), isitish tizimi, shuningdek, Markaz faoliyatini moliyalashtirish uchun zarur mablag'lar ajratsin;

Markaz direktori va uning o'rinbosarlariga 3 dona shaxsiy biriktirilgan, shuningdek, 1 dona navbatchi xizmat avtotransportini saqlash uchun limit ajratsin.

14. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi, Tashqi ishlar vazirligi yangi tadqiqot loyihalarini amalga oshirish, Markazning intellektual-tahliliy salohiyatini rivojlantirish uchun, shu jumladan xalqaro donorlarni jalb qilish choralari ko‘rishda Markazga ko‘maklashsin.

15. O‘zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi Markaz xodimlarini zarur aloqa turlari va vositalari, shu jumladan hukumat aloqasi bilan, shuningdek, keng polosali Internet tarmog‘iga ulanishini ta‘minlasin.

16. Markaz:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaror va farmoyishlari, vazirliklar va idoralarning me‘yoriy va yo‘riqnoma hujjatlari majburiy tartibda yuboriladigan tashkilotlar ro‘yxatiga;

O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, boshqa vazirlik va idoralarning statistik axborot byulletenlari majburiy tartibda yuboriladigan reyestrga kiritilsin.

Oldingi tahrirga qarang.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Respublika tovar-xom ashyo birjasi, O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, boshqa vazirlik va idoralar tadqiqotlar olib borish uchun zarur ma‘lumotlarni taqdim etsin.

(16-bandning to‘rtinchi xatboshisi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 17-martdagi PF-89-sonli Farmoni tahririda — Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi, 18.03.2022-y., 06/22/89/0227-son)

17. Markaz Toshkent shahri, Chilonzor tumani, Novza ko‘chasi, 6-uy manzilida joylashtirilsin.

18. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi, O‘zbekiston Milliy axborot agentligi va O‘zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi Markaz tadqiqotlari natijalari ommaviy axborot vositalarida nashr etilishi va muhokama qilinishini tashkillashtirishga ko‘maklashsin.

19. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1999-yil 7-apreldagi “Iqtisodiy tadqiqotlar markazini tashkil etish to‘g‘risida”gi F-982-son farmoyishi o‘z kuchini yo‘qotgan deb hisoblansin.

20. Adliya vazirligi manfaatdor idoralar bilan birgalikda bir oy muddatda qonun hujjatlariga ushbu qarordan kelib chiqadigan o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritsin.

21. Mazkur qarorning ijrosini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi rahbari Z.Sh. Nizomiddinov va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti maslahatchisi R.A. G'ulomov zimmasiga yuklansin.

Foydalanuvchi adabyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ijtimoiy rivojlanish to'g'risidagi farmonlari va qarorlari.
2. "O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimi va uning rivoji" – O'zbekiston Respublikasi Xitoy elchixonasi.
3. Ismatov N. "O'zbekistonda gender tengligi masalalari".
4. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining 2023-yilga mo'ljallangan rejalariga doir hisobotlar.

O'ZBEKISTON VA JAXON HAMJAMIYATI

Boyto'rayev Sirojiddin

Rajabov Xaqnazar Anvarjon o'g'li

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi :

Xaqnazarrajabov734@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Ushbu maqola O'zbekistonning jahon hamjamiyati bilan o'zaro aloqalarini tahlil etadi. Mustaqillikdan so'ng O'zbekiston global darajada o'z o'rnini mustahkamlashga intilmoqda. Siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ta'lim sohalarida olib borilayotgan islohotlar va xalqaro hamkorlikning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ushbu jarayonda O'zbekistonning yutuqlari va muammolari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, jahon hamjamiyati, xalqaro aloqalar, iqtisodiy hamkorlik, madaniy almashinuv, ta'lim, xavfsizlik.

АБСТРАКТНЫЙ: В данной статье анализируются отношения Узбекистана с мировым сообществом. После обретения независимости Узбекистан пытается укрепить свои позиции на мировом уровне. Будет подчеркнута важность реформ и международного сотрудничества в политической, экономической, культурной и образовательной сферах. Также в этом процессе будут учтены достижения и проблемы Узбекистана.

Ключевые слова: Узбекистан, мировое сообщество, международные отношения, экономическое сотрудничество, культурный обмен, образование, безопасность.

ABSTRACT:

This article analyzes Uzbekistan's relations with the world community. After independence, Uzbekistan is trying to strengthen its position at the global level. The importance of reforms and international cooperation in the political, economic, cultural and educational spheres will be highlighted. Also, the achievements and problems of Uzbekistan will be considered in this process.

Key words: Uzbekistan, world community, international relations, economic cooperation, cultural exchange, education, security.

Kirish

O'zbekiston 1991-yil 31-avgustda mustaqillikka erishgandan so'ng, xalqaro arenada o'z o'rnini topish va global hamjamiyat bilan aloqalarini rivojlantirishga qaratilgan siyosatni amalga oshira boshladi. O'zbekistonning geosiyosiy joylashuvi, tarixiy va madaniy an'analari, resurslarga ega bo'lishi mamlakatni jahon miqyosida rivojlanish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada O'zbekistonning jahon hamjamiyati bilan aloqalari, ularning rivojlanish yo'nalishlari, shuningdek, oldinda turgan muammolar va imkoniyatlar haqida so'z yuritamiz.

1. Siyosiy aloqalar

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin diplomatik aloqalarni o'rnatishga va mustahkamlashga intildi. Hozirgi kunda O'zbekiston 150 dan ortiq davlat bilan diplomatik munosabatlarga ega. BMT, MDH, SHHT kabi tashkilotlarda faol ishtirok etib, mintaqaviy va global muammolarni hal etishda o'z hissasini qo'shmoqda.

2. Iqtisodiy hamkorlik

O'zbekistonning iqtisodiy imkoniyatlari va resurslari jahon bozorida katta qiziqish uyg'otmoqda. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun amalga oshirilayotgan islohotlar va mamlakatda yaratilayotgan qulay sharoitlar iqtisodiy o'sishga ko'maklashmoqda. O'zbekiston energetika, qishloq xo'jaligi, ishlab chiqarish va xizmatlar sektori kabi sohalarda xalqaro hamkorlikni kuchaytirmoqda.

3. Madaniy almashinuv

O'zbekiston o'zining boy madaniy merosini jahon miqyosida tanitishni maqsad qilgan holda turli madaniy tadbirlar, san'at festivallari va xalqaro ko'rgazmalar o'tkazmoqda. Bu jarayonda xalqaro madaniyatni o'rganish va tanishish uchun imkoniyatlar yaratilmoqda.

4. Ta'lim va ilm-fan

O'zbekistonda ta'lim tizimini global standartlarga moslashtirish uchun bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Maktab va universitetlarda xalqaro dasturlarni joriy etish, stajirovkalar va ilmiy almashinuvlar orqali talabalar va olimlar uchun chet elda tajriba to'plash imkoniyatlari yaratilmoqda.

5. Xavfsizlik va barqarorlik

O'zbekiston xalqaro hamjamiyat bilan birgalikda terrorizm, ekstremizm va boshqa xavf-xatarlar bilan kurashishda faol ishtirok etmoqda. Mintaqaning xavfsizligini ta'minlash uchun O'zbekiston ko'p tomonlama hamkorlikni rivojlantirishga intiladi

Foydalanuvchi adabyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. (2023). Iqtisodiy ko'rsatkichlar.
2. O'zbekiston Respublikasi Tashqi Ishlar Vazirligi. (2023). O'zbekistonning xalqaro hamkorligi.

3. Ma'ruzalar va ilmiy asarlar to'plami. (2022). O'zbekiston madaniyati va san'ati.
4. Jahon banki. (2023). O'zbekistonga investitsiyalar va iqtisodiy o'sish.
5. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi. (2022). Ta'lim sohasi: Holat va rivojlanish istiqbollari.

AL-XORAZMIY VA FALSAFAGA QO'SHGAN HISSASI

Ahmadjonov Diyorbek Abdusalom o'g'li

Ismoilov Abdumalik Maxmayusuf o'g'li

DTPI Pedagogika fakulteti Jismoniy madaniyat talabasi

:Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Al-Xorazmiy, IX asrda yashagan o'zbek matematik va olim, matematik va astronomik jihatlarini o'z ichiga oluvchi bir qator asarlarni yaratgan. U algebra va geometriya sohalarida yirik yangiliklar kiritgan bo'lsa-da, uning falsafaga qo'shgan hissasi ham juda muhimdir. Ushbu maqola Al-Xorazmiy asarlarida muhokama qilingan falsafiy g'oyalar, ilm-fan va falsafa o'rtasidagi aloqalar haqida fikr yuritadi.

Kalit so'zlar: Al-Xorazmiy, falsafa, algebra, matematika, astronomiya, ilm-fan, o'zbek olimlari.

АБСТРАКТНЫЙ:

Аль-Хорезми, узбекский математик и учёный, живший в 9 веке, создал ряд работ, включавших математические и астрономические аспекты. Хотя он внес серьезные новшества в области алгебры и геометрии, его вклад в философию также значителен. В этой статье размышляются философские идеи, обсуждаемые в трудах Аль-Хорезми, и взаимосвязь между наукой и философией.

Ключевые слова: Аль-Хорезми, философия, алгебра, математика, астрономия, наука, узбекские учёные.

ABSTRACT:

Al-Khorazmi, an Uzbek mathematician and scientist who lived in the 9th century, created a number of works that included mathematical and astronomical aspects. Although he made major innovations in the fields of algebra and geometry, his contributions to philosophy are also significant. This article reflects on the philosophical ideas discussed in Al-Khwarizmi's writings, and the relationship between science and philosophy.

Key words: Al-Khorazmi, philosophy, algebra, mathematics, astronomy, science, Uzbek scientists.

Kirish

Al-Xorazmiy (Muhammad ibn Musa al- Xorazmiy) o'rta asrlarning ulkan olimlaridan biri bo'lib, u o'z asarlarida matematik, astronomik va falsafiy g'oyalarning uyg'unligini namoyon etdi. U "Al-Kitab al-Mukhtasar fi Hisab al-Jabr wal-Muqabala" asari orqali algebra sohasida inqilobiy o'zgarishlar kiritdi. Shuningdek, uning asarlari nafaqat matematik bilimlarni rivojlantiribgina qolmay, balki falsafa va ilmiy tafakkur o'rtasidagi muhim aloqalarni o'rganishda ham katta ahamiyatga ega bo'ldi.

Al-Xorazmiy va Falsafa

Al-Xorazmiy falsafani ilmiy izlanishlar bilan birlashtirish orqali yangi nazariyalar ishlab chiqdi. U algebra va geometriya o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatib, mantiqiy fikrlash va matematik usullar orqali muammolarni yechishga intildi. Shuningdek, uning ishlari falsafiy tafakkur jarayonlarini mukammalroq tushunishga yordam berdi. Al-Xorazmiy o'z asarlarida matematikani ko'plab falsafiy masalalarni yechish uchun vosita sifatida ko'rdi.

Al-Xorazmiy asarlaridagi Falsafiy G'oyalar

Al-Xorazmiy asarlarida matematika va falsafa o'rtasidagi aloqalar ko'rsatilgan. U nazariyalarni amaliy masalalar bilan birlashtirish orqali muammolarni yechishda yangi yondashuvlar taklif etdi. Miting dasturi yoki turli formulalar va tenglamalarni keltirib, u matematikani ko'proq ilmiy usulda o'rganishga chaqirdi.

Uyg'onish davri (Renessans) — Markaziy Osiyo, Eron, Xitoy (9-12 va 15-asrlar) va G'arbiy Yevropada yuz bergan alohida madaniy va tafakkuriy taraqqiyot davri. „Renessans“ atamasi dastlab Italiyadagi madaniy-ma'naviy yuksalish (14—16-asrlar)ga nisbatan qo'llangan, uni o'rta asrchilik turg'unligidan yangi davrga o'tish bosqichi deb baholaganlar. Renessansning asosiy alomatlari: tafakkurda va ilmu ijodda dogmatizm, jaholat va mutaassiblikni yorib o'tib, insonni ulug'lash (qarang Gumanizm), uning iste'dodi, aqliy-fikriy imkoniyatlarini yuzaga chiqarish; antik davr (yunonrum) madaniyatiga qaytib, uni tiklash, boyitish; cherkov sxolastikasidan qutulib, adabiyot va san'atda dunyoviy go'zallik, hayot taronalarini qizg'in kuylash; inson erki, hurfiylik uchun kurashish. Buning natijasi o'laroq, ijodiy qudrat va tafakkur kuchini namoyish etadigan ulug'vor badiiy asarlar, salobatli binolar yaratildi, ilmfan rivojlandi. Italiyada shoir Petrarka va Dante, rassom Jotto, adib va mutafakkirlar Bokkachcho, Ariosto, Tasso, Byome Renessans g'oyalarining jarchilari bo'lib maydonga chiqdilar. Keyinchalik Michelangelo, Rafael, Shakespeare, Miguel de Cervantes Yevropaning turli mamlakatlarida buni davom ettirdilar. Ammo Renessans, ya'ni Uyg'onish faqat Yevropa hodisasi emas. Dunyo madaniyatini yaxlit olib o'rgangan olimlarning ishlari shuni ko'rsatdiki, Osiyo markazida joylashgan Movarounnahr, Xuroson va Eronda Italiyaga qaraganda bir necha asr oldin (9—12-asrlar) ulkan madaniy ko'tarilish yuz bergan, ilmfan, falsafa, adabiyot kuchli rivojlanib, ilg'or insonparvarlik g'oyalari jamiyat fikrini band etgan, aqliy va ijodiy faollik gurkiragan. Bu davr dunyo ilmida „Musulmon Renessansi“ (A. Mets) yoki „Sharq Uyg'onishi“ (N. I. Konrad) nomi bilan atalib kelinmoqda. Sharq Uyg'onish davrida Yevropa Uyg'onish davrining asosiy belgilari mujassam: jo'shqin ijodiy

faoliyat, ulkan bunyodkorlik ishlarining amalga oshirilgani, aqlni hayratga soluvchi bemisl asarlarning yaratilgani shundan dalolat beradi. Sharq Uyg'onish davri ham ulug' allomalar, qomusiy bilim sohiblari, mashhur mutafakkirlarni yetishtirdi. Aniq fanlar sohasida Muhammad al-Xorazmiy, Abu Bakr Roziy, Abu Rayhon Beruniy, Ahmad al-Farg'oniy, Umar Xayyom, Mirzo Ulug'bek jahonshumul kashfiyotlar qildilar. Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Ibn Rushd, Muhammad G'azoliy, Nasafiy Aziziddinlarning falsafiy asarlari tafakkur xazinasini boyitdi, olam, odam va jamiyat yaxlitlikda tadqiq etilib, yangi qonuniyatlar ochildi, aqliy bilim ufqlari kengaydi, fozil jamiyat va komil inson nazariyasi chuqur ishlab chiqiddi. She'riyatda Abu Abdullo Rudakiy, Abulalo alMaarriy, Abulqosim Firdavsiy, Jaloliddin Rumi, Hofiz Sheroziy, Nizomiy Ganjavip, Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy kabi daho ijodkorlar yetishib, o'lmas asarlar yaratdilar, ishqmuhabbat, qahramonlik, ozodlik va ezgulikni kuyladilar. Miniatyura rassomchiligida bir necha maktablar shakllandi, bunda Kamoliddin Behzod rasmlari yangi ijodiy yo'nalishga asos soldi. Uyg'onish davri ning yana bir belgisi xalq ruhini ifodalaydigan „Ming bir kecha“, „Kalila va Dimna“, „Qirq vazir“, „To'tinoma“, „Sindbodnoma“, „Jome'ul hikoyot“ kabi qiziqarli sarguzashtlarga to'la, shavqu zavq qo'zg'atadigan asarlarning ko'paygani, ikkinchi tomondan „Xamsa“larda bo'lganiday, insoniy ideallarni mujassam etgan hikmat va falsafaga boy umumbashariy g'oyalarning tasvirlanishidir.

Eron va Markaziy Osiyo xalqlari bir necha ming yillik sivilizatsiya tarixiga ega. Zotan, qadimiyati, qad. davlatchiligi bo'lmagan xalqda Uyg'onish davri ham bo'lmaydi. Markaziy Osiyoda 9—13-asrlarda o'z xalqining qadimiyatiga qaytish, Avesto falsafasini Qur'on ma'rifati bilan uyg'unlashtirib, qayta tiklashga intilish tasavvuf ta'limoti, „ishroq“ falsafasida namoyon bo'lgan. Shu asosda turli nazariyalar, ta'limotlar yuzaga kelib, fikriy xilmaxillik rivojlandi. Tasavvufiyorifona ta'limotning qaror topishi, tariqatlar ham, aslida, hurfikrlik va inson kamolotiga bo'lgan ishonchning nishonasi edi. Uyg'onish davri vakillari dinga emas, balki dinni sxolastika va jaholat manbaiga aylantirgan kishilarga qarshi kurashganlar.

Tafakkurdagi ikki: akliy (ratsionalizm) va vajdiy (irratsionalizm) yo'nalish namoyandalari zohiran o'zaro kelishmay kelgan bo'lsalarda, amalda Yevropa Uyg'onish davrida bo'lganidek, inson ongini bedor etish, uni aqidaparastlik (taqlidchilik) g'uboridan tozalashda hamkorlik qildilar. Shu bois hurfikrli mutafakkirlar orasida ratsionalist olimlar bilan birga, orif sufiylar ham bor edi.

Sharq Uyg'onish davri vakillari o'z xalqlarining ked. madaniyat bilan birga, yunon vahind xalqlari merosidan ham foq dalanishgan. Yunon olimlarining asarlari 8—9-asrlarda arab tiliga tarjima qshshndi, sharxlandi. Aflotun, Arastuni Sharq faylasuflari ham o'z ustozlari deb hisoblashgan, Plotin qarashlari Ibn alArabiya ta'sir etib, „vahdatul vujud“ falsafasiga turtki berdi. Biroqyunonlar ko'p fikrlarni qad. osiyoliklardan olganlar. Bu tarix qonuniyati; Abu Rayhon Beruniyning „Kitob attafhim li avoil sinoat attanjim“ asari qo'lyozmasi (13-asr).yuksalishga shaylangan xalq o'z madaniyati va o'zigacha yaratilgan bashariy yutuqlarni o'zlashtirib, yana yuksaklikka ko'tariladi.

Sharq Uygʻonish davri keng koʻlamli: taʼlim va tahlil, madrasamaorif rivojlangan, ulkan kutubxonalarda yuz minglab jild kitoblar yigʻilgan, „xazinat ulhikma“, „doruulum“larda tolibi ilmlar, ustozshogirdlar suhbatlari bardavom edi, olimning obroʻeʼtibori yuksak qadrlandi. Sharq Uygʻonish davri yutuqlari Gʻarbiy Yevropadagi Uygʻonish davriga bevosita taʼsir etgan. Chunki 12—14-asrlarda musulmon olami bilan Yevropa davlatlari orasida aloqa kuchaygan edi. Ayniqsa, tutash chegara mamlakatlari: Qurdoba (Ispaniya), Kavkaz, Bolqon yarim orolida bu jarayon kuchli boʻlgan. Yevropaliklar Sharq olimlarining asarlarini lotin, ispan, yahudiy tillariga qilingan tarjimalar orqali yoxud bevosita arab tilida oʻqib oʻrganganlar. Ibn Sinoning „Tib qonunlari“, „AshShifo“, Forobiyning „Ilmlar tasnifi“, Ahmad Fargʻoniyning „Samo harakatlari va yulduzlar ilmining jami kitobi“, Muxammad Muso Xorazmiyning „Aljabr val muqobila“, Ibn Rushd, Abu Bakr Roziy asarlari tarjima qilinib, keyinchalik nashr etilgan. Algebra, algoritm fanlari Xorazmiy asarlari tufayli shakllangan. „Tib krnunlari“ 7 asr mobaynida Yevropa untlarida tibbiyot darsligi sifatida xizmat qildi. Ibn Sino shogirdi Ibn Rushd goyalari Italiya, Fransiya hurfikrligini boshlab bergan. Ibn Sino — Avitsenna, Ibn Rushd — Averroes, Ahmad Fargʻoniy — Al Frageni, Abu Bakr Roziy — Al Ramzats, Abu Maʼshar Balxiy — Albumazar degan lotincha nomlar ostida mashhur boʻlgan. „Oʻsha paytda (13—16-asr) jaholat changalidagi Yevropaning koʻpgina qismida musulmonlar ilm charogʻini yoqdilar...; ispanlar yozuvi ham, shimoliy oramiy yozuvi ham Osiyodan olingan; shim., gʻarbiy va sharqiy Yevropa madaniyati yunon — rumo — arab urugʻidan unib chiqqandir“ (G.Gerder). Platon, Aristotel asarlari ham Yevropaga dastlab arabcha tarjima va talqinlar orqali kirib borgan. „Sharkliklar Gʻarbni Aristotel falsafasi bilan yoritdilar“ (Gegel).

Aniq fanlar va ularni oʻrganish usullarini, dehqonchilik va chorvachilik ilmlari, dengizda suzish, qarbiy texnikani Yevropa sharqdan olib rivojlantirdi. „Matematika, kimyo, tibbiyot sohasida musulmonlarning xizmati buyuk... bu fanlarda musulmonlar Yevropaning muallimlari boʻlib qoldilar“ (G. Gerder). Yevropa Uygʻonish davri adiblari Dante, Petrarka, Bokkacho Sharq ilmfani, adabiy asarlaridan ilhomlanganlar. Dante „Bazm“, „Ilohiy komediya“ asarlarida Ibn Sino va Ibn Rushdni oʻz ustozlari qatorida ehtirom bilan tilga oladi. Axmad Fargʻoniy asarlaridan foydalanganini qayd etadi. K. Marloning „Buyuk Temur“ dramasida Amir Temur jasur, xaloskor inson sifatida tasvirlangan.

Musiqada ham Uygʻonish davri jarayoniga xos yuksalish dastlab Sharkda yuz berdi. Markaziy Osiyo xalqlarining qad. anʼanalari arab, hind va fors musiqiy meros asarlari, cholgʻulari bilan oʻzaro taʼsir jarayonlari natijasida yanada boyib qaytadan jonlandi. Zero, Forobiy va uning izdoshi Ibn Sino musikaning nazariy, falsafiy va estetik masalalarini atroflicha tadqiq etib, umumsharqiy taʼlimotni yaratishgan. Xususan, Yaqin va Oʻrta Sharq xalqlari musiqa amaliyotiga tayangan holda, kuy va usullar, qoʻllaniladigan sozlar, muayyan shakl va janrlar doirasida mushtaraklik mavjudligini isbotlashgan. Forobiyning „Kitob ul musiqa alkabir“ („Musiqaga doyr katta kitob“) va, ayniqsa, Ibn Sinoning „Javomeʼ ilm ulmusiqi“ („Musiqaga oid ilmlar toʻplami“) kabi asarlarida yunon olimlari (Pifagor, Aristoksen va boshqalar)ning qarashlari boyitilib, tovushlar balandpastligi munosabatlari matematik uslubda ifodalangan. Shuningdek, sof tovushqator tizimi, undan

o‘rin olgan budlarning muloyimat va munofirat tasnifoti, iyqo nazariyasi ilk bor asoslab berilgan. 12—13-asrlarda ijodiy va aqliy kuchlar rivojini namoyish etgan O‘n ikki maqom tizimi yuzaga keldi. Amir Temur (14 a.) va Temuriylar (15—16-asrlar) musiqaning barcha jabhalarida yangi Uyg‘onish davri yuzaga kelishini ta‘minlab berishdi. Turli mamlakatlardan Samarqand, Buxoro kabi markazlarga keltirilgan san‘atkorlar — bastakorlik, musiqa ijrochiligi va musiqashunoslik jadal rivojlanishiga hissa ko‘shishgan. Mazkur sohalarda nainki muayyan kasb egalari, balki o‘zga badiiy ijod sohiblari, xususan, Mirzo Ulug‘bek, Jomiy, Navoiy, Husayn Boyqaro, Zahiriddin Boburlar ham nom chiqarishgan. Bu davrda mahalliy maqom ijodiyoti va ijrochiligi yuksaldi, og‘zaki an‘anadagi musiqaning boshqa rivojlangan shakllari (doston, ashula, cholg‘u kuy va boshqalar) keng o‘rin egallab, o‘zlarining yuqori pallalariga ko‘tarildi. Ayni shu jarayon keyinchalik Buxoro Shashmakrmi, Xorazm maqomlari va Farg‘ona — Toshkent makom yo‘llari, katta ashulalar shakllanishiga olib keldi.

Yevropa musikasida Uyg‘onish davri tamoyillari dastlab 14-asrda tashkil topgan ilg‘or yo‘nalish — „Are nova“ namoyandalari (ayniqsa, Italiyadagi vakillari — F. Landino va boshqalar) ijodida o‘z ifodasini topdi. Ular dunyoviy mazmundagi ilk professional vokal musiqa shakllari (ballada, madrigal, kachcha va boshqalar)ni ijod qilishdi, she‘riy matnlar mazmuniga alohida ahamiyat berib ifodali, erkin tuzilishdagi kuylar yaratishdi. Uyg‘onish davri cholg‘u musiqaning dastlabki mustaqil shakl va janrlari (richerkar, prelyudiya, fantaziya, tokkata) yuzaga keldi, ayniqsa lyutnya, klavesin va klavikord musiqasi keng rivoj topdi. Ijodkorlar va musiqa nazariyotchilarining antik davr badiiy merosiga qiziqishi tufayli yangi janrlar (mas, yunon tragediyasini „tiklash“ jarayonida — opera), ko‘p ovozli musiqada polifoniyankng qat‘iy uslubi, keyinchalik gomofoniya uslubi k, aror topdi. Diniy musiqa janrlari (messa, motet) isloh qilindi, notalar chop etilishi joriy etildi, jonli musiqa amaliyotini umumlashtiruvchi musiqa nazariyasi (Tinktoris, J. Sarlino) rivoj topdi. Aynan shu davrda muayyan xalklarda yangi milliy va mahalliy kompozitorlik maktablari paydo bo‘ldi: niderland (Dyufai, Y. Okegem, J. Depre), fransuz (K. Janeken va boshqalar), nemis (G. Fink va boshqalar), ingliz (Dansteybl, U. Byord va boshqalar), ispan (K.de Morales va boshqalar), Rim (Palestrina), Venetsiya (A. va J. Gabriyeli) va boshqa Uyg‘onish davrining pirovardida Yevropa kompozitorlik ijodiyotida Sharq mavzu va obrazlariga qiziqish kuchayib, ingliz G. Pereyem va fransuz J. Ramo umumsharqona ekzotikani ifodalashgan. Bular an‘anasi keyinchalik Sohibqiron Amir Temurni bosh qahramon sifatida gavdalantirgan Italiya (A. va D. Skarlattilar, A. Vivaldi va boshqalar), Germaniya (G. Gendel, G. Teleman va boshqalar) mualliflarining operalarida teranlashgan.

Uyg‘onish davrida teatr san‘ati xayot ko‘zgusi hisoblanib, ko‘pqirrali inson xarakteri, real voqelik ziddiyatlarini aks ettirishga alohida ahamiyat berdi. Bu davr teatr namoyandalari antik drama tajribalaridan foydalanib xalq tomosha san‘ati an‘analarini rivojlantirdilar, kundalik hayot zavqshavqini idrok qilishga da‘vat etilgan dunyoviy sahna asarlarini yaratishga harakat qildilar (L. Ariosto, A. Politsiano, N. Makiavelli va boshqalar). Ispaniyada Uyg‘onish davridagi teatr rivoji M. Servantes va Lope de Vega, Angliyada U. Shekspir ijodi bilan bog‘liqdir. Uyg‘onish davrida teatr san‘ati professional

omillari kuchaydi, dramaturgiya va aktyorlik san'ati nazariyasi qaror topdi, ilk teatr binolari qurildi.

Uyg'onish davri me'morligi qad. an'analarni o'zlashtirib, uni yangi mazmun bilan boyitdi, yangi me'moriy qurilmalar vujudga keldi, ko'p qavatli uylar, yangi qiyofadagi jamoat binolari qad ko'tardi. Binoni tashqi va ichki tomonlarini bezash, kenglikni tashkil etish borasida xam muayyan yutuqlarga erishildi. Bu o'zgarishlar Italiyaning Florensiya, Piza, Siyena, Genuya, Milan, ayniqsa, Venetsiya sh.larida juda sezilarli bo'ldi. Ulkan binolar, g'oyat katta gumbazli va bir nechta ustunli saroy va ibodatxonalar qurildi, ayniqsa, florensiyalik me'morlar antik me'morlik an'analari va order tizimidan unumli foydalandi. Bu an'analarni o'rta asr Italiya me'morlik texnikasi yutuqlari, mahalliy qurilish xom ashyolari va konstruksiyalari bilan uyg'unlashtirib, renessans me'morligi uslubini yaratdilar. Devor sathi tekisligining yaxlitligiga e'tibor kuchaydi, me'morlik mujassamotining chizikli ritmi va mutanosibligiga, xonaning kengligiga, uning yaxlit va ko'rkamligiga ahamiyat berila boshlandi; turar joy va ibodatxonalar qurilishi ham yangilandi. Shaharning ijtimoiy ma'muriy markazi tarhi va tuzilishi bilan bog'liq bo'lgan yangi tipi paydo bo'ldi. Florensiyada shakllangan yuksak Uyg'onish davrining mumtoz uslubi Rimaa, keyinroq Venetsiyada monumental yodgorliklar (monumental san'at) yaratilishiga sabab bo'ldi. Yirik me'moriy ansambllar vujudga keldi, „ideal“ shaharlarning loyihalari yaratildi.

Italiya me'morligida paydo bo'lgan yangi an'analalar Uyg'onish davrining buyuk me'morlari ishlarida uz aksini topdi. Jumladan, Filippo Brunelleski katta gumbazli bino qurish muammosini hal qildi (diametri 42 m bo'lgan 8 qirrali gumbazli SantaMariya del Fore sobori), L. Alberti o'zi yaratgan yangi me'moriy kompozitsiyalarini ilmiy nazariy bayon qilgan „Me'morlik to'g'risida 10 kitob“ asari bilan nazariyotchi olim sifatida namoyon bo'ldi. Shu tarzda yuksak Uyg'onish davri me'morligi uslubiga zamin yaratildi. Yuksak Uyg'onish davri ning asosiy tamoyillari Rimda shakllandi va rivojlandi, davrning insonparvarlik g'oyalari ulug'vor va hashamatli me'moriy kompozitsiyalarda o'z ifodasini topdi. Amaliyotda antik me'moriy orderlar erkin va ijodiy ishlatila boshlandi, me'moriy uslublar birlashtirilib yagona milliy me'morlik uslubi shakllandi. D. Bramante, Rafael, Mikelanjelo va boshqa murakkab me'moriy majmualarida yuksak mahorat, boy ilm va nazariy fikr, o'tkir tafakkurni namoyon qildilar, badiiy yechimining go'zalligi, nisbat va shakllar o'yinining boyligi, kompozitsiya yechimining rang-barangligi insonga zavq bag'ishlaydigan me'moriy makonni yaratdilar.

So'nggi Uyg'onish davrida yirik me'moriy inshootlar o'rnini xususiy buyurtmalar kengroq egalladi. Villa, palatsso qurilishi sohasida ko'zga ko'rinarli ishlar qilindi. Bog'park me'morlik uslubi (bog' tuzish san'ati) shakllandi. Pastbalandlikka ega bo'lgan maydonda bog' yaratish muhim ahamiyat kasb etdi: pastbalandliklar birbiri bilan murakkab zinalar orqali bog'landi, tepalik va qiyaliklar turli bezak qurilmalar (g'or, suv kaskadlari, favvora, haykallar) hamda manzarali o'simliklar bilan bezatildi. Asosiy yo'l, qolgan yo'lka va zinalar darvozaga yo'naltirilgan bo'lib, kompozitsiyaning tugal bo'lishini ta'minlagan. Me'moriy nazariy masalalarga e'tibor ortdi. Bunyod etilayotgan binolarni

ilmiy asoslashga intilish kuchayib, bir nechta ilmiy asarlar yaratildi. 16-asr o'rtalaridan Italiyada maxsus o'quv yurtlari, akademiyalar tuzildi va ularda me'morlikka oid ta'lim berilishi muhim voqea bo'ldi. Bu esa Yevropa me'morligining keyingi taraqqiyotiga ta'sir ko'rsatdi, me'moriy klassitsizm tamoyillarining shakllanishida muhim rol o'ynadi.

Uyg'onish davri Italiyadan tashqarida (shartli ravishda „shimoliy“ deb nomlangan) 15-asrda rivojlandi. Gotika an'alarini ijodiy anglagan ustalar ayrim hodisalarni amaliy yo'l bilan o'zlashtirib bordilar. Niderlandiya va Germaniyada Uyg'onish davri me'morligi so'nggi gotikaning taraqqiy etgan davriga to'g'ri keldi (Antverpendagi ratusha, 1561—65, me'mori K. Floris; Germaniyaning Geydelbergidagi saroy, 1556—59). 16-asr o'rtalarida Fransiyada antik davrga hamda Italiya Uyg'onish davri me'morligiga asoslangan o'ziga xos me'moriy uslub shakllandi (Shambor qasri, 1519—40, me'mori T. va D. Surdo, P. Nevo va boshqalar). Ispaniya, Chexiya, Polsha, Vengriya Uyg'onish davri me'morligi o'ziga xos milliy xususiyatlarga ega bo'lgan (Pragadagi Belveder yozgi saroyi, 1535—63, me'mori J. Spatsio va boshqalar).

Uyg'onish davrining buyuk g'oyalari, ayniqsa, tasviriy san'atda yorqin ifodalandi; hayotga muhabbat, insonga, uning irodasi va aqliga katta ishonch bildirildi. Antik davr merosini ijodiy o'zlashtirgan italyan rassomlari zamonasining ilmfan yutuklariga tayanib inson va uni o'rab turgan muhitni haqqoniy aks ettirishga urindilar. Ular san'atni perspektiva, proporsiya, nursoya, ritm, rangshunoslik, hajm, rakurs va hokazo hamda odam tanasi tuzilishi haqidagi aniq bilimlar bilan boyitdilar, ikonadan kartinaga o'tildi, haykaltaroshlik mustaqil janrga aylandi, freska san'ati kjsaldi. Yangi davrning ilk xususiyatlari 13—14-asrlar rassomlar (rassom Jotto, haykaltarosh N. Pizano) ijodida kuzatildi, 15-asr boshlarida yangi badiiy dunyoqarash rassom Mazachcho, haykaltarosh Donatello ijodida yorqin namoyon bo'ldi. Yuksak Uyg'onish davri Italiya san'atida nisbatan qisqa davrni o'z ichiga oladi, lekin mazmunan juda ulug' bo'lib, Italiya san'atining „oltin asri“ hisoblanadi. Bu davr Leonardo da Vinchining psixologik ta'sirchan asarlarida, uyg'unlikda ishlangan Rafael polotnolarida, kurash ruhi bilan yo'g'rilgan Mikelanjelo rangtasvir va haykaltaroshlik asarlarida, Jorjone, Titsianning koloritga boy hayotbaxsh kartinalarida va boshqalarda namoyon bo'ldi. 16-asrning 2choragidan boshlangan Italiyadagi iqtisodiy va madaniy inqiroz gumanistik goyalarning barbod bo'lishi va so'nishini boshlab berdi. Uyg'onish davrining dunyoviy, hayotbaxsh san'ati va madaniyati o'rnini tushkun g'oyalarni ilgari suruvchi tashqi jihatdan yaltiroq, lekin hayotdan, uning muammolaridan uzoq bo'lgan san'at (manyerizm) egallay boshladi va keng yoyildi.

Uyg'onish davri Italiyadan tashqarida G'arbiy va Markaziy Yevropada 15-asrdan boshlab notekis rivojlandi, individual inson obrazi va uning muhitiga bo'lgan katta qiziqish diqqatga sazovor. 15-asr niderland rassomlari Ya. Van Epk va X. van der Gus, keyinchalik boshqa rassomlar oddiy odamlarni tasvirlashga katta e'tibor berdi. 16-asr 2yarmi rassomlari (P. Breygel Katta) ijodida demokratik an'alar yorqin namoyon bo'ldi. Germaniyada keskin siyosiy va g'oyaviy kurashlar davrida o'tkir ijtimoiy xususiyatga ega bulgan grafika va rangtasvir keng tarqaldi (A. Dyurer, X. Xolbeyn Kichkina va boshqalar). Fransiyada o'ta uygunlashgan dunyoviy mazmundagi Uyg'onish davri rivojlandi,

psixologik portretlar va monumental bezak haykaltaroshligi tarqaldi (rassom F. Klue, J. Fuke, haykaltarosh J. Gujon, J. Pilon va boshqalar). Uygʻonish davriga xos xususiyatlar Ispaniya, Chexiya, Polsha va boshqa mamlakatlarda ham namoyon boʻldi. Uygʻonish davri Yevropa mamlakatlarining madaniy va gʻoyaviy hayotida katta ijobiy rol oʻynadi, bu davrda jahon madaniyatining eng nodir va bebaho asarlari yaratildi. Sharqda ham, Gʻarbda ham Uygʻonish davri insoniyat taraqqiyotining benazir davridir. Uygʻonish davrining koʻp gʻoyalarini 18-asr maʼrifatparvarlik vakillari meros qilib oldi. Uygʻonish davri ijodkorlarining ilmiy va adabiy asarlari hozirda ham maʼnaviyatimiz yuksalishiga xizmat qilib kelmoqda

Foydalanuvchi adabyotlar

1. Al-Khwarizmi, Muhammad ibn Musa. Al-Kitab al-Mukhtasar fi Hisab al-Jabr wal-Muqabala.
2. Nasr, Seyyed Hossein. Islamic Philosophy from Its Origin to the Present: Philosophy in the Land of Prophecy.
3. Gutas, Alexander. Avicenna and the Aristotelian Tradition.
4. Musulmanskiy renessans, M., 1966; Xayrullayev M., Uygʻonishdavri va Sharq mutafakkiri, T., 1971;
5. Hay itmetov A., Sharq adabiyotining ijodiy metodi tarixidan [10—15-asrlar], T., 1970;
6. Konrad N. I., Zapad i vostok, M., 1992; Sulaymonova F., Sharqu Gʻarb, T., 1997;
7. Komilov N., Tafakkur karvonlari, T., 1999;
8. Yevdokimov Yu., Simakova N., Muzika epoxi Vozrojdeniya M., 1982;
9. Vseobshaya istoriya arxitekturi, t. 5, M., 1967;
10. Shramkova G., Iskusstvo Vozrojdeniya, M., 1977; Gʻafurbekov A., Amir Temur obrazi talqinlari:
haqiqat va badiyat // Amir Temur: shaxsning zamondoshlari tomonidan baholanishi, T., 1997.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI IJTIMOIIY O‘ZGARISHLAR

Boyto'rayev Sirojiddin Usmonovich

Muhammadov Xosilbek Ergashali o'g'li

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi :

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA: O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar ko‘rib chiqiladi. Ta’lim islohotlari, o‘zgarishlar, yangi dasturlar va loyihalar bilan birga, mamlakatning kelajagini shakllantirish, inson kapitalini rivojlantirish va global raqobatda muvaffaqiyat qozonish uchun muhim sanaladi. Maqolada islohotlarning maqsadlari, usullari va erishilgan natijalarning tahlili amalga oshiriladi.

Kalit so‘zlar: Ta’lim islohotlari, O‘zbekiston Respublikasi, Ta’lim sifatini oshirish, Innovatsion metodlar, Inson kapitali, Ta’limdagi o‘zgarishlar

АБСТРАКТНЫЙ: Рассмотрены реформы, реализуемые в сфере образования в Республике Узбекистан. Наряду с образовательными реформами, изменениями, новыми программами и проектами считается важным формировать будущее страны, развивать человеческий капитал и добиваться успеха в глобальной конкуренции. В статье анализируются цели, методы и результаты реформ.

Ключевые слова: Реформы образования, Республика Узбекистан, Повышение качества образования, Инновационные методы, Человеческий капитал, Изменения в образовании

ABSTRACT: Reforms implemented in the field of education in the Republic of Uzbekistan are considered. Along with educational reforms, changes, new programs and projects, it is considered important to shape the future of the country, develop human capital and succeed in global competition. The article analyzes the goals, methods and results of the reforms.

Key words: Educational reforms, Republic of Uzbekistan, Improving the quality of education, Innovative methods, Human capital, Changes in education

Kirish

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar, mamlakatning ravnaqi va global maydonda saqlanib qolishi uchun zaruriyatdir. Ta'lim islohotlari 21-asrda ma'lumotlar asri bo'lgani sababli, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan avlodni tarbiyalashga qaratilgan. Ushbu maqolada O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'zgarishlar, ularning asosiy maqsadlari hamda natijalari haqida so'z yuritiladi.

O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Sohasidagi Islohotlar

1. Ta'limning Yangilanishi: O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida eski uslublar o'rnini innovatsion metodlar egallashi uchun bir qator dasturlar amalga oshirildi. Ta'lim jarayonida amaliyotga e'tibor kuchaytirildi.

2. Mukammal Ta'lim Standartlari: Ta'lim sifatini oshirish uchun yangi o'quv dasturlari, standartlar va baholash tizimlari joriy etildi. O'zbekistonning 12 yillik ta'lim tizimiga o'tish ta'lim sifatini yanada yaxshilashga xizmat qilmoqda.

3. O'qituvchilarning Malakasi: O'qituvchilarning bilim va ko'nikmalarini oshirish maqsadida, turli xil tayyorgarlik kurslari va seminarlar tashkil etildi. O'qituvchilarning malakasini oshirish, ta'lim sifatiga bevosita ta'sir qiladi.

4. Informatika va Texnologiyalar: O'zbekiston ta'lim tizimida IT texnologiyalarining joriy etilishi, shahrimiz maktablarida kompyuter va internetdan foydalanishni rivojlantirish hamda o'quvchilarga zamonaviy texnologiyalarni o'rgatish jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlariga hamda xalqaro standartlar talablariga mos keladigan oliy ta'lim tizimini yaratish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Hududlarda yangi oliy ta'lim muassasalarining tashkil etilishi, kadrlar tayyorlashning zamonaviy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari hamda sirtqi va kechki bo'limlarning ochilishi, oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalarining oshirilishi mazkur yo'nalishdagi muhim islohotlar hisoblanadi.

Shu bilan birga oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishga, respublikada amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, ijtimoiy va iqtisodiy sohalardagi yangilanishlarda ushbu muassasalarning faol ishtirokini ta'minlashga to'siq bo'layotgan bir qator muammolar saqlanib qolmoqda, xususan:

birinchidan, oliy ta'lim tizimida o'qitishni tashkil etish jarayoni, ta'lim olayotgan talabalar bilimni baholash tizimi bugungi kun talablariga javob bermayapti;

ikkinchidan, professor-o'qituvchilarning faoliyatini, bilimni va pedagogik ko'nikmasini baholashning zamonaviy tizimi mavjud emasligi ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda;

uchinchidan, oliy ta'lim muassasalariga kirish test savollari abituriyentning mantiqiy fikrlash qobiliyatini aniqlash imkonini bermayotganligi iqtidorli yoshlarni oliy ta'lim muassasalariga qabul qilishda muammolar keltirib chiqarmoqda;

to'rtinchidan, oliy ta'lim muassasalaridagi ta'lim jarayoni ustidan samarali jamoatchilik nazoratining o'rnatilmaganligi ushbu sohada ko'plab muammolarning, eng avvalo, korrupsiya holatlarining saqlanib qolishiga sabab bo'lmoqda;

beshinchidan, oliy ta'lim muassasalarining mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli va tizimli o'zgarishlardagi ishtiroki hamda tashabbuskorligi sezilmayapti, ularning ushbu yo'nalishdagi faoliyati hanuzgacha qoniqarsiz bo'lib qolmoqda;

oltinchidan, respublikamizda olib borilayotgan tub islohotlarning mazmuni va mohiyatini ommaviy axborot vositalari orqali xalqimizga, keng jamoatchilikka tushuntirishda oliy ta'lim muassasalarining faol ishtiroki yo'lga qo'yilmagan;

yettinchidan, oliy ta'lim muassasalari innovatsion va texnologik g'oyalar bilan fikr almashadigan muloqot markazlariga aylanmagan, tegishli sohalarda mavjud muammo va kamchiliklarni tizimli o'rganish, tahlil qilish va ularning yechimi bo'yicha taklif kiritish borasida professor-o'qituvchilar, yosh olimlar va talabalarning tashabbus ko'rsatishlari uchun zarur shart-sharoitlar yaratilmagan.

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini tubdan takomillashtirish, ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash, shuningdek, 2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalarni izchil amalga oshirish maqsadida:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralarning 2018/2019 o'quv yilidan boshlab:

alohida ta'lim yo'nalishlari bo'yicha o'qish muddati kamida uch yil bo'lgan bakalavriat hamda kamida bir yil bo'lgan magistraturani joriy etish, bunda magistraturada mutaxassislar tayyorlashni ishlab chiqarish (amaliy) (kamida bir yil) va ilmiy-pedagogik (kamida ikki yil) yo'nalishlarga ixtisoslashgan dasturlar asosida tashkil etish;

oliy ta'lim muassasalari bakalavriatiga qabul qilish kvotalaridan tashqari xorijiy fuqarolarni suhbat asosida test sinovlarisiz o'qishga qabul qilish to'g'risidagi takliflariga rozilik berilsin.

2. O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralarning viza talabnomalariga asosan o'qishga kirish istagini bildirgan xorijiy fuqarolarning kirish vizalarini o'rnatilgan tartibda konsullik va boshqa to'lovlarni undirmagan holda rasmiylashtirsin.

3. 2018/2019 o'quv yilidan boshlab tayanch (yetakchi) oliy ta'lim muassasalari tomonidan tegishli ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari bo'yicha o'quv rejalari va dasturlarini kadrlar buyurtmachilarining ehtiyojlaridan kelib chiqib, mustaqil ravishda ishlab chiqish hamda O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi bilan kelishilgan holda tasdiqlash tartibi joriy etilsin.

4. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar bilan birgalikda:

a) ikki oy muddatda Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risidagi nizomni ishlab chiqsin va belgilangan tartibda tasdiqlasin, bunda asosiy e'tiborni:

baholash tizimi va mezonlarini uzluksiz ta'lim tizimining bosqichlariga muvofiqlashtirishga;

ta'lim yo'nalishlarining o'ziga xos jihatlarini inobatga olgan holda talabalar bilimini baholashning zamonaviy, shaffof va adolatli (avtomatlashtirilgan, portfolio, test sinovlari, ijodiy ish, antiplagiat va h.k.) usullarini, shu jumladan muayyan fandan dars bergan pedagogning yakuniy nazorat jarayonlaridagi ishtirokini istisno etadigan tizimni joriy etishga;

semestr yakuni bo'yicha akademik qarzdor talabaning qayta topshirishi mumkin bo'lgan fanlar sonini belgilashga va ularni topshirish muddatini o'zgartirishga qaratsin;

b) 2018-yil 1-dekabrgacha bo'lgan muddatda oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini yakuniy davlat attestatsiyasidan o'tkazish tartibini yanada takomillashtirish

yuzasidan tegishli normativ-huquqiy hujjat loyihasini ishlab chiqsin va belgilangan tartibda tasdiqlasin;

v) 2019-yil 1-martgacha bo‘lgan muddatda 2019/2020 o‘quv yilidan boshlab oliy ta‘lim muassasalarida “talabning o‘zlashtirish darajasi — professor-o‘qituvchilar faoliyatini baholashning asosiy mezon” tamoyilini joriy qilishning aniq mexanizmlarini belgilash bo‘yicha tegishli chora-tadbirlar ko‘rsin. Bunda ushbu tamoyil talablariga javob bermaydigan professor-o‘qituvchilar bilan mehnat shartnomasini bekor qilishgacha bo‘lgan choralar ko‘rish belgilansin;

g) 2018/2019 o‘quv yilidan boshlab oliy ta‘lim muassasalari professor-o‘qituvchilarining vaqtini o‘quv jarayoniga xos bo‘lmagan ishlarga sarflashning oldini olish hamda ularni talabalar bilan ko‘proq ishlashga yo‘naltirish, shu jumladan “ustoz — shogird” tizimini joriy etish maqsadida o‘quv yuklamalarini hisobga olgan holda professor-o‘qituvchilar “vaqt me‘yorlari”ning yangi mexanizmlarini ishlab chiqsin va belgilangan tartibda tasdiqlasin.

5. Oliy ta‘lim muassasalarining professor-o‘qituvchilarini ularning vazifalari va faoliyat yo‘nalishlari bilan bog‘liq bo‘lmagan yig‘ilishlarga va boshqa tadbirlarga jalb etish taqiqlansin.

Davlat organlari va tashkilotlari rahbarlari, barcha darajadagi hokimlar mazkur talabni buzganligi uchun egallab turgan lavozimidan ozod etishgacha bo‘lgan shaxsiy javobgarligi to‘g‘risida qat’iy ogohlantirilsin.

6. Barcha oliy ta‘lim muassasalarida samarali jamoatchilik nazoratini joriy etish maqsadida talabalar, ota-onalar, Yoshlar ittifoqining oliy ta‘lim muassasalaridagi faollari, kadrlar buyurtmachilari, professor-o‘qituvchilar hamda fuqarolik jamiyati institutlari vakillaridan iborat tarkibda jamoatchilik kengashlari tashkil etilsin.

Quyidagilar jamoatchilik kengashlarining asosiy vazifalari etib belgilansin:

ta‘lim sifati, professor-o‘qituvchilarning bilimi va pedagogik mahorati, talabalarga yaratilgan shart-sharoitlar ustidan tizimli ravishda monitoring o‘rnatish;

oliy ta‘lim muassasalariga professor-o‘qituvchilar tarkibiga ishga qabul qilinayotgan nomzodlar bo‘yicha tavsiyalar berish;

talabalarning murojaatlarini ko‘rib chiqish, ularning pedagog kadrlar haqidagi fikrini to‘liq o‘rganish maqsadida ijtimoiy so‘rovlar o‘tkazish;

oliy ta‘lim muassasasidagi ta‘lim jarayonini takomillashtirish bo‘yicha takliflar tayyorlash va muassasaning tegishli kengashi muhokamasiga kiritish.

Jamoatchilik kengashi faoliyatini tashkiliy jihatdan ta'minlash Yoshlar ittifoqining oliy ta'lim muassasasidagi yetakchisi tomonidan amalga oshirilishi belgilab qo'yilsin.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar bilan birgalikda ikki oy muddatda Oliy ta'lim muassasalari huzuridagi jamoatchilik kengashlari faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi namunaviy nizomni ishlab chiqsin va tasdiqlasin.

7. Belgilansinki, 2018-yil 1-sentabrdan boshlab:

oliy ta'lim muassasalariga professor-o'qituvchilar tarkibiga ishga qabul qilish tegishli kafedraning kengaytirilgan ochiq majlisida pedagog kadrlar va jamoatchilik kengashining a'zolari ishtirokida sinov darsi o'tkazish natijalari bo'yicha ushbu majlisning tavsiyasiga ko'ra amalga oshiriladi;

O'zbekiston va xorijiy oliy ta'lim muassasalarining o'zaro kelishuvi hamda qo'shma ta'lim dasturlari asosida talabalarni o'qitishni tashkil etish va ikki tomonlama tan olinadigan diplom berish amaliyoti joriy etiladi.

8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi bilan birgalikda 2019-yil 1-yanvargacha bo'lgan muddatda:

oliy ta'lim muassasalariga kirish imtihonlaridagi test savollarini tayyorlash uslublarini ilg'or xorijiy tajriba asosida qayta ko'rib chiqsin hamda ularni takomillashtirish bo'yicha takliflarni belgilangan tartibda Vazirlar Mahkamasiga kiritsin;

ilg'or xalqaro imtihon tizimlari (TOEFL, IELTS, CEFR, SAT General, SAT Subject va hokazo) sertifikatlariga ega bo'lgan abituriyentlarga tegishli fanlardan belgilangan eng yuqori ball berish va ushbu fanlar test sinovidan ozod qilish tartibini ishlab chiqsin va belgilangan tartibda Vazirlar Mahkamasiga kiritsin.

9. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar zimmasiga quyidagi qo'shimcha vazifalar yuklatilsin:

mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda oliy ta'lim muassasalarining ishtiroki hamda tashabbuskorligini oshirish bo'yicha tizimli ishlarni tashkil etish;

davlat va jamiyat hayotida yuz berayotgan o'zgarishlar hamda amalga oshirilayotgan tub islohotlarning mazmuni va mohiyati oliy ta'lim muassasalari tomonidan televideniye va boshqa ommaviy axborot vositalari orqali keng aholi e'tiboriga yetkazilishini ta'minlash;

hududlarni, iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohalarini jadal rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar va dasturlar loyihalarining keng muhokamasida oliy ta'lim muassasalarining faol ishtirokini ta'minlash;

innovatsion va texnologik g'oyalarni har tomonlama rivojlantirish hamda qo'llab-quvvatlash uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, professor-o'qituvchilar, yosh olimlar va talabalarning innovatsion texnologiyalarni yaratish borasidagi tashabbuskorligini oshirish yuzasidan aniq choralar ko'rish;

iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohalar tashkilotlari rahbarlari, yetakchi mutaxassisleri, faol tadbirkorlar bilan dolzarb masalalarda seminar va davra suhbatlarini doimiy ravishda o'tkazib borish, ularning faoliyatida yuzaga kelayotgan muammolarning yechimiga qaratilgan ilmiy-amaliy izlanishlarni olib borish;

oliy ta'lim muassasalari rahbariyatining mamlakatni isloh qilish jarayonida faol ishtirok etish borasidagi mas'uliyatini oshirish yuzasidan kompleks chora-tadbirlar belgilash, har bir rektor va prorektor uchun ushbu yo'nalishda alohida "yo'l xaritalari" ishlab chiqilishi va tasdiqlanishini ta'minlash, ularning ijrosini nazorat qilish.

10. Belgilab qo'yilsinki:

Oldingi tahrirga qarang.

oliy ta'lim muassasalarining yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha prorektori faoliyatini muvofiqlashtirish vazifasi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasining Ijtimoiy rivojlanish departamentiga yuklanadi;

(10-bandning ikkinchi xatboshisi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 25-oktabrdagi PF-168-sonli Farmoni tahririda)

O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vaziri, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar rahbarlari — tegishli oliy ta'lim muassasalari rektorlari va prorektorlarining, innovatsion rivojlanish vaziri — barcha oliy ta'lim muassasalari ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektorlarining faoliyati natijalarini ularning "yo'l xaritalari"da belgilangan vazifalarning bajarilishi yuzasidan har oyda kamida bir marta tanqidiy muhokama qilib boradi;

O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar rahbarlarining mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda tegishli oliy ta'lim muassasalarining faol ishtirokini ta'minlash yuzasidan hisobotlari har yili Vazirlar Mahkamasining majlislarida muhokama etiladi;

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkaması muhokama natijalariga ko‘ra oliy ta‘lim muassasalari rektorlarining egallab turgan lavozimiga loyiqqligi yoki noloyiqqligi masalasini ko‘rib chiqadi;

oliy ta‘lim muassasalari rektorlarining faoliyati samaradorligiga baho berishda o‘quv jarayoniga yuqori malakali xorijiy olimlar, o‘qituvchi va mutaxassislarining keng jalb qilinganligi, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida yetakchi xorijiy oliy ta‘lim muassasalarining filiallarini ochishda ularning tashabbuskorligi inobatga olinadi.

11. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda ikki oy muddatda oliy ta‘lim muassasalari talabalarini ilmiy faoliyatga yo‘naltirishga va ularda innovatsion fikrlashni shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlar dasturi loyihasini ishlab chiqsin va belgilangan tartibda Vazirlar Mahkamasiga kiritsin, unda quyidagilar nazarda tutilsin:

yangi g‘oya va tashabbuslarni shakllantirish maqsadida har bir oliy ta‘lim muassasasida “Yosh ekspertlar guruhi”ni tashkil etish;

o‘quv mashg‘ulotlarini talabalarni innovatsion fikrlashga yo‘naltiradigan o‘qitish texnologiyalari va interfaol uslublarni joriy etish asosida tashkil etish, asosiy e‘tiborni talabalarining mustaqil ta‘lim olishi bilan bog‘liq mexanizmlarni amalga oshirishga qaratish;

har bir oliy ta‘lim muassasasida 1-kurs davomida saralab olingan eng iqtidorli talabalar uchun alohida guruhlar tashkil etish (mazkur guruhlardagi talabalar soni oliy ta‘lim muassasasi tomonidan belgilanadi), 2-kursdan ularni o‘qitishni alohida o‘quv reja va dasturlar asosida amalga oshirish, ushbu toifadagi talabalarni magistraturaga maqsadli qabul qilish va bu orqali oliy ta‘lim muassasalari kafedralari uchun malakali kadrlar tayyorlash tizimini joriy etish.

12. Yosh olim va talabalarga hamda tashabbuskor fuqarolarga mamlakatda innovatsion g‘oya va texnologiyalarni rivojlantirishga qo‘shgan munosib hissasi uchun topshiriladigan “Innovatsion g‘oyalar yetakchisi” ko‘krak nishoni ta‘sis etilsin.

O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi, O‘zbekiston yoshlar ittifoqi manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda ikki oy muddatda “Innovatsion g‘oyalar yetakchisi” ko‘krak nishoni to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida Hukumat qarori loyihasini belgilangan tartibda Vazirlar Mahkamasiga kiritsin.

13. Oliy ta‘lim muassasalarida ta‘lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta‘minlash bo‘yicha “yo‘l xaritasi” ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

14. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, tasarrufida oliy ta’lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar O‘zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi, O‘zbekiston Milliy axborot agentligi bilan birgalikda bir oy muddatda mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarning mazmuni va mohiyatini televideniye va boshqa ommaviy axborot vositalarida tushuntirish bo‘yicha chiqishlarni tashkil etish yuzasidan har bir oliy ta’lim muassasasining yillik reja-grafigini ishlab chiqsin va tasdiqlasin.

15. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi hamda Moliya vazirligining:

Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tuzilmasida O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti mablag‘lari hisobidan moliyalashtiriladigan qo‘shimcha 2 ta shtat birligini ajratgan holda Axborot xizmatini tashkil etish;

oliy ta’lim muassasalari tuzilmalarida ularning budjetdan tashqari mablag‘lari hisobidan moliyalashtiriladigan qo‘shimcha 1 tadan shtat birligini ajratgan holda matbuot kotibi lavozimini joriy etish to‘g‘risidagi takliflariga rozilik berilsin.

16. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi bir oy muddatda:

a) oliy ta’lim muassasalarini zamonaviy o‘quv, o‘quv-metodik va ilmiy adabiyotlar, davriy jurnallar bilan ta’minlash, axborot-resurs markazlari fondlarini muntazam ravishda yangilab borishni;

ilg‘or xorijiy o‘quv hamda ilmiy adabiyotlar va jurnallarni xarid qilish ishlariga keng imkoniyatlar yaratish, eng yangi xorijiy adabiyotlarni tarjima qilish va o‘quv jarayoniga joriy etishni nazarda tutadigan Hukumat qarorini qabul qilsin;

b) Oliy ta’lim muassasalari talabalarining malaka amaliyotini o‘tash tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlasin.

17. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi bilan birgalikda:

a) bir oy muddatda quyidagichora-tadbirlarni ishlab chiqsin va tasdiqlasin:

oliy ta’lim muassasalariga xalqaro ilmiy-texnik ma’lumotlar bazalaridan foydalanishga sharoitlar yaratish, professor-o‘qituvchilarning ilmiy natijalarini xalqaro miqyosda keng nashr etish, respublika yetakchi ilmiy jurnallarining bosqichma-bosqich yuqori impakt-faktorga ega bo‘lishini ta’minlash;

oliy ta'lim tizimida boshqaruv jarayonlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida optimallashtirish, mavjud axborot tizimlarini integratsiyalash, tahliliy ma'lumotlar tayyorlashning samarali tizimlarini joriy etish;

b) abituriyentlar hujjatlarini elektron shaklda qabul qilish tizimini bosqichma-bosqich yaratish bo'yicha 2019-yil 1-yanvargacha bo'lgan muddatda chora-tadbirlar ishlab chiqsin va belgilangan tartibda Vazirlar Mahkamasiga kiritsin.

18. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda bir oy muddatda qonun hujjatlariga ushbu qarordan kelib chiqadigan o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risida Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritsin.

19. Mazkur qarorning ijrosini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A.N. Aripov, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Davlat maslahatchisi R.S. Qosimov, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori O.B. Murodov hamda O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vaziri I.U. Madjidov zimmasiga yuklansin.

Foydalanuvchi adabyotlar;

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasidagi farmonlari va qarorlari.
2. Ta'lim tizimidagi yutuqlar va istiqbollar: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi materiali.
3. Kamolov A. "O'zbekiston ta'lim tizimida islohotlar: tahlil va tavsiyalar".
4. Mustaqil O'zbekiston: o'tgan yillar, yutuqlar va kelajak.

MUSTAQILLIK G'OYANING SHAKLLANISHI

Boyto'rayev Sirojiddin

Nurbayev xurshid Erkin o'g'li

DTPI. Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi :

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA: Mustaqillik g'oyasi, uning shakllanishi va rivojlanishi haqida so'z yuritiladi. Mustaqillik — har bir xalqning erkin, o'z taqdirini o'zi belgilash imkoniyatidir. Maqola shuningdek, O'zbekiston tarixi kontekstida Mustaqillik g'oyasining qanday shakllanganini, ushbu g'oyaning xalq hayotidagi o'rnini va ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Mustaqillik, G'oya, Millat, Tarix, O'zbekiston

АБСТРАКТНЫЙ: Обсуждается идея независимости, ее становление и развитие. Независимость — это возможность каждой нации свободно определять свою судьбу. В статье также показано, как формировалась идея независимости в контексте истории Узбекистана, место и значение этой идеи в жизни народа.

Ключевые слова: Независимость, Идея, Нация, История, Узбекистан

ABSTRACT:

The idea of independence, its formation and development are discussed. Independence is the opportunity of each nation to freely determine its own destiny. The article also shows

how the idea of independence was formed in the context of the history of Uzbekistan, the place and importance of this idea in the life of the people.

Key words: Independence, Idea, Nation, History, Uzbekistan

Kirish

Mustaqillik g'oyasi har bir millat uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, u erkinlik, rivojlanish va o'z-o'zini ifoda etish prinsiplariga asoslanadi. O'zbekiston tarixida Mustaqillikka erishish va uni mustahkamlash jarayonlari mustaqil davlat sifatida rivojlanishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada Mustaqillik g'oyasining shakllanishi va uning tarixiy, ijtimoiy shart-sharoitlari o'rganiladi. Shuningdek, Mustaqil O'zbekistonning ta'siri, esa o'z navbatida, kelgusi avlodlarga qanday saboqlar berishi haqida fikrlar bildiriladi.

Mustaqillik G'oyasi Shakllanishining Tarixiy Asoslari

Mustaqillik g'oyasining shakllanishi bir qancha omillar bilan bog'liq. Bu jarayonlar ichida tarixiy voqealar, ijtimoiy-siyosiy inqiloblar, milliy ongni shakllantirish va xalqaro munosabatlar alohida o'rin egallaydi.

1. Tarixiy fon

O'zbekiston tarixida mustaqillik g'oyasi qadimdan shakllana boshlagan. Xususan, buyuk ajdodlarimizning qahramonligi va ularning ozodlik uchun kurashi zamonlar davomida kelayotgan g'oyalarni doimiy ravishda yuksaltirib kelgan. Milliy qadriyatlarimiz, adabiyot va san'atdagi yutuqlar ham Mustaqillik g'oyasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

2. Ijtimoiy-siyosiy omillar

O'zbekiston sovet davrida, o'z milliy madaniyati va an'analarini saqlab qolishga intildi. Qizg'in kurashlar, ijtimoiy-siyosiy inqiloblar va xalq harakatlari natijasida Mustaqillik g'oyasi yanada mustahkamlandi. Mustaqillik g'oyasi, shuningdek, xalqimizning erkin fikrlash, o'z fikrini bayon qilish va o'z vataniga bo'lgan muhabbatining natijasidir.

3. Milliy ong

Mustaqillik g'oyasi xalqimizning milliy ongini, o'z tarixini anglashini va o'zligini his qilishini mexanizmi sifatida ham namoyon bo'ldi. Milliy an'analar, urf-odatlar va millatimiz tarixining o'rganilishi xuddi shu jarayonda muhim rol o'ynaydi.

Milliy g'oya — muayyan millat hayotiga mazmun baxsh etadigan, uni ezgu maqsad sari yetaklaydigan fikrlar majmui. U millatning o'tmishi, buguni va istiqbolini o'zida

mujassamlashtiradi, uning tub manfaatlarini, maqsadlarini ifodalaydi. Milliy g'oya o'z mohiyatiga ko'ra, xalq, millat takdiriga daxldor bo'lgan, qisqa yoki uzoq muddatda hal etilishi kerak bo'lgan vazifalar va mo'ljallarni ham aks ettiradi. Masalan, o'z davrida (1941—45) fashistlar bosib olgan Fransiyada "Qarshilik ko'rsatish" g'oyasi M.g'. darajasiga ko'tarildi va Fransiyaning ozod etilishi bilan bu g'oya o'z ahamiyatini yo'qotdi. Biror g'oyaning M.g'. sifatida maydonga chiqishi millatning o'tmishi, mavjud holati bilan bevosita bog'liq. Ana shu 2 negizga tayangan holdagina u millatning qisqa vaqt va uzoq vaqtga erishish lozim bo'lgan maqsad-muddolari va mo'ljallarini to'g'ri ifodalay olishi mumkin. Har qanday M.g'.da umuminsoniy moqiyat mavjud bo'ladi. Ammo, aniq bir millat yoki umuman insoniyat uchun ahami-yatli bo'lgan g'oyalar ham bor. Masalan, "Milliy yarash" g'oyasi fuqarolar urushi ketayotgan davlat uchun hayotiy maz-munga ega bo'lsa, "Manfaatli hamkorlik" g'oyasi dunyoning barcha mamlakatlari uchun birdek ahamiyatlidir. Har bir xalq o'z tarixining burilish nuqtalarida, avvalo mafkura masalasini, uning o'zagini tashkil etadigan, o'ziga xos o'q, birlashtiruvchi yadro vazifasini o'taydigan ijtimoiy g'oyani shakllantirish muammosini hal etadi. Bunga esa M.g'. orqali erishiladi. M.g'. muayyan darajada insoniyat takdiriga ta'sir qiladi. M.g'.ning yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, yoshlar qalbiga insonparvarlik va odamiylik fazilatlarini, umuminsoniy qadriyatlarni singdirishda ahamiyati katta. M.g'. vositasida el-yurt birlashadi, o'z oldiga buyuk maqsadlar qo'yadi va ularni ado etishga qodir bo'ladi.

Mustaqillik xalqimizning XX asr so'ngida qo'lga kiritgan ulkan tarixiy g'alabasi ekanini, o'n yillik mustaqil taraqqiyot hayotimizda alohida bosqich, yangi bir davr bo'lib qolishini nazarda tutib, qutlug' an'anaga aylanib qolgan eng ulug', eng aziz bayramimiz — istiqlol ayyomini keng nishonlash yurtdoshlarimizning ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy tafakkurini yuksaltirishda, oldimizda turgan buyuk maqsadlar sari safarbar qilishda beqiyos ahamiyat kasb etishini, istiqbol rejalarini ana shu haqiqatni chuqur anglash asosida belgilash zaruratini inobatga olib, Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

1. O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining 10 yilligini nishonlashga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish respublika komissiyasi tarkibi 1-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.
2. O'zbekiston davlat mustaqilligining 10 yilligini keng nishonlash bo'yicha dastur 2-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.
3. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari, vazirlik, idora, uyushma va jamg'armalar mazkur dastur asosida tegishli ma'naviy madaniy, ma'rifiy tadbirlar rejasini ishlab chiqsin va o'n kun muddatda Vazirlar Mahkamasiga kiritsin.

4. O‘zbek milliy davlatchiligi tarixini, uning taraqqiyot bosqichlari hamda ilmiy-nazariy masalalarini o‘rganish borasidagi ishlarni muvofiqlashtirish bo‘yicha maxsus ishchi guruhi tarkibi 3-ilovaga binoan tasdiqlansin.

Quyidagilar ishchi guruhining asosiy vazifasi etib belgilansin:

milliy davlatchiligimizning ko‘p ming yillik tarixini, mustaqillik yillarida uning negizida tiklangan zamonaviy o‘zbek davlatchiligining o‘ziga xos taraqqiyot tamoyillari, jamiyatimizning pirovard maqsadlarini ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berish, buyuk ajdodlarimizning dunyo ilm-fani va madaniyati rivojiga qo‘shgan bebaho hissasini, ular yaratgan falsafiy ta’limotlarni o‘rganish va zarur xulosa va saboqlar chiqarish;

mustaqillik o‘z-o‘zidan kelmaganini, ozodlik yo‘lida ota-bobolarimiz asrlar davomida kurash olib borganini milliy istiqlool g‘oyasi asosida fuqarolarimiz, ayniqsa, yoshlarimiz ongiga singdirish;

yoshlar qalbida buyuk ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan boy ilmiy-madaniy merosga vorislik va iftixor tuyg‘ularini uyg‘otish, milliy va umumbashariy qadriyatlar uyg‘unligiga erishish, jamiyatimizda turli millat vakillari o‘rtasida o‘zaro hamjihatlik, totuvlik, diniy bag‘rikenglik muhitini qaror toptirish borasidagi amaliy ishlar mazmunini keng tahlil etish;

istiqlool sharofati bilan xalqimizning bunyodkorlik salohiyati tom ma’noda yuzaga chiqqanini, xalq xo‘jaligining barcha sohalarida salmoqli yutuqlarga erishilganini, erkin va farovon hayot barpo etish, barkamol avlodni voyaga yetkazish maqsadida amalga oshirilayotgan ulkan ishlar Vatanimizning dunyo hamjamiyatidan o‘ziga munosib o‘rin egallashiga xizmat qilishini chuqur asoslab berish.

5. O‘zbekiston Davlat matbuot qo‘mitasi, “O‘zteleradio” kompaniyasi, O‘zbekiston Milliy axborot agentligi (O‘ZA), “Jahon” axborot agentligi va boshqa ommaviy axborot vositalariga mustaqillikning 10 yilligi bayramiga tayyorgarlik ko‘rish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlarni keng va muntazam ravishda yoritib borish tavsiya etilsin.

6. Belgilab qo‘yilsinki, o‘tkaziladigan bayram tadbirlari:

Qoraqalpog‘iston Respublikasi va viloyatlarda mahalliy budjetlar hamda joylardagi ishlab chiqarish korxonalari, xo‘jaliklar, jamg‘armalar hisobidan;

Toshkent shahrida respublika budjeti va Toshkent shahar mahalliy budjeti mablag‘lari hisobidan teng ulushlarda qoplanadi.

7. Mazkur qaror ijrosini nazorat qilish O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining o‘rinbosari H. Karomatov zimmasiga yuklansin.

Xulosa

Mustaqillik g'oyasi — har bir xalqning mukammal rivojlanishini ta'minlaydigan muhim asosdir. O'zbekiston tarixida bu g'oya milliy mustaqillik va erkinlik uchun kurashda amalga oshirilgan jiddiy qadamlar bilan bog'liqdir. Mustaqillik g'oyasining muvaffaqiyati xalqimizning hamjihatligi, ma'rifati va zamonaviy fikrlash tarzining natijasidir.

Foydalanuvchi adabyotlar;

1. "O'zbekistonning mustaqillikka erishishi va rivojlanishi" - O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
2. "Mustaqillik g'oyalari: tarix, hozirgi va kelajak" - O'zbekiston davlat universiteti nashrlari.
3. "O'zbekistonning milliy g'oyalari va qadriyatlari" - Ma'rifat va ta'lim, 2020.
4. https://uz.wikipedia.org/wiki/Milliy_g%CA%BBoya
5. <https://lex.uz/docs/-2255571>

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR

Ismoilov abdumalik Maxmayusuf o'g'li

Boyto'rayev Sirojiddin Usmonovich

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisdagi O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar haqida tushuncha beriladi. Ta'lim tizimining sifatini oshirish va zamonaviy talablarga moslashtirish maqsadida bir qator asosiy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Kalit so'zlar: O'zbek: O'zbekiston, ta'lim islohotlari, ta'lim sifati, o'quv dasturlari, rivojlanish strategiyalari

АБСТРАКТНЫЙ:

В данной работе рассматриваются реформы в сфере образования, проведенные в Республике Узбекистан. Проводятся основные мероприятия, направленные на повышение качества образования и соответствие современным требованиям.

Ключевые слова: Узбекистан, реформы в образовании, качество образования, учебные программы, стратегии развития.

ABSTRACT:

This thesis provides an understanding of the reforms implemented in the field of education in the Republic of Uzbekistan. A number of basic measures are being implemented in order to improve the quality of the education system and adapt it to modern requirements.

Key words: Uzbekistan, education reforms, quality of education, curricula, development strategies.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida so'nggi yillarda keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Ushbu islohotlar davlat rahbari tomonidan ta'lim tizimini zamonaviylashtirish, global talablarga javob beradigan sifatli ta'lim berishni maqsad qilib qo'yadi. O'zbekistonning ta'lim sohasi o'zgarishlarni kutmoqda va bu o'zgarishlar yosh avlodga yanada yaxshi ta'lim berish imkonini beradi.

1. O'qitish metodlarini yangilash

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi interaktiv aloqani kuchaytirish va zamonaviy metodlardan foydalanishni joriy etish.

2. O'quv dasturlarini modernizatsiya qilish

O'quv dasturlarini real hayotdagi talablar bilan bog'lash va ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan rejalashtirish.

3. Pedagogik kadrlarning malakasini oshirish

Ustuvor treninglar va kasbiy rivojlanish dasturlarini joriy etish.

4. Xalqaro hamkorlik

Ta'lim sohasida xalqaro tajribalarni o'rganish va yanada rivojlanishga erishish.

Ta'lim to'g'risidagi yangi qonunning asosiy farqlari haqida qisqacha ma'lumot:

Birinchidan, ta'lim olish shakllarining tasnifi kengaytirildi:

1. Ishlab chiqarishdan ajralgan (kunduzgi) va ajralmagan holda (sirtqi, kechki, masofaviy);
2. Nazariy - ta'lim tashkiloti negizida, amaliy - ta'lim oluvchining ish joyida birga olib boriladigan dual ta'lim;
3. Oilada ta'lim olish va mustaqil ta'lim olish;

Katta yoshdagilarni o'qitish va ularga ta'lim berish;

1. Jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar (shaxslar) uchun inklyuziv ta'lim;

2. Eksternat tartibidagi ta'lim - o'quv dasturlarini mustaqil ravishda o'zlashtirishni o'z ichiga olib, uning yakunlari bo'yicha ta'lim oluvchilardan davlat ta'lim muassasalarida yakuniy va davlat attestasiyalaridan o'tish;

3. Mudofaa, xavfsizlik va huquqni muhofaza qilish faoliyati sohasida kadrlar tayyorlash.

Ikkinchidan, Vazirlar Mahkamasi, ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi (ta'lim inspeksiyasi), prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablarni rivojlantirish agentligi, shuningdek soha vazirliklari va mahalliy davlat hokimiyati organlarining vakolatlari tafsilotlari bilan aniqlashtirildi.

1. Uchinchidan, ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarining huquqiy maqomiga ko'proq e'tibor qaratilgan:

2. Ta'lim tashkilotlari – ularni tashkil etish, qayta tashkil etish va tugatish, Ustavga talablar;

3. Pedagogik xodimlar, ta'lim oluvchilar, ularning ota-onalari va boshqa qonuniy vakillari – huquqlar, majburiyatlar va kafolatlar bo'yicha. Ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilarini ijtimoiy himoya qilish chora-tadbirlari belgilangan

4. To'rtinchidan, davlat ta'lim standartlari va talablari, o'quv jarayoniga o'quv rejaları va dasturlarini, ta'lim sohasiga eksperimental va innovasion faoliyat ta'limni joriy etish bilan bog'liq masalalar tartibga solingan. O'qishga qabul qilish, jumladan maqsadli qabul qilish mexanizmi bayon etilgan

Beshinchidan, davlat tomonidan tartibga solish va nazorat qilish dastaklari reglamentlangan: A) birinchilarga quyidagilar kiradi: Nodavlat ta'lim tashkilotlarining faoliyatini lisenziyalash – lisenziyalar ta'lim inspeksiyasi tomonidan cheklanmagan muddatga, har bir ta'lim turi uchun alohida beriladi; Ta'lim tashkilotlarini attestasiyadan va davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish – ta'lim inspeksiyasi tomonidan 5 yil muddatga amalga oshiriladi. Bunda nodavlat ta'lim tashkilotlari lisenziya olingan kundan e'tiboran 5 yil davomida akkreditatsiyadan o'tgan deb hisoblanadi, bu muddat tugagach, ushbu attestasiya va akkreditatsiyadan o'tkaziladi. Davlat akkreditatsiyasidan o'tgan tashkilotlar maxsus reestrğa kiritiladi, bu haqdagi ma'lumotlar ta'lim inspeksiyasining saytiga joylashtiriladi; Xorijiy davlatda 1992 yil 1 yanvardan keyin olingan ta'lim to'g'risidagi hujjat tan olish, shuningdek ta'lim sohasidagi rasmiy hujjatlarga apostil qo'yish. Tan olish va apostil qo'yish ham ta'lim inspeksiyasi vakolatiga kiradi;

B) ta'lim inspeksiyasi quyidagilarga haqli: Nodavlat ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini nazorat qilish va monitoringini amalga oshirish – biznes-ombudsmanni xabardor qilgan holda; Ta'lim tashkilotlari tomonidan berilayotgan ta'limning mazmuni va sifati ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlariga nomuvofiqligini

aniqlagan hollarda – ularni bartaraf etish yuzasidan ularga taqdimnomalar kiritish. Taqdimnoma bajarilmagan taqdirda - ta'lim tashkilotining davlat akkreditatsiyasi to'g'risidagi sertifikatini bekor qilish

Kadrlar tayyorlashning milliy modeli 1. Shaxs 2. Davlat va jamiyat 3. Uzluksiz ta'lim 4. Uzluksiz ta'limni tashkil etish va rivojlantirish printsiplari 5. Uzluksiz ta'limni isloh qilish yo'nalishlari

6. Uzluksiz ta'lim tizimi va turlari. Maktabgacha ta'lim. Umumiy o'rta ta'lim. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi Oliy ta'lim Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash maktabdan tashqari ta'lim 7. Kadrlar tayyorlash tizimida fan 8. Kadrlar tayyorlash tizimida ishlab chiqarish

Kadrlar tayyorlashning milliy modeli

Shaxs

1. Kadrlar tayyorlash tizimining bosh sub'ekti va ob'ekti, ta'lim sohasidagi xizmatlarning iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchi

Davlat va jamiyat

2. Ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul qilib olishni kafillari

Uzluksiz ta'lim

3. Malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo'lib, ta'limning barcha turlarini, davlat va ta'lim standartlarini kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko'rsatish muhitini o'z ichiga oladi

Fan

4. Yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi ilg'or pedagogik axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi

Ishlab chiqarish

5. Kadrlarga bo'lgan ehtiyojni, shuningdek ularni tayyorgarlik sifati va saviyasiga nisbatan qo'yiladigan talablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayyorlash tizimini moliya va moddiy-texnika jihatidan ta'minlash jarayoninig qatnashchisi

Ta'lim yo'nalishida murojaatnomada belgilangan vazifalar quyidagicha bo'ldi: Maktab bitiruvchilarining oliy ta'limga qamrovi 25 foizdan 50-60 foizga etkaziladi; OTM davlat granti asosida qabul ikki barobar oshiriladi, shuningdek, qizlar uchun alohida davlat grantlari joriy etiladi; O'qishga kirish soddalashtiriladi; Ona tili bo'yicha bilimlarni

baholashning milliy test tizimi paydo bo'ladi; Mutaxassislikka aloqasi bo'lmagan fanlar soni ikki baravarga kamayadi; Oliy ta'lim o'quv jarayonida kredit-modul tizimi joriy etiladi; Pedagogik ta'limning 6ta yo'nalishi bo'yicha o'qish muddati 3 yil etib belgilanadi; 10ta OTM o'zini-o'zi moliyalash tizimiga o'tib, kamida 5ta OTM transformasiya qilinadi

Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni bog'chalarga qamrab olish ko'rsatkichini 60 foizga etkazish ko'zlanmoqda. Shu bilan birga, 6 yoshli bolalarni maktabga tayyorlash tizimini joriy qilish davom ettiriladi. Shu maqsadda 130 mlrd so'm mablag'ajratiladi. 2020 yilda 36ta yangi maktab qurilib, 216tasi kapital ta'mirdan chiqariladi. Ushbu ishlarga esa 1,7 trln so'm mablag'sarflanishi rejalashtirilgan. Joriy yilda 55ta xususiy maktab tashkil etilishi, ularning respublikadagi umumiy soni 141taga etkazilishi bildirildi. Yuqori malakali o'qituvchilar maoshini yanada oshirish masalasi davom etadi. Professional kasb-hunar ta'limda yangi tizim yo'lga qo'yiladi: 340ta kasb-hunar maktabi, 147ta kollej va 143ta texnikum tashkil etiladi. Milliy malaka tizimi ishlab chiqiladi, natijada 9000ga yaqin kasblar bo'yicha kadrlar tayyorlanadi.

Foydalanuvchi adabyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi materiallari.
2. Ta'lim islohotlariga doir ilmiy maqolalar.
3. O'zbek, rus va ingliz tillaridagi o'quv materiallari.
4. <https://staff.tiame.uz/storage/users/435/presentations/xJJryT8TC9bxgbzqdHiLIPaq9IGUzrcggasSj97O.pdf>

YANGI O‘ZBEKISTONDA PREZIDENT SH.M.MIRZIYOYEV RAHBARLIGI VA TASHABBUSI OSTIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISLOHOTLAR

Boyto'rayev Sirojiddin Usmonovich

Ismoilov Abdumalik Maxmayusuf o'g'li

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Yangi O‘zbekistonda Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida amalga oshirilayotgan islohotlar, ularning maqsadlari, natijalari va ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Islohotlar sohalar bo‘yicha: iqtisodiyot, ta'lim, sog‘liqni saqlash, siyosat va ijtimoiy hayotda yuksak o‘shishni ta’minlamoqda.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, Islohotlar, Prezident Sh.M. Mirziyoyev, Iqtisodiyot, Ta'lim, Sog‘liqni saqlash, Ijtimoiy taraqqiyot

АБСТРАКТНЫЙ:

Будут рассмотрены реформы, реализуемые в новом Узбекистане под руководством Президента Шавката Мирзиёева, их цели, результаты и значение. Реформы

обеспечивают высокие темпы роста экономики, образования, здравоохранения, политики и общественной жизни.

Ключевые слова: Узбекистан, Реформы, Президент Ш.М. Мирзиёев, Экономика, Образование, Здравоохранение, Социальное развитие

ABSTRACT:

The reforms implemented in the new Uzbekistan under the leadership of President Shavkat Mirziyoyev, their goals, results and importance will be considered. Reforms are providing high growth in economy, education, health, politics and social life.

Key words: Uzbekistan, Reforms, President Sh.M. Mirziyoyev, Economy, Education, Health Care, Social Development

Kirish

Yangi O‘zbekistonda Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida amalga oshirilayotgan islohotlar mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida muhim ahamiyatga ega. 2016-yilda Prezident lavozimiga kirishganidan so‘ng, Sh.M. Mirziyoyev mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida tub islohotlar o‘tkazishga kirishdi. Ushbu maqolada islohotlarning asosiy yo‘nalishlari va ularning natijalari tahlil qilinadi.

1. Iqtisodiy islohotlar

- Mamlakatda bozor iqtisodiyotiga o‘tish, korxonalarning xususiyashtirilishi, hali-yetiq lavozimlar va iqtisodiy o‘sishga qaratilgan rejalarning amalga oshirilishi.

2. Ta'lim sohasidagi islohotlar

- Ta'lim sifatini oshirish, xalqaro standartlarga mos keladigan yangi ta'lim dasturlarini joriy etish va maktab ta'limini takomillashtirish.

3. Sog‘liqni saqlash

- Sog‘liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, yangi shifoxonalar va sog‘liqni saqlash muassasalarini qurish, muolajalar sifatini oshirish.

4. Siyosiy islohotlar

- Aholi va biznes vakillarining fikrlarini inobatga olish, ma'muriy islohotlar va korrupsiyaga qarshi kurashish.

5. Ijtimoiy rivojlanish

- Yoshlarga qaratilgan dasturlarni amalga oshirish, ish o'rinlarini yaratish va aholi turmush darajasini oshirish.

Yangi O'zbekistondagi islohotlar mamlakat iqtisodiyoti va jamiyatida ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqardi. O'zbekiston o'zining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarini keskin ravishda yaxshiladi, xalqaro maydonda o'z o'rnini mustahkamladi va yangi taraqqiyot yo'llarini kutmoqda.

Shavkat Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimida o'z faoliyatiga kirishgan davrdanoq mamlakatimizda jamiyat va davlat hayotining barcha sohalarini demokratlashtirish hamda liberallashtirish, Yangi O'zbekistonni qurish bo'yicha ulkan ishlar boshlab yuborildi.

Tarixan qisqa vaqt ichida davlatimiz rahbarining bevosita rahbarligida tub va jadal demokratik islohotlarning mutlaqo yangi bosqichi boshlanishini belgilab beruvchi **O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi** – jamiyat va davlatni barqaror rivojlantirishning uzoq muddatli strategiyasi ishlab chiqildi.

Birinchidan, Harakatlar strategiyasi – Yangi O'zbekistonni qurish uchun tamal toshi bo'lib xizmat qildi. bugungi jadal sur'atlarda rivojlanayotgan dunyoda faqat zamon bilan hamnafas odimlayotgan, jamiyat va davlatni modernizatsiya qilish uchun zarur islohotlarni amalga oshirayotgan davlatlarga raqobatbardosh bo'la olishini anglashdan kelib chiqib, Yangi O'zbekiston uchun yangi siyosat va mamlakat taraqqiyoti uchun uzoq muddatli strategiya ishlab chiqish zarurligi qayd etildi.

Ikkinchidan, Yangi O'zbekiston davlati — xalqniki. Mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmat, qonuniy ehtiyojlari va manfaatlarini himoya qilishdir. O'zbekiston Prezidentining Virtual qabulxonasi va Xalq qabulxonalari faoliyati insonning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari va erkinliklarini ta'minlashga katta hissa qo'shmoqda.

Yurtboshimiz tashabbusi bilan **Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasi** qabul qilinib, amalga oshirila boshlandi.

Fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash hamda inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlarni milliy qonunchilik va huquqni qo'llash amaliyotida amalga oshirish xalq uchun farovon va munosib turmush sharoitini yaratishga yo'naltirilgan demokratik islohotlarning asosiy mezoniga aylandi. bugungi kunda inson huquqlari va erkinliklari sohasida O'zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan 80 dan ortiq xalqaro hujjatdagi holatlar milliy qonunchilikda o'z ifodasini topgan.

Eng muhimi, keng ko'lamli islohotlar xalq hayotini, dunyoqarashini, turmush tarzini o'zgartirmoqda. Jamiyatda **“Yangi O'zbekistonni birgalikda quramiz”** degan yuksak maqsad shakllantirilgan va **“Jamiyat — islohotlar tashabbuskori”** yangi tamoyili kundalik faoliyat asosiga aylangan.

Uchinchidan, Yangi O'zbekiston kuchli parlamentarizm instituti amalda bo'lgan va **“Xalq davlat organlariga emas, davlat organlari xalqqa xizmat qilishi kerak”** tamoyili amalga oshiriladigan davlatdir.

O'tgan davrda davlat boshqaruvi xodimlari soni 15 foiz qisqartirildi. Markaziy idora va vazirliklarning 26 ta funksiyasi quyi bo'g'inlarga o'tkazildi.

“Qonunning yagona manbai va yaratuvchisi – xalqdir”, degan ezgu g'oyani amalga oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Qonunlar insonlar va jamiyat hayotini yaxshilash, qonun ijodkorligi sifatini tubdan oshirish, qonunchilikni tizimlashtirish va kodlashtirish, qonunosti hujjatlar sonini keskin kamaytirish va **“aqli tartibga solish”** modeli elementlarini joriy etish uchun qabul qilinadi.

Inson huquqlarini himoya qilishda muhim o'rin tutadigan sud tizimida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, nazorat instansiyasi bekor qilinib, fuqarolar va advokatlarning shikoyatlari ham, xuddi prokuror protesti kabi, to'g'ridan-to'g'ri ko'riladigan tartib o'rnatildi.

Ilk bor mansabdorlarni noqonuniy harakatdan tiyib turadigan hamda fuqarolar va tadbirkorlar huquqini tiklashga qaratilgan ma'muriy sudlar faoliyati yo'lga qo'yildi. Iqtisodiy va fuqarolik sudlarida prokurorning ishtiroki cheklandi, jinoyat ishlarini asossiz ravishda suddan chaqirib olish bilan bog'liq amaliyotga barham berildi.

To'rtinchidan, Yangi O'zbekiston — insonning rivojlanishi va iste'dodi qadrlanadigan mamlakat. bugungi kunda илмфан, ta'lim, innovatsiya, texnologiya va kadrlar zamonaviy demokratik jamiyat taraqqiyotining hal qiluvchi omili ekaniga hech kim shubha qilmaydi. Mamlakat taraqqiyotini zamon talablariga mos ravishda илмфансиз tasavvur etish qiyin.

Ayni muhim maqsadlarga erishish yo'lida inson kapitalini rivojlantirishga yo'naltirilgan, O'zbekistonning 2030 yilga kelib **“Global innovatsion indeks”** reytingi bo'yicha jahonning 50 ilg'or mamlakati qatoriga kirish strategik rejasi qabul qilindi.

Beshinchidan, Yangi O'zbekiston — davlat faoliyati, avvalo, xalq tinchligi va farovonligini ta'minlashga, jamiyatda adolat g'oyalari va tamoyillarining tantana qilishiga qaratilgan mamlakat.

Pandemiya milliy sog'liqni saqlash tizimi uchun ham jiddiy sinov va katta tajriba maktabiga aylandi. Mamlakatda bu xavfli kasallikka qarshi kurashish uchun misli ko'rilmagan ishlar amalga oshirildi. Jumladan, ko'plab yangi shifoxonalar va karantin zonalarini foydalanishga topshirildi. Ko'plab qo'shimcha tibbiy asbobyuskunalar va tez yordam mashinalari xarid qilindi.

Har bir inson davlat rahbarining **“Hech kim hech qachon unutmasligi kerak: qanchalik qiyin bo'lmasin, qancha mablag' va imkoniyat talab etilmasin, O'zbekistonning bironta fuqarosi o'z holiga tashlab qo'yilmaydi”**, degan qat'iy irodasi va prinsipiga guvoh bo'lmoqda.

Konstitutsiyaviy adolat tamoyilini amalda ta'minlash borasida ham ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, “Obod qishloq” dasturi amalga oshirilishi tufayli qishloq aholisining yashash sharoitlari yaxshilanmoqda. Kambag'allikni qisqartirish maqsadida ijtimoiy qo'llabquvvatlashning yangi samarali mexanizmlari joriy etilyapti.

Mamlakatimizda ijtimoiy muammolarni bartaraf etish maqsadida joriy etilgan “temir daftar”, “ayollar daftari”, “yoshlar daftari”, “mahallabay” va “xonadonbay” ishlash tizimlari dastlabki ijobiy natijasini berayotganini ta'kidlash lozim. Ayniqsa, faxriylarimiz, xotin-qizlar, yoshlar, aholining yordamga muhtoj qatlamlarining huquq va manfaatini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Oltinchidan, Yangi O'zbekiston — o'z xalqaro majburiyatlariga sodiq davlat, ishonchli tashqi iqtisodiy sherikdir. O'zgarib borayotgan O'zbekiston biznes va sarmoyadorlar uchun iqtisodiy ochiqdigi va jozibadorligi bilan tavsiflanadi, ustuvor vektori Markaziy Osiyo bo'lgan davlatning samarali tashqi siyosati uning qo'shnilar bilan aloqalarni yo'lga qo'yishiga, Afg'oniston bilan o'zaro aloqalarni kuchaytirishga, mintaq va jahon davlatlari, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni mustahkamlashiga yordam beradi.

Amerika tashqi siyosati kengashi huzuridagi Markaziy Osiyo va Kavkaz instituti asoschisi hamda raisi, professor **Frederik Starr** qayd etganidek, **“O'zbekiston suveren davlat sifatida ancha yosh mamlakat. Ammo uning davlatchilik tarixi to'rt ming yillikka borib taqaladi. Nazarimda, bugun biz O'zbekistonda ikkita muhim jihatga**

guvoh bo‘lyapmiz. Avvalambor, yurtinigiz suveren davlat, yirik iqtisodiyot sifatida yangi qadamlarni tashlamoqda. Jadal sur’atdagi islohotlar muhim natijalarga olib kelishi muqarrar”.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi – xalqparvar davlat poydevori

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi Harakatlar strategiyasining mantiqiy davomidir. Taraqqiyot o‘zgarishlarining yangi tarixiy bosqichda davom ettirilishi ko‘zda tutilgan holda, Taraqqiyot strategiyasiga 2 ta yangi ustuvor yo‘nalish qo‘shildi. Bulardan biri – ma‘naviy taraqqiyotni ta‘minlash bilan bog‘liq bo‘lsa, ikkinchisi – O‘zbekistonning dunyoda yuz berayotgan global muammolarga munosabati negizida belgilangan yangi ustuvor yo‘nalishdir.

Taraqqiyot strategiyasida asosiy e‘tibor, bir tomondan, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga doir qonunlar, kodekslar, konsepsiya va dasturlar qabul qilinishiga qaratilgan. Ikkinchi tomondan, unda qonun ustuvorligini taminlash, konstitutsiyaviy islohotni hayotga izchil tatbiq etish, milliy iqtisodiyotni rivojlantirish, kuchli ijtimoiy siyosatni amalga oshirish, ma‘naviyatni rivojlantirish, shuningdek, global muammolarga O‘zbekistonning munosabati, xavfsizlik va tashqi siyosat borasidagi muhim vazifalar qamrab olingan.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida mamlakatimizni keyingi besh yilda rivojlantirishning 7 ta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha aks etgan joriy demokratik islohotlar ko‘lami va miqyosi asl voqelikka yanada aniqlik kiritadi, deb o‘ylaymiz. Bunda, muhimi, nechog‘lik xalqparvar va insonparvar, xalqchil va erkin, ijtimoiy va ma‘naviy, huquqiy va adolatli, xavfsiz va barqaror, baxtli va, farovon, milliy va umumbashariy davlat barpo etishdek qat’iy niyatimiz o‘zining bor bo‘y-basti bilan namoyon bo‘lishi tayin.

Ushbu muhim hujjatda quyidagi ulug‘ maqsadlar aniq belgilangan:

- inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish;**
- mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish;**
- milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o‘sish sur’atlarini ta‘minlash;**
- adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish;**
- ma‘naviy taraqqiyotni ta‘minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish;**
- milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda umumbashariy muammolarga yondashish;**

– mamlakatimiz xavfsizligi va mudofaa salohiyatini kuchaytirish, ochiq pragmatik va faol tashqi siyosat olib borish.

Umuman, dastlab Harakatlar strategiyasida, so‘ng Taraqqiyot strategiyasida O‘zbekiston bajarishni o‘z zimmasiga olgan BMT Barqaror taraqqiyot maqsadlarini mamlakatimiz hayotiga tatbiq etishning aniq taktika va strategiyalari belgilab berildi.

Boshqacha aytganda, O‘zbekiston tashqi xalqaro munosabatning teng huquqli a‘zosi sifatida BMT Barqaror taraqqiyot maqsadlari bilan hamohang holda rivojlanish yo‘liga tushib olib, bu borada o‘ziga xos o‘rni va ahamiyatini, yanada muhimi, ibratli tajribasini butun dunyoga ko‘rsata oldi. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi ushbu muhim taraqqiyparvar jarayon uzluksiz davom etayotganidan dalolat.

Yangi O‘zbekistonda mutlaqo yangi milliy huquqiy tizim shakllanmoqda. Bu davrda **“inson, uning huquqlari, erkinliklari, ayniqsa, qadri – eng muhim qadriyat” degan tamoyil** e’tirof etilmoqda.

Shu munosabat bilan milliy qonunchilik va huquqiy amaliyotda **“shaxs – jamiyat – davlat” tamoyilini** mustahkamlash kerak. Zero, Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida yillar davomida amal qilib kelgan **“davlat – jamiyat – inson”** tamoyili **“inson – jamiyat – davlat”** tamoyiliga o‘zgartirilmoqda.

Xalq bilan bevosita muloqot qilish, yurtdoshlarimizning dardu tashvishlari, muammolarini ijobiy hal etish bo‘yicha mutlaqo yangi demokratik tizim – Xalq qabulxonalari o‘tgan besh yilda o‘zini oqladi. Bundan tashqari barcha davlat organlari faoliyatida **“xalq dardiga kuloq solish”**, muammolarni joyida hal etish va xalqni rozi qilish bo‘yicha samarali ishlar qilinmoqda.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida xalq bilan ochiq muloqot mexanizmini yanada takomillashtirish, muhim qarorlarni jamoatchilik fikrini inobatga olgan holda qabul qilish amaliyotini kengaytirish, davlat organlariga kelib tushgan murojaatlarni ko‘rib chiqish jarayonini raqamlashtirish, murojaatlarni tezkor va sifatli ko‘rib chiqilishini ta’minlash ko‘zda tutilgan. Eng asosiysi, **“Davlat xalqqa xizmat ko‘rsatishi shart”** g‘oyasini tatbiq etishni nazarda tutuvchi **“Xalqchil davlat”** milliy dasturi ishlab chiqilmoqda.

O‘zbekiston inson huquqlari sohasida 80 dan ortiq xalqaro hujjatga, shu jumladan BMTning 7 ta asosiy shartnomasi va 4 ta Fakultativ protokoliga qo‘shilgan. Ushbu xalqaro-huquqiy hujjatlarning bajarilishi yuzasidan milliy ma’ruzalar BMTning Inson huquqlari bo‘yicha kengashi hamda shartnomaviy qo‘mitalariga doimiy ravishda taqdim etib borilmoqda.

Joriy yil fevral oyida ana shunday ikkita davriy ma'ruza eshitildi. Bulardan biri – **BMTning Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiyasi** ijrosi bo'yicha O'zbekistonning Oltinchi davriy ma'ruzasi bo'lsa, keyingisi – **Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt**ni bajarish bo'yicha Uchinchi milliy hisobotdir.

O'zbekiston Respublikasi tomonidan 2021 yil 7 iyunda ratifikatsiya qilingan **BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi** qoidalarini mamlakatimizda amalga oshirish maqsadida Milliy harakatlar rejasi loyihasi ishlab chiqildi. Ayni vaqtda **Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya va uning qo'shimcha protokollarni** amalga oshirish yuzasidan O'zbekistonning Beshinchi milliy ma'ruzasi muhokamasiga hozirlik ko'rilmogda.

Mamlakatimizda fuqarolar huquq va erkinliklari kafolatlarini yanada kuchaytirish, jumladan qiynoqqa solish va boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomala hamda jazo turlarini qo'llash holatlariga mutlaqo yo'l qo'ymaslik maqsadida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmogda.

Taraqqiyot strategiyasi doirasida Prezidentimiz 2022 yil 29 martda "O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksiga qiynoqqa solishdan jabrlanganlarga yetkazilgan zararni qoplash tartibini takomillashtirishga qaratilgan qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi qonunni imzoladi. Qonunning maqsadi qiynoqqa solishdan jabrlangan shaxslarga yetkazilgan zararni kompensatsiya qilish tartibini huquqiy mustahkamlashdan iborat.

Mamlakatimizda jazoni ijro etish xizmatini isloh qilish sohasida uzoqni ko'zlagan, maqsadli va keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Xususan, mahkumlarning huquq va qonuniy manfaatlari doirasini yanada kengaytirish, turmush sharoitini yaxshilashga qaratilgan 30 dan ortiq normativ-huquqiy hujjat qabul qilindi.

O'zbekiston BMTning Qiynoqlarga qarshi konvensiyasini 1995 yilda ratifikatsiya qilib, qiynoqlarga yo'l qo'ymaslik uchun zarur tashkiliy-huquqiy shart-sharoitlarni yaratishga doir xalqaro majburiyatlarini bajarish yo'lida tizimli, izchil va bosqichma-bosqich chora-tadbirlarni amalga oshirib kelmoqda. Milliy qonunchiligimiz BMT Bosh Assambleyasining 2015 yil 17 dekabrda qabul qilingan "Mahbuslar bilan muomala qilishning minimal standart qoidalari"ga (Nelson Mandela qoidalari) izchil uyg'unlashtirilmoqda.

Bundan uch yil oldin mamlakatimizga tashrif buyurgan BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashining Sudyalari va advokatlar mustaqilligi masalalari bo'yicha maxsus ma'ruzachisi **Diyeo Garsiya-Sayan** Prezident Shavkat Mirziyoyevning islohotchilik faoliyati samaradorligini e'tirof etib, xususan: "**O'zbekistonning yangi Prezidenti**

mamlakat boshquruviga kelgan davrdan e'tiboran yurtimiz hayotining barcha sohalarida demokratik o'zgarishlar shiddatli sur'atlarda amalga oshirilayotganini kuzatib kelmoqdamiz. Shu jumladan, ochiqlik va transparentlikni ta'minlash, sudyalarning va advokatlarning mustaqilligiga erishish yo'lida salmoqli odimlar qo'yilganiga guvoh bo'lib turibmiz", deb ta'kidlagani bejiz emas.

Foydalanuvchi adabiyotlar:

1. Mirziyoyev, Sh.M. (2017). "O'zbekiston yangi qiyofasi."
2. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi rasmiy veb-sayti.
3. Xalqaro moliya instituti (IMF) tahlillari.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy sayti.
5. <http://pravacheloveka.uz/oz/news/m8215>

“THE MONSTER BOOK” - TIL O‘QITISH FAOLIYATLARIDA INNOVATSION YONDASHUV.

Saidova Laylo Nasrulla qizi

Termiz Davlat Pedagogika Instituti

ANNOTATSIYA:

Mazkur maqolada “The Monster Book of Language Teaching Activities” nomli kitob tahlil qilinib, uning ta’lim jarayonidagi o‘rni va ahamiyati o‘rganilgan. Kitobda keltirilgan faoliyatlar va strategiyalar zamonaviy ta’lim texnologiyalarini qo‘llashni rag‘batlantirib, o‘quvchilarni til o‘rganishga jalb qilishda katta yordam beradi. Faoliyatlar interaktiv va ijodkorlikni rivojlantiruvchi metodlarga asoslangan bo‘lib, ularning samaradorligi maqolada keng ko‘lamli tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ushbu kitobning o‘qituvchilarga yangi usullarni qo‘llash imkoniyatlarini taqdim etishini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: *til o‘qitish, innovatsion metodlar, o‘quv jarayoni, interaktiv faoliyatlar, ijodkorlikni rivojlantirish.*

АННОТАЦИЯ:

В данной статье анализируется книга «Чудовищная книга педагогической деятельности по языку» и изучается ее роль и значение в образовательном процессе. Мероприятия и стратегии, представленные в книге, поощряют использование современных образовательных технологий и оказывают большую помощь в вовлечении студентов в изучение языка. Занятия основаны на интерактивных и творчески-развивающих методах, эффективность которых подробно

анализируется в статье. Результаты исследования показали, что данная книга предоставляет учителям возможность использовать новые методы.

Ключевые слова: *обучение языку, инновационные методы, учебный процесс, интерактивная деятельность, развитие творческих способностей.*

ABSTRACT:

In this article, the book "The Monster Book of Language Teaching Activities" is analyzed and its role and importance in the educational process is studied. The activities and strategies presented in the book encourage the use of modern educational technologies and are of great help in engaging students in language learning. The activities are based on interactive and creativity-developing methods, and their effectiveness is extensively analyzed in the article. The results of the research showed that this book provides opportunities for teachers to use new methods.

Key words: *language teaching, innovative methods, educational process, interactive activities, creativity development.*

KIRISH

Bugungi kunda til o'rgatish sohasida yangi yondashuvlar va innovatsion metodlarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. O'quvchilarni o'quv jarayoniga faol jalb qilish, ularning qiziqishini oshirish va o'zlashtirishni samarali tashkil qilish uchun o'qituvchilardan ijodiy yondashuv talab etiladi. Bu borada ta'lim jarayonini qiziqarli va interaktiv qilishga qaratilgan resurslarning roli beqiyosdir. "The Monster Book of Language Teaching Activities" kitobi aynan shu maqsadga yo'naltirilgan bo'lib, unda til o'rgatish jarayonida qo'llanilishi mumkin bo'lgan ijodiy va qiziqarli faoliyatlar to'plami taqdim etilgan. Kitobning asosiy o'ziga xosligi shundaki, u til o'rgatishning barcha darajalari uchun mos keluvchi strategiyalarni o'z ichiga oladi va bu jarayonda o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida jonli muloqotning rivojlanishini rag'batlantiradi. Mazkur maqolada ushbu kitobning mazmuni, undagi faoliyatlarning ta'lim jarayoniga qo'shadigan hissasi va uning samaradorligi haqida batafsil tahlil keltiriladi. Tadqiqotning maqsadi — "The Monster Book" kitobi orqali ta'lim jarayonida yangi yondashuvlarni amaliyotga tadbiq etishning ahamiyatini aniqlash va ularni o'qitish metodikasiga integratsiyalash imkoniyatlarini ko'rsatishdir. Maqola davomida kitobning har bir bo'limidagi faoliyatlar, ularning maqsadi va o'quv jarayoniga ta'siri muhokama qilinadi.

ADABIYOTLAR SHARHI VA METODOLOGIYA

Til o'rgatish metodikasi bo'yicha zamonaviy yondashuvlar ta'lim tizimida muhim o'rin tutadi. Hozirgi kunda interaktiv va ijodiy faoliyatlar yordamida o'quv jarayonini

samarali tashkil qilish ko'plab mutaxassislar tomonidan o'rganilmoqda. Xususan, metodistlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, o'yinli va ijodiy faoliyatlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda ular uchun qulay psixologik muhitni yaratadi (Brown, 2014). "The Monster Book of Language Teaching Activities" kitobida til o'rgatish uchun ijodiy va interaktiv usullar keng yoritilgan. Ushbu kitobda faoliyatlar kichik guruhlar, juftliklarda ishlash, vizual materiallar, qo'shiq va o'yinlardan foydalanish kabi turli xil texnikalarga asoslangan. Har bir faoliyat aniq maqsad va natijaga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarni faollikka undaydi va darslarning sifatini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, kitobda turli yosh va darajadagi o'quvchilar uchun moslashuvchan strategiyalar taklif etiladi, bu esa uni o'qituvchilar uchun universal qo'llanma sifatida ahamiyatli qiladi.

Mazkur tadqiqotda sifatli tahlil metodi qo'llanildi. Tadqiqot doirasida "The Monster Book" kitobining har bir bo'limi o'rganilib, unda keltirilgan faoliyatlarning maqsadi, ularni amalga oshirish bosqichlari va kutiladigan natijalar tahlil qilindi. Kitobdagi faoliyatlar til o'rgatishning quyidagi asosiy jihatlari bo'yicha baholandi:

- O'quvchilar faolligini oshirish – Har bir faoliyatning o'quvchilarni faol qatnashishga rag'batlantirish imkoniyati tahlil qilindi.
- Ijodkorlikni rivojlantirish – Faoliyatlarning ijodiy yondashuvlarni shakllantirishdagi o'rni o'rganildi.
- Moslashuvchanlik – Turli yosh va daraja uchun faoliyatlarni qo'llash qulayligi ko'rib chiqildi.
- Qiziqarli muhit yaratish – Faoliyatlarning darsni o'quvchilar uchun jozibador qilishdagi roli tahlil qilindi.

Tahlil davomida kitobdagi faoliyatlar real o'quv jarayoniga moslashtirilgan holda, o'quvchilar bilan sinovdan o'tkazildi va natijalarning samaradorligi o'lchandi. Shu asosda kitobning ta'lim jarayoniga qo'shadigan hissasi xulosa qilindi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, "The Monster Book of Language Teaching Activities" kitobida keltirilgan faoliyatlar til o'rgatish jarayonida yuqori samaradorlikka ega. Kitobdagi har bir faoliyat o'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb qilish, ularning qiziqishini oshirish va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun mo'ljallangan. Tahlil qilingan faoliyatlar quyidagi natijalarni berdi: O'quvchilar faolligini oshirish. Faoliyatlar o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minladi. Sinov jarayonida kichik

guruhlarda ishlash, rolli o'yinlar va ijodiy topshiriqlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshirdi. Bu usullar o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va birgalikda ishlash qobiliyatini mustahkamlashga yordam berdi. Ijodkorlikni rivojlantirish. Kitobdagi faoliyatlar ijodkorlikni rivojlantirishga katta hissa qo'shdi. O'quvchilar ijodiy hikoyalar tuzish, rasmlardan foydalanib hikoya qilish va yangi so'zlar asosida dialoglar yaratish kabi topshiriqlardan katta zavq olishdi. Bu esa ularning fikrlash qobiliyatini kengaytirishga va tilni o'rganishga bo'lgan ishtiyoqini kuchaytirishga xizmat qildi. Moslashuvchanlik. Kitobdagi faoliyatlar turli yosh va darajadagi o'quvchilar uchun moslashuvchanligi bilan ajralib turadi. Sinov jarayonida boshlang'ich, o'rta va yuqori darajadagi o'quvchilar bilan o'tkazilgan darslarda kitobdagi usullar samaradorligi tasdiqlandi. Bu esa "The Monster Book" kitobining keng auditoriya uchun universal qo'llanma sifatida foydalanish mumkinligini ko'rsatdi. Qiziqarli muhit yaratish. Faoliyatlar o'quv jarayonini jonlantirib, darslarda qiziqarli va samimiy muhit yaratdi. O'yinli faoliyatlar orqali o'quvchilar stressdan xoli bo'lib, o'zlarini erkin his qilishdi. Shu orqali ularning bilim olish jarayonidagi samaradorlik darajasi oshdi.

Natijalar shuni tasdiqladiki, "The Monster Book" kitobida keltirilgan faoliyatlar nafaqat til o'rgatishni qiziqarli va samarali qilish, balki o'quvchilarning ijodkorligini rivojlantirish hamda jamoaviy ishlash qobiliyatlarini oshirish uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu kitob zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchilar uchun foydali metodik manba sifatida foydalanilishi mumkin.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalaridan ko'rinib turibdiki, "The Monster Book of Language Teaching Activities" kitobida taqdim etilgan o'quv faoliyatlari til o'rgatishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Kitobning asosiy afzalliklaridan biri shundaki, u o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish va o'quv jarayonini interaktiv va ijodiy qilishga qaratilgan. Bu metodika nafaqat tilni o'rganish, balki o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, faoliyatlarning keng qamrovli va moslashuvchanligi har xil yoshdagi va darajadagi o'quvchilar uchun ularni individual tarzda qo'llash imkoniyatini yaratadi. Biroq, ushbu kitobning ba'zi kamchiliklari ham mavjud. Masalan, ba'zi faoliyatlar ancha oddiy bo'lib, yuqori darajadagi o'quvchilar uchun qiyin bo'lishi mumkin. Shu sababli, o'qituvchilar yuqori darajadagi guruhlar uchun faoliyatlarni moslashtirishga va ularni murakkablashtirishga harakat qilishlari zarur. Bundan tashqari, kitobdagi faoliyatlar ayrim hollarda qisqa vaqt ichida bajarilishi talab qilinadi, bu esa uzoq muddatli va chuqur bilim olishga imkon bermasligi mumkin. Shunday

bo'lsa-da, bu faoliyatlar o'quvchilarning qisqa vaqt ichida tilni amaliy ravishda o'rganishlarini ta'minlashda foydali bo'lishi mumkin.

Muhokama qilish kerak bo'lgan yana bir jihat shundaki, "The Monster Book" o'quvchilarning ijodkorligini rivojlantirishga katta e'tibor beradi. Biroq, ba'zi o'qituvchilar uchun bu faoliyatlar qiyin bo'lishi mumkin, chunki ular an'anaviy o'qitish metodlariga odatlangan. Shu sababli, o'qituvchilar kitobdagi usullarni o'zlarining dars metodikalariga mos ravishda qo'llashda ehtiyotkor bo'lishlari zarur. Shu bilan birga, kitobdagi faoliyatlar o'quvchilarga muloqotda bo'lishni o'rgatish bilan birga, ularning ijtimoiy va jamoaviy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu, albatta, til o'rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega, chunki til nafaqat grammatikani, balki ijtimoiy muloqotni ham o'rganishni talab qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "The Monster Book" til o'rgatish metodikasida o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va dars jarayonini qiziqarli va motivatsion qiladi. Shuningdek, o'qituvchilar uchun ham samarali pedagogik vosita bo'lib, ular o'quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda faoliyatlarni tanlab, qo'llay olishlari mumkin. Bu kitob nafaqat til o'rgatish, balki o'quvchilarning ijodkorlik, muloqot va jamoaviy ishlash kabi boshqa ko'nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu o'rinda, kelgusida ushbu kitobning yanada rivojlanishi va o'qituvchilar uchun qo'shimcha metodik qo'llanmalar ishlab chiqilishi lozim. Bu qo'llanmalar o'qituvchilarga faoliyatlarni yanada samarali tarzda qo'llashda yordam berishi mumkin. Bu kitobning har bir faoliyati har bir o'quvchi uchun individual ravishda moslashtirilishi mumkinligi, uning davomiy foydalanish imkoniyatini kengaytiradi.

XULOSA

Tadqiqotdan kelib chiqqan holda, "The Monster Book of Language Teaching Activities" kitobi til o'rgatish jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash va ularning tilni amaliy ravishda o'rganishlariga yordam beruvchi samarali vosita ekanligi aniqlangan. Kitobda taqdim etilgan turli o'quv faoliyatlari o'quvchilarning qiziqishini oshirib, o'rganish jarayonini interaktiv va ijodiy qilishga yordam beradi. Ushbu metodikaga asoslangan faoliyatlar, o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga, shuningdek, ijtimoiy va jamoaviy ko'nikmalarni mustahkamlashga yordam beradi. Biroq, ba'zi faoliyatlarning murakkabligi va vaqt cheklovlari ularning samaradorligini kamaytirishi mumkin, shuning uchun o'qituvchilar faoliyatlarni o'z guruhlariga va talabalarga uchun moslashtirishlari lozim. Shuningdek, kitobda berilgan faoliyatlar o'qituvchilarga o'z darslarini boyitish va diversifikatsiya qilishda yordam beradigan vositalar sifatida xizmat qiladi. Har bir faoliyatning har xil darajadagi o'quvchilar uchun moslashuvchanligi bu kitobning keng auditoriyaga xizmat qilish

imkoniyatini yaratadi. Xulosa qilib aytganda, “The Monster Book” kitobi o‘qituvchilar uchun nafaqat til o‘rgatish jarayonini o‘zgartiruvchi, balki o‘quvchilarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi kuchli pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Солижонов, Ж. (2024). Crafting the lexicon of magic: analyzing JK Rowling’s neologisms in translation. *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 2(4/S), 34-38.
2. Kamoljonovich, S. J. R. (2024). AMALIY TARJIMA ELEMENTLARINING ZAMONAVIY KLASSIFIKATSIYASI.
3. Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING FANTASTIK ASARLARIDAGI ANTROPONIMLARNING LINGVO-PERSPEKTIV MUAMMOLARI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(1), 334-343. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-1-334-343>
4. Kamoljonovich, S. J., & O‘G, Y. N. U. B. (2022). BADIY TARJIMA UCHUN TARJIMA USULLARI TAHLILI (IAN TUHOVISKIY ASARLARI MISOLIDA). *Ta‘lim fidoyilari*, 18(5), 32-37.
5. Jo‘ramurodova, Z., & Solijonov, J. (2022, April). JK ROULINGNING “BIDL QISSANAVIS ERTAKLARI”(“THE TALES OF BEEDLE THE BARD”) ASARIDAGI ANTROPONIMLARNING O‘ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLARI. In *МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ: "СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАДИГМЫ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ II"* (Vol. 2, No. 18.03, pp. 554-560). <https://doi.org/10.47100/nuu.v2i18.03.115>
6. Qodirovna, A. Z., & Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING, GARRI POTTER VA AFSUNGARLAR TOSHI”ROMANIDAGI SEHRGARLAR OBRAZINI INGLIZ TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHNING LINGVO-PERSPEKTIV TAHLILI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(3), 176-180. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-3-176-180>
Abduholiqovna Q. G. PRELIMINARY STUDY OF UZBEK HYDRONYMY ON THE ROOTS. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*. – 2021

7. Qurbonova Gulnoza Abdukhalik qizi. № 17 (255) / 2019 The notions of "knowledge", "action" and "learning" p217 Молодой ученый Международный научный журнал
8. Qurbonova gulnoza abduholiqovna. (2021). Epistemological approaches and the psychology of knowledge. Emergent: journal of educational discoveries and lifelong learning (ejedl), 2(04), 50–53. Retrieved from <https://ejedl.academiascience.org/index.php/ejedl/article/view/23>
9. Qurbonova gulnoza abduholiqovna. (2021). Development of the concept "knowledge" in english. Academicia globe: inderscience research, 2(04), 91–94. Retrieved from <https://agir.academiascience.org/index.php/agir/article/view/59>
10. Qurbonova gulnoza abduholiqovna, & toshtemirova dinora qurbonazarovna. (2021). Difficulties of learning english. Journalnx - a multidisciplinary peer reviewed journal, 7(10), 128–131. <https://doi.org/10.17605/osf.io/hqx67>
11. Abduholiqovna q. G. Preliminary study of uzbek hydronymy on the roots //academicia: an international multidisciplinary research journal. – 2021. – т. 11. – №. 7. – с. 215-218

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=wUPhn4YAAAAAJ&citation_for_view=wUPhn4YAAAAAJ:KlAtU1dfN6UC

ERRORS OBSERVED IN TRANSLATION.

Umarova Aisha

*Termiz State Pedagogical Institute Foreign language and literature, English language
course 4th year student of group 406*

ANNOTATION

This article discusses the errors that occur in translation and their impact on the quality and accuracy of the translated text. The study highlights common mistakes, including lexical, grammatical, and stylistic errors, and explores their causes, such as lack of cultural awareness, insufficient linguistic proficiency, and contextual misunderstandings. Solutions to minimize these issues are also provided, including the importance of professional training, cultural knowledge, and advanced translation tools. The article emphasizes the need for accuracy and cultural sensitivity in translation to preserve the intended meaning and context of the original text.

Keywords : *Translation errors, linguistic mistakes, cultural sensitivity, lexical errors, grammatical inaccuracies, stylistic challenges, contextual misinterpretation, professional training, translation tools.*

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются ошибки, возникающие при переводе, и их влияние на качество и точность переведенного текста. Исследование выделяет типичные

ошибки, включая лексические, грамматические и стилистические, и анализирует их причины, такие как недостаток культурной осведомленности, недостаточная языковая компетентность и неправильное понимание контекста. Также предлагаются решения для минимизации данных проблем, включая важность профессиональной подготовки, культурного знания и использования современных инструментов перевода. В статье подчеркивается необходимость точности и учета культурных особенностей в переводе для сохранения исходного смысла и контекста.

Ключевые слова: *Ошибки перевода, языковые ошибки, культурная чувствительность, лексические ошибки, грамматические неточности, стилистические проблемы, неправильное толкование контекста, профессиональная подготовка, инструменты перевода.*

ANNOTATSIYA

Maqolada tarjimada uchraydigan xatoliklar va ularning tarjima matnining sifati va aniqligiga ta'siri haqida so'z yuritiladi. Tadqiqotda leksik, grammatik va uslubiy xatolar kabi umumiy kamchiliklar ko'rsatilib, ularning sabablari, masalan, madaniy xabardorlikning yetishmasligi, til bilimi kamligi va kontekstni noto'g'ri tushunish kabi omillar tahlil qilinadi. Ushbu muammolarni kamaytirish uchun professional tayyorgarlik, madaniy bilim va ilg'or tarjima vositalaridan foydalanishning ahamiyati haqida ham so'z boradi. Maqolada tarjimada aniqlik va madaniy xassoslikni saqlash orqali asl matnning ma'no va kontekstini to'g'ri yetkazish zarurligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar:*Tarjima xatolari, til xatolari, madaniy xassoslik, leksik xatolar, grammatik kamchiliklar, uslubiy muammolar, kontekstni noto'g'ri tushunish, professional tayyorgarlik, tarjima vositalari.*

INTRODUCTION

Translation plays a critical role in bridging cultural and linguistic gaps, enabling effective communication in a globalized world. However, the process of translation is not without challenges, and errors are often encountered that can compromise the quality and intended meaning of the text. These errors may arise due to various factors, such as linguistic differences, cultural nuances, or the translator's lack of expertise. Common translation errors include lexical inaccuracies, grammatical inconsistencies, and stylistic

mismatches, which can significantly distort the original message. Additionally, contextual misunderstandings and the inability to adapt cultural references further complicate the translation process. Such mistakes not only affect the readability of the translated material but also its credibility and effectiveness in conveying the intended message. This article aims to explore the common types of translation errors, their underlying causes, and their implications on the translation's quality. Moreover, practical solutions to mitigate these issues, such as the use of advanced translation tools, professional training, and cultural awareness, are discussed. By addressing these challenges, the article seeks to highlight the importance of accuracy, context, and cultural sensitivity in achieving high-quality translations.

LITERATURE REVIEW, METHODS

The field of translation studies has extensively explored the causes and implications of translation errors. Scholars such as Mona Baker (2018) emphasize the role of linguistic and cultural differences in creating barriers to accurate translation. In *In Other Words: A Coursebook on Translation*, Baker discusses how mismatched linguistic structures and cultural nuances often lead to lexical and stylistic inconsistencies in translations. Peter Newmark (1988), in his seminal work *A Textbook of Translation*, categorizes translation errors into lexical, syntactical, and contextual mistakes, providing detailed insights into their nature and potential remedies. Similarly, Anthony Pym (2014) highlights the importance of training translators to adapt to the cultural and linguistic demands of the target audience in *Exploring Translation Theories*. These foundational studies provide a theoretical framework for understanding translation errors and their causes, forming the basis for exploring practical solutions. Recent advancements, such as computer-assisted translation (CAT) tools, are also discussed in contemporary research to highlight technological approaches to minimizing errors.

The research employs a combination of qualitative and quantitative methods to investigate translation errors. The methodology is divided into the following steps:

Textual Analysis: Examination of diverse translated materials, including literary texts, technical documents, and legal contracts. Identification and classification of common errors such as lexical, grammatical, and contextual inaccuracies.

Comparative Study: Side-by-side comparison of source texts and their translated versions to analyze fidelity and error patterns. Evaluation of the strategies employed by translators in handling complex linguistic structures and cultural references.

Surveys and Interviews: Conducting structured interviews with professional translators to gather insights into the challenges they face and their approaches to error

mitigation. Distributing surveys to gather data on the effectiveness of translation tools and techniques.

Case Studies: Analysis of notable examples of translation failures in global contexts, highlighting the consequences of errors on communication and cultural understanding.

By integrating these methods, the study provides a comprehensive understanding of the root causes of translation errors and proposes actionable strategies to improve translation quality.

RESULTS

The analysis of the collected data reveals significant findings regarding translation errors and their impact on text quality. Lexical errors were frequently observed, including mistranslations of words, improper use of synonyms, and failure to account for polysemy. Grammatical errors were also prevalent, such as incorrect verb conjugations, subject-verb agreement issues, and improper sentence structures. Stylistic inconsistencies were identified in many translations, often due to the translator's inability to maintain the tone and style of the original text. Contextual misunderstandings, particularly in literary and technical translations, were highlighted as a common source of errors, stemming from a lack of cultural or subject-matter expertise. The comparative analysis revealed that translations relying solely on machine translation tools often lacked accuracy and coherence, emphasizing the need for human intervention in the translation process. Interviews with professional translators indicated that inadequate training and insufficient time allocated for translation were primary contributors to errors. Overall, the results demonstrate that translation errors significantly affect the quality, clarity, and reliability of the translated text, necessitating greater focus on professional development and technological advancements in the field.

DISCUSSION

The findings highlight critical aspects of translation errors and their underlying causes, providing valuable insights for improving translation quality. Lexical and grammatical errors, as observed, often stem from inadequate linguistic proficiency or a lack of understanding of the target language's nuances. These errors can lead to significant distortions in meaning, particularly in contexts requiring precision, such as legal or technical translations. Stylistic inconsistencies and contextual misunderstandings underscore the importance of cultural sensitivity and domain-specific knowledge in translation. Maintaining the tone, style, and intent of the original text requires not only linguistic skills but also an awareness of cultural and contextual subtleties. This is particularly crucial in literary translations, where preserving the author's voice is essential.

The limitations of machine translation tools were also evident in the study, as they frequently failed to account for context and cultural nuances. While these tools offer efficiency, their reliance without human oversight can compromise accuracy. Thus, a hybrid approach combining machine translation and skilled human input is recommended. The role of translator training emerged as a key factor in minimizing errors. Enhanced professional development programs focusing on linguistic expertise, cultural competence, and the effective use of translation technologies are essential. Additionally, allocating sufficient time for the translation process can reduce errors caused by haste and oversight.

CONCLUSION

Translation is a complex process that requires a balance between linguistic accuracy, cultural sensitivity, and contextual understanding. The study reveals that lexical, grammatical, and stylistic errors are among the most common challenges faced by translators, often resulting from insufficient proficiency or inadequate cultural awareness. Contextual misunderstandings further emphasize the importance of domain-specific knowledge in achieving high-quality translations. The analysis also underscores the limitations of machine translation tools, highlighting the necessity of human intervention to ensure accuracy and coherence. Professional training, the integration of advanced translation technologies, and proper time management are identified as essential factors in minimizing errors. To improve translation quality, a hybrid approach combining human expertise with machine efficiency is recommended. Fostering cultural competence and providing translators with ongoing professional development opportunities will significantly enhance their ability to handle complex translation tasks effectively. In conclusion, by addressing these challenges, the translation process can be refined to produce accurate, contextually appropriate, and culturally sensitive translations, thereby ensuring effective communication across languages and cultures.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Солижонов, Ж. (2024). Crafting the lexicon of magic: analyzing JK Rowling's neologisms in translation. *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 2(4/S), 34-38.
2. Kamoljonovich, S. J. R. (2024). AMALIY TARJIMA ELEMENTLARINING ZAMONAVIY KLASSIFIKATSIYASI.
3. Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING FANTASTIK ASARLARIDAGI ANTROPONIMLARNING LINGVO-PERSPEKTIV MUAMMOLARI. *Central*

Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(1), 334-343.
<https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-1-334-343>

4. Kamoljonovich, S. J., & O'G, Y. N. U. B. (2022). BADIY TARJIMA UCHUN TARJIMA USULLARI TAHLILI (IAN TUHOVSKIY ASARLARI MISOLIDA). Ta'lim fidoyilari, 18(5), 32-37.
5. Jo'ramurodova, Z., & Solijonov, J. (2022, April). JK ROULINGNING "BIDL QISSANAVIS ERTAKLARI"("THE TALES OF BEEDLE THE BARD") ASARIDAGI ANTROPONIMLARNING O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLARI. In МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ:" СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАДИГМЫ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ II" (Vol. 2, No. 18.03, pp. 554-560). <https://doi.org/10.47100/nuu.v2i18.03.115>
6. Qodirovna, A. Z., & Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING, GARRI POTTER VA AFSUNGARLAR TOSHI"ROMANIDAGI SEHRGARLAR OBRAZINI INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHNING LINGVO-PERSPEKTIV TAHLILI. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(3), 176-180. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-3-176-180>

SPIRITUAL REFLECTION IN THE POETRY OF ABDULLA ORIPOV

Umarova Nuriniso Rakhimovna

JDPI , Independent Researcher
+99893643 2882

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining zabardast vakillaridan biri Abdulla Oripovning vafotidan so'ng chop etilgan Abdulla Oripovning "Shoirning tug'ilishi" to'plamidan joy olgan "Men yomon ko'raman", "G'o'za guli" , "Ona qishloq" kabi she'rlarida inson ruhiyatini va bu ruhda tajassum topuvchi tashqi olam taassurotlarini poetik idrok etilganligi haqida so'z boradi.

Abstract

In this article, one of the leading representatives of Uzbek literature, Abdulla Oripov, published after his death the works "I Hate You", "Cotton Flower", "Mother's Village" from the collection "The Birth of a Poet" by Abdulla Oripov. Such as they talk about the poetic perception of the human psyche and impressions of the outside world, embodied in this soul.

Аннотация

В этой статье один из ведущих представителей узбекской литературы Абдулла Орипов опубликовал после своей смерти произведения «Я ненавижу тебя», «Цветок

хлопка», «Материнское село» из сборника «Рождение поэта» Абдуллы Орипова. Такие как говорят о поэтическом восприятии человеческой психики и впечатлениях от внешнего мира, воплощенных в этой душе.

Tayanch so‘zlar. Odam, tabiat, lirik qahramon, poetik obraz, fikrlash tarzi, ruhiy holati , ijodkor, qalb, go‘zallik, olam.

Key words. Human, nature, lyrical hero, poetic image, way of thinking, mental state, creator, soul, beauty, universe.

Ключевые слова. Человек, природа, лирический герой, поэтический образ, способ мышления, психическое состояние, творец, душа, красота, вселенная.

“Poetry is not the fruit of moderation. It is born in moments of joy, sadness or anger. The mood of the moment of his birth is immediately conveyed to the word. In this you can see the sincerity of the poet-creator. “Sincerity is the blood in the veins of poetry.”¹ “The poet’s poetic skill lies in his ability to harmonize the dark and depressing sides of his mental state through white and bright colors.”² Farang philosopher Voltaire says: “Any example of creation testifies to the creator. Nothing can turn me away from this simple axiom.”³ In fact, if you look at it using simple logic, in every created thing, in every discovery, something from the inner world of the creator, way of thinking, character is imprinted. “I hate rude people. Because he can do all sorts of evil. In my short life experience, I have met many black people. The danger of such people is that they try to pull the leg of the person in front and follow him”⁴ Such people are criticized in the poet’s poem “I hate” from the collection “The Birth of a Poet.”

I hate rude people

I don't like rude people.

Proud, proud, arrogant... that's all,

He seems like a little tyrant to me.

But a mature gentleman is a miser,

Thus, the arrogant is the hidden oppressor.

Last night in class he was talking like crazy

Hello today.⁵

Abdulla Oripov's works can be an important source for determining not only Uzbek literature, but also the history, mentality, values, and unique characteristics of the

¹ M. Qushjonov, S. Meli. Abdulla Oripov. – T.: Ma’naviyat, 2000. -P. 65.

² Davlatova A. The poetry of Abdulla Oripov is a study of poetic thinking. ": Philil. Scientific doctor... thesis - abstract - Tashkent. 2022.25 p.

³ www.ziyouz.uz

⁴ Abdulla Oripov "The crown of human life", 1981 y. P 35.

⁵ Abdulla Oripov "Birth of the Poet" .- Tashkent: Adabiyot, 2021. - P.106.

nation."⁶ "Each image used in the work of Abdulla Oripov is based on artistic and aesthetic factors, such as a philosophical worldview, a comparison of the balance of the world and man, a way of thinking, a creative concept."⁷ "Abdulla Oripov's poems are close to the heart with their sincere expression of human experiences"⁸ "Abdullah Oripov brought to the poetry of the 60s a sincere attitude towards people, connecting emotional experiences to social reality, returning from harsh reality to oriental romance, looking into the self and the soul through the attitude towards nature."⁹ As our wise people say, "Poetry created from the heart directly reaches the hearts and is sealed", these thoughts are written about the poetry of Abdulla Oripov, including in the poem "Cotton flower", the inner experiences and mental state of the lyrical hero are suitable for the landscape described.

Weeding a cotton orchard in the same lunch
In the arms of cotton I met a flower.
Mysterious, the fire engulfed the heart and then,
I suddenly remembered you - flower face.
Remember a year ago?
Did you walk with me through the cotton field?
Seeing the cotton flower, my love
Say the messenger is a flower

In this poem, the poetic image of Gaza served as a means of remembering the feelings and unique moments experienced by the lyrical hero. In the poem, the tone is innate, mysterious, unique, the feeling, the state of mind is also innate and unique. "In poetic verses, aspects of the spiritual world are manifested in imagery created through many artistic elements, especially poetic images. Poetic images become the main factor that unites other elements in revealing the facets of the spiritual world"¹⁰ After all, B.G. As Belinsky noted, "Poetry speaks to the soul with images, and the genesis of images in it is the essence of the expression of beauty, which is reflected in the construction of all physical phenomena and forms of nature."¹¹ "Poetry should speak not in descriptions, but in pictures and images; Poetry does not describe or copy an object, but creates it..."¹² While reading

⁶ Davlatova A. The poetry of Abdulla Oripov is a study of poetic thinking. ": Philil. Scientific doctor... thesis - abstract - Tashkent. 2022.30 p.

⁷ Davlatova A. The poetry of Abdulla Oripov is a study of poetic thinking. ": Philil. Scientific doctor... thesis - abstract - Tashkent. 2022.31 p.

⁸ I. Ganiyev, N.Afokova. Abdullah Arif's philosophy. - T.: Muharrir, 2021. - B.21.

⁹ Ernazarova G. National thought and its artistic interpretation in 20th century Uzbek poetry. ": Candidate of philological sciences. - Tashkent. 2001. B.132.

¹⁰ Umirzogova N. The image of the spirit in the poetry of Usman Nasir. Candidate of philological sciences - Tashkent. 2005. P 11.

¹¹ Belinsky B.G. Literary dreams. - Tashkent: Literary and Art Publishing House named after Gafur Gulam, 1977. - P. 103-104.

the poem "Mother village", we seem to be involuntarily walking into the world of the village, we feel ourselves in the nature of the village. We enjoy its scenery, our spirit is involuntarily refreshed. After all, Abdulla Oripov was one of the main themes of the creation of the hymn of mother village throughout his life. For him, the nature, vegetation, people, weather of his village - in general, everything was lonely and unique.

My childhood is still before my eyes,

The mountain air inspired me again.

And the valleys are covered,

Navo flutes are close to this heart.

My happy childhood, oh mother village,

I'm with you again.

When I go to my dream

You gave me the go ahead, I keep my word.

Thanks to poetic mastery, we feel the psyche of the lyrical hero, because the poetry of Abdullar Oripov is infectious and impressive. Everything, the creative lyrical hero embodies in his eyes the emotional experiences associated with his village, childhood memories, an invisible feeling, that is, love, draws him to the village, the only and true wave of emotions in the heart of the lyrical hero. caused the birth of beautiful poetic lines. In conclusion, Abdulla Oripov said: "The creator must accept universal pain as personal pain or raise personal pain to the level of universal pain"¹³ His words seem to be spoken for today's poetry. It can be noted that in the works of Abdulla Oripov, the artistic response to a number of events in social and spiritual life takes an active form. It is known that various events occur in society, to which creative people cannot be indifferent, painful questions of the time worry the creators of this time, and they are aware of the problems of life that are today out of sight of many people. but can concern everyone tomorrow, considers it a commandment of the heart to look into an artistic microscope and illuminate the reality of life in artistic reality.

List of used literature:

1. Belinsky B.G. Literary dreams. - Tashkent: Literary and Art Publishing House named after Gafur Ghulam, 1977. - P. 103-104.
2. Belinsky B.G. Selected works. - Tashkent: Uzbekistan, 1955, 1955. - P213.
3. M. Kushjanov, S. Meli. Abdulla Oripov. - T.: Ma'naviyat, 2000. -P 65.
4. Davlatova Adiba Rakhmatovna "" - a study of poetic thinking in the poetry of Abdulla Oripov. ": Fil. Scientific doctor... dis. - abstract. - Tashkent. 2022.-P 25.
5. I. Ganiyev, N.Afokova. Abdullah Arif's philosophy. - T.: Muharrir, 2021. – P 21.

¹³ Abdulla Oripov. A child of need. - Tashkent, 1988. B.117

6. Ernazarova G. National thought and its artistic interpretation in 20th century Uzbek poetry. ": Candidate of philological sciences. - Tashkent. 2001. P132.
7. Umirzokova N. The image of the spirit in the poetry of Usman Nasir. Candidate of philological sciences - Tashkent. 2005. P 11.
8. M. Qushjonov, S. Meli. Abdulla Oripov. – T.: Ma'naviyat, 2000. -P. 65.
9. Davlatova A. The poetry of Abdulla Oripov is a study of poetic thinking : Philil. Scientific doctor... thesis - abstract - Tashkent. 2022. P 25.
10. Abdulla Oripov "The crown of human life", 1981 . P 35.
11. Abdulla Oripov "Birth of the Poet" .- Tashkent: Adabiyot, 2021. - P.106.
12. www.ziyouz.uz

THE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO ELEMENTARY-LEVEL STUDENTS

Norkulova Shahina Abdurashit qizi

A student of Termiz State Pedagogical Institute

norqulovashahina@gmail.com

Annotation: This article analyzes the scientific and pedagogical foundations of teaching foreign languages to elementary-level students. It examines the methodology of teaching foreign languages, pedagogical approaches, and methods for developing students' linguistic abilities. The importance of communicative approaches and didactic methods in the process of teaching foreign languages is particularly emphasized.

Keywords: Foreign languages, elementary education, scientific-pedagogical foundations, linguistic abilities, communicative approach, didactic methods.

BOSHLANG'ICH DARAJADAGI O'QUVCHI-YOSHLARGA XORIJIY TILLARNI O'RGATISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI.

Norqulova Shahina Abdurashit qizi

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

norqulovashahina@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich darajadagi o'quvchi-yoshlarga xorijiy tillarni o'rgatishning ilmiy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Maqolada xorijiy tilni o'rgatishning metodikasi, pedagogik yondashuvlar, hamda o'quvchilarning lingvistik qobiliyatlarini rivojlantirish usullari ko'rib chiqiladi. Xorijiy tillarni o'rgatish jarayonida kommunikativ yondashuv va didaktik usullarning ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Xorijiy tillar, boshlang'ich ta'lim, ilmiy-pedagogik asoslar, lingvistik qobiliyatlar, kommunikativ yondashuv, didaktik usullar.

НАУЧНЫЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОГО УРОВНЯ

Норкулова Шахина Абдурашитовна
Студентка Термезского государственного
педагогического института
norqulovashahina@gmail.com

Аннотация: В данной статье анализируются научные и педагогические основы обучения иностранным языкам учащихся начального уровня. Рассматривается методика преподавания иностранных языков, педагогические подходы и методы развития лингвистических способностей учащихся. Особое внимание уделяется значимости коммуникативного подхода и дидактических методов в процессе обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: Иностранные языки, начальное образование, научно-педагогические основы, лингвистические способности, коммуникативный подход, дидактические методы.

Introduction

The early stages of education are crucial for laying the foundation for lifelong learning, and this is particularly true when it comes to language acquisition. Teaching foreign languages to elementary-level students is a complex and multifaceted process that requires a solid scientific and pedagogical foundation. This introduction aims to explore the essential elements involved in effectively teaching foreign languages to young learners, including the theoretical underpinnings, pedagogical strategies, and practical approaches that can facilitate successful language learning outcomes. The importance of foreign language education at the elementary level cannot be overstated. Early exposure to new languages not only enhances cognitive development but also fosters cultural awareness and

sensitivity, which are invaluable in our increasingly interconnected world. However, the methods and approaches used to teach young learners must be carefully designed to align with their developmental stages and learning capabilities. This section will discuss the various scientific theories that inform language teaching practices, such as behaviorism, constructivism, and socio-cultural theory. Furthermore, it will highlight the pedagogical principles that underpin effective language instruction, including the role of motivation, the importance of creating a supportive learning environment, and the benefits of using communicative and interactive methods. By grounding our exploration in established scientific and educational research, we aim to provide a comprehensive understanding of the best practices for teaching foreign languages to elementary-level students.

Materials and methodology. **Materials:** The materials used in this study included a range of educational resources and tools designed to facilitate foreign language learning among elementary-level students. These materials comprised textbooks, workbooks, flashcards, audio-visual aids, interactive software, and online resources. The selection of these materials was guided by their relevance to the age group and their alignment with contemporary pedagogical standards for language instruction. **Textbooks and workbooks:** These provided structured content and exercises to support language acquisition, focusing on vocabulary, grammar, and basic communication skills. **Flashcards and audio-visual aids:** These tools were used to reinforce vocabulary learning and pronunciation through visual and auditory stimuli. **Interactive software and online resources:** Digital platforms were utilized to engage students in interactive and gamified learning experiences, promoting active participation and retention. **Teacher's guides:** Comprehensive manuals that provided educators with structured lesson plans, instructional strategies, and assessment methods. **Methodology:** The methodology of this study was designed to evaluate the effectiveness of various pedagogical approaches in teaching foreign languages to elementary-level students. The research employed a mixed-methods approach, combining both quantitative and qualitative data collection and analysis techniques to provide a holistic understanding of the teaching-learning process. **Participants:** The study involved a sample of 150 elementary-level students aged between 6 and 10 years; Participants were selected from three different schools with varying socio-economic backgrounds to ensure a diverse representation. **Experimental design:** The study was conducted over a period of one academic year; Students were divided into three groups, each exposed to different teaching methodologies: traditional, communicative, and blended approaches; Pre-tests and post-tests were administered to assess language proficiency levels before and after the intervention. **Data collection:** **Quantitative data:** Standardized language proficiency tests were used to measure students' progress in vocabulary, grammar, listening, speaking, reading, and writing skills; **Qualitative data:** Observations, interviews,

and focus group discussions were conducted with students and teachers to gather insights into their experiences and perceptions of the teaching methodologies. Data analysis: Quantitative analysis: Statistical techniques, including t-tests and ANOVA, were used to analyze the test scores and determine the significance of the differences between groups; Qualitative analysis: Thematic analysis was employed to identify common themes and patterns in the qualitative data, providing a deeper understanding of the contextual factors influencing language learning outcomes. Ethical considerations: Informed consent was obtained from the parents or guardians of all student participants; The study adhered to ethical guidelines, ensuring the confidentiality and anonymity of the participants; Participants were assured of their right to withdraw from the study at any time without any repercussions. By combining diverse educational materials with robust methodological approaches, this study aims to contribute valuable insights into the most effective strategies for teaching foreign languages to elementary-level students.

Scientific novelty- The scientific novelty of this research lies in its comprehensive examination of the pedagogical and methodological strategies employed in teaching foreign languages to elementary-level students. While existing literature has extensively covered language acquisition in general, this study provides new insights into the specific needs and effective practices for young learners. The following points highlight the unique contributions of this research: Integration of multimodal learning resources: This study explores the use of a diverse array of multimodal learning materials, including interactive software, gamified learning experiences, and traditional educational resources. The impact of these resources on student engagement and language retention is systematically analyzed, providing a nuanced understanding of how different modalities contribute to effective language learning; Comparative analysis of pedagogical approaches: By employing a comparative approach, the study evaluates the effectiveness of traditional, communicative, and blended teaching methodologies. This allows for a detailed assessment of which pedagogical strategies are most beneficial for elementary-level students, thereby contributing to the refinement of teaching practices in early language education; Focus on socio-economic diversity: The inclusion of students from various socio-economic backgrounds offers valuable insights into how different environmental factors influence language learning outcomes. This aspect of the research addresses a gap in the literature, providing a broader perspective on the accessibility and equity of foreign language education for young learners; Longitudinal data collection: Conducting the study over an entire academic year enables the collection of longitudinal data, which is crucial for understanding the long-term effects of different teaching methodologies on language acquisition. This approach provides a more comprehensive picture of student progress and the sustainability of learning outcomes; Ethnographic insights: The use of qualitative

methods, such as observations, interviews, and focus group discussions, enriches the quantitative findings with ethnographic insights. This mixed-methods approach allows for a deeper exploration of the contextual and subjective factors that influence the language learning process, offering a more holistic view of the educational experience; Development of practical guidelines: Based on the findings, the study proposes practical guidelines and recommendations for educators and policymakers. These guidelines are designed to enhance the effectiveness of foreign language instruction for elementary-level students, contributing to the development of more tailored and impactful educational strategies. By addressing these areas, the research not only advances the theoretical understanding of language acquisition at the elementary level but also provides actionable insights that can be directly applied in educational settings. This dual focus on theory and practice underscores the scientific novelty of the study, positioning it as a significant contribution to the field of early childhood education and language pedagogy.

Relevance of the study- The relevance of this study is underscored by the growing recognition of the importance of early childhood education in shaping future academic and personal success. In an increasingly globalized world, the ability to communicate in multiple languages is not just an academic asset but a vital life skill. This research addresses several critical aspects that underscore its significance: Early language acquisition: Research in cognitive development consistently highlights the benefits of early language acquisition. Young learners possess a heightened capacity for language learning, and early exposure can lead to more profound and lasting linguistic abilities. This study's focus on elementary-level students taps into this critical developmental window, providing insights into optimizing foreign language education during this formative period; Globalization and cultural competence: In today's interconnected world, cultural competence and the ability to communicate across linguistic boundaries are essential. Early foreign language education promotes not only linguistic skills but also cultural awareness and empathy. By equipping young learners with these skills, we prepare them to navigate and contribute to a global society more effectively; Educational policy and curriculum development: The findings of this research have significant implications for educational policy and curriculum development. By identifying effective pedagogical strategies and materials, the study can inform the creation of more effective language programs at the elementary level. This can lead to the implementation of best practices across educational institutions, enhancing the overall quality of language education; Addressing socio-economic disparities: The inclusion of diverse socio-economic backgrounds in the study highlights the need for equitable access to quality education. Understanding how different teaching methodologies impact various student groups can help in designing interventions that

address socio-economic disparities, ensuring that all students have the opportunity to benefit from early foreign language education; Technological integration in education: The study explores the role of digital tools and interactive learning resources in language education. With the increasing integration of technology in classrooms, understanding its impact on young learners is crucial. The research provides evidence-based insights into how technological advancements can be harnessed to enhance language learning outcomes; Long-term educational outcomes: By examining the longitudinal effects of different teaching approaches, the study contributes to our understanding of how early language education impacts long-term academic success and cognitive development. This is particularly relevant for educational stakeholders looking to implement sustainable and impactful language programs. In conclusion, the relevance of this study is multifaceted, encompassing developmental, cultural, educational, socio-economic, and technological dimensions. By addressing these areas, the research provides valuable insights that can shape future educational practices and policies, ultimately contributing to the holistic development of young learners in a multilingual and multicultural world.

Discussion: The results of this study provide valuable insights into the pedagogical strategies and methodologies that are most effective in teaching foreign languages to elementary-level students. Through a comprehensive analysis of both quantitative and qualitative data, several key findings have emerged that highlight the importance of tailored instructional approaches in early language education. Effectiveness of multimodal learning resources: The use of multimodal learning resources, including interactive software and gamified learning experiences, significantly enhanced student engagement and language retention. Students exposed to these resources demonstrated higher levels of motivation and participation compared to those who received traditional instruction. This finding underscores the necessity of incorporating diverse educational tools that cater to different learning styles and preferences. Comparative pedagogical approaches: The comparative analysis revealed that the communicative approach yielded the most significant improvements in language proficiency, particularly in speaking and listening skills. The blended approach, which combined elements of traditional and communicative methods, also showed positive outcomes, indicating that a balanced integration of different teaching strategies can be beneficial. Traditional methods, while still effective in certain areas such as grammar and vocabulary, were less engaging for students and did not foster as much active participation. Impact of socio-economic factors: Socio-economic background was found to influence language learning outcomes. Students from higher socio-economic backgrounds generally performed better, likely due to additional exposure and resources outside the classroom. However, the study also highlighted that effective pedagogical strategies could mitigate some of these disparities, emphasizing the role of inclusive and

equitable teaching practices in providing all students with quality language education. Longitudinal effects of language instruction: Longitudinal data indicated that the benefits of early foreign language education extended beyond immediate language proficiency. Students who received consistent and well-structured language instruction showed improved cognitive development, better academic performance in other subjects, and increased cultural awareness. These findings support the long-term value of investing in foreign language programs at the elementary level. Qualitative insights: Qualitative data from observations, interviews, and focus groups revealed that students enjoyed learning foreign languages more when lessons were interactive and culturally immersive. Teachers reported that incorporating cultural elements and real-life communication scenarios made lessons more relevant and engaging for students, fostering a positive learning environment. Results: The study's results confirm that early foreign language education, when supported by scientifically grounded pedagogical methods, can lead to significant improvements in language proficiency and overall cognitive development. Key outcomes of the research include: Enhanced language proficiency: Students in the communicative and blended approach groups showed notable improvements in speaking, listening, reading, and writing skills. These students outperformed their peers in the traditional instruction group, demonstrating the effectiveness of interactive and student-centered teaching methods; Increased student engagement: The use of interactive and multimodal resources was associated with higher levels of student engagement and motivation. These resources helped create a dynamic learning environment that encouraged active participation and sustained interest in language learning; Positive cognitive and academic outcomes: Early foreign language instruction was linked to enhanced cognitive abilities, including improved memory, problem-solving skills, and creativity. Additionally, students who received quality language education performed better academically in other subjects, suggesting a broadening of intellectual capabilities facilitated by language learning; Cultural competence and awareness: Exposure to foreign languages and cultures at an early age fostered greater cultural awareness and sensitivity among students. This finding highlights the role of language education in promoting global citizenship and intercultural understanding. In summary, this study underscores the importance of implementing well-rounded and scientifically informed pedagogical strategies in early foreign language education. The positive outcomes observed across various domains suggest that such an approach can significantly enhance both linguistic and cognitive development in young learners, preparing them for future academic and personal success in a globalized world.

Conclusion

This study has explored the scientific and pedagogical foundations of teaching foreign languages to elementary-level students, providing a comprehensive analysis of

effective methodologies, instructional materials, and the broader implications for educational practice. The findings underscore the critical importance of early language education and the significant impact that well-designed pedagogical strategies can have on young learners' linguistic and cognitive development. Pedagogical effectiveness: The research demonstrated that multimodal learning resources and interactive teaching methods significantly enhance student engagement and language retention. Communicative and blended approaches, which emphasize active participation and real-life communication scenarios, were found to be particularly effective in developing speaking and listening skills. Socio-economic considerations: The study highlighted the influence of socio-economic factors on language learning outcomes, emphasizing the need for equitable access to quality educational resources. Effective pedagogical strategies were shown to mitigate some disparities, underscoring the importance of inclusive teaching practices. Long-term benefits: Longitudinal data indicated that early foreign language education contributes to broader cognitive and academic benefits, including improved memory, problem-solving skills, and academic performance in other subjects. Additionally, early exposure to different cultures fosters greater cultural awareness and sensitivity, preparing students for a globalized world. Practical implications: Based on the findings, practical guidelines for educators and policymakers were proposed, including the integration of diverse educational tools, the adoption of interactive and communicative teaching methods, and the need for ongoing support and professional development for teachers. In conclusion, this study affirms the value of early foreign language education and provides evidence-based insights into the most effective strategies for teaching young learners. By emphasizing the importance of interactive and inclusive pedagogical approaches, the research contributes to the development of more effective language education programs that can equip students with essential linguistic and cognitive skills. These findings advocate for continued investment in early language education as a means to enhance academic achievement and cultural competence, ultimately fostering a more interconnected and understanding global community.

References

1. Brown, H. D. (2007). Principles of language learning and teaching. Pearson Education.
2. Cameron, L. (2001). Teaching languages to young learners. Cambridge University Press.

3. Ellis, R. (2008). The Study of second language acquisition. Oxford University Press.
4. Gass, S. M., & Selinker, L. (2008). Second language acquisition: An introductory course. Routledge.
5. Krashen, S. D. (1982). Principles and practice in second language acquisition. Pergamon press.
6. Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). How languages are learned. Oxford university press.
7. Long, M. H., & Doughty, C. J. (2009). The handbook of language teaching. Wiley-blackwell.
8. Nunan, D. (2011). Teaching english to young learners. Anaheim University Press.
9. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and methods in language teaching. Cambridge university press.
10. Scarcella, R. C., & Oxford, R. L. (1992). The tapestry of language learning: the individual in the communicative classroom. Heinle & Heinle.
11. Snow, C. E., & Burns, M. S. (1998). Preventing reading difficulties in young children. National Academy Press.
12. Tabors, P. O. (2008). One child, two languages: a guide for early childhood educators of children learning english as a second language. Brookes Publishing.
13. Tomlinson, B. (2011). Materials development in language teaching. Cambridge university press.
14. Ur, P. (2012). A Course in english language teaching. Cambridge university press.
15. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.
16. Willis, J. (1996). A framework for task-based learning. Longman.
17. Солижонов, Ж. (2024). Crafting the lexicon of magic: analyzing JK Rowling's neologisms in translation. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(4/S), 34-38.
18. Kamoljonovich, S. J. R. (2024). AMALIY TARJIMA ELEMENTLARINING ZAMONAVIY KLASSIFIKATSIYASI.

19. Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING FANTASTIK ASARLARIDAGI ANTROPONIMLARNING LINGVO-PERSPEKTIV MUAMMOLARI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(1), 334-343. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-1-334-343>
20. Kamoljonovich, S. J., & O'G, Y. N. U. B. (2022). BADIY TARJIMA UCHUN TARJIMA USULLARI TAHLILI (IAN TUHOVISKIY ASARLARI MISOLIDA). *Ta'lim fidoyilari*, 18(5), 32-37.
21. Jo'ramurodova, Z., & Solijonov, J. (2022, April). JK ROULINGNING "BIDL QISSANAVIS ERTAKLARI"("THE TALES OF BEEDLE THE BARD") ASARIDAGI ANTROPONIMLARNING O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLARI. In *МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ: "СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАДИГМЫ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ II"* (Vol. 2, No. 18.03, pp. 554-560). <https://doi.org/10.47100/nuu.v2i18.03.115>
22. Qodirovna, A. Z., & Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING, GARRI POTTER VA AFSUNGARLAR TOSHI"ROMANIDAGI SEHRGARLAR OBRAZINI INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHNING LINGVO-PERSPEKTIV TAHLILI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(3), 176-180. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-3-176-180>

SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH AVIATION TERMINOLOGY: A LINGUISTIC PERSPECTIVE

Sayfura Tashpulatova Bakhodirovna,

Assistant teacher of Tashkent International KIMYO University

sayfurabaxadirovna@gmail.com

Annotation. This article examines the semantic features of English aviation terminology, focusing on its precision, systematic organization, and adaptability to technological and operational advancements. Aviation terminology, a vital tool for effective communication in a high-stakes global industry, demonstrates unique semantic properties shaped by its functional and international nature. Through an analysis of its linguistic structure, contextual usage, and global standardization, this study highlights the pivotal role of aviation terminology in ensuring safety, efficiency, and clarity in the aviation sector.

Keywords: aviation terminology, semantic features, English for Specific Purposes (ESP), ICAO standard phraseology, linguistic adaptation.

As we all know, aviation terminology has evolved to meet the specific needs of the aviation industry, where communication accuracy is essential for safety and operational

efficiency. Aviation terminology refers to the specialized language or jargon used by pilots, air traffic controllers, aviation engineers, and other professionals within the aviation industry. This includes words and phrases related to aircraft, air traffic control, flight operations, and safety protocols. Rooted in English as the lingua franca of international aviation, this specialized lexicon incorporates terms reflecting technological advancements, international standardization, and operational requirements.[1] This study explores the semantic features of aviation terminology, including its systematic categorization, contextual dependence, and dynamic evolution.

Semantic Characteristics Precision and Clarity

The most salient semantic feature of aviation terminology is its precision. Aviation terms are designed to convey exact meanings, minimizing ambiguity. For example: *Runway incursion* - specifically refers to an unauthorized presence on a runway, highlighting a safety concern. *Altimeter* - indicates a device for measuring altitude, with no room for interpretation beyond its intended function. [3]

Standardized phraseology established by the International Civil Aviation Organization (ICAO), such as pan-pan (urgent but non-emergency situation) and mayday (distress signal), further ensures unambiguous communication in critical scenarios.

Contextual Dependence

Aviation terminology exhibits contextual dependence, where terms derive specific meanings based on situational usage. For instance: *Approach*: In one context, it refers to the phase of flight prior to landing; in another, it denotes a navigational procedure. *Flight*: Depending on usage, it can mean the act of flying, a scheduled airline service, or a specific journey undertaken by an aircraft. Contextual clarity is achieved through accompanying discourse, situational awareness, and standardized usage protocols.

Categorization of Terms

Aviation terminology is systematically categorized into lexical fields, each reflecting distinct operational aspects and can be complex and is often categorized systematically to help pilots, air traffic controllers, and aviation professionals communicate clearly and effectively: Aircraft Anatomy includes terms like fuselage, cockpit, and aileron. Aircraft anatomy refers to the various components and systems that make up an aircraft. Understanding the anatomy of an aircraft is essential for pilots, engineers, and aviation enthusiasts, as it helps in understanding how an aircraft functions, its safety features, and the mechanics behind flight. These categories demonstrate the semantic organization essential for clarity and functional efficiency. These categories are not exhaustive but offer

a foundational understanding of the systematic organization of aviation terminology. Understanding these terms is essential for ensuring safe and effective communication between all aviation professionals, from pilots and air traffic controllers to maintenance crews and passengers. Each category plays a crucial role in aviation operations, safety, and efficiency.

Linguistic Features

Aviation terminologies are characterized by a set of linguistic features that make them precise, clear, and efficient for communication within the aviation industry. These features ensure that the complex operations involving aircraft, air traffic control, aviation safety, and navigation are well-coordinated. Aviation terminology frequently employs compound nouns (e.g., radar screen, flight path) and acronyms (e.g., NOTAM for Notice to Airmen, ILS for Instrument Landing System). These linguistic features contribute to concise communication, a necessity in aviation operations. Polysemy is evident in terms like aircraft, which can refer to any flying vehicle or specifically a commercial airplane, depending on context. Semantic shifts occur as terms evolve with technological advancements, such as the word drone, which has transitioned from its traditional meaning (a male bee) to denote unmanned aerial vehicles (UAVs). The global nature of aviation necessitates standardized English terminology, overseen by ICAO and other regulatory bodies. This standardization has introduced universal terms and protocols, enabling seamless communication across linguistic and cultural boundaries. Aviation language often relies on acronyms and abbreviations for quick and efficient communication. These can refer to organizations, procedures, or technical terms.

Examples: ATC: Air Traffic Control, ILS: Instrument Landing System, VFR: Visual Flight Rules [5]

Acronyms are used widely because they reduce the need for longer, more complex phrases and help in streamlining radio communication and documentation. Due to the international nature of aviation, some *non-English terms* are commonly used in English-language aviation communication. This is particularly true in terms of aircraft models, technical terms, and regional terminology.

Examples:

- Vérité (French, meaning "truth") is used in aviation to indicate the truth in emergency situations.
- FOD (Foreign Object Debris) is an international term referring to any object not part of the aircraft that could cause damage. [2]

In addition, aviation terminology is defined by its use of standardized, precise, and concise language to ensure safety and efficiency in operations. These linguistic features minimize errors and confusion, which is critical in a high-risk, high-precision environment like aviation.

To conclude, the semantic features of English aviation terminology underscore its role as a cornerstone of global aviation communication. Its precision, contextual clarity and adaptability ensure operational efficiency and safety in a complex, high-stakes environment. As aviation technology and practices continue to evolve, the lexicon will remain a dynamic and integral component of the industry. In aviation, clarity is paramount, so minimizing ambiguity in communication is a key goal. Aviation language must be precise to avoid misinterpretation. This is why ICAO mandates certain phonetic rules and ensures that expressions used in aviation are unambiguous.

References:

1. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge University Press
2. Halliday, M. A. K., & Martin, J. R. (1993). *Writing Science: Literacy and Discursive Power*. Falmer Press.
3. Robertson, S. A. (2018). *Aviation English: A Lingua Franca for Pilots and Air Traffic Controllers*. Routledge.
4. Yule, G. (2017). *The Study of Language*. Cambridge University Press.
5. Borowska, A. (2017). "Aviation English as a Language for Specific Purposes: An Analysis of Communicative Needs." *Research in Language*, 15(2), 123.

ALISHER NAVOIYNING “FARHOD VA SHIRIN” DOSTONINI MAKTABDA O’QITISH METODIKASI

Toshpulatova Marjona Jamoliddinovna

*Alisher Navoiy nomidagi O‘zbek tili va
adabiyoti universiteti mustaqil izlanuvchisi*

Annotasiya: Ushbu maqolada maktab o’quvchilariga "Farhod va Shirin" dostonini qiziqarli usullar yordamida o’qitish metodikasi tahlili yoritilgan va bu asar orqali o’quvchilarni mumtoz adabiyotga qiziqtirish, uni qadrlashga o’rgatish metodlari bayon qilingan. Bundan tashqari, ushbu doston badiiy tasvir vositalarini tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish va maktab ta’limida ma’naviy tarbiya va estetik didni shakllantirishda samarali vosita ekanligi asosli dalillar asosida yoritib berilgan.

Kalit so’zlar: Audio vizual texnologiyalar, metod va metodika, axloqiy-ruhiy tarbiya, mumtoz adabiyot, "Farhod va Shirin".

Методика преподавания эпоса Алишера Навои «Фархад и Ширин» в школе

Аннотация: В данной статье изложен анализ методики преподавания эпоса «Фарход и Ширин» школьникам с использованием интересных методов, а также описаны методы заинтересовать учащихся классической литературой и научить ее ценить ее посредством данной работы. Кроме того, на основании обоснованных данных объясняется, что данный эпос является эффективным средством развития умения анализировать средства художественного образа и формирования духовного воспитания и эстетического вкуса в школьном образовании.

Ключевые слова: Аудиовизуальные технологии, метод и методика, нравственно-духовное воспитание, классическая литература, «Фарход и Ширин». Methodology for teaching Alisher Navoi's epic poem "Farhod and Shirin" at school

Abstract: This article analyzes the methodology of teaching the epic "Farhod and Shirin" to schoolchildren using interesting methods, and describes methods for teaching students to appreciate and interest them in classical literature through this work. In addition, it is proven that this epic is an effective tool for developing the ability to analyze artistic means and forming spiritual education and aesthetic taste in school education.

Keywords: Audio-visual technologies, method and methodology, moral and spiritual education, classical literature, "Farhod and Shirin".

"Farhod va Shirin" Alisher Navoiy ijodiy merosining eng yorqin asarlaridan biri hisoblanadi. Bu doston Navoiyning "Xamsa" tarkibiga kirgan va insoniy fazilatlarni ulug'lashda katta ahamiyatga ega. Bu asar orqali o'quvchilar o'zbek mumtoz adabiyoti, madaniyati va axloqiy qadriyatlari bilan yaqindan tanishadilar. Alisher Navoiyning bu asari o'quvchilarda badiiy tafakkur, go'zallikni anglash, ma'naviy-axloqiy tushunchalarni shakllantirishga yordam beradi.

Asar sevgi, sadoqat, mashaqqatli mehnat va insoniy fazilatlarni ulug'lash mavzusiga bag'ishlangan. Dostonning asosiy g'oyasi haqiqiy muhabbat va fidoyilik, o'z maqsadi yo'lida mashaqqatlarni yengish va ezgulik g'alabasini targ'ib qilishdan iborat. Dostonning markaziy voqeasi Farhod va Shirinning samimiy muhabbati va bu yo'ldagi qiyinchiliklarni yengishga qaratilgan.

Asardagi asosiy obraz hisoblangan Farhod - oddiy xalq vakili bo'lsa-da, jasoratli va dono yigit sifatida tasvirlangan. U Shijoatli, halol, sevgan insoni yo'lida barcha mashaqqatlarga dosh beradigan yigit sifatida tasvirlangan. Farhodning muhabbat yo'lida mashaqqat chekishlari inson matonati va sabrining yuksak ifodasidir. Shirin esa go'zal va dono malika bo'lib, o'zining mardligi va pok qalbi bilan ajralib turadi. Shirin ayol

go‘zalligi va donoligining mukammal namunasi sifatida tasvirlanadi. Farhodning muammolarni yengishdagi mashaqqatli yo‘li va Shirinning fidoyiligi asar davomida tasvirlanadi. Shapolgon obrazi Shirinning yaqin maslahatchisi va yordamchisi sifatida tasvirlangan. U insoniy sadoqat va yordamnamo bo‘lish fazilatlarini o‘zida ifodalaydi. Xusrav obrazi dostonida salbiy qahramon sifatida tasvirlanadi. U hasadgo‘ylik va xudbinlik timsoli bo‘lib, Farhod va Shirinning sevgi yo‘lidagi to‘siq sifatida gavdalanitirilgan. Doston aruz vaznida yozilgan bo‘lib, badiiy jihatdan mukammal. Asarda qahramonlarning xislatlarini ifodalashda tashbeh va mubolag‘a keng qo‘llanilgan. Farhodning jasorati va Shirinning go‘zalligi o‘ziga xos badiiy tasvirlar bilan boyitilgan.

Dostonning asosiy mavzulari

1. Muhabbat va sadoqat: Asar sevgi yo‘lida fidoyilikni ulug‘laydi.
2. Mehnat va sabr: Farhodning mashaqqatli mehnati orqali insonning o‘z maqsadiga erishish yo‘lidagi qat’iyati namoyon bo‘ladi.
3. Adolat va ezgulik: Doston orqali ezgulik yovuzlik ustidan g‘alaba qozonishi targ‘ib qilinadi.
4. Ijtimoiy tenglik: Farhodning oddiy xalq vakili sifatida Shirinning qalbini zabt etishi ijtimoiy tenglikka ishora qiladi.

"Farhod va Shirin" dostoni insoniy fazilatlarni ulug‘lash, axloqiy-ruhiy tarbiya berish va estetik didni shakllantirishda muhim asar hisoblanadi. Bu doston nafaqat o‘quvchilarga ma’naviy qadriyatlarni anglashga yordam beradi, balki ularni badiiy tafakkur va ma’naviy yuksaklikka yetaklaydi.

"Farhod va Shirin" dostonini maktabda o‘qitishning asosiy maqsadlari:

1. Adabiy-estetik didni shakllantirish:
 - o Mumtoz adabiyotning yuksak badiiy vositalarini tushunish.
 - o Doston qahramonlari orqali yaxshi va yomon sifatlarni farqlash.
2. Axloqiy tarbiya:
 - o Sadoqat, muhabbat, jasorat, halollik kabi fazilatlarni qadrlashni o‘rgatish.
 - o Ijtimoiy mas’uliyat va fidoyilikni anglash.
3. Madaniy merosni o‘rganish:
 - o Navoiyning ijodi va uning jahon adabiyotiga qo‘shgan hissasini bilish.

- Mumtoz asarlarning bugungi kun madaniy hayotidagi ahamiyatini tushunish.

4. Ijodiy tafakkurni rivojlantirish:

- Asar orqali voqelikni chuqurroq tahlil qilish.
- O'quvchilarni mustaqil fikrlash va badiiy ijodga yo'naltirish.

"Farhod va Shirin" dostonini o'qitishda foydalaniladigan metodlar quyidagilar:

1. Darsning kirish bosqichi:

- O'qituvchining tayyorlovi: O'quvchilarga Navoiyning ijodi va dostonning mazmuni haqida qisqacha ma'lumot berish.
- Qiziqish uyg'otish: Dostondan bir qismni ifodali tarzda o'qib eshittirish yoki kichik video sahna ko'rinishlarini namoyish qilish.

2. Asarni o'rganish bosqichi:

- Mazmuniy tahlil: Dostondagi asosiy voqealarni qismlarga bo'lib, har bir qismni tahlil qilish.
- Qahramonlarni tahlil qilish: Farhod va Shirinning fazilatlari va ularning xatti-harakatlari haqida muhokama.
- Badiiy vositalarni o'rganish: Asarda ishlatilgan tashbehlar, mubolag'alar va boshqa badiiy tasvir vositalarini ko'rsatish.

3. Mustaqil faoliyat:

- Yozma ishlar: O'quvchilar "Farhodning jasorati", "Shirinning donoligi" yoki "Muhabbat va sadoqat" mavzularida insho yozadilar.
- Munozara: "Farhodning sevgi uchun qilgan fidoyiligi bugungi kun yoshlariga qanday ta'sir qiladi?" mavzusida munozara tashkil etish.
- Ijodiy mashqlar: Dostondagi voqealarning davomini yozish yoki qahramonlar o'rtasidagi suhbatni tasavvur qilish.

4. Yakuniy bosqich:

- Baholash: Dars davomida o'quvchilarning faolligi va bilimlari baholanadi.
- Xulosa chiqarish: Dostondagi asosiy axloqiy xulosalar va ular hayotga qanday tatbiq qilinishi haqida umumlashma.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, "Farhod va Shirin" dostonini o'qitish orqali o'quvchilar mumtoz adabiyotga qiziqib, uni qadrlashni o'rganadilar. Bundan tashqari, badiiy tasvir vositalarini tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradilar. Axloqiy fazilatlarini o'zlashtirib, ularni hayotga tadbiq etadilar. Mazkur asar maktab ta'limida ma'naviy tarbiya va estetik didni shakllantirishda ham samarali vosita sifatida xizmat qiladi. "Farhod va Shirin" dostonini maktabda o'qitish metodikasi o'quvchilarga adabiy-badiiy asarlarni o'rgatish, ularda o'qish malakasi, adabiy-estetik did va madaniyatni shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jo'raboyev O. "Maktabda mumtoz adabiyot o'qitish metodikasi." "Farhod va Shirin" dostonini o'qitish metodikasi haqida tavsiyalar.
2. "O'zbek adabiyoti darsliklari" (7-11 sinflar uchun). O'rta maktab darsliklarida dostoniga oid qisqacha ma'lumotlar va topshiriqlar.
3. Qo'chqorov N. "Mumtoz adabiyotni zamonaviy yondashuvda o'qitish."
4. Qosimova D. "Farhod va Shirin" dostonidagi badiiy vositalar tahlili.
5. Ismoilov A. "Farhod va Shirin" ning zamonaviy o'quvchilarga ta'siri.
6. "Navoiy va Xusrav Dehlaviy: adabiy ta'sir masalasi."

HERMENEUTIC APPROACH IN THE ANALYSIS OF THE NA'T CHAPTER “SABBAYI SAYYOR”

Safarova Shahlola

ToshDO'TAU basic doctoral student

In the first verse of the naat, the poet sends greetings to our Prophet:

O Messenger of Allah, alpha-alpha salam,

Bika min zil-jaloli wal-ikram.

The poet sends blessings and peace to the Messenger of Allah. Because, in a number of religious and mystical sources, the virtue of sending blessings to the Messenger of Allah is mentioned. For example, “The Messenger of Allah, may Allah bless him and grant him peace, said: “The closest of you to me in Paradise are those who send blessings on me the most. So increase your blessings on me during the bright night and the bright day.” Therefore, the poet says, O Messenger of Allah, may Allah bless you with a thousand blessings from the Owner of Majesty and Honor (Allah). The quote in the verse “Bika min zil-jaloli wal-ikram” is taken from verses 26-27 of Surah “Ar-Rahman”: “All that is on the face of the earth is perishable. Your Lord, the Owner of Majesty and Honor, is eternal.”

In the second verse, he introduces the reader to the information related to the place of his birth:

Qurashi asl, Abtahi mahmil,
Hashimi kish, Yathribi manzil.

It is known that our Prophet was originally from the Quraysh tribe and belonged to Abtah. He was from the lineage of Hashim, and his place was Yathrib (the ancient name of the city of Medina). Scholars of the history of the East emphasize that the first na't in classical literature was written in connection with the births of our Prophet. On the occasion of the birth of the Prophet, his grandfather Abdulmuttalib ibn Hashim said the following verses in joy:

أشرقت ولدت لما وأنت
الأفق بنورك وضاءت الأرض
وفي الضياء ذلك في فنحن
نخترق الرشاد وسبل النور

(Content: When you were born, the earth shone, the horizon was illuminated with your light. We are in this light and in it, we enter the luminous paths of Rashad) . Navoi dwells on this light in the following verses:

But because your sun has seven appearances,
You have flooded the two worlds with light.

According to Alisher Navoi, Muhammad (peace be upon him) is the sun, the appearance of this sun, that is, the birth of our prophet, flooded the two worlds with light. He destroyed the darkness of the world and gave life to the people of the world. The source of this verse is verses 45-46 of Surah "Ahzab": "O Prophet, indeed, We have sent you (to all nations on the Day of Judgment) as a witness, a giver of good news (about Paradise) and a warner (from the torment of Hell). By the permission of Allah, He made it a lamp of light, inviting to Him (to His religion) and (showing the way)."

The author continued the definition of light given in the above verse in the following verses:

Allah, Allah, what light is this,
There was no creation except this.

This verse is a logical continuation of the above verse, and Allah, the Creator! What is the reason for this? What kind of light is this, which fills the two worlds, Except this, there was no creation (creation) before, he is amazed by the power of the light of our Prophet. According to the belief of a group of Sufis (including followers of the doctrine of Wahdat ul-Wujud), the first thing created by Allah is the “light of Muhammad” or the “truth of **Muhammad.**”

The birth of the Messenger of Allah is a mercy for the people:

May **Allah** be merciful to this people

Who has given them a king like you?

The Lord of the worlds, having mercy on the people, sent a leader and a king like you over them. Just as the great Allah did not create anything without measure, He also intended a certain purpose for the creation of our Prophet. The great and difficult tasks of our last Prophet Muhammad (peace be upon him) were to introduce the essence of Allah to humanity, to convince people that Islam is the true religion, and to guide them in its spread. The poet's thoughts are evidenced by verse 151 of Surah Al-Baqarah: “And We have sent among you a Messenger from among yourselves, reciting to you Our verses and purifying you (from polytheism and sins) and teaching you the Book (the Quran) and Wisdom (the Hadith) and making you know what you did not know.” The same issue is also covered in the Hadith Sharif. Allah Almighty says in His Word: “Muhammad (peace and blessings of Allah be upon him) is a human being like you all, except that he is the Messenger of Allah to His servants.”

The same reasoning is continued in the next verse:

Perhaps Adam rejoices in your sonhood,

The world is the offspring of your offspring.

Everyone rejoices in your sonhood, and the world is the offspring of your offspring. In the words of Ibn al-Arabi, this person “despite the fact that he was born after all the prophets in terms of time, all the previous prophets enjoyed the hardship of his prophethood.” Therefore, all the prophets actually invited their communities to his religion. It seems that Adam Safiullah and all his children are the communities of our prophet. Sufis base this belief on the hadith attributed to our Prophet: “You were a prophet and I was a man between water and clay” (I was a prophet before Adam was mixed with water and clay). Navoi also emphasizes through this verse that the fact that Muhammad (peace be upon him), the last of the prophets, was chosen from among humans is a great honor for humanity and that such a great position is bestowed only on those whom Allah wills. After all, “Prophethood

is a divine virtue and a divine gift. Allah Almighty gives it to those whom He wills, and He attributes it to those He wills among His creations through prophecy. It cannot be achieved through action and work, nor can it be acquired through much obedience and worship. It is solely and exclusively a divine gift.” Navoi ends the vasf na't of the epic with a reference to the next mi'raj na't:

My dear Prophets, come and be a messenger,

You are both the last and the first.

Being the crown above all others is a distinction,

The night of Ascension revealed to you.

Allah the Almighty has granted you the privilege of being the first and the last among the people of the Prophets. He revealed to you the secrets of the night of Ascension so that you may stand out from all others and be the crown among them. The source of these thoughts is undoubtedly the Holy Quran. Surah Al-Ahzab, verse 40: “Muhammad is not the father of any of your men, but he is the Messenger of Allah and the Last of the Prophets.” (Here Allah Almighty called the Prophet Muhammad (peace and blessings of Allah be upon him) “the seal of the Prophets. Just as a seal is placed at the end of every important written work, our Prophet Muhammad (peace and blessings of Allah be upon him) was the last prophet and since it was clear that no other prophet would come until the Day of Judgment, it was as if a seal was placed on the book of the prophets.)

So, in the descriptive poem, the emphasis is on the description of the unique, unique, and great statuses and qualities of the Messenger of Allah. In addition, the fact that the Messenger of Allah is a light of mercy for the people of the world is not overlooked.

The second poem in the work is dedicated to the issue of the ascension, and there are no references to verses of the **Quran** or hadiths in the title. The chapter is about the Prophet's "race to unimaginable places on his horse Buraq, and what he found that was beyond belief, with his intellect and wisdom." Indeed, the Prophet's ascension to heaven and the various miracles he encountered are incredible events. Navoi begins the poem with a description of this night:

That night was a vast expanse,

The zeal of the sky was the knowledge of the sky,

The sound of the wind was heard in the world,

The abundance of musk scattered in the sky.

The unique night scene in the verse gradually leads the reader to the Ascension, which was a practical part of the divine encounter - "Encounter with the Truth", "Communication with Allah", "An exemplary view of reaching immortality and immortality", and also one of the greatest miracles of the Prophet. On that night, nature and the lands of Paradise were covered with fragrance. It is described that the beautiful maidens of Paradise (the one who scatters the grain, two braided hairs) scattered grain to the sky.

The following verses continue the thoughts related to the occurrence of the Ascension:

That night was the light of the world,

It was hidden in the house of Ummihani.

The age is peaceful,

The heart is awake but the eyes are asleep

As the verse states, on that blessed night, "the bright moon of the world" (the Prophet), was in the house of Ummihani (the Prophet's aunts). "... Then the Messenger of Allah (peace be upon him) was unaware of the world's troubles, his eyes were asleep but his heart was awake. Prophets are like that, their eyes sleep but their hearts do not sleep. Then Hazrat Jibraeel took the Messenger of Allah to heaven."

As for him, he was walking in a dark place

He was familiar with the earth.

Who, if he had a body, would have been earth,

But the light of that earth was pure.

The journey of the Ascension ended near the Kaaba. During the journey, the bodies of our Prophet were with them, but its soil was luminous. Because the very first thing created by Allah the Almighty is the light of the Lord of the two worlds, His beloved lover and Prophet Muhammad (peace be upon him). Hazrat Muhammad Zahid Qutqu ibn Ibrahim al-Bursawi, in his commentary on the book "Romuzul-Ahodis", translated the blessed hadith that begins with: "Innama buistu khotiman fatihan..." with its explanation as "I am both a prophet who is the last of the prophets and a prophet who was created before Adam (peace be upon him)..." .

In this poem, he describes the heavenly planets (Moon, Atorud, Venus, Mehr, Bahram, Mushtari, Zuhul) one by one, emphasizing that our prophet quickly passed through these planets:

Which country did he enter,

He counted them all.

Having visited each planet, he counted the characteristics of those planets. None of the Turkic mi'rajnames mentioned planets until Navoi. "According to him, it is emphasized that during the mi'raj, our Prophet asked for the sins of his people." In the introduction to "Qutadgu bilig," the planets are described, "but they are not shown in connection with the mi'raj event, but in order to describe the power of the Creator."

He also wrote that he had advanced beyond the twelve constellations (Hamal, Sarv, Jawza, Cancer, Asad, Sunbula, Mezon, Aqrab, Qavs, Jadi, Dalv, Hut):

There was no sky for the gems.

There was a constellation between each corner.

There was no sky for the gems of the sky (a box for precious stones), the prophet passed through each constellation. Literary critic H. Eshonkulov, while reflecting on the images of planets in his monograph "Samovot – ishq mazhari", states: "The seven planets and twelve constellations that we have seen in the spiritual and creative heritage of Alisher Navoi and other artists are celestial symbols with a wide range of applications in classical poetry, which, firstly, serve as active metaphors in their own meaning (celestial bodies), and secondly, to express complex spiritual processes associated with love." However, we see that not only love is expressed in the verses, but also many meanings.

When thinking about the issue of the Ascension, tawhid and wahdat-ul-wujud are also mentioned in many places. Navoi also directly refers to the same issue:

Without finding any trace of my own identity,

Perhaps without finding any trace of my own identity.

He refers to the fact that when our Prophet ascended to a high position during the Ascension, he was in a state of "without finding any trace of my own identity, without finding any trace of my own identity." Because our Prophet completely lost himself and became one with Allah both spiritually and physically. "Wahdat-ul-wujud (unity of being or single being) in other words, the Lord sees Himself in the heart of man. Therefore, the universe is a product of love, and man is the most beloved creature of God."

The poet traditionally ends the last verses of the na't chapter with a spirit of hope for the intercession of our prophet:

Obey the prophets forever,

Hope for your intercession with all your might

If you are so kind to mankind,

No doubt Navoi is also in this position.

The prophets will obey you forever. Because they all hope for your intercession. You are kind to all mankind. Without a doubt Navoi is also hopeful for this kindness.

The second na't of "Sabbai Sayyor" is dedicated to the ascension, and unlike the ascension na'ts in other epics, the poet describes in detail the spiritual journey associated with the seven planets and twelve constellations, in accordance with the content of the work. Naturally, this shows the close connection between the traditional chapter and the plot of the epic "Sabbayi Sayyor" (Seven Planets).

Literature used:

1. Akrom Malik "Hayrat-ul abror text, commentary, prose commentary, dictionary"-T: "Tamaddun"2021.
2. Alisher Navoiy. MAT. 20 volumes. Volume 10: Sabbayi sayyor. - T. "Fan" 1992.
3. Alibek Rustamov "Navoiy's artistic skills" T.:1979
4. Nurboy Jabborov "The master of the Maoniy people" – Tashkent. "Literature" 2021.
5. R. Vohidov. Navoi and theology. "Bukhara" publishing house, 1994.
6. Translation of the meanings of the Holy Quran / Author of translation and annotations Abdulaziz Mansur. - T.: Tashkent Islamic University Publishing House, 2001.

THE THEORY OF RATIONAL EXPECTATIONS: FINANCIAL JARGON IN CAPITAL MARKETS.

MK-524 Group.Umurzoqov Otabek Hasan o'g'li

First year student of Samarqand institute of Economics and Service

Banking and finance faculty

Email: **umurzoqovo140@gmail.com**

Scientific supervisor: **Urozova Nigora Toshmurodovna**

SamIES assistant teacher

Email: **nigoraorozova73@gmail.com**

Annotation: Financial jargon in the capital markets refers to the specialized vocabulary used by professionals (such as investors, traders, analysts, and financial managers) in the buying, selling, and trading of securities. The capital markets, consisting

of both equity markets (stock markets) and debt markets (bond markets), involve complex transactions and instruments that require precise terminology for effective communication. Understanding this jargon is essential for anyone working in or studying capital markets, as it helps in analyzing market conditions, making informed investment decisions, and managing risks. Key concepts include **equity**, representing ownership in companies through stocks, and **bonds**, which are debt instruments used by issuers to raise capital. **Securities** are the broad category of tradable financial assets that encompass both stocks and bonds, along with derivatives such as options and futures. **Yield** represents the return on investment, often in the form of interest from bonds or dividends from stocks. Terms like **liquidity** and describe the ease of trading assets and the price fluctuations, respectively and **bear markets** define market conditions characterized by rising or falling prices, influenced by investor sentiment and economic factors. Additionally, concepts such as **market capitalization** (the value of a company's outstanding shares) and (Initial Public Offering) refer to company valuation and public listing processes. In capital markets, **risk management** is vital for mitigating financial risks, while **arbitrage** exploits price discrepancies across markets for profit. Lastly, **diversification** is a strategy to reduce risk by spreading investments across different assets. Mastery of these terms allows market participants to engage in the capital markets with clarity, ensuring proper decision-making and efficient communication in complex financial environments.

Key words: Capital Markets Equity, Bonds, Securities, Yield, Liquidity, Volatility, Bull Market, Bear Market, Derivatives, Risk Management, Arbitrage, Diversification, Stocks, Debt Instruments, Asset Classes, Portfolio, rading, Hedging, Capital Appreciation, Market Trends, Interest Rates, Credit Rating, Private Equity.

Annotatsiya: Kapital bozorlardagi moliyaviy terminologiya, mutaxassislar (sarmoyadorlar, savdogarlar, tahlilchilar va moliyaviy menejerlar kabi) tomonidan qimmatli qog'ozlar sotib olish, sotish va savdosi bilan bog'liq jarayonlarda ishlatiladigan maxsus so'zlar to'plamidir. Kapital bozorlarida, aksiyalar bozorlarini (kapital bozorlarini) va obligatsiyalar bozorlarini (qarz bozorlarini) o'z ichiga olgan murakkab tranzaksiyalar va vositalar mavjud bo'lib, samarali muloqot uchun aniq terminologiyani talab qiladi. Ushbu terminologiyani tushunish, kapital bozorlarida ishlaydigan yoki o'qiyotgan har qanday kishi uchun zarurdir, chunki bu bozordagi sharoitlarni tahlil qilish, ma'lumotga asoslangan sarmoya qarorlarini qabul qilish va risklarni boshqarishda yordam beradi. Asosiy tushunchalar **aksiyalar** bo'lib, ular kompaniyaga egalik qilishni anglatadi, va **obligatsiyalar** esa qarz mablag'larini yig'ish uchun chiqarilgan moliyaviy vositalardir. **Qimmatli qog'ozlar** - bu savdoga chiqariladigan moliyaviy aktivlarning keng turlarini o'z

ichiga oladi, jumladan aksiyalar, obligatsiyalar va derivativlar (masalan, opsiolar va futures). **Kengayish** esa investitsiya daromadlarini anglatadi, bu ko'pincha obligatsiyalardan olingan foizlar yoki aksiyalardan olingan dividendlar shaklida bo'ladi. **Likvidlik** va **volatillik** kabi atamalar aktivlarni savdoga chiqarishning osonligi va narxlarning o'zgaruvchanligini ifodalaydi. **Bo'ldi bozor** va **bears bozor** atamalari bozor sharoitlarini tasvirlaydi, ular narxlarning o'sishi yoki pasayishi bilan bog'liq bo'lib, investorlardagi kayfiyat va iqtisodiy omillar tomonidan ta'sirlanadi. Shuningdek, **bozor kapitalizatsiyasi** (kompaniyaning aylanma aksiyalarining qiymati) va (Dastlabki Jamoat Taklifi) kompaniyaning bahosi va jamoatga chiqarish jarayonlarini anglatadi. Kapital bozorlarida **risklarni boshqarish** moliyaviy xavflarni kamaytirish uchun juda muhimdir, esa turli bozorlar o'rtasidagi narx farqlaridan foydalangan holda daromad olishni anglatadi. Nihoyat, **diversifikatsiya** strategiyasi, riskni kamaytirish uchun investitsiyalarni turli aktivlarga tarqatishni anglatadi. Ushbu atamalarni bilish, bozor ishtirokchilariga aniq qarorlar qabul qilish va murakkab moliyaviy muhitda samarali muloqot qilish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: apital Bozorlar, Aksiyalar, Obligatsiyalar, Qimmatli Qog'ozlar, Kengayish, Bo'ldi Bozor, Bozor Kapitalizatsiyasi, Dastlabki Jamoat Taklifi, Derivativlar, Risklarni Boshqarish, Arbitraj, Diversifikatsiya, Savdo, Aktiv Taqsimoti, Kredit Reytingi, Obligatsiya Kengayishi, Maxfiy Kapital, Investitsiya

Bonds are debt instruments issued by corporations or governments to raise funds. Investors who purchase bonds are essentially lending money to the issuer in exchange for periodic interest payments and the return of the principal at maturity. Bonds are vital in the fixed-income segment of the market. Derivatives are financial contracts whose value is derived from an underlying asset, such as a stock, bond, or commodity. Common types of derivatives include futures, options, and swaps. Market capitalization is the total value of a company's outstanding shares of stock, calculated by multiplying the stock price by the number of shares. It is a key indicator of a company's size and overall financial health. Every investment in capital markets carries a certain level of risk, which is the potential for losing money.[3;81]

The return refers to the gains or income generated from an investment. Generally, the higher the risk, the higher the potential return (and vice versa). Interest rates are the cost of borrowing money, often expressed as a percentage. They are a crucial tool for monetary policy and can have a profound impact on investment decisions.

A securities exchange is a marketplace where buyers and sellers trade financial instruments like stocks, bonds, and derivatives. Examples include the New York Stock Exchange (NYSE) and the London Stock Exchange (LSE). A credit rating is an assessment of the creditworthiness of a borrower, such as a corporation or government. It reflects the likelihood of defaulting on debt obligations and helps investors make informed decisions.[449;470]. Capital markets are financial markets where long-term debt and equity securities are bought and sold. They provide a platform for businesses, governments, and other entities to raise funds, while offering investors the opportunity to buy and sell securities. The two main components of capital markets are Capital markets play a crucial role in economic development by enabling businesses to access the capital they need to expand, innovate, and create jobs. Companies can raise funds to invest in new projects, technologies, and infrastructure, which drives economic growth and productivity. Capital markets offer a wide array of investment opportunities for individuals, institutional investors, and governments. Through equity (stocks) and debt (bonds) markets, investors can diversify their portfolios, manage risk, and seek returns. This flow of investment into various sectors helps allocate capital. Capital markets provide liquidity, allowing investors to easily buy and sell securities. The ease of trading helps ensure that assets are priced accurately based on supply and demand. This price discovery process enables businesses to raise capital at competitive rates. Capital markets offer various tools for hedging and managing financial risks. Derivatives, such as options and futures, allow businesses and investors to protect themselves against market fluctuations, including currency, interest rate, and commodity price changes. Capital markets are interconnected globally, facilitating the flow of capital across borders. Investors can access markets in different countries, while companies can tap into international pools of capital. This fosters international trade, investments, and economic integration, contributing to global economic growth.[637;654]

Governments also use capital markets to raise funds through the issuance of bonds. These funds can be used for public projects, infrastructure, and other essential services, allowing governments to manage fiscal policy and promote social and economic development. Effective communication in capital markets is crucial for ensuring the smooth functioning of financial systems, supporting investment decisions, and maintaining market integrity. Investors, analysts, and regulators all rely on clear, accurate, and timely information to make informed decisions and safeguard the stability of markets. Here's why effective communication is important for each of these groups: Regular and straightforward communication from companies and market

participants helps build investor confidence. When companies disclose financial results, updates on management, or any potential risks, investors are more likely to trust the markets, which can lead to increased investment and greater liquidity. Capital markets can be volatile, and lack of communication can increase uncertainty.[5;56].

By ensuring clear channels of communication—through earnings reports, investor calls, and regulatory filings—investors can better navigate market. Analysts need access to transparent and standardized financial statements and disclosures to conduct proper due diligence. If communication from companies is unclear or misleading, analysts may be unable to provide accurate assessments, leading to misguided investment strategies or poor market. BlackRock (United States): As the world's largest asset management firm, BlackRock uses English for all its global operations, including investor communications, financial analysis, and reports. Vanguard, a major investment management company, operates in English, particularly for its investment research, fund management, and communications with investors worldwide. Investments (United States): Fidelity, another key player in global asset management, uses English as the primary language for global communication, customer service, and digital platforms. Headquartered in the U.S., AIG operates globally and uses English for all its communications, client services, and insurance products. Bloomberg: A global financial news and data provider, Bloomberg operates entirely in English for its market data, news services, and financial analysis tools used by clients worldwide. Reuters: Reuters is a leading news agency that focuses on global financial news, and it produces all content in English for its international audience of investors and financial professionals. [2;29]

REFERENCES

1. **Black, F., & Scholes, M.** (1973). The Pricing of Options and Corporate Liabilities. *Journal of Political Economy*, (3-81).
2. **Bodie, Z., Kane, A., & Marcus, A. J.** (2014). *Investments* (10th ed.). McGraw-Hill Education.
3. **Damodaran, A.** (2012). *Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset* (3rd ed.). Wiley.
4. **Fabozzi, F. J.** (2017). *Handbook of Fixed Income Securities* (8th ed.). McGraw-Hill Education.

5. Fama, E. F., & French, K. R. (1993). Common Risk Factors in the Returns on Stocks and Bonds. *Journal of Financial Economics*, (3-56).
6. Merton, R. C. (1974). On the Pricing of Corporate Debt: The Risk Structure of Interest Rates. *Journal of Finance*, (2-29).
7. Black, F., & Litterman, R. (1992). Global Portfolio Optimization. *Financial Analysts Journal*, 48(5), 28-43.
8. Sharpe, W. F. (1964). Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk. *Journal of Finance*, (3-29)

ADABIYOT DARSLARINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

*Dospanova Dilara Urakboyevna – Toshkent axborot
texnologiyalari universiteti dotsenti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada adabiyot darslarini samarali o'qitishda mulohazalar (diskussiyalar)ning o'rni va ahamiyati o'rganiladi. Mulohazalar o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, maqolada adabiyot o'qitishda mulohazalarni tashkil etishning innovatsion usullari va o'quvchilarning bilimlarini mustahkamlashda qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar tahlili keltirilgan..

Kalit so'zlar: adabiyot darsi, mulohaza, ijodiy fikrlash, o'quvchilar faolligi, pedagogik texnologiyalar, foydali manbalar, qadriyat, ilm, tarix.

Kirish. Adabiyot fanini o'qitish maqsadi nafaqat o'quvchilarga badiiy asarlarni tushunib o'qitish, balki ularda mustaqil fikrlash, ma'naviy yuksalish va hayotni anglash ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Shu sababli adabiyot darslarida mulohazalar tashkil qilish alohida ahamiyatga ega.

Har qanday jamiyatning taqdiri, unda yashaydigan insonlar tafakkuri va axloqining qandayligi bilan belgilanadi. Jamiyatni nurli kelajak sari yetaklash ham, tubanlik qa'riga tortish ham shunga bog'liq. Shuning uchun ham jamiyat ahli, ayniqsa, o'sib kelayotgan

yosh avlodning ma'naviy va intellektual kamoloti muhim hayotiy masala hisoblanadi. Bu hol butun ta'lim tizimi, undagi darslik hamda metodik qo'llanmalarining shu yo'nalishga solinishini taqozo qiladi. Ular mutaxassis tayorlashga emas, balki sog'lom fikrli va ezgu ma'naviyatli odam shakllantirishga xizmat qilishi lozim. Milliy pedagogika ilmi ham ma'naviy barkamol avlod tarbiyalash yo'llarini tadqiq etmog'i zarur¹⁴.

Asosiy qism. Adabiyot o'qitishning zaruriyati – insonning ma'naviy va intellektual rivojlanishi, milliy o'zlikni anglash, madaniy merosni avlodlarga yetkazish va jamiyatda estetik didni shakllantirish kabi asosiy maqsadlarga erishish uchun muhim ahamiyatga ega. Quyida uning asosiy zaruriyatlari haqida tahlil beramiz:

- 1. Ma'naviy kamolot** – adabiyot o'qitish orqali shaxsda axloqiy qadriyatlar, mehr-oqibat, insonparvarlik va vatanparvarlik kabi sifatlar shakllanadi. Tarixiy asarlar milliy o'zlikni anglashga, zamonaviy asarlar esa hozirgi davrning dolzarb masalalarini tushunishga yordam beradi.
- 2. Til va ifoda madaniyatini rivojlantirish** – adabiyot til madaniyatini rivojlantirishning eng samarali vositasidir. Adabiy asarlarni o'qib, o'quvchilar so'z boyligini oshiradi, go'zal va ravon fikrlashni o'rganadi, nutq madaniyatini shakllantiradi.
- 3. Dunyoqarashni kengaytirish** – adabiyot inson dunyoqarashini kengaytiradi, turli hayotiy masalalar va insoniy munosabatlarga chuqur yondashuvni shakllantiradi. Bu esa yosh avlodni ilm-fanga va ijodkorlikka rag'batlantiradi.
- 4. Tarixiy va madaniy merosni saqlash** – adabiyot darslari o'quvchilarga milliy tarix va madaniyatni o'rganish, qadrlash imkoniyatini beradi. Buyuk shoirlar va yozuvchilarning ijodi orqali madaniy merosni avlodlarga yetkazish – adabiyot o'qitishning asosiy maqsadlaridan biridir.
- 5. Shaxsiy ehtiyojlarni qondirish** – adabiyot o'quvchilarda go'zallikni his qilish, estetik didni shakllantirish va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun maydon yaratadi. Har bir insonning hayotiy maqsadlari va qiziqishlariga mos keladigan asarlar orqali o'z ehtiyojlarini qondirish imkoniyati mavjud.
- 6. Kreativ fikrlashni shakllantirish** – adabiyot fikrlash va ijod qilishni o'rgatadi. O'quvchilar asarlarni tahlil qilish, mantiqiy xulosalar chiqarish va muallifning g'oyalarini anglash orqali kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Adabiyot darslari orqali insonda nafaqat bilim, balki hissiyot va estetik didning uyg'unligi shakllanadi. Shu sababli, adabiyot o'qitish ta'lim tizimining ajralmas va muhim qismidir.

¹⁴Muhammad Yasin Eldash, Razia Sadri Sarepul ADABIYOT O'QITISHDA MUSTAQIL FIKRLASHNING AHAMIYATI // Academic research in educational sciences. 2023. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/adabiyot-o-qitishda-mustaqil-fikrlashning-ahamiyati> (дата обращения: 28.11.2024).

Xulosa. Adabiyot darslarini o'qitishda mulohazalar o'quvchilarning faolligini oshirish, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Ushbu metodlarni tizimli ravishda joriy etish orqali darslarning samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Adabiyot darslarini o'qitishda informatika vositalari, aynan veb texnologiyalardan foydalanish ushbu darslarni o'zlashtirilishi darajasini o'stiradi. O'quvchilar uchun mavzuni tushunish va mavzugi har bir ma'lumotni qabul qilish samaradorligini oshiradi¹⁵.

Adabiyot o'qitish jarayonida o'quvchi tafakkuri mustaqilligiga erishish uchun o'qituvchidan o'quvchilarni darslikda berilgan tushuncha-yu xulosalarning qanchalik to'g'riligini tekshirish va dalillashga, bu yo'lda eng qulay usul va metodlardan foydalanishni o'rgatishga, har bir narsa-hodisa yuzasidan mustaqil fikr yuritishga, vaziyatga ijodiy yondashishga, birovlariga, hattoki o'qituvchisiga ham, yoqishyoqmasligidan qat'i nazar, o'z fikrini aytishga o'rgatish kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. www.ziyounet.uz.
2. ADABIYOT O'QITISH METODIKASINING ASOSIY TAMOIYILLARI. (2024). "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 2(5), 399-402. <https://universalpublishings.com/index.php/itftdm/article/view/5791>
3. <https://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/download/15793/11370/11147>.
4. Mavlyanova Shahodat Djambulovna ADABIYOT FANINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARI // Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. 2022. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/adabiyot-fanini-o-qitishda-interfaol-usullari> (дата обращения: 28.11.2024).

¹⁵Mavlyanova Shahodat Djambulovna ADABIYOT FANINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARI // Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. 2022. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/adabiyot-fanini-o-qitishda-interfaol-usullari> (дата обращения: 28.11.2024).

METHODOLOGY OF TEACHING THE UZBEK LANGUAGE IN RUSSIAN GROUPS

Turdibekova Risolat Shermatovna

Senior Lecturer in the Department of Uzbek Language and Literature at Tashkent
Institute of Architecture and Construction

ANNOTATION

Uzbekistan's linguistic landscape is shaped by the political and historical events of the 20th century. While Uzbek is the dominant native language, spoken by roughly 80% of the population (mostly ethnic Uzbeks), the remaining 20% speak dozens of other languages. Russian is a prominent native language for a significant portion of the population and frequently serves as a second, third, or foreign language for many non-Russian speakers. The status of both Uzbek and Russian has evolved significantly throughout the 20th and 21st centuries.

Key words: *Family communication, Altaic family, Indo-European, Slavic roots, communicative competence, linguistic content;*

Most of Uzbekistan's languages belong to two major language families: the Turkic branch of the Altaic family and the Indo-European family. Turkic languages, including Uzbek, Karakalpak, Kazakh, Turkmen, Uyghur, Kyrgyz, and Azerbaijani, are spoken by

over 85% of the population. Among Indo-European languages, Russian and Tajik are most prevalent, with English increasingly used and gaining popularity as a foreign language.

The functionality of languages in Uzbekistan traditionally varies depending on the context. While Russian is widely used in daily life, family communication, and business, far more people use it than consider it their native tongue. Conversely, many minority languages (Tajik, Kazakh, Karakalpak, etc.) are primarily used within families and have limited presence in business and public life.

The vocabularies of Uzbek and Russian differ fundamentally because they belong to distinct language families. While Uzbek is often classified typologically within the Altaic family by many linguists, its genetic origins lie within the Turkic languages, forming a separate family. Common Turkic and Uzbek words form the core of its lexicon. In contrast, Russian is both typologically and genetically part of the Indo-European family's Slavic branch, its vocabulary based on common Slavic and Old East Slavic roots.

According to recent statistics, loanwords from Russian and other languages that have entered Uzbek through Russian constitute around 50% of modern Uzbek literary vocabulary. Russian international words are actively used in scientific and technical literature, as well as in everyday speech.

A special textbook has been created for non-Uzbek speakers to learn Uzbek as a foreign language.

Uzbek Language Now Taught as a Foreign Language in Russian-Medium Schools.

To address the challenges faced by non-Uzbek students, a specialized textbook has been developed to teach Uzbek as a foreign language. Previously, Uzbek was taught as a native language in all schools, causing difficulties for these students.

Starting from the 2021-2022 academic year, Uzbek will be taught as a foreign language in classes where the medium of instruction is not Uzbek. The new textbook has been developed based on the national curriculum and will be implemented in schools.

Since independence, Uzbekistan has prioritized education, particularly focusing on teaching the state language (Uzbek) in non-Uzbek speaking groups, fulfilling a key requirement of the State Language Law. Given Uzbekistan's diverse population (over 130 nationalities), respecting national traditions, cultures, and native languages is paramount. The inclusion of "Uzbek language" in the state's official dictionary reinforces the language's importance and prestige, significantly elevating its status.

To fulfill its constitutional duties, Uzbekistan's education system will incorporate instruction in seven languages. Simultaneously, non-Uzbek speaking students will receive native language instruction alongside Uzbek, the state language. This initiative implements the requirements of the Constitution and the State Language Law. The introduction of Uzbek as a subject in schools using other languages of instruction is guided by the national education standards, which have defined clear learning objectives and competencies.

The curriculum specifies the linguistic content, grammatical knowledge, and skills to be developed, including accurate pronunciation, spelling, morphology, vocabulary selection, and the ability to construct grammatically correct and stylistically appropriate sentences. The use of the literary language's expressive potential is also emphasized.

To achieve these goals, Uzbek language textbooks integrate grammatical explanations with literary texts to foster communicative competence. Biographical information about Uzbek poets and writers is also included. Exposure to rich examples of Uzbek literature enhances students' speaking skills and broadens their knowledge, developing both linguistic and communicative competence. In non-Uzbek language schools, the objective is to teach students the Uzbek language.

The curriculum aims to develop students' communicative competence in Uzbek by enabling them to apply their knowledge in everyday and professional settings. It also focuses on building linguistic competence through written and oral fluency. Finally, it emphasizes the development of independent learning skills, enabling students to apply their knowledge and abilities in diverse situations.

This essay, which uses Russian as the language of instruction, focuses on teaching students about the life and works of Abdulla Oripov, a celebrated Uzbek poet and national hero. We offer recommendations on effective teaching methods to develop student competence. Oripov's unique poetic style and powerful words are widely appreciated, notably his authorship of the Uzbek national anthem. Non-Uzbek speaking students, particularly those in Russian-language classes, encounter Oripov's work primarily through excerpts in Uzbek language textbooks, most notably the 10th-grade textbook.

Only one hour was allocated to covering Abdulla Oripov's life and work, which proved insufficient to fully explore the topic. A teacher's pedagogical skills and subject knowledge are crucial for providing a richer, more comprehensive understanding. Simply lecturing or presenting dry theoretical information is inadequate for today's inquisitive and visually-oriented students. Therefore, the teaching methods employed were key to effectively conveying the material.

Here are some innovative teaching methods we suggest for this topic:

1. **Picture Puzzle Method:** This reinforcement technique, suitable for 10th graders navigating adolescence, involves students identifying Oripov's poems based on images. For example, images of a fish, a pond, and a gold coin would represent his poem "Golden Fish".

2. **Rapid Question and Answer Method:** This method is ideal for the review and homework sections of the lesson, helping to solidify the material learned in the main part of the lesson.

3. **Project Method:** To address the limited information and class time dedicated to this topic in the textbook, we propose using a project-based approach in the lesson's concluding

section. This method encourages independent learning and research, motivating students to delve deeper into Oripov's life and work. The teacher introduces a compelling topic, and students then divide into groups, each led by a captain.

3. Project Method: To address the limited information and class time dedicated to this topic in the textbook, we propose using a project-based approach in the lesson's concluding section. This method encourages independent learning and research, motivating students to delve deeper into Oripov's life and work. The teacher introduces a compelling topic, and students then divide into groups, each led by a captain.

The teaching methods described above reflect an innovative approach that not only enhances students' conversational skills but also fosters independent research and critical thinking. However, successful implementation depends on the teacher's skill in selecting and applying these methods appropriately and addressing any challenges that arise. The methods encourage active student participation and effective communication between teacher and student, promoting a dynamic learning environment.

REFERENCES

1. <https://www.goldenpages.uz/uz/abiturient/speciality/60111601/2022/>
2. <https://mt.lyceum.uz/courses/view/700>
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/ta-lim-rus-tilida-olib-boriladigan-guruxlarda-o-zbek-tili-fani-o-qitish-metodikasi>
4. <https://abt.uz/university/specialty/46254>

EMOTIONAL DETERMINANTS OF STUDENT MOTIVATION

Nazarova Dilnora Ravshanbek qizi
Aniq va Ijtimoiy Fanlar Universiteti
Psychology 2nd-year Student
Phone: +998911932276

Annotatsiya

O'quvchilar o'quv motivi ta'lim jarayonining markaziy jihatiga aylangan va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Motivatsiya, ayniqsa, emotsional jihatlar, o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan munosabatini shakllantiradi va ularning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshiradi. O'quvchilarning o'quv motivining emotsional determinantlari ularning muvaffaqiyatiga va o'qish faoliyatiga bo'lgan yondashuvini belgilaydi. Ushbu maqolada o'quvchilar o'quv motivining emotsional determinantlari tahlil qilinadi, ular ta'limda qanday rol o'ynashi va o'quvchilarning shaxsiy va akademik rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: o'quv motivi, shaxsiy rivojlanish, emotsional determinant.

Абстрактный

Учебная мотивация студентов стала центральным аспектом образовательного процесса и служит повышению качества образования. Мотивация, особенно эмоциональный аспект, формирует отношение учащихся к учебе и повышает их интерес к учебе. Эмоциональные детерминанты учебной мотивации студентов определяют их подход к успеху и учебной деятельности. В данной статье анализируются эмоциональные детерминанты учебной мотивации студентов, показано, какую роль они играют в образовании и влияют на личностное и академическое развитие студентов.

Ключевые слова: учебная мотивация, развитие личности, эмоциональная детерминанта.

Abstract

Student learning motivation has become a central aspect of the educational process and serves to improve the quality of education. Motivation, especially emotional aspects, shape students' attitudes towards learning and increase their interest in learning. Emotional determinants of students' learning motivation determine their approach to success and learning activities. This article analyzes the emotional determinants of students' learning motivation, shows how they play a role in education and influence the personal and academic development of students.

Key words: educational motivation, personal development, emotional determinant.

Introduction

The emotional determinants of student motivation are factors that shape students' emotional attitudes towards the learning process and influence their motivation for academic activities. Motivation, particularly when linked to emotional components, can either encourage students to engage in learning or, conversely, lead to disengagement.

Emotional determinants, such as emotional responses to students' interest in learning, successes, and failures, reflect how prepared and eager students are to engage in the learning process.

Methodology

There are various theories and studies to understand student motivation. The "Self-Determination Theory" developed by Deci and Ryan (2000) explores both intrinsic and extrinsic factors of motivation. According to their theory, students' intrinsic motivation defines their emotional interest in academic activities. Additionally, B. Weiner's (1985) "Attribution Theory" allows for the analysis of emotional responses related to students' successes and failures. Research by Shaharomova (2016), Tursunov (2019), and Xorazmov (2020) on emotional intelligence is also important for understanding emotional determinants of student motivation. Their studies help to identify motivational aspects of students' emotional responses to success and failure in their academic activities. This study used experimental and survey methods to identify emotional determinants of student motivation. 100 students participated in the research, and they were provided with questionnaires consisting of 20 questions related to motivation and emotional aspects. The questions aimed to measure students' emotional attitudes toward their academic activities, motivation levels, and emotional responses to success. Based on the results of the questionnaires, the emotional determinants of students and their impact on motivational activities were analyzed.

Results

The results of the study indicate that emotional determinants of student motivation are based on several factors. First and foremost, students' positive emotional responses to academic activities increase motivation. Students' emotional attitudes toward their academic activities are closely linked to their interest in learning and active participation. Emotional responses to failures (such as frustration or negative self-feelings) lead to a decrease in motivation. Additionally, students' ability to self-awareness and manage their emotions during the learning process plays a significant role. Furthermore, students showed

that teachers' encouragement and recognition of academic successes are positive emotional determinants of motivation. High self-esteem, academic achievements, and positive relationships also enhance motivation. Students' positive emotional attitudes toward learning also help them maintain personal growth and sustain interest in their studies.

Discussion

Understanding the emotional determinants of student motivation is crucial for improving the effectiveness of the educational process. The study results highlight the need to consider students' emotional attitudes toward academic activities. Encouraging students, developing their self-awareness, and managing their emotional responses to success can help boost motivation. Emotional support for students in education, with teachers maintaining a positive attitude and recognizing their achievements, can significantly enhance students' motivation. Students' personal development and approach to academic activities remain central factors in the educational process.

Conclusion

The emotional determinants of student motivation play a significant role in the educational process. Students' positive emotional attitudes toward learning lead to an increase in motivation levels. Educators and the education system should implement approaches that consider emotional determinants, promoting students' academic activities and improving their emotional well-being. This will assist students in developing self-awareness and achieving success in the learning process.

References

1. Shaharomova, N. (2016). "The role of emotional determinants in enhancing student motivation."
2. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). "Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being."
3. Xorazmov, A. (2020). "Emotional intelligence and student motivation."
4. Pekh, E. V. (2017). "Emotional approaches in motivating students."

5. Tursunov, D. (2019). "The influence of motivation and emotional states on students' learning activities."

IQTISODIY TARBIYA.

Sattorov Ravshan Tojiddinovich

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Iqtisodiy tarbiya, jamiyatning iqtisodiy bilimni oshirish, va yurtdoshlar o'rtasida iqtisodiy ongni rivojlantirish maqsadida zarur bo'lgan jarayondir. Ushbu maqolada iqtisodiy tarbiyaning o'ziga xos xususiyatlari, zamonaviy muammolari va uning ijtimoiy hayotdagi ahamiyati to'g'risida batafsil ma'lumot beriladi.

Kalit soʻzlar: Iqtisodiy tarbiya, Iqtisodiy bilim, Davlat siyosati, Ta'lim tizimi, Ijtimoiy ong

АБСТРАКТНЫЙ:

Экономическое образование является необходимым процессом для повышения

экономических знаний общества и развития экономического сознания соотечественников. В данной статье представлена подробная информация об особенностях экономического образования, современных проблемах и его значении в общественной жизни.

Ключевые слова: Экономическое образование, Экономические знания, Государственная политика, Система образования, Общественное сознание

ABSTRACT:

Economic education is a necessary process in order to increase the economic knowledge of society and develop economic consciousness among compatriots. This article provides detailed information about the characteristics of economic education, modern problems and its importance in social life.

Key words: Economic education, Economic knowledge, State policy, Education system, Social consciousness

Kirish

Iqtisodiy tarbiya jamiyatning iqtisodiy ko'nikmalarini oshirishda, ijtimoiy ongning shakllantirishda va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. U o'quvchilarga iqtisodiy jarayonlarni tushunishga yordam berish bilan birga, kelajakda iqtisodiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan bilimlarni beradi.

Iqtisodiy tarbiyaning asosiy maqsadlaridan biri fuqarolarni iqtisodiy bozorga tayyorgarlik ko'rishdir. Bunga iqtisodiy bilimlarni kengaytirish, tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirish kiradi.

Iqtisodiy tarbiyaning asosiy jihatlari

1. Iqtisodiy bilimlarning oshirilishi: Iqtisodiy tarbiya sifatida iqtisodiy nazariyalar, tushunchalar va amaliy ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. O'quvchilar iqtisodiy faoliyatning asosiy jihatlari, mablag'larni taqsimlash va xarajatlarni boshqarishni o'rganadilar.
2. Davlat siyosati va ta'lim tizimi: Iqtisodiy tarbiyaning muhim elementlaridan biri davlatning ta'limga bo'lgan siyosati hisoblanadi. Davlat mazkur jihatni qo'llab-quvvatlash orqali fuqarolarning iqtisodiy bilimlarini oshirishga intiladi.

3. Ijtimoiy ongini rivojlantirish: Iqtisodiy tarbiya orqali shaxs va jamiyatning ijtimoiy mas'uliyatini oshirishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, iqtisodiy barqarorlik va rivojlanishga olib keladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 26-martdagi "Iqtisodiyotni rivojlantirish va kambag'allikni qisqartirishga oid davlat siyosatini tubdan yangilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5975-son Farmoni ijrosini ta'minlash, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi (keyingi o'rinlarda — vazirlik) hamda uning tizimidagi tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etish maqsadida:

1. Quyidagilar:

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligining tashkiliy tuzilmasi 1-ilovaga muvofiq;

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligining markaziy apparati tuzilmasi 2-ilovaga muvofiq;

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi to'g'risida nizom 3-ilovaga muvofiq;

Qoraqalpog'iston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligining tuzilmasi, shuningdek, viloyatlar Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish bosh boshqarmalarining hamda tumanlar (shaharlar) Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish bo'limlari namunaviy tuzilmalari 4, 4a, 4b va 4v-ilovalarga muvofiq;

Qoraqalpog'iston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi, viloyatlar Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish bosh boshqarmalari boshqaruv xodimlarining umumiy cheklangan soni 5-ilovaga muvofiq;

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi markaziy apparati, Qoraqalpog'iston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi, viloyatlar Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish bosh boshqarmalari hamda tumanlar (shaharlar) Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish bo'limlari xodimlari mehnatiga haq to'lash razryadlari 6, 6a va 6b-ilovalarga muvofiq;

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi huzuridagi Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti tuzilmasi 7-ilovaga muvofiq;

O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi huzuridagi Tarmoq bozorlari va ishlab chiqarishda mehnat unumdorligi tadqiqotlari markazi tuzilmasi 8-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

Toshkent shahar hokimligi Toshkent shahar iqtisodiyot va hududlarni kompleks rivojlantirish bosh boshqarmasi hamda tumanlarning iqtisodiyot va hududlarni kompleks rivojlantirish bo‘limlarining amaldagi nomini, tashkiliy tuzilmasi va shtat birliklari sonini ushbu qaror talablariga muvofiqlashtirish choralarini ko‘rsin.

2. Belgilansinki:

vazirlik markaziy apparati boshqaruv xodimlarining cheklangan soni 298 tani tashkil etadi. Bunda, vazirlik va uning quyi tizimi tashkilotlarining boshqaruv xodimlari cheklangan sonini oshirish vazirlik huzuridagi Urbanizatsiya agentligini tugatish hamda O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasining, shuningdek, ularning hududiy bo‘linmalari xodimlari sonini qisqartirish hisobiga amalga oshiriladi;

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisining, viloyatlar va Toshkent shahar hamda tumanlar (shaharlar) hokimlarining moliya-iqtisodiyot va kambag‘allikni qisqartirish masalalari bo‘yicha birinchi o‘rinbosarlari bir vaqtning o‘zida Qoraqalpog‘iston Respublikasi iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vaziri, viloyatlar va Toshkent shahar Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish bosh boshqarmalari hamda tumanlar (shaharlar) Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish bo‘limlari boshlig‘i hisoblanadi;

O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi huzuridagi Tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi, Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti (keyingi o‘rinlarda — Institut), Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi, Tarmoq bozorlari va ishlab chiqarishda mehnat unumdorligi markazi, Ma‘muriy binolardan foydalanish boshqarmasi xodimlariga vazirlik markaziy apparati xodimlari uchun belgilangan mehnatga haq to‘lash, moddiy rag‘batlantirish, tibbiy xizmat, transport ta‘minoti va ijtimoiy himoya shartlari tatbiq etiladi, shuningdek, ularga ko‘p yillik xizmatlari uchun ustama to‘lovlari davlat budjeti mablag‘lari hisobidan amalga oshiriladi;

Keyingi tahrirga qarang.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi, viloyatlar Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish bosh boshqarmalari, tumanlar (shaharlar) Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish bo‘limlari xodimlariga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-yanvardagi “Davlat boshqaruvi hududiy organlari faoliyatini yanada takomillashtirish va xodimlarini moddiy

rag‘batlantirishni kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2722-son qarori 1-bandida nazarda tutilgan mehnatga haq to‘lash shartlari tatbiq etiladi;

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi, viloyatlar Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish bosh boshqarmalari, tumanlar (shaharlar) Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish bo‘limlarining joriy ta‘minoti va ular faoliyatini, shuningdek, xodimlariga ko‘p yillik xizmatlari uchun to‘lovlarni moliyalashtirish Qoraqalpog‘iston Respublikasining respublika budjeti va viloyatlarning mahalliy budjetlari hisobidan amalga oshiriladi;

Institut hamda Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi direktorlari maqomi va mehnatga haq to‘lash shartlari, tibbiy va transport ta‘minoti sharoitlari bo‘yicha vazir o‘rinbosariga tenglashtiriladi;

Institut xodimlariga transport va ovqatlanish xarajatlari uchun har oylik to‘lovlar hamda bayramlar munosabati bilan mukofot pullari vazirlikning budjetdan tashqari mablag‘lari hisobidan to‘lanadi;

vazirlik, uning markaziy apparati va tasarrufidagi tashkilotlar rahbarlari respublika darajasidagi, vazirlikning hududiy bo‘linmalari rahbarlari hudud darajasidagi davlat ulushiga ega xo‘jalik jamiyatlari kuzatuv kengashlarining a‘zolari sifatida belgilangan tartibda ishtirok etishi mumkin;

vazirlik va uning quyi tizimi tashkilotlari xodimlarini faoliyat yo‘nalishiga xos bo‘lmagan ishlarga jalb qilishga yo‘l qo‘yilmaydi.

4. Vazirlik tegishli vazirlik va idoralar bilan birgalikda qarorning 9-ilovasiga muvofiq iqtisodiyotni bozor mexanizmlariga o‘tkazishdagi fundamental masalalar va nomutanosibliklarni bartaraf etish, boshlangan islohotlarni mantiqiy davom ettirish, navbatdagi islohotlarga zamin yaratish borasida birinchi navbatda amalga oshiriladigan chora-tadbirlarning “Yo‘l xaritasi” ijrosini o‘z vaqtida va sifatli ta‘minlasin;

5. O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi, Savdo-sanoat palatasi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari bilan birgalikda bir oy muddatda kambag‘al va ishsiz aholini, ayniqsa, xotin-qizlar va yoshlarni tadbirkorlikka keng jalb qilish, mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga o‘qitishga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida qaror loyihasini Vazirlar Mahkamasiga kiritсин. Bunda:

kambag‘al, ishsiz fuqarolarni kasb-hunarga va tadbirkorlikka o‘qitishni mahalla, tuman (shahar) va hudud markazlari darajasida “mahallada kasb-hunarga o‘qitish maskanlari —

tuman kasb-hunarga o'qitish markazlari — hudud “Ishga marhamat” monomarkazlari” mexanizmi asosida amalga oshirish;

“mahallada kasb-hunarga o'qitish maskanlari”ni Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi tizimidagi o'quv markazlarining filiallari (bo'linmalari) sifatida tashkil etish, shuningdek, ishsiz fuqarolar, ayniqsa yoshlar va xotin-qizlarni o'qitish bilan bog'liq xarajatlarni Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi hisobidan moliyalashtirish tartibi;

2020-yil 1-iyulga qadar har bir hududda kamida bittadan “Eng yaxshi kasbga tayyorlash dasturi” bo'yicha nodavlat tashkilotlari o'rtasida tanlov o'tkazish, tanlov g'oliblariga o'z ishini tashkil qilish uchun Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasidan grant ajratish tartibi;

nodavlat o'quv markazlari va kasb-hunar ta'limi tizimi bitiruvchilarining kasbiy malakasini “world skills” (“world skills”) xalqaro standartlari asosida baholash tizimini joriy etish;

2020-yil 1-oktabrga qadar har bir hududda kamida bittadan “Ishga marhamat” monomarkazlari yoki kasb-hunarga tayyorlash markazlarini tashkil etish;

2020-yil 1-iyunga qadar O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi va Moliya vazirligi bilan birgalikda Rossiya Federatsiyasining o'zbekistonlik mehnat migrantlari eng ko'p faoliyat yuritayotgan hududlarini aniqlab, dastlabki bosqichda kamida beshta shaharda migrantlarni kasbga o'qitish va rus tilini o'rgatishni tashkil etish hamda kelgusida ushbu ishlar qamrovi va ko'lamini kengaytirish nazarda tutilsin.

6. Vazirlik, Moliya vazirligi, Moliya vazirligining budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi, Davlat statistika qo'mitasi va Institutning budjetdan tashqari mablag'lari to'liq safarbar etilganligini hisobga olgan holda, ushbu tashkilotlarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish ishlari Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasining qo'shimcha daromadlari va respublika budjeti hisobidan moliyalashtirilsin.

7. Vazirlik markaziy apparati Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 45a-uy manzilida hamda Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi Toshkent shahri, Mirobod tumani, Mirobod ko'chasi, 25-uy manzilida joylashtirilsin.

O'zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi Toshkent shahar hokimligi bilan birgalikda ikki hafta muddatda vazirlik tasarrufidagi tashkilotlarning barcha qulayliklarga ega bo'lgan binolarda joylashtirilishini, shuningdek, zarur hollarda,

ularga davlat mulki obyektlarini operativ boshqaruv huquqi asosida bepul berilishini ta'minlasin.

Institut Toshkent shahri, Xadra massivi, 33-uy manzilidagi bino-inshootlarni ularga tutashgan yer maydoni bilan operativ boshqaruv huquqi asosida bepul qabul qilib olgan holda, rekonstruksiya qilish va jihozlash ishlari yakunlangandan so'ng joylashtirilsin.

8. Institut huzuridagi "Iqtisodiyot: tahlillar va prognozlar" jurnali" tahririyati" davlat unitar korxonasi tugatilsin hamda korxonaga yuklatilgan vazifalar va jurnalni chop qilishni tashkil etish ishlari Institut tarkibida tuzilgan tahririy-nashriyot bo'limiga yuklatilsin.

Qayd etilsinki, jurnalni chop etish bilan bog'liq xarajatlar Davlat budjeti, Institutning budjetdan tashqari hamda xo'jalik faoliyatidan tushgan mablag'lari va qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan moliyalashtiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi vazirlik buyurtmanomasiga muvofiq Institutga nashriyot uskuna-jihozlari xarid qilish va faoliyatini yo'lga qo'yish uchun zaruriy miqdordagi grant mablag'lari ajratsin.

9. Vazirlik tegishli vazirlik va idoralar bilan birgalikda:

vazirlik huzurida yangi tashkil etilgan, qayta tashkil etilgan va uning tizimiga kiritilgan tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etish, ularning Nizomlarini tasdiqlash, barcha qulaylik va sharoitlarga ega bo'lgan binolarga beg'araz joylashtirish, moddiy-texnika bazasini yaratish va boshqa tashkiliy-texnik masalalarni hal etishni ta'minlasin;

vazirlik markaziy apparati hamda vazirlik huzurida yangi tashkil etilgan, qayta tashkil etilgan va uning tizimiga kiritilgan tashkilotlarning shtat jadvallarini ikki hafta muddatda tasdiqlasin hamda ularning malakali kadrlar bilan to'ldirilishini ta'minlasin;

bir oy muddatda qonun hujjatlariga mazkur qarordan kelib chiqadigan o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risida Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritsin;

bir oy muddatda o'zlari qabul qilgan normativ-huquqiy va boshqa hujjatlarni mazkur qarorga muvofiqlashtirsin.

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining va Hukumatining ayrim qarorlariga 10-ilovaga muvofiq o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilsin.

11. Mazkur qarorning ijrosini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A.N. Aripov va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maslahatchisi R.A. Gulyamov zimmasiga yuklansin.

Foydalanuvchi adabyotlar:

1. Asimov, F. "Iqtisodiy tarbiya: nazariya va amaliyot", 2021.
2. Abdullaeva, N. "Iqtisodiy bilimlarni oshirish yo'nalishlari", "O'zbekiston ta'limi", 2023.
3. OECD, "Economic Education: A Key to Sustainable Development", 2022.
4. <https://lex.uz/en/docs/-4776766?ONDATE=28.12.2020>

TA'LIM METODLARI VA VOSITALARI

Jumayev Shohruh Alimardon o'g'li

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Ta'lim metodlari va vositalari – ta'lim jarayoni samaradorligini ta'minlovchi asosiy unsurlardir. Ushbu tezzisda ta'lim metodlarini tahlil qilish va ularning ta'lim jarayonida

qo'llanilishiga e'tibor qaratiladi. Ta'limda qo'llaniladigan turli metod va vositalar haqida fikr yuritilib, ularga misollar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Ta'lim metodlari, Ta'lim vositalari, Pedagogika, Interaktiv ta'lim, Ta'lim jarayoni

АБСТРАКТНЫЙ:

Образовательные методы и средства являются основными элементами, обеспечивающими эффективность образовательного процесса. Данная диссертация посвящена анализу образовательных методов и их использованию в образовательном процессе. Обсуждаются различные методы и инструменты, используемые в образовании, и приводятся примеры.

Ключевые слова: Методы обучения, Средства обучения, Педагогика, Интерактивное образование, Образовательный процесс

ABSTRACT:

Educational methods and tools are the main elements that ensure the effectiveness of the educational process. This thesis focuses on the analysis of educational methods and their use in the educational process. Various methods and tools used in education are discussed and examples are given.

Key words: Educational methods, Educational tools, Pedagogy, Interactive education, Educational process

Kirish

Ta'lim metodlari va vositalari zamonaviy pedagogika fanining ajralmas qismini tashkil etadi. Har bir metod o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ta'lim jarayonida o'zaro bog'langan turli faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Ta'lim metodlari o'quvchilarning bilim olish jarayonini samarali amalga oshirishga yordam beradi. Ushbu tezzisda turli ta'lim metodlari va vositalarining tavsifi, ularning afzalliklari va kamchiliklari haqida fikrlar bayon etiladi.

Ta'lim berish, har bir mavzuning magzini talabalar ongiga yetkazish maxorati o'kituvchidan ko'p izlanishni, ko'p mutola kilishni talab kiladi. Bilim ummoniga boy bo'lgan ustozgina mavzuni magzini talabalar ongiga moxirona yetkaza oladi. Mavzuning maksadiga karab, ta'lim metodlarini tanlay biladi.

Ta'lim metodlaridan okilona foydalanib, ilmiy dars o'tish, o'kuvchilarni xayotda o'z o'rnini topishga, ongning shakllanishiga katta asos bo'lib xizmat kiladi. O'kituvchining ma'lum fan ilmini o'kuvchilar ongiga yetkaza olish maxorati, shu o'kuvchilarni bo'lgusi xayot yo'llarini tanlashda muxim ahamiyatga ega. Oldin bayon kilganimizdek, ta'limning moxiyati inson kamolotini shakllantirishga xizmat kiladi. Ta'lim metodi ta'limning

maksadi va vazifalariga bog'lik. Metodlar o'kuvchilarning yoshiga, ta'limning mazmuniga va funksiyasiga karab tanlanadi. O'kituvchi o'zining shaxsiy sifatleri: komilligi bilan talabalarga o'rnak bo'lishi, ta'limiy maksad bilan tarbiyaviy maksad mutanosibligi, fan asoslari va goyalarini chukur bilishi bilan talabalarga o'rnak bo'lishi talab kilinadi.

Bunday o'kituvchilardan bilim olayotgan talabalar nimani bilish kerak ekanligini idrok kilib beradilar. Nazariy bilimlar amaliyotga ko'chirilganda, uni anik his kilib, tasavvur kilib o'zlari amalda bajaradilar, masalalar yechadilar. (Iktisodiy, matematik, pedagogik. So'ngra bilimlari moyiyatini tushunib oladilar. Shu mavzu bo'yicha anik ko'nikmaga ega bo'ladilar. Shu asnoda boshka fanlardan ham bilim olish va amaliy mashg'ulotlar evaziga ularda ko'nikmalari boyib boradi.

Talabalar o'zlashtirib olgan bilimlarini imkoniyatlariga karab sekin-asta amaliyotga ko'llay boshlaydilar. Talabalar bilan bo'lgan mulokotda, ularga bilim berish jarayonida o'kituvchi ta'lim-tarbiya jarayonini samarali boshkarishi lozim. Ta'lim-tarbiya jarayoni uzviy jarayondir. Ta'lim berish jarayonida tarbiyalayotganligimizni unutmasligimiz lozim. Suxandonlik, kinoyasiz so'zlash, o'kituvchiga xos kiyinish etikasi, fikrni erkin bayon kilish va uni tamasiz yetkaza olish xususiyatlari o'kuvchilar uchun amaliy ko'rgazma ekanligini unutmaslik kerak. Ta'lim berishda o'kitish metodlari asosiy o'rinni egallaydi.

Metod - yunoncha atama bo'lib, aynan nimagadir yo'l degan ma'noni anglatadi, ya'ni maksadga erishish yo'lini bildiradi. Metodlar (usullar)ni har kanday muammoni (maksadni) uzatish va kabul kilish harakteriga karab kuyidagi turlarga ajratish mumkin:

So'z orkali ifodalanadigan metod;

Ko'rgazmali metod;

Amaliy metod.

Ta'lim mazmunini o'zlashtirishda o'kuvchilarning bilim saviyasi, o'zlashtirish kobiliyati, ta'lim manbai, didaktik vazifalarga karab, munosib ravishda kuyidagi metodlar ko'llaniladi:

- o'kitishning ma'ruza (suxbat) metodi;
- o'kitishning amaliy ishlar metodi.
- Laboratoriya ishlar metodi.
- Mustakil ishlar metodi.
- Muammoli evristik modellashtirish metodi.
- Ilmiy tadjikot metodlari.

- O'kitishning muammoli-izlanish va reproduktiv metodi.
- O'kitishning induktiv va diduktiv metodi.
- o'kitishning nazorat va o'z-o'zini nazorat kilish metodi.

Metodlar kuyidagi guruxchalarni o'z ichiga oladi:

Birinchi gurux metodlari: – so'z orkali uzatish va informatsiyani eshitish orkali kabul kilish metodlari (ogzaki metodlar: xikoya, ma'ruza, suxbat va boshkalar).

Ikkinchi gurux metodlari: – o'kuv informatsiyasini ko'rgazmali uzatish va ko'rish orkali kabul kilish metodlari (ko'rgazmali metod, tasviriy namoyish kilish va boshkalar).

Uchinchi gurux metodlari: o'kuv informatsiyasini amaliy mexnat harakatlari orkali berish (amaliy metodlar, mashklar, laboratoriya ishlari, dastur tuzish, pedagogik masalalarni yechish, mexnat harakatlari va boshkalar).

Ta'limning ragbatlantirish metodlari:

1. Ta'limga kizikishni ragbatlantirish metodi.
2. Ta'limga burch va mas'uliyatini ragbatlantirish metodi.

Xuddi shuningdek, ta'limda nazorat va o'zini-o'zi nazorat kilish metodlari kuyidagilar.

1. Ogzaki nazorat va o'z-o'zini nazorat kilish.
2. Yozma nazorat va o'z-o'zini nazorat kilish.
3. Laboratoriya va amaliy nazorat va o'z -o'zini nazorat kilish metodi.
4. Test nazorati.

Bu metodlardan talabalarda bilish faoliyatini, kabul kilish, anglash va amalda ko'llash faoliyatini shakllantirishda foydalaniladi.

Tushuntirsh va uktirish metodi.

Ushbu tarzdagi metodni ko'llashda o'kituvchi so'z vositasida mavzuni bayon kiladi va tushuntiradi. O'kuvchilar esa tinglashadi, eslab kolish, anglab yetish orkali uni faol kabul kiladi va o'zlashtiradi

Mavzuning asosini tushuntirish va uktirishda xikoya usulidan foydalaniladi. O'kuv materiallari mazmunini ogzaki bayon kilish, uning asosiy joylarini tushuntirish ko'zda tutiladi. Bu maksadga erishish uchun, xikoya metodini ko'llash samarali natija beradi. Bu metod orkali mavzuga xizmat kiladigan ma'lumot va vokealarni bayon kilish diqqatni faollashtiradi, xotirada saklashni jadallashtiradi. Xikoyani bayon kilish, uktirish

metodlarini samarali ko'llash shartlari: rejani kunt bilan o'ylash, mavzuni yoritishning okilona izchilligini ta'minlash, misollar va xikoyalarni muvaffakiyatli tanlash, tushuntirish va uktirishda zaruriy emotsionallikni tanlash darkor.

Xikoya bir necha turga bo'linib, xikoya mukaddima, xikoya bayon, xikoya xulosalarga bo'linib, ular mavzuni yoritishga xizmat kiladi.

Mavzuni tushuntirishda ogzaki bayon kilish, tushuntirish yoki biror bir lavxani ko'rsatish, (illyustratsiya)ni ko'zda tutib, xikoyadan o'zining xajmi kattaligi, mantikiy ko'yilishi, obrazli isbotlash va umumlashtirish orkali mavzu maksadiga erishiladi, xikoya kilish mavzuning maksadini bir kismiga xizmat kiladi.

Ma'ruza matnini tushuntirish va uktirish informatsiyani ogzaki bayon kilish, uzok vakt davomida diqqatni tutib turish, tinglovchilarning fikrlashini faollashtirish usullari, isbotlash, tasniflash, sistemalashtirish, umumlashtirish va boshka usullaridan foydalaniladi.

Tushuntirish va uktirish metodi atroflicha o'ylangan fikrlar, savollar yordamida bilim berilib, u o'kuvchini faktlar tizimini, yangi tushunchalar va konuniyatlarni o'zlashtirishga olib keladi.

Ta'limning muammoli-kidiruv metodlari; tizimni so'z orkali ifodalash, ko'rgazmali va amaliyot metodlari yordamida foydalaniladi. Ta'limni muammoli o'kitish jarayonida o'kituvchi talabalarning bilish faoliyatini ko'zgatadigan, faollashtiradigan, ongni charxlaydigan vazifalar beradi. Talabalar mustakil xolda yoki o'kituvchining yordamida uni yechish, xal kilish uchun ijodiy izlanadilar. Muammoli o'kitish yoki muammoli masalalarning yechilishini talab kilish o'kuvchilarning egallagan ilmiy bilimlariga hosil kilingan ko'nikmalariga asoslangan xolda izlansa yoki olingan bilimlarini xotirlasa, bemalol o'zi yecha oladigan kilib tuzilish kerak. Aks xolda, masala talabaning ulgurmagan bilimlariga ham asoslanib tuzilsa, u xolda talaba o'ziga ishonmay koladi, o'zidagi bilimga ishonchi yo'koladi, har kanday ilmiy ta'lim talaba uchun muammolidir. Chunki talabaga xozirgacha noma'lum bo'lgan yangilik bilan tanishtiradi. Muammoli o'kitish talabaning fikrlash faoliyatini o'stiradi, har narsani bilishga kizikish uygotadi. Faxm-farosatli, mustakil ijod kilishga intilish kabi shaxsiy fazilatlarini tarbiyalashga yordam beradi.

Kanday sonning birinchi darajali hosilasi 1 ga teng?

Logorifm manfiy asosda nima uchun ma'noga ega emas?

Nima uchun trigonometrik funksiyalarning nomi o'z juftini o'zgartiradi?

Yoki pedagogik muammoli masalalar yechimini karaylik.

Pedagogik masala:

Ota o'z o'glining yetuklik attestatini olishi va 16 yoshga to'lishi munosabati bilan ziyofat berdi. U o'ziga va o'gliga ham kadax to'ldirdi, o'glini bugungi baxtli kuni bilan tabriklab o'gliga kadax uzatadi. Siz oila a'zolarining bu voqeaga bo'lgan munosabatlarini kaysi birini to'gri deb o'ylaysiz?

a) dadasi – o'glim muborak yoshing bilan tabriklayman, shu munosabat bilan bir kadax ko'taraylik!

b) buvisi – jon bolam, sen spirtli ichimliklarga o'glingni o'rgata ko'rma, xech kachon ichmasin, martabasi ulug bo'lsin, baxtli bola bo'lsin.

v) bobosi – mayli, dadangni so'zi yerda kolmasin, do'stlari oldida izza kilma, kadaxni urishtirib, bir xo'plab bera kol.

g) oyisi – o'glim, dadang senga kadax uzatib, bu spirtli ichimliklarning kanchalik zararli ekanligini bilish yoki bilmasligingni sinab ko'rmokchi bo'ldi.

Bu tarzdagi test savollari muammoli tarbiyaviy masala, o'kuvchining akliy va axlokiy bilimini kengaytiradi. Ongini, tafakkurini charxlaydi. Insonlarga bo'lgan muomala madaniyatini takomillashtiradi. Shunga o'xshash masalalarni muttasil yechib borgan, akliy va axlokiy bilimlar ko'nikmasiga ega bo'lgan talaba komillikka erishib boradi.

Ma'naviy-ijodiy metodlar

Inson ma'naviyatining shakllanishi juda murakkab jarayon. Insonning ma'naviy sifatlarini shakllantirishda oila, atrof-muxit, jamiyat katta rol o'ynaydi. Ota-onaning mexri, atrofda gilarining mexri, ularni olkishlari bolani mustakil fikrlashga va mustakil ish boshlashga ishonchini uygotadi. Ustozlar, ota-onalar boladagi bu harakatni, ishonchni sezgandan boshlab, ularga sharoit yaratish va ularni to'gri yo'naltirishlari lozim. Ota-ona va ustozlar orasidagi tarbiya uzviyligi yoshlarning shakllanishida muxim ahamiyatga ega. Sen o'zing uddalay olasan, bunga kurbing yetadi, deb ishontirish va bu ishonchni "Ma'naviy-ijodiy metod" orkali amalga oshirish mumkin. Ushbu metod uch boskichda amalga oshiriladi:

a) o'kuvchilarda bilishga kizikishni uygota bilish;

b) o'kuvchilarning egallagan bilimiga va tajribasiga asoslangan xolda masala ko'yish, hamda ularga suyanib masalalarni taxlil kilish;

v) o'rganish kerak bo'lgan muammo ustida mustakil fikr yuritib xulosa olishga erishish.

Yukoridagi boskichlarni amalga oshirish jarayonida talabalar, insonning boy xazinasi uning o'zida yashiringanligini tushunadilar. Fakat buning uchun o'kituvchi ulardagi kizikishni, yashiringan iktidorini anglay bilishi kerak.

Ilm olish, odatiylik, aklni peshlash, o'z ustida ishlash, xikmatlarni bilish, kamtarlik, ma'rifatli bo'lish kabi fazilatlariga fakat mexnat kilish va bilim olish, o'kib-o'rganish, xayotni kuzatish orkali erishish mumkin.

O'kuv ma'ruza metodi: o'kuv materialini ogzaki bayon kilishni ko'zda tutadi, xikoya metodidan o'zining xajmi kattaligi, mantikiy kurulishi, umumlashtirishning murakkabligi bilan ajralib turadi. Ma'ruza butun dars yoki mashgulotni band etadi. Xikoya esa fakatgina uning bir kismini egallaydi.

Ma'ruza davomida informatsiyani ogzaki bayon kilish, uzok vakt davomida diqqatni tutib turish, tinglovchilarni fikrlarini faollashtirish usullari, argumentlash, isbotlash, tasniflash, sistemalashtirish, umumlashtirish va boshkalardan foydalaniladi.

Suxbat metodi: Ogzaki bayon kilishning asosiy turlaridan biri. Tarkibida eng ko'p ko'llaniladigan samarali usullardan biridir. Ko'pincha bu usul savol-javob usuli ham deb yuritiladi. Dars berish jarayonida o'tilayotgan mavzu yuzasidan kirish asosiy va yakunlovchi kislmlarda suxbat, savol-javob metodi ko'llaniladi. Suxbat metodida atroflicha o'ylangan savollar yordamida o'kituvchi va o'kuvchilar orasidagi suxbatni ko'zda tutib, u o'kuvchini faktlar tizimini yangi tushunchalar va konuniyatlarni o'zlashtirishga olib keladi.

Ta'limning ko'rgazmali metodlari: ular shartli ravishda ikkiga bo'linadi.

1. Illyustratsiya metodi: – plakat, harita, doskadagi rasm, olimlarning portretlari, suratlar va boshkalarni ko'rsatishni ko'zda tutadi.

2. Namoyish kilish metodi – asboblar, tajribalar, texnik kurilmalar, turli tipdagi preparatlarni namoyish kilish bilan boglik. Namoyish kilish metodiga boglik kinofilmlar va diafilmlar ham kiradi.

Ta'limning amaliy metodlari: yozma mashklar, ona tili va chet tili, matematika va boshka fanlar bo'yicha topshiriklarni bajarish mashklari kiradi. Xuddi shuningdek, laboratoriya tajribalari, ustaxonalarda, o'kuv-ishlab chikarish sexlari, o'kuvchilar brigadalarida mexnat topshiriklarini bajarishlari ham ta'limning amaliy metodidir.

Ta'lim vositalari: ta'lim maksadini amalga oshirish yo'lida xizmat kildirayotgan metodlarni muvaffakiyatli chikishida ishlatiladigan o'kuv asboblaridir. Ular issiklik sigimini o'lchash asbobi, kompyuterlar, EXMlar, logorifm lineykasi, apparat turlari, turli xil o'kuv asboblaridan tashkil topadi.

Foydalanuvchi adabyotlar;

1. M. Qodirov, "Pedagogik metodlar va vositalar", Toshkent, 2022.
2. S. Yusupov, "Zamonaviy ta'lim metodlari", Buxoro, 2021.
3. R. Ahmadova, "Ta'lim jarayonida interaktiv usullar", Samarqand, 2020.
4. <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/pedagogik-psixologiya/ta-lim-metodlari-va-vositalari>

XALQARO BAHOLASH DASTURLARI

Mamarahimova Dilshoda Ilhomovna

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Xalqaro baholash dasturlari zamonaviy ta'lim tizimlarining muhim qismi bo'lib, ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilimlarini va ko'nikmalarini baholashda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu maqolada xalqaro baholash dasturlarining maqsadlari, uslublari, hamda ular ta'lim sifatini qanday oshirishi to'g'risida muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Xalqaro baholash dasturlari, Ta'lim sifati, PISA, TIMSS, OECD

АБСТРАКТНЫЙ:

Программы международной оценки являются важной частью современных систем образования и играют важную роль в оценке знаний и умений учащихся в образовательном процессе. В этой статье рассматриваются цели и методы международных программ оценки и то, как они могут улучшить качество образования.

Ключевые слова: Международные программы оценки, Качество образования, PISA, TIMSS, ОЭСР

ABSTRACT:

International assessment programs are an important part of modern education systems and play an important role in the assessment of students' knowledge and skills in the educational process. This article discusses the aims and methods of international assessment programs and how they can improve the quality of education.

Key words: International assessment programs, Quality of Education, PISA, TIMSS, OECD

Kirish

Xalqaro o'quvchilarni baholash dasturi (inglizcha: Programme for International Student Assessment) — turli davlatlarda 15 yoshli o'quvchilarning savodxonligini (o'qish, matematika, tabiiy fanlar) hamda bilimlarini amaliyotda qo'llash qobiliyatini baholovchi dastur.

PISA testlari maktab o'quvchilarining haqiqiy hayotda kerak bo'ladigan hodisalarni tahlil qilish, ulardan xulosa chiqarish va muloqotga kirishish ko'nikmalarini qay darajada egallayotganini, ta'lim tizimining bu o'zgarishlarga qanchalik moslashayotganini aniqlash maqsadida o'tkaziladi. Ushbu dastur 1997-yilda joriy etilgan bo'lib, har uch yilda bir marta o'tkaziladi, birinchi marta 2000-yilda o'tkazilgan. Har uch yilda bitta fan yo'nalishiga

afzallik berilib, jami testlar majmuasining deyarli 50% shu fanga mansub bo‘ladi. 2000-yilda ilk bor o‘qish savodxonligiga urg‘u berilgan.

Test Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan yetakchi xalqaro ilmiy tashkilotlar bilan konsorsiumda, milliy markazlar ishtirokida tashkil etiladi. Tadqiqotda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga a‘zo bo‘lgan davlatlar, shuningdek, OECD bilan hamkorlik aloqalari bo‘lgan davlatlar ishtirok etadi.

PISA tadqiqoti monitoring tadqiqoti bo‘lib, u turli mamlakatlardagi ta‘lim tizimlarida sodir bo‘layotgan o‘zgarishlarni aniqlash va solishtirish, ta‘lim sohasidagi strategik qarorlar samaradorligini baholash imkonini beradi. 2000-2015-yillar oralig‘ida o‘tkazilgan tadqiqot natijalari bo‘yicha bugungi kunda Sharqiy Osiyoda — Xitoy, Koreya, Singapur, Yaponiya, Yevropada — Finlandiya, Estoniya, Shveysariya, Polsha va Niderlandiya kabi mamlakatlarning o‘rta ta‘lim tizimi yaxshi rivojlangan.

PISA testlari 5 ta yo‘nalish bo‘yicha o‘qish, matematik savodxonlik, tabiiy-ilmiy fanlar, hamkorlikda muammolarni hal qilish va moliyaviy savodxonlik o‘tkaziladi. Testlarda asosiy e‘tibor o‘quvchilarning mazkur yo‘nalishlar bo‘yicha eng asosiy tushunchalarni bilishi, bazaviy bilim va ko‘nikmalarni egallagani, ulardan hayotiy vaziyatlarda foydalana olishiga qaratiladi.

PISA sinovlarida to‘rt xil sinov usulidan foydalaniladi:

Bir javobli testlar;

Bir nechta javobli testlar;

Qisqa yoki batafsil javob yoziladigan savollar;

Biror muammoning yechimi bo‘yicha o‘quvchi fikri (odatda bunday savollarda tekshiruvchida umumiy javoblar bo‘ladi, o‘quvchi javobi test tuzivchi javobiga aynan mos kelishi talab qilinmaydi, o‘quvchi ijodkorligi qo‘llab quvvatlanadi).

Bundan tashqari testlar bilan bir vaqtda o‘quvchilardan anketalar ham olish nazarda tutilgan.

PISA asosiy yo‘nalishlar

O‘qish savodxonligi: Insonning matn shaklida berilgan ma‘lumotlarni tushina olish va ularga reaksiya bera olish ko‘nikmasi, jamiyat hayotida faol qatnashish jarayonida o‘qigan ma‘lumotlaridan o‘z maqsadlari yo‘lida foydalana olish, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqati.

Bu yerda, o'qish savodxonligi tushunchasi keng ma'no kasb etadi. Bu yo'nalish maqsadi o'quvchining berilgan badiiy asardan parcha, biografiya, xat, hujjat, gazeta va jurnallardan olingan maqolalar, turli qo'llanmalar, geografik kartalar kabi rangba-rang tematikadagi, tarkibida matnni ochib berishga mo'ljallangan diagrammalar, rasmlar, kartalar, grafik va jadvallar berilgan matnni tushinishi, mazmuni haqida fikr yurita olish, matn mazmuniga baho berish va o'qiganlari haqida o'z fikrini bera olishi kabi kompetensiyalarini aniqlash hisoblanadi.

Matematik savodxonlik: Insonning matematikaning o'zi yashayotgan olamdagi o'rnini bilishi, matematik jarayonlarni to'g'ri va to'liq asoslay olishini tekshiradi. Shaxsning matematikadan yaratuvchan, qiziquvchan va fikrlovchi insonning hozirgi va kelajakdagi matematik bilimlarga bo'lgan ehtiyojini qondira oladigan darajada foydalana olishini ta'minlash bu bo'limning asosiy maqsadidir.

Bu bo'limdagi savodxonlik terminidan bu bo'lim maqsadi odatda maktab dasturida beriladigan bilimlarni qay darajada o'zlashtirganini aniqlash emasligini ko'rsatish uchun foydalanilgan. Asosiy e'tibor matematik bilimlardan turli xil hayotiy vaziyatlarda fikrlash va intuiativ qaror qabul qilish talab qilinadigan turli uslublaridan qo'llagan holda foydalana olish nazarda tutiladi. Lekin bu turdagi savollarga javob berishda maktab dasturida beriladigan bilim va ko'nikmalar zarur bo'lishi mumkin.

Bu yo'nalish sinovlarida odatda hayotning turli sohalarida (tibbiyot, turar joy, sport va hokazo) duch kelinishi mumkin bo'lgan matematikaga oid vaziyatlar taklif qilinadi.

Tabiiy-ilmiy fanlar savodxonligi: Hayotiy hodisalarda ilmiy usulda hal qilinishi mumkin bo'lgan muammolarni aniqlash, kuzatuv va tajribalar asosida xulosalar chiqarish kompetensiyasi. Bu xulosalar atrofimizdagi olamni tushinish va inson faoliyati natijasida unda sodir bo'layotgan o'zgarishlarni anglab yetish, shunga ko'ra kerakli qarorlar qabul qila olish ko'nikmasini rivojlantirish bu bo'limning asosiy maqsadidir.

Bu savodxonlik asosi bizning maktablarimizda fizika (astronomiya elementlari bilan birga), biologiya, kimyo va geografiya fanlari o'qitilish jarayonida berilishi ko'zda tutilgan.

2000-yilda 32 davlatdan 265 000 o'quvchilar test sinovidan o'tgan. Ushbu yilda asosiy mavzu — o'qish va o'qilgan narsalarni tushunish qobiliyati tanlangan bo'lib, test savollarining uchdan ikki qismi aynan shu mavzuga bag'ishlangan.

PISA-2003 da 43 mamlakatdan 275 000 dan ortiq o'quvchi ishtirok etdi. O'qish bo'yicha Finlandiya 543 ball bilan birinchi o'rinni egalladi. Rossiya — 442 ball, AQSh — 495 ball, Serbiya — 412 ball olgan.

Matematika yoʻnalishida Gonkong 550 ball bilan birinchi oʻrinda, AQSh 483 ball, Italiya 466 ball, Rossiya 468 ball toʻplagan.

Tabiiy fanlar yoʻnalishi boʻyicha Finlandiya yetakchilik qilgan (549 ball).

2006-yilda oʻqish savodxonligi boʻyicha 57 davlat orasida Janubiy Koreya 556 ball bilan birinchi oʻrinni egallagan.

Matematika yoʻnalishida Taybey 549 ball bilan yetakchilik qilgan. AQSH 468 ball, Isroil 442 ball toʻplagan.

Tabiiy fanlar savodxonligi boʻyicha Finlandiya 563 ball bilan birinchi oʻrinda, Italiya 475 ball, AQSh 489 ball toʻplagan.

2009 — yilda tadqiqotda 74 davlat ishtirok etgan. Oʻqish savodxonligi boʻyicha Xitoyning Shanxay shahri 556 ball bilan yetakchilik qilgan. Koreya 539 ball bilan ikkinchi va Finlandiya 536 ball bilan uchunchi oʻrinni egallagan.

Matematika yoʻnalishida ham Xitoyning Shanxay shahri 600 ball bilan yetakchi, MDH davlatlaridan Rossiya 468 ball, Qozogʻiston 405 ball, Qirgʻiziston 331 ball toʻplagan.

2012-yilda PISA da 65 ta davlat, jumladan, OECDga aʼzo 34 ta davlati ishtirok etdi.

Ishtirokchilarga anʼanaviy testlar bilan bir qatorda tadqiqot tarixida birinchi marta yangi turdagi masala, yaʼni — interaktiv masalalar (interactive problems) taklif qilindi.

2015-yilda tadqiqotda 70 ta davlat ishtirok etdi Shu yili anʼanaviy testlar bilan bir qatorda, moliyaviy savodxonlik boʻyicha tadqiqotlar oʻtkazildi.

Singapur davlati oʻqish savodxonligi, matematik va tabiiy-ilmiy fanlar savodxonligi PISA tadqiqotining barcha yoʻnalishlari boʻyicha birinchilikni egallagan. MDH davlatlaridan oʻqish savodxonligi boʻyicha Qozogʻiston 427 ball (53 — oʻrin), matematik savodxonlik boʻyicha Rossiya 494 ball (23-oʻrin) va tabiiy fanlar boʻyicha Moldova 428 ball (50-oʻrin) toʻplagan.

Respublika xalq taʼlimi tizimida taʼlim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish, xalqaro aloqalarni oʻrnatish, oʻquvchi-yoshlarning ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini, eng avvalo, yosh avlodning ijodiy gʻoyalari va ijodkorligini har tomonlama qoʻllab-quvvatlash hamda ragʻbatlantirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Taʼlim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi (keyingi oʻrinlarda Taʼlim inspeksiyasi deb ataladi), Xalq taʼlimi vazirligi, Tashqi ishlar vazirligi hamda Moliya vazirligining:

a) quyidagi xalqaro baholash dasturlari bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni (keyingi o'rinlarda xalqaro tadqiqotlar deb ataladi) tashkil etish:

Progress in International Reading and Literacy Study (PIRLS) — boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholash uchun;

Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) — 4 va 8-sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan o'zlashtirish darajasini baholash uchun;

The Programme for International Student Assessment (PISA) — 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholash uchun;

The Teaching and Learning International Survey (TALIS) — rahbar va pedagog kadrlarning umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'qitish va ta'lim olish muhitini hamda o'qituvchilarning ish sharoitlarini o'rganish uchun;

b) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazini (keyingi o'rinlarda Milliy markaz deb ataladi) tashkil etish to'g'risidagi takliflariga rozilik berilsin.

2. Milliy markazning asosiy vazifalari va faoliyatining yo'nalishlari etib quyidagilar belgilansin:

xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish hamda muvofiqlashtirishda O'zbekiston Respublikasining vakili sifatida ishtirok etish;

ta'lim tizimida o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini rivojlantirishning innovatsion metodlarini ishlab chiqish va joriy etishga yo'naltirilgan ilmiy izlanishlar olib borish;

ta'lim sifatini baholash sohasida xalqaro aloqalarni o'rnatish, xalqaro loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish, xalqaro ilmiy anjumanlar va simpoziumlarni tashkil etish va o'tkazishda ishtirok etish;

ta'lim sifatini baholash sohasida fundamental va amaliy tadqiqotlar o'tkazish;

ta'lim sifatini baholash bo'yicha tadqiqotlarni ilmiy va uslubiy jihatdan qo'llab-quvvatlash;

umumiy o'rta ta'lim muassasalarining xalqaro tadqiqotlarda muvaffaqiyatli ishtirok etishini ta'minlash;

O‘zbekiston Respublikasining xalqaro baholash dasturlarida qayd etgan natijalarini boshqa davlatlar natijalari bilan qiyosiy taqqoslash;

xalqaro baholash dasturlarini ta’lim jarayoniga joriy etish bo‘yicha tizimli monitoring olib borish, ushbu sohadagi ilg‘or tajribani ommalashtirish va uning asosida ta’lim muassasalari uchun tavsiyalar va qo‘llanmalar ishlab chiqishda ishtirok etish;

o‘qitishning innovatsion usullaridan foydalangan holda o‘qish, matematika va tabiiy yo‘nalishdagi fanlar bo‘yicha pedagog kadrlarning malakasini oshirish bo‘yicha o‘quv-uslubiy tavsiyalar tayyorlash.

3. Quyidagilar:

Xalqaro tadqiqotlarda O‘zbekiston Respublikasining ishtirok etishiga tayyorgarlik ko‘rish bo‘yicha “yo‘l xaritasi” 1-ilovaga muvofiq;

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzuridagi Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazining tuzilmasi 2-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

Ta’lim inspeksiyasi boshlig‘iga, zarur hollarda, Milliy markaz tuzilmasiga xodimlarning umumiy cheklangan soni hamda mehnatga haq to‘lash jamg‘armasi doirasida o‘zgartirishlar kiritish huquqi berilsin.

4. Belgilab qo‘yilsinki:

Milliy markaz davlat muassasasi shaklidagi yuridik shaxs hisoblanadi, o‘z ustaviga, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi g‘aznachilik bo‘linmasidagi shaxsiy g‘azna hisob raqamiga, O‘zbekiston Respublikasi Davlat gerbi tasviri tushirilgan va nomi ko‘rsatilgan muhrga, o‘z nomi yozilgan shtampga, blankalarga ega bo‘ladi;

Milliy markaz xodimlariga Ta’lim inspeksiyasining tegishli lavozimlari uchun belgilangan mehnatga haq to‘lash va moddiy rag‘batlantirish shartlari qo‘llaniladi;

Milliy markaz direktori xalqaro tadqiqotlarning milliy loyiha menejeri hisoblanadi.

5. Milliy markazni moliyalashtirishning asosiy manbalari etib quyidagilar belgilansin:

O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti mablag‘lari;

yuridik va jismoniy shaxslarning homiylik xayriyalari;

xalqaro donor tashkilotlarining grantlari;

xizmat ko‘rsatishdan tushgan daromadlar;

Oldingi tahrirga qarang.

qonunchilik bilan taqiqlanmagan boshqa manbalar.

(5-bandning oltinchi xatboshisi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 4-apreldagi 153-sonli qarori tahririda — Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 05.04.2022-y., 09/22/153/0266-son)

6. Ta’lim inspeksiyasi bir oy muddatda:

Milliy markazning ustavini ishlab chiqib, tasdiqlash va uni belgilangan tartibda davlat ro‘yxatidan o‘tkazish;

Milliy markazni ta’lim sifatini nazorat qilish sohasida amaliy-metodik ish tajribasiga ega bo‘lgan malakali mutaxassislar, shuningdek ilmiy-pedagogik stajga ega xodimlar bilan ta’minlash choralarini ko‘rsin.

7. Milliy markaz Toshkent shahar, Chilonzor tumani, Nurxon ko‘chasi, 21-uy manzilidagi binoga tekin foydalanish huquqi bilan joylashtirilsin.

8. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligiga:

bir oy muddatda hududlardagi umumiy o‘rta ta’lim muassasalari va o‘quvchilar sonidan kelib chiqqan holda, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, viloyatlar xalq ta’limi boshqarmalari va Toshkent shahar xalq ta’limi bosh boshqarmasi hamda tuman (shahar) xalq ta’limi bo‘limlarining malakali mutaxassislaridan xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish jarayoniga mas’ul xodimlarni tayinlash;

2019-yil 1-fevralga qadar Milliy markaz bilan birgalikda o‘quvchilarning qobiliyat va iqtidorlarini umumiy o‘rta ta’lim muassasalarining 1-sinfidan boshlab aniqlash va rivojlantirish, o‘quvchilarning savodxonligini baholash bo‘yicha xalqaro baholash dasturlari va tanlovlarida ishtirok etishni ta’minlash dasturini ishlab chiqish;

xalqaro tadqiqotlar natijalariga asoslangan holda o‘qish, matematika va tabiiy yo‘nalishdagi fanlardan o‘quv dasturlari hamda o‘quv adabiyotlari mazmuniga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish;

xalqaro tadqiqotlarning baholash dasturlari yo‘nalishlaridagi savollar milliy bazasini yaratish va o‘quv dasturlariga integratsiya qilish;

o‘quvchilar savodxonligini baholashning milliy tizimini takomillashtirish va 2019 — 2021-yillarda amaliy ko‘nikmalarini shakllantirilishini baholashga qaratilgan sinovlarni tizimli ravishda o‘tkazib borish;

xalqaro tadqiqotlarning baholash dasturlari yo‘nalishlaridagi savollarni o‘zida mujassam etgan o‘quv dasturlari asosida qo‘shimcha metodik qo‘llanma va adabiyotlar yaratish;

Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar markazlari va Toshkent shahar hamda har bir tuman (shahar)da xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirishga yo‘naltirilgan tayanch maktablarni belgilash;

umumiy o‘rta ta‘lim muassasalaridagi iqtidorli pedagog kadrlarni xalqaro baholash dasturlari bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarga jalb qilish;

umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari bilan jihozlanganlik va Internet jahon axborot tarmog‘iga ulanganlik holatini inventarizatsiya qilish hamda mavjud muammolarni bartaraf qilish choralarini ko‘rish;

o‘quvchilarning savodxonligini baholash bo‘yicha xalqaro baholash dasturlari va tanlovlarida munosib ishtirok etishni ta‘minlash maqsadida vazirlikning tarkibiy bo‘linmalari (Respublika ta‘lim markazi, O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi) imkoniyatlaridan samarali foydalanishni yo‘lga qo‘yish, zaruriyatdan kelib chiqib, tegishli bo‘limlarining funksiyalarini qayta ko‘rib chiqish vazifalari yuklatilsin.

9. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligiga:

xalqaro tadqiqotlar o‘tkaziladigan o‘qish, matematika va tabiiy yo‘nalishdagi fanlar bo‘yicha mutaxassislar tayyorlovchi oliy ta‘lim muassasalari, malaka oshirish va qayta tayyorlash hududiy mintaqaviy va tarmoq markazlarining o‘quv dasturlariga xalqaro tadqiqotlar natijalariga asoslangan holda o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritib borish;

Oldingi tahrirga qarang.

xalqaro tadqiqotlar dasturlarining mazmun-mohiyatidan kelib chiqib, davlat ilmiy dasturlari doirasida loyihalar tayyorlash va amalga oshirish vazifalari yuklatilsin.

(9-bandning uchinchi xatboshisi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 27-avgustdagi 545-sonli qarori tahririda — Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi, 28.08.2021-y., 09/21/545/0832-son)

10. O‘zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi Milliy markazning murojaatiga asosan uni belgilangan tartibda zarur aloqa vositalari, shu jumladan hukumat aloqa vositalari bilan ta‘minlash choralarini ko‘rsin.

11. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi bir hafta muddatda PISA va TALIS xalqaro tadqiqotlarida O‘zbekiston Respublikasining ishtirok etishi yuzasidan Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti bilan hamkorlik shartnomalarining imzolanishini tashkil etsin.

12. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar bo'yicha davlat qo'mitasi xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish uchun xalqaro moliya institutlari va chet el hukumatlari moliyaviy tashkilotlari kreditlarini jalb etish choralari ko'rsin.

13. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi:

Milliy markazni saqlash hamda xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish uchun a'zolik badallarini to'lash bilan bog'liq xarajatlarga zarur bo'lgan mablag'larni 2018-yilda O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti parametrlari doirasida ajratsin, 2019-yildan boshlab esa O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining parametrlarida nazarda tutsin;

ikki oy muddatda Milliy markazning asoslangan hisob-kitoblariga muvofiq uning moddiy-texnika bazasini shakllantirish, shuningdek, zarur bo'lgan jihozlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini xarid qilish uchun mablag'lar ajratilishini ta'minlasin;

Milliy markazga ikkita yengil xizmat, shu jumladan bitta personal avtotransport vositasini saqlash uchun limit ajratsin.

Foydalanuvchi adabiyotlar;

1. OECD, "PISA 2021 Results: A Focus on Reading", 2022.
2. Mullis, I.V.S., & Martin, M.O., "TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science", 2020.
3. Tashkent State University of Economics, "Xalqaro Baholash Dasturlari: Rivojlanish va Ta'lim", 2023.
4. <https://lex.uz/uz/docs/-4097073?ONDATE=05.04.2022>
5. https://uz.wikipedia.org/wiki/Xalqaro_o%CA%BBquvchilarni_baholash_dasturi

NAFOSAT FALSAFASI

Bohodirov zohidjon

Abdiraxmatov Quvonchbek

Eshboltayev Bunyod

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Nafosat falsafasi, insonning estetik va ma'naviy qadriyatlarini o'rganish, go'zallik va san'atning mohiyatini tushunish maqsadida yaratilgan nazariyalar to'plamidir. Ushbu

maqolada nafasat falsafasining asosiy tamoyillari, uning tarixiy rivojlanishi va zamonaviy hayotdagi ahamiyati haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Kalit soʻzlar: Nafosat falsafasi, Estetika, Go'zallik, San'at, Ma'naviyat

АБСТРАКТНЫЙ:

Философия утонченности — это сборник теорий, созданных для изучения эстетических и духовных ценностей человека, понимания сущности красоты и искусства. В данной статье представлена подробная информация об основных принципах философии изощренности, ее историческом развитии и значении в современной жизни.

Ключевые слова: Философия изысканности, Эстетика, Красота, Искусство, Духовность

ABSTRACT:

The philosophy of sophistication is a collection of theories created to study the aesthetic and spiritual values of a person, to understand the essence of beauty and art. This article provides detailed information about the main principles of the philosophy of sophistication, its historical development and its importance in modern life.

Key words: Philosophy of sophistication, Aesthetics, Beauty, Art, Spirituality

Kirish

Nafosat falsafasi, insoniyat tarixida go'zallik va san'atning ahamiyatini tushunishga qaratilgan muhim bir soha hisoblanadi. U estetik tajribalarni, san'at asarlarini va ularning inson ruhiga ta'sirini o'rganadi. Nafosat falsafasi, shuningdek, go'zallik tushunchasining o'zgarishi va rivojlanishi bilan bog'liq bo'lib, turli madaniyatlar va davrlar davomida o'zgarib borgan.

Nafosat falsafasining asosiy maqsadi, insonning estetik tajribasini chuqurroq tushunish va go'zallikni yaratish jarayonini o'rganishdir. Bu jarayon, shuningdek, san'at asarlarini baholash va ularning ma'naviy ahamiyatini aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

Nafosat falsafasining asosiy jihatlari

1. Estetika va go'zallik: Nafosat falsafasi go'zallik tushunchasini o'rganadi va uning inson ruhiga ta'sirini tahlil qiladi. Go'zallik, nafaqat tashqi ko'rinish, balki ichki ma'no va hissiyotlar bilan ham bog'liqdir.
2. San'at va uning ahamiyati: San'at, nafosat falsafasining markaziy elementi hisoblanadi. San'at asarlari, insonning ichki dunyosini ifodalash va estetik tajribalarni yaratish uchun vosita sifatida xizmat qiladi.
3. Ma'naviyat va estetik tajriba: Nafosat falsafasi, ma'naviyat va estetik tajriba o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganadi. Insonning estetik tajribasi, uning ma'naviy rivojlanishiga va ruhiy holatiga ta'sir ko'rsatadi.

Estetika (qadimgi yunoncha: αἰσθητική; nemischa: Ästhetik - "his", "tuyg'u") olamning hissiy qabul qilinishini tadqiq etuvchi fandır. Estetika san'at, madaniyat va tabiatning subyektiv qabul qilinishini o'rganadi. Estetika falsafaning aksiologiya sohasiga kiradi. "Estetika" terminini nemis faylasufi A.Baumgarten (1714—1776) ilmiy muomalaga kiritgan. Estetikaning sinonimi sifatida go'zallik falsafasi, san'at falsafasi, badiiy ijod falsafasi iboralari qo'llanib kelingan. Keyingi paytlarda nafoyeatshunoslik yoki nafosat falsafasi atamaları ham Estetikani anglatadigan bo'ldi. Estetika o'z ichiga san'at Estetikasi, tabiat Estetikasi, texnika Estetikasi, dizayn, sport Estetikasi, turmush Estetikasi, atrof muhitni go'zallashtirish va boshqalar sohalarni qamrab oladi.

Estetika nafosat, did, go'zallik, xunuklik, ulug'vorlik, tubanlik, fojiaviylik, kulgililik, mo'jizaviylik, hayolilik singari kategoriyalar bilan ish ko'radi. Ular orasida nafosat tushunchasi alohida o'rin egallaydi. U bir tomondan, estetik anglashning barcha jihatlarini (estetik hissiyot, estetik zavq, estetik did, estetik muhokama va boshqalar), ikkinchi tomondan, estetik xususiyatlarni — amaldagi go'zallik, ulug'vorlik, fojiaviylik, kulgililik va hokazo jihatlarini o'z ichiga oladi. Ana shu keyingi jihati bilan nafosat ba'zan Estetikaning predmeti sifatida ham qabul qilinadi.

Estetikaning tadqiqot ob'yektlari ichida san'at alohida o'rinni egallaydi, u qadimdan to hozirgi kungacha eng ko'p tadqiq etilgan estetik soha hisoblanadi. Estetikaning bu borada san'atshunoslik fanlaridan farqi shundaki, u o'z ob'yektiga falsafiy nazariy jihatdan yondashadi. Estetika san'atni — san'atkor, san'at asari, san'at asarini idrok etuvchi shaxsdan iborat yaxlit tizimda olib o'rganadi, barcha san'at turlari uchun zarur bo'lgan umumiy qonunqoidalarni ishlab chiqadi. Mas, adabiyotshunoslikdatch qofiya nazariyasini musiqaga yoki haykaltaroshlikka nisbatan qo'llab bo'lmaydi. Estetikadagi kompozitsiya yoki uslub nazariyasi esa me'morlikdan tortib badiiy suratkashlikkacha bo'lgan hamma san'at turlariga taalluklidir. Ayni paytda Estetika san'atning tabiati, uning ijodiyligi va

boshqalar jihatlarini tadqiq etadi; badiiy oqimlar va yo'nalishlarning, ijodiy uslublarning mohiyatini o'rganadi.

Estetika falsafiy ilm sifatida ko'plab ijtimoiy va tabiiy fanlar bilan aloqadordir. Uning etika bilan aloqasi alohida diqqatga sazovor. Bu ikkala fanning o'zaro yaqinligi, avvalo, inson xatti-harakatining ko'p hollarda ham axloqiylik, ham nafosat uyg'unligidan iborat ekanligida; 2dan, Estetikaning asosiy tadqiqot ob'yekti bo'lmish san'at mohiyatan ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurashning badiiy in'ikosi sifatida doimo dolzarb axloqiy muammolarni ko'tarib chiqadi; 3dan, Estetikaning ba'zi tushunchalari etika uchun ham birdek xizmat qiladi; 4dan, Estetika o'rganadigan xulqiy go'zallik sohasi axloq bilan bevosita bog'liq. Ayni paytda ikkala fan bir-biriga juda o'xshash ekan degan taassurot tug'ilmasligi kerak. Estetika har bir ob'yektga aniq, muayyan yondashuvni talab qiladi, etika esa hamma uchun umumiy bo'lgan qonunqoidalarini, hikmatlarni ishlab chiqadi. Estetikaning psixologiya bilan aloqasi ham juda muhim: har ikkala fan ruhiy holatlarni o'rganadi. Har ikkala fan uchun umumiy bo'lgan san'at psixologiyasi va badiiy ijod psixologiyasi degan maxsus yo'nalishlar mavjud. Estetika va sotsiologiyaning o'zaro munosabatlarida san'atni hamkorlikda o'rganish masalalari muhim. San'at asari alohida inson shaxsiga e'tibor qilgani holda, jamiyatni ijtimoiy munosabatlar tizimi, ijtimoiy tuzilma sifatida badiiy tadqiq etadi, ayni paytda sotsiologik tadqiqotlar uchun o'ziga xos material bo'lib xizmat qiladi; sotsiologiya jamiyat bilan san'atning o'zaro aloqalarini, san'atning ijtimoiy vazifalarini; san'atkorning jamiyatdagi o'rni, mavqei, kitobxon va tomoshabinlarning ijtimoiydemografik holatlarini; shaxs ijtimoiylashuvida san'atlar va san'at asarining ahamiyatini tahlil qiladi. Mazkur muammolarni o'rganish uchun Estetika va san'at sotsiologiyasi sohasi mavjud. Estetikaning dinshunoslik bilan aloqasi ham katta ahamiyatga ega; din va san'at doimo bir-birini to'ldirib keladi, ko'p hollarda biri boshqasi uchun yashash sharti bo'lib xizmat qiladi. Asrlar mobaynida, ana shu aloqalar natijasi o'laroq, san'at asarining o'ziga xos ko'rinishi — diniybadiiy asar vujudga keldi. Mas, Shohizinda me'moriy majmui, Kyoln jomesi, Rembrandtning "Muqaddas oila" asari, "Abu Muslim jangnomasi" qissasi va boshqalar Estetika bunday asarlarni tadqiq etar ekan, albatta, dinshunoslik fani bilan hamkorlik qiladi. Estetikaning pedagogika bilan bog'liqligi estetik tarbiya masalalariga borib taqaladi; pedagogika ham estetik tarbiya bilan shug'ullanadi. Lekin u alohidaalohida, mustaqil qismlarga bo'lingan holda, turli yosh va sohalar uchunmaxsus belgilangan tarbiya tarzida olib boriladi. Mas, maktabgacha tarbiya, o'quvchilar tarbiyasi, jismoniy tarbiya va hokazo. Estetika esa nafosat tarbiyasining umumiy qonunqoidalarini ishlab chiqadi — inson tug'ilganidan boshlab, to o'limigacha o'tadigan umr bosqichlari uchun taalluqli bo'lgan tarbiya falsafasi sifatida ish ko'radi. Estetikaning semiotika (belgilar va belgilar tizimlari haqidagi fan) bilan aloqadorligi keyingi paytlarda yanada teranroq tadqiq etilmoqda. Ma'lumki, har bir san'at asarining

mazmunmohiyati muayyan belgilar vositasida namoyon bo'lad, ya'ni bilish va baholash natijalari bo'lmish semiotik hamda pragmatik axborotni o'zida mujassam qilgan san'at asari o'sha axborotni yetkazib berishga ham mo'ljallangan; u san'at turiga qarab turlicha belgilar — harflar, chiziqlar, notalar va hokazo orqali amalga oshiriladi. San'atning semiotik belgilar bilan bog'liq ana shu tomonlarini — kommunikativvositachilik jihatlarini semiotika o'rganadi; bu borada alohida tuzilmasemiotik deb nomlangan nazariy yondashuv ham mavjud. Shuningdek, Estetika barcha san'atshunoslik fanlari hamda tabiat Estetikasi nuqtai nazaridan ekologiya, axborot nazariyasi jihatidan kibernetika bilan aloqadorlikda ish ko'radi.

Estetika tarixining ibtidosi Somir (Shumer), Bobil, qadimiy Misr, qadimiy Xitoy va keyinroq yunon miqlariga borib taqaladi. Bundan 5—6 ming yil avval ilk yozuv — mix xatda bitilgan Somir g'iltaxtalaridagi matnlarda "go'zallik", "san'at", "musiqa" singari so'zlarda aks etgan. dastlabki estetik tushunchalarni uchratish mumkin. qadimiy Misrda miloddan 4—4,5 ming yil avval san'atning barcha asosiy turlari, sal keyinroq esa professional teatr vujudga keldi. Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi Avestosh ilgari surilgan estetik g'oyalar keyinchalik Hindistonda, undan so'ng Yunonistonda Estetika rivojiga ta'sir ko'rsatdi. qadimiy Sharkdagi estetik g'oyalar dastlab foydalilik (nima foydali bo'lsa — o'sha go'zal), keyinroq axloqiylik (nima ezgu bo'lsa — o'sha go'zal) tamoyillari asosida shakllandi. Yunon mumtoz Estetikasi namoyandalari, ayniqsa, Aristotel go'zallikning foydalilikdan va ezgulikdan alohida holda mavjud bo'lishi mumkinligini aytib o'tdi; bu jihatdan uning "Poetika" ("She'riyat san'ati") asari e'tiborga molik. O'rta asrlarda musulmon sharqi tasavvuf Estetikasi bu g'oyalarni takomiliga yetkazib, yangi bosqichga ko'tardi; Uyg'onish davri va Yangi davr Estetikasi taraqqiyoti uchun nazariy asos bo'lib xizmat qildi. Estetika Byork, D.Yum, I.Kant va boshqalar merosida buni yaqqol ko'rish mumkin. Mas, Kantning go'zallik haqidagi mashhur 4 tamoyilidan 3 tasi sharq faylasuflari nazariyalari asosiga qurilgan. Mazkur 3 tamoyil — go'zallikning beg'araz manfaatsiz munosabatga asoslanganligi; uning zaruratga aylangan muhabbatning ob'yekti ekanligi (G'azoliy); go'zallikni oddiy mantiqiy yondashuv orqali bilishimiz mumkin emasligi (Forobiy) Kantni, go'zallik biz uchun o'zini maqsad shaklida emas, maqsadga muvofiqlik shaklida namoyon etadi degan 4tamoyilni yaratishga olib keldi. Kantdan so'ng nemis ratsional Estetikasida Shiller, Shelling, Gegel nazariyalarining Estetika taraqqiyoti uchun ahamiyati katta bo'ldi. Shopengauer, Nitsshe, Diltey singari noratsional yo'nalishdagi faylasuflarning estetik qarashlarida ham o'ziga xos yangi g'oyalar ilgari surildi, mas, Shopengauer Estetikaga yangi — "qiziqarlilik" kategoriyasini kiritdi, Nitsshe esa san'atni ikki — apolloncha va dionisiycha turga ajratib o'rganishni taklif etdi. Eng yangi davr Estetikasida, Z.Freyd, ayniqsa, K.Yung ta'limotida san'at asari va san'atkorning o'zaro munosabatlarini ruhiy tiplar asosida o'rganilishi olg'a tashlangan yangi qadam

bo'ldi. Shuningdek, J.P.Sartr, A.Kamyu, G.Marsel, X. Ortega i Gaset va boshqalar mutafakkirlar industrial jamiyatda go'zallik va san'atning takdiri masalalari bilan qiziqdilar. Hozirgi Estetikaning miqyosiylashuv jarayonida texnika, tabiat va turmush Estetikasiga ham jiddiy e'tibor berilmoqda; xulqiy go'zallik muammosi yanada muhim o'rin egallay boshladi.

O'zbek milliy Estetikasi taraqqiyoti tarixan mintaqaviy tabiatga ega bo'lib, uning ildizlari dastlab Avesto, keyin moniylikning muqaddas kitobi Xuastuanift (Za.)ga borib taqaladi. Islom dini qabul qilingach, milliy mintaqaviy Estetika Qur'oni karim oyatlari va Hadisi sharifdagi "Alloh go'zal va U go'zallikni sevadi" degan tamoyil asosida rivojlandi. Bunda mashshoiyyunlik (Forobiy, Ibn Sino) bilan yonmayon tasavvuf Estetikasida kubroviylik (Najmiddin Kubro). jo'mardlik (Pahlavon Mahmud), naqshbandiya (Alisher Navoiy) singari tariqat mutafakkirlarining go'zallik, san'at va san'atkor borasidagi qarashlari muhim ahamiyat kasb etdi. O'zbek Estetikasi tarixida, ayniqsa, Temuriylar davri alohida o'ringa ega; Navoiyning "Mahbub ul-qulub", "Majolis unnafois", "Mezon ulavzon" asarlari, 15—16-asrlarda qator tazkiralari va musiqa nazariyasi borasidagi risolalar o'zbek Estetikasi rivojiga ulkan hissa bo'lib qo'shildi. Xonliklar va chorizm mustamlakasi davrida esa o'zbek Estetikasi ko'proq tazkiralarda (Fazliy) va she'riy shakllarda (Furqat) o'z ifodasini topdi. O'zbek milliy Estetikasidagi yuksalish 19-asr oxirlari — 20-asr boshlariga to'g'ri keladi. Bu davrda ma'rifatchijadid mutafakkirlar yangicha estetik g'oyalarni o'rta tashladilar, badiiy adabiyotda, dramaturgiya janriga va zamonaviy teatr san'atiga asos soldilar. Anbar Otinning "Qarolar falsafasi" (1910), Fitratning "Oila" (1914), keyinroq "Adabiyot qoidalari" (1926) risolalari yuzaga keldi, Cho'lponning badiiy adabiyot, teatr san'atiga bag'ishlangan turqum maqolalari e'lon qilindi. Lekin sho'rolar hukmronligi davridagi totalitarizm barcha falsafiy fanlar qatori Estetikani ham sinfiylik va partiyaviylik tamoyillari asosida biryoqchamalikka, mahdudlikka, soxtalikka mahkum qildi. O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng Estetika alohida e'tibor berila boshlandi, estetik madaniyat (M.Nurmatov, M.Abdullayev), estetik qadriyatlar (T.Mahmudov) borasida yirik tadqiqotlar e'lon qilindi. Hozirgi vaqtda Estetika nazariyasi va tarixiga doir jiddiy izlanishlar olib borilmoqda (T.Mahmudov, A.Qurbonmamadov, Estetika Umarov, A.Sher, B. Husanov). O'zbekiston milliy un~tida Estetika yo'nalishi bo'yicha magistratura faoliyat ko'rsatmoqda, shu yo'nalishda aspirantura va doktorantura mavjud. Mamlakatimizda fuqarolarning estetik tarbiyasiga taalluqti turli tadbirlar, ularning estetik didini yuksaltirishga qaratilgan ma'naviyma'rifiy ishlar muntazam olib boriladi.

Foydalanuvchi adabyotlar;

1. Aristotel, Poetika, T., 1981;
2. Mahmudov T., Go'zallik va hayot. T, 1974;
3. Nurmatov M., Tanqid va estetika, T, 1976;
4. Maxmudov T., Эстетика и духовные ценности, T, 1993.
5. 1. Nizomiddin, A. "Nafosat falsafasi: nazariyalar va amaliyot", 2020.
6. 2. Karimova, D. "Estetika va go'zallik: zamonaviy yondashuvlar", "San'at va madaniyat", 2022.
7. 3. Kant, I. "Kritika of Judgment", 1790.
8. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Estetika>

TOVUSHNING FIZIKAVIY XARAKTERISTIKALARI

Ashurova Dilobar Maratovna

ashurovadilobar319@gmail.com

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

tibbiyot fakulteti 1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: PhD, dots. v. b T.O.Buzrukov

Annotatsiya: Mazkur maqolada tovushning fizikaviy va sub'ektiv xarakteristikasi, eshitish organining funksiyasi, infratovush, ultratovush, ton, shovqin va vibratsiyalar organizmga ta'siri aytib o'tiladi. Jumladan, tovushdan tibbiyotda foydalanish, perkussiya va auskultatsiya asoslari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: chastota, infratovush, ultratovush, gidroakustika, akustik spektr, tovush intensivligi, ton, shovqin, tovush zarba, audimetriya, binaural effekt, perkussiya, auskultatsiya, stetoskop, fonendoskop, yarimdoira kanalchalar, chig'anoq, perilimfa.

ФИЗИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗВУКА

Термезский университет экономики и сервиса
студентка 1 курса медицинского факультета

Ашурова Дилобар Маратовна

Научный руководитель: к.т.н., доцент, с. б Т.О. Бузруков
ashurovadiobar319@gmail.com
+998(94)919-11-03

Аннотация: В статье описаны физические и субъективные характеристики звуков, функция нового органа, влияние инфразвука, ультразвука, тона, шума и вибраций на организм. В частности, обсуждаются основы перкуссии и аускультации.

Ключевые слова: частота, инфразвук, ультразвук, гидроакустика, акустический спектр, интенсивность звука, тон, шум, звуковой шок, аудиометрия, бинауральный эффект, перкуссия, аускультация, stetoscope, fonendoscope, полукружные каналы, оболочка, перилимфа.

PHYSICAL CHARACTERISTICS OF SOUND

Termiz University of Economics and Service
1st year student of the Faculty of Medicine
Ashurova Dilobar

Scientific leader: Ph.D., associate professor, v. b T.O. Buzrukov
ashurovadiobar319@gmail.com
+998(94)919-11-03

Abstract: This article describes the physical and subjective characteristics of sound, the function of the hearing organ, the effect of infrasound, ultrasound, tone, noise and vibrations on the body. In particular, the use of sound in medicine, the basics of percussion and auscultation are considered.

Key words: frequency, infrasound, ultrasound, hydroacoustics, acoustic spectrum, sound intensity, tone, noise, sound shock, audiometry, binaural effect, percussion, auscultation, stethoscope, phonendoscope, semicircular canals, shell, perilymph.

Kirish. Biz atrofimizdagi asosiy ma'lumotlarni eshitish va ko'rish organlari orqali qabul qilamiz. Ikkala holda ham biz ob'ektlar haqida ma'lumotlarni ular bilan jismoniy kontaktsiz olamiz. Tovush va yorug'lik turli fizik hodisalar bo'lishiga qaramay, ularning har ikkisi ham to'lqindir. To'lqinlar tomonidan tashiladigan energiya bizning sensor mexanizmlarimizni qo'zg'atadi.

Tovush vibratsiya bo'layotgan jism tomonidan chiqariladigan mexanik to'lqindir. Masalan, kamerton yoki inson tovush paylari tebranma harakat qilsa, ularning atrofidagi havo molekulalari harakatlanib, tebranayotgan jism harakatiga monand ravishda o'zgaradi. Tebranayotgan molekulalar o'z navbatida harakatini qo'shni molekulalarga uzatadi. Havo tebranishlari quloqqa yetib borganida ular nog'ora pardaning vibratsiyasiga sababchi bo'ladi. Bu esa o'z navbatida bosh miyasi tomonidan qabul qilinuvchi nerv impulslarini keltirib chiqaradi.

Agar havoda tarqalayotgan elastik to'lqinlarning chastotasi taxminan 16 Hz dan 20000 Hz oralig'ida bo'lsa, u holda ular inson qulog'ida tovush sezgisini uyg'otadi. Shuning uchun chastotasi ana shu ko'rsatilgan chegarada yotgan istalgan muhitdagi elastik to'lqinlar tovush to'lqinlari yoki to'g'ridan - to'g'ri tovush deb ataladi. Chastotasi 20 Hz dan kichik bo'lgan elastik to'lqinlar *infratovush* deb ataladi: chastotasi 20000 Hz dan katta bo'lgan to'lqinlar *ultratovush* deyiladi. Infratovush va ultratovushni inson qulog'i eshitmaydi. Gaz va suyuqliklarda tovush to'lqini faqat bo'ylama to'lqin bo'lishi mumkin va galma-gal keluvchi siqilish va siyraklashishlardan iborat bo'ladi. Qattiq jismlarda tarqalayotgan to'lqinlar ham bo'ylama, ham ko'ndalang bo'lishi mumkin.

Tovushning fizik xarakteristikasiga chastota, tezlik, to'lqin uzunlik, amplituda va shu kabi kattaliklar kiradi.

Tovushning muhitda tarqalishi tezligi muhitning zichligiga va uning temperaturasiga bog'liq. Agar muhit temperaturasi 1°C ga ko'tarilsa, tovushning tarqalish tezligi taxminan 0,5 m/s tezlikga ortadi.

Tovushning havoda yutilishini hisoblash shuni ko'rsatadiki, 20°C temperaturada chastotasi 1000 Hz bo'lgan to'lqin taxminan 115 km masofada e marta susayadi. Issiqlik o'tkazuvchanlik hisobga olinganda bu masofa 81 km gacha qisqaradi. Lekin amalda tovush atmosferada bunga qaraganda anacha tez susayadi. Buning sababi shuki, shamol, havoning temperaturasi va namligi, har xil zichlikka ega bo'lgan qatlamlarning borligi tovushning tarqalishiga ta'sir qiladi. Bir jinsli muhitda nuqtaviy manbadan tarqalayotgan sferik to'lqin hamma yo'nalishlarda bir xil tezlikka ega bo'lishi kerak. Lekin shamol esayotgan bo'lsa,

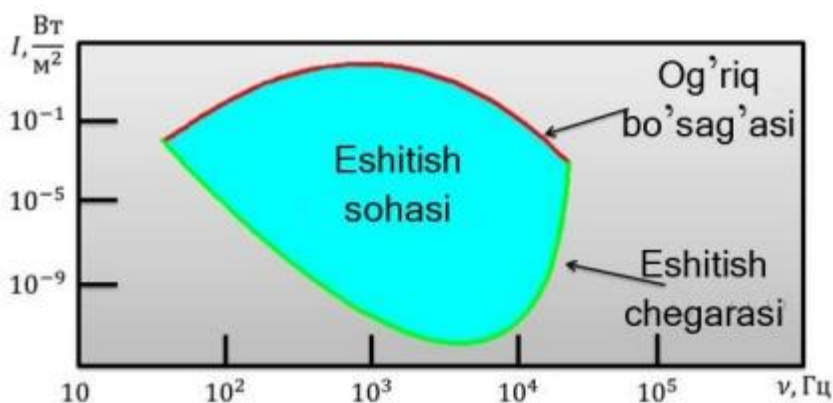

uning tezligi bilan to'lqin tezligi o'zaro geometrik tarzda qo'shiladi. Yer sirtida ishqalanish bo'lishi tufayli shamolning yer sirti yonidagi tezligi kichik bo'lib, balandlik ortishi bilan kattalashib borgan sababli, to'lqin frontining ayrim qismlari yerga nisbatan har xil tezlik bilan harakatlanib, tovush to'lqinlarining sinishi kuzatiladi.

Havodagiga nisbatan tovush suvda uzoqroq masofalarga yetib boradi. Suvda yorug'lik va radio to'lqinlari juda tez (amalda bir necha o'n metr masofada) so'nadi, shu sababli suv ostida signal yuborishning yagona usuli sifatida tovush va ultratovush to'lqinlaridan foydalaniladi. Mazkur to'lqinlarning suvda tarkalishini o'rganadigan soha **gidroakustika** deb ataladi.

Har qanday real tovush oddiy garmonik tebranish emas, balki ma'lum chastotalar to'plamiga ega bo'lgan garmonik tebranishlarning yig'indisidan iborat. Berilgan tovushda ishtirok etuvchi tebranishlar chastotalari to'plami tovushning **akustik spektri** deb ataladi.

Tovush to'lqinlarining intensivligi, deb to'lqin o'zi bilan olib yurgan energiya oqimi zichligining o'rtacha qiymatiga aytiladi. To'lqin tovush sezgisini uyg'otish uchun eshitish chegarasi deb ataluvchi biror minimal intensivlikka ega bo'lishi kerak. Eshitish chegarasi hammada har xil bo'lib, tovushning chastotasiga bog'liq. Odam qulog'i 1000-4000 Hz orasidagi chastotali tovushlarga juda sezgir bo'ladi. Intensivlik taxminan 103 -104 erg/sm² sek atrofida bo'lganda to'lqin tovush sifatida sezilmay qoladi va quloqda faqat og'riq hamda bosim sezgisini uyg'otadi. Intensivlikning ana shunday sezgi uyg'otadigan qiymati **og'riq sezish chegerasi** deb ataladi.

1-rasm: Odam qulog'i eshitish va og'riq bo'sag'alari

Ton va shovqinlar. Davriy jarayondan iborat bo'lgan tovush *ton* deb aytiladi. Agar bu jarayon garmonik bo'lsa, unda ton oddiy yoki sof deb aytiladi. Sof tonning asosiy fizik xarakteristikasi uning chastotasidir. Angarmonik tebranishlarga murakkab ton mos keladi. Sodda tonli tovushni, masalan, kamerton chiqaradi, murakkab tonli tovushni musiqa asboblari, nutq apparati (unli tovushlar) va hokazo hosil qiladi. Murakkab ton oddiy

tonlarga ajratilishi mumkin. Ajratilgan tonlarning eng kichik ϑ_0 chastotasi asosiy tonga mos keladi, qolgan garmonikalari (obertonlar), ϑ_0 , $2\vartheta_0$ va hokazo chastotalarga ega bo'ladi.

Vaqt o'tishi bilan takrorlanmaydigan, o'zining murakkabligi bilan farq qiluvchi tovushga *shovqin* deb aytiladi. Mashinalarning vibratsiyasi, qarsaklar, gorelka alangasining shovqini, shitirlash, g'ichillash, so'zlaganda chiqadigan undosh tovushlar va hokazolar shovqinga ta'lluqlidir.

Shovqinni tartibsiz o'zgarib turuvchi murakkab tonlar birikmasidan iborat deb qarash mumkin. Agar shovqinni biror shartlilik darajasida spektrga yoyishga harakat qilib ko'rilsa, unda bu spektr uzluksiz bo'ladi, masalan, 3-rasmda bunzin gaz gorelkasining yonishi paytida shovqindan hosil bo'ladigan spektr tasvirlangan.

Tovush zarba – bu tovushning qisqa muddatli ta'siridir: chapak chalinganda, portlash yuz berganda va hokazolarda hosil bo'ladi. Zarba to'lqinlar bilan tovush zarbalarini bir-biri bilan chalkashtirib yuborish yaramaydi. Havoning siqilgan sohasini normal holatdagi sohadan ajratib turuvchi sirtga fizikada zarb to'lqin deb aytiladi. Zarb to'lqin juda katta energiyaga ega bo'lishi mumkin, masalan, yadroviy portlashlarda, atrof-muhitda zarb to'lqin hosil bo'lishida portlash energiyasining 50 foizga yaqini sarf bo'ladi.

TOVUSHNING SUB'EKTIV XARAKTERISTIKASI

Tovush ikki xil turdagi: uning kishi tomonidan his qilinishi xususiyatlariga bog'liq bo'lmagan (ob'ektiv yoki fizik) hamda kishi tomonidan his qilinishiga asoslangan (sub'ektiv) kattaliklar bilan xarakterlanishi mumkin. Albatta, har ikkala turdagi kattaliklar o'zaro muayyan tarzda bog'langan bo'ladi. Tovushning subektiv xarakteristikasiga odamlar qabul qilgan tovushlarni balandligi, tembri va qattiqligiga qarab bir-biridan farq qiladi. Ana shu har bir sub'ektiv bahoga tovush to'lqinining aniq fizikaviy xarakteristikasi mos keladi.

Balandlik dastavval asosiy ton chastotasi bilan shartlangan tovushning subyektiv xarakteristikasidir, ya'ni balandlik chastota bilan bog'liq. Balandlik tonning murakkabligi va intensivligiga juda kam darajada bog'liq: intensivligi katta bo'lgan tovush birmuncha past tonli tovushga o'xshab eshitiladi.

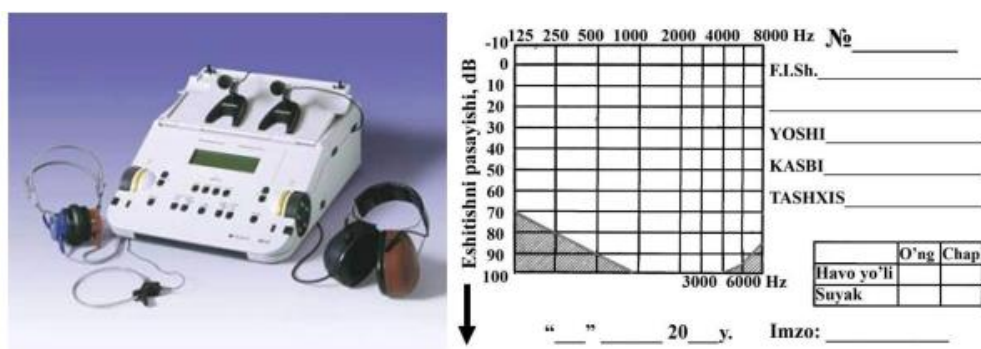
Tovush tembri deyarli spektral tarkibi bilangina aniqlanadi. Tovushning spektral tarkibi mazkur tovush qanday chastotadagi tebranishlardan tarkib topganini hamda ular orasida amplitudalar qanday taqsimlanganini ko'rsatadi. Masalan, musiqiy tovush chiziqli spektrga, shovqin esa tutash spektrga ega.

Qattqlik — tovushning yana bir subyektiv bahosi bo'lib, u eshituv sezgisi darajasini xarakterlaydi. Subyektivligiga qaramasdan tovushning qattqligini ikki manbadan chiqayotgan tovushning eshituv sezgisiga ko'rsatadigan ta'sirlarini taqqoslash yo'li bilan miqdoriy jihatdan baholash mumkin. Tovush qattqligi amplitudaga bog'liq.

Eshitish o'tkirligini aniqlash usuliga *audiometriya* deyiladi. Audiometriyada maxsus asbob audiometr (4-rasm) yordamida turli xil chastotalarda eshitish sezgisi bo'sag'asi aniqlanadi; olingan egri chiziq audiogramma deyiladi. Bemor odam audiogrammasini normal eshituv sezgi bo'sag'asini egri chig'i bilan solishtirish eshituv a'zolari kasalliklariga diagnoz qo'yishga yordam beradi.

4-rasm: Audiometrlarning tashqi ko'rinishi va audiokarta blankasi.

Normal xolatdagi kishining qulog'i 16 Hz dan 20 kHz gacha bo'lgan chastotadagi tovushlarni sezadi, lekin uning turli chastotadagi tovushlarga sezgirliги har xil. Kishining qulog'i bo'lgan tovush manbaining kishiga nisbatan qanday yo'nalishda joylashganini aniqlash imkonini beradi. Bu hodisa *binaural effekt* deyiladi. Tovush manbaining o'rnini ungacha bo'lgan masofa va vertikal hamda gorizontal tekisliklardagi burchaklar bilan aniqlanadi. Gorizontal tekislikda kishi burchakni 3° gacha aniqlikda sezishi mumkin. Vertikal tekislikdagi burchak va manbagacha bo'lgan masofa nisbatan ancha noaniq his qilinadi.

Tovushdan klinikada foydalanish

Tovushning eng asosiy mohiyati shundaki, u ham yorug'lik kabi axborot manbai hisoblanadi. Tabiat tovushlari, atrofimizdagi odamlarning gaplari, ishlab turgan mashinalarning shovqini bizga ko'p ma'lumotlarni beradi. Tabiiyki, tovush odam ichki organlarining holati to'g'risida ma'lumot beruvchi manba ham bo'lishi mumkin. Kasallikni diagnostika qilishning keng tarqalgan usullaridan biri *perkussiya* usuli bo'lib, bunda tananing turli qismlariga urib ko'rishda chiqayotgan tovush eshitib ko'riladi.

Faraz qilaylik, biror jism ichida havo bilan to'ldirilgan berk soha berilgan bolsin. Agar bu jismda tovush tebranishlari hosil qilinsa, tovush tebranishlarining ma'lum bir chastotasida

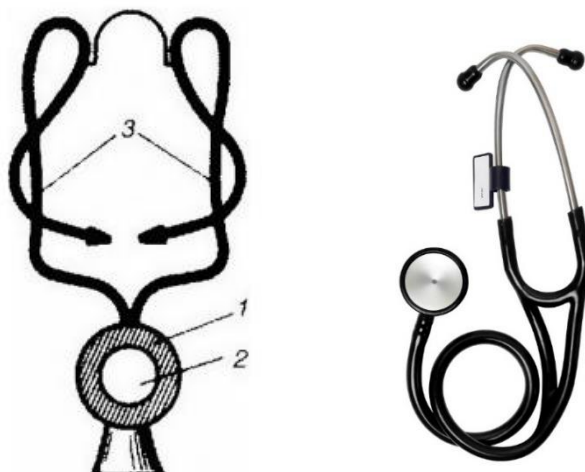
bu berk sohadagi havo rezonanslana boshlab, shu berk sohaning olchami va turish vaziyatiga mos keluvchi tonni ajratadi va kuchaytiradi. Odam tanasini ham sxematik ko'rinishda gaz bilan to'ldirilgan (o'pka), suyuqliklar (ichki a'zolar), qattiq jismlar (suyaklar) hajmlarining yig'indisidan iborat deb tasavvur etish mumkin. Tana sirti bo'ylab urib ko'rilganda tebranishlarning keng diapazondagi chastotasi hosil bo'ladi. Bu diapazon oralig'idagi ayrim tebranishlar yetarlicha tez so'nadi, boshqalari, ya'ni havo bo'shlig'ining xususiy chastotasi bilan mos kelgani esa rezonans tufayli kuchayib, eshituvchan bo'lib qoladi. Tajribali vrach perkussiya tovushlari toniga qarab, ichki a'zolar holatini va topografiyasini aniqlaydi.

Perkussiya usuli bilan yurakning katta – kichikligi (chegaralari) aniqlanadi. Yurak mushak va qondan iborat havosiz a'zo bo'lgani uchun uni tukillatib ko'rganda bo'g'iqlik tovush beradi. Lekin u qisman o'pka bilan qoplanib turganligi sababli bo'g'iqlik tovush nisbiy va mutlaq bo'ladi. Yurakning nisbiy bo'g'iqlik chegarasi uning haqiqiy chegaralariga, mutlaq bo'g'iqlik chegarasi esa o'pka bilan qoplanmagan yuzasining kengligiga mos keladi. Bu yerda o'ng qorinchaning oldingi devori joylashgan bo'ladi. Perkussiya vaqtida bemor tik turishi, o'tirishi va yotishi mumkin. Yurakning nisbiy bo'g'iqlik chegaralarini aniqlashda o'rtacha perkutor zarbadan, absolyut bo'g'iqlik chegaralarini aniqlashda esa kuchsiz zarbadan foydalaniladi. Kasallikni diagnostika qilishning keng tarqalgan usullaridan biri auskultatsiya (eshitib ko'rish) eramizdan oldingi II asrdayoq ma'lum bo'lgan.

Auskultatsiya (lotincha auscultatio - eshitish) — ichki a'zolarida yuzaga keladigan tovushlarni eshitib, ular faoliyatini va holatini tekshirish usuli. Masalan, yurak urishini eshitib, uning sog' yoki kasalligini aniqlash. Auskultatsiyada badanning tegishli qismiga shifokor quloq tutadi (bevosita auskultatsiya) yoki maxsus asboblari (stetoskop, fonendoskop yoki stetofonendoskop) qo'yib eshitib ko'radi (bilvosita auskultatsiya). Auskultatsiya tibbiyot amaliyotida yurak, o'pka, qon tomir kasalliklarini, shuningdek qon bosimini aniqlashda muhim diagnostik ahamiyatga ega. Auskultatsiya uchun *stetoskop* yoki *fonendoskop* qo'llaniladi.

Fonendoskop (5-rasm) kovak kapsuladan va tovushni uzatadigan membranadan iborat. Membrana bemor tanasiga qo'yiladi, undan chiqqan ikkita trubka vrach qulog'iga boradi. Ichi kovak kapsula ichidagi havo ustunida rezonans hodisasi vujudga kelib, tovush chiqarish kuchayadi va auskultatsiya yaxshilanadi,

5-rasm: Fonendoskopning tuzilishi.

1- kovak kapsula, 2-tovushni uzatuvchi membrana, 3-rezina trubka

Xulosa: Ushbu maqolada eshitish organining funksiyasi, infratovush va ultratovushning organizmga ta'siri haqida fikr yuritiladi. Eshitish organi tashqi, ichki va o'rta qismlardan iboratligi aytib o'tilgan va har biriga alohida to'xtalgan. Shuningdek, tovushdan klinikada foydalanish usullaridan perkussiya va auskultatsiya haqida batafsil ma'lumot berilgan. Quloqlar inson eshitish qobiliyatining asosidir, va uning ishlash mexanizmlarini chuqur tushunish eshitish bilan bog'liq kasalliklarni davolash va oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Biofizika" o'quv darsligi E. Ismailov Toshkent 2012
2. . "Biofizika" o'quv darsligi Rezimov A.N 2005.
3. "Anatomiya" 2-jild o'quv darsligi Ahmedov 2018.
4. "Normal Fiziologiya" o'quv darsligi SH.Q.Qodirov 2007.

Foydalanilgan internet saytlari:

1. <https://uz.wikipedia.org>
2. <https://chatgbt.uz>

TAFAKKUR

O'qtuvchi: **Ulug'bek Shomurodov**

Talaba: **Ahmadjonov Diyorbek Abdusalom o'g'li**

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi:

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Tafakkur va uning inson hayotidagi o'rni ko'rib chiqiladi. Tafakkur, fikrlash jarayoni sifatida, insonning ma'naviy va intellektual rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Maqola tafakkurning asosiy turlari, uning jamiyatdagi roli va rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: Tafakkur, Fikrlash, Inson, Ma'naviyat, Rivojlanish

АБСТРАКТНЫЙ:

Рассматривается мысль и ее роль в жизни человека. Мышление как мыслительный процесс имеет важное значение в духовно-интеллектуальном развитии человека. В статье анализируются основные типы мышления, его роль в обществе и факторы, влияющие на его развитие.

Ключевые слова: Мышление, Мышление, Человека, Духовность, Развитие

ABSTRACT:

Thought and its role in human life are considered. Thinking, as a thinking process, is important in the spiritual and intellectual development of a person. The article analyzes the main types of thinking, its role in society and factors influencing its development.

Key words: Thinking, Thinking, Human, Spirituality, Development

Kirish

Tafakkur, insonning fikrlash jarayonini ifodalaydi va bu jarayon hayotimizning har bir sohasida muhim rol o'ynaydi. Tafakkur orqali insonlar o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini va qarorlarini shakllantiradilar. Bu jarayon, shuningdek, muammolarni hal qilish, yangi g'oyalar ishlab chiqish va ma'naviy qadriyatlarni anglashda yordam beradi. Tafakkur, shuningdek, ijtimoiy va madaniy rivojlanishning asosiy omillaridan biridir.

Tafakkurning turlari

Tafakkur bir necha turga bo'linadi, jumladan:

1. Mantiqiy tafakkur - bu jarayon, mantiqiy qoidalar asosida fikr yuritishni o'z ichiga oladi. Mantiqiy tafakkur, muammolarni hal qilishda va qaror qabul qilishda muhimdir.
2. Ijodiy tafakkur - bu jarayon, yangi g'oyalar va yechimlar ishlab chiqishga qaratilgan. Ijodiy tafakkur, san'at, ilm-fan va boshqa sohalarda innovatsiyalarni keltirib chiqaradi.

3. Tanqidiy tafakkur - bu jarayon, fikrlarni tahlil qilish va baholashga qaratilgan. Tanqidiy tafakkur, insonlarni o'z fikrlarini va qarorlarini qayta ko'rib chiqishga undaydi.

Tafakkur va jamiyat

Tafakkur, jamiyatda muhim rol o'ynaydi. U odamlar o'rtasida muloqot va fikr almashishni rivojlantiradi. Tafakkur orqali insonlar o'z fikrlarini ifoda etish, bahs-munozaralar o'tkazish va yangi g'oyalarni ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, tafakkur, ijtimoiy muammolarni hal qilishda va jamiyatni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Tafakkur - ijtimoiy sababiy, nutq bilan chambarchas bog'liq, muhim bir yangilik qidirish va ochishdan iborat psixik jarayondir. Tafakkur voqelikni analiz va sintez qilish uni bavoita va umumlashtirib aks ettirishdan iborat jarayondir. Tafakkur amaliy faoliyat asosida hissiy bilishdan paydo bo'ladi va hissiy bilish chegarasidan ancha tashqariga chiqib ketadi.

Bilish faoliyati sezish va idrok qilishdan boshlanadi va keyin tafakkurga o'tib ketishi mumkin. Biroq tafakkur, hatto eng rivojlangan tafakkur ham hamisha hissiy bilish bilan, ya'ni sezgilar, idrok va tasavvurlar bilan bog'langan bo'ladi. Tafakkur faoliyati o'zining butun "materialini" faqat bitta manbadan, ya'ni hissiy bilishdan oladi. Tafakkur faqat sezgilar va idrok orqaligina tashqi muhit bilan bog'lanadi va shu tariqa tashqi olamni aks ettiradi. Ammo sezgilar va idrok kabi hissiy bilish jarayonlari olamning turli xildagi aloqalarini, ular orasidagi bog'lanishlarni, paydo bo'ladigan turli muammolarni hal qilish imkonini bermaydi.

Tafakkur qilish davomida tashqi olamni bilish chuqurroq amalga oshiriladi. Buning natijasida narsalar, hodisalar va boshqa shuning kabilar o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'lanishlarni ajratish, echish mumkin bo'ladi. Zarur hollarda turli vositalar qo'llaniladi. Quyidagi uch xil hodisalarni o'rganish davomida vositalar qo'llaniladi.

1. Hozirgi paytda bevosita idrok qilishning imkoni bo'lmagan hodisalarni o'rganish uchun. Bunga tarixiy voqealar, kelajak rejalar, gipotezalar, umuman yoki o'tmishda ruy bergan yoki kelajakda ruy berishi mumkin bo'lgan hodisalarni o'rganish davomida;
2. Sezgi organlarimizning moslashmaganligi sababli bevosita idrok qilishning imkoni bo'lmagan hodisalarni o'rganishda. Bunga misol tariqasida juda kichik zarrachalar, elementlar, inson sezgi organlari "sezmaydigan" turli to'lqin uzunliklari yoki juda uzoq masofada joylashgan ob'ektlar (planetalar, yulduzlar va h.k.);
3. Bevosita idrok qilishning imkoni mavjud, ammo vosita kullash samarali bo'lgan hollar. Masalan, o'sib turgan daraxtning balandligini trigonometrik funktsiyalar yordamida o'lchash, havo haroratini termometr yordamida o'lchash kabilar.

YUqoridagilardan ko`rinib turibdiki, hissiy bilish samarali bo`lmay qolgan hollarda tafakkur boshlanadi. Tafakkur hissiy bilish idrok qilish imkonini bermaydigan voqea, hodisalarni ham o`rganish imkonini beradi. Masalan, yorug`lik tezligini o`lchash, o`rganish, uning xossalaridan foydalanish faqat tafakkur orqaligina amalga oshirilishi mumkin.

Qachon tafakkur faoliyati boshlanadi (qachon biz fikrlab boshlaymiz)? Biz doimo fikrlamaymiz. Agar vaziyat bizga tushunarli bo`lsa, etarli hamma ma`lumot va vositalarga ega bo`lsak biz "o`ylamaymiz". Tafakkur jarayoni muammo paydo bo`lsa, muammoli vaziyatda paydo bo`ladi. Muammoli vaziyat - biror masalani echish uchun zarur bilimlar, vosita yoki ma`lumot, malakalarning etishmasligi bilan bog`liq bo`ladi. Muammoli vaziyatda bizning avvalgi vosita va usullarimiz etishmay qoladi. Shu sababli oddiy, tushunarli, o`zida yangilikni aks ettirmaydigan ma`lumotni eshitayotgan talaba va o`quvchi fikrlamaydi. Ularni fikrlashga undash uchun muammoli vaziyatlar yaratish lozim.

Kelib chiqishi va rivojlanishi bo`yicha tafakkur ijtimoiy tabiatga ega. Chunki bilishning barcha vositalari, usullari va manbaalari inson tomonidan yaratilgan moddiy va ma`naviy boyliklar bilan bog`liqdir. Odamning aqliy taraqqiyoti insoniyatning ijtimoiy-tarixiy taraqqiyoti davomida to`plangan bilimlarni o`zlashtirish jarayonida amalga oshadi. Bu erda shaxsning faolligini inkor qilmaymiz. Mavjud, tayyor bilimlarni o`zlashtirish boladan fikriy zur berish, ijodiy ishlash, yangilik ochishni taqoza qiladi. Aks holda o`zlashtirilgan bilim yuzaki, mexanistik bo`lib qoladi.

TAFAKKURNING MANTIQUIY SHAKLLARI

Psixologiya fani mantiq fani bilan birgalikda tafakkurning mantiqiy shakllarini o`rgandi. Tafakkurning mantiqiy shakllari -tushuncha, hukm va xulosa chiqarishlardir.

TUSHUNCHA shunday bir fikrki, bu fikrda voqelikdagi narsa va hodisalarning umumiy, muhim, farq qiladigan belgilari aks ettiriladi. Masalan, odam tushunchasi uning mehnat faoliyati, mehnat qurollarini ishlab chiqarish, nutq, inson ongi va shular kabi nihoyatda muhim belgilarni o`zida mujassamlashtirgan. Mana shu belgilar bilan odam hayvonlardan farq qiladi.

Tushunchalarning mazmuni HUKMlarda aks ettiriladi. Hukm narsa va hodisalar o`rtasidagi mavjud bog`lanishlarning yoki shu narsa va hodisalarga xos bo`lgan xususiyat va belgilari o`rtasidagi bog`lanishlarni o`zida aks ettiruvchi tafakkur shakli.

Hukmlar ob`ektiv voqelikni qanday aks ettirishlariga qarab CHIN va YOLG`ON bo`lishi mumkin.

Chin - "Toshkent O'ZBEKISTONning poytaxti".

Yolg'on - "Hech qanday uchburchak o'tkir burchakka ega bo'la olmaydi".

Hukmlar UMUMIY, JU'ZIY va YAKKA bo'ladilar. Umumiy hukmda aks ettirilgan xususiyat va bog'lanishlar biror sinfdagi barcha narsalarga taalluqli bo'ladi. "Barcha metallar elektr tokini o'tkazadilar". Ju'ziy hukmlarda tasdiqlash yoki inkor qilish faqat ayrim narsalargagina taalluqli bo'ladi. "Ba'zi o'quvchilar a'lochilardir". YAKKA hukmlarda tasdiqlash yoki inkor qilish faqat bitta narsaga tegishli bo'ladi. "Salimov A. a'lochi o'quvchi".

Hukmlar ikkita yo'l bilan hosil qilinadi:

- 1) bevosita usul bilan, bunda idrok qilayotgan narsalar ifodalanadi ;
- 2) bivosita usul bilan, ya'ni xulosa chiqarish, mulohaza yuritish yo'li bilan.

Bir yoki bir necha hukmlar asosida yangi hukm keltirib chiqarish - xulosa chiqarishdir. Masalan, "Barcha metallar elektr tokini o'tkazadilar", "Mis metall". Ana shu ikkita asosdan yangi hukm - xulosa chiqariladi, "Mis elektr tokini o'tkazadi".

Xulosa chiqarish ikki usul bilan amalga oshiriladi:

- 1) induktiv xulosa chiqarish va 2) deduktiv xulosa chiqarish.

Induktsiya - ju'ziy hodisalardan umumiy qoidalarga qarata xulosa chiqarish.

Deduktsiya - umumiy qoidalardan ju'ziy hodisaga, faktga, misolga qarata xulosa chiqarish.

TAFAKKUR JARAYONLARI

Tafakkur jarayoni (fikrlash) o'ziga xos qonuniyatlarga, qoidalarga bo'ysunadi. Tafakkur jarayonining mohiyatini tushunish uchun uning qanday kechishini o'rganish lozim. Tafakkur avvalo analiz, sintez va umumlashtirishdir.

ANALIZ - ob'ektning muayan bir tomonlarini, elementlarini, xossalarini, munosabatlarini va boshqa shuning kabilarni ajratib olib, o'rganilayotgan ob'ektni fikran bo'laklarga, qismlarga, elementlarga bo'lish demakdir. Biron narsani analiz qilish davomida bu narsaning g'oyat muhim, kerakli va qiziqarli va shu kabi muayan xususiyatlari ajratib olinadi.

SINTEZ. Bir butun narsani analiz qilish natijasida ajratilgan komponentlarni birlashtirish sintezdir. Analiz va sintez jarayonlari hamma vaqt o'zaro bog'liqdir.

TAQQOSLASH - narsa va hodisalarni bir-biri bilan solishtirib ko'rish va ular orasidagi o'xshashliklar, tafovutlarni topish. Taqqoslash albatta analiz va sintezni taqoza qiladi.

Narsa va hodisalarni oldin analiz keyin esa sintez kilmasdan turib ular orasidagi o`xshashlik va tafovutlarni topib bo`lmaydi.

Taqqoslash davomida narsalarni UMUMLASHTIRISH amalga oshiriladi. Umumlashtirish o`xshash tarzidagi umumiylik va muhim belgi tarzidagi umumiylik sifatida amalga oshiriladi. Birinchi umumiylik bo`yicha kit baliq hisoblanadi (yuzaki belgi), ikkinchi umumiylik asosida esa kit sut emizuvchilar sinfiga kiradi (muhim belgi asosida).

TAFAKKUR TURLARI

Psixologiyada tafakkur turlarining quyidagi sodda va birmuncha shartli klassifikatsiyasi tarqalgandir:

- 1) ko`rgazmali-harakat;
- 2) ko`rgazmali-obrazli;
- 3) mavhum (nazariy) tafakkur.

KO`RGAZMALI-HARAKAT TAFAKKURI.

Tarixiy taraqqiyot davomida odamlar o`z oldilarida turgan masalalarni dastlab amaliy faoliyat nuqtai nazaridan echganlar; keyinchalik undan nazariy faoliyat ajralib chiqqan. Dastlab erni qadamlab o`lchangan, keyinchalik uning asosida geometriya fani shakllangan. Bu shuni anglatadiki, sof nazariy faoliyat birlamchi emas, balki amaliy faoliyatning o`zi birlamchidir. Bog`chagacha yosh davrida bolada asosan ko`rgazmali-harakat tafakkuri ustun bo`ladi. Hamma ish, "o`ylash", bilish jarayoni harakatlar vositasida amalga oshiriladi.

KO`RGAZMALI-OBRAZLI TAFAKKUR.

Ko`rgazmali-obrazli tafakkur sodda shaklda asosan bog`cha yoshidagi bolalarda nomoyon bo`ladi. Ularda tafakkurning harakatli shakllari saqlanib qolsa ham, ular to`g`ridan-to`g`ri yuzaga chiqmaydi. endi bola narsa va hodisalarning bevosita idrok qilinayotgandagi obraziga suyanib fikr yuritadi. Agar shu yoshdagi bolaga ikkita bir xil xajmdagi xamirdan qilingan sokka ko`rsatilsa, u ularning tengligini aytadi. Keyin ularning ko`z o`ngida soqqalardan biri non shakliga keltiriladi. Bolalar yassilantirilib, non shakliga keltirilgan soqqani ko`p, katta deb ko`rsatadilar (J.Piaje tajribalaridan).

MAVHUM (NAZARIY) TAFAKKUR.

Bolalarning amaliy va ko`rgazmali-obrazli tafakkuri asosida ularda mavhum tafakkur shakllanadi. Bu mavhum tushunchalarga asoslangan tafakkur. Bolalarning juda ko`plab fanlardan, o`quv predmetlardan oladigan bilimlari mavhum tushunchalar

yordamida ifodalangan. Predmet va hodisalar urniga ularning nomlari (SO`Z-belgi) qo`llaniladi. Mavhum tafakkur bolaga endi o`zi yo`q predmetlar bilan ham so`zlar yordamida (nomlari) ishlash, ular ustida fikr yuritish, tafakkur operatsiyalarini amalga oshirish imkonini beradi. Shu sababli mavhum tafakkur o`quvchining o`quv va hayot faoliyatida eng muhim o`ringa ega bo`ladi. Maktabning, pedagoglarning asosiy vazifalaridan biri o`quvchilarning mavhum tafakko`rini rivojlantirish, ularda to`g`ri shakllangan tushunchalar tizimini hosil qilishdan iboratdir.

TAFAKKURNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI.

Turli kishilarda tafakkur xususiyatlar turlicha tarkib topgan va turlicha nomoyon bo`ladi. Bir kishining o`zida ham tafakkurning turli xususiyatlari turlicha nomoyon bo`ladi. Bularning hammasi tafakkurning individual xususiyatlarining asosini tashkil qiladi. Tafakkurning individual xususiyatlariga bilish faoliyatining mustaqillik darajasi, epchillik, fikrlashning tezligi kabilar kiradi.

Tafakkurning MUSTAQILLIGI dastavval yangi masala, yangi muammoni ko`ra bilish va kuya bilishda, undan sung esa uni o`z kuchi bilan echa bilishda nomoyon bo`ladi. Tafakkurning mustaqilligida uning ijodiy xarakteri o`z ifodasini topgan.

Tafakkurning IXCHAMLIGI shundan iboratki, masalani echishning boshda belgilangan yo`li (rejasi) asta-sekin yuzaga chiqadigan, avvaldan hisobga olib bo`lmaydigan muammo shartlarini qanoatlantirmasa, ana shu yo`lni o`zgartira olishdan iboratdir.

Fikrning TEZLIGI biror qarorni qisqa muddat ichida qabul qilish talab qilingan hollarda talab qilinadi.

Tafakkurning yuqorida ko`rsatilgan barcha va boshqa juda ko`p sifatleri uning asosiy sifati yoki belgisi bilan chambarchas bog`liqdir. Har qanday tafakkurning eng muhim belgisi, uning ayrim individual xususiyatlaridan qat`iy nazar, muhim tomonlarni ajaratib, mustaqil ravishda tobora yangi umumlashtirishlarga kela bilishdan iborat.

Foydalanuvchi adabyotlar:

1. A. A. Karimov, Tafakkur va uning ahamiyati (2020).
2. M. S. Tursunov, Fikrlash jarayonlari (2019).
3. R. A. Qodirov, Ijodiy tafakkur (2021).
4. D. M. Ismoilov, Tafakkur va jamiyat (2022).

5. <https://arxiv.uz/ru/documents/referatlar/psixologiya/tafakkur-7>

**TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA KREATIV-O'YIN TEXNOLOGIYALARIDAN
FOYDALANISHNING AHAMIYATI HAQIDA BA'ZI MULOHAZALAR**

Davronova Fotima Pirnazarovna

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar
universiteti dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD)*

fotimadavronova82@gmail.com +998974089982

ORCID ID 0009-0005-0911-6821

Jiyanova Nilufar Olim qizi

Ruzimurodova Ra'no Elmurod qizi

Soyibova Chehrona Isomiddinovna

Annotasiya

Maqolada darslarda o'yin texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati va innovatsion ta'lim texnologiyalari va turlari haqida ma'lumotlar berilgan. Darslarda interfaol o'yin texnologiyalaridan foydalanishning samarali natijalari haqida fikr yuritilgan va namunalar keltirilgan. O'quvchi-talabalarning shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining amaliy ahamiyati haqida fikr-mulohazalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: texnologiya, interfaol, metodika, innovatsion texnologiya, "To'plam", "Aql charxi", didaktik o'yin, ijtimoiy o'yin.

Ta'lim jarayonining o'quvchi shaxsiga yo'naltirilishi, o'quvchi-talaba oliy qadriyat sifatida qarash dolzarb masalaga aylanmoqda. O'quvchilarning universal o'quv-biluv ko'nikmalarini shakllantirish bosh maqsadga aylanmoqda. Bunda talaba-o'quvchining ehtiyoji, moyilligi, qiziqishi, faolligini oshiruvchi o'yinli texnologiyalardan vosita sifatida keng foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchi-talabaning tabiatiga mos tushuvchi o'yinlar o'quv-tarbiyaviy jarayonini harakatga keltiruvchi kuchga aylanishi mumkin.

O'yin o'quvchini ta'limda g'alabaga erishishida qiziqishini orttiradi va unda kuchli motivatsiya hosil qilish imkoniyatiga ega. O'quvchini tezkorlikda harakat qilishiga, chaqqonlik, topqirlik, topshiriqlarni aniq, tez vaqtida bajarishga o'rgatadi, unda qonun-qoidalarga rioya qilish ko'nikmalari shakllanadi. O'quvchini faolligi rivojlantirilib, bilimga bo'lgan ishtiyoqi oshadi. Shaxsning ahloqiy sifatlarining shakllanishiga yordam beradi.

O'quvchilarda o'zaro hamkorlik, ijodkorlik, bir-biriga qayg'urish va o'zaro hurmat kabi odatlar rivojlantiriladi. Ayniqsa, ularda tashqi dunyoni tasavvur etish erkin fikr yuritish, emotsonal faollik va o'zaro muloqatga kirushuvchanlik vujudga keladi. O'quvchilar o'zaro bir-biriga yordam berishga, boshqalarning qiziqishlariga xamohang o'z manfaatlarining ular bilan uyg'un bo'lishiga harakat qiladilar. Ularda o'yin davomida olgan bilimlarini amaliyotda qo'llash hamda ulardan turli vaziyatlarda foydalanish ko'nikmalari paydo bo'ladi.

O'yin faoliyati yaxshi xislatlarni hosil qilish asosida, jamoaviy hayotiy faoliyatni vujudga keltiradi, mustaqillikni, boshqalarni mehnat sharoitida qo'llab-quvvatlashga o'rgatadi.

O'yin faoliyatini tashkillashtirish o'quvchilarning aqliy faoliyatni bilishga bo'lgan qiziqishlarini oshirish asosida ishchanlikka, topqirlikka, o'z vazifasiga mas'uliyatli yondashib, yangi-yangi natijalarni qo'lga kiritishlariga sabab bo'ladi.

O'yin nima? O'yin ta'lim jarayonini tashkil etish hamda olib borishda pedagogik vositadir. O'yin biror narsani bilib oluvchi vositadir. Ta'lim mazmunini o'quvchilarga o'yin orqali tushuntirish bu tushuntirishning eng qulay usulidir.

Pedagoglarimiz orasida shunday gap yuradi: eshitgan narsam esimga tushishi mumkin, ko'rgan narsam esimga tushishi mumkin, ammo jarayonda shaxsan ishtirok etsam, u umr bo'yi esimda qoladi. Shu sababli, o'yin vositasida ta'lim jarayonini tashkil etish voqea-xodisa, mazmunni tushunish, o'rganish, o'zlashtirishni kafolatlaydi.

Ko'pgina olimlarning fikricha, ijtimoiy faoliyatning rivojida ayrim tajribalarning orttirilishi shaxsning o'z-o'zini axloqiy rivojlantirishiga, o'zini-o'zi boshqarishiga yordam beradi. Nemis psixolog olimi K.Kross o'yin vositasida bola o'zini tutish, olamni o'rganish, an'analarni bilish, atrof-muhitga moslashish ko'nikmasini shakllantiradi, degan edi.

Katta ensiklopedik lug'atda o'yin nafaqat mahsuliy faoliyat bo'lib, uning motivi natijalarida emas, aksincha jarayonning o'zida namoyon bo'lishi ko'rsatilgan. Bu jarayon o'ynovchilarga rohat bag'ishlaydi, undan tomoshabin zavq-shavq oladi. Shu sababli ham, u ta'limiy jarayonning samarali kechishida muhim rol o'ynaydi, o'quvchi-talabaning shaxs sifatida rivojlanishida, hayotda ishlash, o'quv-bilishga bo'lgan qiziqishini oshirishda, psixologik tayyorlashda yordam beradi. O'yin tashqi olam bilan muloqot qilishga yangi-yangi imkoniyatlarni ochib beradi. O'yin umumilmiy tushuncha bo'lib, falsafa, pedagogika, psixologiya, tarix nazaryasi san'atda o'ziga xos tushuncha, atamalari mavjud. Umuman, ilmiy tilda o'yin dramaturgiya, tomoshalar, bayramlar, festivallar, karnavallar, badiiy ijodkorlik ma'nosida ham ishlatiladi.

Umuman, o'yin tushunchasi keng ma'noga ega bo'lib, uni bir qoida bilan ifoda etish qiyindir. Ko'pincha bu savolga javob olish uchun "Har bir odam nima uchun o'ynaydi?" degan savol qo'yilgandagina unga kengroq javob olishi mumkin.

Aksariyat pedagoglar o'yinni bilish qobiliyatlarini faollashtiruvchi vosita deb qaraydilar. U mahsulot emas, xizmat turi ham emas, lekin insonlar o'z umrini o'yin bilan bog'laydilar. Nima uchun?

O'yin pedagogik madaniyat fenomeni bo'lib kelgan. Inson hayotida u muhim, hal qiluvchi omil sifatida ilmiy izlanuvchilarni qiziqtirib kelgan. O'yin insonning hayotiy muvozanatini saqlashda, uning faolligini oshirish orqali organizmda ishlamay turgan a'zolarini ishga, harakatga keltirib yuboradi. Shu sababli ham, o'yin organizmdagi yaxshi energiyalarni hosil qiladi va tiklaydi. Ya'ni, o'yin doimiy o'zlikni saqlab turuvchi ta'limiy

jarayondir. O'quvchini o'yinga jalb etish keyingi mehnat va hayotiy faoliyatga tayyorlovchi vositadir.

Demak, o'quvchini o'yindan mahrum etish unga og'ir jazo sifatida salbiy ta'sir etib, yomon oqibatlarga sabab bo'lishiga mumkin.

Quyida o'yinlarning ko'rinishlari va klassifikatsiyasiga to'xtalamiz.

O'yinlar:

- yakka-individual, juftli, guruhli, ommaviy o'yinlar;
- jismoniy, intellektual musobaqaga aslangan, ijodkorlikka yo'naltiruvchi o'yinlar, didaktik o'yinlar, konstruksiyali, kompyuterli o'yinlar;
- ijtimoiy o'yinlar, syujetli, rolli, imitatsiyali o'yinlar, tashkiliy kommunikativ o'yinlar, qiziqarli o'yinlar va boshqa turda bo'lishi mumkin.

Yuqoridagi sanab o'tilgan o'yinlarning har birining o'z komponentlari mavjud. Ular:

- o'yinda qatnashuvchilar;
- o'yin qoidalari;
- o'yinning vaqti;
- o'yinning syujeti;
- o'yinning rekviziti;
- o'yinning yakuni (natijalari, qonun-qoidalariga rioya qilinishi).

Ta'limiy o'yinlar ta'limning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Ta'limiy o'yinlar orqali avvalo bolalardagi shaxsiy faollik, mustaqillik, ijodkorlik tarkib toptiriladi va shakllantirishga e'tiborga qaratiladi. Ta'limiy o'yin bolalarga oldilariga qo'ygan aniq vazifani qo'lga kiritishga yaqindan yordam beradi. Bunday o'yinlar bolaning masalaga ongli tushunib yondashish malakasini oshiradi. Ta'limiy o'yinlarni o'tkazish davomida o'qituvchi o'tilayotgan mavzu asosida yondashish zarurligiga e'tibor qaratishi lozim.

Ta'limiy o'yinlar o'quvchilarni tasavvurlarini, qobiliyatlarini, lug'at boyliklarini oshishida katta yordam beradi. O'yin texnologiyalari o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga aslangan. Ular o'quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish va rivojlantirishning amaliy echimlarini aniqlash va amalga oshirishda katta ahamiyatga ega.

“To'plam” – bu o'yin ma'lum bir mavzu asosida o'quvchilarning olgan bilimlarini mustahkamlash maqsadida o'tkaziladi. O'yin qatorlar musobaqasi yoki kichik guruhlarda

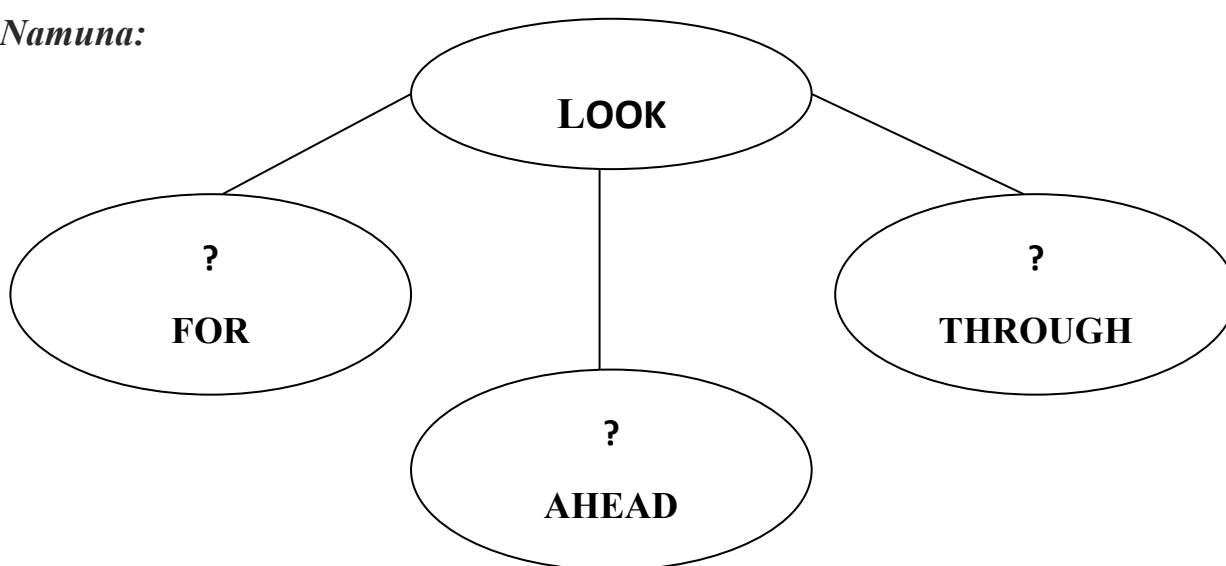

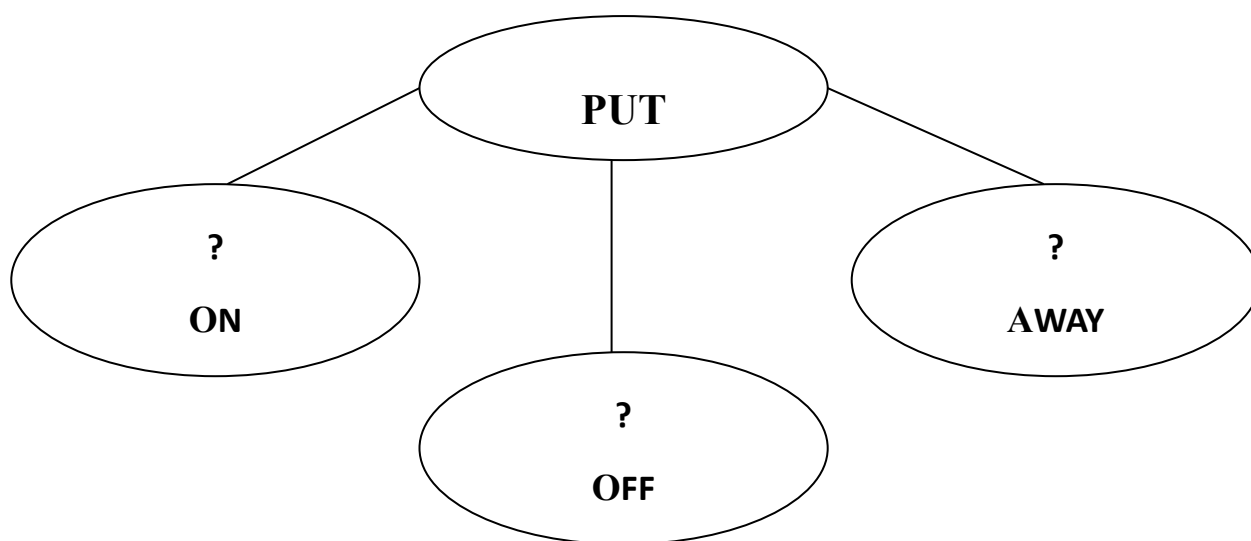
ishlash shaklida tashkil etiladi. Masalan, “Anatomiya, fiziologiya va patologiya” fanidan 1-qator “Energiya almashinuvi”, 2-qator “Moddalar almashinuvi”, 3-qatorga “Oqsillar almashinuvi” kabi topshiriqlar beriladi. O‘tilgan mavzular yuzasidan har bir qator o‘quvchilari bittadan o‘z fikrlarini aytadi va natijada mavzu bo‘yicha umumiy fikrlar to‘planadi va shu tariqa o‘tilgan mavzular mustahkamlanadi.

“**Aql charxi**” - bu o‘yin o‘tilgan mavzularni mustahkamlash jarayonida qo‘llaniladi. Aytaylik, “Phrasal verbs” mavzusiga oid tarqatmalar orqali guruhlariga quyidagicha topshiriqlar berish mumkin. Talabalar so‘roqlarga (?) javob yozib berishlari, ularni tarjima qilishlari va misollar keltirishlari lozim bo‘ladi.

Namuna:

Namuna:

Interfaol darslarni tashkil qilishda avvalo guruhni darajasini aniqlash va har bir o‘qituvchi pedagogik mahoratidan ijodkorlik bilan foydalanishi talab etiladi. Ayniqsa

davlatimizning chet tilini o'rganishga qaratilayotgan e'tiborini hisobga olgan holda yaratilayotgan qator imkoniyatlardan mohrona foydalanib darslari soddalashtirib, o'yinlar, qiziqarli slaydlar, ko'rgazmali qurollar bilan tashkil qilinsa, darsda talabalarning faolligi ortadi, zerikishmaydi va darsga qiziqishi ortib boradi.

Demak, o'yin ta'lim sifati va samaradorligini oshiruvchi, uni harakatga keltiruvchi kuchdir, o'yin o'quvchi-talabani ichki ehtiyoji bo'lib, ularda faollikni oshiradi, ruhiyatni ko'taradi. O'yin bolaning muloqotga kirishuvchanligini oshirib, uning rivojlanishiga olib keladi. Buning oqibatida bola muvaffaqiyat qozonishga intiladi, uning ziyrak, xushyor bo'lishga, zavqlanishga o'rgatadi. U olamni bilish, o'rganish harakatida bo'ladi, intizomli bo'lish, chaqqonlik, tez fikr yuritishga intiladi. Ta'lim-tarbiya jarayonida o'zligini namoyon qilish uning kundalik yashash tarziga aylanadi.

Xulosa o'rnida shuni alohida ta'kidlash joizki, bugungi davr talabiga mos keluvchi pedagog har tomonlama zukko, bilimli, boshqaruvchi va fidoiy bo'lishi lozim. Zero, yurtimiz kelajagi biz tayyorlayotgan yoshlar qo'lida ekan, biz pedagoglar bunga ma'suliyat bilan yondashishimiz va bu sharaflilik kasbga loyiq bo'lishga intilishimiz lozim.

Adabiyotlar

1. Pirnazarovna, D. F. (2022). Digital technologies in studying English at university: traditions and innovations. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 8(3), 97-100.
2. Pirnazarovna, D. F. (2022). WAYS OF FORMING DIGITAL LITERACY IN THE CONTEXT OF TEACHING ENGLISH. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 7(3), 55-57.
3. Davronova, F. (2022). PEDAGOGICAL ASPECTS OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN RAPID ACQUISITION OF ENGLISH. *Innovative Development in Educational Activities*, 1(2), 44-47.
4. Davronova, F. (2022). EXPERIMENT-TESTING METHODOLOGY OF ON RAPID TEACHING OF ENGLISH TO STUDENTS IN THE CONDITONS OF DIGITAL TECHNOLOGIES. *Innovative Development in Educational Activities*, 1(2), 72-76.
5. Davronova, F. P. (2022). THE USAGE OF ICT TOOLS INTENDED TO ACQUIRE KNOWLEDGE BY STUDENTS IN ENGLISH CLASSES. *AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 1132-1136.

6. Pirnazarovna, D. F., Baxtiyrovna, N. D., & Pulatovna, B. K. (2022). XORIJIY TILLARNI TEZKOR O'QITISHDA QO'LLANILADIGAN INNOVATSION TA'LIM METODLARINING AHAMIYATI. *FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI*, 81-87.
7. Davronov P.Z. Yangi pedagogik texnologiyalar - Samarqand – 2008.

РОЛЬ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ: ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОСТЬ И БУДУЩЕЕ

Юнусова Наргиза

Термезский университет экономики и сервиса

Аннотация: В данной статье рассматривается значение латинского языка в современной медицинской практике. Латинский язык был и остается основой медицинской терминологии, несмотря на развитие других языков. Исторический контекст использования латинского языка в медицине, влияние латинской грамматики и лексики на формирование точных и универсальных терминов, а также современные тенденции и вызовы, стоящие перед медицинской наукой, - все это освещается в рамках данного исследования. Особое внимание уделяется проблемам

перевода медицинской терминологии на современные языки и роли латинского в глобализации медицины.

Ключевые слова: латинский язык, медицинская терминология, история медицины, медицинские термины, перевод, языковая стандартизация.

Актуальность: Латинский язык имеет многовековую историю в медицине, где он традиционно служил основой для разработки международной терминологии, которая могла бы быть понята врачами разных стран. Несмотря на то, что в последние десятилетия наблюдается тенденция к использованию английского языка в научной и медицинской среде, латинский сохраняет свою важность в контексте построения точных и однозначных терминов, обеспечивающих международное взаимодействие в сфере медицины. В связи с этим необходимо анализировать не только историческую значимость латинского языка в медицинской терминологии, но и его актуальность в современных условиях, когда международная коммуникация в медицине требует высокого уровня стандартизации.

Цель исследования: Целью данного исследования является анализ исторической роли латинского языка в развитии медицинской терминологии и оценка его значимости в современном контексте. Исследование также направлено на выявление современных тенденций в использовании латинских терминов и их адаптации в различных языковых системах.

Материалы и методы исследования

Для исследования использовались различные источники: медицинские энциклопедии, словари, нормативные документы в области медицинской терминологии, а также работы по истории медицины. Анализ осуществлялся с помощью сравнительно-исторического и лексикографического методов. Важным аспектом исследования является изучение медицинских текстов на латинском языке и их переводов на современные языки, включая английский, русский и другие европейские языки.

Исторический контекст использования латинского языка в медицине

Латинский язык стал основой медицины еще в Древнем Риме, когда медицины начали уделять внимание не только лечению болезней, но и систематизации знаний о человеческом теле, болезнях и методах лечения. Латинский язык был распространен во всей Римской империи, что способствовало его распространению в медицинских школах и университетах. В средние века латинский язык был языком ученых, и медицинские трактаты на нем распространялись по всей Европе. В это время латинский язык был основным языком медицинской науки, а его точность и универсальность позволяли врачам разных стран понимать друг друга, несмотря на различия в родных языках.

Роль латинского языка в формировании медицинской терминологии

Латинский язык отличается высокой точностью и лаконичностью в выражении понятий, что делает его идеальным для создания медицинской терминологии. Например, анатомические термины, такие как *cor* (сердце), *hepar* (печень), *renal* (почечный), имеют точное и однозначное значение, что исключает возможные недоразумения при их употреблении. Этот аспект является важным для глобальной медицины, где точность и однозначность терминов критически важны для успешной диагностики и лечения.

Современные тенденции в использовании латинского языка

С развитием науки и медицины, а также с учетом глобализации, латинский язык продолжает использоваться для создания новых терминов, но его роль в медицинской практике начала изменяться. На первый план выходит необходимость интеграции латинских терминов с терминами на других языках, таких как английский, что также требует адаптации медицинской практики. Рассмотрим примеры: многие медицинские исследования и медицинские публикации публикуются на английском языке, что также влияет на использование латинской терминологии в международных научных сообществах.

Перевод медицинских терминов с латинского на другие языки

Процесс перевода латинских медицинских терминов на национальные языки имеет свои особенности. В разных странах существуют различные стандарты перевода, что порой создает трудности для международного общения среди медицинских работников. Сравнительный анализ терминов на латинском и их переводов на русский и английский языки показывает, что точность перевода не всегда гарантирована из-за различий в грамматической структуре языков и культуре восприятия.

Проблемы и вызовы, стоящие перед латинским языком в медицине

На сегодняшний день существует несколько проблем, связанных с использованием латинского языка в медицине. Одной из них является уменьшение числа специалистов, владеющих латинским языком, что затрудняет правильное использование и понимание медицинских терминов. Еще одной проблемой является необходимость создания новых терминов для описания новых медицинских явлений, для чего зачастую приходится заимствовать термины из других языков.

Роль латинского языка в обучении медиков

Латинский язык остается важной частью учебных программ медицинских вузов. Однако в последние десятилетия количество часов, отведенных на изучение латинского языка, сокращается, что влияет на профессиональную подготовку будущих врачей. Важно отметить, что знание латинской терминологии помогает медицинским работникам лучше понимать и запоминать сложные анатомические и фармакологические термины.

Заключение

Таким образом, латинский язык продолжает оставаться важным элементом медицинской терминологии, несмотря на современные изменения в лексике и глобализацию медицины. Его роль в формировании точных и универсальных терминов остаётся значимой, но требует дальнейшего анализа и совершенствования. В будущем необходимо учитывать как традиционные, так и новые подходы к использованию латинского языка в медицинской практике, чтобы обеспечить эффективность международного взаимодействия в области здравоохранения.

Список литературы

1. Энциклопедия медицины / Под ред. А. И. Юшкова. — М.: Советская энциклопедия, 2000. — 800 с.
2. Терминология медицины. Учебник для студентов медицинских вузов. — М.: Медицина, 2004. — 472 с.
3. Джереми Д. П. История медицины. — М.: АСТ, 2015. — 416 с.
4. Латинский язык в медицине / Под ред. Н. Г. Грачева. — СПб.: Наука, 2010. — 304 с.
5. Анатомия и латинская терминология / И. В. Глинка. — М.: ТЕРРА, 2012. — 350 с.
6. Мартин Б. Латинский язык и его влияние на медицинскую терминологию. — Лондон: Cambridge University Press, 2001. — 300 с.
7. Словарь медицинских терминов на латинском языке. — 4-е изд. — М.: Фармацевт, 2017. — 580 с.
8. Стоун А. Роль латинского языка в мировой медицине. — Нью-Йорк: Oxford University Press, 2016. — 250 с.
9. Иванова Т. Л. Латинские термины в современной медицинской практике: проблемы перевода и адаптации. — Вестник медицинского университета, 2018. — Т. 30, № 4. — С. 15-22.
10. Григорьева Н. А. Латинская терминология в анатомии и фармакологии. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2011. — 330 с.
11. Нуриев С. Т. Латинский язык и его роль в обучении врачей. — Казань: Казанский университет, 2014. — 290 с.
12. Левин В. Л. Языковые особенности медицинской терминологии. — Санкт-Петербург: Издательство СПбГУ, 2005. — 420 с.
13. Ларсон В. Проблемы перевода латинских медицинских терминов в современную практику. — Язык и культура, 2020. — № 22. — С. 44-49.
14. Смит Дж. Становление международной медицинской терминологии. — М.: Академия, 2010. — 275 с.

15. История латинского языка и его значение в медицине / Под ред. В. А. Федорова. — М.: Высшая школа, 1999. — 220 с.

TUN VA TONG DIALEKTLARINING TARIXIY TARAQQIYOT BOSQICHLARIDAGI TAHLILI

Toshqulova Zebiniso Baxriddin qizi

Termiz davlat pedagogika instituti Tillar fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tun hamda tong soʻzlarining maʼnolari, ularning tarixiy asarlarda qanday shaklda ishlatilganligi, ayrim tarixiy asarlaridagi ularning maʼno ottenkalari, shaxs nomlarida, makon-zamon nomlarini ifodalashda bu soʻzlardan foydalanilgan qismlarini yoritib berish asos qilib olingan. Bundan tashqari tun va tongning qismlarining nomlari bilan ham yoritishga, asarlarda ularning berilishiga ham toʻxtalgan.

Kalit soʻz: Tun, tong, shaxs nomi, maʼno ottenkalari, kunning qismlari, tunning qismlari, “Kultegin”, “Qudatgʻu bilig”, mifologiya.

Kunning qismlari sanalgan tun hamda tong dialekti adabiyot yaratilgandan buyon, yaʼni insoniyat ibtidoiy tarzda hayot kechira boshlaganidan buyon, oʻzini qurshab turgan dunyoning turli xil moʻjizalari va ofatlarini oʻrganishga harakat qilishi natijasidan paydo boʻlgan turli masaladagi mifologiyalarda ham namoyon boʻlgan desak mubolagʻa boʻlmaydi.

Vaqtlar oʻtgan sayin insoniyat rivojlanib borganligi, adabiyot sanalmish buyuk soʻz sanʼatining ham rivojlanib kamol topib borganligiga guvoh boʻlamiz, endilikda insonlar oʻz soʻz sanʼatlarini adabiyotning ajralmas boʻlaklari boʻlmish turli janrlarda ham sinab koʻrishdi. Bu soʻzlar eng qadimgi sheʼrlardan tortib, dostonlarda ham oʻz ifodasini topgan. Davlatning humoyunlari sanalmish hukmdorlar, imperatorlar, shohlar-u malikalar aynan tong va tun konseptidagi turli xildagi moʻjiza va goʻzalliklarga qiyoslanib maqtalgan, qogʻozlarga muhrlanib qolgan. Bunday oʻxshatishlari-u qiyoshlashlarning vaqt oʻtgan sayin makon va zamonda semantik xususiyatlari oʻzgarib, sayqallanib brogan.

Bu borada oʻzbek va jahon adabiyoti vakillari oʻz asarlarida oʻzlarining mahoratlarini namoyon etib borganlar. Gapimizni qadimgi dunyo tarixi bilan boshlagan edik, bilaks, adabiyotning eng qadimgi janrlaridan biri sanalmish mifologiyada bu ikki tushuncha konflikt kuchlar tarzida ifodalangan. Ezgulik hamda yozuvlikning kurashi va unga hamisha ezgulikning gʻalaba qozonishi qorongʻu tunning ortidan, yorugʻ kunning otishi bilan dalillangan. Davrlar oʻtishi bilan bu tushunchalar oʻzlarining maʼno qirralarini kengaytirib, boyitib brogan, albatta, buni Qalam egalari oʻzlarining tasavvur olamlari orqali yuzaga keltirganlar. Endi tun va tong hamda bu soʻzlar bilan mahalliy aholi orasida bir xil maʼno anglatadigan kun va kecha soʻzlarining tarixiy koʻrinishi va taraqqiyot bosqichi haqida biroz toʻxtalsak.

Qadimgi turklarda kecha-kunduz quyoshning harakati, kun bilan tunning almashinuviga qarab oʻlchanadi. *Kečä-kündüz* deganimizning oʻzida bir kunning toʻliq yigirma toʻrt soati, Yerning oʻz oʻqi tevaragida toʻliq aylanib chiqish vaqti tushuniladi. Kecha-kunduz boshlab ikkiga boʻlinadi: *Kün – tün*. *Kün* ning ikki xil maʼnosi bor: “*Kun, Quyosh*” hamda “*kecha-kunduzning kunduzgi boʻlagi*”. Uning ikkinchi maʼnosi asli “*Quyosh*” maʼnosidan urchigan. Kecha-kunduzning kunduzgi boʻlagini *kün* deyishimizning boisi, Kunning yorugʻliq sohib turishi, kunning yorishishiga nisbatan olingan. [Turkiy tillar tarixi. Qosimjon Sodiqov. Oʻquv qoʻllanma. -Toshkent: 2009. 233-bet]

Demak, qadimgi turk astronomik oʻlchoviga koʻra kun hozirgiday yarim tundan (soat 24 dan oʻtib) boshlanmaydi. Yangi kun quyoshning koʻtarilishidan, kunning yorishishidan boshlanadi. Kunni qadimgi turkiy tilda *kündüz* / *küntüz* ham deyiladi. Bu ham *kün* (*kun*, *yorigʻliq*) soʻzidan yasalgan. Solishtiring: *yulduz* – “*yorigʻliq sochuvchi*”

degani. *Tün* soʻzining sinonimi *kečä* boʻladi. [Turkiy tillar tarixi. Qosimjon Sodiqov. Oʻquv qoʻllanma. -Toshkent: 2009. 242-bet]

Hozirgi kunda adabiy tilda tong, azon, subh, subhidam, sahar kabi bir qator soʻzlar kunning erta boshlanish qismi sanaladi. Bular ishlatilishi bilan kunning bir necha qismlarini ifodalaydi. Shu bilan birga adabiyotlarda, lugʻatlarda ham subhning ikki qismga boʻlinishini koʻrishimiz mumkin. Bular: subhi kozzib va subhi sodiq sanaladi. Ilm-fanda subhi kozzib va subhi soddig oʻrtasidagi vaqt aniqlab boʻlmas darajada qisqa deb aniqlangan.

Mumtoz adabiyot vakillari ijodida bu ikki soʻzning ham mahurat bilan qalamga olganliklarini koʻramiz. Qoraxoniylar davri adabiyoti vakillari sanlamish Mahmud Koshgʻariy, (Turkshunoslik ilmining asoschisi boʻlgan mashhur olim Mahmud Koshgʻariy oʻzining “Devonu lugʻotit turk” (1071-1072) kitobida Alp soʻzini quyidagicha izohlaydi: “Alp – botir, qahramon”. Soʻngra kitobda Alp Er Toʻnga haqidagi mashhur marsiya keladi.[Mahmud Koshgʻariy. Devonu lugʻotit turk. Uch tomlik. 1-tom. S.M.Mutallibov tarjimasi. –T.: OʻzSSR FA nashriyoti, 1960. 77-bet.]

Toʻnga (tonga) soʻzi esa devonda quyidagicha izohlanadi: “Tona – yoʻlbars jinsidan boʻlgan bir xil hayvon. U filning kushandasidir. Bu soʻzning asosiy maʼnosi shudir. Lekin bu soʻz turklarda maʼnosi oʻzgargan holda qoʻllanadi. Bu soʻz, koʻpincha, odamlarga laqab oʻrnida ishlatiladi. Adibning mana shu qahramonini tariflashda ham tun leksemasidan unumli foydalangan, biz esa birini misol qilib keltirmoqchimiz.

Qanda erinch qaniqi,

Emdi oʻzun urgʻurur

[Qayda ekan sevgiliv,

Kechalari yoʻq uyqu]. [Mahmud Koshgʻariy. Devonu lugʻotit turk. Uch tomlik. 1-tom. S.M.Mutallibov tarjimasi. –T.: OʻzSSR FA nashriyoti, 1960. 332-bet.]

Bundan tashqari bizning tariximiz haqida maʼlumot beruvchi koʻk turk bitigi ham mavjud boʻlib unda siz, qadimgi turkey tilga tegishli boʻlgan koʻplab soʻz shakllari bilan tanishib chiqishingiz mumkin. “Koʻk turk” bitigidagi tun soʻzining ayrim shakllari bilan tanishar ekansiz hozirgi kun shakli bilan u qadar farqlanmasligiga farqlar faqat harflar yozilishida bor ekanligiga guvoh boʻlasiz.

Mahmud Koʻshgʻariy oʻzining “Devoni lugʻotit turk” asarida quyidagi misolni keltirib oʻtgan: tünlä keldim – tunda keldim.

Koʻk turk bitiglarida: Äkinti kün kälti, örtčä qüzip kälti. – Ikkinchi kun keldi, yongʻinday qizib keldi (Ton.40). koʻrinib turibdiki, ikki keltirilgan misolda ham shakl bir xillikni tashkil etadi.

Yusuf Hos Hojib oʻzining “Qutadgʻu bilig” [Yusuf Xos Hojib. Qutadgʻu bilig //Qadimiy hikmatlar. Tuzuvchi: N.Rahmonov. –T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va

san'at nashriyoti, 1987. 100-bet.] (Fitrat ushbu asarni "Baxtliklanish bilimi" deb tarjima qilgan) asarining bosh qahramonlari sanalmish Kuntug'di va Oyto'ldi nomlari zamirida ham bu ikki konseptga tegishli bo'lgan hislatlar asar qahramonlariga fazilat tarzida ko'chma ma'noda qo'llangan. Kunning yorug, iliq, nurli bo'lishini yer yuzidagi barcha mavjudot-u mahluqotlarga bir xil tarzda ta'minlaguvchi Quyoshning vazifalari Kuntug'di obraziga ko'chiriladi, bu narsa nafaqat obrazga, balki uning nomiga ham moslashtirilgan.

Kunning vaqt birligi sifatida *ertä, keč* so'zlari ham qo'llaniladi. Bular aslida, kunduzning vaqtini emas, zamonni bildirgan. Kunning vaqti sifatidagi ma'nosi ana shuning asosida yuzaga kelgan. *Ertä* so'zining ilk lug'aviy ma'nosi "*bo'lib o'tgan, burungi*" degani, *ertäk* so'zi ham shundan. Yoki *ertäki* deydi, bu "*o'tgan zamonga oid, burungi, ilk*" degani. [Turkiy tillar tarixi. Qosimjon Sodiqov. O'quv qo'llanma. -Toshkent: 2009. 245-bet]

Ertä so'zi kunning vaqt birligi sifatida "*tong*"ni bildiradi. Muhimi shundaki, so'zning har ikkala ma'nosi tilimizda yonma-yon qo'llaniladi: *ertä tan* deganda "*tongning boshlanishi*" yoki *ertä* keldi deganda "*vaqtning boshlanish paytida, hatto undan ham ilgariroq keldi*" deb tushuniladi. [Turkiy tillar tarixi. Qosimjon Sodiqov. O'quv qo'llanma. -Toshkent: 2009. 246-bet]

Hozirgi o'zbek tilidagi *ertäläb* so'zi ham shundan yasalgan (*ertä-lä-b*): "erta bilan" degan ma'noni bildiradi. Hozirgi o'zbek tilidagi *ertäläb* so'zi ham shundan yasalgan (*ertä-lä-b*): "erta bilan" degan ma'noni bildiradi [Turkiy tillar tarixi. Qosimjon Sodiqov. O'quv qo'llanma. -Toshkent: 2009. 247-bet]. *Keč* so'zining ham ilk ma'nosi "*kechgan, bo'lib o'tgan*" degani. *Kečki söz* deydi, bu "burungi so'z, qadimgi masal, hikmat" degani. Bu so'z kunning vaqt birligi sifatida "kechib o'tilgan, tugagan" ma'nosini bildiradi. Hozirgi o'zbek tilida u "kunning kechki pallasi", "zamonning oxiri" ma'nosida ham yonma-yon qo'llanilaveradi: *keč* keldi deganda "muddati tugash chog'ida, hatto muddatidan keyin keldi" deb tushuniladi. [Turkiy tillar tarixi. Qosimjon Sodiqov. O'quv qo'llanma. -Toshkent: 2009. 247-bet]

Kečqurun so'zi ham shundan yasalgan: *keč-qur-un*. Qur so'zida "*qorong'i*" ma'nosi bor, -un – tarixan vosita kelishigi. Hozirgi turk tilida kecha-kunduz bilan bog'liq vaqtlar shunday ataladi: *imsaq – sahar, bomdod vaqti, güneş* – kun chiqishi, *öğle* – tush payti, *ikindi* – kunning ikkinchi yarmi, tush bilan kechki payt oralig'idagi vaqt, nomozga nisbatan kunning ikkinchi yarmida o'qiladigan asr nomoz vaqti, *aqşam* – oqshom, shom, *yatsi* – yotar payt, *gecä* – kecha, *gecä yarisi* – yarim tun. [Turkiy tillar tarixi. Qosimjon Sodiqov. O'quv qo'llanma. -Toshkent: 2009. 248-bet]

Xulosa qilib shuni aytamizki, tun va tong dialekti tarixiy bosqichlar davrida o'zining shakl-shamoyili qisman o'zgartirgan bo'lsa ham, (bu aytim harflar o'zgaruvidan iborat) o'zining ma'no ottenkasini saqlab qolgan. Bundan tashqari bu ikki so'z mumtoz adabiyotda oshiq mashuqasinining jamolini ta'rif etishda, uning sochlari, ko'z-u qoshlarini

tasvirlashda tun qorong'uligidagi sirlik va mo'jizalilikga qiyoslashda foydalanilgan. Tun insonni turli his-tuyg'ulari, emotsiyalarini uyg'otib, uni turli xildagi o'ylovlarga g'arq qilganiday, oshiq ham yor ishida, uning husni, ohayollari og'ushida shunchalar taslim bo'lishini tuning tasviridan foydalanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Turkiy tillar tarixi. Qosimjon Sodiqov. O'quv qo'llanma. -Toshkent: 2009.
2. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig //Qadimiy hikmatlar. Tuzuvchi: N.Rahmonov. – T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987.
3. Mahmud Koshg'ariy. Devonu lug'otit turk. Uch tomlik. 1-tom. S.M.Mutallibov tarjimasini. –T.: O'zSSR FA nashriyoti, 1960.
4. Toshqulova Zebiniso. (2024). TUN VA TONG OBRAZINING TARIXIY DAVRLARGA XOS NAMOYON BO'LISHI . *Uz Conferences*, 2(4), 413–417.
5. Xudoyberdiyeva Dinara, Hamidova Nodira, & Toshqulova Zebiniso. (2024). BADIY MATNDA RANG-TUS SIFATLARINING USLUBIY VOQELANISHI . *Uz Conferences*, 2(4), 209–213.
6. Узбек тилининг тарихий лексикаси. Тошкент: Фан, 1972

EKOLOGIK TARBIYA

Normo'minov Dilshodning

Umumiy pedagogika "fanidan.

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi

Normurodovdilshod99@gmail.com

ANNOTATSIYA: Ekologik tarbiya va uning ahamiyati, maqsadlari, usullari va xalqaro tajribalari tahlil qilinadi. Ekologik tarbiya insonlarning muhitni anglashlari va tabiatni

saqlash to'g'risida bilimlarini oshirishga yordam beradi. Bunday tarbiya, avvalo, yosh avlodni tabiiy resurslarni tejashga va ekologik muammolarni hal qilishga tayyorlaydi.

Kalit soʻzlar: Ekologik tarbiya, atrof-muhit, tabiat, ekologik muammolar, ijtimoiy mas'uliyat, ta'lim, inson.

АБСТРАКТНЫЙ: Анализируются экологическое образование и его значение, цели, методы и международный опыт. Экологическое образование помогает повысить осведомленность людей об окружающей среде и знания об охране природы. Такое образование, прежде всего, готовит молодое поколение к сохранению природных ресурсов и решению экологических проблем.

Ключевые слова: Экологическое образование, окружающая среда, природа, экологические проблемы, социальная ответственность, образование, человек.

ABSTRACT: Ecological education and its importance, goals, methods and international experiences are analyzed. Environmental education helps to increase people's awareness of the environment and knowledge about nature conservation. Such education, first of all, prepares the young generation to save natural resources and solve environmental problems.

Key words: Ecological education, environment, nature, ecological problems, social responsibility, education, human.

Kirish

Ekologik tarbiya - bu insonlarning atrof-muhitga bo'lgan munosabatini rivojlantirish, tabiatga zarar yetkazmaslik va barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan ta'lim jarayoni. Bugungi kunda, global isish, ekologik muammolar va inson faoliyatining tabiatga ta'siri ortib borayotganligi sababli, ekologik tarbiyaning ahamiyati beqiyosdir. Har bir inson ekologik mas'uliyatini anglab, atrof-muhitga e'tibor berdi, buni o'z hayotida tatbiq etishi lozim.

Ushbu maqolada, ekologik tarbiyaning asosiy tamoyillari, metodlari va jahon tajribalari haqida ma'lumot beriladi. O'zbekiston kabi mamlakatlarda ekologik tarbiyani qo'llab-quvvatlashning qanday yo'llari borligi hamda uning samarasini ko'rish imkoniyatlari mulohaza qilinadi.

Asosiy qism

Ekologik tarbiyaning maqsadi, insonlarning ekologik bilimlarini oshirish, ekologik mas'uliyatni shakllantirish va atrof-muhitni muhofaza qilishdir. Buni amalga oshirish uchun, ta'lim jarayonida turli usullar, o'yinlar, tabiat bilan bevosita munosabatda bo'lish imkoniyatlari va amaliy tadbirlar qo'llaniladi.

1. Ekologik ta'lim dasturlari: Har bir ta'lim muassasasi o'z o'quv dasturiga ekologik ta'limni kiritishi, darslarda ekologik mavzularni muhokama qilishi zarurdir.

2. Ommaviy tadbirlar: Ekologik tozalash, daraxt ekish kabi tadbirlar, o'z navbatida, yoshlarni tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatda bo'lishga undaydi.

3. Axborot tarqatish: Maktablarda, kollej va universitetlarda talabalar uchun ekologik muammolar bo'yicha ma'lumotlar simpoziumlari va seminarlari o'tkazilishi lozim.

Ushbu tadbirlar orqali, ekologik tarbiyani kuchaytirish orqali jamiyatga foyda keltiradigan barqaror rivojlanish imkoniyatlari yaratiladi.

1. Ekologik ta'lim-tarbiyannig mohiyati. O'zbekiston Respublikasi rahbariyati tomonidan chiqarilgan ko'p qarorlarda tabiat muhofazasiga oid ishlarni kengaytirish va takomillashtirish hamda bu soha bo'yicha mutaxassislarni fan-texnika taraqqiyoti talabiga javob beradigan darajada tayyorlash ko'zda tutiladi. Bu muammolarning hal bo'lish mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi yangi bosqichga ko'tarishda koinotning bir qismi bo'lmish ona tabiatimizni saqlash, uning tabiiy boyliklaridan rejali va tejamkorlik bilan foydalanish, tirik jonzorlar; shu jumladan, inson uchun toza havo, suv va tuproq, o'simlik va hayvonlarning yashash muhitini saqlashda kerak.

Mamlakatimizda fan-texnika, ishlab chiqarishda moddiy va ma'naviy kuchlarning rivojlanishi uchun ma'lumotli ekolog tarbiyachilar, ekolog-pedagoglar, ekolog-texnologlar, ekolog-injener, ekolog-instruktorlarning bo'lishi hozirgi zamon talabi bo'lib qoldi.

Xalq xo'jaligining turli sohalari o'yicha ma'lumotli, tajribali ekolog-agroximik, ekolog-entomolog, ekolog-agrobiologlar kerak bo'lib, ular ish jarayonida kelib chiqadigan har xil muammolarni echish borasida ekologik chora-tadbirlarni qo'llab, atrof muhit muhofazasiga oid ekologik ta'lim-tarbiya oila, bog'chalar, maktablar, oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlari, turli korxonalar, tashkilotlarda uzluksiz olib borilishi kerak. Natijada o'rta va oliy ma'lumotli mutaxassislar bilan hamjihatlikda qishloq xo'jalik, turli yo'nalishdagi og'ir va engil sanoat korxonalari, transport xo'jaliklarida ekologik tozalikka rioya qilgan holda ish olib boradilar.

Kelajakda etishib chiqadigan turli sohadagi ekologlar zamonaviy fanlardan ma'lumot oladilar, fan-texnika yutuqlari bilan tanishadilar. Bog'cha, maktab, korxonalarda ishlab chiqarish tajribasini o'tib, o'zlarining amaliy qobiliyatlarini oshiradilar. Yuqori darajali yosh mutaxassislar bo'lib, tabiat va jamiyat qonunlarini mukammal o'rganib, atrof muhit muhofazasini ijobiy hal etadilar.

Ekologik ta'lim-tarbiyaning nazariy asosi – atrof muhit muhofazasiga oid ta'limni bog'cha, maktab, katta-kichik o'quv yurtlari, oliy o'quv yurtlarida ma'lum o'quv reja va

dasturlari asosida olib borish hamda malakali mutaxassislar tayyorlashdan iborat. Yig'ilgan tajribalar umumlashtirilib, bir pedagogik shaklda keltirilib, o'quv dasturi, darsliklar tuziladi.

2. Ekologik tarbiyaning maqsadi va vazifalari. Ekologik ta'lim-tarbiyaning asosiy vazifa va maqsadlari insonni tabiat bilan va unda sodir bo'layotgan voqeliklar bilan qiziqtirish, inson, tabiat o'rtasidagi muammolarning kelib chiqish sabablarini aniqlash, echish yo'llari, chora-tadbirlarini topish yetarli ekologik bilimlarga ega bo'lgan holda atrof muhit muhofazasini amalga oshirishdir. Ekologik ta'lim tarbiyaning vazifalari quyidagilardan iborat:

jamiyat va tabiatning rivojlanish qonunlari; ular o'rtasidagi munosabatlarni chuqur o'rgatish va zamonaviy fikrlay oladigan shaxsni tayyorlash;

ijtimoiy-iqtisodiy rejalashtirish va ishlab chiqarish kuchlarini yo'naltirishda turli tabiiy hududlarning ekologik holatini biladigan va kelajakning ekologik rejasini tuzadigan avlodni tayyorlash;

har bir inson, jamiyat va jamiyat ichidagi turli guruhlar, toifalar, sinflarning o'zlari yashab turgan tabiat, uning boyliklarni saqlashga xizmat qiladigan yoshlarni etishtirish;

jamiyat a'zolariga o'zlarining ijtimoiy, madaniy, diniy qarashlari va urf-odatlarini rivojlantirishda yashab turgan joy, vodiy, adirlar, tog'larning go'zalligi, ularning inson xayoti va salomatligidagi ahamiyatini tushuntirish ishlarini olib borish.

Yuqoridagi vazifalarni amalga oshirishda bog'cha tarbiyachilari, maktab va o'quv yutrlari o'quvchilari, turli o'yinlar, kinofilmlar orqali tabiiy va ijtimoiy fanlarni o'tishda o'zlari yashab turgan joydagi tabiiy voqelik va ekologik holatlarga bog'lab, ta'lim-tarbiya ishlarini olib borishi xamda darslar o'tishi kerak.

Shunday ishlar amalga oshirilganda har bog'cha bolasi, maktab o'quvchisi va talabalar o'simlikning qurishi, qushning ucholmasligi, adir yoki to'qayning yonishi, suvning befoyda oqishiga befarq bo'lmaydi. Tabiat, uning jonzotlariga, o'zi ichadigan suvga nisbatan joni achiydi, ahvolni yaxshilash uchun ichki intilish tuyg'usi vujudga keladi. Bu esa insondagi yangi biologik kuchdir. Uning yangi aql-zakovatining inqilobi, ekologik ta'lim-tarbiyaning g'alabasi bo'ladi.

Ekologik ta'lim asosida inson, jamiyat a'zolarini tabiat va uning boyliklarini saqlash, tejamkorlik bilan foydalanishda to'g'ri va oqilona yo'l tutishi, amaliy ishlarni muhit muammolarini echishga bag'ishlashi, shaxsning ekologik ta'limoti, tarbiyasi va madaniyatiga befarqdir.

3. Ekologik ta'lim-tarbiyaning yunalishlari. Ekologiyani ta'lim-tarbiyaning asosiy yo'nalishlaridan biri jumhuriyatimizda tabiatni saqlash, uning turli boyliklaridan tejamkorlik bilan foydalanish borasida uzluksiz ekologik ta'limni tashkil qilish va shu sohaga oid umumiy ta'limni bog'chadan tortib turli korxonalarning xizmatchilari, rahbarlari orasida olib borishdan iborat.

Бунинг учун қуйидаги ишларни амалга ошириш шарт:

Tabiat muhofazasiga oid ekologik ta'lim-tarbiyani kuchaytirish va to'g'ri yo'lga qo'yish uchun pedagogik tajribalar, kuzatishlar olib borish bilan bir qatorda o'quv darsliklarini yaratish, etarli darajadagi yuqori ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash shart;

Ekologik ta'lim-tarbiyani hamma joyda aholining turli guruhlari o'rtasida uzluksiz olib borish, o'quvchilarga tabiatga mehr-muhabbat uyg'otish, ularning malakalarini oshirish, tabiiy boyliklarni saqlash, tejash borasida yoshlarni ekologik iqtisodchi qilib yetishtirish kerak;

Voqelikni o'rganish, muhitni muhofaza qilish borasida bog'cha, maktab bolalaridan tortib, yuqori yoshdagi rahbarlarda ekologik ta'lim-tarbiyaga nisbatan chidam, bartosh, toqat ko'nikmalar hosil qilib, ularga atrof-muhitga oid ta'lim beradigan qisqa va ko'p yillik kurslarni tashkil qilish shart;

Ekologik ta'lim-tarbiya olgan kishilar o'zlari yashab turgan joylarning ekologik holatidan xabardor bo'lishlari, yoshlarga o'rgatishlari, tabiatda biror-bir ekologik o'zgarish sodir bo'lsa, kerakli tashkilotlarga xabar berish yo'llarini bilishlari kerak.

4. Ekologik ta'lim-tarbiyani o'quv muassasalarida olib borish. Ekologik ta'lim-tarbiyani bog'chalar va maktablarda olib borish yo'llari. Tabiat, uning go'zalligi va tabiiy boyliklarni saqlash borasidagi ishlarni oila, bog'cha bolalari va maktab o'quvchilari orasida olib borishdan boshlab, yosh va o'sib kelayotgan avlodni atrof muhit, undagi o'simlik, hayvon, suv va tuproqqa mehr-shafqatli, ularni asraydigan, boyitadigan jonkuyar qilib tarbiyalash kerak.

Shu maqsadlarga erishish uchun bog'cha bolalarini maxsus «Ekologik ta'lim-tarbiya metodikasi», «Tabiat bilan tanishish» kabi dasturlar asosida tarbiyalash hamda turli o'yinlar vositasi bilan tabiatga oid ekologik ta'lim elementlarini bolalar ongiga singdirish kerak;

Bolalarda tabiatga nisbatan mehr-muxabbat uyg'otish borasida olib boriladigan ishlar maxsus metodik qo'llanmalar, tavsiyalar, «Atrofimizdagi olam», «Atrofimizdagi tabiat», «Tabiatshunoslik» kabi o'quv-o'yin materiallari asosida oddiy, sodda va tushunarli formalarda olib borilishi kerak;

Bolalarga atrof muhit borasida ekologik ta'lim-tarbiya beradigan tarbiyachi va metodistlarning o'zlari maxsus kurslarni tamomlagan, tajribali mutaxassislar bo'lishlari shart;

«Ekologik ta'lim va tabiya uslubi» dasturi asosida tarbiyachilarni qayta tayyorlash kurslari, leksiylar, tajriba almashish seminarlari tashkil qilib, xizmatchilarning bilim va saviyalari, ishlash qobiliyatlarini oshirish kerak;

Maktablarda «Atrofimizdagi olam», «Tabiatshunoslik» o'quv kitoblari asosida «atrof muhit», «tabiat», «atrof muhit muhofazasi», «ekologiya», «ekologiya ziddiyatlari» kabi tushunchalar botanika, zoologiya, adabiyot, kimyo, fizika va ayniqsa, «Umumiy biologiya» fanlarini o'tishda alohida o'rin olishi kerak;

Maktab o'quvchilarini tabiat, agrotsenozlarga, ekskurssiyalarga olib chiqishda atrof muhit holati, uning muxofazasi alohida o'rin olishi, o'quvchilar shu ekskursiya davomida o'zlari yashayotgan joyning tabiati, uning ekologik holati, unga ta'sir qilayotgan salbiy va ijobiy omillar, tabiat boyliklarini saqlash va boyitish borasida chora-tadbirlar ko'ra bilish bo'yicha bilim, ko'nikmalar va fikrlash qobiliyatiga ega bo'lib, ekskursiyadan qaytishlari kerak;

Maktab va litsey o'quvchilari «yosh tabiatshunoslar», «Yashil patrullar» «Jonivorlarni asrovchi jonkuyarlar», «Ona-er patrullari», «Toza havo», «Moviy suv» patrullari, sog'lomlashtirish lanerida tuzilgan «Tabiat va fantaziya», «Yosh fenologlar», «Tabiatni muhofaza qilish» kabi to'garaklarda maxsus tayyorlagan «Yosh ekologlar», «Tabiatni muxofaza qilish» kabi to'garaklarni maxsus tayyorlagan «Yosh ekologlar» o'quv dasturi asosida atrof muhit muammolarini har tomonlama o'rganib borishlari kerak;

XXI - asr ekologiya asri bo'lishi shubhasizdir. Har bir inson ona sayyoramiz tabiatiga ziyon etkazmasdan o'zgartirish, tabiiy boyliklaridan okilona foydalanish va yashash muhitini saqlashdek muqaddas ishga o'zining munosib hissasini qo'shishi lozimdir.

Foydalangan adabyotlar:

1. Jumanov, B. (2022). Ekologik tarbiya: nazariya va amaliyot. Tashkent: O'zbekiston davlat nashriyoti.
2. Karimov, R. (2021). Inson va tabiat: muammolar va yechimlar. Tashkent: Toshkent davlat pedagogika universiteti nashri.
3. "Global Ecological Education" yangiliklari. (2023). URL: www.eco-ed.org

4. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xafsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. -T.: O'zbekiston,
5. Baratov P. Tabiatni muhofaza qilish. -T.: O'qituvchi, 1991.
6. Novikov Yu.I. Oxrana okrujayuey sredi. –M.: Vishaya shkola, 19987.
7. Egamberdiev R. Ekologiya. –T.: O'zbekiston, 1993.
8. Tursunov X.T. Ekolojiya asoslari va tabiatni muhofaza qilish. –T.: Saodat RIA, 1997.
9. Ergashev A., Ergashev T. Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish. –T.: Yangi asr avlodi, 2005.
10. To'xtaev A., Xamidov A. Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish. –T.: O'qituvchi, 1995.
11. Otaboev Sh., Nabiev M. Inson va biosfera.-T.: O'qituvchi, 1995.
12. Tilovov T. Ekologiyaning dolzarb muammolari. –Qarshi: Nasaf,
13. To'xtaev A. Ekologiya.-T.: O'qituvchi, 1998.
14. www.ziyonet.uz

QARAQALPAQ XALÍQ AWÍZEKI QOSÍQLARÍNDÁ ADAM KONCEPTINIŇ SÁWLELENIWI

Guljaxan Allamberganova – QMU, Qaraqalpaq til bilimi kafedrası docenti

Tólegenova Munira – Qqaraqalpaq mámleketlik universiteti magistrantı

XX ásir aqırlarında biziń jámiyetimizde ekonomikalıq, tariyxıy, siyasıy hám ruwxıy rawajlanıw jolına tústi desek qátelespeymiz. Bul ózgerisler nátiyjesinde til biliminde jańa baǵdarlar, terminler, sózlik quram rawajlanıp bardı. Búgingi kúnde antropotsentrik baǵdarda izertlewler alıp barıw zamanagóy til biliminiń tiykarǵı máseleleriniń birine aylandı. Dúnya til biliminiń lingvopragmatika, lingvokulturologiya, kognitiv til bilimi,

psixolingvistika, neyrolingvistika, etnolingvistika, diskursiv analiz sıyaqlı bağdarlarda adam faktorın izertlew obiektiniń tiykarın quraydı. Bul tarawlardıń júzege keliwi ilimde adamdı jáne de tereńirek, hár tárepleme úyreniw bolıp esaplanadı.

Til bilimi tarawlarında birqansha rawajlanıwlar boldı desek qátelespeymiz. Mısalı, koncept atamasınıń lingvistikağa kirip keliwi kóplegen isertleniwlerge sebep boldı. Koncept túsiniginiń til biliminde kóbirek qollanıwğa hám lingvistikalıq birliklerdiń koncept sıpatında izertleniw kóplegen izertlewshiler tárepinen birqansha ilimiy izertlew isleri ámelge asırılıp kiyatır.

«Koncept» ataması júdá abstrakt túsinik bolıp, onıń tiykarındaǵı «mental struktura» anıq materiallıq kóriniske iye bolmastan, al aqıl-sanalıq procesinde payda bolatuǵın sanadaǵı dúzilme ekenligini menen baylanıslı. Onıń ústine «koncept» ataması túsinik, máni, mazmun sıyaqlı basqa mental qubılıslar menen qatar turadı. Olardıń óz ara qatnasın anıqlaw, ayırmashılıq belgilerin ajratıw mashqalası da payda boldı. «Koncept» ataması latin tilindegi concipere (toplaw, oylanıp qalıw, baslap jiberiw) sózinen alınǵan. Bul sóz francuz tilinen inglis tiline «túsiniw» kórinisinde ózlestirilgen. Negizinde conceptus sóziniń terminge aylanıwı filosofiyada konceptualizm bağdarınıń payda bolıwı menen baylanıslı [1;84].

Biz bul maqalada kocepttiń til bilimine qatnasın úyrengenimizde olardıń hár túrli mánilik ózgesheligin qaraqalpaq xalıq awızeki qosıqlarında kórip shıǵamız. Adam konceptiniń qaraqalpaq xalıq awızeki qosıqlarında sáwleleniwiniń ózine tán qásiyetleriniń úyreniwge qaratılǵan. Adam konceptosferasınıń tematikalıq toparlarına kiriwshi tuwısqanlıq konceptlerge tómendegi túrlerdi keltiriwge boladı: *Anaw turǵan **qaynaǵań**, Hár nárseni oylaǵan, Anaw turǵan **qaynisi**, **Qaynisi** degen qay kisi, Anaw turǵan **biykeshi**, Anaw turǵan **eneńiz**, **Eneńizge** bir sálem, jigitlerdiń tóresi, **Qayın atańa** bir sálem, qız baladay ádepli, **Kúyew jigitke** bir sálem* [2;34-39].

Joqarıda keltirilgen misallardaǵı (qaynaǵa, qayni, biykesh, ene, qayın ata, kúyew jigiti) konceptler kúndelikli turmısımızda aytılp júrgen tuwısqanlıq atamaları esaplanadı.

Jáne de maqalamızda adam obrazınıń filosofiyalıq antropologiyalıq, psixologiyalıq, lingvistikalıq, lingvomádeniy hám kognitiv lingvistikalıq pánlerde integral kóz qarastan jantasıw tiykarında izertlew ámellerin alıp barıw nátiyjesinde insan konceptiniń payda etiwshi til birlikleriniń analiz etiliwi kózde tutılǵan. Kognitiv lingvistikanıń tiykarǵı wazıypası insan ańında bolıp ótetuǵın mental proceslerin sóz háreketi menen baylanıslı halda úyreniw, onıń analiz obiekti bolsa bul bilim alıw, onı ámelde qollanıw hám jetkerip beriw quralı hám de sonıń menen birge, onı payda etiwshi birlik bolǵan til sisteması bolıp esaplanadı. Koncept - mental qurılma esaplanıp, ol hár túrli quramdaǵı hám kórinistegi

bilimler kvantı yamasa ulıwmalasıwı esaplanadı. Konseptler insan ańında payda bolatuǵın túrli kategoriyalardıń tiykarın payda etedi, olar ushın tiykarǵı bólim xızmetinde keledi. Al, konceptosfera - kóp qatlamlı túsiniq (koncept) bolıp, ol individual hám milliy konceptosferalarǵa bólinip úyreniledi. Bul izertlewimizde xalıq awızeki qosıqlarında toplanǵan adam konceptosferasınıń sistemalı belgileri anıqlanadı hám qaraqalpaq xalıq qosıqları analiz sıpatında ámelge asırıladı. Xalıq awızeki qosıqlarındaǵı tiykarǵı sózlerde anıqlaw tiykarında olardıń maydan strukturasın hám tiykarǵı konseptlerdi payda etiwshi maydan orayın anıqlaw hám de bul arqalı konceptosferanı payda etiwshi birliklerin kategoriyalastırıw principi belgilew múmkin [3;124].

Kategoriyalastırıw qubılısınıń principine tiykarlana otırıp, adam konceptosferası sistemasına kiriwshi intellekt, temperament sıyaqlı mazmundaǵı qosıqlar tańlap alındı. **Intellectual qásiyet:** *Adamzattıń aqmaǵı, Úyine qonaq qondırmas, Adamzattıń aqmaǵı, Shaqırǵan jerge darımas, Aqılsız, aqmaq adamǵa, Altın sózdiń parqı az, Aqıllıǵa sóz aytsañ, Kóp keshikpey pitedi, Aqmaqqa aytqan sózleriń, Suw túbine ketedi.*

Bul joqarıda keltirilgen qatarlarda insańǵa tán bolǵan xarakterler tuwrıdan - tuwrı ashıp berilgen. Bul termeler quramında aqıllılıq haqqında ayılǵanda, onıń qarama - qarsı tárepi aqılsız, aqmaqlıq sıyaqlı antonimlik sózler keltirilgen. Adamnıń bunday xarakteristikası sóz birlikler járdeminde ashıp berilgen hám bunda xalıq awızeki qosıqlarında insaniyлық xarakter mánisi beriledi.

Temperament: "Temperament - adamdaǵı individual psixikalıq sezimler, emocional jaǵdaylar, sezimler kúshi, minez - qulqlardıń táriypleniwı esaplanadı". *Kir degende jaman qızlar kire almas, Essiz jigit xor boldı, Jaman qatınnıń qolında, Jaman erge mal pitse, Jaqınların saǵınbas, Biyyay jerde shaqırsań, Janashır adam jata almas, Jaman qızdıń belgisi, Etek jeńin kúydirer.*

Joqarıda keltirilgen mısallarda insan xarakterindegi temperamentti táriyplew tiykarınan **jaqsı, jaman, janashır, essiz** sóz birlikleri járdeminde ámelge asırılǵan hám insan temperamentin belgilep bergen. Berilgen bul táriyplerdiń járdeminde keltirilgen xalıq awızeki qosıqlarınıń adam xarakterindegi psixologiyalıq hám emocionallıq jaǵdaylardı bildiriwshi túsiniqler menen keltirilgen.

Juwmaqlap aytqanda, sońǵı dáwirde til biliminde adamdı jáne de tereńirek biliw, onıń tábiyatınıń sırtqı kórinisi hám ishki dúnyasın hár tárepleme úyreniw wazıypa etip alındı desek, qátelespeymiz. Sebebi, zatlar dúnyasına óz qatnasın bildire alatuǵın konkret adamdı hár tárepleme izertlew, úyreniw áhmiyetli máselelerdiń birine aylanǵanı sózsiz. Solay etip, biz bul maqalamızda qaraqalpaq xalıq awızeki qosıqlarında adam konceptiniń ishki hám

sırtqı táreplerin úyreniwde tek ǵana bir tárepten alıp úyrendik. Endigi ilimiy jumıslarımızda adam konseptin hár tárepleme, ele de keń baǵdarda úyreniwge, izertlewge háreket etemiz.

Paydalangan ádebiyatlar:

1. Sh. Abdinazimov hám X.Tolibaev , Lingvokulturologiya. Oqıw qollanba. Nókis. Qaraqalpaqstan baspası 2020;
2. Qaraqalpaq folklorı V tom - Xalıq qosıqları. Nókis. Qaraqalpaqstan baspası 1980;
3. G. K. Qdırbaeva Adam konceptosferası birlikleriniń qaraqalpaq naqıl maqallarında sáwleleniwı. QMU Xabarshısı. Nókis 2015;
4. Qaraqalpaq folklorı 88-100 tomlar. Nókis. Ilim baspası 2015

MUZÍKA ÓNERINIŇ JASLARǵA RUHXÍY-ESTETIKALÍQ TÁRBIYA BERIWDE XÍZMETI

Janabay Bayniyazov - *Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı
Nókis filialı assistant oqıtıwshısı*

Muzıka - erteden kiyatırǵan kórkem óner túrleri. Ayırım alımlar, muzıka ómir menen baylanıslı emes, olardıń arasında baylanıs joq, bunı anıqlap bolmaydı dep

kórsetedi. Bunday idealistik pikir haqıyqatlıqqa tuwrı kelmeydi. Muzıka real dúnya waqıyaların sáwlelendiredi, biraq ol súwretshilik yamasa adebiyat kórkem ónerdegi waqıyalıqtı basqasha kórsetedi. Muzıkada hawaz obrazları menen real waqıyalıq obrazlar ortasında anıq uqsaslıq joq. Muzıka insanlardıń ruwxıy jaǵdayın, sezimlerin, pikirlerin, tolǵanısların ulıwmalastırılǵan kórkem obrazlar menen jetkeredi. B.T.Lixachevtıń atap ótiwınshe, «... kórkem óner tárbiyası balalardıń kórkem ónerdi sezim etiwı, túsiniwı, onı súyiwi hám qádirlewı, odan zawıq alıwı hám kórkem qádiriyatlardı jaratıw qábiletin qalıplestiriwdıń maqsetli procesi» bolıp tabıladı. Kórkem óner estetik mádeniyat bir bólegi bolıp tabıladı, sebebi kórkem tárbiya estetikanıń zárúrli, áhmiyetli bir bólegi, biraq insan iskerliginiń tek bir salasın óz ishine aladı [1;176]. Sol sebepli de muzıka bir waqıttıń ózinde million-milion insannıń sezimlerine, tolǵanıslarına ishki tuyǵılarına tásir etedi olar bir biri menen sezimler arqalı baylanıadı. Bul muzıkanıń eń tásirli, hám ózine tán qásiyeti esaplanadı.

Muzıka basqa kórkem óner túrli sıyaqlı ómirdiń túrli qırların obrazlar arqalı kórsetip beredi. Muzıka obrazları mazmunınıń tiykarın eń birinshi insannıń ishki sezimlerinden, tolǵanıslarınan, kewil xoshınan turadı. Muzıka obrazlarında tiykarǵa orındı usılar iyeleydi. Sonday-aq súwretlep beriw qásiyeti hám muzıkalıq shıǵarmalarda ushırasadı. Muzıkada dawısqa uqsaslıq qılıw arqalı tınlawshınıń sanasında, kóz aldında bolıp atırǵan waqıyanıń kartinkaların hám obrazların kórsetiw ushın mólsherlengen usıl. Muzıkalıq shıǵarma waqıt aralığında jasaydı hám usı waqıt dawamında insannıń ishki sezimlerinde, tolǵanıslarında hám pikirlerinde ruwxıy jaǵdayın ózgertip onıń názik sezimlerine tásinin tiygizip otıradı.

Muzıkanıń jetkerip beriwshi quralı ne zat, hawazlar arqalı insannıń barlıq ishki dúnyasın jetkerip bere alatuǵın qural muzıkada «Muzıka tili» ne?. Muzıkanı túsindiriwshi tiykarǵı qural-nama boladı. Grekshe sózden alınǵan «melodiya»- qosıqtı shıǵarıw namaǵa salıw. Muzıkada adamnıń kewlinde keship atırǵan shadlıqtı, qayǵını, yoshtı, kewil tolǵanısların sáwlelendirip beriw imkaniyatları kóp qırlı.

Jaslardı estetik tárbiyalaw hám rawajlandırıw tek tálim mákanınıń pútinligi shárti menen ámelge asırıladı. Mektep oqıwshılardıń estetik, dóretiwshilik tárbiyalaw sistemasında «kórkem óner»ge tiyisli pánlerge bólek orın beriledi. Mektep oqıwshılardıń estetik tárbiyalawda tiykarǵı rol kórkem ádebiyatqa baylanıslı oqıw, súwretleytuǵın kórkem óner hám muzıka sıyaqlı pánlerge beriledi, sebebi olar kishi jastaǵı oqıwshılar arasında estetik ideyalardı qalıplestiriwde, olardıń kórkem normalar, haqıyqatlıqqa hám dóretiwshiligine estetik múnásebette bolıwında sheshiwshi rol atqaradı. Estetik tárbiya jas oqıwshılardı hár bir pánniń unamlı táreplerin anıqlawǵa, onıń áhmiyetin túsiniwge hám temanı súyiwge járdem beredi [2;364]. Átirapımızdaǵı álemniń gozzallıǵın kóriw hám ańǵarıw qábileti, sezim mádeniyatın, kórkem-estetik sezimin, miynet hám dóretiwshilik

iskerlikti rawajlandırıwǵa járdem beredi, qatańlıq, óz-ara járdem sezimin rawajlandıradı hám shaxstın dóretiwshilik ózin ózi ańǵarıwına múmkinshilik jaratadı.

Óz perzentlerinde kórkem-ónerge bolǵan qızıǵıwshılıǵın, atqarıwshılıq qábiiletlerin rawajlandırıp barıwǵa jaqsı sharayat jaratqan, perzentiniń kórkem-ónerge bolǵan ıqlasın qollap quwatlaǵan, balalardıń ózleri tańlaǵan kórkem-óner tarawı menen shuǵıllanıwı ushın kúndelikli is tártibinen málim bir waqıttı ajratqan [18].

Muzikalıq tárbiya- bul muzıkanttı tárbiyalaw emes, eń aldǵı menen adamdı tárbiyalaw bolıp esaplanadı. Qaraqalpaq xalıq pedagogıkası muzikalıq qurallar menen barlıq waqıt jaslardı estetikalıq jaqtan tárbiyalawǵa háreket qılǵan. Aytıp ótiw kerek, qaraqalpaq xalqınıń ápsanalıq namalarınń biri «Qara jorǵa» dúnyadaǵı teńlesi joq nama. Jılqını, atı húrmet qılǵan qaraqalpaq xalqı jorǵa minip, kewil kóteriwdi ayırıqsha qızıq bahalaǵan. Namadaǵı jorǵa júrisi ápiwayı qarapayım ırǵaqlar menen tásirli etip jetkerip berilip adamǵa úlken yosh kúshli jiger beredi. Jáne bir aytıp ótetuǵın jeri muzıka milletke qaramastan, qaysı xalıqtıń adamı bolsa da odan ózindegi muzıkaǵa jaqınlıqtı sezedi hám qaraqalpaq xalqınıń ózligin joytpaǵanına tań qaldı. Mine usı qaraqalpaq xalqınıń muzikalıq mádeniyatın jetilistiriwde, jaslardıń ónerge sonıń ishinde muzıkaǵa degen kóz qarasın qalıplestiriwde xalıq pedagogıkasınıń xızmeti ayırıqsha úlken. Qaysı namanı alıp qarasaqta olar atqarıwshılıq ózgeshelikleri menen, ózine tán hár túrliligi, muzikalıq bezetiliwleri menen bir birinen ayırıp turadı. Muzıka-estetikalıq tárbiyada úlken áhmiyetke iye. Ol adamdı ruwxıy jaqtan bay, barkamal qıladı. Muzıka járdeminde insan ózinde jańa kúsh jiger, tolǵanıslar toplaydı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Lixachev B.T. Teoriya esteticheskogo vospitaniya shkolnikov: ucheb. posobie po spetskursu dlya studentov ped. in-tov. / Lixachev B.T. – M.: Prosveshenie, 1985.–176 s.
2. Shushardjan S.V. Muzıkoterapiya i rezervı chelovecheskogo organizma. – M: «Antidor», 1998. – 364 s.
3. Bahadırova S. «Kitabi dedem Qorqıt», «Qo‘blon», «Edige» hám házirgi ádebiyat haqqında oylar. – Nókis, 1992. –B. 27.
4. Musurmanova O. Yuqori sinf o‘quvchilari ma‘naviy madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari. Ped. Fan. Dok. ...diss.–Toshkent, TDPI, 1993.–B. 364.

ZAMONAVIY TA'LIMDA MASOFAVIY TA'LIM TIZIMI

Najmiddinov Zohidjon Zokir o'g'li

Toshkent kimyo texnologiya insituti Yangiyer filiali "Noorganik moddalarning kimyoviy texnologiyasi" fakulteti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada zamonaviy ta'limda masofaviy o'qitishning o'rni va ahamiyati haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy axborot, o'qitish usullari, elektron aloqa, masofaviy ta'lim, internet texnologiyalari, o'quv jarayoni, ta'lim tizimi, elektron konferensiyalar.

DISTANCE LEARNING SYSTEM IN MODERN EDUCATION

ABSTRACT

This article provides information on the role and importance of distance learning in modern education.

Keywords: *modern information, teaching methods, electronic communication, distance learning, internet technologies, learning process, education system, electronic conferences.*

Zamonaviy axborot va kommunikatsiya texnologiyalari vositalarini ta'lim jarayoniga kirib kelishi an'anaviy o'qitish usullariga qo'shimcha ravishda yangi o'qitish shakli- masofaviy o'qitish yaratilishiga omil bo'ldi. Masofaviy ta'limda talaba va o'qituvchi fazoviy bir-biridan ajralgan holda o'zaro maxsus yaratilgan o'quv kurslari, nazorat shakllari, elektron aloqa va Internetning boshqa texnologiyalari yordamida doimiy muloqotda bo'ladilar.

Masofaviy ta'lim - masofaviy o'qitishga asoslangan ta'lim. Masofaviy o'qitish - o'zaro ma'lum bir masofada Internet texnologiya yoki boshqa interaktiv usullar va barcha o'quv jarayonlari komponentlari - maqsad, mazmun, metod, tashkiliy shakllar va o'qitish usullariga asoslangan ta'lim oluvchi va o'qituvchi o'rtasidagi munosabat. Masofaviy o'qitish tizimi - masofaviy o'qitish shartlari asosida tashkil etiladigan o'qitish tizimi. Barcha ta'lim tizimlari singari masofaviy o'qitish tizimi o'zining tarkibiy maqsadi, mazmuni, usullari, vositalari va tashkiliy shakllariga ega.

Internet texnologiyasini qo'llashga asoslangan masofaviy o'qitish jahon axborot ta'lim tarmog'iga kirish imkonini beradi, integratsiya va o'zaro aloqa tamoyiliga ega bo'lgan muhim bir turkum yangi funksiyalarni bajaradi. Masofaviy o'qitish barcha ta'lim olish istagi bo'lganlarga o'z malakasini uzluksiz oshirish imkonini yaratadi. Bunday o'qitish jarayonida talaba interaktiv rejimda mustaqil o'quv-uslubiy materiallarni o'zlashtiradi, nazoratdan o'tadi, o'qituvchi bevosita rahbarligida nazorat ishlarini bajaradi. Hozirgi kunda masofadan turib o'qish ancha rivojlanib bormoqda. Chunki, masofaviy ta'limning turli afzalliklari bor. Shuning uchun ham "Matematika o'qitish metodikasi" balki, boshqa fanlarni ham o'qitishda talabalarga qulayliklari mavjud. Masofaviy ta'limning afzalliklari: -chet elliklar, nogironlar va turli xil nogironlar bo'lgan odamlarning masofaviy o'qitish imkoniyati;

-individual sur'atda o'rganish imkoniyati;

-talabalar uchun ma'lumotlar bazalari, kutubxonalar kataloglari va boshqa axborot resurslaridan bepul foydalanish;

-talabalarning shaxsiy ishlarini yuritishda qulaylik;

-interaktivlik (tezkor ma'lumot almashish imkoniyati);

-to'g'ridan-to'g'ri kirish rejimida sinovdan o'tish qobiliyati.

Masofaviy o'qitishdagi zamonaviy telekommunikatsiya vositalari interfaol usulda o'qishni ta'minlaydi. Talabalar tezkor aloqa qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar va o'qituvchi talabalarning talablariga tezda javob bera oladi, o'z ishini kuzatib boradi va o'z vaqtida tuzatadi.

Masofaviy o'qitishda turli xil axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalaniladi. Masalan, an'anaviy bosma usuliga asoslangan o'qitish vositalari (o'quv qo'llanma, darsliklar) talabalarni yangi material bilan tanishtirishga asoslansa, interaktiv audio va video konferentsiyalar ma'lum vaqt orasida o'zaro muloqotda bo'lishga, elektron pochta to'g'ri va teskari aloqa o'rnatishga, ya'ni xabarlarni jo'natish va qabul qilishga mo'ljallangan. Oldindan tasmaga muhrlangan videoma'ruzalar ta'lim oluvchilarga ma'ruzalarni tinglash va ko'rish imkonini bersa, faksimal aloqa, xabarlar, topshiriqlarni tarmoq orqali tezkor almashinish ta'lim oluvchilarga o'zaro teskari aloqa orqali o'qitish imkonini beradi.

Masofaviy o'qitishda talabalarning kommunikativ faolligi turli xil sifat xususiyatlariga ega bo'lgan fanlarning ishtirok etish imkoniyati bo'yicha tegishli kunduzgi shakldan farq qiladi. Masofaviy aloqa faoliyatining subyektlari doirasi amalda na miqdori, na geografik fazosi, na vaqt mintaqalari bilan cheklanmaydi.

Masofaviy ta'lim shakllari ishtirokchilari uchun o'quv maydonini kengaytiradigan, o'z mahsulotlarini foydalanuvchilarning keng doirasiga taqdim etishga imkon beradigan masofaviy rejimda kognitiv samarali ishlab chiqarish faoliyati davomida talabalar tomonidan yaratilgan ijodiy o'quv mahsuloti elektron konferensiyalar va suhbat

munozaralarida muhokama uchun taqdim etiladi. Yaratilgan ijodiy mahsulotlar to'g'risidagi fikrlar va mulohazalar masofaviy o'qitish sub'yektlari bilan ta'lim aloqasiga kirishadi. Masofaviy ta'lim oluvchi o'z ta'lim mahsulotining ishlash sifatiga ta'sir etuvchi telekommunikatsiyalar, axborot qatorlari, kompyuter dasturlari va jihozlaridan foydalanish bo'yicha o'ziga xos ko'nikmalarni egallashi va rivojlanishi kerak. Ta'lim tizimida o'quv jarayonini yangidan isloh qilish, yangi informatsion texnologiyalarga asoslangan o'qitish usullarini ishlab chiqish, ularni keng joriy qilish bugunning talabidir. Bunda masofaviy talim tizimini joriy qilish maqsadga muvofiqdir.

REFERENCES

1. Sidiqova D. Boshlang'ich sinflarda interfaol ta'lim va loyihalash texnologiyasi //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 4. – №. 4.
2. Sidikova S. D. Theoretical and didactic principles of distance learning //ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. – 2021. – Т. 11. – №. 1. – С. 541-548.
3. Shavkatovna S. D. THE IMPORTANCE OF DISTANCE LEARNING IN THE TEACHING OF" METHODS OF TEACHING MATHEMATICS". – 2021.
4. M.Ochilov, N.Ochilova “Oliy maktab pedagogikasi” Toshkent-2008, 260 bet
5. M.Azimjanova, T.Muradova, M.Pazilova “Informatika va axborot texnologiyalari” O'quv qo'llanma Toshkent, “O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati”, 2013.
6. Tog'ayeva U. SCIENTIFIC-THEORETICAL BASES OF USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN TEACHING METHODS OF MOTHER TONGUE //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
7. Tog'ayeva U. IMPROVING THE MODULE" MOTHER TONGUE TEACHING METHOD" IN PROJECT EDUCATIONAL INSTRUCTIONS //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
8. Tog'ayeva U. “ONA TILI O'QITISH METODIKASI” MODULINI O'QITISHDA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 1. – №. 1.
9. F. Qosimov, M. Qosimova .TO DEVELOP STUDEENTY SKULLS OF NATURE CONSERVATION AND RESPECT FOR HUMAN LABOR BY TEACHING THEM TO SOLVE ENVIRONMENTAL PROBLEMS” Vol 10, Issue 1, January 2021:ACADEMICIA An International multidisciplinary Rese rch Journal
10. M.M. Қосимова А. Қосимов. “ON SOME TYPICAL PROBLEMS TO BE SOLVED IN PRIMARY SCHOOLS” Vol 10, Issue 1, January 2021:ACADEMICIA An International multidisciplinary Rese rch Journal

11. Qosimova M. M., Kasimov A. A. On some typical problems to be solved in primary schools //Academicia: an international multidisciplinary research journal. – 2021. – T. 11. – №. 1. – C. 502-517.
12. Qosimov M. F. et al. To develop students' skills of nature conservation and respect for human labor by teaching them to solve environmental problems //Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR). – 2021. – T. 10. – №. 1. – C. 175-181.
13. Qo‘ldoshev R. A. LEFT-HANDED CHILDREN AND THE LEARNING PROCESS //EPRA International Journal of Research and Development (IJRD) Volume. – T. 5. – C. 277-281.

O‘QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI OSHIRISHDA “ARALASH TA’LIM” (BLENDED LEARNING) NI QO‘LLASH

QILICHOVA ZARIFA XAYRULLO QIZI

SamDCHTI tayanch doktorantura (PhD) doktoranti

ANNOTATSIYA

Blended learning nafaqat o‘quvchilar uchun, balkim o‘qituvchilarga ham kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini taqdim etadi. O‘qituvchilar raqamli vositalar va onlayn platformalarni darslarga kiritish orqali o‘z ko‘nikmalarini kengaytirishlari va yondashuvlarini yangicha usulda namoyon qilishlari mumkin. Bundan tashqari, aralash ta’lim o‘qituvchilarni hamkorlik qilishga undaydi va ta’lim muassasalari o‘rtasida eng yaxshi amaliyotlarni baham ko‘rishni rag‘batlantiradi. Ushbu maqolada aralash ta’limning o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini oshirishdagi o‘rni va afzalliklari haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: individuallashtirish, masofaviy ta’lim platformalari, differensiallashgan ta’lim, texnologiya

USING BLENDED LEARNING IN TEACHER’S PROFESSIONAL DEVELOPMENT

QILICHOVA ZARIFA XAYRULLO QIZI

PhD student of SamSIFL

ABSTRACT

Blended learning is not only beneficial for students; it also offers opportunities for teachers to grow professionally. By incorporating digital tools and online platforms into their teaching practices, educators can expand their own skill sets and become more innovative in their approaches. Additionally, blended learning encourages collaboration between teachers and allows for the sharing of best practices across educational institutions. This article discusses the role and advantages of blended learning in improving teachers' professional development.

Key words: individualized, distance learning platforms, differentiated learning, technology

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi katta ahamiyatga ega. Kasbiy kompetensiya deganda, o‘qituvchining pedagogik, ilmiy-metodik, psixologik va axborot-kommunikatsion texnologiyalarni qo‘llash borasidagi bilimlari, ko‘nikmalari va tajribasi tushuniladi. O‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi ta’lim sifatini oshirishda

muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda ta'lim jarayonida innovatsion metodlardan biri bo'lgan aralash ta'lim (blended learning) usuli keng qo'llanilmoqda.

O'qituvchi sifatida, doimiy ravishda ortib borayotgan vazifalar ro'yxatini bajarish uchun vaqt topish juda qiyinligini anglaymiz va bu vazifalarni an'anaviy usulda, bizda mavjud bo'lgan ozgina vaqtda amalga oshirish imkonsizdek. Professional rivojlanish faqat sinxron va yakka tartibda bo'lishi kerak degan fikr eski davrlarga xosdir, chunki bugungi kunda ko'plab talabalar asinxron va aralash ta'lim muhitlarida muvaffaqiyatli o'rganmoqda. Endi kasbiy rivojlanishda an'anaviy usuldan voz kechib, yanada zamonaviy formatni qabul qilish vaqti keldi.

Aralash ta'lim (Blended learning) tushunchasi

Aralash ta'lim — bu an'anaviy dars o'tish shakllari va zamonaviy axborot texnologiyalarini (masalan, onlayn resurslar, interaktiv platformalar) birlashtirish orqali ta'lim olish usulidir. Bu usulda o'quvchilar va o'qituvchilar birgalikda, ba'zan yuzma-yuz, ba'zan esa masofaviy o'qish orqali o'zaro aloqada bo'lishadi. Aralash ta'lim o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini oshirishda ayniqsa samarali bo'ladi, chunki u o'qituvchilarga pedagogik metodlarni yangilash, texnologiyalarni qo'llash va o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish imkoniyatini yaratadi.

Aralash ta'limning o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini oshirishdagi o'rni

1. Texnologiyalarni samarali qo'llash

Aralash ta'lim o'qituvchiga yangi pedagogik texnologiyalarni o'rgatish va ularni amaliyotda qo'llash imkoniyatini beradi. Masofaviy ta'lim platformalarida (masalan, Moodle, Google Classroom, Zoom) dars o'tish, o'quv materiallarini joylashtirish, talabalar bilan aloqa o'rnatish o'qituvchidan texnologiyalarni yaxshi bilishni talab qiladi. Shu orqali o'qituvchining axborot-kommunikatsion texnologiyalarni qo'llashdagi kompetensiyasi rivojlanadi.

2. Individuallashtirish va differensiallashgan ta'lim

Aralash ta'lim metodida o'qituvchining individual yondashuvi muhim o'rin tutadi. Onlayn resurslar yordamida o'quvchilar o'z sur'atida o'rganishlari mumkin, bu esa o'qituvchining har bir o'quvchining ehtiyojiga mos keladigan ta'lim jarayonini tashkil etish imkonini beradi. O'qituvchi individual yondashuvni joriy etish uchun yangi pedagogik metodlarni o'rganishi va ulardan samarali foydalanishni o'rganishi kerak.

3. Fikrlarni va tajribalarni almashish imkoniyati

Aralash ta'lim usuli o'qituvchilarga boshqa pedagoglar bilan o'z tajribalari va fikrlarini almashish imkoniyatini yaratadi. Onlayn platformalar orqali ta'lim metodlarini muhokama qilish, tajriba almashish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni o'rganish

imkoniyatlari mavjud. Bu o'qituvchining o'z kasbiy kompetensiyasini doimiy ravishda rivojlantirishiga yordam beradi.

4. O'quv jarayonini monitoring qilish va baholash

Aralash ta'limda o'qituvchi o'quvchilarni turli usullar bilan baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. Onlayn testlar, interaktiv mashqlar va vazifalar yordamida o'quvchilarning bilimni muntazam ravishda kuzatib borish mumkin. O'qituvchining baholash metodlarini yangilash va turli baholash vositalarini qo'llashdagi kompetensiyasi oshadi.

Aralash ta'limning o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini oshirishdagi afzalliklari

1. **Ta'lim sifatini oshirish:** Aralash ta'lim usuli o'quvchilarning o'qish sur'atiga moslashtirilgan darslarni taqdim etadi, bu esa o'quvchilarni yanada samarali o'qitishga yordam beradi. O'qituvchining pedagogik metodlari va texnologiyalarni integratsiyasi ta'lim sifatini oshiradi.

2. **O'qituvchining o'zini o'zi rivojlantirishi:** Aralash ta'lim metodlari o'qituvchiga yangi pedagogik metodlarni o'rganish va o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish imkonini beradi. Bu jarayon o'qituvchining o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishlarini kuchaytiradi.

3. **Hamkorlik va jamoaviy ishning rivojlanishi:** O'qituvchilar aralash ta'limda hamkorlikni rivojlantirishlari mumkin. Onlayn platformalarda guruh ishlari va o'zaro fikr almashish jarayonlari o'qituvchining jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa

Aralash ta'lim (blended learning) o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu metod yordamida o'qituvchilar texnologiyalarni samarali qo'llash, individual ta'limni tashkil etish, hamkorlikni rivojlantirish va o'quv jarayonini monitoring qilish ko'nikmalarini egallaydi. Aralash ta'limni joriy etish, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini oshirishga yordam beradi va ta'lim sifatini yanada yuqori darajaga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Янченко И.В. Смешанное обучение в вузе: от теории к практике//Современные проблемы науки и образования – 2016у. – №5.
2. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). М: ИИО РАО. 2020 у.
3. Абрамова Я.К. Опыт внедрения модели смешанного обучения при реализации образовательных программ в американских вузах / Я.К. Абрамова // Международный аспирантский вестник. Русский язык за рубежом. - М., 2019. - №1. - б.4-7.

4. Азиатцева Т.В. Обзор существующих за рубежом курсов, созданных с применением технологии смешанного обучения / Т.В. Азиатцева // Преподаватель XXI век. - М., - 2016. - №2. - б.177-183.

5. Арабчикова Ю.И. Организация смешанного обучения в высшем учебном заведении с использованием дистанционных образовательных технологий / Ю.И. Арабчикова // Наука, образование и культура, -Иваново, - 2016. - №7(10). - б.74-75

ETYMOLOGY OF ZOOPHRASEOLOGISMS IN THE UZBEKISTAN LANGUAGE

Ochildiyeva Zuhra Kholnazarovna,

French language teacher of the highest category,

Pharmaceutical Education and Research Institute

Methodologist of the Department of Youth Affairs, Spirituality and Education

Currently, research is being conducted within the framework of linguoculturology, ethnolinguistics, psycholinguistics, and other areas on zoonyms, zoophraseologisms, and their etymological characteristics. They serve to study the characteristics of a particular people, using the example of zoological terms.

The word calf is used in the phrase "Ammammam's calf" - a joke, "The calf ran to the barn - the end of the work, the calf's right - someone's risk, he ate the meat of an undesirable calf - an alternative to the zoophraseologism "I spoke in vain." Whether I milked the mother, whether I starved the calf - if I got something, I paid for it. The word "mol" is sometimes used in its own meaning, sometimes as a symbol of wealth. For example, if the soul is safe, the cattle will grow. The cattle are outside, the people are inside. This expression has changed to the current "Yilqi olasi sakhikida, adam olasi ichidi" in ancient times.

In the following units: If the owner of the animal does not look like the owner, the haram dies, if the animal leaves, the barn will not flourish. This expression teaches not to be greedy in the face of evil, to be restrained. Expressions related to the name of the ox. When the ox falls, the number of butchers increases, that is, when a difficult task is completed, the number of people who say they will do it increases. The symbol of the horse also reflects the relationships between people. Sincere friendship, trying to break intimacy, trying to cause trouble between people is expressed through the expression "To turn a horse against barley", that is, to turn a person against his favorite thing or feeling. This expression is used to refer to mothers-in-law who turn a daughter-in-law against him. The expression "A horse that is chewing straw cannot be muzzled" emphasizes that a person who is surrounded by material goods and is busy with money affairs will use them whether he wants to or not, while the expression "A horse that eats a lot of barley will die of exhaustion" reflects the opposite meaning. The role of the camel in the cultural life of the peoples of the East is incomparable, therefore, let's look at a number of expressions in

which the name of the camel is present in the life of our people: To make something like a needle look like a camel, to exaggerate, to exaggerate;

To deceive, to deceive; When a camel's tail touches the ground; Have you seen a camel? Having eaten camel meat, staying for a long time; We will also look at the following phraseological units in which camel is the main component. The slow completion of a task is expressed by the expression "Neither a camel can walk nor a bell can ring."

Let's also look at the following phraseological units in which the camel is the main component. The silent execution of a task is expressed by the expression "Neither a camel walks nor a bell rings." The origin of this expression is based on a camel traveling in a caravan and a bell hanging around its neck.

In Uzbek idioms, the word donkey is actively used in relation to other animals. Some of its negative characteristics are taken as the basis for idioms, and are used to condemn negative vices in humans through figurative transfer of meaning. It should also be noted that the idioms emphasize the stubborn, unwise animality of the donkey. The donkey is brainy; Stubborn like a donkey; The donkey is like a hoof bitten by a donkey: The word for a donkey, salt does not affect its spoiled meat. The following idioms emphasize how useful it is in everyday life and how it can withstand any hard work. To work like a donkey; The donkey's work is lawful, but it is forbidden; The donkey is not suitable for sacrifice, but it is priceless. This idiom also emphasizes that the donkey has value because of its labor. The donkey's work is lawful, but it is forbidden; The donkey is not suitable for sacrifice, but it is priceless. This expression also emphasizes that the donkey has value due to its labor. Such expressions include: Until the work is done, until the donkey is out of the mud (from the bridge); As if wearing a hawthorn on the donkey - not fitting; A donkey worm falls from its nose; The value of a donkey's fall; Don't die, my donkey, we're going out in the summer - patience; The cold that kills a donkey; A donkey with a turban does not become a mullah - in the sense of a fool is still a fool; "A donkey with a donkey is not suitable for a long journey" - it is said that its children prevent it from moving quickly. The expression "The weight of the road is the donkey's" also emphasizes that the donkey is a slow-moving animal. Among domestic animals, the images of dogs and cats, which are the main components in phraseology, also occupy an incomparable place. The dog, as a symbol of loyalty and loyalty, is formed by the phraseologism "To be loyal like a dog", "To see a dog's day", and "To make a dog's day" - expressions that arose on the basis of artistic depiction of the hard life or lifestyle of a dog. The expression "To live like a dog and a cat" is mainly used to refer to husbands and wives who quarrel a lot. The phraseology "To live by borrowing a bone from a dog" is formed on the basis of a comparison with the life of a person who is in a very poor situation. Connections such as "to be salty", "to say a word", "to dust before the herd", "to be cold", "to reach the sky" arise on the basis of the syntactic

connection of one or another lexeme. Phraseologisms are also connections, but phraseologisms are portable, figurative, and stable connections. Therefore, according to their meaning, stable connections are divided into: 1) stable connections with a proper meaning; 2) stable connections with a mobile meaning²⁰. Stable connections with a proper meaning name things and events and perform a nominative function, while stable connections with a mobile meaning perform a nominative function and describe things and events figuratively. In Yusuf Khos Hajib's work "Kutadgu bilig", the names of animals and birds such as arqun (a galloping horse), arslan (a lion), esri (a leopard), böka (a dragon), ayk, to' n g'iz, böri (a wolf), fox, camel, dog, ugi (ukki), ča γ rī (falcon), za g' iz g' on, quz g' un are mentioned. Especially in the chapter on the qualities that a commander and soldiers should possess, the author uses wonderful analogies. If we look at the translation of the work, for example:

*As fierce as a morning star, as strong as a wolf,
be as cunning as a bear and as vengeful as a stone .*

In this single verse, the poet used four animals as a metaphor. If we look at the names of these animals in the explanatory dictionary, we can see what characteristics they have. Wolf - a predatory animal belonging to the canine family of mammals; qasqir. It is distinguished by its bloodthirstiness and strength. In a figurative sense, it is used as a symbol of an evil, bloodthirsty, and cruel person. Whether a wolf eats or not, its mouth is known for its blood, that is, its evil, whether it shows its evil or not - it is bad. Lion - a giant predatory mammal belonging to the cat family; Sher. In a figurative sense, it is about a brave, courageous, and courageous person (attributed to this animal). That is, it is intended that the commander, soldiers should be as fearless as a lion. The leopard is a large, furry mammal of the cat family. The name, which also means the same in the ancient Turkic language, was originally pronounced as kaplan.

In conclusion, it can be said that animals have figuratively represented concepts such as goodness and evil, good and bad, straightness and crookedness. It is worth noting that it is appropriate to record the etymology of animal names used in explanatory dictionaries created for the Uzbek language and to provide their explanations. Studying them as a phenomenon directly related to the development of our culture is always relevant and important.

References:

1. Abdurakhmonov G'. (2011). Tokhliyev B., Rustamov A., Dadaboyev H. Kutadgu bilig. Volumes I, II. –Tashkent:
2. Ismailov G. Ethnocultural aspects of phraseological units with zoocomponents characteristics // Current issues of Uzbek linguistics. No. 7. –Tashkent:2013.

3. Shabanov J., Hamidov H. Proverbs based on the names of pets and Expressions in translation // Translation issues. No. 2. –Tashkent: Tashkent State Institute of Geophysics, 2014.
4. Musayev K. Fundamentals of Translation Theory. – Tashkent: Fan, 2005. - 184 p. magazine, 1973, No. 1. -P.46-50.

MEHNAT TARBIYASI

Rayimov Jonibek To'lagan o'g'li

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi :

10 jm 23 grux

Rayimovjonibek77@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Mehnat tarbiyasi - bu yosh avlodni mehnat faoliyatiga tayyorlash, ishga bo'lgan munosabatlarini rivojlantirish va mehnat madaniyatini o'rgatish jarayoni. Ushbu maqolada mehnat tarbiyasining muhimligi, ta'lim jarayonida uning o'ri, mehnat tarbiyasi usullari va uslubiy yondashuvlar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: Mehnat tarbiyasi, Ta'lim jarayoni, Mehnat madaniyati, Yosh avlod, Malakaviy ko'nikmalar

АБСТРАКТНЫЙ:

Трудовое воспитание – это процесс подготовки молодого поколения к труду, формирования у него отношения к труду и обучения культуре труда. В данной статье представлены значение трудового воспитания, его место в образовательном процессе, методы трудового воспитания и методические подходы.

Ключевые слова: Трудовое воспитание, Образовательный процесс, Культура труда, Молодое поколение, Квалификационные навыки

ABSTRACT:

Labor education is the process of preparing the young generation for work, developing their attitude to work and teaching work culture. This article presents the importance of labor education, its place in the educational process, labor education methods and methodological approaches.

Key words: Labor education, Educational process, Labor culture, Young generation, Qualification skills

Kirish

Mehnat tarbiyasi, faoliyat ko'rsatishi va yangicha fikrlashni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Yosh avlodning mehnatga bo'lgan yondashuvi va bunga tayyorgarligi, kelajakda ularning shaxsiy rivojlanishi va jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Shuningdek, mehnat tarbiyasi orqali o'quvchilarga ishga nisbatan mas'uliyat hissi, intizom va qat'iyatlilik kabi sifatlar o'rgatiladi. Ushbu maqolada mehnat tarbiyasining asosiy tamoyillari, amaliy usullari va ta'lim olish jarayonidagi o'rni batafsil bayon qilinadi.

Yosh avlodning mehnat tarbiyasi masalalari, bundan tashqari, o'quv yurtlarida va oilada muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarga mehnatni qadrlash, ijodkorlik va jangovar ruhni rivojlantirish orqali, kelajakda samarali dasturlar va loyiha yuzaga kelishi mumkin. Shuning uchun, mehnat tarbiyasini samarali tashkil etish muhim vazifa hisoblanadi. Mehnat tarbiyasini tashkil etish jarayonida o'quvchilar dastlab ishlab chiqarish jarayonlarining ilmiy asoslari bilan tanishadilar.

Mehnat tarbiyasi maqsadga muvofiq, tizimli, izchil tashkil etiladi. Mehnat ta'limi sinf honalari, o'quv-tajriba maydoni, mashina-traktor saroyi, o'quv-tarbiyaviy tadbirlar jarayoni, ishlab chiqarish korhonalari va ho'jaliklarning dalalarda olib boriladi. Mehnat tarbiyasi bilan mehnat ta'limi bir-biri bilan o'zaro bog'langan. Mehnat faoliyati ma'lum bilimga ega bo'lishni talab etadi. Zero, bilim va ko'nikmalar o'quvchini mehnat faoliyatiga tayyorlaydi.

Ta'lim jarayonida olgan bilimlarini amaliyotda sinab ko'radilar, Umumiy mehnat jarayonida o'quvchilarning kombinatlar, jamoa hamda fermer ho'jaliklari, korhona, zavod va fabrikalarda texnik va texnologik bilimlari mustahkamlanadi, shuningdek, ular tashkilotchilik malakalariga ham ega bo'ladilar. Sinfdan tashqari ishlar jarayonida mehnat tarbiyasi ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarning turli shakllari o'quvchining texnik ijodkorligini rivojlantiradi, u yoki bu bilim sohasida bilimga bo'lgan qiziqishini shakllantiradi. To'garaklarda o'quvchining qiziqish va qobiliyatlari namoyon bo'ladi.

O'quvchilarning to'garaklardagi faoliyati ma'lum pedagogik talablarga rioya qilganda samarali bo'ladi. CHunonchi:

- to'garak faoliyati ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lishi lozim, ya'ni, o'quvchilar tayyorlagan buyumlar kishilar uchun amaliy qiymatga ega bo'lishi zarur;
- texnik ijodkorlik o'quv muassasasidagi o'quv-mehnat jarayoni bilan uzviy alohada bo'lishi kerak (maktab, kollej, oliy ta'lim va boshqalar);
- ijtimoiy-foydali, unumli mehnat jarayonida o'quvchining texnik ijodkorligini tashkil etishda faoliyatni ijtimoiy buyurtmadan ijodkorlikka aylantirish kerak bo'ladi.

Mehnat tarbiyasi oilada tabaqalashtirilgan holda olib boriladi: bolalar o'z-o'ziga xizmat qiladilar, uy hayvonlarini parvarishlaydilar, ro'zg'or texnikalarini ta'mirlash bilan shug'ullanadilar. Oila byudjeti va uni yuritish bilan bog'liq topshiriqlarni bajaradilar, Oilada bolalar va kattalar mehnatini hamkorlikda tashkil etishning imkoniyatlari cheksiz. Iqtisodiy ta'lim-tarbiyaning uzluksizligi va uzviyligi.

Iqtisodiy bilimlar avvalo oila muhitida, so'ng ta'lim turlari jarayonida shakllantirilib boriladi. Bu ijtimoiy tajribalarni o'zlashtirilishi, malakaga ega bo'lish orqali mustahkamlanib boriladi. Iqtisodiy savodxonlik insonni iqtisodiy jihatdan voqea-xodisalarni tahlil qilish, unga baxo berish va qaror qabul qilish, shaxsni o'z turmush tarzini erkin tanlashi va tanlov oqibatini ko'z o'ngiga keltira olishini tushunamiz.

Iqtisodiy savodxonlik masalasi insonning dunyoqarashi va tajribalari bilan bog'liq holda rivojlanadi. Iqtisodiy savodxonlikni oshirishning ob'ektiv va sub'ektiv sabablari mavjud: ob'ektiv-shaxsning o'ziga bog'liq bo'lmagan va jamiyatda tarkib topgan iqtisodiy ijtimoiy munosabatlar va institutlarga bog'liq. Sub'ektiv yo'llari esa- har bir shaxsnining o'ziga va jamiyatdagi mavjud imkoniyatlardan foydalana olish qobiliyatiga bog'liq.

Oilada boladagi tejamkorlikni, mehnatsevarlikni va iqtisodiy fikrlashni shakllantirishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Oila byudjeti-bu oilaning daromadlari, xarajatlarining balansidir. Oila byudjeti ikki qismga ajratiladi: daromadlar va xarajatlar. Oilada jamg'arma fond yoki rezerv bo'lishi maqbul variant. Jamg'armalar quyidagi shakllarda tashkil etiladi:

1. Naqd pul shaklida
2. Qimmatbaho mulk, antikvariat shaklida
3. Kapital aylantirish shaklida

Oiladagi daromadlar va ularni sarflash, taqsimlash va ishlatishda ota-onalar iqtisodiy bilimga va tajribaga ega bo'lishlari zarur. Shundagina farzandlar iqtisodiy jihatdan etarli malakalarga, tajribalarga ega bo'lib boradilar.

Mehnat tarbiyasi - tarbiyaning muhim turi, shaxsni shakllantirishning zarur shartlaridan biri bo'lgan pedagogik jarayon. Mehnat tarbiyasi kishidan ijtimoiy foydali mehnatga ichki ehtiyoj, institutizm, batartiblik, tashkilotchilik, tashabbuskorlik, ishchanlik, ishning ko'zini bilish singari sifatlarni qaror toptirishga xizmat qiladi. Mehnat inson ehtiyojlarini qondirishning birinchi va asosiy vositasi bo'lganligi uchun ham Mehnat tarbiyasi tarbiyaning boshqa hamma turlaridan oldin paydo bo'lgan.

Mehnat tarbiyasi g'oyat keng falsafiy-pedagogik kategoriya bo'lib, „mehnat ta'limi“, „kasbga yo'naltirish“, „politexnik ta'lim“, „kasb ta'limi“ singari tu-shunchalarni o'z ichiga oladi. Mehnat tarbiyasi berish hamma zamonlarda ham jamiyat taraqqiyotining asosi, yoshlarni hayotga tayyorlashning eng muhim vositasi bo'lib kelgan. Shuning uchun ham barcha ilo-hiy kitoblar va hamma mutafakkirlar tomonidan yaratilgan bitiklarda Mehnat tarbiyasi ga katta e'tibor berilgan. Lekin ularga materialist (moddiyunchi)lardan farqli tarzda Mehnat tarbiyasi deyilganda faqat jismoniy mehnatga doir ko'nikma va malakalarni shakllantirish ko'zda tutilmagan. Mehnat tarbiyasi, avvalo, oilada bola o'zini anglay boshlashi bilanoq amalga oshirila boradi. Jumladan, chaqaloklar go'daklik bosqichiga o'tishlari bilanoq, ularga dastlabki Mehnat tarbiyasi berila boshlanadi. Shunday qilinmasa, bola faqat iste'molchiga aylanib qoladi va natijada u noshud va yalqovgina emas, ma'naviyati kemtik shaxs ham bo'lib shakllanishi mumkin.

Bolalarga Mehnat tarbiyasi berishda bog'cha, maktab singari ijtimoiy pedagogik muassasalar katta o'rin tutadi. Chunki bu muassasalarda Mehnat tarbiyasi ilmiy asosda tegishli mutaxassislar tomonidan uyushtiriladi. Mehnat tarbiyasini tashkil etishdagi asosiy jihat shundaki, u bolalarning yosh xususiyatlari, ruhiy, akliy va jismoniy imkoniyatlariga muvofiq bo'lishi lozim. Bolaning imkoniyatlaridan yengil Mehnat tarbiyasi ularni zeriktirgani kabi ularning imkoniyatlaridan og'ir topshiriqlar bolalarni bezdirishi mumkin. Mehnat tarbiyasini amalga oshirishda tizimlilik va institutizom bo'lishiga qat'iy amal qilinishi joiz. Aks holda, har qanday qobiliyatli bola ham yetarlicha Mehnat tarbiyasi ololmasligi mumkin. Mehnat tarbiyasi uchun maktab davri eng qulay fursatdir. Birinchi navbatda, o'qish jarayonining o'zi og'ir akdiyjismoniy mehnatdir. Maktabga o'z vaqtida kelib-ketish, o'qish-yozishni o'rganish, berilgan bilimlarni egallash uchun o'quvchilarga Mehnat tarbiyasi berilgan bo'lishi kerak. Chunki o'quv topshiriqlarini bajarish, dars o'zlashtirish, o'tilganlarni takrorlash, yozma ishlar bajarish, kerakli matnlarni yodlash, ko'chirmalar olish, lu-g'atlar bilan ishlay olishi uchun o'quvchi muayyan institutizomga rioya etishi, tashkilotchilik qobiliyati va ishchanlik xususiyatiga ega bo'lishi, ishning ko'zini bilishi kerak. Mehnat tarbiyasida, avval aytilganidek, mehnat ta'limi va kasbga yo'naltirish jarayonlarining ham o'rni katta. Chunki bu jarayonlarda o'quvchilar bevosita tegishli mehnat ko'nikmalarini egallash va ularni mustaqil ravishda qo'llash bosqichini o'taydilar. Shuningdek, ular bu asnoda qaysi bir mehnat yo'nalishi o'ziga muvofiqroq ekanligini bilib oladilar. Shuning uchun ham mehnat ta'limi imkon qadar xilma-xil bo'lishi hamda o'quvchilarning aqliy, jismoniy imkoniyatlari va jinsiy xususiyatlariga muvofiq kelishi zarur.

O'zbekiston Respublikasining „Ta'lim to'g'risida“gi qonuni va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi (1997-yil 29-avgust)ga muvofiq, o'rta maxsus ta'lim bosqichining majburiy bo'lganligi o'zbek o'quvchilariga Mehnat tarbiyasi berishda alo-hida ahamiyat kasb etadi.

Chunki, bu bosqich to'liq kasbga yo'naltirilgan bo'lib, kasbhunar kollejlari o'quvchilari bevosita o'zlari tanlagan kasblarga doir ko'nikma va malakalar shakllantirsalar, akademik litsey o'quvchilari kelajakda egallaydigan kasblarning nazariy asoslarini o'zlashtiradilar. Oliy ta'limning bakalavriat va magistratura bosqichlarida Mehnat tarbiyasi bevosita kasb ta'limi bilan qo'shib amalga oshiriladi. Mehnat tarbiyasi berishda o'quvchilarning bo'sh vaqtidan to'g'ri foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Bolalarning o'quv rejasida ko'zda tutilgan, mehnat amaliyotini o'tashlarini to'g'ri tashkil etish, ularni bolalar, o'smirlar ijodiyoti saroylari, uylari, klublari va markazlari qoshidagi to'garaklarga ko'proq jalb qilish yosh avlodning komil shaxslar sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanuvchi adabiyotlar:

1. Karimov, I.A. (2015). "O'zbekiston Respublikasi yoshlarining mehnat tarbiyasi masalalari".
2. Bayramov, A. (2020). "Mehnat tarbiyasi - jamiyat taraqqiyotining asosiy omili".
3. Turg'unov, R. (2018). "Ta'lim tizimida mehnat tarbiyasini qo'llash metodlari".
4. Yusupov, M. (2019). "Yoshlarning mehnat madaniyati va uning oshirish usullari".
5. Abdullaeva, N. (2021). "Ta'lim jarayonida mehnat tarbiyasining o'rni".
6. https://uz.wikipedia.org/wiki/Mehnat_tarbiyasi
7. <https://arxiv.uz/uz/documents/slaydlar/pedagogik-psixologiya/o-quvchilarning-mehnat-tarbiyasi-o-quvchilarning-iqtisodiy-tarbiyasi>

O‘ZBEKISTON DAVLATI VA HUQUQI TARIXI TARIXIY-HUQUQIY FAN

Almardanov Inomiddin

Boyto’rayev Sirojiddin

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti

4mm-24 guruh talabasi

inomiddinalmardanov@gmail.com

Anotatsiya: O‘zbekiston davlati va huquqi tarixi tarixiy-huquqiy fan sifatida milliy davlatchilik va huquqiy tizimning shakllanishi va rivojlanish jarayonlarini o‘rganishga qaratilgan. Ushbu fan mustaqillik davrida alohida ahamiyat kasb etib, davlat huquqi tarixining o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganishda muhim rol o‘ynaydi.

Abstract: The history of the state and law of Uzbekistan as a historical-legal discipline focuses on studying the formation and development of the national statehood and legal system. This field has gained particular importance during the independence period, playing a key role in understanding the unique characteristics of the state's legal history.

Аннотация: История государства и права Узбекистана как историко-юридическая дисциплина ориентирована на изучение формирования и развития национальной государственности и правовой системы. Данная область приобрела особое значение в период независимости, играя ключевую роль в понимании уникальных черт истории государственного права.

Kalit so‘zlar: mustaqillik, millat, vatan, mustaqil davlat, O‘zbekistonning yangi tarixi

Keywords: Independence, nation, homeland, sovereign state, the modern history of Uzbekistan

Ключевые слова: Независимость, нация, родина, суверенное государство, новая история Узбекистана

Har bir millatni, har bir davlatni o'z tarixi bor, Jumladan O'zbekiston ham o'zining ko'hna va boy tarixiga ega bo'lgan mustaqil davlatdir.

Yurtboshimiz ta'kidlab o'tganidek, "O'zlikni anglash tarixni bilishdan boshlanadi..." tarix saboqlari insonni xushyorlikka o'rgatadi, irodasini mustahkamlaydi. Inson uchun tarixdan judo bo'lish, hayotdan judo bo'lish demakdir".

Shunday ekan O'zbekiston davlati va huquqi tarixini bilish avvalo hozirgi mustaqil davlatchiligimiz va huquqimiz rivojlani-shi uchun asosiy vosita, kuch hisoblanadi. Mustaqil O'zbekiston davlati va huquqini paydo bo'lishi va rivojlanishida O'zbekiston davlati huquqi tarixini, ularning qanday kelib chiqqanligi, o'z rivojlanishida qanday bosqichlarni bosib o'tganligi, ularning paydo bo'lishiga, tashkil topishiga va rivojlanishiga qanday sabablar ta'sir ko'rsatganligini bilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu fanning asosiy vazifasi O'zbekiston hududidagi qadimgi davlatlardan to hozirgi kungacha mavjud bo'lgan davlat va ularning huquqlari rivojlanishining umumiy qonuniyatlarini alohida davlatlarning o'ziga xos xususiyatlarini olishdan iborat. Tarixshunos olim A.Ibroximovning fikricha "O'zbek xalqi jahon xalqlari orasida birinchilardan bo'lib, turkiy xalqlar o'rtasida birinchi bo'lib, o'troqlashgan, madaniy turmush kechiruvchi jahon tsivilizatsiyasiga hissa qo'shgan millat"...

Haqiqatdan ham turkiy xalqlar, ularning o'zagini tashkil qilgan o'zbek xalqi o'zining boy madaniy-ma'naviy merosiga ega. Bu xalq orasidan yetishib chiqqan alloma, mutafakkirlarning boy ilmiy merosida milliy davlatchiligimiz tarixiy asoslari, g'oyalari yozilgan.

Ushbu fan Vatanimiz hududida tashkil topgan barcha davlatlarning davlati va huquqi tarixi, shuningdek alohida o'ziga xos bo'lgan davlatlarning davlati va huquqini o'rgatadi. Mazkur fan umumiy tarix fanidan farqli o'laroq, jamiyatni to'la butunligicha o'rganmaydi, balki davlat va yuridik muassasalarning murakkab tizimining tarixiy rivojlanish jarayonini hamda huquqi, ularning alohida sohalari va institutlarining kelib chiqishi, taraqqiy etish jarayonini o'rganadi.

O'zbekiston davlat va huquqi tarixi fani O'zbekiston hududida mavjud bo'lgan davlat va huquq masalalarini, ularning ma'lum rivojlanish bosqichidagi ko'rinishlari, shakllari va rivojlanishini o'rganar ekan, ko'plab dalillarga, davlatlar, tabaqalar va boshqa vositalarga tayanadi, ilmiy-tarixiy, nazariy jihatdan asoslanadi. Shu bilan birga davlat va huquqning tarixiy rivojlanish qonuniyatlarini aniqlashni asosiy vazifa qilib qo'yadi.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston davlati va huquqi tarixi fani barcha tarixiy jarayonlarni o'zida mujassam etgan fan bo'lib, jamiyat tarixi bilan uzviy bog'liq. Jamiyatdan tashqari davlat va huquq bo'lmaganidek, davlat va huquqning undan alohida,

ajratilgan, holda tarixning bo‘lishi mumkin emas, chunki davlat va huquq jamiyatning o‘z mahsuli o‘z kashf etgan siyosiy tashkiloti hamda unga xizmat qiluvchi qoidalar to‘plamidir. O‘zbekiston davlati va huquqi tarixi fani jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy ravishda mamlakatimiz hududida qadimdan to shu kungacha bo‘lgan turli davlatlarning huquqiy tizimlarining paydo bo‘lishi, rivojlanishi qonuniyatlarini o‘rganadi.

O‘zbekiston davlati va huquqi tarixi fanining vazifasi hozirgi O‘zbekiston qo‘hna Turon doirasida tashkil topgan qadim davlatlarning ijtimoiy-siyosiy tuzumi hamda huquqiy masalalari haqida bilim berish, (Xorazm, qadimgi Baqtriya, So‘g‘d) qadimgi davlatlar (mil.avv. IV asr millodiy IV asr) Xorazm, qang‘, Farg‘ona (Davan); ilk (V-VIII asr) va rivojlangan (VIII-XIII asr boshlari) O‘rta asrlarda o‘zbek davlatchiligi, Temur va temuriylar davri (XIV asr o‘rtalari XV asr) davlati va huquqi; XVI-XIX asr boshlaridagi davlatchilik; Chor Rossiyasi davrdagi davlatchiligimiz tarixi va huquqi haqida bilimlar berish; o‘zbek davlatchiligi va qonunchiligi tarixiga oid manbalar :“Avesto”, “Qur’oni karim”, “Zafarnoma”, Gerodot, Ktesiy, Rim, Xitoy, Yunon tarixchilarining ma’lumotlari asosida nazariy bilimlar berishdan iborat. Shuningdek, ushbu fan bugungi kunda O‘zbekiston davlati va uning amalda bo‘lgan huquq tizimlarining o‘ziga xos xususiyatlarini yangi huquq institutlari faoliyatini anglash, ular haqidagi nazariy bilimlar berish bilan birga bo‘lajak huquqshunoslarda davlat va huquq tarixini yangicha tahlil qilishga, ularning eng qadimgi davrdan to shu kungacha bo‘lgan taraqqiyoti tarixiy yaxlit uzviylikda tushuntira bera olish malakasini shakllantirishni asosiy vazifa qilib oladi.

O‘zbekiston davlati va huquqi tarixi fani ijtimoiy fan bo‘lib, davlatchilik tarixini va huquqini o‘rganadi , shuning uchun ham bu fan yuridik fanlar qatori tarixiy-huquqiy fan hisoblanadi. Bu fan davlat va huquq tarixini keng, tarixiy va daliliy manbalarga asoslanib, taxlil qilib, davlat va huquqning vujudga kelishini; birin-ketin rivojlanishini, ularning sabablarini, mohiyatini, mazmun va shakllarini turli rivojlanish bosqichida davlat va huquq sohalarining mohiyatini ochib beradi. Mazkur fan yuridik va ijtimoiy fanlar bilan o‘zaro bog‘liq va aloqador. O‘zbekiston davlati va huquqi tarixi fani Xorijiy mamlakatlar davlati va huquqi tarixi fani bilan chambarchas bog‘liq. Bularning har ikkisi ham tarixiy-huquqiy fan oldida turgan vazifalarni hal qilishda o‘zaro qiyoslash, taqqoslash bilan birga hal qiladi, lekin o‘rganadigan masalalari doirasida bir-biridan farq qiladi.

Shuningdek O‘zbekiston davlati va huquqi tarixi fani davlat va huquq nazariyasi fani bilan ham uzviy bog‘liq. Davlat va huquq nazariyasi fani davlat va huquqni rivojlanish qonuniyatlarini o‘rganadi. Davlat va huquq tushunchalari toifalarini tizimini ishlab chiqadi, bu tushunchalar esa mazkur fanda keng o‘rganiladi. O‘zbekiston davlati va huquq tarixining siyosiy va huquqiy ta’limotlar tarixi fani bilan ham o‘zaro aloqador. Zero, siyosiy-huquqiy ta’limotlar tarixi qadim zamonlardan to hozirgi kunga qadar mavjud

bo'lgan davlat va huquq haqidagi g'oyalar taraqqiyotini o'rganar ekan, bunda davlat va huquqiy ta'limotlarning kelib chiqishi va rivojlanishi, ijtimoiy samaradorligini tarixiy va xronologik tarzda o'rganadi.

O'zbekiston davlati va huquqi tarixi fani boshqa ijtimoiy fanlar umumiy tarix, falsafa, iqtisod nazariyasi, mantiq kabi fanlar bilan uzviy bog'langan. O'zbekiston davlati va huquqi tarixi fanini ham o'ziga xos o'rganish usullariga ega. Ushbu usullar orqali muayyan-tarixiy davlatning huquqiy hodisalarini, keng ma'noda tarixiy-huquqiy fanning poydevori hisoblangan tarixiy faktlarni bilish vositalari, usullari ko'llab chiqiladi.

Fanlar uchun umumiy ilmiy bo'lgan analiz va sintez, induksiya va deduktsiya, analogiya, mantiqiylik va tarixiylik, mavhumlikdan aniqlikka borish va boshqalar umumiy usullar ushbu fan uchun taalluqlidir. Yuqoridagi usullar bevosita dialektik usul bilan bog'langan. Dialektik usul real olamni ilmiy bilishning eng umumiy usuli bo'lib, barcha fanlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Davlat va huquq rivojlanadi, o'zgaradi bir shakldan ikkinchi shaklga o'tadi bu dialektik usuldir.

Dialektika hodisalarni rivojlanishida, boshqa hodisalar bilan aloqadorlikda, bir-biri bilan bog'liq holda, harakatda miqdoriy va sifat o'zgarishida olib qaraydi. U real mavjud, muayyan vaziyatda, muayyan vaqtda va hududda vujudga kelgan. Ularni tushunish uchun ularni vujudga keltirgan sharoitni, mavjud bo'lgan va yashayotgan davrni o'rganish lozim.

O'rganishni analiz (tahlil qilish) usulida davlat va huquq tarixida yuz bergan voqea, hodisa, jarayonlarni tarkibiy qismlariga tomonlarga fikran ajratish, bu tarkibiy qismlarning mazkur hodisadagi voqeadagi, jarayondagi o'rnini belgilash, hal qiluvchi darajalarga ajratish o'rganiladi. Tarkibiy qismlarni sintez qilish (umumlashtirish) uchun analiz qilinadi. Turli davrda davlat va huquqni kelib chiqishi va rivojlanishi xilma-xil xususiyatlarga ega. Murakkab bo'lgan davlat va huquq tarixi hodisalarini o'rganish va bilish, ular to'g'risidagi tushunchalarni chuqurlashtirish uchun davlat va huquqning tarixini alohida-alohida tarkibiy qismlarga ajratib analiz qilish zarur bo'ladi. Alohida bir davlat va huquqning kelib chiqishi va rivojlani-shining o'ziga xos xususiyatlarini to'liq o'rganish uchun sintez usulidan foydalaniladi.

Sintez- davlat va huquq tarixida yuz berayotgan voqea-hodi-salarni jarayonlarning qismlarini, tomonlarini fikran birlashtirish asosida yangi bilimlarga, ya'ni yangilikka xos umumiy xususiyat-larni va alohida davlatlardagi o'ziga xos xususiyatini o'rganadi.

Analiz tadqiqot jarayonida bilishning tayyorgarlik ko'rish bosqichi hisoblansa, sintez uni yakunlaydi. Analiz va sintez natijasida davlat va huquq tarixi bo'yicha umumiy tushuncha, muhokamalarni tarkib topib, ular yordamida davlat va huquq rivojlanishining o'ziga xos va umumiy sifatlari va qonuniyatlari aniqlanadi, shakllanadi. Analogiya usulida

davlat va huquq rivojlanishining turli davlatlardagi biror xususiyatlarini o'xshashligi o'rganiladi. Analogiya-da ikki yoki bir necha davlatning ayrim olingan davrda, turli rivojlanish bosqichlaridagi davlati va huquqi rivojlanishining o'xshash xususiyatlari o'rganiladi.

Tarixiylik metodi – davlat va huquqning kelib chiqish va uning rivojlanib borishi aniq vaqtini, davrini bilish usulidir. har bir davlat huquqiy hodisani tarixiy nuqtai nazardan aniq tajribaga asoslanib o'rganiladi. Tarixiylik usulining o'ziga xos xususiyati tarixiy harakatni uning butun boyligi bilan payqab olishga intilishdir. Umuman olganda tarixiy metod - davlat va huquqning tarixiy rivojlanishidagi turli bosqichlarni xronologik izchilikda o'rganishni taqozo etadi.

Mantiqiylik usuli predmetning nazariy shaklda tadqiq qilish usuli hisoblanadi. U tadqiqot ob'ektining eng muhim aloqalarini bilib olishga imkon beradi. Mantiqiy bilish usuli davlat va huquqning tarixan ob'ektiv real mavjudligini, ularning o'zaro aloqalarining turli-tumanligi-ni aks ettirish vazifasini bajaradi.

Mantiqiy metod - davlat va huquq ob'ektining mohiyatini, asosiy mazmunini nazariy shaklda, abstraktsiyalar, mantiq qonuniyatlari asosida o'rganadi. O'zbekiston davlati va huquqi tarixi kursi xronologik izchilikda davrlarga bo'lingan. Insoniyat jamiyati taraqqiyoti qadimgi, o'rta asarlar, yangi davr va eng yangi davrlarga bo'lib o'rganilgan. Ushbu davrlarning har biri davlat va huquqning rivojlanishidagi alohida tarixiy bosqich hisoblanadi. Yuqoridagilardan kelib chiqib O'zbekiston davlati va huquqi tarixi fanini quyidagi davrlarga bo'lib o'rganish mumkin:

1. Qadimgi Turon davlati va huquqining paydo bo'lishidan to o'rta asrlargacha ya'ni (VI-XIII asrlar)
2. O'rta asarlarda Movarounnahrda davlat va huquq (XIII asrgacha)
3. Markazlashgan davlatni tashkil topishi, ya'ni Temur va temuriylar davlati va huquqi (XIV asr o'rtalari XV asr)
4. Movarounnahr va Xuroson davlati va huquqi. Xonliklarning tashkil topishi (XV-XIX asrning 1-yarmi)
5. Chor Rossiyasi davrida Turkiston davlati va huquqi, mustaqillik yillarida O'zbekiston davlati va huquqi tarixi.

O'quv kursi davlat va huquq tarixi masalalariga quyidagi tizim asosida yondoshiladi:
a) o'rnatilayotgan davlatning tashkil topishi, ijtimoiy tuzumi, davlat tuzumi, davlatning tipi, boshqarish shakli, armiyasi, politsiyasi, sud tuzilishi va mahalliy hokimiyati, boshqaruv organlari, huquqining asosiy manbalari sohalari va institutlari. Ayrim adabiyotlarda, ayrim olimlarni fikriga ko'ra, O'zbekiston davlat va huquqi tarixini

davrlarga bo'lish ko'p yoki kamligi uchrab turadi. Ammo bu davrlarni yirikroq yoki maydalashishi fan-ning asosiy mazmuniga ta'sir qilmaydi.

Mazkur fanning asosiy manbalari: "Avesto", "So'g'd" hujjatlari, klassik tarixchi olimlar asarlari, "Qur'oni Karim", "hadislar" to'plami, "Zafarnoma"lar, sud-notarial, vaqf, savdo yer va boshqa huquqiy hujjatlar, "Temur tuzuklari", turli davrlarda qabul qilingan turli "Nizom"lar, TASSR, XXSR, BXSSR Konstitutsiyalari, 1927, 1937, 1978 yillardagi konstitutsiyalar shuningdek, Mustaqillik asoslari to'g'risidagi qonun, 1992 yildagi Konstitu-tsiya hamda shu yillarda qabul qilingan huquq institutlarining amal-dagi qator qonunlari va ayniqsa yurtboshimizni nufuzli anjumanlarda o'zbek davlatchiligi va tarixiga oid qator ma'ruzalari, hamda asarlari kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura*. T.1.-T., 1996 y.
2. Karimov I.A. *Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi*. T.5.-T., 1997 y.
3. Karimov I.A. *Havfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak*. T.10.-T., 2002 y.
4. Karimov I.A. *Bizning bosh maqsadimiz-jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir*. T: "O'zbekiston" 2005 - 96 bet
5. *O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi*. T: «O'zbekiston» 2003 yil.
6. *Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi*. O'zbekiston Respublikasi Oily Majlisining ahborotnomasi. 1997 yil 9-son
7. Saidov A.X. *Hozirgi zamon huquqiy tizimlari* T: TDYU 2004 – 428 B
8. Saidov A.X. *Xalqaro huquq*. 2-tom T: 2001 yil
9. Raxmonqulov X.-A. *Mustaqil O'zbekiston yangi huquq tizimining shakillanishi va rivojlanishi*. "O'zbekistonda ijtimoiy fanlar". 2006 yil 4-5 sonlar 8-14 betlar

ALISHER NAVOIYNING PEDAGOGIK QARASHLARI

Erkinov Mehridin Ravshan o'g'li

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi :

10 jm 23 grux

Erkinovmexridin12@gmail.com

ANNOTATSIYA:

Alisher Navoiyning pedagogik qarashlari, uning ta'lim va tarbiya sohasidagi yondashuvlari, shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Navoiyning asarlarida ta'limning ahamiyati, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va ma'naviy qadriyatlar haqida fikrlari keltiriladi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoi, Pedagogika, Ta'lim, Tarbiya, Ma'naviyat

АБСТРАКТНЫЙ:

Рассмотрены педагогические взгляды Алишера Навои, его подходы в области образования и обучения, а также его влияние на современную систему образования. Работы Навои отражают важность образования, личностного развития студентов, духовных ценностей.

Ключевые слова: Алишер Навои, Педагогика, Образование, Образование, Духовность

ABSTRACT:

Alisher Navoi's pedagogical views, his approaches in the field of education and training, as well as his influence on the modern education system are considered. Navoi's works reflect the importance of education, the personal development of students, and spiritual values.

Key words: Alisher Navoi, Pedagogy, Education, Education, Spirituality

Kirish

Alisher Navoi, o'zining boy merosi va asarlari orqali, nafaqat adabiyot, balki ta'lim va tarbiya sohasida ham muhim o'rin tutadi. U o'z davrida ta'limning ahamiyatini chuqur

anglagan va o'z asarlarida bu masalalarga alohida e'tibor qaratgan. Navoiyning pedagogik qarashlari, o'z vaqtida, yosh avlodni tarbiyalashda muhim rol o'ynagan. Ushbu maqolada uning pedagogik yondashuvlari, ta'lim jarayonidagi o'rni va zamonaviy ta'lim tizimiga ta'siri haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Alisher Navoiyning pedagogik qarashlari quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Ta'limning maqsadi: Navoi ta'limni insonni ma'naviy va axloqiy jihatdan rivojlantirish vositasi sifatida ko'radi. U o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga katta ahamiyat beradi.
2. O'qituvchining roli: O'qituvchi, Navoiyning fikricha, nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarning ruhiy va ma'naviy tarbiyasida ham muhim rol o'ynaydi. O'qituvchining mas'uliyati va o'quvchilarga bo'lgan munosabati ta'lim jarayonining muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi.
3. Ma'naviy qadriyatlar: Navoiyning asarlarida ma'naviy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va insoniylik tamoyillari ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi. U o'quvchilarga yaxshi inson bo'lishni, vatanparvarlikni va axloqiy mas'uliyatni o'rgatishga intiladi.
4. Zamonaviy ta'lim tizimiga ta'siri: Navoiyning pedagogik qarashlari zamonaviy ta'lim tizimida ham o'z aksini topadi. Uning g'oyalari, o'z vaqtida, ta'lim jarayonini yanada samarali va ma'noli qilishga yordam beradi.

Alisher Navoiy ilm o'rganishga intilishni inson kamolotini ta'minlash uchun xizmat qiluvchi eng zarur fazilatlardan biri deb biladi. Ilmni insonni, xalqni nodonlikdan, jaholatdan qutqazuvchi omil sifatida ta'riflaydi. Asarlari mazmunida ilgari surilgan g'oyalar yordamida kishilarni ilmiy va ma'rifatli bo'lishga undaydi. Mutafakkir ilm o'rganishni har bir kishining insoniy burchi deya e'tirof etadi. Zero, ilm o'rganishdan maqsad ham xalqning farovon, baxtli-saodatli hayot kechirishini, mamlakatning obod bo'lishini ta'minlashga hissa qo'shishdir, deya ta'kidlaydi. Bilimli va dono kishilar hamisha o'z xalqining manfaati hamda mamlakatining ravnaqi yo'lida faoliyat olib borishlariga ishonadi.

Mazkur o'rinda Mirzo Ulug'bekni ana shunday xislatga ega bo'lgan kishilardan biri bo'lganligiga urg'u beradi hamda uning nomi tarix sahifalarida abadiy saqlanib qoladi, deb hisoblaydi. Alisher Navoiy orzu qilgan komil inson faqat ilmiy bo'lish bilan qanoatlanib qolmaydi. Uni yetuk inson sifatida ta'riflash uchun unda, yana shuningdek, sabr-qanoat, saxiylik, himmat, to'g'rilik, rostgo'ylik, tavoze, adab, vafo va hokazo sifatlarning ham mavjud bo'lishi taqozo etiladi.

Alisher Navoiy asarlari mazmunida o'z aksini topgan har bir fikr amaliy ahamiyatga ega, zero, mutafakkir ularni o'zining ulkan hayotiy tajribasiga tayangan holda bayon etadi.

Alloma uzoq yillar davomida olib borgan hayotiy kuzatishlari va tajribasi asosida «Mahbub-ul-qulub» («Ko'ngillarning sevgani») asarini yaratadi. Ushbu asarda «Xamsa» dostonining tarkibiy tuzilmasidan o'rin olgan «Hayrat-ul-abror», shuningdek, «Nazm-ul-javohir» kabi ta'limiy-axloqiy asarlarida ilgari surilgan axloqiy qarashlarni mazmun jihatidan yanada boyitadi.

Mutafakkir «Mahbub-ul-qulub» asarini yozishdan ko'zlagan asosiy maqsadini asar muqaddimasida quyidagi tarzda ochib bergan: «Har ko'cha-ko'yda yuguribman va olam ahlidin har xil kishilarga o'zimni yetkazibman. Yaxshi va yomonning fe'l-atvorini bilibman, yomon-yaxshi xislatlarini tajriba qilibman.

Bu hildagi hamsuhbat va do'stlarni xabardor qilmoq va bu hollardan ogohlantirmoq lozim ko'rinadiki, har toifaning xislatlaridan ma'lumotlari va har tabaqaning ahvolidin bilimlari bo'lsin, keyin munosib kishilar xizmatiga yugursinlar va nomunosib odamlar suhbatidan tortinishni zarur bilsinlar va barcha odamlar bilan maxfiy sirlardan so'z ochmasinlar. SHayton sifatlar hiyla va aldovlariga o'yinchoq bo'lib qolmasinlar. Kimki har xil kishilar bilan suhbatlashish va yaqinlashishni havas qilsa, bu borada kaminaning tajribasi yoshlar uchun yetarlidir”.

Alisher Navoiy ilm-fanning inson kamolotidagi o'rni, bilimlarni o'rganish asosida hosil bo'lgan aql va idrokning inson hayotidagi ahamiyati hamda aqliy tarbiya va uning mohiyatini yoritishga alohida e'tibor qaratadi. Alloma insonga xos bo'lgan ma'naviy-axloqiy xislatlari xususida so'z yuritadi hamda mazkur sifatlarning har biriga to'laqonli ta'rif berib o'tadi. Qanoat, sabr, tavoze (adab), o'zgalarga nisbatan mehr-muhabbatli bo'lish, ishqda vafodorlik, saxovat, himmat, karam, muruvvat, yumshoq ko'ngillik (hilm) kabi xislatlarni ijobiy fazilatlar sirasiga kiritadi va ularning har biriga ta'rif berganidan so'ng tanbeh va hikoyatlar vositasida shaxsiy qarashlarini dalillar bilan to'ldiradi. Asarda, shuningdek, axloqiy fazilatlarining antonimi hisoblangan salbiy illatlar va ulardan qutulish yo'llari ham bayon etilgan.

Mutafakkir axloqlilikning eng muhim mezoni odob deb hisoblaydi. Odobli, axloqli bo'lish insonga atrofdagi kishilar o'rtasida muayyan mavqe hamda hurmatga sazovor bo'lishga yordam beradi. Odobga ega bo'lishning inson hayotidagi rolini ko'rsatib berar ekan, Alisher Navoiy shunday fikrlarni ifoda etadi: «Adab kichik yoshdagilarni ulug'lar duosiga sazovor etadi va u duo barakati bilan umrbod bahramand bo'ladi. Adab, kichkinalar mehrini ulug'lar ko'ngliga soladi va u muhabbat ko'ngilda abadiy qoladi. Yoshlarni ko'zga ulug' ko'rsatadi. Ularning yurish-turishini xalq ulug'vor biladi. O'ziga qarshi xalq tomonidan bo'ladigan hurmatsizlik eshigini bog'laydi va kishini hazil-mazaxdan va kamsitilishidan saqlaydi. Kishi tabiatini insonlik yo'liga soladi va odam

mijoziga odamgarchilik manzilida orom beradi. Kichiklarga undan muncha natija hosil bo'lgach, kattalarga allaqachon bo'lishini ko'rarsan.

Adabdan muhabbatga bezak va pardozi yetadi, adab tarkidan do'stlikning ravnaqi va bahosi ketadi. Adab va tavozu' do'stlik ko'zgusini yorqiratadi, ikki tomondan yorug'lik yetkazadi. Tavozi'li va adablilarga ta'zim va hurmat yetadi va u urug'ni ekan bu qimmatbaho hosilni to'plab oladi. Xalq muomalasida yaxshi axloqning boshlang'ichi shu xislatlar va bu xislat qattiq o'rnashsa, muhabbatga xalal yetishi maholdir. Agar har ikki tomonda yaxshi xulq bo'lsa, adabi va tavozu' evaziga ta'zim paydo bo'ladi». Demak, yaxshi xulqning asosi bo'lgan odob Alisher Navoiyning talqinida barcha insoniy xislatlarning bosh bo'g'ini sanaladi. Qanoat, sabr, tavoze, ishq, vafo, saxovat, himmat, karam, muruvvat, hilm (yumshoq ko'ngillik) kabi ijobiy fazilatlarining odobli, axloqli kishilar qiyofasidagina namoyon bo'lishiga urg'u berib o'tadi. Mutafakkir insonga xos bo'lgan ma'naviy-axloqiy xislatlar xususidagi fikrlarini ularning har biriga to'laqonli ta'rif berish asosida davom ettiradi. Chunonchi, «qanoat – buloqdir – suvi olgan bilan qurimaydi. Xazinadir – naqdinasi sochilgani bilan kamaymaydir. Ekinzordir – urug'i izzat va shavkat mevasi beradir. Daraxtdir – shoxi tortinchoqlik va hurmat mevasi yetkazadi.

Kimki, qanoatga odatlansa, shoh va gadoy bordi-keldisidan ozod bo'ladi qanoat qo'rg'ondir, u yerga kirsang nafs yomonligidan qutularsan, tog'liklardir – u yerga chiqsang dushman va do'stga qaramlikdan xalos bo'larsan; tubanlashishdir – natijasi yuksaklik; zoriqishlikdir – foydasi ehtiyotkorlik urug'ining mevasi farovonlik». U o'rtoqdir – suhbatlari zeriktirarli, ammo maqsadga olib boruvchi; u ulfatdir – umidi uzun, ammo oxiri istakka eltuvchi.

Ulovdur – yurishi taxir, ammo manzilga yetkazuvchi; tuyadir – qadami og'ir, lekin bekatga tushiruvchi. Achchiq so'zli nasihatiday tabiat undan olinadi, lekin zaminida maqsad hosil bo'ladi. Badxo'r dori beruvchi tabibday kasal undan qiynaladi, ammo so'ngida sog'liq yuz beradi».

Foydalanuvchi adabiyotlar:

1. Navoi, A. (1991). Xamsa. Tashkent: Fan.
2. Karimov, I. (2000). O'zbekistonning ma'naviy merosi. Tashkent: O'zbekiston.
3. Abdullayev, A. (2015). Alisher Navoi va ta'lim. Tashkent: O'zbekiston.
4. <https://arxiv.uz/uz/documents/slaydlar/pedagogik-psixologiya/alisher-navoiyning-talimiy-axloqiy-qarashlari>

BRONXIT TERAPIYASI AFZALIQLARI

Raxmonov F.F, Umirqulova F.A

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti,

Termiz shahar Farovon massiv, 43B uy, e-mail: esadir_74@rambler.ru

“Har qanday sharoitda ham shifokor bemorga

zarar yetkazmasligi kerak”

(Gippokrat)

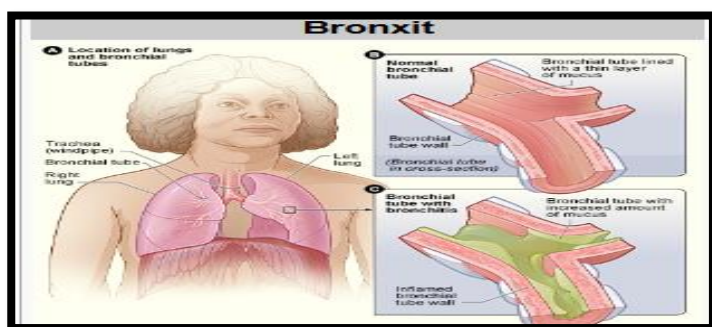
Annotation. This article provides information on the origin, signs, causes and symptoms of bronchitis, as well as the types of bronchitis. In addition, the benefits of bronchitis treatment, bronchitis therapy and bronchitis therapy, methods that prevent today's disease are mentioned.

Keywords: advantages of acute bronchitis, chronic bronchitis, eosinophilic bronchitis, aspergillus bronchitis, causes of the disease, symptoms, diagnosis of the disease, bronchitis therapy, bronchitis therapy.

KIRISH

Bronxit nima? Bronxit – bu o’pkaga olib boradigan havo yo’llarining (traxeya va bronxlar) yallig’lanishidir. O’pka yo’llaridagi yallig’lanish asosan yo’talga sabab bo’ladi. Yo’tal bir necha kundan bir necha haftagacha davom etishi mumkin. Bu bronxitning asosiy belgisi hisoblanadi. Tutun va boshqa nafas yo’llarini qichishtiruvchi moddalar o’tkir va surunkali bronxitga olib kelishi mumkin. Shuningdek, viruslar o’tkir

bronxitning eng keng tarqalgan sababidir va bu holda o’tkir bronxit odatda o’z-o’zidan o’tib ketadi. Surunkali bronxit esa o’tib ketmaydi, ammo uni davolash mumkin.

Bronxit kasalligi belgilari. Bir haftadan uch haftagacha davom etadigan doimiy yo'tal bronxitning asosiy belgisidir. Bronxit bilan yo'talayotganda odatda shilimshiq paydo bo'ladi, ammo uning o'rniga quruq yo'tal paydo bo'lishi mumkin. Nafas olayotganda hushtak yoki shitirlash ovozi ham eshitishingiz mumkin (xirillash). Sizda boshqa alomatlar bo'lishi mumkin, jumladan: Nafas qisilishi, isitma, tumov, charchoq. Bronxitning qanday turlari mavjud? Ko'pchilik bronxit haqida gapirganda, odatda o'tkir bronxitni nazarda tutishadi, bu vaqtinchalik yo'tal holatidir. Ba'zi odamlar bronxitni shunchalik tez-tez yuqtirishadiki, u surunkali bronxit hisoblanadi.

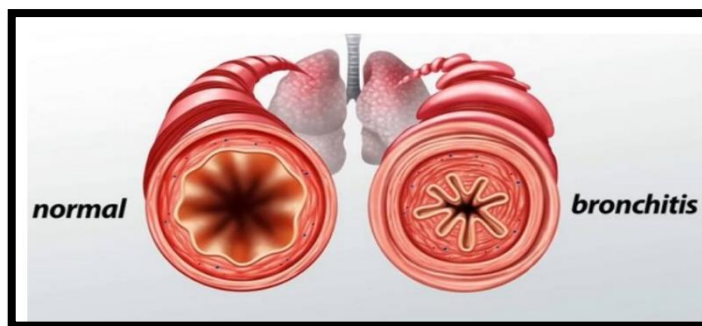
O'tkir bronxit – odatda virusli infektsiyadan kelib chiqadi va bir necha hafta ichida o'z-o'zidan o'tib ketadi. Ko'pchilik o'tkir bronxitni davolashga ehtiyoj sezmaydi. Surunkali bronxit – yil mobaynidagi yallig'lanishli yo'tal uch oy davomida tinimsiz kuzatilsa, sizda surunkali bronxit bor. Bu kamida ikki yil davom etadi. Agar sizda surunkali bronxit bo'lsa, sizda surunkali obstruktiv o'pka kasalligi (KOA) bo'lishi mumkin.

Eozinofil bronxit – surunkali quruq yo'tal bo'lib, eozinofillar deb nomlanuvchi oq qon hujayralari sonining ko'payishi bilan tavsiflanadi. U rentgen nurida normal topilmaga ega va havo oqimi cheklanmagan. Aspergillus bronxiti — Aspergilloz kasalliklari spektridan biri bo'lib, bronxlar qo'ziqorin infeksiyasiga duchor bo'ladi. Bu o'pka aspergillozining boshqa holatlaridan farq qiladi, chunki u asosan immuniteti zaif odamlarga ta'sir qiladi.

Bronxit kasalligi sabablari. Siz deyarli har doim virusdan bronxit duchor bo'lasiz. Biroq, havo yo'llarini bezovta qiladigan deyarli hamma narsa bunga olib kelishi mumkin. Bronxitning yuqumli va yuqumli bo'lmagan sabablari:

- Viruslar . Bronxitni keltirib chiqaradigan viruslarga gripp (gripp), respirator sinsitial virus (RSV) , adenovirus , rinovirus (umumiy sovuq) va koronavirus kiradi .
- Bakteriyalar. Bronxitni keltirib chiqaradigan bakteriyalarga Bordetella pertussis, Mycoplasma pnevmoniya va Chlamydia pnevmoniyasi kiradi.
- Ifloslanish.
- Sigaret yoki narkotik moddalar qabul qilish.

Bronxitni qanday yuqtiriladi? Nafas olish yo'llari shishib, shilimshiq bilan to'ldirilganda bronxitga duchor bo'lasiz. Bronxitga olib keladigan viruslar

va bakteriyalarni ular bo'lgan odam bilan yaqin aloqada (qo'l silkitish, quchoqlash, bir xil yuzalarga teginish) olishingiz mumkin. Bronxit bilan og'rgan boshqa odamga virusni yuqtirish uchun bronxit bo'lishi shart emas. Boshqa tirnash xususiyati beruvchi moddalar, masalan, tamaki yoki ifloslantiruvchi moddalar, siz nafas olayotgan havoda.

Bronxit terapiyasi afzalliklari. Bronxit qanday aniqlanadi? Sizning shifokoringiz sog'lig'ingiz tarixi va simptomlari (klinik tashxis) asosida bronxit bor yoki yo'qligini aniqlashi mumkin. Ular sizning o'pkangizni tiqilib qolish belgilarini tinglashadi va yaxshi nafas olayotganingizga ishonch hosil qilishadi. Ular sizni gripp yoki COVID-19 kabi virusli infektsiyalar uchun tekshirishlari mumkin.

Bronxit qanday davolanadi? O'tkir bronxit odatda dori-darmonlar bilan davolanmaydi. Agar sizda gripp bo'lsa va alomatlaringiz so'nggi ikki kun ichida boshlangan bo'lsa, provayderingiz uni tezroq yo'qotish uchun antiviral preparatlarni buyurishi mumkin. Bronxit deyarli hech qachon bakteriyalardan kelib chiqmaganligi sababli, antibiotiklar yaxshilanishingizga yordam bermaydi va hatto o'zingizni yomon his qilishingiz mumkin.

Bronxit terapiyasini aniqlash uchun qanday testlar o'tkaziladi? Bronxitni tashxislash uchun maxsus testlar mavjud emas, ammo siz boshqa holatlar uchun sinovdan o'tishingiz mumkin. Mumkin bo'lgan testlarga quyidagilar kiradi:

- Burun yostig'i. Sog'liqni saqlash provayderingiz COVID-19 yoki gripp kabi viruslarni tekshirish uchun burningizga yumshoq uchli tayoqni (tampon) ishlatishi mumkin.
- Ko'krak qafasi rentgenogrammasi . Agar yo'tal uzoq vaqt davom etsa, yanada jiddiy kasalliklarni istisno qilish uchun ko'krak qafasi rentgenogrammasini olishingiz mumkin. Sizning shifokoringiz yurak va o'pkangizning rasmlarini olish uchun mashinadan foydalanadi. Ular sizning alomatlaringizga olib kelishi mumkin bo'lgan boshqa kasalliklarning belgilarini qidiradilar.
- Qon testlari. Sizning provayderingiz infektsiyalarni qidirish yoki umumiy sog'lig'ingizni tekshirish uchun qo'lingizdagi igna yordamida qon testlarini o'tkazishi mumkin.
- Balg'am testi. Provayderingiz sizni yo'talib, keyin naychaga tupurishi mumkin. Sizning namunangiz virus yoki bakteriya belgilari uchun tekshiriladi.
- O'pka funktsiyasi testlari. Agar provayderingiz surunkali bronxitingiz bor deb hisoblasa, o'pkangiz qanchalik yaxshi ishlashini tekshirish uchun mashinadan foydalanishi mumkin.

Bronxit uchun antibiotiklar ichishim kerakmi? Yo'q, ko'p hollarda antibiotiklarni qabul qilish bronxitni yengishga yordam bermaydi. Antibiotiklar sizni kasal qiladigan bakteriyalarni yo'q qilish uchun ishlatiladi. Bronxit 95% hollarda virusdan kelib chiqadi. Antibiotiklar virusdan xalos bo'lishga yordam bermaydi.

Bronxit belgilari bilan qanday kurashish mumkin? Siz uyda bronxit belgilarini retseptsiz dori-darmonlar va dam olish bilan boshqarishingiz mumkin. Namlagichni ishlatish yoki iliq dush qabul qilish balg'amni bo'shatishga yordam beradi va nafas olishni osonlashtiradi. Virusli infektsiya bilan birga keladigan og'riqlar va og'riqlar uchun ibuprofen (Advil®, Motrin®) yoki asetaminofen (Tylenol®) dan foydalanishingiz mumkin.

Bronxit kasalligini qanday oldini olish mumkin? Bronxit xavfini kamaytirishning eng yaxshi usuli bu viruslar va o'pkaning tirnash xususiyati beruvchi boshqa sabablaridan kasal bo'lmaslikdir. Xavfingizni kamaytirishning o'ziga xos usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Agar siz yoki ular kasal bo'lishi mumkin bo'lsa, boshqa odamlarning yonida bo'lmaslikka harakat qiling. Bu, ayniqsa, qish oylarida odamlar uyda to'planishganda to'g'ri keladi.

- Tutun va boshqa tirnash xususiyati beruvchi moddalardan saqlaning.
- Agar sizda astma yoki allergiya bo'lsa, qo'zg'atuvchi omillardan (jumladan, uy hayvonlari, chang va gulchanglar) qoching.
- Namlagichni ishga tushiring. Nam havo o'pkangizni kamroq bezovta qiladi.
- Ko'p dam oling.
- Sog'lom ovqatlaning.
- Qo'lingizni tez-tez sovun va suv bilan yuving. Agar siz sovun va suvdan foydalana olmasangiz, tarkibida alkogol bo'lgan qo'llarni tozalash vositasidan foydalaning.

- Gripp va pnevmoniyaga qarshi vaktsinalardan xabardor ekanligingizga ishonch hosil qiling.

Bronxitning o'zi yuqumli emas, lekin uning ba'zi sabablari bor. Agar bronxitingiz virusdan kelib chiqqan bo'lsa, siz bir necha kundan bir haftagacha yuqumli bo'lishingiz mumkin. Agar bronxitga bakteriyalar sabab bo'lsa, odatda antibiotiklarni qabul qilishni boshlaganingizdan 24 soat o'tgach yuqumli bo'lishni to'xtatasiz. Bronxitning boshqa sabablari yuqumli emas.

XULOSA

Ko'pchilik o'z hayotida turli xil bronxidlarni boshdan kechirgan. Bemorlar turli xil davolash usullarini o'zlari sinab ko'rdilar va qaysi dorilar va xalq usullaridan qaysi biri yaxshiroq yordam beradi degan xulosaga kelishdi. Yuqoridagi izlanishlar, kasallikning umumiy tavsifi va terapiyasi haqida ma'lumot beradi. Ushbu maqolada bronxit nima va uni qanday davolash kerak degan savolga javob berilgan. Shuning uchun, maslahatlardan foydalanib, siz ushbu kasallikni tezda yengishingiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. [„Bronchitis“](#). *NHLBI*. Qaraldi: 2019-yil 9-iyun.
2. Kin, S (1 October 2016). ["Acute Bronchitis"](#). *American Family Physician* 94 (7): 560–565. [PMID 27929206](#).
3. [„Antibiotics Aren't Always the Answer“](#) (en-us). *Centers for Disease Control and Prevention* (2017-yil 25-sentyabr).
4. Tackett, KL; Atkins, A (December 2012). "Evidence-based acute bronchitis therapy". *Journal of Pharmacy Practice* 25 (6): 586–90. [doi:10.1177/0897190012460826](#). [ISSN 0897-1900](#). [PMID 23076965](#).
5. [„How Is Bronchitis Treated?“](#) (2011-yil 4-avgust). 2015-yil 2-aprelda asl nusxadan [arxivlangan](#). Qaraldi: 2015-yil 1-aprel.
6. [Andoza:Cite MeSH](#)
7. Reilly, John J.; Silverman, Edwin K.; Shapiro, Steven D. „Chronic Obstructive Pulmonary Disease“, . *Harrison's Principles of Internal Medicine*, 18th, McGraw Hill, 2011 — 2151–9-bet. [ISBN 978-0-07-174889-6](#).
8. Longo, Dan. *Harrison's Principles of Internal Medicine*. McGraw Hill, 2012 — 284-bet. [ISBN 9780071748896](#).

9. [„Aspergillus bronchitis | Aspergillus & Aspergillosis Website“](http://www.aspergillus.org.uk). www.aspergillus.org.uk.
10. Kosmidis, Chris; Denning, David W. (1 March 2015). ["The clinical spectrum of pulmonary aspergillosis"](#) (en). *Thorax* 70 (3): 270–277. doi:[10.1136/thoraxjnl-2014-206291](https://doi.org/10.1136/thoraxjnl-2014-206291). PMID [25354514](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25354514/). Qaraldi: 8 November 2019. [Bronxit]

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАДИОАКТИВНОСТИ В МЕДИЦИНЕ

Чоршанбиев Дж.Ж, Умиркулова Ф.А

Университет экономики и сервиса Термеза,

город Термез благоустроенный массив,

дом 43b, esadir_74@rambler.ru

“Наука-это изучение вещей с помощью человеческого разума”

(Абу Али Ибн Сина)

Аннотация. В этой статье перечислены такие выражения, как радиоактивность, история открытия радиоактивности, радиоактивные элементы, типы радиоактивности, распад, излучение и выбросы явления естественной радиоактивности химическая радиоактивность, информация об использовании радиоактивности в медицине.

Ключевые слова: радиоактивность, история открытия радиоактивности, радиоактивные элементы, типы радиоактивности, распад, излучение и выброс, природные радиоактивные явления химическая радиоактивность, радиоактивность.

Conclusion. This article presents phrases such as radioactivity, the history of the discovery of radioactivity, radioactive elements, types of radioactivity, decay, radiation and emissions of the phenomenon of natural radioactivity.data on chemical radioactivity, the use of radioactivity in medicine.

Keywords: radioactivity, history of radioactivity discovery, radioactive elements, types of radioactivity, decay, radiation and emission, natural radioactive phenomena chemical radioactivity, radioactivity

KIRISH

Radioaktivlik yoki yadroviy parchalanish, yadro, zarrachalar yoki elektromagnit nurlanish yoki o'z-o'zidan parchalanish natijasida kuchli quvvat ajralish jarayoni. Bu yadro reaksiyasi paytida yuz beradi. Radioaktiv nurlar inson tanasidan, shuningdek ko'plab narsalardan o'tishi mumkin. Ular tuproqdan, toshlardan va ayniqsa qo'rg'oshindan osonlikcha o'tib keta olmaydi. Radiatsiya chiqaradigan ob'ektlarga radioaktiv deyiladi. Atrofimizda doimo radiatsiya mavjud, ammo juda ko'p radiatsiya inson salomatligiga tahdid soladi va yanada rivojlangan bosqichlarda o'limga olib kelishi mumkin. Yadro qurollari (atom bombalari) tezda inshootlarni yo'q qilish va odamlarni o'ldirish uchun katta miqdorda radiatsiya chiqaradi. Bu boradagi eng katta va og'riqli tajriba, insoniyat xotirasiga muhrlanib qolgan Amerika armiyasining Ikkinchi Jahon urushi (1945) oxirida Xirosima va Nagasakiga atom bombalarni tashlashidir.

Yadro reaktorlari elektr energiyasini ishlab chiqarish uchun ishlatiladi. Ular shuningdek katta miqdordagi nurlanishni chiqaradi, shuning uchun ular reaktordan radiatsiya chiqib ketishini oldini olish uchun ehtiyotkorlik bilan tuzilgan. Biroq, ko'p odamlar xavotirda, agar reaktorlarda muammo yuzaga kelsa, radiatsiya atrof-muhitga tarqalib, odamlarga va boshqa tirik mavjudotlarga zarar etkazishi mumkin. 26-aprel, 1986-yil Ukrainaning Chernobil shaharda AES falokat yuz bergan. Bunda atrof-muhitga katta zarar yetgan. Boshqa tomondan, yadroviy reaktorlarning qismlari va chiqindilari katta muammo tug'diradi.

Radioaktivlikning kashf etilish tarixi. Ushbu hodisa birinchi marta 1896-yil 1-martda frantsuz fizigi Anri Bekkerel tomonidan uran birikmalarida aniqlangan. Bekkerel 1898-yilgacha o'z kashfiyotini Bekkerel nurlari deb nomlagan, shundan so'ng u ushbu kashfiyotni radioaktivlik deb atagan.

Xususiyatlari

Tabiatda ba'zi bir radioaktiv elementlar mavjud, ular to'rt guruhga bo'linadi:

- Radiy guruhi: Ushbu guruh 238 uranidan boshlanadi va ketma-ket parchalanish orqali barqaror [qo'rg'oshin](#) 206 ga aylanadi.
- Aktinium seriyasi:
- Ushbu seriya 235 uranidan boshlanadi va [qo'rg'oshinning](#) 207 ga aylanishi bilan tugaydi.
- Toriy seriyasi:
- U 232 toriydan boshlanadi, u nomlanadi va 208 [qo'rg'oshin](#) bilan tugaydi.
- Neptuniy seriyasi: Neptuniy 237 bilan boshlanadi va 209 vismut bilan tugaydi.

Radioaktivlikning turlari

α (Alfa) nurlanish: Ikki neytron va ikkita protondan iborat, +2 zaryadli geliy yadrosini chiqarishi. Ushbu nurlanish natijasida proton va neytronlar soni har biri ikki birlikka kamayadi. Ushbu zarrachalar +2 zaryadlanganligi sababli, ular elektromagnit tortishga uchraydi. Ushbu nurlanishni to'xtatish juda oson. Masalan, hatto bir varaq qog'oz ham etarli bo'ladi.

β (Beta) nurlanish: Bu pozitron yoki elektron emissiya. Pozitron elektronning antimateriyasi bo'lib, u elektron emissiyasiga teskari holatda bo'ladi. Beta nurlari alfa zarralaridan tezroq. Ularni to'xtatish qiyinroq. Ular zaryadlanganligi sababli ular magnit maydonda og'ishadi.

γ (Gamma) nurlanish: Bu foton emissiyasi hisoblanadi. Foton bo'lgani uchun u yorug'lik tezligida harakatlanadi. U kuchli kirib boradi. To'xtatish juda qiyin. U zaryadsiz bo'lganni sababli, magnit maydonda og'ishmaydi. Foton bo'lgani uchun u massaga ega va shu massa tufayli u tortishish kuchiga qoladi.

Yadro reaksiyalarida tabiatda bo'lmagan radioaktiv yadrolarni olish mumkin. Ushbu hodisa sun'iy radioaktivlik deb ataladi.

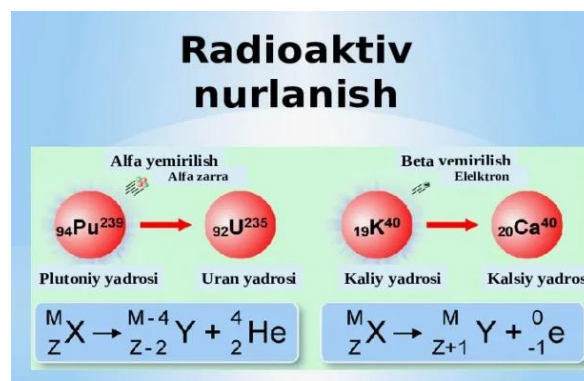
Sun'iy yadro reaksiyalari. Yadrosi beqaror va har qanday tashqi ta'sirga bog'liq bo'lmasdan o'z-o'zidan paydo bo'ladigan nurlanish orqali boshqa yadrolarga aylanadigan radioaktiv atom tabiiy radioaktivlik hodisasi deyiladi.

Tabiiy radioaktiv yadro reaksiyalari:

- $X \implies Y + (\text{nurlanish})$

X dastlabki radioaktiv atom, Y reaksiyadan keyin hosil bo'lgan yangi atom.

Radioaktiv bo'lmagan atom yadrosini elementar zarralar (alfa, neytron, proton, ...) bilan bombardimon qilish orqali beqaror yadroga aylantirish hodisasi sun'iy radioaktivlik deb ataladi.

Sun'iy radioaktiv yadroviy reaksiyasi:

- $X + a \implies Y + (\text{nurlanish})$

X barqaror yadro, a zarracha – bombardimon qilgan nur, B bombardimon qilingandan keyin hosil bo'lgan beqaror yadro. Hosil bo'lgan Y yadrosi tabiiy radioaktiv parchalanishga uchraydi va boshqa yadrolarga aylanadi.

Parchalanish, radiatsiya va uloqtirish kabi iboralar tabiiy radioaktivlik hodisalarida qo'llanilsa, bombardimon atamasi sun'iy radioaktivlikda qo'llaniladi. Bombardimon qilish jarayonida ishlatiladigan eng mos zarralar neytrondir. Neytron zaryadsiz bo'lganligi sababli, u yadro tomonidan itarilmaydi va shu bilan osongina ta'sir qilishi mumkin.

Radioaktivlikka ta'sir qiluvchi omillar. Moddaning radioaktivligiga ta'sir qiluvchi eng muhim omil bu moddaning atomlari yadrolari bilan bog'liq. Neytron protonining muvozanati radioaktivlikni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, harorat radioaktivlikka ham ta'sir qiladi. Harorat oshishi bilan radioaktiv parchalanish darajasi pasayadi.

Radioaktivlikning qo'llanilishi. Radioaktivlik deyarli barcha ilmiy va texnik sohalarda keng qo'llaniladi. Fanning ayrim sohalarda radioaktiv dasturlardan quyidagicha foydalaniladi:

- Tibbiyda qo'llanilishi: Bu yo'q qilish qiyin bo'lgan saraton va shishlarni davolash uchun ishlatiladi. Shu maqsadda uzoq vaqt davomida rentgen nurlari beriladi.
- Kimyoviy dasturlar: Radiatsion kimyo deb nomlangan yangi kimyo tarmog'i rivojlandi. Ushbu filialning mavzusi nurlanish ostida yangi kimyoviy reaksiyalarni o'rganishdir. Ushbu jarayonlarda kobalt 60 kabi juda yuqori radioaktivlik manbalari ishlatiladi.
- Biologiya va qishloq xo'jaligidagi qo'llanilishi: radioaktivlikning eng keng qo'llanilishi ushbu sohada ham mavjud. O'simlik tanasiga oz miqdordagi uglerod 14 qo'shilsa, tanada uglerod ta'sir qilishi mumkin. Radioaktiv nurlanish tirik hujayralarga katta ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA

Ushbu maqolada tibbiyotga oid bilimlarni shakllantirish uchun radioaktivlik, radioaktivlikning kashf etilish tarixi, radioaktiv elementlar, radioaktivlikning turlari, parchalanish, radiatsiya va uloqtirish kabi iboralar tabiiy radioaktivlik hodisalari kimyoviy radioaktivlik, radioaktivlikning tibbiyotda ishlatilishi to'g'risidagi tajribalar atib o'tildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

11. „[Bronchitis](#)“. *NHLBI*. Qaraldi: 2019-yil 9-iyun.
12. Kin, S (1 October 2016). "[Acute Bronchitis](#)". *American Family Physician* 94 (7): 560–565. [PMID 27929206](#).
13. „[Antibiotics Aren't Always the Answer](#)“ (en-us). *Centers for Disease Control and Prevention* (2017-yil 25-sentyabr).
14. Tackett, KL; Atkins, A (December 2012). "Evidence-based acute bronchitis therapy". *Journal of Pharmacy Practice* 25 (6): 586–90. [doi:10.1177/0897190012460826](#). [ISSN 0897-1900](#). [PMID 23076965](#).
15. „[How Is Bronchitis Treated?](#)“ (2011-yil 4-avgust). 2015-yil 2-aprelda asl nusxadan [arxivlangan](#). Qaraldi: 2015-yil 1-aprel.
16. [Andoza:Cite MeSH](#)
17. Reilly, John J.; Silverman, Edwin K.; Shapiro, Steven D. „Chronic Obstructive Pulmonary Disease“, . *Harrison's Principles of Internal Medicine*, 18th, McGraw Hill, 2011 — 2151–9-bet. [ISBN 978-0-07-174889-6](#).
18. Longo, Dan. *Harrison's Principles of Internal Medicine*. McGraw Hill, 2012 — 284-bet. [ISBN 9780071748896](#).
19. „[Aspergillus bronchitis | Aspergillus & Aspergillosis Website](#)“. [www.aspergillus.org.uk](#).
20. Kosmidis, Chris; Denning, David W. (1 March 2015). "[The clinical spectrum of pulmonary aspergillosis](#)" (en). *Thorax* 70 (3): 270–277. [doi:10.1136/thoraxjnl-2014-206291](#). [PMID 25354514](#). Qaraldi: 8 November 2019. [Bronxit]

XIZMAT KO'RSATISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR.

Nazarova Shaxodat Ravshan qizi

Termiz Davlat Universiteti Iqtisodiyot yo'nalishi magistraturanti

Annotatsiya: Maqolada raqamli texnologiyalarning xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishdagi o'рни va ta'siri batafsil tahlil qilingan. Xizmat sohasida innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali jarayonlarni avtomatlashtirish, xizmat ko'rsatish vaqtini qisqartirish va mijozlar ehtiyojlarini aniq qondirish imkoniyatlari o'rganilgan. Shuningdek, raqamli vositalar yordamida resurslardan samarali foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan. Tadqiqot natijalari raqamli transformatsiyaning xizmat ko'rsatish sohasidagi afzalliklarini ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, xizmat ko'rsatish, samaradorlik, avtomatlashtirish, mijoz ehtiyojlari, raqamli transformatsiya.

Аннотация: В статье подробно анализируется роль и влияние цифровых технологий на повышение эффективности обслуживания. Рассмотрены возможности автоматизации процессов, сокращения времени оказания услуг и точного удовлетворения потребностей клиентов с помощью инновационных технологий. Также приведены практические рекомендации по эффективному использованию ресурсов и повышению конкурентоспособности через цифровые инструменты. Результаты исследования демонстрируют преимущества цифровой трансформации в сфере услуг.

Ключевые слова: цифровые технологии, обслуживание, эффективность, автоматизация, потребности клиентов, цифровая трансформация.

Abstract: The article provides a detailed analysis of the role and impact of digital technologies in enhancing service efficiency. It explores the possibilities of process automation, reducing service delivery time, and precisely meeting customer needs through innovative technologies. Practical recommendations are offered for optimizing resource utilization and increasing competitiveness using digital tools. The study highlights the advantages of digital transformation in the service sector.

Keywords: digital technologies, service efficiency, automation, customer needs, digital transformation, competitiveness.

Kirish

Bugungi global raqamli transformatsiya jarayoni turli sohalarda, jumladan, xizmat ko'rsatish sohasida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xizmat ko'rsatish sifati va samaradorligi jamiyat taraqqiyoti uchun hal qiluvchi omillar qatoriga kiradi. An'anaviy xizmat ko'rsatish usullari hozirgi zamon ehtiyojlarini qondirishda yetarli darajada samarali emasligi sababli, raqamli texnologiyalarni joriy etish muhim hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt, ma'lumotlar tahlili vositalari, bulutli texnologiyalar va mobil ilovalar xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish, mijoz ehtiyojlariga tezkor javob berish va sifatni yaxshilashga imkon yaratmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar mijozlar bilan aloqa sifatini oshirish, vaqtni tejash, moliyaviy xarajatlarni kamaytirish va raqobatbardoshlikni mustahkamlashga yordam beradi. Mazkur tadqiqotda raqamli texnologiyalarning xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishdagi roli tahlil qilinadi. Shu bilan birga, texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy, texnik va ijtimoiy afzalliklari o'rganiladi va ular asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot usullari va metodologiya

Mazkur tadqiqotda xizmat ko'rsatish sohasida raqamli texnologiyalarning samaradorlikka ta'sirini o'rganish maqsadida quyidagi usullar va metodologiyalar qo'llanildi: Ma'lumot yig'ish va tahlil qilish: Ilmiy maqolalar, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari va xizmat ko'rsatish sohasida amalga oshirilgan tadqiqotlar o'rganildi. Zamonaviy texnologiyalarning samaradorlik ko'rsatkichlari haqidagi statistik ma'lumotlar yig'ildi. Taqqoslash usuli: An'anaviy va raqamli texnologiyalarga asoslangan xizmat ko'rsatish tizimlari samaradorligi o'rtasida solishtirish olib borildi. Mahalliy va xalqaro tajribalarning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilindi. Eksperiment: Raqamli texnologiyalarni joriy etgan tashkilotlarda xizmat ko'rsatish samaradorligi ko'rsatkichlari kuzatildi va baholandi. O'rganilgan texnologiyalar amaliyotga tadbiq etilgan holatlarda mijozlar qoniqish darajasi o'lchandi. Modellash usuli: Xizmat ko'rsatish jarayonlarining raqamli transformatsiya orqali yaxshilanishi uchun ideal model ishlab chiqildi. Tahliliy va statistik usullar: Raqamli texnologiyalarning xizmat ko'rsatish samaradorligiga ta'siri matematik modellar orqali hisoblandi. Jarayonlarni avtomatlashtirish va mijozlar ehtiyojlarini qondirishga bo'lgan iqtisodiy ta'sir ko'rsatkichlari baholandi. Tadqiqot natijalari xizmat ko'rsatish sohasida raqamli texnologiyalarni qo'llashning amaliy foydasini, shuningdek, bu texnologiyalarni joriy etishning samarali usullarini ko'rsatadi.

Asosiy qism

Raqamli texnologiyalar bugungi kunda xizmat ko'rsatish sohasini tubdan o'zgartirib, samaradorlik va sifatni oshirishda asosiy omillardan biriga aylangan. Xizmat jarayonlarini avtomatlashtirish va optimallashtirish orqali vaqtni tejash, mijoz ehtiyojlariga tezkor javob berish va resurslardan samarali foydalanish imkoniyati yaratilmoqda. Avtomatlashtirilgan tizimlar va zamonaviy vositalar, jumladan, elektron navbat tizimlari, onlayn to'lov platformalari va mobil ilovalar xizmat ko'rsatish jarayonlarini soddalashtiradi. Sun'iy intellekt asosida ishlovchi chatbotlar esa mijozlarning oddiy savollariga javob berish va ularga tezkor xizmat ko'rsatishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, ma'lumotlar tahlili vositalari mijozlarning xatti-harakatlarini o'rganish va shaxsiylashtirilgan xizmatlarni taklif qilish imkonini beradi. Bulutli texnologiyalar yordamida ma'lumotlarni xavfsiz saqlash va ularga masofadan kirishni ta'minlash xizmat ko'rsatish tizimlarini tezkorlashtiradi. Blokcheyn texnologiyalari esa operatsiyalarning shaffofligini oshirib, mijozlar orasida ishonch muhitini yaratadi. Mobil ilovalar esa mijozlarga xizmatga istalgan vaqtda va istalgan joydan ulanish imkoniyatini beradi.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish xizmat ko'rsatish jarayonlarini shaffof qilish, mijoz qoniqishini oshirish, vaqt va xarajatlarni tejashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bu esa nafaqat mijozlar, balki xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar uchun ham iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni joriy etishda ba'zi qiyinchiliklar ham mavjud. Masalan, yuqori texnologik xarajatlar kichik bizneslar uchun moliyaviy to'siqlar yaratishi mumkin. Bundan tashqari, kadrlar malakasini oshirish zarurati, texnologiyalar bilan ishlash bo'yicha bilim va ko'nikmalar yetishmasligi muammosi ham dolzarbligicha qolmoqda. Shuningdek, mijoz ma'lumotlarini himoya qilish va xavfsizlikni ta'minlash masalasi ham jiddiy e'tiborni talab qiladi. Xizmat ko'rsatish sohasida raqamli texnologiyalarni muvaffaqiyatli joriy etish uchun tashkilotlarning raqamli transformatsiya strategiyasini ishlab chiqishi, xodimlarning malakasini oshirishi va mijoz ehtiyojlarini tahlil qilish orqali xizmatlarni shaxsiylashtirishga e'tibor qaratishi lozim. Innovatsion texnologiyalarni joriy qilish nafaqat xizmat jarayonlarini samarali boshqarish, balki tashkilotning raqobatbardoshligini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi.

Natijalar va muhokama

Raqamli texnologiyalarni xizmat ko'rsatish sohasiga joriy etish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va amaliy kuzatuvlar quyidagi natijalarni ko'rsatdi. Xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish va innovatsion texnologiyalarni qo'llash xizmat sifati va

samaradorligini sezilarli darajada oshirgan. Jumladan: Mijoz qoniqishi darajasining oshishi. Sun'iy intellekt va mobil ilovalardan foydalanish mijozlarga xizmat ko'rsatish jarayonini tezlashtirib, ularning ehtiyojlariga mos xizmatlarni taqdim etishga yordam berdi. Tadqiqot davomida mijozlar qoniqishi 25-30 foizga oshgani qayd etildi. Xarajatlarning kamayishi. Avtomatlashtirilgan tizimlarni joriy etish natijasida inson resurslari va vaqt sarfi kamayib, xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar uchun iqtisodiy tejamkorlikka erishildi. Ushbu o'zgarishlar kichik va o'rta bizneslar uchun ham foydali bo'ldi. Xizmat jarayonlarining tezlashishi. Elektron tizimlar va raqamli vositalardan foydalanish orqali xizmatlar ko'rsatish vaqti o'rtacha 40 foizga qisqardi. Bu esa mijozlarning vaqtni tejashga bo'lgan talablarini qondirishga yordam berdi.

Muhokamada raqamli texnologiyalarning afzalliklari bilan birga, ba'zi cheklovlar va muammolar ham aniqlangan. Jumladan: Texnologik qaramlik. Xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar raqamli vositalarga ortiqcha bog'lanib qolishlari oqibatida texnologik nosozliklar paytida faoliyatni to'xtatish holatlari kuzatilgan. Malakali kadrlar yetishmovchiligi. Yangi texnologiyalar bilan ishlay oladigan xodimlar yetishmasligi va mavjud xodimlarni qayta o'qitish zarurati qo'shimcha vaqt va mablag' talab etadi. Xavfsizlik muammolari. Mijoz ma'lumotlarini himoya qilish masalasi hal qilinishi kerak bo'lgan eng muhim jihatlardan biri bo'lib qolmoqda. Shaxsiy ma'lumotlarning oqib ketishi tashkilotlarning obro'siga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shunga qaramay, raqamli texnologiyalarni samarali joriy etish xizmat ko'rsatish jarayonlarini tubdan yaxshilash imkoniyatini yaratadi. Innovatsion yechimlar, jumladan, sun'iy intellekt, bulutli texnologiyalar va blokcheyn xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, jarayonlarni soddalashtirish va tashkilotlarning raqobatbardoshligini kuchaytirish imkonini beradi. Kelgusida mijoz ehtiyojlarini yanada chuqurroq o'rganish va texnologiyalarning mijoz tajribasiga ta'sirini baholash bo'yicha keng ko'lamli tadqiqotlar olib borish zarur. Shuningdek, texnologik xavfsizlikni ta'minlash va xodimlar malakasini oshirish xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar uchun ustuvor vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Xulosa

Raqamli texnologiyalarni xizmat ko'rsatish sohasiga joriy etish bugungi kunda samaradorlikni oshirish va mijozlar ehtiyojlarini yanada sifatli qondirish uchun muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, avtomatlashtirilgan tizimlar, sun'iy intellekt va mobil ilovalar xizmat ko'rsatish jarayonlarini soddalashtirish, vaqtni tejash va xarajatlarni kamaytirishga katta hissa qo'shadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni joriy etishda duch kelinadigan texnologik qaramlik, xavfsizlik muammolari va malakali kadrlar yetishmovchiligi kabi cheklovlarni bartaraf etish uchun tashkilotlar raqamli transformatsiya strategiyasini puxta rejalashtirishi zarur. Kelajakda raqamli texnologiyalar

yordamida xizmat ko'rsatish tizimlarini yanada takomillashtirish, innovatsion vositalarni faol qo'llash va mijoz tajribasini boyitishga qaratilgan ishlanmalarni rivojlantirish soha rivoji uchun ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gifford, J. (2021). Digital Transformation in the Service Industry: Trends and Innovations. Harvard Business Review.
2. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W.W. Norton & Company.
3. Davenport, T. H., & Ronanki, R. (2018). Artificial Intelligence for the Real World. Harvard Business Review.
4. Shah, D., & Murthy, A. (2020). Blockchain for Customer Data Protection: Applications in Service Industry. Springer.
5. Jukes, I., Schaaf, R., & Mohamad, M. (2019). A Guide to Cloud Computing in Modern Business Practices. Wiley Publishing.

EXTRACTING INDIUM FROM POLYMETALLIC ORE DEPOSITS

Muhammadiyev Elbek Mirza o'g'li

Assistant at the Department of "Oil, Gas, and Mining Engineering"
Termiz State University of Engineering and Agrotechnology
elbekjonmuhammadiyev94@gmail.com

Shodiyev Ramshid Muxtor o'g'li

Termiz State University of Engineering and Agrotechnology
3rd year student at shodiyevramshid@gmail.com

Annotation: Indium naturally occurs in ores alongside copper, tin, zinc, and other metals, so its extraction is often carried out together with these metals.

Keywords: indium sulfide (In_2S_3), indium oxide (In_2O_3), ore mining and beneficiation, sulfidation process, hydrometallurgy, electrolysis process.

1. Ore Mining: The most common ores of indium are indium sulfide (In_2S_3) or indium oxide (In_2O_3), which are found together with copper, tin, or other metals in ore form. Therefore, indium is usually extracted during the process of extracting copper or tin. For example, in the Khondiza mines, copper and indium can be found together.

2. Ore Beneficiation: After mining, the ore is cleaned and concentrated. In this process, the main metal (for example, copper) is separated from the other metals mixed with it. During beneficiation, concentrates of copper (or other main metals) are obtained, and the amount of indium present is determined.

3. Copper Extraction: During the process of extracting copper, the ore is melted at high temperatures, and pure copper is separated. In this process, other metals (such as indium) may remain in the smelt (melted form). Indium is usually found in sulfide form together with copper.

- In the copper extraction process, when the ore is melted, copper itself is separated in its pure form (Cu). However, other metals in the ore, such as indium, zinc, or tin, may remain in the smelting residue.

4. Indium Separation: To separate indium from copper, several chemical processes are typically used. When copper and indium are melted together, indium can be separated through the following methods:

- Sulfidation (Flotation) Process: This process ensures the separation of metals in the ore through liquids. To separate indium, copper or other main metals are left in sulfide form, and indium can be separated using other chemical methods.
- Hydrometallurgy: In this method, chemical solutions (such as acidic solutions) are used to extract indium. During this process, indium in the ore separated from copper passes into the solution, and then, through chemical reactions, pure indium can be obtained.
- Electrolysis: Electrolysis can also be used to separate copper and indium. After pure copper is separated from the copper solution through electrolysis, the remaining portion of indium can be separated through an electrolytic method.

5. Obtaining Pure Indium: During the indium separation process, it is obtained in its pure metal form. This is usually in the form of oxide or sulfide, so further chemical processing stages are required to obtain pure indium. Pure indium can be obtained by reducing indium oxide or indium sulfide to metallic indium through chemical reactions.

CONCLUSION

The process of extracting indium from polymetallic ore deposits is carried out as a byproduct during the extraction of copper or other main metals. Chemical processes (sulfidation, hydrometallurgy, electrolysis, etc.) are used to separate indium, and pure metallic indium is obtained. These processes are often based on large-scale copper production in industry because indium is usually present in small quantities, and effective technologies are needed to separate it.

REFERENCES

1. “Extractive Metallurgy of Non-Ferrous Metals” (Author: R. S. Shad, B. A. Zanin) — This book provides an in-depth analysis and information on various polymetallic ores and their separation processes.
2. “Hydrometallurgy: Fundamentals and Applications” (Author: M. R. Stenhouse) — A book dedicated to metallurgy and hydrometallurgy processes, including the technologies for separating valuable metals like indium.

SPORT TURLARINING PSIXOLOGIK TAVSIFI

Ulug'bek Shomurodov

DTPI o'qtuvchisi

Rahmonov Abdug'ani Ilhom o'g'li

Ismoilov Nodirjon Anvar O'g'li

Xo'jamurodov O'rol

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi

rahmonovabdug'ani8232@gmail.com

ANNOTATSIYA: Ushbu maqola sport turlarining psixologik tavsifi, sportchilarning ruhiy holati va motivatsiyasi, shuningdek, sport faoliyatining psixologik jihatlarini haqida ma'lumot beradi. Sport turlarining har biri o'ziga xos psixologik talablarni va xususiyatlarni talabadi, bu esa sportchilar uchun muvaffaqiyatga erishish yo'lida muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Sport, Psixologiya, Motivatsiya, Ruhiy holat, Stress

АБСТРАКТНЫЙ: В данной статье представлена информация о психологической характеристике спорта, психическом состоянии и мотивации спортсменов, а также психологических аспектах спортивной деятельности. Каждый вид спорта требует определенных психологических требований и характеристик, которые важны для достижения спортсменами успеха.

Ключевые слова: Спорт, Психология, Мотивация, Психическое состояние, Стресс.

ABSTRACT: This article provides information about the psychological description of sports, the mental state and motivation of athletes, as well as the psychological aspects of sports activities. Each of the sports requires specific psychological requirements and characteristics, which is important for athletes on their way to success.

Key words: sports, psychology, motivation, mental state, Stress

Kirish

XXI asr buyuk o'zgarishlar davri. Bu o'zgarishlar eng avvalo inson tafakkuriga, uning fikrlash tarzida ro'y berishi muqarrar. Tabiiyki, bu holat shaxs ma'naviyati va u orqali jamiyatning ma'naviy qiyofasiga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Mazkur ma'ruza matni mutaxassis fakultet talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, unda sport psixologiyasining predmeti va vazifalari, metodlari, sport faoliyatining, o'qitish va sport mashg'ulotlarining, sport musobaqalarining psixologik tahlillari, yugurishning psixologik tasnifi, bilish jarayonlarining sport mashqlarining bajarishdagi roli, emotsional tanglik va ularni tug'diruvchi omillar haqidagi masalalariga doir ma'lumotlar berilgan.

Ushbu ma'ruza matni yoshlarning ongida va ruhiyatida yangicha sifatlarning shakllantirilishini sport psixologiyasi masalalari doirasida yechishga yordam beradi, yuksak madaniyatli va ma'naviy yetuk xalqqa munosib vorislarni tarbiyalashga hissa qo'shadi, degan umiddamiz.

Prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlab o'tganlaridek – «Yosh avlod bizning ieklajagimizdir». Yosh avlodni jismonan va ruhan sog'lom qilib tarbiyalamasdan turib, davlatimizga etuk barkamol avlodni etishtirib berish mumkin emas. Har qanday sport faoliyati sport musobaqasi bilan uzviy bog'liqdir: xech qanday sport faoliyatini sport musobaqasiz tasavvur etib bo'lmaydi. Sport trenirovkasida o'qitish va tarbiyalash ishlarni olib borilishi konkret musobaqada muvaffaqiyatli qatnashishga tayyorlashdan iboratdir: - musobaqa - olib borilgan trenirovkani yakunlash davri desa ham bo'ladi;

Musobaqa - pedagogika fanining ta'rificha kishi faoliyatini belgilovchi, kuzatuvchi omildir, ya'ni qo'zg'atuvchi rag'batlantiruvchi omildir. Sport musobaqasining tarbiyalovchi ahamiyati kattadir. Ular quyidagi xususiyatlar bilan xarakterlanadi.

1. Sport muvaffaqiyati uchun kurash-sport musobaqasining xarakterli tomonlaridan biridir. Keskin kurash birgina individual maqsadlar bilan cheklanmaydi, balki jamoaviy hamda ijtimoiy motivlarni ham paydo qilinadi.

2. Sport musobaqasi jismoniy kuch va psixik faoliyatni zo'r berib ishga solish bilan xarakterlanadi. Zo'r berish sport musobaqasining spetsifik xususiyatidir. Bu xususiyat sportchida axlohiy, iroda va xarakter, psixik sifatlarni tarbiyalash vositalaridan biridir.

3. Sport musobaqasidagi shiddatli kurash yurak, qon aylanish faoliyatini kuchaytiradi,

modda olmashuvni tezlashtiradi. Bularni barchasi yurak-asab faoliyatini mustahkamlaydi. Organizmning ish qobiliyatini oshiradi.

4. Sport musobaqasi yuksak emotsional holatning manbaidir. Chunki musobaqada sportchi doimo muvaffaqiyatga erishadi yoki mag'lubiyatga uchrab turadi. Bu hol tabiiy ravishda, goh xursandlik, goh noxushlikni paydo qilib turadi. Natijada sportchida yoki ishchanlik oshadi yoki kamayadi.

5. Sport musobaqasida sportchining barcha psixik jarayonlari keskinlashadi. Demak, yuqorida ko'rsatib o'tilgan musobaqaning o'ziga xos xususiyatlaridan ma'lumki, sport musobaqasi sportchining o'z faoliyatini yuksak darajada namoyon qilish va yuksak insoniy sifatlarni tarbiyalash vositasidir. Sportchilarni tayergarlik holatiga qarab, musobaqa sharoitlari ularga har xil ta'sir ko'rsatadi.

Bir qator tadqiqotlar sport faoliyatining asosiy turlaridan biri hisoblangan sport musobaqalarining xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Sport psixologiyasining bu sohada o'rganadigan masalalarida – sportchining musobaqa oldi emotsional holati, uning musobaqalarga ruhiy tayyorlanishi, musobaqalarda g'olib chiqishi va mag'lub bo'lishi kabi masalalarni ruhiy tahlil qilishga katta e'tibor qaratilgan. Sport musobaqalarining xarakterli xususiyati – yuksak sport ko'rsatgichiga erishish uchun sportchidan barcha jismoniy va ruhiy imkoniyatlarni namoyon etish talab etiladigan keskin kurashdir. Musobaqa davomida sport faoliyatining faqat kurash jarayoni bilan emas, balki uning natijasi bilan bog'liq bo'lgan yuksak emotsional ko'tarinkilik bilan ajralib turadi. Musobaqada g'olib yoki mag'lub bo'lish sportchiga juda kuchli ta'sir etadi.

Start oldi holati sportchining bo'ladigan musobaqaga qatnashishi bilan bog'liq bo'lgan holda vujudga keladigan yuksak emotsional holatdir. Start oldida paydo bo'ladigan emotsional holat bo'ladigan musobaqaga moslashish imkonini tug'diradi hamda erishadigan yakunlar darajasiga kuchli ta'sir o'tkazadi.

Start oldi holatini professorlar P.A.Rudik va A.Ts. Puni ilmiy eksperimental ishlariga asoslanib 4 (holatga) bo'ladilar.

1. Start oldi lixoradkasi (start hayajoni).
2. Start oldi agatiyasi (start lanji).
3. Jangovor holat.
4. Xotirjam holat.

Start oldi xayajoni quyidagilar bilan ifodalanadi: 1) emotsional holatning beqarorligi; 2) bitta emotsional holat ikkinchisi bilan tezda almashinib turishi; 3) hatto ko'z yoshigacha borib etishi va yana aksincha qaytishi. Diqqatning tartibsizlanishi, parishonlik holatining vujudga kelishi; fikrni to'playolmaslik. Xotiraning pasayishi, musobaqaga oid muhim momentlarni hotiradan chiqib ketishi. Bu holatni tashqaridan kuzatganda oyoq - qo'llarning qaltirashi, yuzning oqarishi, oyoq - qo'l uchlarining sovib ketishi, yuzda, qo'l kaftida oyoq uchlarida terning paydo bo'lishi bilan ifodalanadi. Start agatiyasi (ruxsizlanish, xafasizlik, lanj, xech narsaga qiziqmaslik). Bu holat start likoradkasining aksidir. Start agatiyasi quyidagi belgilar bilan ifodalanadi: 1. Uyqu bosish holatini paydo bo'lishi; 2) musobaqaga qatnashishkisi kelmasligi; 3) salbiy kayfiyat - (astenik) ning namoyon bo'lishi 4) idrok va diqqatning pasayib ketishi va boshqalar.

Start agatiyasining fiziologik asosi bosh miya pO'stlog'ida tormozlanishning kuchayishi, qo'zg'olish jarayonining esa pasayib ketishi (bilan ifodalanadi). Start lixoradkasi va agatiyasi musobaqada yuksak natijalarga erishish uchun to'siq bo'lsa, jangovor holat esa aksincha sportchiga yo'l ochadi, katta imkoniyat yaratadi. Bu holat quyidagi belgilar bilan ifodalanadi: diqqatning to'ppanishining doirasini kengayishi (ifodalanadi) tafakkur va idrokning yaxshilanishi. Stenik (ijobiy) kayfiyatning paydo bo'lishi kabilar. Jangovor holatning fiziologik asosi bosh miyada optimal asab qo'zg'alishining sodir bo'lishi. Boshqacha aytganda qo'zg'alish va tormozlanish jarayonlar o'trasida muvozanatning vujudga kelishi. Bunday holat, ya'ni jangovor holat musobaqada ijobiy natijaga olib keladi. Sport musobaqalarining boshlanishidan oldingi emotsional holatlar ham sportchi faoliyatida muhim ahamiyatga ega. Bu holatlarning to'rt turi mavjud: 1. Sport olddidan qaltirash. U quyidagi xususiyatlarga ega:

- a) sportchi faoliyatini bo'zuvchi kuchli hayajonlanish;
- b) hissiyotlarning susligi, bir hissiyotni (salbiy), ikkinchi hissiyotni (ijobiy) bilan tez almashinish;
- g) e'tiborning bo'zilganligi, parishonlik;
- d) xotirani susayishi, bu holatda musobaqa davrida hisobga olinish mumkin bo'lgan momentlar esidan chiqib qoladi.

Fiziologik jihatdan bu holat bosh miya katta sharlari qobig'ida uyg'otuvchi jarayonlarning xaddan ziyod oshib ketganligi va bir vaqtning o'zida tormoz jarayonining susayganligi bilan bog'langan. Tashqi jihatdan u nafas olishning kuchayishi, pulsni (tomir urishi) kuchayishi, qo'l va oyoqlarni kutilmaganda qaltirashi va boshqalarda ifodalanadi. 2. Sport apatiyasi. Bu oldingi holatning teskarisi. Uning xususiyatlari quyidagilardan iboratdir:

a) bu barcha ruhiy jarayonlarning bo'shligi yoki uyqu holatida ekanligi bilan ifodalangan sust uyg'onish;

b) musobaqada qatnashish xohishini yo'qligi;

v) xarakterga ega bo'lgan kayfiyat. Bu kayfiyat kuchni yo'qolganligida ko'zatiladi;

g) tafakkur va e'tibor jarayonlarni intensivligini susayishi. Bu holatning fiziologiyasini uyg'otuvchi jarayonlarning susayishi va tormoz jarayonlarning kuchayishi bilan bog'liq.

3. Jangovar tayyorgarlik holati. Bu holat quyidagi xususiyatlarga ega:

a) bo'lajak munosabatlarga e'tiborni to'la jamlash, va qaratish;

b) tafakkur va ong jarayonlarini kuchayishi

v) Musobaqada muvaffaqiyatli qatnashishga xizmat qiluvchi hissiyotlarni rivojlantirish.

Fiziologik jihatdan bu holat asab uyg'onish va bo'lajak musobaqa vazifalarni echish bilan bog'liq.

4. O'zida xotirjamlik hissiyotini sezish. Bu holat sportchi o'zidan bo'sh raqib bilan musobaqalashayotganda sodir bo'ladi, chunki sportchi o'zidan bo'sh raqib bilan musobaqalashayotganda sodir bo'ladi, chunki sportchi engil g'alaba qilishga ishonadi. Bu holatning asosiy xususiyalari quyidagilardan iborat:

a) musobaqada g'alaba qozinish uchun zarur bo'lgan harakat va tayyorgarlikni yukligi.

b) sport kurashining o'zgarib turuvchi holatlariga e'tiborni qaratishining sustligi.

Uzoqdavom etadigan sport turlarida vujudga keladigan «o'liq nuqta», «ikkinchi nafas»

olish kabi holatlarning psixologik tahlili katta qiziqish uyg'otadi. «O'lik nuqta» vaqtida

ruhiy jarayonlar tezligi keskin pasayib, idrokning aniqligi yo'qoladi. Ko'rish va harakat

illyuziyalari paydo bo'la boshlaydi. Xotira va tafakkur susayadi. Tadqiqotlar shuni

ko'rsatadiki, «O'lik nuqta» uchun xos bo'lgan bunday og'ir ruhiy holatlar musobaqada

kurashni davom ettirish xohishi natijasida sportchi tomonidan o'zining harakatlarini

maqsadga muvofiq ravishda boshqarish va intensiv irodaviy zo'r berish orqali bartaraf

etiladi. Bunday irodaviy zo'r berishning asosiy mexanizmida ikkinchi signal sistemasi

(tizimi)ning shartli reflekslar bog'lanishi yotar ekan. Ular birinchi signallar sistemasi

jarayoniga boshqaruvchilik ta'sir ko'rsatib, «o'lik nuqta»ni engib o'tishga barcha ruhiy

jarayonlarning normal ishlashiga va stenik hissiyotlarning paydo bo'lishiga olib keladi. Bu

esa sportchida o'z kuchiga ishonish va musobaqalarni intensiv ravishda davom ettirish

xohishini tug'diradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi. Toshkent, Sharq, 1999.

2. Karimov I.A. «Barkamol avlod-O'zbekiston taraqqiyotining poydevori». T, 1997 y

3. Karimov I.A. «O'zbekiston hech qachon va hech kimga qaram bo'lmaydi» T., 2005

4. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni. T., 1997 y
5. O'zbekiston Respublikasi «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» T., 1997 y
6. Адизова Т.М. Психокоррекция. Тошкент, 2006 (учебное пособие).
7. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность. М., 1990.
8. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. М., 2003.
9. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии. М., 2002.
10. Гиппенрейтер Ю.Б. Введение в общую психологию : курс лекций. М., 2002.
11. Блдуов Ю.М., Плахтиенко В.А. Личность в спорте. М., 1987.
12. Гончарев В.Д. Человек в мире спорта. М. ФиС, 1978.
13. Кретти Б.Д. Психология в современном спорте. М., 1980.
14. Mamatov M.M. Sport psixologiyasi kursidan ma'ruzalar matni. Toshkent, 1999.

ТЕХНОЛОГИЯ ПОЛУЧЕНИЯ КРЕМОВОГО МАЗЯ «AZAMZAR» И ИЗУЧЕНИЕ КЛЕТОЧНОГО ЭФФЕКТА В ПРОФИЛАКТИКЕ БОЛЕЗНИ ЛЕЙШМАНИЯ.

Чултанова Азиза Абдуллаевна

Ташкентская Медицинская Академия Термезского Филиала

Учитель кафедры медицинской биологии и

гистологии

Абдурахманов Зухриддин Алишерович

Саидалиева Санобарбиби Уткировна

Уринова Дилафруз Шухратжановна

Рашидов Самандар Уралович

Студенты лечебного факультета Термезского филиала ТМА

Иммунодефицит возникает, когда иммунная система слабее, чем обычно, что приводит к рецидивирующим и опасным для жизни инфекциям. У человека иммунодефицит может наблюдаться в результате наследственного заболевания, например тяжелого комбинированного иммунодефицита, и применения иммунодепрессантов. Аутоиммунитет возникает в результате сверхактивной реакции иммунной системы на нормальную ткань, как если бы она атаковала чужеродные организмы.

В ходе проводимых нами научных исследований проведен анализ лабораторных методов испытаний сливочного масла, полученного от калифорнийского красного червя, и проведен поиск иммунологических показателей с использованием реагентов и реагентов. Основным объектом исследований является калифорнийский красный червь и технология его выращивания. Исследования проводились на основе гематологических показателей в специальных анализаторах и дистилляторах. Целью данного исследования является выработка лимфатической жидкости во всех органах, где расположен лимфатический узел, и под ее влиянием

этот орган является кровозамещающим кровяной жидкости, а также стимулирует иммунную систему.

Против инородного тела вырабатываются антитела. Это делается непосредственно во взаимодействии с защитой, регулятором, геном-оператором. В результате повышается иммунитет человека, стимулируется иммунизация, повышается активность человека, происходит синтез АТФ, образуется энергия, он не испытывает сонливости, повышается кроветворение человека.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Привит, Лимфатическая жидкость, сливочное масло, АЗАМЗАР, Лабораторный препарат, Селезенка, Болезни человека, Красный калифорнийский червь.

Основной раздел: Что касается лечебных свойств калифорнийских красных червей, в древних китайских рукописях упоминается их использование в качестве жаропонижающего и болеутоляющего средства, для детоксикации токсинов, лечения гипертонии и облегчения родов, а также для лечения многих распространенных заболеваний, таких как артрит, чесотка и ожоги.

Кроме того, в организме червя вырабатывается уникальная слизь, обладающая антисептическими свойствами, что позволяет предупреждать различные заболевания и применять от них лекарства при их развитии. Кроме того, на основе экстракта полыни готовят лосьоны, мази и таблетки.

В нашей продолжающейся научно-исследовательской работе проведен анализ лабораторными методами сыворотки, полученной от калифорнийского красного червя, и проведен поиск иммунологических показателей с использованием реагентов и реагентов. Основным объектом исследований является калифорнийский красный червь и технология его выращивания. Исследования проводились на основе гематологических показателей в специальных анализаторах и дистилляторах. Целью данного исследования является выработка лимфатической жидкости во всех органах, где расположен лимфатический узел, и под ее влиянием этот орган является кровозамещающим кровяной жидкости, а также стимулирует иммунную систему.

Почти все организмы обладают той или иной формой иммунитета. Бактерии обладают рудиментарным иммунитетом в виде ферментов, защищающих от вирусных инфекций. Другие простые иммунные механизмы развились у древних растений и животных и сохранились до их современных потомков. Эти механизмы включают фагоцитоз, антимикробные пептиды, называемые дефензинами, и систему комплемента. Челюстные позвоночные, включая человека, обладают способностью адаптироваться к более сложным защитным механизмам и более эффективно обнаруживать патогены. Адаптивный (или приобретенный) иммунитет создает иммунологическую память, которая обеспечивает более сильную реакцию на последующие встречи с тем же возбудителем. Этот процесс приобретения

иммунитета лежит в основе вакцинации. Дисфункция иммунной системы может привести к аутоиммунным заболеваниям, воспалительным заболеваниям и раку.

Если мы посмотрим на физиологические и патологические процессы репаративной функции у червя, то увидим, что он весьма эффективен при лечении заболеваний и даже может омолаживаться, воздействуя на соматические клетки внутренних органов человека. восстанавливает клетки, ткани, побеждает вирусы и определяет уровень вирусов. Разрабатываются специальные меры по введению жидкости в организм человека.

Крем-мазь «АЗАМЗАР» приготовлена лабораторным методом из пробы калифорнийского красного червя и применяется для профилактики таких заболеваний кожи, как лейшманиоз, витилиго, псориаз, аллергические высыпания. Кроме того, он увеличивает клеточность кожи, помогает в кроветворении, образовании гемоглобина, вырабатывает лимфатическую жидкость, участвует в выработке энергии, обновляет кожу. Увеличивается количество антителообразующих клеток и предупреждаются вирусные заболевания, функция надпочечников активно участвует в выработке гормонов. Его синтезируют с помощью определенного препарата, не имеющего уровня токсина.

Наш экспериментальный участок - микрорайоны «Чеп» и «Гулистон» Олтинсоя Туминина. Одновременно с производством богатыми питательными веществами биогумуса выделяют, созревших при заболеваниях человека, калифорнийских красных червей, фиксируют, фильтруют и помещают в сушильный шкаф. После сушки в духовке в течение 48 часов красного червя просеивают через специальный инструмент и превращают в муку.

Этапы технологии получения сыворотки гельминтов:

1. Из почвы отделяют гели среднего размера 3-х зрелых образцов;
2. Отделенную пробу сначала промывают обычной водой, вторую промывку - дистиллированной водой, затем в воде промывают лекарственный препарат;
3. В медицинском устройстве жидкость извлекается из регенеративной зоны образцов через марлю, для извлечения 1 мл капли жидкости требуется не менее одного месяца, максимум двух месяцев;
4. Через биохимический анализатор из состава жидкости определяют 8 различных веществ, а через центрифугу получают лабораторный анализ остальных проб;
5. Вещества разделяют на отдельные токсины и добавляют их в отдельную пробу;
6. Сыворотку готовят путем обработки образцов разработки на трех различных медицинских приборах.

Эта сыворотка является лекарством от 11 различных заболеваний и может использоваться как мазь и капли.

1. Лейшманиоз;
2. Псориаз;
3. Витилиго (белые пятна);
4. Герпес у детей раннего возраста;
5. Аллергические высыпания, восстановление кожи;
6. Высыпания у беременных;
7. Гепатит А;
8. Гепатит В;
9. Астма;
10. Вирусные высыпания;
11. Используется для повышения иммунитета и предотвращения выпадения волос.;

Доказано, что гематологические показатели на 15% превышают статистические данные. Стало известно, что образование эритроцитов и увеличение клеточности в организме человека регулярно происходит на высоком уровне.

Вывод: сыворотка, полученная из красного червя калифорнийского, не только регенерирует и выращивает клетки кожи, но и положительно влияет на иммунную систему. Его синтезируют с помощью определенного препарата, не имеющего уровня токсина.

References:

1. Нурова З.А . и Уразова З.У. Характеристика экспериментальных животных (Калифорнийских червей) и экспериментальных методов исследования. Министерство Здравоохранения Республики Узбекистан
2. <https://eipublication.com/index.php/eijmrms/article/view/444>
3. CALIFORNIA RED WORM IN DEVELOPING SERUM PRODUCTION TECHNOLOGY AGAINST HUMAN DISEASE. INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY, 2(11), 80–82.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7336625>

**ЗАМОНАВИЙ КУЗАТУВ ОЛИБ БОРИШ ҲАМДА УЛАРГА
ҚАРШИ КУРАШИШ УСУЛЛАРИ**
(учувчисиз учадиган аппаратлар мисолида).

Муслимов Хусан Нишонбоевич

*Ўзбекистон Республикаси ИИБ Малака ошириш институти Жанговар
тайёргарлик цикли ўқитувчиси, майор*

Аннотация: Ушбу мақолада ҳар қандай ўлчам ва ҳажмдаги учувчисиз учадиган аппаратлари шунингдек, нано-дронлар ҳамда дронларга қарши курашиш усуллари юзасидан турли хил тадқиқотларни ўрганиш натижалари келтирилган, радарларни ва радиочастоталарни аниқлашнинг самарали усуллари яъни, шаҳар шароитида, ҳаттоки жуда кичик ҳажмдаги электрон парамагнитли резонанс дронлар таҳдидларини аниқлаш истиқболлари, мазкур аниқлашнинг ҳаражатларини камайтириш имкониятларини самарадорлигини ошириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: дрон, нано-дрон, учувчисиз учадиган аппаратлари, парамагнитли резонанс дронлари, мониторинг қилиш, таҳдидларни аниқлаш, телевизион сигнал узатувчи қурилмалар, рақамли телевидение сигналларини узатиш, энг истиқболли усуллар.

**ОСУЩЕСТВЛЯТЬ СОВРЕМЕННОЕ НАБЛЮДЕНИЕ И ПРИМЕНЯТЬ К
НИМ МЕТОДЫ БОРЬБЫ**
(на примере беспилотных летательных аппаратов).

Аннотация: В данной статье представлены результаты различных исследований беспилотных летательных аппаратов любого размера и комплектации, а также методы борьбы с нанороботами и беспилотными летательными аппаратами-дронами, эффективные методы обнаружения радаров и радиочастот, перспективы обнаружения угроз электронно-парамагнитно-резонансных дронов в городских условиях, даже в очень малых объемах, предложения и были разработаны рекомендации по повышению эффективности.

Ключевые слова: *беспилотник, нанодрон, беспилотные летательные аппараты, дроны с парамагнитным резонансом, мониторинг, обнаружение угроз, передатчики телевизионного сигнала, передача цифрового телевизионного сигнала, наиболее перспективные методы.*

**TO CARRY OUT MODERN SURVEILLANCE AND APPLY METHODS OF
STRUGGLE TO THEM
(using the example of unmanned aerial vehicles).**

Abstract: *This article presents the results of various studies of unmanned aerial vehicles of any size and configuration, as well as methods of combating nanorobots and unmanned aerial vehicles-drones, effective methods for detecting radars and radio frequencies, prospects for detecting threats of electron paramagnetic resonance drones in urban environments, even in very small volumes, proposals and Recommendations have been developed to improve efficiency.*

Keywords: *drone, nanodron, unmanned aerial vehicles, paramagnetic resonance drones, monitoring, threat detection, television signal transmitters, digital television signal transmission, the most promising methods.*

Дунё аҳлига тинчлик-осойишталикдан кўра тансиқроқ, азизроқ неъмат йўқ. Урушлар туфайли инсонлар ўртасида меҳр-оқибат, одамгарчилик унутилади, бошланган хайрли ишлар, улуғ мақсадлар қолиб кетади. Барчанинг ҳаётидан ҳузур-ҳаловат, турмушидан ором-фароғат кўтарилади. Тинчликнинг қандай улуғ неъмат эканини тасаввур қилиш учун ҳар куни хотиржамлик билан иш ва бошқа юмушларга бориб келаётганимиз, фарзандларимизнинг ҳеч қандай хавф-хатарсиз ўқиш ва боғчага қатнаётганини мисол келтириш kifоя. Неъматнинг қадри йўқолганда билинади, дейдилар. Ҳозирги кунда дунёга боқсак, у ерда уруш, бу ерда терроризм, зилзила, тошқин оқибатида қанча-қанча шаҳарлар харобага айланаётганининг гувоҳи бўламиз. Айрим жойларда кунига бўлмаса, ҳафтасига кўпоровчилик ҳаракатлари содир бўлиб турибди. Нотинч ўлкаларда тараққиёт ҳам, иқтисодий ўсиш ҳам бўлмайди. Беқарор юртдан файзу барака кўтарилади. Айнан шу тинчлик ва барқарорликни, юрт осойишталигини таъминлаш долзарб масала бўлиб қолмоқда. Аксарият ривожланган давлатлар айғокчилик ёки кузатувда учувчисиз учадиган аппаратлардан самарали фойдаланиб, ўзининг ғаразли мақсадларини амалга оширишмоқда. Ўз ўрнида учувчисиз учадиган аппаратларнинг ҳам ўзига хос афзаллик ва қулайлик томонлари мавжуд. Жумладан, биринчи афзаллиги кичик ўлчамлари билан боғлиқ бўлиб, бу уларни кўриш қийинлиги ва ортиқча эътиборни жалб қилмаслигидадир. Бундан ташқари, учувчисиз учадиган аппаратларидан

фойдаланишнинг яна бир афзаллик жиҳати уларни ён сумкаларда хуфиёна олиб юриш мумкинлиги ва дунёнинг деярли исталган жойида ишга тушириш мумкинлигидадир.

Деярли барча учувчисиз учадиган аппаратларга ўрнатилган аккумулятор батареялари 50 километрдан ортиқ масофани учиб ўтиш имконини беради. Агар учувчисиз учадиган аппаратларга такомиллаштирилган янада самарали бўлган двигателлар ҳамда сиғими нисбатан катта аккумулятор батареялар ўрнатилса, бу кўрсаткич анча яхшиланиши ва самарадорликни ошириши мумкин бўлади. Ҳозирги кунга келиб, учувчисиз учадиган аппаратлардан фойдаланиш ва бошқаришда сунъий йўлдошдан фойдаланиш имконини берувчи технологияларни қўллаш ривожланиб бормокда. Бу ўз ўрнида диспетчерга учувчисиз учадиган аппаратлар билан нафақат визуал алоқа, визуал алоқадан ташқарида ҳам алоқа қилиш имконини яратади.

Масалан: 600 метр баландликда ҳаракатланаётган учувчисиз учадиган аппарат орқали деярли 80 километр радиусни кузатиш ёки маълумот олиш мумкин. Агарда сунъий йўлдош алоқасидан фойдаланилса, бу диспетчер учун учувчисиз учадиган аппаратни бошқариш масофасини сезиларли даражада ошириш имконини яратади. Сенсорлар ва маълумотларни узатиш линиялари технологияси такомиллаштирилса, учувчисиз учадиган аппаратлар махфий маълумотлар хавфсизлигига жуда катта таҳдид солиши мумкин. Ахборотни ишончли ҳимоя қилишни таъминлаш учун учувчисиз учадиган аппаратларнинг кузатув ёки жосуслик фаолиятидан хабардор бўлиш жуда муҳим омил саналади.

Учувчисиз учадиган аппаратларга Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида яъни, Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 15 ноябрь кунидаги “Ўзбекистон Республикасида учувчисиз учадиган аппаратлардан фойдаланишни тартибга солиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ВМҚ-658-сон Қарорида **“учувчисиз учадиган аппарат — учувчисиз парвозни амалга оширадиган ёки тўлиқ бошқа жойдан масофадан туриб бошқариладиган ёхуд дастурлаштирилган ва парвозда тўлиқ автоном бўлган ҳаво кемаси (ҳаво кемалари моделлари ва ўйинчоқ ҳаво кемалари моделлари бундан мустасно). Учувчисиз учадиган аппарат ўзида одатда яхлит тизим сифатида фойдаланиладиган учувчисиз ва масофадан бошқариладиган ҳаво кемаларини бирлаштиради”** дея таъриф берилган¹⁶.

Дронларга ўрнатилган илғор техник воситалар ёрдамида фойдали маълумотларни осонгина тўплаш мумкин бўлади. Бу кузатув объектидан юзлаб

¹⁶ Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида яъни, Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 15 ноябрь кунидаги “Ўзбекистон Республикасида учувчисиз учадиган аппаратлардан фойдаланишни тартибга солиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ВМҚ-658-сон Қарори

метр масофада туриб сизга керакли бўлган махфий маълумотларни ёзиб олиш имконини беради. Бунда юқори аниқликдаги микрофонлар ва камералар жуда катта аҳамиятга эга бўлади. Бундай маълумотларни йиғиш эса табиийки, ер юзидаги барча мамлакатлар аҳолиси учун жуда катта хавф-хатарни юзага келтиради.

Ушбу мақолада кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратлар аниқлаши мумкин бўлган усулларнинг ҳар бири бўйича алоҳида изланиш ҳамда тадқиқотлар ўтказилди, бу усулларнинг умумий самарадорлиги баҳоланиб, фаол радар учувчисиз учадиган аппаратларга қарши курашиш ва аниқлашнинг истиқболли усули деган хулосага келинди.

Кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратлар ва микро-кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратлар жамоат хавфсизлигига, мамлакат тинчлиги ва осойишталигига балки мамлакатнинг ҳарбий хавфсизлигига шу жумладан, тоифаланган объектларга шиддат билан таҳдид соладиган технология бўлиб қолмоқда. Бундай учувчисиз учадиган аппаратлар одатда дронлар деб аталади, чунки уларнинг ҳажми жуда ҳам кичик, вазни эса енгил бўлади. Умумий дронларнинг узунлиги ва кенлиги 1 метрдан катта бўлмайди, энг максимал учадиган оғирлиги 15 килограммдан кам бўлади. Бундай кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратларни халта ёки сумкада осонгина олиб юриш мумкин бўлади. Мазкур дронларнинг яна бир афзаллик томони уларнинг нархлари арзонлигидадир.

Нархи арзон бўлса-да мазкур дронлар кўрувчи видеокамералар ҳамда микрофонлар билан жиҳозланган. Бу эса ўз навбатида, кузатувга оид ўта муҳим маълумотларни олиш ва ундан фойдаланиш учун учувчисиз учадиган аппаратларнинг тактик-техник таснифи ва хусусиятларини максимал даражада ошириб, юқори натижаларга эришиш имконини яратади. Дунёда жуда кўплаб ривожланган мамлакатлар маълум бир объектни кузатиш, ҳарбий ҳаракатлар олиб бориш ва бошқа мақсадларда учувчисиз учадиган аппаратлардан тобора кўпроқ ва самаралироқ фойдаланмоқда. Учувчисиз учадиган аппаратлари кузатувга олинган объект ҳақидаги барча маълумотларни аниқ вақтда тўплаш ҳамда узатиш учун ихчам, қулай ва фойдали технология ҳисобланади. Учувчисиз учадиган аппаратларни аниқлаш усуллари мавжуд бўлиб, бутун дунё олимлари томонидан муҳокама қилинган технологик тенденцияларни умумлаштирувчи усулларнинг қисқача тавсифи мавжуд. Бунда асосий эътибор аниқ ва қисқа вақт оралиғида операцион маълумот бера оладиган кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратларга қаратилган. Бундан ташқари, уларни ташиш жуда ҳам қулай, ҳар қандай ҳудудда осонгина ишга тушириш мумкин бўлади, шунингдек, уларни аниқлаш анча қийинчиликлар туғдиради.

Учувчисиз учадиган аппаратлардаги айланадиган парраклар ва электр моторларининг шовқини аниқловчи микрофонлардан унумли фойдаланган ҳолда акустик сенсорлар томонидан аниқланиши мумкин. Лекин мазкур шовқинни аниқловчи микрофонлар диапазони 100-150 метр масофадан ошмайди. Сохта шовқинларни аниқлаш учун учувчисиз учадиган аппаратлардаги айланадиган парраклар ва электр моторларидан чиқаётган шовқинларни аниқловчи микрофонларнинг базасига турли хил учувчисиз учадиган аппаратларнинг шовқинлари ва акустик маълумотларини киритиш лозим. Бироқ, маълумотлар базасини чалғитиш учун учувчисиз учадиган аппаратларнинг шовқинларини ўзгартириш ёки ўчириш мумкин. Аммо, акустик аниқлаш усулини нишонни аниқ кузатиш учун ишлатиб бўлмайди, чунки у фақат яқин атрофда яъни, яқин масофада учувчисиз учадиган аппаратлар борлигини аниқлайди ҳамда бу ҳақида операторга хабар беради. Ҳозирги вақтда квадрокоптерлар каби учувчисиз учадиган аппаратларни аниқлаш учун акустик сенсорлардан фойдаланиш усули анча ривожланган. Мазкур акустик сенсорлардан атом электр станциялари жойлашган тоифаланган объектларнинг ва чегара ҳудудларнинг хавфсизлигини таъминлашда фойдаланиш жуда катта самара беради.¹⁷

Термик аниқлаш усулидан 100 метр масофагача фойдаланиш мумкин. Ушбу масофа эса етарлича самара бермаслиги мумкин. Бу ҳам ўз ўрнида об-ҳаво шароитларига боғлиқ бўлади. Шунингдек, учувчисиз учадиган аппаратларнинг электр моторларини термик ҳимоя қилиш орқали термик аниқлаш усулининг самарадорлигини камайтириш мумкин¹⁸. Аксарият учувчисиз учадиган аппаратлар пластик ва углеводород толасидан ташкил топган. Мазкур ҳолат ўз навбатида, термик аниқлаш бўйича бироз муаммоли вазиятни юзага келтиради. Инфрақизил нур орқали ишловчи камераларнинг кичик ўлчамдаги қушларни аниқлаш эҳтимоли кўпроқ бўлади. Бу чалғитма сигналларнинг юқори частотасини ҳосил қилади.

Учувчисиз учадиган аппаратлар учун радарларни аниқлашнинг анъанавий тизимлари мавжуд. Ушбу тизимлар самарали тарқалиш майдонига эга бўлган учувчисиз учадиган аппаратларни кичик бир қушнинг ($0,01\text{м}^2$) ҳажмидан фойдаланган ҳолда, 2 километргача бўлган масофада сурагга олиш имконини беради. Ҳозирги кунда 20 километргача бўлган масофада кичик учувчисиз учадиган аппаратларни кузатиш имконини берадиган тизимлар ҳам мавжудлигини бемалол тахмин қилишимиз учун етарли асослар мавжуд.

¹⁷ “Дронларни аниқлаш” [электрон ресурс]. - <https://gcn.com/articles/2015/06/03/drone-detection.aspx/> (15.04.2021).

¹⁸ “Радар ёрдамида мини дронларни аниқлаш” <https://eandt.theiet.org/content/articles/2014/12/radars-to-prevent-drone-aircraft-collisions-already-in-testing/> (16.04.2021).

Радиолокация қурилмалари ёрдамида кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратларни мақсадларини аниқлашда муаммолар мавжуд. Муаммо шундаки, кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратларнинг радиолокацияга борадиган заиф сигналини кичик қуш сигналидан ва бошқа чалғитувчи манбалардан ажратиш қийин бўлади. Унча юқори бўлмаган баландликда ва паст тезликда учадиган учувчисиз учадиган аппаратлар учун ортиқча шовқин муаммо ҳисобланади. Шунингдек, қушлар кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратлар билан бир хил термик тарқалиш майдонига эга бўлганлиги учун чалғитма сигналларнинг частотаси анча юқори бўлиши мумкин. Бироқ, бу муаммони ҳаводаги ҳаракатни таҳлил қилиш орқали қушни учувчисиз учадиган аппаратлардан фарқлай оладиган сунъий интеллект алгоритмидан фойдаланиб, ҳал қилса бўлади.

Радиочастота сигналини доимий равишда қабул қилиш зарурлиги туфайли, радиолокация қурилмаларини аниқлашнинг яна бир муаммоси вужудга келади. Радио узатгични шаҳар жойларга, инсонларнинг иш ва яшаш жойларига ўрнатиш соғлиқ учун жиддий хавф туғдиради. Бундан ташқари, радио узатгич 24/7 режимида узлуксиз ишлашини таъминлаш эса катта миқдорда электр энергиясини ҳамда молиявий ҳаражатларни талаб этади. Бу эса ўз навбатида, маблағ билан боғлиқ муаммоларни келтириб чиқаради.

Шаҳар жойларда кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратларни пассив радар орқали аниқлаш усули Канаданинг Оттава шаҳрида қўлланилган. Оттава шаҳридаги Кемп-Форчун (Cemp-Forchun) тоғли ҳудудидаги дам олиш масканида телевизион сигнал узатувчи қурилма мавжуд. Бу қурилма кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратларнинг кузатиш ва маълумот олиш фаолиятини аниқлаш учун хизмат қилиб келмоқда. Мазкур қурилмани ўз навбатида ахборот инфратузилмасининг муҳим объектлари яқинида радар сифатида ҳам қўллаш мумкин бўлади. Барча иншоотлар телевизион узатиш минорасидан камида 17 километр радиусда жойлашган. Телевизор сигналидан фойдаланган ҳолда пассив радар кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратларни аниқлай олади. Қуйидаги биринчи жадвалда COTS-технологияларининг (Commercial Off The Shelf) учувчисиз учадиган аппаратларини аниқлаш имкониятларини баҳолайдиган ҳисоб-китоб натижалари келтирилган.

Аэропортларга парвозини якунлаш мақсадида етиб келган ҳамда у ердан учиб кетаётган самолётларнинг ва объектнинг хавфсизлигини таъминлаш масаласи ҳали-ҳамон долзарб муаммо бўлиб қолмоқда. Аэропортлардаги самолётларнинг учиши учун мўлжалланган йўлақларда учувчисиз учадиган аппаратларни кузатув ва маълумот олиш учун объект яқинида кузатиш ҳолатлари сезиларли даражада кўпайганлигини кўришимиз мумкин. Ушбу дронларнинг

бундай объект яқинида кўриниш бериши эса самолётлар ҳаракати учун ҳақиқий таҳдидга айланмоқда. Бундай вазиятларни аниқлаш ҳамда зудлик билан бартараф этиш лозим. Бу борада деярли барча давлатларда учувчисиз учадиган аппаратлар, дронларнинг бундай таҳдидларигамазкур жараёнга қарши курашиш учун изланишлар ва тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Учувчисиз учадиган аппаратларини аниқлашнинг яна бир усули улардан келаётган сигналлар орқали аниқлаш усули ҳисобланади. Ҳозирги вақтда мазкур ғоядан унумли фойдаланадиган ва бундай тизимларни ишлаб чиқадиған компанияларнинг тўлиқ рўйхати ҳам шакллантирилган. Ҳаракат пайтида қабул қиладиган сигналнинг юқори кучи орқали учувчисиз учадиган аппаратлар сенсорларини аниқлаш радиочастотали нурланиш туфайли анча осонлашади. Бу эса ўз ўрнида, пассив радар тизимидаги шовқин ва сигнал бузилишининг олдини олишда жуда ҳам қўл келади. Радиочастотани аниқлаш бевосита радиочастота нурларини тарқатувчи объектга боғлиқ бўлади. Чунки тўғри йўналиш ҳамда фойдали маълумотларни тўплаш учун учувчисиз учадиган аппаратлар диспетчер билан мунтазам алоқада бўлиши керак. GPS координаталари ва видео ёзувлар ёрдамида маълум бир автоном учувчисиз учадиган аппаратлар йўналишларини дастурлаш мумкин бўлади. Энг асосийси улар радиочастота сигналларини чиқармайди.

Кузатув ва маълумот олишда кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратлардан фойдаланишнинг асосий афзаллиги шундаки, қисқа вақт оралиғида олинган тасвирлар ёрдамида кузатув остидаги объект ҳақида тезкор, аниқ ҳамда керакли маълумотларни олиш мумкин. Шунингдек, мазкур маълумотлардан фойдаланиб, тактик режаларни осонлик билан тузиш ва ундан унумли фойдаланиш мумкин. Кичик ҳажмли учувчисиз учадиган аппаратлардан кузатув ва маълумот олишда фойдаланиш учун оператор ҳамда учувчисиз учадиган аппаратлар ўртасидаги ўзаро алоқани доимий равишда таъминлаш талаб этилади. Кузатув, маълумот олиш ва таҳдидларни аниқлашнинг самарали усулидан яна бири учувчисиз учадиган аппаратлар орқали радиочастота сигналлари ёрдамида аниқлашдир. Радиочастота сенсорлари ёрдамида радиочастота частоталарини аниқлаш мумкин. Портатив автомобил GPS оддий радиочастота сенсори туфайли радиочастота сигналларининг частотасини қабул қилиш имкониятига эга.

Радиочастотани аниқлашнинг яна бир усули кичик ҳажмли дронларни аниқлаш ҳамда уларни кузатиш ҳисобланади. Нано-дронлар кафтдек ёки ундан ҳам кичикроқ ўлчамга эга бўлиши мумкин (1 ва 2 расмлар). Ушбу дронларнинг кичик куш кўринишида бўлганлиги яшириниш, чалғитиш ва маневр қилиш учун жуда қулайдир. Бу эса мазкур дронларни излаш ва аниқлаш имконини қийинлаштиради.

1-расм. Осмондаги кичик кўз дрон (K109-Nano-xiang-17).

2-расм. Нано-колибри.

Расмда кўрсатилган кичик дронларни кузатув ва маълумот олиш учун юқори аниқликка эга бўлган камералар билан жиҳозлаб, уларни масофадан бошқариш мумкин. Мазкур дронларнинг жуда ҳам кичик бўлганлиги сабабли, улар узоқ вақт давомида кузатув ўтказиш учун етарлича кучли қувват манбаига эга эмас. Улардаги қувват манбаи фақат маълум бир нуқтага етиб бориш ва орқага қайтиш учун етади. Лекин ушбу дронлар объектда кузатув ва маълумот олиш ишларини олиб бориш жараёнида дарахтларнинг кичик шохларига ва буталарга

осон ўрнашиб олиши мумкин. Кузатув ва маълумот олишни ташкил қилиш учун операторга қулай жой топиш зарур.

3-расм. Дарахт шохига қўна оладиган оёқли дрон.

Нано-дронларни парвоз қилмаган вақтда ҳам аниқлаш мумкин. Аммо дарахт шохига жойлашиб олган нано-дронларни топиш бироз қийин бўлади. Чунки ушбу нано-дрон муҳитга мос ҳолда жойлашиб олган бўлади. Сунъий йўлдош орқали бошқариладиган, нисбатан каттароқ ҳажмга эга бўлган учувчисиз учадиган аппаратларни радиочастотали нурланишини аниқлаш ва дроннинг ҳолатини кузатиш мумкин. Мазкур учувчисиз учадиган аппаратларнинг узатувчи антенналари катта йўналишга ҳамда сунъий йўлдошлар томонга йўналтирилган бўлса-да, агар биз “Iridium” сунъий йўлдош уяли алоқа тизимининг антеннасидан фойдалансак, уларнинг узатиш қуввати сезиларли даражада анча юқори, яъни тахминан 7 ватт бўлади¹⁹.

Антеннадан сигнал тарқалиш қуввати ердаги сенсорлар томонидан аниқланиши учун етарли қувватга эга бўлади. Ҳозирги вақтда аксарият сенсорлар жуда сезгир масалан, йўлларда автотранспорт воситаларида қўлланиладиган GPSлар орқали сунъий йўлдошнинг фақат 10-16 ватт сигналинини аниқлаш мумкин.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, техника ва технологияларнинг ривожланиши натижасида замонавий сенсорларнинг сезгирлиги 10-19 ваттни ташкил қилди. Учувчисиз учадиган аппаратлардан сунъий

¹⁹ Р. Зхасеми-Заргани, Н.В.Игнатенко, А.Н.Поликанин ва бошқ. “ИСП-HORAD огоҳлантириш тизимининг глобал самарадорлигини баҳолашга асосланган тизимлар ва аэрокосмик огоҳлантириш тизимларининг аниқ нусхаси”. // 2016 йил учун илмий ҳисоботи 2021 йил.

йўлдошларга уланиш, одатий сунъий йўлдошли алоқа сигналларига қараганда бошқа частота диапазонида узатилади. Бу эса дронлар томонидан узатиладиган сигналлар радиочастота детекторлари учун фарқ қилишини англатади. Учувчисиз учадиган аппаратларнинг операцион тизимини такомиллаштириш учун баъзи РИТ (Россиянинг интеграциялашган тизимлари) технологиялари ёрдамида керакли маълумотларни олиш имкониятини яратувчи манбага айлантириш мумкин. Радиочастотали аниқлаш усули учувчисиз учадиган аппаратларни ўз вақтида, тез фурсатда аниқлашни таъминлайди. Бу усул орқали “камикадзе дронлари”нинг зарар етказишини сезиларли даражада камайитириш мумкин. Радиочастотани аниқлаш барча турдаги ва ҳажмдаги учувчисиз учадиган аппаратлар кузатув ва маълумот олишга қарши самарали восита ҳисобланади. радарлар ва радиочастоталарни аниқлаш усули яқин келажақда амалиётда қўлланилиши кутилаётган иккита самарали ёндашувдир. Шаҳар жойларда телевизион сигнал узатилишидан унумли фойдаланиб, хатто жуда кичик ҳажмдаги электрон парамагнит резонансли дронларнинг таҳдидларини аниқлаш усули истикболли усуллардан бири ҳисобланади. Шунингдек, мазкур усул ёрдамида минимал операцион тизимлар билан кечаю-кундуз мониторинг қилиш имконияти мавжуд бўлади. Чунки, телевизион сигнал бизнинг ҳаётимизда анча вақтдан буён қўлланилади ҳамда бу умуман ортиқча ҳаракат ва маблағ талаб қилмайди. Ҳозирги даврда ишлаб чиқилган ва амалиётда қўлланилаётган замонавий пассив аниқлаш усули ёрдамида учувчисиз учадиган аппаратларни ҳолатини аниқлаш, электрон парамагнитли резонанслар орқали бир вақтнинг ўзида бир нечта бундай дронларни кузатишга имкон беради. Радиочастотани аниқлаш эса ушбу учувчисиз учадиган аппаратларни аниқлашнинг ишончли ва самарали усули ҳисобланади. Юқорида баён этилган усуллар ва фикрларни инобатга олиб, ушбу аниқлаш тизимлари анча содда ҳамда осондир, уни ўрнатиш ҳеч қандай куч ва вақт талаб қилмаслиги эса вазифани бажариш учун тез, аниқ ҳарактланиш имконини яратади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 15 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикасида учувчисиз учадиган аппаратлардан фойдаланишни тартибга солиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ВМҚ-658-сон Қарори.
2. “Радар ёрдамида мини дронларни аниқлаш”
<https://eandt.theiet.org/content/articles/2014/12/radars-to-prevent-drone-aircraft-collisions-already-in-testing/> (16.04.2021).

3. М.С.Иванов, П.В.Рябков, С.В.Петренко. “Ахборотдаги алгоритмик ва дастурий воситалар технологияси, радиоэлектроника ва телекоммуникация техник каналларини шакллантириш”. Халқаро сиртки илмий-техник конференция II - мақолалар тўплами. ПВГУС, 2014.

4. С.И.Макаренко, М.С.Иванов, С.А.Попов «Помехозащищенность систем связи с псевдослучайной перестройкой рабочей частоты»: Монография. : Свое издательство, 2013. – 166 с.

5. “АҚШ аэропортларини кузатиш учун дронларни аниқлаш технологияси” [электрон ресурс]. - <http://www.gizmag.com/us-faa-drone-detection-airport/39775/> / (17.04.2021).

6. Дрон лабораториялари [электрон ресурс]. - <http://www.dronedetector.com/compare-drone-detector> (17.04.2021).

7. “Квадрокоптер кўринишидаги кичик дрон”. [электрон ресурс].: <http://www.gizmag.com/review-axis-drones-vidius/41605/> / (17.04.2021).

8. Р.Зхасеми-Заргани, Н.В.Игнатенко, А.Н.Поликанин ва бошқ. “ИСП-НORAD огоҳлантириш тизимининг глобал самарадорлигини баҳолашга асосланган тизимлар ва аэрокосмик огоҳлантириш тизимларининг аниқ нусхаси”. // 2016 йил учун илмий ҳисоботи 2021 йил.

METHODS TO IMPROVE PNEUMATIC TRANSPORT SYSTEM ELEMENTS AND REDUCED COTTONSEED DAMAGE

MUKHSIDIN. KHOJIEV¹, RUSTAM MURADOV¹
NAMANGAN TEXTILE INDUSTRY INSTITUTE ¹

Abstract: The enhancement of the transport components of the device that carries cotton by air is the subject of several scientific studies that are analyzed in this article. According to an analysis, scientific studies are primarily concerned with preserving the quality of cotton that is transported, minimizing seed damage, lowering electricity usage, and minimizing the emission of dusty air into the atmosphere.

Key words: airflow, cottonseed damage, force, separator, separator chamber, roll box, small impurities, technological chain, pipe, drum.

The primary raw material used in the global textile industry is cotton fiber. According to data from the International Advisory Committee (ICAC), "Cotton" is used by organizations that produce 24.55 million tons of cotton fiber annually, compared to 23.07 million tons that were released on a global scale. He believed that cotton fiber would become more and more in demand in the future due to the rapidly expanding population. The quality of cotton fiber is in high demand, and there is a sufficient need for ongoing improvements in manufacturing efficiency. Accordingly, cotton fiber's competitiveness in the global market has increased, and it is now more contemporary and technological in terms of the dependable and high-quality modernization of new technologies and equipment for product manufacturing. The development of cotton is receiving a lot of attention. Specifically, the world's cotton ginning business was highly efficient, but owners were not paying attention to the resource-saving technologies and improvements in cotton cleaning for their cars. The purpose of the scientific research work of H. Kasimov cotton raw material in the composition heavy mixtures separately to take efficiency increase, fiber and seed damage ahead to take, in the pocket heavy mixtures continuous in a way come out to leave provision for garbage can the device new construction who did Figure 1.

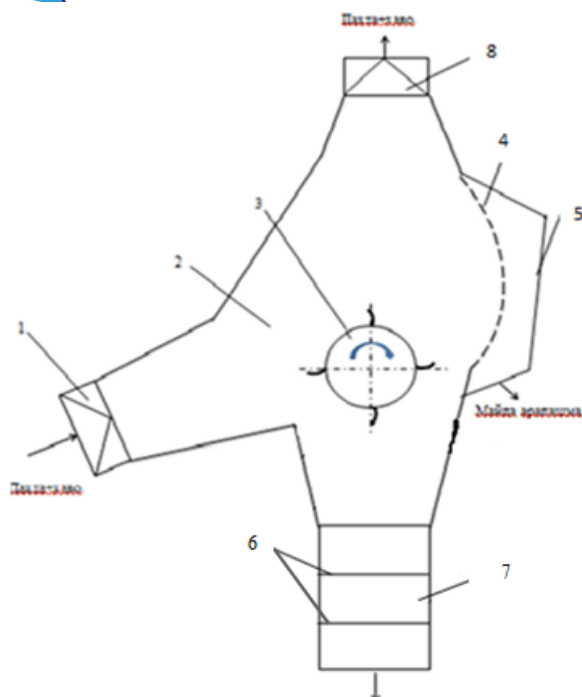

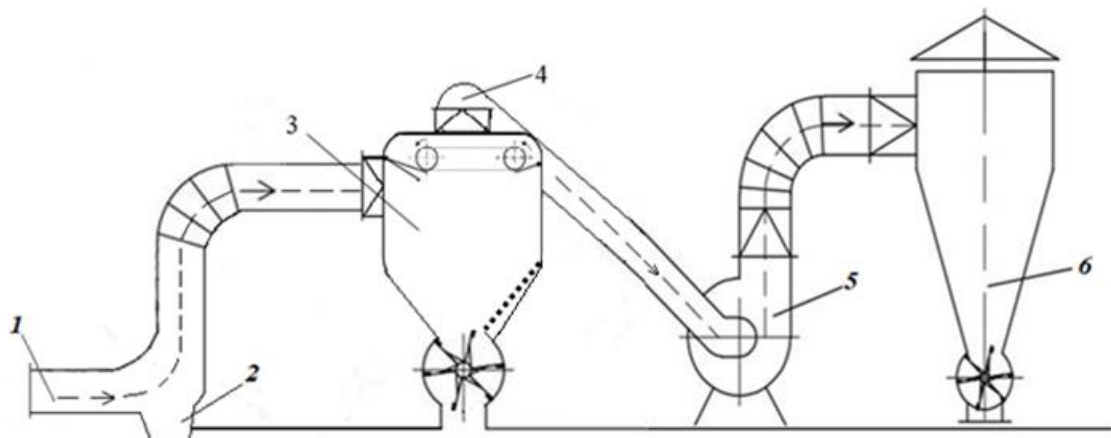
Figure 1. New in construction garbage can device scheme. (FAP No. 20210118)

1- inlet pipe, 2- working chamber, 3- drum with elastic coating, 4-mesh surface, Pocket 5-7, Plate 6, Exit 8 pipe.

Figure 1 shows a schematic diagram of the new launcher, then cotton being transported by air transport device raw thing weather current with entrance pipe (1) through worker to the chamber (2) included, loosely attached to the mattress with an elasticated lining The drum (3) rotates under its own inertia with the help of the air flow, forming a ball. arrived cotton raw his/her thing by touch gives. This with together drum elastic cover coverage seed damage to reduce yespossibility gives. Touched cotton raw thing weather current with the help of elastic to the base installed net to the surface (4) hit, in the composition small mixtures (5) falls into the pocket, and the raw cotton goes to the outlet pipe (8), and the heavy compounds contained in the plates under the influence of their own weight (6) one go away opened pocket (7) through continuous in a way outside come outwill go.

M. Salokhiddinova's scientific research work included developing a new design of a mobile device used to transport raw cotton and conducting scientific research to increase the efficiency of pneumatic transport by creating a new separator design.

2 . Proposed propulsion device

1-inlet pipe; 2nd stone holder; 3-separator; 4-air intake pipe; 5th fan, 6th cyclone.

We will divide the pneumatic transport pipeline of the mobile device into several sections, analyze the processes in each section and present the results using graphs. The sequence of the mobile device is presented below (see Figure 2). The mobile device is used to transport raw materials from a distance of 150-200 m between the cotton gin and the production department to the main processes. *m* The proposed device works as follows: the cotton is sucked from the gin through the suction pipe (1) with the help of a fan (5) and is trapped in a separator (2) to separate heavy impurities from the cotton. Then it moves to the separator (3). The cotton enters the working chamber of the separator, and the raw cotton is directed downwards by a guide installed after the inlet pipe, and a certain part of it is covered by a mesh belt installed at the top of the working chamber. The stuck cotton is easily separated by fixed wipers. Then the raw cotton is discharged through a vacuum valve and transferred to the next process.

The air drawn from the separator is directed through the spray pipe after the fan (5) to the cyclone (6). The dust mixed with the air is removed and clean air is released into the atmosphere.

Improvement of the technological process of cotton processing, preservation of the naturalness of cotton fiber and reduction of impurities and defects in the fiber, and recommendation for use in the selection of equipment involved in it will be allowed.

REFERENCES

1. Саломова, М., Рахимов, Ф., & Қосимов, Х. (1992). Пневмотранспорт қурилмасы элементларини такомиллаштириш. Механика муаммолари. 2019й, 101-104.

2. Rahimov, F., Rajapova, N., & Salomova, M. (2019). R. Muradov Create a Device that can Remove Heavy Components from the Chassis Chamber. *International Journal Advanced Research Science, Engineering and Technology//Of ijarset*, 6(7), 2350-0328.
3. Якубов, И. (2021). Саломова Машхура, Маматкулов Орифжон. Чигит шикастланишини камайтириш мақсадида сепаратор конструкциясини такомиллаштириш // Халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами, 11(23), p647-649.
4. Toshpo'latov Mansurbek, Komilov Shuxratjon Raximjon o'g'li, Salomova Mashhura Arabboy qizi, & Muradov Rustam Muradovich. (2024). PAXTA CHIGITINI TOZALASH QURILMALARINI ISHLASH TIZIMI TAXLILI. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(18), 338–342. извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/14695>
5. Salomova, M., Salokhiddinova, M., & Muradov, R. (2023, June). How to increase the effect radius of the cotton transport process in a mobile device. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2789, No. 1). AIP Publishing
6. Sharipjanovich, S. O., O'gli, Y. X. S., Numonjonovich, S. X., & Rustamjonovich, M. S. (2022, May 12). *INVESTIGATION OF SEPARATION OF USABLE FIBERS ADDED TO CONTAMINANTS DURING CLEANING COTTON*. <https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/view/256>
7. Yo'Ldashev Hasanboy Sulaymon O'G'Li, Inamova Maftuna Dedamirza Qizi, & Sarimsakov Olimjon Sharifjanovich (2023). Arra tishlaridan paxta tolasini yechib olish jarayoni parametrlarini ilmiy asoslash. *Илм-фан ва инновацион ривожланиш / Наука и инновационное развитие*, 6 (6), 84-95. doi: 10.36522/2181-9637-2023-6-9
8. Arra tishlaridan paxta tolasini ilib olish jarayonini matematik modelini ishlab chiqish. (2023). *International Conference on Multidisciplinary Science*, 1(5), 174-177. <https://mjstjournal.com/index.php/icms/article/view/381>
9. Sulaymonov Abror, Inamova Maftuna, Yuldashev Khasanboy. (2022). THEORETICAL STUDIES OF THE NATURE OF THE INTERACTION OF COTTON SEEDS IN THE GAP BETWEEN THE AGITATOR BLADE AND THE SAW CYLINDER. *EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH*, 2(11), 666–672. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7218857>
10. Yuldashev, K., Sharipov, K., Najmitdinov, S., Inamova, M., & Ruzimatov, S. (2024). Modelling Cotton Fiber Doffing From Saw Teeth Based On A Mathematical Model. *E3S Web of Conferences*, 537, 08017. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202453708017>

11. Khasanboy, Y., Inamova, M., Qobilov, M., & Abduxaliqov, A. (2021, November 17). *Effect Of Moisture Content In The Process Of Storing, Drying And Cleaning The Seed Cotton*. <https://www.orientalpublication.com/index.php/iscrc/article/view/189>
12. Khasanboy, Y., Abduraximov, K., Inamova, M., & Mirgulshanov, K. (2021, November 17). *Study Of The Process Of Cleaning Seedcotton*. <https://orientalpublication.com/index.php/iscrc/article/view/191>
13. Azimov, S. S., Tursunov, I. T., & Yuldashev, K. S. (2022). DEVELOPMENT OF THE DESIGN OF A FEEDER OF VIBRATION ACTION FOR SUPPLYING COTTON SEEDS TO LINTER MACHINES Proceeding IX International Conference «Industrial Technologies and Engineering» ICITE–2022, Volume IV M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan December, 09-10.
14. Olimjon Sarimsakov, Khasanboy Yuldashev, Sherzod Tuxtaev, Bekzod Urinboyev, Utkirbek Xoshimov; Methodology for performing aerodynamic measurements in cleaning seed cotton. *AIP Conf. Proc.* 23 June 2023; 2789 (1): 040128. <https://doi.org/10.1063/5.0145700>
15. Yuldashev, K., Sarimsakov, Prof., & Kayumov, Prof. (2023, December 27). *Increasing the efficiency of fiber cleaning by improving the process of removing cotton fiber from the teeth of the saw*. <https://mjstjournal.com/index.php/mjst/article/view/585>.
<https://mjstjournal.com/index.php/mjst/article/view/585>
16. Madumarov, S. ., Jurayev, Y. ., & Yuldashev, K. . (2022). GENERAL INFORMATION ON THE IMPORTANCE OF FEEDSTOCK DENSITY AND SPEED IN THE FIBER SEPARATION PROCESS. *Академические исследования в современной науке*, 1(16), 57–61. извлечено от <https://www.econferences.ru/index.php/arims/article/view/1485>
17. Jurayev, Y. ., Yuldashev, K. ., & Tuhktaev, S. . (2022). INVESTIGATION OF FIBER LOSS IN IMPURITIES FROM THE SS-15A SEPARATOR. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(11), 425–431. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/4776>
18. Sarimsakov Olimjon Sharipjanovich, Kurbanov Dilmurod Maripjanovich, Yo'ldashev Xasanboy Sulaymon O'gli, & Jurayev Yo'ldashxon Yunusxon O'g'li. (2022). INVESTIGATION OF LOSING FIBER DURING CLEANING COTTON. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6559924>
19. Yo'ldashev Xasanboy Sulaymon O'G'Li, Sarimsakov Olimjon Sharifjanovich, Ergashev Sharibboy To'lanovich, & Sharipov Xayrullo No'Monjanovich (2024). PAXTA TOLASINI ARRALI TOLA AJRATGICH ARRASI TISHLARIDAN YECHIB Olish jarayonini takomillashtirish yo'li bilan

TOLANI TOZALASH SAMARADORLIGINI OSHIRISH HAMDA ASOSLASH.

Механика и технология, 2 (15), 160-164.

20. Yo'ldashev Xasanboy Sulaymon O'G'li, Sarimsakov Olimjon Sharifjanovich, & Ergashev Sharibboy Tulanovich (2024). PAXTA TOLASI BILAN HAVO ARALASHMASI OQIMI HARAKATINI MODELLASHTIRISH. Al-Farg'only avlodlari, (3), 139-144. doi: 10.5281/zenodo.13954931
21. Yo'ldashev Xasanboy Sulaymon O'g'li, Inamova Maftuna Dedamirza Qizi, Mahmudova Yulduzxon Qutbiddin qizi, & Sarimsakov Olimjon Sharipjanovich. (2023). Arra tishlaridan paxta tolasini echib olish jarayoni parametrlarini asoslash. JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH, 1(11), 665–671. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10250904>
22. Arra tishlaridan paxta tolasini ilib olish jarayonini matematik modelini ishlab chiqish. (2023). *International Conference on Multidisciplinary Science*, 1(5), 174-177. <http://mjstjournal.com/index.php/icms/article/view/381>
23. Исаев, Ш., & Инамова М. (2023). ЧИГИТ САРАЛАШ ҚУРИЛМАСИДА ФРАКЦИЯЛАРГА АЖРАТИШ ТАДҚИҚОТЛАР ТАХЛИЛИ. Talqin Va Tadqiqotlar, 1(7). ИЗВЛЕЧЕНО ОТ <http://talqinvatadqiqotlar.uz/index.php/tvt/article/view/336>
24. Usmanovich, S. A., Raximjon o'g'li, K. S., & Maftuna, I. (2023). CHIGIT SARALAGICHLAR BO'YICHA O'TKAZILGAN TAXLILLAR NATIJALARI. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(24), 190-193.
25. Шарипов К., Ахмедходжаев К., Тоджибоев М., Саримсаков О. (2020) Математическая модель движения семян на ребре вогнутого профиля. Машиностроение, 12, 216-227. <https://doi.org/10.4236/eng.2020.123017>
26. Sharipov, K., Akhmetxodjayev, K., & Tadjibayev, M. (2019). The mathematical model of seed movement on a concave profile rib of saw jin stand. Scientific and technical journal of Namangan institute of engineering and technology, 4, 19-29.
27. Ахмедходжаев, К. Т., Таджибаев, М. А., Шарипов, К. Н. М., Джурамирза, А. К., и Абдураксимов, К. К. (2023). Изучение семян хлопчатника как технологического материала. Машиностроение, 15(11), 782-791.
28. Inamova, M., Rejabboyev, S., & Abduqodirov, K. (2024). SAW BLADE DENSITY, SPEED AND COMPOSITION FROM CHANGES IN THE SPEED OF THE SAW CYLINDER IN A SAWING MACHINE. Science and innovation, 3(A9), 97-100.
29. Isayev, S., Mamadaliyev, M., Muxsinov, I., Maftuna, I., & Sohijon, E. (2023). Practical and theoretical analysis of the results obtained in the process of cleaning cotton from impurities. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 8(2), 67-73.

30. Sarimsaqov, O. S., Inamova, M. D., & Ortiqova, K. I. (2023). URUGLIK CHIGIT TOLASINI ARRA TISHLARIDAN YECHIB OLISH JARAYONLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH: URUGLIK CHIGIT TOLASINI ARRA TISHLARIDAN YECHIB OLISH JARAYONLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH.

XXI ASRDA INSON VA JAMIYAT MASALASI

Toshboboyeva Munavvar

DTPI o'qtuvchisi

Toshpulatov Asilbek Rashidovich

Ismoilov Nodirjon Anvar og'li

Xo'jamurodov O'rol Nuriddinovich

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi

rahmonovabdug'ani8232@gmail.com

Annotatsiya: XXI asrda inson resurslari, ijtimoiy tenglik, ekologik barqarorlik, ta'lim va fuqarolik faolligi muammolari ahamiyatlidir. 2022 yilga kelib global ishchi kuchining 47% raqamli ko'nikmalarga ega emas, 2021 yilda ayollarning 81% ijtimoiy tenglikka erishishda to'siqlarga duch kelgan.

Kalit so'zlar: inson resurslari, raqamli ko'nikmalar, ijtimoiy tenglik, ekologik barqarorlik, ta'lim, fuqarolik faolligi.

Анатомия: Проблемы человеческих ресурсов, социальной справедливости, экологической устойчивости, образования и гражданской активности важны в XXI веке. К 2022 году более 47% глобальной рабочей силы не имели цифровых навыков, в 2021 году 81% женщин столкнулись с препятствиями к социальной справедливости.

Ключевые слова: человеческие ресурсы, цифровые навыки, социальная справедливость, экологическая устойчивость, образование, гражданская активность.

Overview: Issues of human resources, social equality, ecological sustainability, education, and civic engagement are vital in the 21st century. By 2022, over 47% of the global workforce lacked digital skills, while in 2021, 81% of women faced barriers to achieving social equality.

Keywords: human resources, digital skills, social equality, ecological sustainability, education, civic engagement.

Kirish

XXI asrda inson va jamiyat masalasi har zamankidan ko'ra muhim ahamiyatga ega bo'lib turibdi. Globalizatsiya, texnologik o'zgarishlar va ijtimoiy dinamika insonlarning hayotiga va munosabatlariga yangi talqinni kiritmoqda.

Insonning o'ziga xarakterli xususiyatlari bu zamonning shiddatli o'zgarishlari va global muammolar ta'sirida shakllanmoqda. Ijtimoiy tenglik, adolat, xalqaro aloqalar, va ekologik barqarorlik – bular XXI asrning eng dolzarb masalalari hisoblanadi. Sifatli ta'lim, sog'liqni saqlash, va yangi iqtisodiy modellar ijtimoiy taraqqiyotning asosiy omillari sanaladi.

Shuningdek, internet va raqamli texnologiyalarning tarqalishi bilan insonlar o'rtasidagi aloqalar o'zgarib bormoqda. Elektron platformalarda o'z fikrlarini bildirish, ijtimoiy muammolarni muhokama qilish imkoniyatlari mavjud. Bu esa fuqarolik faolligini oshiradi va xalqaro muammolarni hal qilishda jamiyatni birlashtirilgan holda ishlashga undaydi.

Asosan, XXI asrda inson va jamiyat masalalari kompleks ko'rinishda, bu murakkab muammolarni hal qilish uchun ko'p tomonlama yondashuvlar zarurdir. Inson huquqlari, tenglik va adolat barchamiz uchun dolzarb fanlar va amaliyotlar orqali hayotga tatbiq etilishi lozim.

Umuman olganda, XXI asrda inson va jamiyat o'rtasidagi aloqalar doimo o'zgarib turadi va biz bu o'zgarishlarni tushunish, qabul qilish va ularni boshqarishga harakat qilishimiz zarur. Bu jarayonda har birimizning rolimiz muhimdir. XXI asrda inson va jamiyat masalalari yanada chuqurroq tahlil qilishni talab etadi. Globalizatsiya jarayonlari, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli texnologiyalar insonlarning hayotini o'zgartirib, yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Ijtimoiy tenglik va adolat masalalari, ayniqsa, gender tengligi, irqiy va etnik tenglik kabi yo'nalishlarda dolzarb ahamiyatga ega. Bu masalalar ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Ekologik barqarorlik ham XXI asrda muhim masala bo'lib, iqlim o'zgarishi va tabiiy resurslarning tugashi kabi global muammolarni hal qilish zarurati tug'ilmoqda. Buning uchun davlatlararo hamkorlik va yangi ekologik siyosatlar ishlab chiqilishi lozim.

Ta'lim sohasida innovatsion yondashuvlar, masofaviy ta'lim va raqamli resurslardan foydalanish orqali sifatli ta'lim olish imkoniyatlari kengaymoqda. Bu esa insonlarning bilim va ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi.

Fuqarolik faolligi va ijtimoiy mas'uliyat ham XXI asrda muhim ahamiyatga ega. Insonlar o'z fikrlarini ifoda etish, ijtimoiy muammolarni hal qilishda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Bu jarayonlar jamiyatni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, XXI asrda inson va jamiyat masalalari ko'p qirrali va murakkab bo'lib, ularni hal qilish uchun har birimizning faolligimiz va mas'uliyatimiz zarur. Har bir inson o'z o'rnida ijtimoiy o'zgarishlarga hissa qo'shishi mumkin. XXI asrda ijtimoiy masalalar murakkab va ko'p qirrali bo'lib, joriy raqamli dunyo insonlar o'rtasidagi aloqalarni o'zgartirmoqda.

Globalizatsiya: 2020 yilda global iqtisodiyot 3% dan oshiq qisqarish bilan yuzlashdi, bu esa ish o'rinlari va iqtisodiy barqarorlikka ta'sir etdi.

Ijtimoiy tenglik: 2021 yil ma'lumotlariga ko'ra, gender tengligi bo'yicha global indeksda 156 mamlakat ichida O'zbekiston 55-o'rinda. Gender kuchaytirish harakatlari iqtisodiy o'sishga yordam beradi.

Ekologik barqarorlik: BMTning 2021 yilgi hisobotiga ko'ra, iqlim o'zgarishi tufayli hali 1 million turdagi hayvonlar va o'simliklar yo'qolish xafida. Ekologik siyosat rivojlantirish zarur.

Ta'lim: Masofaviy ta'lim pandemiya davrida dunyo bo'ylab 1.5 milliard Bola ta'lim olish imkoniyatidan mahrum bo'ldi.

Fuqarolik faolligi: 2020 yilda O'zbekistondagi 11 million fuqarolar ijtimoiy tarmoqlarda faol ishtirok etdi. Bu esa demokratik jarayonlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Bu faktlar XXI asrda inson va jamiyat masalalarining qanchalik muhimligini ko'rsatadi. Har birimiz bu masalalarda aktiv bo'lishimiz talab etiladi. Inson resurslari: 2022 yilga kelib, global ishchi kuchining 47% dan ortig'i raqamli ko'nikmalarga ega emas, bu iqtisodiy o'sishga to'siq bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy tenglik: 2021 yilda qadriyatlar va urf-odatlar tufayli ayollarning 81% ijtimoiy tenglikka erishishda to'siqlarga duch keldi. Bu holat jamiyatda nisbatan adolatli yangi imkoniyatlar yaratishga olib keladi.

Ekologik barqarorlik: 2022 yilgi iqlim hisobotida, energiya resurslaridan foydalanish 2020 yildan keyin 6% ga oshgani ma'lum bo'ldi. Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish jarayoni muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim: BMT Ta'lim bo'yicha global hisobotiga ko'ra, pandemiya ta'siri sababli ta'lim jarayonida 24 million bola maktabdan mahrum bo'lishi mumkin. Ta'lim sifatini oshirish muhim vazifa.

Fuqarolik faolligi: 2021 yilda O'zbekistondagi yoshlarning 35% dan ortig'i ijtimoiy va siyosiy muammolarni hal qilishda faollik ko'rsatdi. Bu imkoniyatlardan foydalanish jamiyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ushbu ma'lumotlar XXI asrda inson va jamiyat masalalarini hal etishda ahamiyatli omillarni ko'rsatadi va ijtimoiy faollik zarurligini ta'kidlaydi.
foydalangan adabyotlar

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. BMT Ta'lim Bo'yicha Global Hisoboti, 2021.
2. BMT iqlim o'zgarishi bo'yicha hisobot, 2021.
3. Global Gender Gap Report, 2021.
4. Jahon banki iqtisodiy hisobotlari, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlari, 2021.
6. Iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish bo'yicha xalqaro tashkilotlar hisobotlari, 2022.
7. Raqamli ko'nikmalar bo'yicha global tadqiqotlar, 2022.

QASHQADARYO VILOYATI SHEVALAR TADQIQIGA DOIR AYRIM QAYDLAR

Normurodova Fayoz Fayozovna Boymurod qizi

Termiz davlat universiteti 1-bosqich magistranti

Annontatsiya: Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyati shevalari doirasidagi ayrim masalalarni tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda shevaning qipchoq lahjasiga mansub ekanligi, shevaning olimlar tomonidan o'rganilish jarayonlari hamda shevaning fonetik, leksik va grammatik jihatlari doirasida ayrim fikrlar berildi, ularning boshqa o'zbek shevalaridan farqlari yoritilgan. Maqolada dialektlarning tarixiy shakllanishi va geografik omillarning tilga ta'siri ham ko'rib chiqilgan. Ushbu tadqiqot, hududiy dialektal o'ziga xosliklarni aniqlashga xizmat qiladi.

Annotation: This article is dedicated to analyzing certain aspects of the dialects within the Qashqadaryo region. The study highlights the affiliation of the dialect to the Kipchak group, examines the process of its investigation by scholars, and discusses some phonetic, lexical, and grammatical features of the dialect, outlining its distinctions from other Uzbek dialects. The article also considers the historical development of the dialects and the impact of geographical factors on language. This research contributes to identifying the unique characteristics of regional dialects.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo shevalari, dialekt, qipchoq lahjasi, filologik tadqiqot, korpus lingvistikasi, razmetkalash, shevalar taraqqiyoti, lingvistik teg, ekstralingvistik teg, areal lingvistika

Keywords: Qashqadaryo dialects, dialectology, Kipchak group, philological research, corpus linguistics, annotation, dialect development, linguistic tag, extralinguistic tag, areal linguistics.

Har bir shevaning til taraqqiyotida muhim o'rni bor. Shevalarning rivojlanish jarayoni til bilan chambarchas bog'liq bo'lib, zamonaviy tilshunoslikda shevalarning taraqqiy etishi, ular yuzasidan qilinadigan amaliy vazifalar, albatta, shevalarimizning saqlab qolinishi hamda rivojlanish bosqichlari uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu sohada E.D.Polivanov, I.I.Zarubin, V.V.Reshetov K.K.Yudaxin, A.K.Borovkov, G'ozi Olim Yunusov, F.Abdullayev, Sh.Shoabdurahmonov, A.Shermatov, N.Rajabov, X.Doniyorov, Q.Muhammadjonov, D.Abdurahmonov, B.Jo'rayev, A.Jo'rayev, A.Ishayev, N.Shoimova, S.Rahimov, X.Fayziyeva, N.Murodova singari olimlar o'zbek

dialektologiyasining rivojlanishidagi qilgan xizmatlari beqiyos²⁰ ekanligini guvohi bo'lamiz.

Shuningdek, eng qadimiy yozma manbalar Kultegin, Bilga xoqon, O'rxun-Enasoy yozma yodgorliklari hamda shevalar tadqiqida eng asosiy manba hisoblangan M.Qoshg'ariyning "Devoni lug'ati turk", klassik adabiyotlarimizdan Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig", Ahmad Yugnakiyning "Hibat ul-haqoyiq" asarlari, xalq o'zaki ijodi va folklor namunalari o'zbek tili va uning shevalarini tadqiq qilish jarayonida o'rni beqiyos. Mahmud Qoshg'ariy shunday sayohatlari davomida turkiy tillar va ularning tarkibidagi dialektlarni tasniflar ekan, ularning lingvistik yoki geografik belgilar asosida emas, ularning etnik xususiyatlariga tayangan holda tasniflagan. Qishloq infratuzilmasidagi o'zgarishlarning tilga ta'sir doirasi, ommaviy axborot-kommunikatsiya, telefon, internet va hokazolarning etnik aholi tilidagi shevaning sayqallanayotganligi, adabiy tilning asta-sekin shevaning yo'qolib ketishiga sabab bo'layotganligi, keksa avlod tilida saqlanib turgan sheva elementlarining hamda hozirga qadar shaxsiy kutubxonalarda saqlanayotgan dialektal ma'lumotlarni o'zida jamlagan yagona dialektologik bazani tuzishni dolzarb masala sifatida ko'ndalang qo'yimoqda²¹.

Qashqadaryo viloyati shevalariga kelsak, u o'zining o'ziga xos xususiyati bilan ajralib turadi. Bu sheva O'zbekistondagi eng qadimiy til manbalaridan biri bo'lib, qadimgi turkiy til izlarini o'zida saqlab qolgan. Bu hududdagi til o'zgarishlari va dialektal farqlar tarixiy jarayonlarga bog'liq. Qashqadaryo viloyatida yashovchi aholi shevasi qipchoq lahjasiga mansub. Lahjaning o'rganilish jarayoniga nazar tashlaydigan bo'lsak, avvalo, atamaning kelib chiqishiga to'xtalib o'tamiz. Bu so'zning semantikasida bo'sh, bo'mbo'sh, arziyas kabi ma'nolar borligini hisobga olib, "qipchoq" so'zining etimologiyasi qobiq, daraxtning qobig' shaklidan kelib chiqqan deyishimiz mumkin²².

Turkiy tillar oilasiga kiruvchi qipchoqlar Dashti Qipchoqdan (Bugungi Xitoy. Mo'g'iliston, Rossiya, Qozog'iston, O'zbekiston hududlaridan tortib) to Qora dengiz sohillardan Markaziy Yevropagacha bo'lgan joylarda yashagan xalq hisoblanadi.²³ Etimologik tadqiqotlarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, "Qadimgi turkiy til lug'ati"da qipchoq so'zi qiv'caq, qovi, qovuq shaklida ifodalangan.²⁴

²⁰ Холова, М. А. (2020). Boysun shevasi korpusi: Ibtido (Boysun tumani "j" lovchi shevalar misolida). *Инновации в педагогике и психологии*, (SI-2№ 5).

²¹ Холова М. Database of the Uzbek dialect online dictionary and notes on the translation of the Kipchak dialect into English // *Международный журнал искусство слова*. – 2023. – Т. 6. – №. 4.

²² Xayitqulovich, N. F. (2023). "QIPCHOQ" ATAMASI VA QIPCHOQLAR. *Journal of new century innovations*, 41(2), 67-73.

²³ Xayitqulovich, N. F. (2023). "QIPCHOQ" ATAMASI VA QIPCHOQLAR. *Journal of new century innovations*, 41(2), 67-73.

²⁴ Xayitqulovich, N. F. (2023). "QIPCHOQ" ATAMASI VA QIPCHOQLAR. *Journal of new century innovations*, 41(2), 67-73.

Qipchoq lahjasi, asosan, “j” lovchi va “a”lovchi hisoblanadi. Qipchoq lahjasi hududiy jihatdan Jizzax, Samarqand, Qashqadaryo, Surxondaryo viloyatlarini o‘z ichiga oladi. Qipchoq shevasini A.Shermatov, T.Nafasov, A.Jo‘rayev, A.Mamatqulov, A.Ishayev, A.Nosirov, Sh.Muhammadjonov, Q.Mamayev, S.Rahimov kabi olimlar o‘rgangan. Ular o‘z ilmiy izlanishlari orqali qipchoq lahjasining o‘ziga xos xususiyatlarini yoritib bergan.²⁵

Qashqadaryoda esa o‘zbek xalq shevalarini birinchi bo‘lib, har tomonlama sinchiklab o‘rgangan olim E.D.Polivanovdir²⁶. U1020-37-yillar davomida Qarshi, Samarqand, Toshkent kabi shahar shevalari bo‘yicha ilmiy-tadqiqot ishlari olib borib, juda qimmatli asarlar yozdi. U Qashqadaryo xalq shevalaridan Qarshi shevasini ilk marta o‘rgangan va bu viloyat shevalarini o‘rganishni boshlab bergan shevashunosdir.²⁷ Uning 1933 yilda bosilib chiqqan “O‘zbek dialektologiyasi va o‘zbek adabiy tili” degan asarida o‘zbek shevalarining turli-tuman ekanligi o‘sha davrda alohida qayd etilgan edi.²⁸

Hozirgi davrga kelib esa Qashqadaryo aholisining shevasida ijtimoiy vaziyatlar yuzasidan shahar shevasiga moslashish jarayoni kuchli. Bu esa o‘z navbatida qorishiq shevalarning yuzaga kelishiga hamda istemochi nutqidagi shevaning yo‘qolishiga sabab bo‘ladi.

Bu haqida tadqiqotchi olim N. Shoyimova shevalar haqida quyidagi fikrlarini bildiradi: "Shevalar vakillari nutqida qo‘llanayotgan turfa lisoniy boylik to‘planib, saralanib lug‘at tarzida shakllantirilmasa, ular vaqt o‘tishi bilan eskirishi, iste‘moldan chiqishi, natijada ma‘naviy va moddiy madaniyatning ajralmas bir qismi izsiz yo‘qolib ketishi aniq”²⁹. Bunday hollarning oldini olishing yagona usuli esa shevaning asl qatlamini saqlab qolishning amaliy jihatlarini tadqiq etishni talab etadi. Dunyoda ilm-fanning shiddat bilan jivojlanayotganini hisobga olsak, shevalarimiz yuzasidan qilinadigan amaliy vazifalarimiz talaygina. Shuningdek, bu borada birinchi qadam dialektlarni korpuslashtirish jarayoni hisoblanadi.

Dialektologik korpuslarning maqsadi dialektologiya, sotsiolingvistika, nutq madaniyati, fonetika-fonologiya, leksikologiya, grammatikaga oid tadqiqotlar hamda mahalliy aholining urf-odatlarini, tarixi va boshqa ko‘plab sohalar uchun tadqiqotlar maydonini qulaylashtirish, kelajak avlodga qimmatli ma‘lumotlarni yetkazish vazifasini

²⁵ Rahmonov, B. A. (2021). QASHQADARYO VA SURXONDARYO QIPCHOQ DIALEKT VA ETNOGRAFIKALARINI YAXLIT O‘RGANISH MUAMMOLARI. *Academic research in educational sciences*, 2(11), 268-272.

²⁶ “Образцы несингармонистических (иранизованных) говоров узбекского языка. Каршинский говор”/

²⁷ Jabborov, X., & Chariyeva, S. T. Qashqadaryo shevalarini o‘rganilish tarixidan. *O‘zbek tili imkoniyatlaridan amaliy foydalanish masalalari*, -B. 174.

²⁸ Jabborov, X., & Chariyeva, S. T. Qashqadaryo shevalarini o‘rganilish tarixidan. *O‘zbek tili imkoniyatlaridan amaliy foydalanish masalalari*, -B. 174.

²⁹.Шоимова Н. Шевалар луғатини яратиш - давр талаби // Тилшуносликнинг долзарб масалалари (Илмий мақолалар тўплами). Т., 2008. – Б. 202-204.

bajarishdir.³⁰ Bu borada ilk qadamlar qo'yildi, xususan Muyassar Xolova³¹ o'z tadqiqoti doirasida Boysun shevasi misolida shevalar korpusini yaratdi. Korpus bu ma'lum maqsadda yig'ilgan matnlar majmuini tashkil etuvchi til birliklari yig'indisi, tabiiy tildagi elektron shaklda saqlanadigan yozma yoki og'zaki, kompyuterlashtirilgan qidiruv tizimiga dasturiy ta'minot asosida joylashtirilgan online yoki offline tizimda ishlaydigan matnlar jamlanmasi³² hisoblanadi.

Galdagi muhim vazifalar esa shevalarning fonetik, morfologik, leksik tahlili va ularning tarqalishi zonalari, ya'ni qaysi hududda qay tartibda qo'llanishi hamda bu tahlil jarayonlarini razmetkalash boschigi hisoblanadi.

Razmetkalash deganda matn va uning komponentlariga maxsus teglarni biriktirib chiqish nazarda tutiladi. Maxsus teglar ikki xil bo'ladi: lingvistik teglar va ekstralingvistik (tashqi) teglar³³. Lingvistik teglar matn elementlarining leksik, grammatik va shunga o'xshash boshqa xususiyatlarini tavsiflaydigan ma'lumotlardan iboratdir. Ekstralingvistik teglar esa muallif haqidagi va matn haqidagi ma'lumotlarni (muallif, nomlanishi, nashr yili va joyi, janr, tematika va hokazo) tavsiflaydi³⁴. Umuman olganda Qashqadaryo shevalari doirasida nazariy ma'lumotlar anchagina tadqiq etilgan. Endigi qilinadigan vazifalar esa ularning amaliyotini tadqiq etish lozim. Qashqadaryo viloyati shevalari O'zbekiston hududidagi dialektal rang-baranglikning yorqin namunasidir. Ushbu shevalar fonetik, leksik, va grammatik xususiyatlari bilan boshqa hududlardagi shevalardan ajralib turadi. Bunday izlanishlar hududiy dialektlarning o'ziga xosligini saqlash, ular asosida ta'lim resurslarini boyitish hamda milliy madaniy merosni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Холова, М. А. (2020). Boysun shevasi korpusi: Ibtido (Boysun tumani "j" lovchi shevalar misolida). *ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ*, (SI-2№ 5).

³⁰ Ashirboyev S., Turdaliyev A. O'zbek shevalari leksikasini korpusga joylashtirishning dasturiy ta'minoti // Computer linguistics: problems, solutions, prospects. – 2024. – T. 1. – №. 1.

³¹ Холова М. А. Boysun shevasi korpusi: Ibtido (Boysun tumani "j" lovchi shevalar misolida) //ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ. – 2020. – №. SI-2№ 5.//

³² V.Zaxarov, B. Mengliyev, SH. Hamroyeva. Korpus lingvistikasi. O'quv qo'llanma. –Toshkent, 2023

³³ Ashirboyev, S., & Turdaliyev, A. (2024). O'ZBEK SHEVALARI LEKSIKASINI KORPUSGA JOYLASHTIRISHNING DASTURIY TA'MINOTI. *COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS*, 1(1).

³⁴ Karshiev, A. B., S. A. Karimov, and M. S. Tursunov. "O'zbek tili milliy korpusi uchun matnlarni formatlash." *INTERNATIONAL JOURNAL OF THEORETICAL AND APPLIED ISSUES OF DIGITAL TECHNOLOGIES* 1.1 (2022): 58-63.)

2. Холова М. Database of the Uzbek dialect online dictionary and notes on the translation of the Kipchak dialect into English // Международный журнал искусство слова. – 2023. – Т. 6. – №. 4.
3. Хайитқулович, N. F. (2023). “Qipchoq” atamasi va qipchoqlar. *Journal of new century innovations*, 41(2), 67-73.
4. Rahmonov, B. A. (2021). Qashqadaryo va surxondaryo qipchoq dialekt va etnografizmlarini yaxlit o‘rganish muammolari. *Academic research in educational sciences*, 2(11), 268-272.
5. .“Образцы несингармонистических (иранизованных) говоров узбекского языка. Каршинский говор”/
6. Jabborov, X., & Chariyeva, S. T. Qashqadaryo shevalarini o‘rganilish tarixidan. *o‘zbek tili imkoniyatlaridan amaliy foydalanish masalalari*, 174
7. Шоимова Н. Шевалар луғатини яратиш - давр талаби // Тилшуносликнинг долзарб масалалари (Илмий мақолалар тўплами). Т.,2008. 202-204-бетлар
8. Ashirboyev, S., & Turdialiyev, A. (2024). O‘zbek shevalari leksikasini korpusga joylashtirishning dasturiy ta‘minoti. *COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS*, 1(1).
9. V.Zaxarov, B.Mengliyev, Sh.Xamroyeva korpus lingvistikasi. -O‘quv qo‘llanma. Toshkent-2023
10. <http://compling.navoiy-uni.uz/index.php/conferences2/article/view/167/160>
11. Karshiev, A. B., S. A. Karimov, and M. S. Tursunov. "O‘zbek tili milliy korpusi uchun matnlarni formatlash." *INTERNATIONAL JOURNAL OF THEORETICAL AND APPLIED ISSUES OF DIGITAL TECHNOLOGIES* 1.1 (2022): 58-63.)

LOYIHANING DIZAYN KONTSEPTSIYASI.

Mengatova Khurshida Toshmukhamatovna

khurshidamengatova@gmail.com

TDMAU "Automation and Control" department teacher:

Egamberdiyevna Shirinoy Suyundukovna

shirinoyegamberdiyeva@gmail.com

TdMAU Talabasi

Kalit so'zlar: dizayn, obekt, algoritm, Computer Aided Design System , qurilish, muhandis, dasturiy ta'minot, CAD/CAM/CAE/PDM, SAPR,

Annotatsiya: Ushbu maqolada Loyihalash jarayonlarida kompyuter texnologiyalarining grafik muharririni dizayn xususiyatlari va ulardan foydalanish prinsiplari haqida yoritilgan.

Dizayn kontsepsiyasi. Texnik ob'ektni loyihalash - bu hali mavjud bo'lmagan ob'ektning rasmini yaratish, o'zgartirish va qabul qilingan shaklda taqdim etish. Ob'ekt yoki uning tarkibiy qismlarining tasviri ijodiy jarayon natijasida inson tasavvurida yaratilishi yoki inson va kompyuter o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonida ba'zi algoritmlarga muvofiq shakllantirilishi mumkin. Qanday bo'lmasin, muhandislik dizayni jamiyatda qurilish loyihalari, sanoat mahsulotlari yoki jarayonlar bo'lishi mumkin bo'lgan muayyan texnik ob'ektlarga aniq ehtiyoj paydo bo'lganda boshlanadi.

Dizayn ushbu ehtiyojlarni aks ettiruvchi texnik taklif va (yoki) texnik shartni (TOR) ishlab chiqishni va loyiha hujjatlari shaklida TORni amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Odatda, texnik xususiyatlar ba'zi hujjatlar ko'rinishida taqdim etiladi va bu ob'ektning dastlabki (birlamchi) tavsifi. Loyihaning natijasi, qoida tariqasida, belgilangan sharoitlarda ob'ektni ishlab chiqarish uchun etarli ma'lumotlarni o'z ichiga olgan hujjatlarning to'liq to'plamidir. Ushbu hujjat loyiha, aniqrog'i ob'ektning yakuniy tavsifi. Xulosa qilib aytganda, loyihalash - tadqiqot, hisoblash va loyihalash ishlari majmuasini amalga oshirish asosida ob'ektning dastlabki tavsifini olish va yakuniy tavsifga aylantirishdan iborat jarayon. Dastlabki tavsifning yakuniy tavsifga o'zgarishi muayyan muammolarning echimini umumlashtiradigan va loyihani yakunlash yoki davom ettirish uchun muhokama qilish va qaror qabul qilish uchun foydalaniladigan bir qator oraliq tavsiflarni hosil qiladi. Bunday oraliq tavsiflar dizayn echimlari deb ataladi.

Kompyuter yordamida loyihalashni amalga oshirish

Barcha dizayn echimlari yoki ularning bir qismi inson va kompyuterning o'zaro ta'siri natijasida olinadigan dizayn qo'lda (kompyuterdan foydalanmasdan) yoki avtomatik (oraliqda inson aralashuvisiz) farqli o'laroq, kompyuter yordamida dizayn deb ataladi. bosqichlari). Kompyuter yordamida loyihalashni amalga oshiradigan tizim kompyuter yordamida loyihalash tizimidir (SAPR, inglizcha imlo CAD System - Computer Aided Design System). Avtomatik dizayn faqat nisbatan oddiy ob'ektlar uchun muayyan maxsus holatlarda mumkin. Hozirda kompyuter yordamida dizayn keng tarqalgan. Murakkab ob'ektlarni loyihalash bir qator nazariya va yondashuvlarda belgilangan g'oyalar va tamoyillarni qo'llashga asoslanadi. Eng umumiy yondashuv tizimli yondashuv bo'lib, uning g'oyalari murakkab tizimlarni loyihalashning turli usullarini qamrab oladi.

SAPR tarixidan. SAPR atamasi odatda CAD/CAM/CAE/PDM funktsiyalarini bajaradigan dasturiy ta'minot paketlarini bildiradi, ya'ni. kompyuter yordamida loyihalash, ishlab chiqarishdan oldingi va dizayn, shuningdek, muhandislik ma'lumotlarini boshqarish. Birinchi SAPR tizimlari hisoblash texnologiyasining boshida - 60-yillarda paydo bo'lgan. Aynan o'sha paytda General Motors ishlab chiqarishdan oldingi interaktiv grafik tizimini ishlab chiqdi va 1971 yilda uning yaratuvchisi, doktor Patrik Xanreti (SAPRning otasi deb ataladi) ishlab chiqarish va konsalting xizmatlari (MCS) kompaniyasiga asos soldi va bu juda katta ta'sir ko'rsatdi. ushbu sanoatni rivojlantirish bo'yicha. Tahlilchilarning fikriga ko'ra, MCS g'oyalari zamonaviy SAPR tizimlarining deyarli 70% asosini tashkil qiladi. 80-yillarning boshlarida, kompyuterlarning hisoblash quvvati sezilarli darajada oshganda, birinchi CAM paketlari sahnada paydo bo'ldi, ular CNC dastgohlari uchun dasturlar va murakkab tuzilmalarni tahlil qilish uchun mo'ljallangan CAE mahsulotlari yordamida ishlab chiqarish jarayonini qisman avtomatlashtirishga imkon beradi. Shunday qilib, 80-yillarning o'rtalariga kelib, mashinasozlik uchun SAPR tizimlari bugungi kunda ham mavjud bo'lgan shaklni oldi. Ammo eng tez rivojlanish 90-yillarda sodir bo'ldi - o'sha paytda maydonga "o'rta vazn toifasidagi" yangi o'yinchilar kirib kelishdi.

Raqobatning kuchayishi mahsulotlarni takomillashtirishni rag'batlantirdi: qulay grafik interfeys tufayli ulardan foydalanish sezilarli darajada soddalashtirildi, yangi qattiq modellashtirish dvigatellari ACIS va Parasolid paydo bo'ldi, ular hozirda ko'plab etakchi SAPR tizimlarida qo'llaniladi va funktsionallik sezilarli darajada kengaytirildi. Natijada, SAPR dasturiy ta'minotiga bo'lgan talab deyarli butun o'n yil davomida o'sib bordi. Ammo so'nggi paytlarda AQSh va Evropada ishlab chiqarish faolligining pasayishi va bozorning SAPR mahsulotlari bilan to'yinganligi sababli, bu o'sish asta-sekin sekinlashdi: Daratech tahliliy kompaniyasining ma'lumotlariga ko'ra, 1999 yilda CAD/CAM tizimlarining sotuvi oshdi. yil davomida 11,1% ga, 2000 yilda - 4,7% ga, 2001 yilda - 3,5% ga va 2002 yilda - tomonidan. 1,3% (dastlabki baholash).

Aytish mumkinki, yangi asrga o'tish SAPR bozori uchun burilish nuqtasi bo'ldi. Bunday vaziyatda ikkita asosiy tendentsiya oldinga chiqdi: kompaniyalarning qo'shilishi/sotib olinishi va o'sishning yangi yo'nalishlarini izlash. Birinchi tendentsiyaning yorqin misoli - 2001 yilda EDS tomonidan og'ir SAPR tizimlarining ikkita taniqli ishlab chiquvchisi - Unigraphics va SDRC-ni sotib olish, ikkinchisi - PLM (Mahsulotning hayot aylanishini boshqarish) kontseptsiyasini faol targ'ib qilish, bu ma'lumotni boshqarishni nazarda tutadi. butun hayot aylanishi davomida mahsulot haqida.

SAPR tuzilishi. Har qanday murakkab tizim singari, SAPR ham quyi tizimlardan iborat. Dizayn va texnik xizmat ko'rsatish quyi tizimlari mavjud. Dizayn quyi tizimlari bevosita loyihalash jarayonlarini amalga oshiradi. Dizayn quyi tizimlariga misollar mexanik ob'ektlarni geometrik uch o'lchovli modellash, dizayn hujjatlarini ishlab chiqarish, sxemalarni tahlil qilish va bosilgan elektron platalarda marshrutlash ulanishlari uchun quyi tizimlarni o'z ichiga oladi.

Xizmat ko'rsatish quyi tizimlari dizayn quyi tizimlarining ishlashini ta'minlaydi, ularning umumiyliigi ko'pincha SAPR tizimi muhiti (yoki qobiq) deb ataladi; Odatda xizmat quyi tizimlari - dizayn ma'lumotlarini boshqarish quyi tizimlari, CASE (Computer Aided Software Engineering) dasturiy ta'minotni ishlab chiqish va texnik xizmat ko'rsatish quyi tizimlari va foydalanuvchilarga SAPRda amalga oshirilgan texnologiyalarni o'zlashtirish uchun o'qitish quyi tizimlari. SAPRning turli jihatlari bo'yicha tuzilishi SAPR dasturiy ta'minoti turlarining paydo bo'lishini belgilaydi. Xavfsizlikning etti turini ajratish odatiy holdir:

- texnik ta'minot (TS), shu jumladan turli xil texnik vositalar (kompyuterlar, periferik qurilmalar, tarmoq kommutatsiya uskunalari, aloqa liniyalari, o'lchash asboblari);
- dizaynni amalga oshirish uchun matematik usullar, modellar va algoritmlarni birlashtirgan dasturiy ta'minot (MS);
- SAPR kompyuter dasturlari bilan ifodalangan dasturiy ta'minot;
- ma'lumotlar bazalari (MB), ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari (DBMS), shuningdek, loyihalashda foydalaniladigan boshqa ma'lumotlarni o'z ichiga olgan axborot ta'minoti (AT);
- dizaynerlar va kompyuterlar o'rtasidagi aloqa tillarida, dasturlash tillarida va texnik SAPR vositalari o'rtasida ma'lumot almashish tillarida ifodalangan lingvistik yordam (LS);
- uslubiy yordam (MetS), shu jumladan turli xil dizayn texnikasi, ba'zan matematik yordam ham MetS tarkibiga kiradi;

Shtat jadvallari, lavozim tavsiflari va loyiha korxonasining ishini tartibga soluvchi boshqa hujjatlar bilan ifodalangan tashkiliy yordam (OT). E'tibor bering, dizaynda

foydalaniladigan barcha ma'lumotlar to'plami SAPR axborot fondi deb ataladi. Ma'lumotlar bazasi - ma'lum bir mavzu sohasidagi ob'ektlarning xususiyatlarini va ularning munosabatlarini aks ettiruvchi ma'lumotlarning tartiblangan to'plami. Ma'lumotlarni o'qish, yozish va o'zgartirish uchun ma'lumotlar bazasiga kirish DBMS yordamida amalga oshiriladi va JB va ma'lumotlar bazasi kombinatsiyasi ma'lumotlar banki (MB) deb ataladi.

SAPR tasnifi bir qator mezonlarga ko'ra amalga oshiriladi, masalan, qo'llanilishi, mo'ljallangan maqsadi, ko'lami (hal qilinayotgan vazifalarning murakkabligi) va asosiy quyi tizimning tabiati - SAPR yadrosi. Ilovalar nuqtai nazaridan, quyidagi SAPR guruhlariga eng vakili va keng qo'llaniladi.

Arxitektura va qurilish sohasida SAPR

SAPR (Sistemalar va Avtomatlashtirilgan Proyektlayish Resurslari) — bu loyihalash jarayonini avtomatlashtirish uchun mo'ljallangan dasturiy ta'minot tizimidir. SAPR dasturlari ko'plab sanoat tarmoqlarida, xususan, muhandislik va qurilish sohalarida keng qo'llaniladi. Loyihalashda SAPRdan foydalanishning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

1. Loyihalarni avtomatlashtirish - SAPR tizimlari dizayn va loyihalash jarayonlarini avtomatlashtirishga yordam beradi, bu esa vaqt va resurslarni tejashga olib keladi. Masalan, 3D modellashtirish va vizualizatsiya yordamida muhandislar va dizaynerlar ishlab chiqilayotgan ob'ektni oldindan ko'rishlari mumkin.

2. Samarali boshqaruv - SAPR tizimlari loyihani boshqarishda yordam beradi. Masalan, avtomatik ravishda hajm, materiallar, narxlar va vaqtni hisoblash, shuningdek, turli parametrlar va o'zgarishlarni hisobga olish imkonini beradi.

3. Sifatni ta'minlash - SAPR tizimlari loyihalarning sifatini oshirishga yordam beradi. Dastur avtomatik tekshiruvlar va tahlillarni amalga oshiradi, xatoliklarni oldini olish va yaxshilashga yordam beradi.

4. Ishlab chiqish jarayonini tezlashtirish - SAPR yordamida loyihalar tezda ishlab chiqilishi mumkin. 3D model va virtual prototiplarni yaratish orqali, dizayn va qurilish jarayonida xatoliklarni kamaytirish va vaqtni tejash imkoniyatlari mavjud.

5. Hamkorlik va kommunikatsiya - SAPR tizimlari jamoalar o'rtasida samarali hamkorlikni ta'minlashga yordam beradi. Bir nechta mutaxassislar va guruhlar bir vaqtning o'zida bir loyihada ishlashlari mumkin, va har kim o'z fikrlarini, o'zgarishlarni tizim orqali kiritishi mumkin.

6. Integratsiya - SAPR tizimlari boshqa dasturiy ta'minotlar bilan integratsiya qilinishi mumkin, masalan, hisob-kitob tizimlari, ishlab chiqarish jarayonlari va boshqa

ma'lumotlarni boshqarish tizimlari bilan. Bu esa loyiha boshqaruvini yanada samarali va uzluksiz qiladi.

Xulosa qilib aytganda, SAPR tizimlaridan foydalanish loyihalash jarayonini optimallashtirish, vaqtni tejash va sifatni oshirish imkonini beradi, shuningdek, samarali va aniq loyiha ishlab chiqishga yordam beradi.

Umumiy muhandislik sanoatida foydalanish uchun SAPR. Ular ko'pincha mashinasozlik SAPR yoki MCAD (Mechanical CAD) tizimlari deb ataladi. Radioelektronika sohasidagi SAPR: ECAD (Elektron CAD) yoki EDA (Elektron Dizayn Avtomatlashtirish) tizimlari. Bundan tashqari, ko'p sonli ixtisoslashgan SAPR tizimlari ma'lum bo'lib, ular ushbu guruhlariga tasniflanadi yoki tasniflashda mustaqil filialni ifodalaydi. Bunday tizimlarga misol sifatida keng miqyosli integral mikrosxemalar uchun SAPR tizimlari (LSI); Samolyot CAD; SAPR elektr mashinalari va boshqalar.

Maqsadiga ko'ra, dizaynning turli tomonlarini (qatlamlarini) ta'minlovchi SAPR yoki SAPR quyi tizimlari ajralib turadi. Shunday qilib, CAE/CAD/CAM tizimlari MCADning bir qismi sifatida paydo bo'ladi. Masshtab bo'yicha individual SAPR dasturiy ta'minot va uslubiy majmualari (PMKs) farqlanadi, masalan, chekli elementlar usuli (FEM) ga muvofiq mexanik mahsulotlarning mustahkamligini tahlil qilish uchun kompleks yoki elektron sxemalarni tahlil qilish uchun kompleks; PMK tizimlari; nafaqat dasturiy ta'minot, balki apparat vositalarining ham noyob arxitekturasiga ega tizimlar. Asosiy quyi tizimning tabiatiga ko'ra, SAPR tizimlarining quyidagi turlari ajratiladi.

Kompyuter grafikasi va geometrik modellash tizimiga asoslangan SAPR. Ushbu SAPR tizimlari asosiy loyihalash tartibi qurilish bo'lgan ilovalarga qaratilgan, ya'ni. ob'ektlarning fazoviy shakllari va nisbiy o'rnini aniqlash. Shuning uchun, grafik yadrolar asosida qurilgan mashinasozlik sohasidagi ko'pchilik SAPR tizimlari ushbu tizimlar guruhiga kiradi. Hozirgi vaqtda bir nechta SAPR tizimlarida ishlatiladigan birlashtirilgan grafik yadrolari keng qo'llaniladi, bular EDS Unigraphics-dan Parasolid yadrolari va Intergraph-dan ACIS. DBMS asosidagi SAPR. Ular nisbatan sodda matematik bo'lgan ilovalarga qaratilgan

Ushbu hisob-kitoblarda katta hajmdagi ma'lumotlar qayta ishlanadi. Bunday SAPR tizimlari asosan texnik va iqtisodiy dasturlarda, masalan, biznes-rejalarni loyihalashda topiladi, lekin ular avtomatlashtirish tizimlarida boshqaruv panellari kabi ob'ektlarni loyihalashda ham paydo bo'ladi.

Muayyan dastur paketiga asoslangan SAPR. Aslida, bular avtonom foydalaniladigan dasturiy-uslubiy majmualar, masalan, ishlab chiqarish jarayonlarini simulyatsiya modellash, chekli elementlar usuli yordamida quvvatni hisoblash, avtomatik

boshqaruv tizimlarini sintez va tahlil qilish va boshqalar. Ko'pincha bunday SAPR tizimlari CAE tizimlari sifatida tasniflanadi. Masalan, VHDL tiliga asoslangan mantiqiy dizayn dasturlari va MathCAD kabi matematik paketlar. Oldingi turdagi quyi tizimlar to'plamidan iborat murakkab (integratsiyalangan) SAPR tizimlari. Murakkab SAPR tizimlariga odatiy misollar mashinasozlikdagi CAE/CAD/CAM tizimlari yoki SAPR BIS hisoblanadi. Shunday qilib, CAD LSI tarkibiy qismlarni, sxemalarni, mantiqiy va funktsional diagrammalarni, chip topologiyasini, mahsulotlarning yaroqliligini tekshirish uchun testlarni loyihalash uchun DBMS va quyi tizimlarni o'z ichiga oladi. Bunday murakkab tizimlarni boshqarish uchun maxsus tizim muhitlari qo'llaniladi.

SAPR dunyosining oligarxlari. Birlashish va sotib olish bilan bog'liq so'nggi o'zgarishlar natijasida SAPR sohasida faqat uchta etakchi kompaniya mavjud: UGS PLM Solutions (EDS) dan Unigraphics NX, Frantsiyaning Dassault Systemes kompaniyasidan CATIA (uni IBM bilan birgalikda targ'ib qiladi) va Pro. /RTS (Parametric Technology Corp.) dan muhandis. Ushbu kompaniyalarning mahsulotlari oligarxlar mavqeini egallaydi: ular pul ko'rinishida bozor hajmining sher ulushini egallaydi.

Shakllangan sinf xususiyatlariga ko'ra zamonaviy SAPR sxemasi mavjud. "Og'ir vaznli" ning asosiy xususiyati shundaki, ularning keng ko'lamli funktsionalligi, yuqori ishlashi va barqarorligi uzoq muddatli rivojlanish natijasida erishiladi. Ularning barchasi yoshlikdan yiroq: CATIA 1981 yilda, Pro/Engineer - 1988 yilda paydo bo'lgan va Unigraphics NX bir necha oy oldin chiqarilgan bo'lsa-da, ikkita juda hurmatli tizimlar - Unigraphics va I-Deasning birlashishi natijasidir. Unigraphics va SDRC bilan birgalikda sotib olingan.

Og'ir tizimlar "engilroq" hamkasblariga qaraganda ancha qimmat bo'lishiga qaramay (har bir ish joyi uchun 10 ming dollardan ortiq), ularni sotib olish xarajatlari, ayniqsa mashinasozlik, dvigatel qurish, aviatsiya kabi murakkab ishlab chiqarishga kelganda o'zini oqlaydi. va aerokosmik sanoat. Tahlilchilarning fikriga ko'ra, ushbu bozor segmenti allaqachon deyarli to'yingan va sanoat kitlari o'rtasida bo'lingan. Endi dizaynni avtomatlashtirish vositalarini ishlab chiqaruvchilar asosiy umidlarini sanoat gigantlaridan ko'ra ko'proq bo'lgan o'rta va kichik biznesga bog'laydilar. O'rta va engil sinf tizimlari ular uchun mo'ljallangan.

O'rta sinf. Har qanday jamiyatning barqarorligi va farovonligi mehnatsevarlik va ishonchlilik bilan ajralib turadigan o'rta sinfga bog'liq, deb ishoniladi. Bu bayonot SAPR dunyosida ham to'g'ri. O'rta sinf bu erda nisbatan yaqinda - 90-yillarning o'rtalarida paydo bo'lgan. Undan oldin faqat ikkita qutb bor edi - birida Unix-da ishlaydigan kuchli tizimlar (ammo ular o'sha paytdagidan ancha ko'p edi), ikkinchisida - shaxsiy kompyuterlar uchun oddiy ikki o'lchovli chizma dasturlari. Ammo 1995 yilga kelib, shaxsiy kompyuterlarni

qayta ishlash quvvati oshdi va Windows yanada barqaror bo'lib, ko'p vazifalarni qo'llab-quvvatlay boshladi. Bu ishlab chiquvchilarga og'ir va engil sinflar o'rtasida oraliq pozitsiyani egallagan kompyuter quvvatli dizayn tizimlarini yaratishga imkon berdi. Birinchisidan ular uch o'lchovli qattiq modellashtirish imkoniyatlarini meros qilib oldilar, ikkinchisidan esa - past narx va Windows platformasiga e'tibor. Ular SAPR dunyosini inqilob qilib, ko'plab dizayn va muhandislik tashkilotlariga 2D modeldan 3D modellashtirishga o'tishga imkon berdi.

CAD klassi

(dasturiy ta'minot mahsulotlari va ularni ishlab chiqaruvchi kompaniyalar)

CAD klassi	Dasturiy mahsulot	Kompaniya
Og'ir	Unigraphics NX CATIA Pro/Engineer	UGS PLM Solutions (EDS) Dassault Systemes/IBM PTC
O'rta	<u>Зарубежные системы</u> SolidEdge SolidWorks Inventor и Mechanical Desktop Cimatronthink3 CadKey PowerSolutions <u>Отечественные продукты</u> КОМПАС(CAD/CAM/CAE/PDM) T-Flex (CAD/CAM/CAE/PDM) КРЕДО (CAE)	UGS PLM Solutions EDS SolidWorks Autodesk Cimatron Think3 S.p.A. CadKey Delcam "Аскон" "Топ Системы" НИЦ АСК
Yengil	AutoCAD SurfCAM 2D DataCAD	Autodesk Surfware DataCAD

	IntelliCAD TurboCAD	CADopia IMSI
Ixtisoslashgan	CAD	
Sanoat muhandisligi	AutoPlant	Rebis (принадлежит фирме Bentley)
Qurilish dizayn (temir-beton)	Robot Millennium	RoboBAT
Arxitektura dizayn	Architectural Desktop	Autodesk

Ushbu segmentdagi etakchilar SolidEdge (Intergraph tomonidan ishlab chiqilgan va hozirda UGS PLM Solutions (EDS) ga tegishli), xuddi shu nomdagi kompaniyaning SolidWorks (hozirda Dassault Systemes bo'limi), shuningdek Autodesk'dan Inventor va Mechanical Desktop. Bu o'rtacha SAPR tizimlarining to'liq ro'yxati emas.

Ushbu segmentda ishlaydigan ko'plab kompaniyalar, shu jumladan rus kompaniyalari mavjud bo'lib, ular har bir ish stantsiyasiga taxminan 5-8 ming dollar turadigan nisbatan arzon tizimlarni taklif qilishadi. Ularning foydalanuvchilar orasida mashhurligi doimiy ravishda o'sib bormoqda va shu tufayli bu soha juda jadal rivojlanmoqda. Natijada, o'rta sinf funktsionallik bo'yicha o'zining qimmatroq raqobatchilariga asta-sekin yetib boradi. Biroq, barcha foydalanuvchilar bunday turli xil funktsiyalarni talab qilmaydi. Asosan ikki o'lchovli chizmalar bilan ishlaydiganlar uchun bir necha barobar arzonroq bo'lgan engil tizim mukammaldir.

Engil vaznlilar. Engil toifali dasturlar oddiy ikki o'lchovli chizish uchun ishlatiladi, shuning uchun ular odatda elektron chizma taxtasi deb ataladi. Garchi "engil vaznlilar" hozirda ba'zi 3D qobiliyatlarini qo'lga kiritgan bo'lsalar ham, ularda kuchliroq tizimlarda mavjud bo'lgan parametrik modellash vositalari yo'q. Birinchi ikki o'lchovli modellashtirish tizimlari 70-yillarda, so'l buyruqlar va amaliy dasturlash interfeyslari yordamida monitor ekranida chiziqlar, doiralar va egri chiziqlarni ko'rsatish uchun vositalar ishlab chiqilganda paydo bo'ldi.

Biroq, bu sohadagi haqiqiy gullash faqat 80-yillarda, shaxsiy kompyuter sahnaga chiqqanida keldi. Voqealar tez sur'atda o'tdi: 1982 yilda Autodesk kompaniyasiga asos

solindi, u AutoCAD nomi ostida shaxsiy kompyuterlar uchun SAPR ishlab chiqa boshladi va 1987 yilga kelib, AutoCAD ning 100 ming nusxasi sotildi (o'tgan yili bu raqam 4 milliondan oshdi). Boshqa o'yinchilar Autodeskning yo'llariga ergashdilar va hozirda Autodesk'ning DataCAD, CADopia'ning IntelliCAD, Surfware's SurfCAM 2D va boshqalarni o'z ichiga olgan "engil" SAPR tizimlari mavjud kuchliroq birodarlar, shuning uchun ularga bo'lgan talab hozirgi iqtisodiy tanazzulda ham o'sib bormoqda. Natijada, "engil" tizimlar SAPR dunyosida insoniyat jamiyatida "oddiy mehnatkash odamlar" ga tayinlangan bir xil pozitsiyani egallagan eng keng tarqalgan dizayn avtomatlashtirish mahsulotiga aylandi.

AutoCad kompyuter yordamida loyihalash tizimi. AutoCAD - kompyuter yordamida loyihalash va ishchi dizayn va dizayn hujjatlarini ishlab chiqarish uchun dunyodagi eng mashhur tizim. Uning yordami bilan arxitektura va qurilish, mashinasozlik, bosh reja, geodeziya va boshqalarda turli darajadagi murakkablikdagi ikki o'lchovli va uch o'lchovli loyihalar yaratiladi. AutoCAD ma'lumotlarini saqlash formati dizayn hujjatlarini saqlash va uzatishning xalqaro standarti sifatida amalda tan olingan.

AutoCADsizga to'liq elektron hujjat aylanishiga o'tish imkonini beradi. Mavjud chizmalardan qatlamlarni varaqqa import qilish chizmada tezda yangi varaqlar yaratish imkonini beradi. Fayllar bilan ishlashni muvofiqlashtirish, ularni tizimlashtirish va yangilash sezilarli darajada yaxshilandi. Chizmalar bo'ylab yaxshiroq navigatsiya qilish uchun giperhavolalar va qo'ng'iroqlardan foydalanish mumkin. AutoCADda jadvallar bilan ishlash yondashuvi qayta ko'rib chiqildi, bu esa ma'lumotlarni boshqarishni qulayroq va jadval yaratishni yanada samaraliroq qiladi. Asboblarning palitrasining imkoniyatlari sezilarli darajada yaxshilandi.

Agar sizda AutoCAD o'rnatilmagan bo'lsa, har bir chizmani ko'rish, belgilash va izohlash imkonini beruvchi yangi DWF Composer ilovasi yordamida fayllarni ochishingiz mumkin. AutoCAD bepul Autodesk DWF Viewer 4.1 versiyasi bilan birga keladi. Unga kiritilgan varaqlar va giperhavolalarni hisobga olgan holda ko'p sahifali DWF fayllarini ko'rish va chop etish imkonini beradi.

AutoCADsizga to'liq elektron hujjat aylanishiga o'tish imkonini beradi. DWG fayllaridagi parol foydalanuvchining intellektual mulkini himoya qiladi, raqamli imzo esa foydalanuvchining chizmaga bo'lgan huquqlarini tasdiqlaydi.

AutoCADfoydalanuvchilarga mantiqiy bog'liq chizmalar to'plamini samarali yaratish, boshqarish va almashish imkoniyatini beradi. Sheet Sets Manager sizga chizmalar turiga va ularni samarali boshqarish qobiliyatiga qarab varaq to'plamlarini joylashtirishni tashkil qilish imkonini beradi. Sheet Sets Manager fayl daraxtidagi

varaqlarning barcha guruhlarini ko'rsatadi, shuning uchun siz hozirda ma'lum bir chizma ustida kim ishlayotganini ko'rishingiz mumkin. Elektron hujjat aylanishi tizimi mavjud bo'lgan Sheet Sets Manager bir-biri bilan mantiqiy bog'liq bo'lgan barcha loyihalar to'plamini samarali yaratish, boshqarish va almashish imkonini beradi.

Belgilash to'plami menejeri, "eslatmalar" yoki izohlar qatlamlarini boshqarish menejeri sizga Internet orqali ixcham DWF chizmalarini tuzatishlar va asosiy chizma fayllaridagi doimiy o'zgarishlar haqida eslatmalar bilan almashish imkonini beradi. Xususiyatlar menejerida qatlamlarni boshqarish ancha osonlashdi. Filtr daraxtida faqat arxitektura qatlamlarini ko'rsatishingiz mumkin, so'ngra tanlangan qatlam bilan ishlash uchun kontekst menyusidan foydalaning.

AutoCADelektron jadvallar bilan ishlash imkoniyatini berdi. Jadvallar alohida Jadval yaratish dialog oynasi yordamida yaratiladi, bu erda siz ustunlar va qatorlar sonini, kataklarning kengligi va balandligi haqidagi ma'lumotlarni ko'rsatasiz yoki oddiygina jadval o'lchamlarini o'rnatasiz. Belgilar va elementlarning identifikatorlarini chizmada joylashtirish imkoniyatini hisobga olgan holda, belgilardagi ma'lumotlar avtomatik ravishda o'qiladi va varaqda spetsifikatsiya jadvallariga shakllantiriladi. AutoCADfoydalanuvchilari endi jadval ma'lumotlarini Exceldan AutoCAD-ga nusxalash yoki AutoCAD-dan jadvallarni CSV formatida saqlash imkoniyatiga ega.

AutoCADda yangilangan asboblar palitrasi asboblar paneli kabi tez-tez ishlatiladigan buyruqlarni joylashtirish imkoniyatiga ega.

AutoCADsizga o'zingizning mavzuga oid grafik elementlar kutubxonalarini yaratishga imkon beradi. AutoCADning deyarli barcha buyruqlari, shu jumladan LISP da yozilgan buyruqlar palitradan bajariladi. Palitralarni guruhlarga ajratish va kerakli guruhni kontekst menyusidan chaqirish mumkin.

AutoCADda palitralar maxsus oynada alohida yorliqlarda taqdim etilgan bo'lib, bu foydalanuvchiga joriy chizmadagi ob'ektlardan to'g'ridan-to'g'ri vositalarni tezda yaratishga, grafik tasvir bloklarining yangi onlayn kutubxonalarini, shu jumladan tashqi havolalar va bitmaplarni osongina yaratishga imkon beradi.

Asboblar palitrasidagi grafik bloklarning hosil bo'lgan kutubxonalari keyinchalik "surang va tushirish" usuli yordamida bir xil ob'ektlardan chizma yaratish uchun osongina ishlatilishi mumkin. Bunday holda, bloklar asl ob'ektlar bilan bir xil xususiyatlarga ega.

Asbob buyrug'ini yaratishda uning ichida ichki o'rnatilgan asboblarning butun standart to'plamiga ega bo'lgan pastki menyu hosil bo'ladi. Pastki menyu yordamida kiritilgan ob'ekt palitradagi dastlabki asbob bilan bir xil xususiyatlarga ega bo'ladi. Asbob yaratilgandan so'ng, uni bir palitradan ikkinchisiga ko'chirish mumkin. Shuningdek, siz

buyruqlar ketma-ketligini, AutoLISP protseduralarini yoki ommaviy ish fayllarini bajaradigan vositalarni yaratishingiz mumkin.

SAPR va dizayn tahlil tizimlari (WINDOWS versiyasi uchun 64-bit). SolidWorks korporatsiyasi mashhur SolidWorks SAPR tizimining 64-bitli versiyalari va COSMOS dizayn tahlil vositalarining chiqarilishini e'lon qildi, bu esa keng ko'lamli dizayn loyihalarida yanada samarali ishlash imkoniyatini beradi.

SolidWorks 2006 x64 Edition va COSMOS 2006 x64 Edition sizga 8 terabayt operativ xotiradan foydalanish imkonini beruvchi Microsoft Windows XP Professional operatsion tizimining 64-bitli versiyasining unumdorligi va kengaytirilishini to'liq baholash imkonini beradi. Birinchi marta og'ir sanoat va texnologik asbob-uskunalarini loyihalash bilan shug'ullanadigan mijozlar cheksiz miqdordagi komponentlar bilan har qanday o'lchamdagi yig'ilishlarni namoyish qilish, o'zgartirish va tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Muhandislar endi Windows operatsion tizimi RAM cheklovlari tufayli katta hajmdagi yig'ilishlarni komponentlarga bo'lishlari shart emas. Ushbu echimlarni o'rnatish uchun Intel Xeon EM64T va AMD Opteron protsessorlariga asoslangan tizimlardan foydalanish mumkin.

Shuni ta'kidlash kerakki, SolidWorks korporatsiyasi 64 bitli platformalarda 32 bitli rejimda ishlaydigan SolidWorks va COSMOS versiyalarini qo'llab-quvvatlashda davom etmoqda. Bundan tashqari, ishlab chiquvchilar turli xil OS versiyalari uchun SolidWorks va COSMOS yechimlari fayl darajasida bir-biriga mos kelishini ta'minlaydi. Integratsiyalashgan CAD. Korxonalarda yoki loyihalash tashkilotlarida kompyuter tarmoqlarini yaratish ular faoliyatining barcha sohalarida: xodimlarni boshqarish samaradorligini oshirishdan tortib, buxgalteriya hisobini avtomatlashtirishgacha bo'lgan katta ijobiy iqtisodiy samaraga ega.

Biroq, zamonaviy mahsulotlar ishlab chiqarish kabi sohani avtomatlashtirish korxonalardan kompyuter yordamida loyihalash (SAPR) tizimlarini joriy etishni talab qiladi. Hozirgi vaqtda korxonalarda kompyuter yordamida loyihalash tizimlarini yaratish zarurligiga hech kim shubha qilmaydi. Bu muammo, ayniqsa, aerokosmik, mashinasozlik va boshqa bilim talab qiladigan tarmoqlar korxonalari uchun dolzarbdir.

CALS (Computer-Aided Acquisition and Logistics Support) texnologiyasi — bu asosan sanoat, ishlab chiqarish va mudofaa sohalarida qo'llaniladigan, kompyuter yordamida sotib olish, logistika, ta'minot zanjiri va xizmat ko'rsatish jarayonlarini boshqarish uchun mo'ljallangan texnologik tizimdir. CALS texnologiyasi ma'lumotlarni integratsiyalash va boshqarish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini samarali va optimallashtirishga yordam beradi.

CALS Texnologiyasining Asosiy Maqsadi:

CALStexnologiyasining asosiy maqsadi — xarid qilish, ta'minot, inventarizatsiya, ehtiyot qismlar va boshqa zarur resurslarni boshqarishning barcha bosqichlarini avtomatlashtirish va optimallashtirishdir. Bu texnologiya ishlab chiqarish va ta'minot zanjiridagi turli jarayonlar va operatsiyalarni birlashtiradi.

CALS Texnologiyasining Asosiy Elementlari:

1. Kompyuter yordamida ma'lumotlar almashinuvi: CALS tizimi orqali turli tashkilotlar va bo'limlar o'rtasida tez va samarali ma'lumotlar almashinuvi amalga oshiriladi. Bu, masalan, ishlab chiqarish, etkazib berish, logistika va xizmat ko'rsatish jarayonlari bilan bog'liq bo'lgan ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.
2. Standartlashtirilgan ma'lumotlar formatlari: CALS texnologiyasi, odatda, sanoat va tizimlar o'rtasida ma'lumotlarni almashish uchun umumiy standartlarni yaratadi. Bu formatlar ma'lumotlarni uzatishda xatoliklarni kamaytiradi va turli tizimlar o'rtasida integratsiyani osonlashtiradi.
3. Integratsiyalashgan tizimlar: CALS, ko'pincha ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlari bilan integratsiya qilinadi, bu esa kompaniyalarga barcha operatsiyalarni birlashtirish va boshqarish imkoniyatini beradi. Bu jarayonlar, masalan, materiallar, ishlab chiqarish, logistik, xaridlar va boshqa turli sohalarni qamrab oladi.
4. Ehtiyot qismlar va ta'minot zanjirini boshqarish: CALS tizimi, ehtiyot qismlar va materiallarni xarid qilishdan tortib, ulardan foydalanish va ularning holatini monitoring qilishgacha bo'lgan barcha jarayonlarni boshqarish imkonini beradi. Bu ishlab chiqarish jarayonlarini uzluksiz amalga oshirishga yordam beradi.
5. Ishlab chiqarish va texnik xizmat ko'rsatish: CALS tizimlari ishlab chiqarish jarayonlarini yaxshilash va texnik xizmat ko'rsatishni optimallashtirish uchun qo'llaniladi. Bu ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini (loyihalash, ishlab chiqarish, montaj, texnik xizmat) yaxshilashga yordam beradi.

CALS Texnologiyasining Foydalari:

1. Samaradorlikni oshirish: CALS texnologiyasi kompaniyalarga resurslarni samarali boshqarish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish imkonini beradi, bu esa vaqtni va xarajatlarni tejashga yordam beradi.
2. Xatoliklarni kamaytirish: Ma'lumotlar almashinuvi avtomatik ravishda amalga oshirilganda, inson omili kamayadi va xatoliklar ehtimoli pasayadi.

3. Tizimlar o'rtasida integratsiya: CALS tizimi, odatda, turli tizimlar va bo'limlar o'rtasida integratsiyani ta'minlaydi, bu esa yaxshilangan hamkorlikni va ma'lumotlarni real vaqt rejimida almashishni imkonini beradi.

4. Logistika va ta'minotni optimallashtirish - CALS yordamida ta'minot zanjiri boshqaruvi va logistika jarayonlari avtomatlashtiriladi, bu esa samaradorlikni oshiradi va xarajatlarni kamaytiradi.

5. Yuqori darajadagi monitoring: CALS tizimi orqali barcha jarayonlarni, shu jumladan, materiallar va ehtiyot qismlar inventarini real vaqt rejimida kuzatish mumkin. Bu ishlab chiqarishning samarali va uzluksiz bo'lishini ta'minlaydi.

CALS Texnologiyasining Misollar:

1. Mudofaa sanoati - CALS texnologiyasi mudofaa sanoatida keng qo'llaniladi, chunki bu sohada samarali ta'minot zanjiri va ehtiyot qismlar boshqaruvi juda muhimdir. CALS orqali armiyaga kerakli ehtiyot qismlar, asbob-uskunalar va boshqa resurslar samarali tarzda ta'minlanadi.

2. Avtomobil sanoati - Avtomobil ishlab chiqarishda CALS texnologiyasi, ehtiyot qismlar va materiallar ta'minotini boshqarish uchun qo'llaniladi. Bu ishlab chiqarish jarayonining uzluksiz va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

3. Katta sanoat kompaniyalari - Katta ishlab chiqarish kompaniyalari, masalan, elektronika yoki mashinasozlik kompaniyalari, CALS texnologiyasini ta'minot zanjiri, resurslarni boshqarish va texnik xizmat ko'rsatishni optimallashtirish uchun ishlatadi. CALS texnologiyasi ishlab chiqarish, ta'minot, logistika va xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirishga yordam beradi. U ma'lumotlarni birlashtiradi, samaradorlikni oshiradi va xarajatlarni kamaytiradi. CALS sanoat va korxonalarga jarayonlarni optimallashtirish va samarali boshqarish imkoniyatlarini taqdim etadi, bu esa raqobatbardoshlikni oshiradi.

CALS texnologiyalarining jadal rivojlanishi raqobatbardosh yuqori texnologiyali mahsulotlarni ishlab chiqish va ishlab chiqarishni mahsulotning hayot aylanishining (PLC) barcha bosqichlarida - dizayn g'oyalaridan tortib to ishlab chiqarishgacha bo'lgan davrda zamonaviy dizayn avtomatlashtirish vositalaridan foydalanmasdan amalga oshirish mumkin emasligiga olib keldi. utilizatsiya qilish. Zamonaviy integratsiyalashgan SAPR tizimlari (masalan, Unigraphics tizimi) yuqori texnologiyali mahsulotlarni ishlab chiqaradigan yoki loyihalashtiradigan zamonaviy korxona oldida turgan dizayn va texnologik muammolarning butun majmuasini hal qilish imkonini beradi.

Integratsiyalashgan CAD tizimlari sizga quyidagilarga imkon beradi:

- mahsulot sifatini keskin yaxshilash;
- yangi mahsulotlarni ishlab chiqish vaqtini qisqartirish va mahsulot turlarini kengaytirish;
- ishlab chiqarish tsiklini qisqartirish;
- ishlab chiqarishning global darajasiga erishish va uni ISO 9000 seriyali xalqaro sifat standartlariga muvofiqligini sertifikatlash xalqaro biznesni amalga oshirish uchun zarur shartdir.
- Zamonaviy integratsiyalashgan SAPR tizimlarining joriy etilishi dizayn va ishlab chiqarish kontseptsiyasini tubdan o'zgartiradi. Yangi yondashuv mahsulotning (yoki matematik model - MM) elektron modelini (EM) yaratishga va yagona integratsiyalashgan muhitda ishlab chiquvchilar jamoasining birgalikdagi ish printsiplariga asoslanadi.
- Eng yuqori va/yoki o'rta darajadagi zamonaviy SAPRda mahsulotning elektron modelini ishlab chiqish (Unigraphics va/yoki Solid Edge tizimlari) quyidagilarga imkon beradi:
- ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan texnologik asbob-uskunalarini matematik model asosida loyihalash;
- barcha zarur muhandislik tahlillari va hisob-kitoblarini amalga oshirish;
- mahsulot uchun loyiha-texnologik hujjatlar to'plamini tayyorlash;
- CNC mashinalari uchun dasturlarni olish va uskunalar va mahsulotlarni ishlab chiqarish;
- hosil bo'lgan tizimning barcha komponentlari o'rtasida assotsiativ aloqani yaratish, qismlarning, yig'ishlarning, texnik jihozlarning, CNC dasturlari va dizayn va texnologik hujjatlarning shakllantiruvchi sirlari o'rtasidagi doimiy yozishmalar va o'zgarishlarning avtomatik uzatilishini ta'minlash;
- barcha ishlab chiquvchilar uchun mahsulot haqidagi zarur va ishonchli ma'lumotlarga tezkor kirishni ta'minlovchi elektron hujjat aylanishini tashkil etish (iMan va/yoki UG/Manager PDM tizimlari asosida).

Evolutsiya va rivojlanish. SAPR bozorining insoniyat jamiyati bilan o'xshashligi uning rivojlanish tabiatida ham namoyon bo'ladi, bu evolyutsion va inqilobiy tarzda sodir bo'ladi. Bir paytlar shaxsiy kompyuterlar uchun birinchi SAPR tizimlari, keyin esa o'rta sinf tizimlari tomonidan inqilobiy inqilob qilingan. Endi bozor evolyutsion tarzda rivojlanmoqda: har bir yangi versiya bilan barcha toifadagi mahsulotlarning funktsionalligi kengayadi, mahsuldorlik oshadi va foydalanish soddalashtiriladi, PDM tizimlariga e'tibor kuchayadi, bu dizayn ishlarini tezlashtirish va mashhur PLM kontseptsiyasini amalga

oshirish imkonini beradi. texnik hujjat aylanishi va loyihalarni boshqarishning joriy etilishi va Internetning tarqalishi tufayli dizaynerlar uchun World Wide Web va standart qismlarning onlayn kutubxonalari orqali o'zaro aloqa qilish vositalari paydo bo'lmoqda.

Adabiyotlar:

1. Information texnology. Erien H Glendinning, John McEvvan. Oxford for inglish. Printed China, 2006
2. Microsoft Project 2013. Step by Step. Chatfield, C.&Johnson. T.D. USA. 2013
3. Microsoft Project 2013, Plain & Simple, Howard. B.USA, 2013
4. C++ For everyone. Cay Horstman, Printed in the United, 2010
5. Kompyuter olami, S.S.Kosimov, A.A. Obidov. Chulpon, 2001
6. IBM PC SI IK ishlash, Raxmanqulova S.I.Virtec. 1998
7. Iqtisodiy Informatika, S.S.G'ulomov va boshqalar.Shark, 1999
8. Internet va undan foydalanish asoslari. A.Maraximov, S.Raxmonqulova, Virtec, 2001
9. IBM PC SHK ishlash, N.Tayloqov. A.Axmedov, Toshkent. 2001
10. Vichislitel'naya texnika i programmirovaniya, A.Alekseev i dr., Visshaya shkola, 1999
11. Axborot texnologiyalari, E.Imomov, M.Fattaxov, Toshkent, 2002
12. Inshakltsionnaya texnologiya, E.Imomov, M.Fattaxov, Toshkent,2002
13. Microsoft Project 2013, Step by Step. Chatfield. C.& T.D. Johnson, USA, 2013
14. Microsoft Project 2013, Plain & Simple. B.Howard, USA, 2013
15. First look office 2010, Katherinc Murray, USA, 2010
16. MS Excel 2010 all in one. Greg Harvey. USA, 2010
17. Beginning HTML. XHTML, CSS and Java Script, Jon Duckett, USA. 2010
18. Fundamentals of Computer Programming and Information technology, J.B.Dixit, New Delphi, 2011
19. On everyday Mathcad, John's Tutorial, USA, 2010

Saytlar:

1. <http://moodle.edu.uz>
2. www.intuit.ru
3. <http://virtual-university-urasia.org>
4. <http://www.opennet.ru>
5. www.linux.org.ru
6. <https://nashol.com>
7. http://ceomax.ucoz.com/-publ/c/jazyk_programirovaniya_s/-chleny_jazyka_programirovaniya/14-1-0-8
8. https://www.youtube.com/watch?v=urok_Project

O'ZBEKISTONDA ANDIJON VOQEASI: SABABLAR, OQIBATLAR VA TAHLIL

Abdiraxmatov Quvonchbek, Boxodirov Zohidjon

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi :

Eshboltayev Bunyod, Boyto'rayev Sirojiddin

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA: O'zbekistondagi Andijon voqeasi, u bilan bog'liq sabablar, voqealar rivoji va natijalari tahlil qilinadi. 2005-yil 13-mayda Andijon shahrida ro'y bergan mazkur voqea O'zbekiston tarixida muhim ahamiyatga ega bo'lib, milliy xavfsizlik, inson huquqlari va ijtimoiy-siyosiy muammolarni o'rganish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Voqeaning tarixi, xalq orasidagi noroziliklar, mamlakatdagi siyosiy vaziyat va xorijdagi yondashuvlar haqida ma'lumotlar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Andijon voqeasi, 2005-yil, Inson huquqlari, Siyosiy norozilik, O'zbekiston tarixi

АБСТРАКТНЫЙ: Анализируется андижанский инцидент в Узбекистане, его причины, развитие событий и результаты. Это событие, состоявшееся 13 мая 2005 года в городе Андижане, имеет большое значение в истории Узбекистана и создает широкие возможности для изучения вопросов национальной безопасности, прав человека, социально-политических вопросов. Приводятся сведения об истории события, общественных протестах, политической ситуации в стране и подходах за рубежом.

Ключевые слова: Андижанский инцидент, 2005, Права человека, Политический протест, История Узбекистана

ABSTRACT: The Andijan incident in Uzbekistan, its causes, developments and results are analyzed. This event, which took place on May 13, 2005 in the city of Andijan, is of great importance in the history of Uzbekistan and creates ample opportunities for studying national security, human rights, and social and political issues. Information about the history of the event, public protests, the political situation in the country, and approaches abroad are provided.

Key words: Andijan incident, 2005, Human rights, Political protest, History of Uzbekistan

Kirish

1. Voqealarning tarixi:

Andijon voqeasi 2005-yil 13-mayda yuz berdi va ushbu voqea O'zbekistondagi siyosiy va ijtimoiy beqarorlikning natijasi sifatida qaraladi. Voqea, avvalambor, aholi orasidagi iqtisodiy va ijtimoiy adolatsizliklardan, shuningdek, davlatning iqtisodiy siyosatidagi muammolardan kelib chiqdi. Andijon viloyati asosan agrar sohada rivojlangan, ammo iqtisodiy qiyinchiliklar va ishsizlik muammolari fuqarolar orasida norozilikni kuchaytirdi.

2. Sabablar:

Voqeaning asosiy sabablaridan biri – O'zbekiston hukumati tomonidan 1990-yillardan boshlab amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar va inson huquqlariga doir cheklovlaridir. Hamma joyda keng tarqalgan poraxo'rlik, ijtimoiy adolatsizlik, ishsizlik va hokimiyatga bo'lgan ishonchsizlik aholi orasida norozilikni kuchaytirdi.

3. Voqealar tarixi:

13-may kuni Andijon shahrida fuqarolar norozilik namoyishlarini o'tkazdilar. Voqealar tezda ommaviy tartibsizliklarga va to'qnashuvlarga olib keldi. Hujumlar va fojialar natijasida ko'plab odamlar halok bo'lishdi. Hozirgi kunda bu voqealar O'zbekiston yoki xalqaro siyosatdagi ko'plab muammolar bilan bog'liq hisoblanadi.

4. Natijalar va oqibatlar:

Andijon voqea natijasida davlat rahbari I.Karimov tomonidan kuchli repressiya va siyosiy ta'qib boshlandi. Xalqaro jamiyat tomonidan bu voqealar qattiq tanqid qilindi, va ko'plab inson huquqlari tashkilotlari O'zbekistondagi inson huquqlarining holatini yomonlashgan deb bilishdi. Shuningdek, Andijon voqeasi O'zbekistonning xalqaro munosabatlaridagi o'zgarishlarga ham olib keldi.

2005 yilning aprel-may oylarida jinoyat ishlari bo'yicha Andijon viloyati sudida "Akromiylar" oqimiga a'zo deb topilgan 23 nafar shaxs ustidan sud jarayoni davom etayotgan bir paytda yaqinlarining taqdiridan xavotirdagi yuzlab andijonliklar kunini sud binosi qarshisida o'tkazar edi.

O‘zbekiston televideniyesi tomonidan e‘lon qilingan maxsus ko‘rsatuvda voqealar xronologiyasi quyidagicha keltiriladi:

“Terrorchilar dastlab 12 may soat 23:45 da Andijon shahridagi soqchi-patrul xizmatiga hujum qilishadi. Soqchilik qilayotgan 4 nafar militsiya xodimini o‘ldirib, qurol-yarog‘ omborini buzishadi va o‘nlab avtomatlar, to‘pponcha, granata va boshqa qurollarni qo‘lga kiritishadi. Oradan bir soat o‘tgach, qurollarini ko‘paytirib, saflarini kengaytirib olgan jinoyatchilar to‘dasi Respublika Mudofaa vazirligiga qarashli 34-harbiy qism hududida paydo bo‘ladi. Bu yerda ham jinoyatchilar tomonidan 4-5 soqchi o‘ldirilib, ko‘plab qurol-yarog‘lar o‘g‘irlanadi.

Shundan so‘ng jinoiy to‘da tezkorlik bilan ZIL-130 va bir qator yengil avtomobillarda Andijon shahri yaqinida joylashgan qamoqxona tomon yo‘l oladilar. Qamoqxona eshigini ZIL mashinasi yordamida buzib, ichkariga kirishadi. 600 ga yaqin mahbuslarni, shu jumladan, 23 nafar “Akromiylar” hamda shu turmada saqlanayotgan o‘ta xavfli retsidivistlarni chiqarib yuborishadi”, deyiladi ko‘rsatuvda.

Ma‘lum qilinishicha, o‘sha paytda ichki ishlar vaziri hisoblangan Zokirjon Almatov birinchi prezident Islom Karimovga telefon qilib, ro‘y bergan hodisalar hamda vaziyat haqida axborot beradi. Islom Karimov o‘tirgan samolyot 13 may kuni soat 7:30 da Andijonga kelib qo‘nadi. Mamlakat rahbari zudlik bilan shtab tashkil etadi.

Hozirda ichki ishlar vaziri Po‘lat Bobojonovga maslahatchilik qilayotgan Zokirjon Almatov Kun.uz'ga bergan intervyusida mustaqil O‘zbekiston tarixidagi eng qonli fojia bo‘lib qolgan Andijon voqealarini shunday xotirlagandi.

“Meni Andijon voqealarida aybdor deb ko‘p gapirishadi. Ha, men o‘shanda shtab boshlig‘i bo‘lganman, qarorni men qabul qilganman, ammo kim o‘shanda Andijonga qurol ko‘tarib keldi? Kim chegaradan qurol bilan o‘tdi? Kim Ichki ishlar vazirligiga qarashli PPSga qurolli hujum qildi, kim harbiy qismga hujum qilib, qurol-yarog‘ oldi?

Kim tergov hibsxonasiga hujum qilib, 500 dan ortiq ashaddiy jinoyatchilarni chiqarib yubordi? Kim hokimiyat binosini egallab, unga o‘t qo‘ydi? Kim yuzga yaqin sud-huquq tizimidagi xodimlarni tutqunda ushlab, ba‘zilarini qatl etdi? Hukumat nima, qarab turishi kerakmidi?

Biz ularga chiqib ketinglar, dedik. Adashmasam, militsiya va prokuratura xodimlaridan 34 nafari halok bo‘lgandi. Tez yordam xodimlari otib tashlangan”, degan sobiq vazir.

Isyonchilar birin-ketin mahalliy ma‘muriy idoralar, xususan, viloyat ichki ishlar boshqarmasi, Milliy xavfsizlik xizmatining viloyat boshqarmasi va viloyat hokimligi

binosiga hujum qilishadi. Bu uch obektdan faqatgina viloyat hokimligi binosi ishg'ol qilinadi.

Rasmiylar isyonchilar bilan muzokara olib borishga harakat qilingani, biroq muzokaralardan hech qanday natija bo'lmaganini aytishadi. Tushdan so'ng esa qurollangan isyonchilar va harbiylar o'rtasida otishma yuzaga keladi.

Rasmiy hisobotlarda yozilishicha, "terrorchilik harakati natijasida 187 kishi halok bo'lgan, shulardan 60 nafari tinch aholi vakillari, ularning ichida ikki nafar voyaga yetmagan bola va bir ayol bor edi".

Biroq hodisaga bevosita guvoh bo'lgan, fojida yaqinlarini yo'qotganlar qurbonlar va jarohatlanganlarning soni rasmiy ma'lumotlardagidan ancha ko'p bo'lganini aytishadi.

O'zbekistonning o'sha paytdagi rahbari Islom Karimov tinch aholini o'qqa tutish haqida hech qanday topshiriq berilmaganini aytgan. Shuningdek, voqealar markazida turgan Zokirjon Almatov 13 may voqealarida 1000 ga yaqin odam halok bo'lganini inkor etgan.

"Tinch aholiga o'q uzilgan deyishadi, yo'q, 12 soat oldin ularning 600-700 nafar oila-a'zolarini Qirg'izistonga chiqarib yuborganmiz. Bular kelayotganda harbiy qismdagi kapitanni otib qo'yishgan. Keyin oddiy askarlar nima qiladi?

Ikki tomon o'rtasidagi otishma sabab bitta joyda 100 kishi o'lgan. Ularning ichida bizning xodimlar ham, terrorchilar ham bo'lgan. Jami 187 kishi o'lgan. Allohning oldida rost gapni gapiraman, bu aniq raqamlar", degan u Kun.uz'ga bergan intervyusida.

O'sha vaqtdagi mamlakat bosh prokurori Rashidjon Qodirov ham Andijon voqealarida besh yuzdan ziyod tinch aholi vakili qurbon bo'lgani haqidagi iddaolarni uydirma deb atagandi. Biroq 2020 yilda Qalampir.uz nashriga intervyu bergan O'zbekiston bosh prokurori o'rinbosari Svetlana Ortiqova tinch aholi o'qqa tutilganini tan olgan va buni sodir etganlar jazoga tortilganini ta'kidlagan.

Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, o'sha kuni huquqni muhofaza qiluvchi organlarning 31 nafar vakili o'ldirilgan. Bundan tashqari, umumiy hisobda 287 kishi, jumladan, 91 nafar tinch aholi vakili, huquqni muhofaza qilish organlarining 49 nafar xodimi va 59 nafar harbiy turli darajadagi tan jarohatlari olishgan.

Islom Karimov 14 may kuni tashkil etilgan matbuot anjumani chog'ida jurnalistlarga isyonchilarning talablarini nima uchun rad etganini quyidagicha izohlagandi:

"Albatta, biz bunday bema'ni talablarga rozi bo'lolmasdik. Buning sababini tushuntirmoqchiman. Har tomonlama mulohaza yuritib, mazkur hodisa ertaga butun O'zbekiston bo'ylab garovga olish, bosqinchilik bilan bog'liq o'nlab holatlarga olib kelishi

mumkin, degan qarorga keldik. Ertaga ular bolalar bog‘chasi, maktab, kasalxonani egallashlari, xuddi Chechenistonda bo‘lgani kabi yana bir qancha shartlarni qo‘yib, O‘zbekistonni islom respublikasi deb e‘lon qilishni talab etishlari mumkin edi. Bu mutlaqo ehtimoldan uzoq emasdi. Tan oling, dunyodagi hech bir davlat bunday talabga rozi bo‘lmasdi”, degandi birinchi prezident.

Hodisani tergov qilgan O‘zbekiston Bosh prokuraturasi hisobotida Andijon voqealari “O‘zbekiston mustaqil siyosati, uning milliy manfaatlarini, konstitutsiyaviy tuzumini ag‘darish va islomiy davlat barpo etishga qaratilgan, geosiyosiy manfaatlariga to‘liq mos keluvchi puxta o‘ylangan va rejalashtirilgan harakat” deya baholangandi.

13 may voqealari unda yaqinlarini yo‘qotgan andijonliklar uchun og‘ir sinov bo‘ldi. Bugun fojia qurbonlarini xotirlar ekanmiz, ularning oxirati obod bo‘lishi, O‘zbekistonda bu kabi voqealar boshqa sodir bo‘lmasligini so‘rab duo qilamiz.

Foydalanuvchi adabyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. (2005). Andijon voqealari: rasmiy hisobotlar. Tashkent: O'zbekiston.
2. Pannier, B. (2005). Andijon: A Shattered Portrait of Uzbekistan. New York: Central Asia-Caucasus Institute.
3. Amnesty International. (2005). “Uzbekistan: Andijon – The consequences of a massacre.” London: Amnesty International Publications.
4. Institute for War and Peace Reporting. (2005). Andijan: A Year On. London: IWPR.
5. <https://kun.uz/news/2022/05/14/andijon-voqealariga-17-yil-toldi?q=%2Fuz%2Fnews%2F2022%2F05%2F14%2Fandijon-voqealariga-17-yil-toldi>

O'ZBEKISTON VA BIRLASHGAN MILLATLAR TASHKILOTI

Abdiraxmatov Quvonchbek, Boxodirov Zohidjon

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talabasi :

Eshboltayev Bunyod, Boyto'rayev Sirojiddin

Akhmedovdiyorbek7@gmail.com

ANNOTATSIYA: O'zbekistonning Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) bilan aloqalari, o'zaro hamkorlik, shuningdek, BMTning O'zbekistondagi faoliyati va mamlakatimizning xalqaro arenada o'rni ko'rib chiqiladi. Maqola O'zbekistonning qabul qilgan strategiyalari, dasturlari va BMT tomonidan qo'llab-quvvatlangan loyihalar orqali xalqaro hamjamiyatdagi ahamiyatini tahlil qiladi

Kalit so'zlar: Birlashgan Millatlar Tashkiloti, O'zbekiston, Xalqaro hamkorlik, Taraqqiyot, Tashkilot faoliyati

АБСТРАКТНЫЙ: Рассмотрены отношения Узбекистана с Организацией Объединенных Наций (ООН), взаимное сотрудничество, а также деятельность ООН в Узбекистане и место нашей страны на международной арене. В статье анализируется значение Узбекистана в международном сообществе посредством принятых стратегий, программ и проектов, поддержанных ООН.

Ключевые слова: Организация Объединенных Наций, Узбекистан, Международное сотрудничество, Развитие, Деятельность организации

ABSTRACT: Uzbekistan's relations with the United Nations (UN), mutual cooperation, as well as the activities of the UN in Uzbekistan and the place of our country in the international arena are considered. The article analyzes the importance of Uzbekistan in the international community through the adopted strategies, programs and projects supported by the UN.

Key words: United Nations, Uzbekistan, International cooperation, Development, Organization activities

Kirish

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) 1945-yilda tashkil etilgan va bugungi kunda dunyodagi eng yirik xalqaro tashkilot bo'lib, o'ziga xos rol o'ynaydi. O'zbekiston 1992-yil 2-mayda BMTning a'zosi bo'lib qabul qilinganidan buyon, Tashkilotning asosiy qadriyatlari — tinchlik, taraqqiyot va inson huquqlarini himoya qilishni o'z faoliyatining asosiy maqsadi sifatida belgilagan. O'zbekiston BMT bilan hamkorlikda ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik masalalar bo'yicha ko'plab dasturlarni amalga oshirayotgan bo'lsa, bu ham mamlakatning xalqaro sahnada o'rnini mustahkamlashga xizmat qiladi.

1. O'zbekistonning BMTga qo'shilishi:

O'zbekiston BMTga kirgan davrdan boshlab, xalqaro hamkorlikni rivojlantirishda faol ishtirok etmoqda. BMTga a'zo bo'lganidan so'ng, O'zbekiston xalqaro tashkilotlar bilan tajriba almashish hamda rivojlanish strategiyalarini amalga oshirishda ishtirok etdi.

2. BMT va O'zbekiston o'rtasidagi hamkorlik:

O'zbekiston BMT bilan bir qator muhim sohalarda hamkorlik qilmoqda. Xususan, UNESCO, UNICEF va boshqa BMT agentliklari bilan tarbiya, aholining salomatligi, ijtimoiy muammolarni hal qilish va atrof-muhit muhofazasi yo'nalishlarida ko'plab loyihalar amalga oshirilmoqda.

3. Inflatsiya va ijtimoiy taraqqiyot:

O'zbekiston BMT tomonidan qo'llab-quvvatlangan iqtisodiy va ijtimoiy dasturlar orqali yashash darajasini oshirish, inflatsiyani kamaytirish va ishsizlikni bartaraf etishga qaratilgan yangiliklar kiritgan. Bu orqali O'zbekiston taraqqiyotning yangi bosqichiga ko'tarildi.

4. Mashhur tadbirlar va tashabbuslar:

O'zbekiston BMT bilan hamkorlikda bir qator mashhur tadbirlarni o'tkazdi. Masalan, 2017-yil O'zbekiston BMTning Barqaror Taraqqiyot Maqsadlari bo'yicha global ta'sirini oshirish va 2030-yilga qadar erishilishi lozim bo'lgan maqsadlarni amalga oshirish uchun o'z hamkorligiga qaratilgan tadbirlar o'tkazgan.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) — Yer yuzida tinchlikni mustahkamlash va xavfsizlikni ta'minlash, davlatlarning o'zaro hamkorligini rivojlantirish maqsadida tashkil etilgan xalqaro tashkilot. 1945-yil 24-oktyabrda tuzilgan. BMTni barpo etish haqidagi qaror AQSh, Birlashgan Qirollik, Xitoy va Sovet Ittifoqi tashqi ishlar vazirlarining Moskvadagi kengashida 1945-yilda, Ustavi esa San Francisco konferensiyasida 1950-yilda qabul qilindi. BMT Ustaviga dastlab 51 davlat imzo chekkan, 2000-yilda esa ular soni 189 taga yetgan. Hozirgi kunda 193 taga yetgan.

BMTning doimiy ish oʻrni (shtab kvartirasi) New Yorkda joylashgan. Bundan tashqari, tashkilotning rasmiy tillari — ingliz, fransuz, rus, ispan va xitoy tillari boʻlib, ingliz, fransuz, ispan tillarida ish yuritiladi.

BMT Ustavida koʻrsatilganidek, u xalqaro tinchlik va xavfsizlikni saqlash, xalqlarning teng huquqli boʻlishi va oʻz taqdirini oʻzi belgilashi qoidasiga amal qilib, millatlar oʻrtasida doʻstlik munosabatlarini rivojlantirishni, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy muammolarni hal etishda xalqlar oʻrtasida hamkorlik boʻlishini taʼminlashni koʻzda tutib, shu umumiy maqsadlarga erishishda millatlar harakatini uygʻunlashtirib turadigan markaz hisoblanadi.

2000-yil 6—8-sentyabrda BMTning 55-sessiyasi doirasida „Mingyillik sammiti“ boʻlib oʻtdi. Unda 155 dan ortiq mamlakatning davlat va hukumat boshliqlari ishtirok etdi. Mazkur anjumanda umumbashariy ahamiyatga ega boʻlgan ijtimoiy iqtisodiy, ekologiya va xavfsizlikka doir muammolar muhokama qilinib, yangi yuzyillikning dastlabki yillarida amalga oshirilishi moʻljallanayotgan tadbirlar belgilandi.

Sammit ishtirokchilari yakdillik bilan qabul qilgan deklaratsiyada 2015-yilgacha taʼminlashda, Bosh Assambleya va BMT boshqa organlari qarorlari amalda bajarilishida yordam beradi. Kotibiyat quyidagi departamentlar va boshqarmalarga boʻlinadi: Siyosiy masalalar va Xavfsizlik Kengashi ishlari departamenti, Iqtisodiy va ijtimoiy masalalar departamenti, Vasiylik va oʻz-oʻzini boshqarmaydigan hududlar departamenti, Nazorat boshqarmasi, Xodimlar boshqarmasi, Bosh kotibning maʼmuriy idorasi, Ijtimoiy axborot boshqarmasi, Konferensiyalarga xizmat qilish boshqarmasi, Umumiy xizmat boshqarmasi, BMTning Jeneva boʻlimi. BMT sessiyasi yilda bir marta chaqiriladi. Xavfsizlik Kengashining yoki BMT aʼzolari koʻpchiligining talabi bilan har qanday masala yuzasidan maxsus sessiyalar chaqirilishi mumkin.

Oʻzbekiston oʻz mustaqilligini eʼlon qilganidan keyin koʻp oʻtmay — 1992-yil 2-martda BMTga aʼzo boʻldi. Shu kuni BMT Bosh Assambleyasi binosi oldida Oʻzbekiston Respublikasining Davlat bayrogʻi koʻtarildi. 1993-yil 24-avgustda BMTning Toshkentdagi vakolatxonasi ochildi. BMTda Oʻzbekiston Respublikasi vakolatxonasi ish boshladi. Oʻzbekiston Respublikasi BMTning taʼlim, fan va madaniyat masalalari bilan shugʻullanuvchi tashkiloti — YUNESKOga ham aʼzo boʻldi.

Oʻzbekiston oʻz ovozi va mavqeiga ega boʻlgan aʼzo sifatida BMT oldiga muhim va dolzarb masalalarni qoʻyyapti. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning BMT Bosh Assambleyasi 48-sessiyasida (1993-yil sentyabr), BMT tashkil etilganining 50 yilligiga bagʻishlangan sessiyada (1995-yil oktyabr), BMT Bosh Assambleyasining „Mingyillik sammiti“ (2000-yil sentyabr) da soʻzlagan nutqlari dunyo jamoatchiligida katta qiziqish uygʻotdi. Xususan, ushbu xalqaro tashkilotning 20-asr

so'nggidagi eng yirik anjumanida O'zbekiston rahbari xalqaro terrorizm va narkobiznes bilan bog'liq muammolarni hal etish; mintaqaviy xavfsizlik, jumladan Markaziy Osiyo mintaqasida barqarorlik va xavfsizlikni ta'minlash; jahon xavfsizligi tizimini takomillashtirish, BMT faoliyati va tarkibiy tizimini isloh qilishga taalluqli takliflar bilan chiqdi.

1945-yil 26-iyunda San-Fransiskoda bo'lib o'tgan konferensiyada BMT Nizomini imzolagan 51 ta davlat BMTning dastlabki a'zolari hisoblanadi. 1946-yildan beri BMTga 150 ga yaqin davlat qabul qilingan (lekin bir vaqtning o'zida Yugoslaviya, Chexoslovakiya, SSSR kabi bir qancha davlatlar mustaqil davlatlarga bo'lingan). 2011-yil 14-iyulda Janubiy Sudanning BMTga qabul qilinishi bilan BMTga a'zo davlatlar soni 193 tani tashkil etdi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomiga ko'ra, BMTga a'zolik "Ustavda ko'rsatilgan majburiyatlarni qabul qiladigan va Tashkilot hukmiga ko'ra, ushbu majburiyatlarni bajarishga qodir va tayyor bo'lgan tinchliksevar davlatlar" uchun ochiqdir. "Har qanday bunday davlatni Tashkilotga a'zolikka qabul qilish Xavfsizlik Kengashi tavsiyasiga ko'ra Bosh Assambleyaning qarori bilan amalga oshiriladi". Amaldagi qoidalarga ko'ra, yangi a'zoni qabul qilish uchun Xavfsizlik Kengashiga a'zo 15 davlatdan kamida 9 tasi qo'llab-quvvatlashi kerak (5 doimiy a'zo - Buyuk Britaniya, Xitoy Xalq Respublikasi, Rossiya, AQSh va Fransiya qarorga veto qo'yishi mumkin). Tavsiya Xavfsizlik Kengashi tomonidan ma'qullangandan so'ng, masala Bosh Assambleyaga yuboriladi, unda kirish to'g'risidagi rezolyutsiyaning uchdan ikki qismi ko'pchilik ovozi talab qilinadi. Yangi davlat Bosh Assambleya rezolyutsiyasi qabul qilingan kundan boshlab BMTga a'zo bo'ladi. Shunday qilib, faqat xalqaro huquq sub'ektlari BMTning yangi a'zolari - davlatlar, Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a'zo bo'lgan davlatlarning uchdan ikki qismi tomonidan tan olingan, tan olish Buyuk Britaniya, Xitoy Xalq Respublikasi, Rossiya, AQSh va Fransiyadan olinishi kerak.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining dastlabki a'zolari orasida xalqaro miqyosda to'liq tan olingan davlatlar bo'lmagan davlatlar ham bor edi: SSSR ittifoq respublikalari Belorussiya SSR va Ukraina SSR (1946-1947 yillarda Qozog'iston SSR, Boltiqbo'yi va Zakavkaz respublikalarini BMTga kiritish rejalashtirilgan edi); Buyuk Britaniya mustamlakasi Britaniya Hindistoni (hozirgi mustaqil a'zolarga bo'lingan - Hindiston, Pokiston, Bangladesh va Myanma); Filippin Qo'shma Shtatlarining protektorati; shuningdek Buyuk Britaniyaning amalda mustaqil hukmronliklari Avstraliya ittifoqi, Kanada, Yangi Zelandiya, Janubiy Afrika Ittifoqi (boshqa qaram davlatlarni, masalan, Bahrayn protektoratini joriy etish rejalashtirilgan edi). 2011-yil sentyabr oyida Falastin milliy ma'muriyati (qisman tan olingan Falastin Davlati) BMTga a'zo bo'lish

uchun ariza topshirdi, biroq, bu ariza Falastin-Isroil kelishuvi va Falastinning xalqaro miqyosda tan olinishi kutilguncha kechiktirildi.

A'zolik maqomiga qo'shimcha ravishda BMT kuzatuvchisi maqomi ham mavjud bo'lib, u to'liq a'zolar soniga kirishdan oldin bo'lishi mumkin. Kuzatuvchi maqomi Bosh Assambleyada ovoz berish yo'li bilan beriladi, qaror oddiy ko'pchilik ovoz bilan qabul qilinadi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti kuzatuvchilari, shuningdek, BMTning ixtisoslashgan agentliklari (masalan, YUNESKO, UNICEF) a'zolari va qisman tan olingan davlatlar va davlat tuzilmalari ham tan olinishi mumkin. Shunday qilib, hozirgi vaqtda kuzatuvchilar Vatikan va Falastin Davlati bo'lib, bir muncha vaqt, masalan, Avstriya, Italiya, Finlandiya, Yaponiya, Shveysariya va boshqa davlatlar qo'shilish huquqiga ega bo'lgan, ammo turli sabablarga ko'ra vaqtincha foydalanmadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov, I. (2013). Birlashgan Millatlar Tashkiloti va O'zbekiston. Tashkent: O'zbekiston.
2. Xodjayeva, N. (2018). Xalqaro hamkorlik va O'zbekiston. Tashkent: Fan.
3. Davlatov, A. (2020). BMT va O'zbekistondagi loyiha va dasturlar. Tashkent: O'zbekiston.
4. https://uz.wikipedia.org/wiki/Birlashgan_Millatlar_Tashkiloti

STEAM TALIMI

Ziyadillayev Jasurbek

Umumiy pedagogika "fanidan.

DTPI Pedagogika fakulteti

Jismoniy madaniyat talaba

Annotatsiya: STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) ta'limi, ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika sohalarini integratsiyalash orqali talabalarga keng qamrovli bilimlar berishga yo'naltirilgan zamonaviy ta'lim yondashuvidir. Ushbu yondashuv, o'quvchilarga nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham oshirishga imkon beradi. STEAM ta'limi ijodiy, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va hamkorlikda ishlash kabi zarur ko'nikmalarni rivojlantiradi. Bu yondashuv, o'quvchilarni zamonaviy texnologik o'zgarishlarga tayyorlash, innovatsion fikrlash va real hayotdagi masalalarni hal qilish uchun zarur ko'nikmalar bilan ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: STEAM, Ilm-fan, Texnologiya, Muhandislik, San'at, Matematika, Ijodiy fikrlash, Innovatsiya, Ko'p fanli yondashuv, Integratsiya, Amaliy bilimlar, Tanqidiy fikrlash, Muammolarni hal qilish, Hamkorlik, Ta'lim metodologiyasi, Real hayot masalalari, Raqamli texnologiyalar, Dizayn, Ijodiy yondashuv, Kelajak ko'nikmalari.

Аннотация: STEAM (наука, технологии, инженерия, искусство, математика) — это современный подход в образовании, который интегрирует науки, технологии, инженерное дело, искусство и математику для обеспечения студентов широкими знаниями. Этот подход позволяет развивать не только теоретические знания, но и практические навыки. Образование в рамках STEAM способствует развитию творческого, критического мышления, умения решать проблемы и работать в команде. Такой подход помогает подготовить учащихся к современным технологическим изменениям, стимулирует инновационное мышление и развивает навыки, необходимые для решения реальных проблем.

Ключевые: STEAM, Наука, Технологии, Инженерия, Искусство, Математика, Творческое мышление, Инновации, Междисциплинарный подход, Интеграция, Практические знания, Критическое мышление, Решение проблем, Сотрудничество,

Методология образования, Реальные проблемы, Цифровые технологии, Дизайн, Творческий подход, Навыки будущего.

Annotation: STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) education is a modern approach that integrates science, technology, engineering, arts, and mathematics to provide students with a broad knowledge base. This approach not only fosters theoretical understanding but also enhances practical skills. STEAM education encourages the development of creative, critical thinking, problem-solving, and collaboration skills. It prepares students for contemporary technological changes, promotes innovative thinking, and equips them with the skills necessary to solve real-world problems.

Keywords: STEAM, Science, Technology, Engineering Arts, Mathematics, Creative thinking, Innovation, Interdisciplinary approach, Integration, Practical knowledge, Critical thinking, Problem-solving, Collaboration, Educational methodology, Real-world problems, Digital technologies, Design, Creative approach, Future skills.

Zamonaviy ta'lim tizimi global miqyosda jadal o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Tez o'zgarib borayotgan texnologiyalar, yangi ilmiy kashfiyotlar, va global ijtimoiy talablar ta'limning zamonaviy yondashuvlarini ishlab chiqishni talab qilmoqda. Bu borada STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) ta'limi yangi, innovatsion model sifatida paydo bo'ldi. STEAM ta'limi fanlar va san'atni integratsiyalashgan holda taqdim etadi va bu orqali o'quvchilarga nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar ham beradi. Bu yondashuv ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikaning o'zaro bog'lanishini ta'minlab, talabalarni real hayotdagi murakkab muammolarni hal qilishga tayyorlaydi.

Bugungi kunda, STEAM ta'limi o'quvchilarga innovatsion fikrlashni rivojlantirish, tanqidiy va analitik fikrlash ko'nikmalarini oshirish va yangi texnologiyalarni yaratish imkoniyatini taqdim etadi. STEAM yondashuvi nafaqat o'quvchilarning akademik muvaffaqiyatlarini, balki ularning ijodiy va amaliy ko'nikmalarini ham mustahkamlashga qaratilgan.

Mazkur maqolada STEAM ta'limining mohiyati, asosiy xususiyatlari, afzalliklari va uning ta'lim tizimida yaratgan o'zgarishlar haqida so'z yuritamiz. Shuningdek, bu ta'lim modelining o'quvchilarga qanday ta'sir qilishi va ularni kelajakdagi zamonaviy kasblarga qanday tayyorlashini ko'rib chiqamiz.

STEAM Ta'limining Asosiy Xususiyatlari

STEAM ta'limi o'zining interdisiplinar yondashuvi bilan ta'lim jarayonini yangilashga qaratilgan. Ushbu modelning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- 1. Ko'p Fanli Integratsiya (Interdisciplinary Approach):**
STEAM ta'limi fanlarni alohida o'rganishdan ko'ra, ularning bir-biriga bog'langanligini tushunishni maqsad qiladi. Misol uchun, muhandislik va dizaynni o'rganishda matematika va fizikani qo'llash, yoki ilm-fan va san'atni birlashtirish orqali o'quvchilar bir nechta fanlar o'rtasidagi aloqalarni sezishadi. Bunday yondashuv o'quvchilarga muammolarni turli nuqtai nazarlardan ko'rish imkonini beradi, bu esa ularning kreativ fikrlashini rivojlantiradi.
- 2. Ijodiy va Tanqidiy Fikrlash (Creative and Critical Thinking):**
STEAM ta'limi ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi. San'at va dizayn orqali o'quvchilar nafaqat fanlar, balki yangi g'oyalarni yaratishda ham ijodiy yondashuvni rivojlantiradilar. Bundan tashqari, tanqidiy fikrlash va mantiqiy yondashuvni rivojlantirish, o'quvchilarga har qanday masalani chuqur tahlil qilish va samarali yechimlar topish imkoniyatini yaratadi.
- 3. Amaliy Ko'nikmalarni Rivojlantirish (Practical Skills Development):**
STEAM ta'limida o'quvchilar amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Masalan, dasturlash, robototexnika, 3D dizayn va boshqa zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash orqali o'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni, balki real hayotdagi muammolarni hal qilishda qo'llanadigan amaliy ko'nikmalarni ham o'rganadilar. Bu ularni kelajakdagi texnologik rivojlanishga tayyorlaydi.
- 4. Muammolarni Hal Qilish (Problem-Solving):**
STEAM ta'limining yana bir muhim jihat — o'quvchilarga real hayotdagi muammolarni hal qilishni o'rgatishdir. O'quvchilar turli vaziyatlarda muammolarni aniqlash, ularga analitik yondashuvni ishlab chiqish va kreativ yechimlar taklif qilishga undaladi. Buning natijasida, STEAM ta'limi talabalarda yuqori darajadagi muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

STEAM Ta'limining Afzalliklari

STEAM ta'limining ko'plab afzalliklari mavjud. Ulardan ba'zilari quyidagilardan iborat:

- 1. Ijodkorlikni Rag'batlantiradi:** STEAM yondashuvi o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Fan va san'atni birlashtirish orqali talabalarga an'anaviy fanlardan farqli o'laroq, ijodiy yondashuvlar ishlab chiqish imkonini yaratadi. Bu esa o'quvchilarning innovatsion va noyob g'oyalar yaratishiga yordam beradi.

2. **Kelajak Kasblariga Tayyorlaydi:** STEAM ta'limi o'quvchilarga bugungi zamonaviy ish bozorida talab qilinadigan ko'nikmalarni o'rgatadi. Raqamli texnologiyalar, dasturlash, muhandislik va ilm-fan sohalarida chuqur bilimga ega bo'lish, o'quvchilarga kelajakda muvaffaqiyatli ish topishda katta yordam beradi. Bugungi kunda ko'plab kasblar, xususan IT sohalari va innovatsion texnologiyalar, STEAM ko'nikmalariga ega bo'lgan mutaxassislarni talab qilmoqda.
3. **Kompetensiyalarni Rivojlantiradi:** STEAM ta'limi o'quvchilarga nafaqat texnik bilimlarni, balki ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarni ham rivojlantiradi. Bu yondashuv, o'quvchilarning jamoada ishlash, samarali kommunikatsiya qilish, va o'z-o'zini boshqarish kabi ko'nikmalarini mustahkamlaydi.
4. **Hamkorlik va Jamoaviy Ish:** STEAM ta'limida ko'plab loyiha asosida ishlash jarayonlari mavjud. O'quvchilar jamoa bilan ishlashni, fikr almashishni va turli xil qarashlarni birlashtirib, umumiy maqsadga erishishni o'rganadilar. Bu ko'nikmalar, kelajakda professional faoliyatda ham muhim ahamiyatga ega.

STEAM Ta'limining Kelajagi va Global Ta'siri

STEAM ta'limining kelajagi juda porloq va uning ta'siri global miqyosda tobora kuchayib bormoqda. Ko'plab mamlakatlar STEAM yondashuvini o'z ta'lim tizimiga qo'shishga qaratilgan yangi strategiyalar ishlab chiqmoqda. Xususan, davlatlar va ta'lim tashkilotlari STEAM ta'limi orqali yangi avlodni nafaqat texnik bilimlar, balki ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalariga ham tayyorlamoqda.

Shuningdek, STEAM ta'limi nafaqat talabalar, balki jamiyat uchun ham muhim. Innovatsion va texnologik yondashuvlar orqali, bu ta'lim modeli nafaqat ilm-fan va texnologiyalarning rivojlanishini, balki butun iqtisodiyotning samarali o'sishini ta'minlaydi. Xususan, STEAM ta'limi o'quvchilarga raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, va robototexnika kabi sohalarda chuqur bilim berib, kelajakda dunyo bo'ylab texnologik o'zgarishlarga moslashishlariga yordam beradi.

Xulosa

STEAM ta'limi zamonaviy ta'lim tizimida yangi yondashuv sifatida alohida o'rin egallamoqda. Ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikaning integratsiyalashgan shakli bo'lgan STEAM, o'quvchilarga keng ko'lamli bilimlar berish, ularning ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu yondashuv o'quvchilarni kelajakdagi texnologik va iqtisodiy o'zgarishlarga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. STEAM ta'limi nafaqat bilimlarni, balki ijtimoiy va

amaliy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi, bu esa o'quvchilarning muvaffaqiyatli va innovatsion jamiyat a'zolariga aylanishiga imkon yaratadi.

Foydalangan Adabiyotlar

1. **Beers, K. (2011).** *21st Century Skills: Preparing Students for Their Future. The International Society for Technology in Education (ISTE).* Ushbu manbada 21-asr ko'nikmalariga doir fikrlar va STEAM ta'limining ahamiyati haqida so'z yuritiladi. Beers ta'lim jarayonida STEAM yondashuvining qanday integratsiyalangan holda taqdim etilishi kerakligini ta'riflaydi.
2. **Saavedra, A. R., & Opfer, V. D. (2012).** *Teaching and Learning 21st Century Skills: Lessons from the Learning Sciences. International Academy of Education.* Bu maqolada 21-asr ta'limi uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar, jumladan, ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish haqida so'z boradi. STEAM ta'limining bu jarayondagi o'rni va ta'siri tahlil qilinadi.
3. **Beers, S. Z. (2013).** *The Benefits of STEAM Education. Educational Leadership.* Bu maqolada STEAM ta'limining afzalliklari, xususan ijodiy fikrlashni rivojlantirish, interdisiplinar yondashuv va real hayotdagi masalalarni hal qilish ko'nikmalarini oshirish haqida so'z yuritiladi.
4. **Holmes, R. M. (2019).** *The Role of STEAM Education in the 21st Century. Journal of Educational Research and Practice, 9(1), 21-34.* Bu ilmiy maqolada STEAM ta'limining o'quvchilar uchun qanday amaliy va nazariy foydalar keltirishi, shuningdek, uning kelajakda ta'lim tizimidagi o'rni haqida keng tahlil qilinadi.
5. **Saavedra, A. R. (2014).** *Integrating Arts into STEM Education: A Guide to Building the Future. Journal of Educational Technology & Society, 17(4), 87-99.* STEAM yondashuvining san'at va fanlarni qanday muvaffaqiyatli integratsiya qilish haqida so'z yuritadi. Bu manba o'quvchilarga fanlar va san'atni birlashtirish orqali ijodiy va texnologik ko'nikmalarni qanday rivojlantirish mumkinligini tushuntiradi.
6. **Gonzalez, C. (2015).** *STEAM Education: Bridging the Gap Between Learning and Innovation. Global Journal of Educational Studies.* Bu maqolada STEAM ta'limining o'quvchilarda innovatsion fikrlashni rivojlantirishga qaratilganligini ko'rsatadi va uning ta'lim tizimida qamrab olgan ijtimoiy va texnologik o'zgarishlarni tahlil qiladi.
7. **Beers, S. Z. (2018).** *STEM to STEAM: A Conceptual Framework for Integrating the Arts into STEM Education. International Journal of Art & Design Education, 37(3), 289-303.*

Ushbu maqola STEAM ta'limi va uning akademik va ijodiy ko'nikmalarni

rivojlantirishdagi rolini o'rganadi. San'atning STEAM ta'limiga qo'shilishi o'quvchilarning ijodiy fikrlash va texnologiyalarga yondashuvi uchun qanday ahamiyatga ega ekanligi haqida so'z yuritadi.

8. **Bersin, J. (2015).** *The Future of Learning: How New Technologies are Changing Education.* Bersin by Deloitte.

Ushbu adabiyotda yangi texnologiyalar va STEAM ta'limining integratsiyalashgan yondashuvlari ta'lim tizimida qanday yangiliklar kiritishiga doir tahlil mavjud.

9. **National Research Council. (2012).** *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century.* Washington, DC: The National Academies Press.

Bu manba o'quvchilarga kelajakda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga doir ilmiy-tadqiqotlar asosida yozilgan. STEAM yondashuvining ta'lim tizimida qanday o'zgarishlar keltirishi mumkinligi tahlil qilinadi.

10. **Yang, S., & Zhang, H. (2017).** *The Importance of Arts Integration in STEM Education.* *International Journal of STEM Education*, 4(1), 2-11.

Ushbu maqola san'at va STEM integratsiyasi orqali o'quvchilarda ijodiy va texnik ko'nikmalarni rivojlantirishni muhim deb hisoblaydi. Maqolada STEAM ta'limining ta'lim tizimida qanday ahamiyatga ega ekanligi va uning o'quvchilarni tayyorlashdagi roli haqida so'z yuritiladi.

ОНКОЛОГИК КАСАЛЛИКЛАР: ТАШХИС ВА ДАВОЛАШ СТРАТЕГИЯЛАРИ

Шерматов Холбек Фахриддинович

*Термиз иқтисодиёт ва сервис университети Тиббиёт
факультети ўқитувчиси*

Қаршиева Барчиной Бахриддин қизи

Уктамов Санжар Темурович

*Термиз иқтисодиёт ва сервис университети Тиббиёт
факультети талабалари*

Аннотация: Онкологик касалликлар замонавий тиббиётнинг энг жиддий муаммоларидан бири ҳисобланади. Ушбу мақолада онкологик касалликларнинг турлари, уларни ташхислаш ва даволаш стратегиялари таҳлил қилинган. Саратон касаллиги инсон ҳаётига жиддий таҳдид соладиган глобал муаммо бўлиб, мақолада Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотлари асосида замонавий ташхис ва даволаш усуллари кўриб чиқилган. Эътибор қаратилган асосий соҳалар: малигн ва бенигн ўсмалар, қон саратони, замонавий ташхис технологиялари, шунингдек, жарроҳлик, кимётерапия, радиотерапия ва иммунотерапия каби даволаш усуллари. Эртак ташхис ва соғлом турмуш тарзи онкологик касалликларни олдини олишда муҳим аҳамиятга эга эканлиги таъкидланган.

Калит сўзлар: Онкологик касалликлар, саратон, ташхис, даволаш стратегиялари, малигн ўсмалар, биопсия, кимётерапия, радиотерапия, иммунотерапия.

ОНКОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАБОЛЕВАНИЯ: СТРАТЕГИИ ДИАГНОСТИКИ И ЛЕЧЕНИЯ

Каршиева Барчиной Бахриддиновна

Уктамов Санджар Темурович

Шерматов Холбек Фахриддинович

Студенты медицинского факультета Термезского университета экономики и
сервиса

Преподаватель медицинского факультета Термезского университета
экономики и сервиса

Аннотация: Онкологические заболевания являются одной из самых серьезных проблем современной медицины. В данной статье проанализированы виды онкологических заболеваний, методы их диагностики и стратегии лечения.

Раковые болезни представляют собой глобальную угрозу для жизни человека, и в статье рассмотрены современные методы диагностики и лечения на основе данных Всемирной организации здравоохранения. Основное внимание уделено следующим аспектам: злокачественные и доброкачественные опухоли, рак крови, современные диагностические технологии, а также такие методы лечения, как хирургия, химиотерапия, радиотерапия и иммунотерапия. Подчеркнута важность ранней диагностики и здорового образа жизни в профилактике онкологических заболеваний.

Ключевые слова: Онкологические заболевания, рак, диагностика, стратегии лечения, злокачественные опухоли, биопсия, химиотерапия, радиотерапия, иммунотерапия.

ONCOLOGICAL DISEASES: DIAGNOSTIC AND TREATMENT STRATEGIES

Karshieva Barchinoy Bakhrididinova

Uktamov Sanjar Temurovich

Shermatov Holbek Fahriddinovich

Students of the Medical Faculty of the Termez

University of Economics and Service

Teacher Medical Faculty of the Termez

University of Economics and Service

Abstract: Oncological diseases are among the most critical challenges in modern medicine. This article analyzes the types of oncological diseases, their diagnostic methods, and treatment strategies. Cancer poses a global threat to human life, and the article reviews modern diagnostic and treatment approaches based on data from the World Health Organization. The main focus is on malignant and benign tumors, blood cancer, advanced diagnostic technologies, and treatment methods such as surgery, chemotherapy, radiotherapy, and immunotherapy. The importance of early diagnosis and a healthy lifestyle in the prevention of oncological diseases is emphasized.

Keywords: Oncological diseases, cancer, diagnostics, treatment strategies, malignant tumors, biopsy, chemotherapy, radiotherapy, immunotherapy.

Кириш Онкологик касалликлар — бу ҳозирги замон тиббиётида энг жиддий ва кенг тарқалган муаммолардан бири бўлиб, улар инсон ҳаётига жиддий таҳдид солади. Ушбу мақолада саратон ва унга боғлиқ касалликларнинг турлари, ташхислаш усуллари ва даволаш стратегиялари таҳлил қилинади. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, саратон турлари ҳар йили миллионлаб

одамларнинг ҳаётига жиддий таъсир қилади ва касалликнинг эрта ташхиси, самарали даволаш усуллари долзарб ҳисобланади.

Усуллар Ушбу мақола онкологик касалликларни тадқиқ қилиш учун қуйидаги усулларга асосланди:

1. **Адабиётларни таҳлил қилиш:** Илмий журналларда эълон қилинган изланишлар ва ЖСТ маълумотлари асосида онкологик касалликларнинг тарқалиши ва омиллари ўрганилди.
2. **Клиник кузатувлар:** Беморларнинг белгилари, даволаш жараёни ва даволаниш натижалари таҳлил қилинди.
3. **Ташхис усуллари:** Рентген, УЗИ, КТ, МРТ ва биопсия каби замонавий ташхис усулларининг самарадорлиги баҳоланди.

Натижалар

Онкологик касалликлар турлари ва тарқалиши

1. Малигн ўсмалар (саратон):

- **Кўкрак саратони:** Аёлларда энг кенг тарқалган ўсма. Оилавий анамнез ва гормонал ўзгаришлар хавф омиллари ҳисобланади.
- **Ўпка саратони:** Асосан чекиш ва экологик омиллар билан боғлиқ.
- **Простата саратони:** Эркаклар орасида энг кенг тарқалган онкологик касаллик.
- **Меланома:** Терининг пигмент ҳужайраларидан келиб чиқадиган хавфли ўсма.

2. Бенигн ўсмалар:

- **Аденома:** Без тўқималарида пайдо бўлади.
- **Фиброма:** Мушак ёки боғловчи тўқималарда учрайди.

3. Қон саратони (лейкеми):

- Лимфоцитар ва миелоид турлари. Болалар ва катталарда учрайдиган шакллари мавжуд.

Ташхис қўйиш усуллари

Ташхис жараёнида замонавий тасвирий технологиялардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Масалан:

- **МРТ ва КТ:** Ўсмаларни локализация қилиш ва уларнинг ҳажмини аниқлашда самарали.
- **Биопсия:** Ўсма тўқимасини таҳлил қилишда асосий стандарт.

Даволаш усуллари

1. **Жарроҳлик:** Ўсмани бутунлай олиб ташлашга қаратилган.
2. **Кимётерапия ва радиотерапия:** Ҳужайраларни йўқ қилиш учун қўлланилади.
3. **Иммунотерапия:** Беморнинг иммун тизимини кучайтириш орқали саратонга қарши кураш.

4. Гормонал терапия: Гормонал ўзгаришларга боғлиқ ўсмалар учун самарали.

Музокара Онкологик касалликларнинг тарқалишига таъсир этувчи омиллардан бири — турмуш тарзи. Чекиш, носоғлом овқатланиш ва атроф-муҳитнинг ёмонлашуви касаллик хавфини оширади. Тадқиқотлар шундан далолат берадики, эрта ташхис қўйиш беморнинг умр давомийлигини сезиларли даражада оширади. Масалан, кўкрак саратони эрта босқичда аниқланган ҳолларда 90%гача тўлиқ соғайиш имконияти мавжуд.

Хулоса ва тавсиялар Онкологик касалликларни олдини олиш учун жамиятда соғлом турмуш тарзини шакллантириш, зарарли одатларни камайтириш ва мунтазам профилактик кўриклар ўтказиш муҳим аҳамиятга эга. Яқин келажакда илмий тадқиқотларнинг янада ривожланиши онкологик касалликларни даволашда янги имкониятлар яратиши кутилмоқда. Шунингдек, тиббий маълумотлар базаларини такомиллаштириш ва улардан кенг фойдаланиш касалликларни самарали бошқариш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ). Всемирный доклад о раке. Женева: ВОЗ; 2020.
2. Siegel RL, Miller KD, Jemal A. Cancer statistics, 2020. *CA: A Cancer Journal for Clinicians*. 2020;70(1):7-30.
3. DeVita VT, Lawrence TS, Rosenberg SA. *Cancer: Principles and Practice of Oncology*. 11-е изд. Philadelphia: Wolters Kluwer; 2019.
4. Jemal A, Bray F, Center MM, Ferlay J, Ward E, Forman D. Global cancer statistics. *CA: A Cancer Journal for Clinicians*. 2011;61(2):69-90.
5. Hanahan D, Weinberg RA. Hallmarks of cancer: the next generation. *Cell*. 2011;144(5):646-674.
6. Хамидова Д.Т., Раҳимов А.А. Замонавий онкологияда ташхис ва даволаш стратегиялари. *Тиббиёт фанлари журнали*. 2020;5(2):34-41.
7. Smith RA, Andrews K, Brooks D. Cancer screening in the United States, 2019. *CA: A Cancer Journal for Clinicians*. 2019;69(2):108-126.
8. Schilsky RL, Baile WF, Zinner RG. Innovations in cancer treatment: current trends and future directions. *The Oncologist*. 2018;23(5):560-568.
9. Умаров С.И., Содиқов Ж.Ф. Онкологик касалликларнинг тарқалиши ва профилактика чоралари. *Тиббиёт тадқиқотлари*. 2021;2(3):45-52.
10. Ferlay J, Colombet M, Soerjomataram I. Estimating the global cancer incidence and mortality. *International Journal of Cancer*. 2019;144(8):1941-1953.

- 11.Kenjayeve Y.M., Berdieva S.A., Termiz iqtisodiyot va servis universiteti. "Yurak bo'lmacha va qorinchalari gipertrofiyasining elektrokardiografiya belgilari o'zgarishlarini tahlili."
- 12.Mamatqulovich K. Y. Me'da osti bezi o'tkir va surunkali pankreatit kasalliklarini gistomorfologik tahlili //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 49-53.
- 13.Mamatqulovich K. Y. et al. Glomerulonefrit kasalligida klinik laborator tahlillarning o'rni va samaradorligi //American journal of applied medical SCIENCE. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 112-120.
- 14.Mamatqulovich K. Y., Ismatulloevich X. I., Xabibullo o'g'li C. S. Ko'kyo'tal kasalligi va uni oldini olish chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 4. – S. 18-21.
- 15.Mamatqulovich K. Y., Fayzullayevna R. S. Husnbuzarlar etiologiyasi, klinikasi va davolash chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 126-130.
- 16.Kenjayeve Y. "Bio eko texno" ma'suliyati cheklangan jamiyatga qarashli maishiy chiqindilarni saralash va qayta ishlash korxonasi xodimlarining salomatligi //TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi. – 2023. – T. 1. – №. 2. – S. 172-176.
- 17.

KO'RISH A'ZOSIDA INFEKSIYALAR VA ULARNI DAVOLANISH USULLARI

Shermatov Xolbek Faxriddinovich

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tibbiyot fakulteti
o'qituvchisi*

Urolova Sevinch Murodilla qizi

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tibbiyot fakulteti
talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ko'rish a'zosida uchraydigan infeksiyon kasalliklar, ularning etiologiyasi, klinik belgilar, tashxislash va zamonaviy davolash usullari ko'rib chiqilgan. Ko'z infeksiyalari ko'p hollarda bakteriyalar, viruslar, zamburug'lar va parazitlar sababli yuzaga keladi. Maqolada kon'yunktivit, keratit, blefarit kabi keng tarqalgan infeksiyalar, ularni aniqlash va davolashda qo'llaniladigan muolajalar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Ko'z infeksiyalari, kon'yunktivit, keratit, blefarit, antibiotiklar, antiviral terapiya, antifungal vositalar, tashxis.

ИНФЕКЦИИ ОРГАНА ЗРЕНИЯ И МЕТОДЫ ИХ ЛЕЧЕНИЯ

Уролова Севинч Муродиллаевна

Шерматов Холбек Фахриддинович

*Студентка медицинского факультета Термезского
университета экономики и сервиса*

*Преподаватель медицинского факультета Термезского
университета экономики и сервиса*

Аннотация: В данной статье рассматриваются инфекционные заболевания органа зрения, их этиология, клинические признаки, методы диагностики и современные подходы к лечению. Глазные инфекции в большинстве случаев возникают из-за бактерий, вирусов, грибов и паразитов. В статье анализируются

такие распространенные заболевания, как конъюнктивит, кератит и блефарит, а также методы их выявления и лечения.

Ключевые слова: глазные инфекции, конъюнктивит, кератит, блефарит, антибиотики, противовирусная терапия, противогрибковые препараты, диагностика.

INFECTIONS OF THE VISUAL ORGAN AND THEIR TREATMENT METHODS

Urolova Sevinch Murodilla qizi

Shermatov Xolbek Faxriddinovich

Student of the Faculty of Medicine, Termez University of Economics and Service

Teacher of the Faculty of Medicine, Termez University of Economics and Service

Abstract: This article examines infectious diseases of the visual organ, their etiology, clinical symptoms, diagnostic methods, and modern treatment approaches. Eye infections are most often caused by bacteria, viruses, fungi, and parasites. The article analyzes common infections such as conjunctivitis, keratitis, and blepharitis, as well as the treatments applied for their diagnosis and management.

Keywords: eye infections, conjunctivitis, keratitis, blepharitis, antibiotics, antiviral therapy, antifungal agents, diagnosis.

KIRISH: Koʻz infeksiyalari inson koʻrish qobiliyatini jiddiy zarar yetkazishi mumkin boʻlgan patologiyalar qatoriga kiradi. Infeksiyalar koʻpincha tashqi muhit omillari, immunitetning pasayishi, gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik va surunkali kasalliklar sabab yuzaga keladi.

Koʻz infeksiyali kasalliklarining asosiy sabablari bakterial infeksiyalar, yaʼni *Staphylococcus aureus*, *Streptococcus pneumoniae*, *Pseudomonas aeruginosa*. Shuningdek, virusli infeksiyalar orqali Gerpes simplex virusi (HSV), adenoviruslar, zamburugʻli infeksiyalarga *Candida albicans*, *Aspergillus*, parazitlar infeksiyalar esa *Acanthamoeba*lar orqali qoʻzgʻatiladi va kasallikni keltirib chiqaradi.

Koʻz infeksiyalari bemor hayot sifatini pasaytiradi, shuningdek, kech aniqlangan hollarda koʻrlikka olib kelishi mumkin.

USULLAR: Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi:

1. **Adabiyotlar tahlili:** Soʻnggi yillardagi ilmiy maqolalar va Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti (JSST) maʼlumotlari asosida koʻz infeksiyalarining turlari va davolash strategiyalari oʻrganildi.
2. **Klinik kuzatishlar:** Termez shahridagi oftalmologik markazda 50 nafar bemor ishtirokida oʻtkazilgan kuzatishlar asosida infeksiyaning klinik belgilarini aniqlash va davolanish samaradorligi tahlil qilindi.
3. **Laboratoriya tekshiruvlari:** Biologik materiallar bakteriologik ekish, polimeraza zanjir reaksiyasi (PZR) va mikroskopik tekshiruvlar orqali aniqlangan.

NATIJARLAR: Tadqiqot natijalariga ko'ra, eng ko'p uchraydigan ko'z infeksiyalari quyidagilar:

1. **Kon'yunktivit** – eng keng tarqalgan infeksiya turi.

Bakterial kon'yunktivit: Ko'z yoshi va oqindi namunalari tahlilida *Staphylococcus aureus* 40% holatda aniqlangan.

Virusli kon'yunktivit: Adenoviruslar sababli yuzaga kelgan holatlar 30% ni tashkil etdi.

2. **Keratit** – ko'z shox pardasi infeksiyasi.

Zamburug'li keratit: *Candida albicans* sababli paydo bo'lgan hollarda davolanish uzoq davom etdi.

3. **Blefarit** – ko'z qovoqlarining yallig'lanishi.

Etiologik omillar: bakterial infeksiyalar va demodeks parazitlari.

Davolash usullari:

Bakterial infeksiyalarda: *Moksifloksatsin* va *Ofloksatsin* kabi antibiotik tomchilari samarali bo'ldi.

Virusli infeksiyalarda: *Atsiklovir* va *Valatsiklovir* preparatlari qo'llanildi.

Zamburug'li infeksiyalarda: *Natamitsin* va *Vorikonazol* asosida davolash o'tkazildi.

MULOHAZA: Tadqiqot natijalari ko'z infeksiyalarining keng tarqalganligi va ularni erta aniqlashning muhimligini ko'rsatdi. Bakterial kon'yunktivitlar antibiotik tomchilar yordamida qisqa muddatda davolansa, virusli va zamburug'li infeksiyalar uzoq muddatli muolajani talab qiladi.

Ko'z gigiyenasi qoidalariga rioya qilmaslik va kontakt linzalardan noto'g'ri foydalanish keratitning rivojlanishiga olib keluvchi asosiy omil ekanligi aniqlandi.

Tavsiyalar:

1. Aholi orasida ko'z gigiyenasi bo'yicha tushuntirish ishlari olib borish.
2. Kontakt linzalardan foydalanishda gigiyena qoidalariga qat'iy rioya qilish.
3. Ko'z kasalliklari alomatlari sezilganda oftalmologga murojaat qilish zarurligini ta'kidlash.

XULOSA: Ko'z infeksiyalari zamonaviy tibbiyotning dolzarb muammolaridan biri bo'lib, ularni o'z vaqtida aniqlash va to'g'ri davolash ko'rish qobiliyatini saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta tashxis va zamonaviy davolash usullari infeksiyalar asoratlarini kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ). Рекомендации по лечению глазных инфекций. Женева; 2021.
2. Kanski JJ, Bowling B. *Clinical Ophthalmology: A Systematic Approach*. 8th ed. London: Elsevier; 2016.

3. Azar DT, Kanellopoulos AJ. Diagnosis and management of infectious keratitis. *Cornea*. 2020;39(2):201-207.
4. Tseng SC, et al. Advances in treatment of viral keratoconjunctivitis. *Ophthalmology*. 2019;126(4):623-632.
5. Al-Mujaini A, et al. Bacterial keratitis: perspective on epidemiology, clinico-pathogenesis, diagnosis, and treatment. *International Journal of Ophthalmology*. 2019;12(3):367-376.
6. Kenjayev Y.M., Berdieva S.A., Termiz iqtisodiyot va servis universiteti. "Yurak bo'lmacha va qorinchalari gipertrofiyasining elektrokardiografiya belgilari o'zgarishlarini tahlili."
7. Mamatqulovich K. Y. Me'da osti bezi o'tkir va surunkali pankreatit kasalliklarini gistomorfologik tahlili //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 49-53.
8. Mamatqulovich K. Y. et al. Glomerulonefrit kasalligida klinik laborator tahlillarning o'rni va samaradorligi //American journal of applied medical SCIENCE. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 112-120.
9. Mamatqulovich K. Y., Ismatulloevich X. I., Xabibullo o'g'li C. S. Ko'k'yo'tal kasalligi va uni oldini olish chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 4. – S. 18-21.
10. Mamatqulovich K. Y., Fayzullayevna R. S. Husnbuzarlar etiologiyasi, klinikasi va davolash chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 126-130.
11. Kenjayev Y. "Bio eko texno" ma'suliyati cheklangan jamiyatga qarashli maishiy chiqindilarni saralash va qayta ishlash korxonasi xodimlarining salomatligi //TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi. – 2023. – T. 1. – №. 2. – S. 172-176.
- 12.

QORIN TIFI: ETIOLOGIYASI, EPIDEMIOLOGIYASI VA DAVOLASH USULLARI

Shermatov Xolbek Faxriddinovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tibbiyot fakulteti o'qituvchisi

Urolova Sevinch Murodilla qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tibbiyot fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada qorin tifi kasalligining etiologiyasi, epidemiologiyasi, klinik ko'rinishlari, diagnostikasi va zamonaviy davolash usullari ko'rib chiqiladi. Qorin tifi dunyo miqyosida keng tarqalgan infeksiyon kasalliklardan biri bo'lib, uning yuqish yo'llari, profilaktikasi va davolashdagi yangi yondashuvlar muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Kasallikning kelib chiqishi, tarqalishi va uni oldini olish choralari haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: Qorin tifi, *Salmonella Typhi*, etiologiya, epidemiologiya, antibiotik terapiya, profilaktika, vaksina.

ТИФ ПРЕССА: ЭТИОЛОГИЯ, ЭПИДЕМИОЛОГИЯ И МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ

Уролова Севинч Муродилла кизи

Шерматов Холбек Фахриддинович

*Студент медицинского факультета Термезского университета
экономики и сервиса*

*Преподаватель медицинского факультета Термезского
университета экономики и сервиса*

Аннотация: В данной статье рассматриваются этиология, эпидемиология, клинические проявления, диагностика и современные методы лечения брюшного тифа. Брюшной тиф является одной из наиболее распространённых инфекционных болезней в мире, а пути его передачи, профилактика и новые подходы в лечении

имеют важное научное и практическое значение. Подробно освещаются происхождение заболевания, его распространение и меры профилактики.

Ключевые слова: Брюшной тиф, *Salmonella Typhi*, этиология, эпидемиология, антибиотикотерапия, профилактика, вакцина.

TYPHOID FEVER: ETIOLOGY, EPIDEMIOLOGY, AND TREATMENT METHODS

Urolova Sevinch Murodilla qizi

Shermatov Xolbek Faxriddinovich

Student of the Faculty of Medicine, Termez University of Economics and Service

Lecturer at the Faculty of Medicine, Termez University of Economics and Service

Abstract: This article discusses the etiology, epidemiology, clinical manifestations, diagnosis, and modern treatment methods of typhoid fever. Typhoid fever is one of the most widespread infectious diseases globally, with its transmission routes, prevention, and novel approaches to treatment holding significant scientific and practical importance. The article provides detailed information on the disease's origin, spread, and preventive measures.

Keywords: Typhoid fever, *Salmonella Typhi*, etiology, epidemiology, antibiotic therapy, prevention, vaccine.

KIRISH: Qorin tifi (*Salmonella Typhi*) sababli yuzaga keladigan o'tkir infeksiyon kasallik bo'lib, ichaklar orqali o'tkaziladigan bakterial infeksiya hisoblanadi. Qorin tifi asosan sanitariya-gigiyenik sharoitlar yetarlicha bo'lmagan hududlarda keng tarqalgan. Dunyo sog'liqni saqlash tashkiloti (DSST) ma'lumotlariga ko'ra, har yili dunyo bo'ylab 10-20 million kishi ushbu kasallikka chalinadi, ulardan 100 mingga yaqin bemor vafot etadi.

Etiologiya: Qorin tifi *Salmonella enterica* turkumiga kiruvchi *Salmonella Typhi* bakteriyasi tufayli rivojlanadi. Ushbu bakteriya grammanfiy tayoqcha shaklidagi mikroorganizm bo'lib, tashqi muhitda uzoq muddat saqlanib qolish xususiyatiga ega.

- **Manba:** Kasallik manbai faqat inson hisoblanadi — kasallangan bemorlar yoki bakteriya tashuvchilar.
- **Yuqish yo'llari:**
 - Fekal-oral yo'l: ifloslangan suv yoki oziq-ovqat orqali.
 - Gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik.
 - Tibbiy asbob-uskunalarining yetarlicha sterilizatsiya qilinmaganligi.

Epidemiologiya: Qorin tifi dunyoning ko‘plab mamlakatlarida, ayniqsa Osiyo, Afrika va Janubiy Amerikaning rivojlanayotgan mamlakatlarida keng tarqalgan. Kasallikning tarqalishiga quyidagilar ta’sir qiladi:

- Suv ta’minotining yomonligi va kanalizatsiya tizimining yetishmasligi.
- Aholi zichligi va kambag‘allik.
- Issiq iqlim sharoitlari bakteriyaning ko‘payishi uchun qulay muhit yaratadi.

Statistik ma’lumotlar: Osiyo qit’asida kasallikning umumiy holatlarining 80% qayd etiladi.

- O‘zbekiston kabi mamlakatlarda ham sanitariya-gigiyena talablari buzilgan hududlarda alohida e’tibor talab etiladi.

Klinik belgilar: Kasallik 10-14 kunlik inkubatsion davrdan so‘ng klinik ko‘rinish beradi. Kasallikning asosiy belgilari quyidagilar:

1. Isitma: Uzluksiz, ko‘pincha 39-40°C gacha ko‘tariladi.
2. Intoksikatsiya: Bosh og‘rig‘i, holsizlik, mushak og‘riqlari.
3. Ovqat hazm qilish buzilishlari: Ko‘ngil aynishi, qayt qilish, ich qotishi yoki diareya.
4. Teri o‘zgarishlari: Qorin terisida "*Roseola*" nomli mayda toshmalar paydo bo‘lishi.
5. Gepatomegaliya va splenomegaliya: Jigar va taloqning kattalashuvi.

Kasallikning og‘ir kechishida ichakdan qon ketish va ichak perforatsiyasi kabi asoratlar yuzaga kelishi mumkin.

Diagnostika: Kasallikni aniqlashda laborator diagnostika muhim rol o‘ynaydi:

1. Qon tahlili: Bakteremiya davrida *Salmonella Typhi* aniqlanadi.
2. Koprogramma: Najasda bakteriyalar aniqlanishi mumkin.
3. Serologik testlar: *Widal testi* orqali antitanachalarni aniqlash.
4. Qon biokimyosi: Organlarning faoliyatini baholash.

Tasniflash: Kasallikning o‘rta, yengil va og‘ir darajadagi shakllari mavjud.

Davolash usullari

Qorin tifi bemorlarini davolash quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. Antibiotik terapiya:
 - o Birinchi tanlov preparatlari: *Ciprofloxacin*, *Ceftriaxone*.
 - o O‘ta chidamli bakteriyalar uchun *Azithromycin* qo‘llaniladi.
2. Detoksikatsiya: Organizmni toksinlardan tozalash uchun infuzion terapiya (NaCl, Ringer eritmasi).
3. Simptomatik davolash:
 - o Isitmani tushirish uchun antipiretiklar (paratsetamol).
 - o Ovqat hazm qilish tizimini qo‘llab-quvvatlash.
4. Dam olish va parhez: Yengil, hazm bo‘luvchi ovqatlar va ko‘p miqdorda suyuqlik ichish.

Asoratlari: Kasallik o'z vaqtida davolanmasa, ichakdan qon ketish, peritonit kabi og'ir asoratlari rivojlanadi.

Profilaktika: Qorin tifi profilaktikasi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Shaxsiy gigiyena: Qo'lni sovunlab yuvish va toza suv iste'mol qilish.
2. Vaksinatsiya: Kasallik yuqori tarqalgan hududlarda *Typhoid Vi* vaksinasini qo'llash.
3. Suv va oziq-ovqat xavfsizligi: Ichimlik suvini qaynatish va meva-sabzavotlarni yaxshilab yuvish.

XULOSA: Qorin tifi zamonaviy tibbiyotda dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Kasallikning oldini olish uchun sanitariya-gigiyena sharoitlarini yaxshilash, profilaktik choralarini ko'rish va vaksinasiyadan foydalanish zarur. Vaqtida aniqlangan va to'g'ri davolangan qorin tifi bemorlarning to'liq sog'ayishiga yordam beradi. Ilmiy va texnologik yutuqlar yordamida ushbu kasallikni samarali boshqarish imkoniyati ortib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization (WHO). Typhoid Fever: Key Facts and Global Burden. WHO Publications, 2023.
2. Parry CM, Hien TT, Dougan G, White NJ, Farrar JJ. Typhoid Fever. *The New England Journal of Medicine*, 2002; 347(22):1770–82.
3. Ochiai RL, Acosta CJ, Danovaro-Holliday MC, et al. A study of typhoid fever in five Asian countries: disease burden and implications for controls. *Bulletin of the World Health Organization*, 2008; 86:260–268.
4. Graham SM, English M, Wamola IA. Typhoid fever in African children: clinical features, antibiotic susceptibility, and treatment outcome. *Pediatric Infectious Disease Journal*, 2000; 19(12):1197–1202.
5. Mirza SH, Beeching NJ, Hart CA. Multi-drug resistant typhoid: a global problem. *Journal of Medical Microbiology*, 1996; 44(5):317–9.
6. Chaudhary N, Jain R. Advances in Typhoid Fever Management: New Approaches to Therapy. *Indian Journal of Medical Research*, 2019; 149(3): 320–328.
7. Kenjayev Y.M., Berdieva S.A., Termiz iqtisodiyot va servis universiteti. "Yurak bo'lmacha va qorinchalari gipertrofiyasining elektrokardiografiya belgilari o'zgarishlarini tahlili."
8. Mamatqulovich K. Y. Me'da osti bezi o'tkir va surunkali pankreatit kasalliklarini gistomorfologik tahlili //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 49-53.
9. Mamatqulovich K. Y. et al. Glomerulonefrit kasalligida klinik laborator tahlillarning o'rni va samaradorligi //American journal of applied medical SCIENCE. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 112-120.

- 10.Mamatqulovich K. Y., Ismatulloevich X. I., Xabibullo o'g'li C. S. Ko'kyo'tal kasalligi va uni oldini olish chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 4. – S. 18-21.
- 11.Mamatqulovich K. Y., Fayzullayevna R. S. Husnbuzarlar etiologiyasi, klinikasi va davolash chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 126-130.
- 12.Kenjaye Y. "Bio eko texno" ma'suliyati cheklangan jamiyatga qarashli maishiy chiqindilarni saralash va qayta ishlash korxonasi xodimlarining salomatligi //TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi. – 2023. – T. 1. – №. 2. – S. 172-176.

КЎКРАК БЕЗИ САРАТОНИ: ЭТИОЛОГИЯСИ, ЭПИДЕМИОЛОГИЯСИ, ДИАГНОСТИКА ВА ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ

Кенжаев Ёдгор Маматқулович

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tibbiyot fakulteti katta
ўqituvchisi*

Хусанова Фарангиз Илхом қизи

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tibbiyot fakulteti талабаси

АННОТАЦИЯ: Ушбу мақолада кўкрак беzi саратонининг этиологияси, хавф омиллари, ташхислаш ва даволаш усуллари таҳлил қилинган. Тадқиқот 47 нафар бемор мисолида олиб борилди. Тадқиқот натижаларига кўра, кўкрак беzi саратонининг асосий хавф омиллари, клиник белгилари ва даволаш самарадорлиги ўрганилди. Беморларнинг ёш ва жинс таркиби, босқичлари, қўлланилган даволаш усуллари ва уларнинг натижалари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: Кўкрак беzi саратони, клиник таҳлил, ташхис, хирургик даволаш, кимётерия, радиотерапия, хавф омиллари.

РАК МОЛОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЫ: ЭТИОЛОГИЯ, ЭПИДЕМИОЛОГИЯ, ДИАГНОСТИКА И МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ

Хусанова Фарангиз Илхомовна

Кенжаев Ёдгор Маматқулович

*Студент медицинского факультета Термезского
университета экономики и сервиса*

*Старший преподаватель медицинского факультета
Термезского университета экономики и сервиса*

АННОТАЦИЯ: В данной статье проанализированы этиология, факторы риска, методы диагностики и лечения рака молочной железы. Исследование проведено на примере 47 пациентов. По результатам исследования изучены основные факторы риска, клинические признаки и эффективность лечения рака молочной железы. Проведен анализ возрастного и полового состава пациентов, стадий заболевания,

применяемых методов лечения и их результатов.

Ключевые слова: рак молочной железы, клинический анализ, диагностика, хирургическое лечение, химиотерапия, радиотерапия, факторы риска.

BREAST CANCER: ETIOLOGY, EPIDEMIOLOGY, DIAGNOSIS, AND TREATMENT METHODS

Khusanova Farangiz Ilhomovna

Kenjaev Yodgor Mamatkulovich

*Student of the Faculty of Medicine, Termez University of
Economics and Service*

*Senior Lecturer at the Faculty of Medicine, Termez
University of Economics and Service*

ABSTRACT: This article analyzes the etiology, risk factors, diagnostic methods, and treatment approaches for breast cancer. The study was conducted using data from 47 patients. According to the results, the main risk factors, clinical signs, and treatment efficacy for breast cancer were investigated. The age and gender composition of patients, disease stages, treatment methods used, and their outcomes were analyzed.

Keywords: breast cancer, clinical analysis, diagnosis, surgical treatment, chemotherapy, radiotherapy, risk factors.

1. КИРИШ: Кўрак беи саратони аёллар ўртасида энг кўп учрайдиган онкологик касалликлардан бири ҳисобланади. Беморларнинг ўз вақтида ташхис қилиниши, хавф омилларининг аниқланиши ва самарали даволаш режасини тузиш муҳим аҳамиятга эга. Ушбу тадқиқотда 47 нафар кўрак беи саратони ташхиси қўйилган беморлар мисолида клиник таҳлил ўтказилди.

2. МАТЕРИАЛ ВА УСЛУБЛАР: Тадқиқот 2023 йил январь-2024 йил январь ойлари оралиғида Термиз шаҳридаги ихтисослашган онкология марказида ўтказилди. Жами 47 нафар бемор таҳлил қилинди:

- **Ёш таркиби:** 30-70 ёш.
- **Жинс:** 47 нафарнинг барчаси аёллар.

Текширув методлари:

1. Анамнез тўплаш ва клиник кўрик.
2. Маммография ва УЗИ текшируви.
3. Биохимиявий таҳлиллар ва биопсия.
4. Хирургик, кимётерия ва радиотерапия самарадорлигини баҳолаш.

3. НАТИЖАЛАР

3.1 Беморларнинг ёш таркиби

Ёш гуруҳи	Беморлар сони	Улуши (%)
30-40 ёш	8	17%
41-50 ёш	15	32%
51-60 ёш	18	38%
61-70 ёш	6	13%

3.2 Касалликнинг босқичлари

Босқич	Беморлар сони	Улуши (%)
I босқич	9	19%
II босқич	21	45%
III босқич	13	28%
IV босқич	4	8%

3.3 Тадқиқот натижалари бўйича хавф омиллари

Хавф омиллари	Беморлар сони	Улуши (%)
Генетик мойиллик	12	25%
Гормонал бузилишлар	18	38%
Семириш ва турмуш тарзи	9	19%
Чекиш ва алкоголь истеъмоли	5	11%
Радиоактив таъсир	3	7%

3.4 Даволаш самарадорлиги

47 нафар беморга қўлланилган даволаш усуллари қуйидагича:

- **Хирургик даволаш:** 36 нафар (76%).
- **Кимётерапия:** 41 нафар (87%).
- **Радиотерапия:** 29 нафар (62%).

Даволаш натижалари таҳлили:

- **Эрта босқичда** (I ва II) ташхис қўйилган беморларнинг 89% ида ижобий натижа қайд этилди.
- **Кеч босқичда** (III ва IV) ташхисланган беморларнинг 54% ида касаллик ремиссияси кузатилди.

4. МУҲОКАМА

Тадқиқот натижаларига кўра, кўкрак беи саратони кўп ҳолларда 40-60 ёшдаги аёлларда учрайди. Ташхиснинг кеч қолиши III ва IV босқичларда юқори ўлим кўрсаткичлари билан боғлиқ. Хавф омиллари орасида гормонал бузилишлар ва генетик мойиллик етакчи ўринни эгаллайди. Хирургик усул билан бирга кимётерапия ва радиотерапия қўлланилиши касалликни самарали даволашда муҳимдир.

5. ХУЛОСА

Кўкрак беи саратонининг эрта ташхис қилиниши ҳаёт сақлаб қолиш имкониятларини сезиларли оширади. Тадқиқот натижалари кўрсатдики, скрининг дастурларини кенг жорий этиш, хавф омилларини бошқариш ва замонавий даволаш усулларини қўллаш асосий омиллардир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Всемирная организация здравоохранения. Отчет по онкологии, 2022.
2. Anderson BO, et al. Global Breast Cancer Initiative. *The Lancet Oncology*, 2021; 22(3): 330–345.
3. Smith RA, et al. Breast Cancer Screening Guidelines. *CA: Cancer Journal for Clinicians*, 2020; 70(4): 321–346.
4. Jemal A, Bray F, Center MM, Ferlay J, Ward E, Forman D. Global cancer statistics. *CA: A Cancer Journal for Clinicians*, 2011; 61(2): 69–90.
5. Harbeck N, Penault-Llorca F, Cortes J, et al. Breast cancer. *Nature Reviews Disease Primers*, 2019; 5(1): 66.
6. Петров В.Н., Смирнова Е.А. Современные подходы к диагностике и лечению рака молочной железы. *Онкологические ведомости*, 2021; 27(2): 45–52.
7. Early Breast Cancer Trialists' Collaborative Group (EBCTCG). Long-term outcomes of radiotherapy. *The Lancet*, 2014; 383(9935): 2127–2135.
8. Захарова Е.В., Иванова А.П. Роль генетических факторов в развитии рака молочной железы. *Вопросы онкологии*, 2020; 66(5): 34–41.
9. Parkin DM, Bray F, Ferlay J, Pisani P. Global cancer statistics, 2002. *CA: Cancer Journal for Clinicians*, 2005; 55(2): 74–108.
10. Kenjayev Y.M., Berdieva S.A., Termiz iqtisodiyot va servis universiteti. "Yurak bo'lmacha va qorinchalari gipertrofiyasining elektrokardiografiya belgilari o'zgarishlarini tahlili."
11. Mamatqulovich K. Y. Me'da osti bezi o'tkir va surunkali pankreatit kasalliklarini gistomorfologik tahlili //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 49-53.

12. Mamatqulovich K. Y. et al. Glomerulonefrit kasalligida klinik laborator tahlillarning o'rni va samaradorligi //American journal of applied medical SCIENCE. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 112-120.
13. Mamatqulovich K. Y., Ismatulloevich X. I., Xabibullo o'g'li C. S. Ko'k'yo'tal kasalligi va uni oldini olish chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 4. – S. 18-21.
14. Mamatqulovich K. Y., Fayzullayevna R. S. Husnbuzarlar etiologiyasi, klinikasi va davolash chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 126-130.
15. Kenjayev Y. "Bio eko texno" ma'suliyati cheklangan jamiyatga qarashli maishiy chiqindilarni saralash va qayta ishlash korxonasi xodimlarining salomatligi //TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi. – 2023. – T. 1. – №. 2. – S. 172-176.

ТУҒМА ЮРАК НУҚСОНЛАРИ

Кенжаев Ёдгор Мамақулович

Султонов Равшан Комилович

Термиз иқтисодиёт ва сервис университети, Тиббиёт факультети ўқитувчилари

Муродова Фарида Шухрат қизи

*Термиз иқтисодиёт ва сервис университети, Тиббиёт факультети
талабаси*

Аннотация

Туғма юрак нуқсонлари (ТЮН) туғилиш вақтида мавжуд бўлган юрак ёки катта қон томирлар тузилишидаги аномалиялар бўлиб, улар юрак-қон томир касалликлари орасида энг кўп учрайди. Ушбу мақолада ТЮНларнинг таснифи, диагностика ва даволаш усуллари муҳокама қилинади. Эхокардиография каби замонавий ташхис усуллари, дори-дармонлар, жарроҳлик ва паллиатив терапия орқали ТЮНларнинг самарали давоси мумкинлиги баён қилинган. Ўзбекистонда кардиохирургия соҳасидаги ривожланишлар ва амалиётдаги муваффақиятлар алоҳида қайд этилган.

Калит сўзлар: Туғма юрак нуқсонлари, эхокардиография, Фалло тетрадаси, магистраль артерияларнинг транспозицияси, юрак жарроҳлиги.

ВРОЖДЕННЫЕ ПОРОКИ СЕРДЦА

Муродова Фарида Шухратовна

Кенжаев Ёдгор Мамақулович

Султанов Равшан Комилович

Студент медицинского факультета

Термезского университета экономики и сервиса

*Преподаватели медицинского факультета Термезского
университета экономики и сервиса*

Аннотация

Врожденные пороки сердца (ВПС) — это структурные аномалии сердца или крупных кровеносных сосудов, присутствующие с рождения, и являются одними из наиболее распространенных сердечно-сосудистых заболеваний. В статье рассматриваются классификация, диагностика и методы лечения ВПС. Современные диагностические методы, такие как эхокардиография, а также лекарственная

терапия, хирургическое вмешательство и паллиативный уход, выделены как эффективные подходы к лечению ВПС. Также акцент сделан на развитии кардиохирургии в Узбекистане и успешности практического внедрения.

Ключевые слова: Врожденные пороки сердца, эхокардиография, тетрада Фалло, транспозиция магистральных артерий, кардиохирургия.

CONGENITAL HEART DEFECTS

Murodova Farida Shukhrat qizi

Kenjaev Yodgor Mamatkulovich

Sultonov Ravshan Komilovich

*A student of the Faculty of Medicine, Termez University of
Economics and Service*

*Teachers of the Faculty of Medicine, Termez University of
Economics and Service*

Abstract

Congenital heart defects (CHD) are structural abnormalities of the heart or large blood vessels present at birth, and they are among the most common cardiovascular diseases. This article discusses the classification, diagnosis, and treatment of CHD. Modern diagnostic methods such as echocardiography, along with drug therapy, surgery, and palliative care, are highlighted as effective approaches for CHD management. Developments in cardiac surgery in Uzbekistan and the success of practical implementations are also emphasized.

Keywords:

Congenital heart defects, echocardiography, Tetralogy of Fallot, transposition of great arteries, cardiac surgery.

Кириш: Туғма юрак нуқсонлари (ТЮН) бу — туғилиш вақтида мавжуд бўлган, юрак ёки катта қон томирлар тузилишидаги аномалиялардир. Улар юрак-қон томир касалликлари таркибида энг кўп учрайдиган ҳолатлардан бири ҳисобланади. ТЮН билан боғлиқ белгилари жуда хилма-хил бўлиб, энгил кўринишдан ҳаёт учун хавфли ҳолатларгача ўзгариши мумкин.

Ҳар йили дунёнинг турли жойларида миллионлаб янги туғилган чақалоқларда юрак нуқсонлари аниқланади. Баъзи ҳолларда бу нуқсонлар энгил характерга эга бўлиб, махсус даволашни талаб этмайди, бошқа ҳолларда эса боланинг ҳаётини сақлаб қолиш учун тезкор жарроҳлик ёки даволаш керак бўлади.

Муаммонинг долзарблиги: Юрак нуқсонларини эрта аниқлаш ва самарали даволаш имконияти замонавий тиббиётнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади. Агар ТЮН ўз вақтида аниқланмаса ва даволанмаса, болаларнинг катта

қисми биринчи ойларидаёқ ҳаётдан кўз юмади. Айниқса, қишлоқ жойлардаги тиббиёт хизматининг пастлиги, малакали кадрлар етишмаслиги ушбу муаммони янада кучайтирмоқда.

Материаллар ва методлар: Тадқиқот объекти сифатида туғма юрак нуқсонлари билан ташхис қўйилган беморлар маълумотлари олинди. Тадқиқотда қуйидаги методлардан фойдаланилди:

1. **Клиник ташхислаш:** беморларнинг клиник кўринишлари, симптомлари ва тарихига асосланиб ташхис қўйиш.
2. **Инструментал текширувлар:** эхокардиография, ЭКГ, рентген диагностика.
3. **Статистик таҳлил:** маълумотларни қиёсий ва корреляцион таҳлил қилиш.

Натижалар ва муҳокама:

Туғма юрак нуқсонларининг таснифи

ТЮНларни урта асосий гуруҳга бўлиш мумкин:

1. **Артериал қонни веноз қон оқимиға ўтиш билан боғлиқ нуқсонлар:**
 - Қоринчалар орасидаги тўсиқ нуқсони.
 - Бўлмачалар орасидаги тўсиқ нуқсони.
 - Очиқ артериал йўл.
2. **Веноз қонни артериал қон оқимиға ўтиш билан боғлиқ нуқсонлар:**
 - Фалло тетрадаси.
 - Магистраль артерияларнинг транспозицияси.
3. **Юрак магистраль артерияларининг торайиши билан боғлиқ нуқсонлар:**
 - Ўпка артерияси стенози.
 - Аорта коарктацияси.

Диагностика ва даволаш: Туғма юрак нуқсонларини аниқлаш учун эхокардиография асосий диагностик усул ҳисобланади. Бу усул аномалияларни эрта босқичда аниқлашга ёрдам беради. ТЮНларни даволашда асосий урғу қуйидаги усулларга берилади:

1. **Дори-дармонлар билан даволаш:** диуретиклар, юрак фаоллигини яхшилайдиган препаратлар.
2. **Жарроҳлик давоси:** нуқсонларни тўғрилаш ёки магистраль артерияларни тиклаш.
3. **Паллиатив терапия:** оғир ҳолатларда ҳаёт сифатини сақлаб қолишга қаратилган чоралар.

Ўзбекистондаги амалиёт: Ўзбекистонда юрак нуқсонларини жарроҳлик йўли билан даволаш 1960-йилларда В.В. Вахидов томонидан бошланган. Бугунги кунда юрак жарроҳлиги соҳасидаги ютуқлар, айниқса, болалардаги юрак нуқсонларини даволашда самарадорликни оширмоқда. Замонавий диагностика ва кардиохирургик

технологиялар нафақат беморлар ҳаётини сақлаб қолиш, балки уларнинг турмуш сифати яхшиланишини ҳам таъминламоқда.

Хулоса ва тавсиялар

1. Туғма юрак нуқсонларини эрта аниқлаш ва самарали даволаш учун тиббий хизматнинг сифатини ошириш муҳим.
2. Қишлоқ жойларида замонавий ташхис ускуналарини жорий этиш зарур.
3. Кардиохирургия соҳасида малакали мутахассисларни тайёрлашга эътибор қаратиш керак.
4. Ташхис ва даволаш бўйича замонавий халқаро протоколларни амалиётга жорий этиш.

Адабиётлар рўйхати

1. Blalock A., Hanlon C. "Innovative surgical corrections for congenital heart defects". Cardiology Today. 1950.
2. Roger H. "Septal defect management in pediatric cardiology". Pediatric Cardiology Journal. 1879.
3. Ўзбекистон Соғлиқни Сақлаш Вазирлиги. "Юрак жарроҳлигида замонавий ёндашувлар". Тошкент, 2023.
4. Kenjayev Y.M., Berdieva S.A., Termiz iqtisodiyot va servis universiteti. "Yurak bo'lmacha va qorinchalari gipertrofiyasining elektrokardiografiya belgilari o'zgarishlarini tahlili."
5. Mamatqulovich K. Y. Me'da osti bezi o'tkir va surunkali pankreatit kasalliklarini gistomorfologik tahlili //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 49-53.
6. Mamatqulovich K. Y. et al. Glomerulonefrit kasalligida klinik laborator tahlillarning o'rni va samaradorligi //American journal of applied medical SCIENCE. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 112-120.
7. Mamatqulovich K. Y., Ismatulloevich X. I., Xabibullo o'g'li C. S. Ko'kyo'tal kasalligi va uni oldini olish chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 4. – S. 18-21.
8. Mamatqulovich K. Y., Fayzullayevna R. S. Husnbuzarlar etiologiyasi, klinikasi va davolash chora-tadbirlari //American journal of applied medical science. – 2024. – T. 2. – №. 3. – S. 126-130.
9. Kenjayev Y. "Bio eko texno" ma'suliyati cheklangan jamiyatga qarashli maishiy chiqindilarni saralash va qayta ishlash korxonasi xodimlarining salomatligi //TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi. – 2023. – T. 1. – №. 2. – S. 172-176.

ЯНГИ ТУҒИЛГАН ЧАҚАЛОҚЛАРДА ФИЗИОЛОГИК САРИҚЛИКНИНГ ЎСИШ ВА РИВОЖЛАНИШГА ТАЪСИРИ

Чориев Абубакр Чоршанбиевич

Термиз иқтисодиёт ва сервис университети Тиббиёт факультети ўқитувчиси

Турдимуродова Жасмина Соатмурод қизи

Термиз иқтисодиёт ва сервис университети Тиббиёт факультети талабаси

Аннотация: Физиологик сариқлик янги туғилган чақалоқларда жуда кенг тарқалган ҳолат бўлиб, чақалоқлар жигарининг етишмовчилиги туфайли қонда билирубин миқдорининг ортиши натижасида юзага келади. Ушбу тадқиқотда билирубин миқдорининг юқори даражада бўлиши чақалоқларнинг мотор, когнитив ривожланишига ва жисмоний ўсишига салбий таъсир кўрсатиши таҳлил қилинди. Эрта аниқлаш ва фототерапия каби усуллар сариқликнинг салбий оқибатларини камайтиришда муҳим аҳамият касб этади.

Калит сўзлар: физиологик сариқлик, чақалоқлар, билирубин, мотор ривожланиш, когнитив ривожланиш, фототерапия.

ВЛИЯНИЕ ФИЗИОЛОГИЧЕСКОЙ ЖЕЛТУХИ НА РОСТ И РАЗВИТИЕ НОВОРОЖДЕННЫХ ДЕТЕЙ

Чориев Абубакр Чоршанбиевич

Турдимуродова Жасмина Соатмуродовна

*Преподаватель медицинского факультета Термезского университета
экономики и сервиса*

*Студентка медицинского факультета Термезского университета
экономики и сервиса*

Аннотация: Физиологическая желтуха является широко распространённым состоянием у новорождённых, которое возникает из-за недостаточной зрелости печени ребёнка, что приводит к увеличению уровня билирубина в крови. В данном исследовании проведён анализ негативного влияния повышенного уровня билирубина на моторное и когнитивное развитие, а также физический рост детей. Раннее выявление и такие методы, как фототерапия, имеют важное значение для минимизации неблагоприятных последствий желтухи.

Ключевые слова: физиологическая желтуха, новорождённые, билирубин, моторное развитие, когнитивное развитие, фототерапия.

THE IMPACT OF PHYSIOLOGICAL JAUNDICE ON THE GROWTH AND DEVELOPMENT OF NEWBORNS

Choriev Abubakr Chorashanbiyevich

Turdimurodova Jasmina Soatmurodovna

Teacher at the Faculty of Medicine, Termez University of Economics and Service

Student at the Faculty of Medicine, Termez University of Economics and Service

Abstract: Physiological jaundice is a highly common condition in newborns, resulting from the immaturity of the infant's liver, which leads to elevated bilirubin levels in the blood. This study analyzed the adverse effects of high bilirubin levels on the motor and cognitive development, as well as the physical growth of newborns. Early detection and methods such as phototherapy play a crucial role in mitigating the negative consequences of jaundice.

Keywords: physiological jaundice, newborns, bilirubin, motor development, cognitive development, phototherapy.

Кириш: Физиологик сариклик янги туғилган чақалоқларнинг тахминан 60-80%ида кузатилади ва одатда ўз-ўзидан йўқолади. Бироқ, билирубиннинг юқори даражадаги тўпланиши (гипербилирубинемия) оғир асоратларга, жумладан, когнитив ва мотор бузилишларга олиб келиши мумкин. Билирубиннинг юқори даражаси, айниқса, туғма патология ёки ерта туғилиш ҳолатларида, чақалоқнинг умумий ривожланишига жиддий таъсир кўрсатади.

Ушбу мақоланинг мақсади янги туғилган чақалоқларда физиологик сарикликнинг ўсиш ва ривожланиш жараёнларига таъсирини ўрганиш, шунингдек, унинг олдини олиш ва даволаш усуллари баҳолашдан иборат.

Материаллар ва методлар: Тадқиқотда замонавий адабиётлар таҳлил қилинди ва юқори даражадаги гипербилирубинемияга эга чақалоқлар ҳақидаги 12 та тадқиқотнинг маълумотлари ўрганилди. Ушбу тадқиқотда асосий эътибор билирубин даражаси ва чақалоқларнинг мотор ҳамда когнитив ривожланиши ўртасидаги боғлиқликка қаратилди.

- **Тизимли адабиётлар таҳлили:** Глобал тадқиқотлардан олинган маълумотлар асосида натижалар синтез қилинди.
- **Мета-таҳлиллар:** Чақалоқларда билирубин даражаси ва ривожланиш кўрсаткичлари (вазн, бош атрофи, мотор кўникмалар) ўртасидаги боғлиқлик баҳоланди.
- **Статистик усуллар:** Регрессия таҳлили, стандартлаштирилган ўртача фарқлар (СМФ), ва фоизлар ҳисобланди.

Натижалар ва муҳокама:

1. Билирубин даражасининг ўсишга таъсири

- Билирубин даражаси 15 мг/длдан юқори бўлган чақалоқларда вазн қўшиш 15-20% га секинлашган.
- Узунлик ва бош атрофи бўйича ўсиш кўрсаткичлари нормал даражадаги чақалоқларга нисбатан паст бўлган.
- Узоқ муддатли гипербилирубинемияга эга чақалоқларда бу кечикишлар ҳаётнинг биринчи йили давомида сақланиб қолган.

2. Мотор ва когнитив ривожланиш

- Билирубин даражаси 18 мг/длдан юқори бўлган чақалоқларда мотор ривожланишда сезиларли кечикишлар қайд этилган. Эмала қилиш ва юришдаги кечикиш эҳтимоли 2,5 марта юқори бўлган.
- Когнитив ривожланишда ҳам салбий таъсирлар аниқланган: сариқлиги оғир бўлган чақалоқлар тилида ва ижтимоий кўникмаларда камчиликлар кузатилган.

3. Эрта аралашувнинг аҳамияти

- Фототерапия гипербилирубинемияни камайтириб, невропатологик асоратларни 12-18% га камайтирган.
- Эмизиш ва рационал парвариш сариқликнинг салбий оқибатларини юмшатишда муҳим рол ўйнаган.

Хулоса

Физиологик сариқлик янги туғилган чақалоқларда жисмоний ва когнитив ривожланишга жиддий таъсир кўрсатади. Эрта диагностика ва аралашув орқали бу асоратларни камайтириш мумкин. Мазкур тадқиқот натижалари гипербилирубинемияни самарали назорат қилиш ва даволаш орқали чақалоқларнинг умумий ривожланишини яхшилаш имкониятларини кўрсатади.

Тавсиялар

1. Билирубин даражасини доимий назорат қилиш.
2. Фототерапияни эрта қўллаш.
3. Тиббий ходимларнинг чақалоқларга тегишли парвариш кўрсатишини такомиллаштириш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Maisels MJ, Watchko JF. Neonatal jaundice and kernicterus. *New England Journal of Medicine*. 2003;358(9):920-928. doi:10.1056/NEJMra0801272.
2. Bhutani VK, Stark AR, Lazzaroni LC, et al. Management of hyperbilirubinemia in newborns: A guideline analysis. *Pediatrics*. 2013;114(1):297-316. doi:10.1542/peds.2013-0013.

3. Amin SB, Lamola AA. New developments in the management of neonatal jaundice and kernicterus. *Pediatrics Clinics of North America*. 2011;58(2):389-399. doi:10.1016/j.pcl.2011.02.008.
4. Slusher TM, Vreman HJ, Wong RJ, Stevenson DK. Burden of severe neonatal jaundice: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Pediatrics*. 2014;164(4):758-765. doi:10.1016/j.jpeds.2013.11.015.
5. Dennerly PA, Seidman DS, Stevenson DK. Neonatal hyperbilirubinemia: Mechanisms and management. *Journal of Perinatology*. 2001;21(6):441-446. doi:10.1038/sj.jp.7210543.
6. Johnson L, Bhutani VK. The clinical significance of bilirubin levels in the newborn. *Seminars in Fetal & Neonatal Medicine*. 2012;17(3):130-137. doi:10.1016/j.siny.2012.02.002.
7. Kernicterus Registry Report. Chronic bilirubin encephalopathy. *Journal of Pediatrics*. 2010;157(4):681-684. doi:10.1016/j.jpeds.2010.03.050.
8. American Academy of Pediatrics (AAP). Guidelines for management of hyperbilirubinemia in newborn infants 35 or more weeks of gestation. *Pediatrics*. 2004;114(1):297-316. doi:10.1542/peds.114.1.297.
9. Gartner LM, Herschel M. Practice parameters for the management of hyperbilirubinemia. *Pediatrics*. 2001;108(3):803-806. doi:10.1542/peds.108.3.803.
10. Shapiro SM. Bilirubin toxicity in the developing nervous system. *Pediatric Neurology*. 2005;33(1):1-11. doi:10.1016/j.pediatrneurol.2005.02.009.
11. Baker JP. Historical perspectives on neonatal jaundice and kernicterus. *Pediatrics*. 2002;110(4):837-838. doi:10.1542/peds.110.4.837.
12. U.S. Preventive Services Task Force. Screening for hyperbilirubinemia in newborns: Recommendation statement. *Annals of Family Medicine*. 2009;7(6):536-540. doi:10.1370/afm.1088.

PIYELONEFRIT KASALLIGINING KELIB CHIQISH SABABLARI VA ZAMONAVIY DIAGNOSTIKA USULLARI

Choriyeva. N. M, Umirqulova F.A

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz sh., Farovon massivi

43B-uy, e-mail: esadir_74@rambler.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada piyelonefrit kasalligining kelib chiqish sabablari, patogenez, xavf omillari va uning zamonaviy diagnostika usullari haqida ma'lumot beriladi. Piyelonefrit buyraklar va siydik yo'llarining infeksiyalari bilan bog'liq yallig'lanishli kasallik bo'lib, erta aniqlash va davolashda zamonaviy tahlil usullarining o'rni muhim sanaladi.

Kalit so'zlar: piyelonefrit, buyrak, infeksiya, diagnostik usullari.

CAUSES OF PYELONEPHRITIS AND MODERN DIAGNOSTIC METHODS

Choriyeva. N. M.

Termiz University of Economics and Service, Termiz city, Farovon massif 43B-house, e-mail: esadir_74@rambler.ru

Abstract. This article provides information about the causes, pathogenesis, risk factors, and modern diagnostic methods of pyelonephritis. Pyelonephritis is an inflammatory disease associated with infections of the kidneys and urinary tract, where modern analysis methods play a crucial role in early detection and treatment.

Keywords: pyelonephritis, kidney, infection, diagnostic methods.

ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПИЕЛОНЕФРИТА И СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ДИАГНОСТИКИ

Чориева Н. М.

Термезский университет экономики и сервиса, г. Термез, массив Фаровон, дом 43В, e-mail: esadir_74@rambler.ru

Аннотация. В данной статье представлена информация о причинах, патогенезе, факторах риска и современных методах диагностики пиелонефрита. Пиелонефрит — это воспалительное заболевание, связанное с инфекциями почек и мочевыводящих путей, где современные методы анализа играют важную роль в раннем выявлении и лечении.

Ключевые слова: пиелонефрит, почка, инфекция, методы диагностики

KIRISH

Piyelonefrit buyrakning bakteriyalar keltirib chiqaradigan yuqumli kasalligi bo'lib, kosacha-qovoq tizimi (siydik uchun rezervuar) va buyrak to'qimasiga (parenximaga) ta'sir qiladi. Piyelonefritni tashxislash va davolash bilan nefrolog shug'ullanadi. Tibbiyot va diagnostika sohasidagi rivojlanish tufayli buyrak kasalliklari, ayniqsa, yallig'lanishli holatlar - piyelonefritni erta aniqlash va samarali davolash imkoniyati ortib bormoqda. Piyelonefrit, asosan, buyrak to'qimalari va siydik yo'llariga mikroorganizmlar kirishi natijasida rivojlanadi. Bu maqolada kasallikning paydo bo'lish sabablari, xavf omillari va zamonaviy diagnostika yondashuvlari haqida tushuncha beriladi.

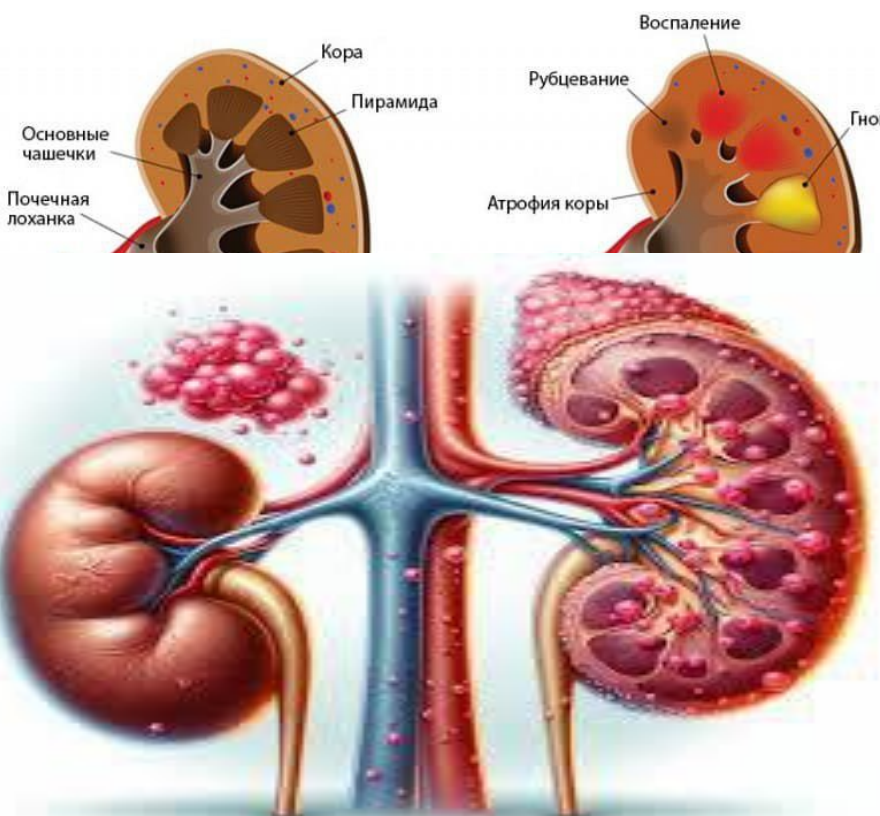
PIYELONEFRIT KASALLIGINING KELIB CHIQISH SABABLARI

Piyelonefrit har qanday yoshda paydo bo'lishi mumkin, lekin ko'pincha ayollar siydik-tanosil tizimining o'ziga xos xususiyatlari tufayli qizlarda uchraydi.

Infeksiyalar quyidagi davrlarda ko'proq uchraydi:

3 yilgacha; 5 yoshdan 8 yoshgacha; 11 yoshdan 16 yoshgacha.

Shuningdek, piyelonefrit ko'pincha 18-30 yoshdagi ayollarda (menarxe, jinsiy hayotning boshlanishi, homiladorlik tufayli) va 60 yoshdan oshgan erkaklarda (ko'pincha prostatit tufayli) uchraydi. Kasallik siydikning normal chiqib ketishi izdan chiqqan mahallarda boshlanadi. Ko'pincha siydik-tosh kasalligi, immunitet buzilishlari, qandli diabet, surunkali kasalliklar yoki o'tkir sistitdan keyin paydo bo'ladi. Homilador ayollarda piyelonefrit gormonal o'zgarishlar

natijasida yuzaga kelishi mumkin, bunda katta bachadon siydik chiqishini izdan chiqaradi.

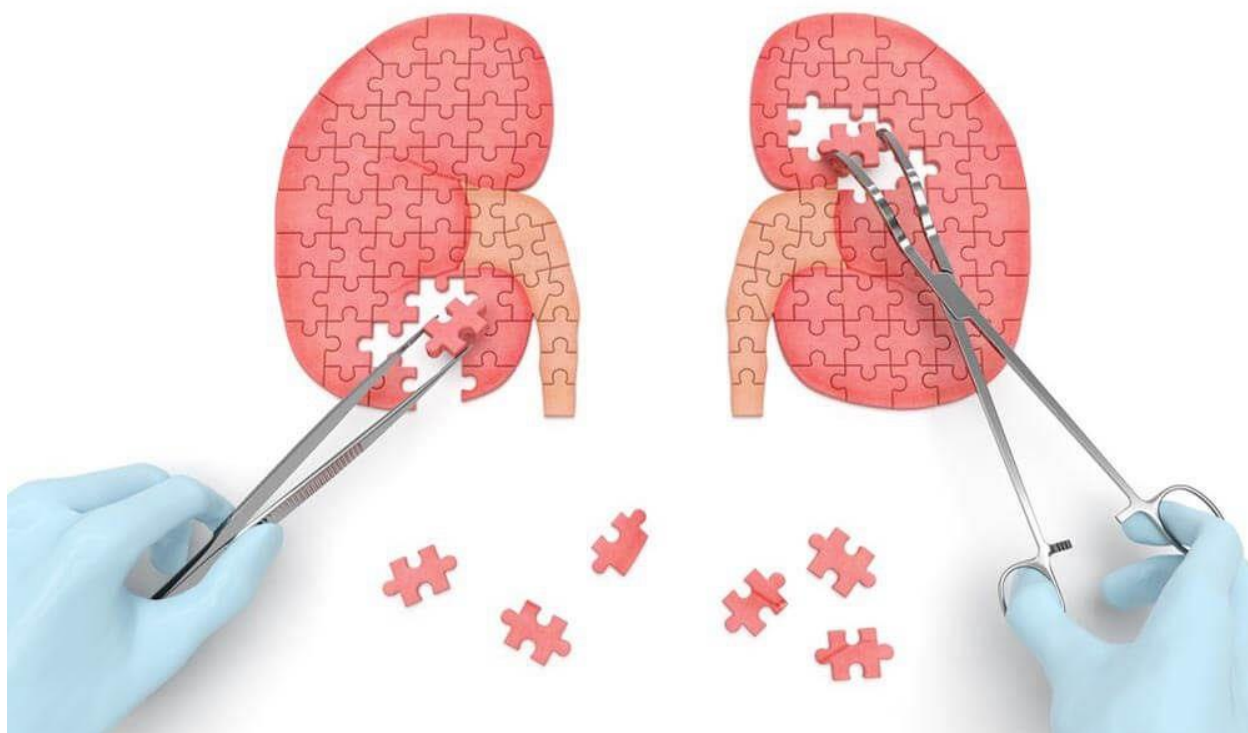
Piyelonefrit odatda bakteriyalar tomonidan qo'zg'atiladi, ayniqsa, *Escherichia coli* bakteriyasi buyrak va siydik yo'llarining asosiy infeksiyon agenti hisoblanadi. Kasallik quyidagi asosiy sabablarga ko'ra rivojlanishi mumkin:

1. Infektsiya manbai - Infektsiya odatda siydik yo'llari orqali yuqoriga ko'tariladi va buyrak to'qimalariga yetib boradi. Immunitetning pasayishi, surunkali kasalliklar va qovuq to'liq bo'shatilmasligi infeksiyaga zamin yaratadi.
2. Anatomik va fiziologik buzilishlar - Buyrak toshlari, prostata bezining kengayishi yoki siydik yo'llarining torayishi kabi holatlar siydik oqimini qiyinlashtiradi va infeksiyaning tarqalishiga sabab bo'lishi mumkin.
3. Gormonal o'zgarishlar va homiladorlik - Homiladorlikda ayollarning siydik chiqarish tizimida o'zgarishlar yuzaga kelib, siydik oqimini sekinlashtirishi va infeksiyaning yuqori qismga ko'tarilishiga sabab bo'lishi mumkin.
4. Immunitet tizimi zaiflashishi - Yoshi kattalarda, immuniteti zaif shaxslarda va boshqa surunkali kasalliklardan aziyat chekayotgan bemorlarda piyelonefrit rivojlanishi ehtimoli yuqori bo'ladi.

ZAMONAVIY

DIAGNOSTIKA

USULLARI

Piyelonefritni erta aniqlash kasallikning og'ir asoratlarini oldini olish uchun juda muhimdir. Hozirgi vaqtda zamonaviy tibbiyotda piyelonefritni aniqlashda bir nechta usullar qo'llaniladi:

Piyelonefrit kasalligini aniqlash uchun zamonaviy tibbiyotda bir nechta diagnostika usullari qo'llaniladi. Ushbu usullar kasallikning turli bosqichlarini aniqlashda va bemorning umumiy holatini baholashda yordam beradi. Quyida piyelonefritni aniqlashda keng qo'llaniladigan asosiy diagnostika usullari keltirilgan:

1. Klinik simptomlarni baholash Piyelonefritning asosiy klinik alomatlari yuqori harorat, bel va qorin sohasidagi og'riqlar, siydik chiqarishda og'riq, tez-tez siydik chiqarish, siydikning rang o'zgarishi va umumiy charchoqni o'z ichiga oladi. Shifokor anamnez yig'ish jarayonida bemordan simptomlar haqida batafsil ma'lumot oladi va ularga asoslanib dastlabki tashxis qo'yadi.

2. Siydik tahlili. Umumiy siydik tahlili: Siydikda bakteriyalar, oq qon hujayralari (leykotsitlar), oqsil, va nitratlarning mavjudligi piyelonefritning yallig'lanish jarayonini ko'rsatadi. Siydikning pH darajasi o'zgarishi va pus (yiring) yoki qon aralashmalari kabi o'zgarishlar ham piyelonefritning belgisi bo'lishi mumkin. Siydikni mikroskopik tekshirish: Siydik namunalarini mikroskop orqali tahlil qilish leykotsitlar, eritrotsitlar va bakteriyalarni ko'rishga yordam beradi

3. Bakteriologik tahlil (kultura tahlili) Siydikdan olingan namuna bakteriologik laboratoriyada o'stiriladi va o'sib chiqqan mikroorganizmlar aniqlanadi. Ushbu usul piyelonefritga sababchi bakteriyalarni aniqlash va ularning antibiotiklarga sezuvchanligini baholash imkonini beradi. Bu esa to'g'ri davolash uchun antibiotiklarni tanlashda muhimdir

4. Qon tahlili Umumiy qon tahlili: Qon tahlilida leykotsitlar sonining oshishi (leykotsitoz), eritrotsitlar cho'kish tezligi (ESR)ning oshishi va C-reaktiv oqsil darajasi yuqoriligi yallig'lanish jarayonini ko'rsatadi. Biokimyoviy tahlillar: Buyrak faoliyatini baholash uchun qonda kreatinin, siydik kislotasi va qonda azot (BUN) darajasini o'lchash muhimdir. Bu ko'rsatkichlar buyraklarning ishlash qobiliyatini baholashga yordam beradi.

5. Ultrasonografiya (UZT) Buyraklarning ultratovush tekshiruvi buyraklarning shakli, kattaligi va strukturasidagi o'zgarishlarni aniqlashga imkon beradi. UZT yordami bilan buyraklarda tosh, kista yoki yallig'lanish o'choqlari mavjudligi aniqlanadi. Bu, ayniqsa, surunkali yoki qaytalanuvchi piyelonefritni aniqlashda juda samaralidir.

6. Kompyuter tomografiyasi (KT) yordamida buyraklarning to'qimalari va strukturaviy o'zgarishlari batafsil baholanadi. KT tekshiruvi odatda murakkab holatlar yoki yiringli

absesslar yoki to'siqlar mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan hollarda amalga oshiriladi. KT piyelonefrit va boshqa buyrak kasalliklarini farqlashda juda muhimdir.

7. Magnit-rezonans tomografiya (MRT) tasvirlash texnologiyasi orqali buyraklarning yallig'lanish jarayonlari va tarkibiy o'zgarishlarini ko'rsatadi. MRT tasvirlar yordamida yallig'lanishning tarqalishini aniqlash mumkin, bu esa kasallikni batafsilroq baholash imkonini beradi. MRT, ayniqsa, kontrast moddalarga allergiyasi bo'lgan bemorlarda afzal ko'riladi.

8. Radioizotop renografiya Bu usulda radioaktiv izotoplar yordamida buyraklarning filtratsiya qobiliyati va ularning umumiy faoliyati baholanadi. Radioizotop renografiya, asosan, buyraklarda qon aylanishining buzilishi yoki to'siqlar mavjudligini aniqlashda qo'llaniladi.

9. Intravenoz pielografiya (IVP) Bu tekshiruv usulida kontrast modda tomirga yuboriladi va rentgen yordamida buyraklarning strukturaviy o'zgarishlari, siydik yo'llarining anatomiyasi va ularning o'tkazuvchanligi baholanadi. Bu usul siydik yo'llarining to'siqlarini yoki torayishini aniqlash uchun ishlatiladi.

XULOSA

Piyelonefrit buyrak va siydik yo'llarini yallig'lantiruvchi jiddiy infeksiyon kasalliklardan biri bo'lib, uni vaqtida aniqlash va to'g'ri davolash o'ta muhimdir. Piyelonefrit, asosan, bakteriyalar (ayniqsa, *Escherichia coli*) tomonidan qo'zg'atiladi va asosan siydik yo'llarida to'siqlar yoki boshqa anatomik buzilishlar mavjud bo'lganda rivojlanadi. Kasallikning asosiy xavf omillari orasida immunitetning zaifligi, anatomik o'zgarishlar, gormonal o'zgarishlar, va homiladorlik davri kabilar kiradi. Kasallikni diagnostika qilish uchun zamonaviy tibbiyotda klinik simptomlarni baholash, laboratoriya tahlillari (siydik va qon tahlillari), bakteriologik tahlil, ultrasonografiya, kompyuter tomografiyasi va magnit-rezonans tomografiya kabi bir nechta usullar qo'llaniladi. Ushbu usullar piyelonefritni erta bosqichda aniqlash va kasallikni samarali davolashda muhim ahamiyatga ega. Piyelonefritning erta aniqlanishi va to'g'ri davolash usulining tanlanishi bemorni kasallikning asoratlardan saqlaydi va buyrak yetishmovchiligi kabi og'ir holatlarning oldini oladi. Shuningdek, piyelonefrit bilan kasallanishning oldini olish uchun gigiyena qoidalariga rioya qilish, immunitetni mustahkamlash va boshqa xavf omillarini kamaytirish zarur. Shu sababli, piyelonefritga oid bilimlarni kengaytirish va kasallikka qarshi chora-tadbirlarni kuchaytirish bemorlarning salomatligini yaxshilashda muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shodiev Kh.K., Ahmedov K.R. Teri va tanosil kasalliklari. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2010.
2. Turaev S. Nefrologiya asoslari. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2018.
3. Qodirov B. Ichki kasalliklar propedevtikasi. Toshkent: O‘zbekiston tibbiyot akademiyasi nashriyoti, 2019.
4. Tursunov U., Ergashev Sh. Infekzion kasalliklar va ularning oldini olish. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2021.
5. Ahmedov A., Sobirova N. O‘tkir va surunkali buyrak kasalliklari. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2015.
6. Mamadaliyev R. Tibbiyotda zamonaviy diagnostika usullari. Toshkent: Ilm ziyo nashriyoti, 2022.

“HÚRLIXA-HÁMIRE” DÁSTANÍ TILINDE SANLIQLARDIŇ QOLLANÍLÍWINDAĞÍ ÓZGESHELIKLER.

G.Allambergenova – QMU, Qaraqalpaq til bilimi kafedrası docenti,
D.Shayxımanova – Qaraqalpaq mámleketlik universiteti, 2-kurs magistrantı

Annotaciya: Házirgi waqıtta folklorlıq shıǵarmalardıń teksti menen shuǵıllanıw folkloristika hám lingvistika ilimleri arasında turǵan úlken másele. Bul másele házirgi kúnde óz sheshimin tawıp, kópshilik dóretpelerdiń tillik ózgeshelikleri úyrenilmekte. Sebebi, folklorlıq tekstlerde xalıqtıń awızeki sóylew til birlikleri, dialektizmler, qaraqalpaq xalqınıń kún kórisi, ekonomikalıq turmısı, shuǵıllanǵan kásibine baylanıslı kásiplik sózler jumsalǵan. Usınday úyreniliwi tiyis bolǵan máselelerdiń jáne biri qaraqalpaq folklorında “Húrlıxa-Hámire” dástanınıń tillik ózgeshelikleri. Sol tiykarda dástan tiliniń morfologiyalıq ózgesheliklerine itibar qarata otırıp, ondaǵı sanlıqlardıń jumsalıw ózgesheliklerin alıp qaradıq.

Tayanış sózler: lingvofolkloristika, “Húrlıxa-Hámire” dástanı, sanlıqlar, sakramental sanlıqlar, folklorlıq dóretpeler, qosımta.

Qaraqalpaq tilinde mánili sóz shaqaplarınıń biri bolǵan sanlıqlar erte dáwirlerden baslap qollanılıp kelmekte. Olardıń jumsalıwı awızeki tilde de, ádebiy tilde de jiyi ushırasadı. 1950-jıllardan baslap túrkiy tillerindegi sanlıqlar hár tárepleme izertlenile basladı.

Sanlıqlar boyınsha túrkiy tillerinde - A.Hásenov[1] - qazaq tilindegi, M.Penjievi[2] – túrkmen tilindegi, S.Nizamitdinova[3] bolsa ózbek tilindegi sanlıqlardı arnawlı túrde izertlegen. Qaraqalpaq tilinde bolsa, sanlıqlar eń dáslep N.A.Baskakovtıń miynetinde sóz etilgen. Bunnan soń XX ásirdeń 70 jıllarında A.Bekbergenov[4] tárepinen arnawlı túrde izertlenilgen. Ilimpazdıń bul miynetinde sanlıqlardıń tariyxıy kelip shıǵıwı, etimologiyası, morfologiyalıq hám sintaksislik ózgeshelikleri boyınsha bahalı ilimiy maǵlıwmatlar berilgen.

Til bilimi tarawında sońǵı jılları kórkem shıǵarmalar hám folklorlıq dóretpeler tilin úyreniw, analiz qılıw keń en jaymaqta. Folklorımızda bir qatar dóretpelerdiń tillik ózgeshelikleri úyrenildi hám úyrenilip kelmekte. Qaraqalpaq folklorında keń kólemli janr esaplanǵan xalıq dástanları tilin izertlew lingvofolkloristikaniń aldında turǵan úlken máselelerdiń biri. Sonday izertleniw tiyis bolǵan dástanlardıń biri “Húrlıxa-Hámire” dástanı qaraqalpaq folklorında orta kólemli dástanlardıń biri. Dástanda bir qatar fonetikalıq, leksika-semantikalıq hám morfologiyalıq ózgeshelikler kózge túsedi.

“Húrlixa-Hámire” dástanında qollanılğan sózlerdiń morfologiyalıq ózgesheligine názer awdarsaq, onda sanlıqlardıń qurılısındaǵı ózgesheliklerdi kóremiz. Dástan tilinde sanlıqlardıń sanaq sanlıq hám qatarlıq sanlıq toparına kiriwshi túrleriniń barlıǵı qollanılğan. Ásirese, sanaq, jámlew hám jıynaqlaw sanlıqları ónimli jumsalğan. Sanlıqlardıń ishinde *úsh, jeti, qırq, júz* sanlıqları dástanlar tilinde kóp ushırasadı. Olar pikirdiń ótkirliğin kórsetiw ushın, bolıp ótken waqıyanı elede asıra súwretlew ushın da beriledi. Bunday túrdegi sakramental sanlıqlardı “Húrlixa-Hámire” dástanı qatarlarında da ushıratsaq boladı. Mısalı:

- *Anda, Qısırawshanıń bul sózlerge waqıtı xosh bolıp, Mısır jurtına salamat barıp qırq keshe, qırq kúndiz toy tamasha járiyaladı. (Qq folkları, 43-56 tom. “Húrlixa-Hámire” dástanı, 421-b)*

- *Áne, kepterler silkinip, qırq kánizek qız boldı. (Qq folkları, 43-56 tom. “Húrlixa-Hámire” dástanı, 420-b)*

- *Istegen tilegim bergil qolıma, Jeti qat jer, jeti aspan haqqı ushın[5]. (Qq folkları, 43-56 tom. “Húrlixa-Hámire” dástanı, 420-b)*

Bunda qollanılğan *qırq keshe, qırq kúndiz toy beriw, qırq kánizek, jeti qat jer* – bular ázelden xalıq awzında aytılp júrgen til birlikleri. Sanlıqlardıń bul túri boyınsha ilimpaz A.Bekbergenov[6;43]: “sanlıq sózlerdiń birazları geyde ayrıqsha máni ańlatıp, belgili bir dástúrlerge, qáde hám ırımlarǵa baylanıslı qollanıladı. Sannıń bunday qásiyeti onıń sakramental mánisi dep ataladı”, - dep óz miynetinde aytıp ótken edi. Sonday-aq, sanlıqlardıń ayırımlarınıń dástan tilinde *on sákkiz miń, yúz, saksan, toqqız, altmış, ottız eki t.b* túrinde fonetikalıq ózgerislerge ushırap berilgenligin kóremiz. Mısalı:

... *On sákkiz miń álam sorap,*

Sulayman ótti uǵılsız. (Qq folkları, 43-56 tom. “Húrlixa-Hámire” dástanı, 395-b)

- *Qısıraw patsha altmış eki hámeldar, ottız eki móhirdarları menen Qasım wázirdiń toyına keldi. (Qq folkları, 43-56 tom. “Húrlixa-Hámire” dástanı, 395-b)*

Mine, bul qatarlarda kelgen on segiz, otız eki sanlıqları *on sákkiz, ottız eki* formasında sózdiń ortasında eki birdey sestıń qabatlasıp qollanıluwı yaǵnıy, geminaciya qubılısına ushıraǵan. Sonıń menen birge, alpıs eki sanınıń qurılısında epenteza qubılısı, yaǵnıy *altmish eki* túrinde t sesiniń qosılıp qollanıluwı ushırasadı.

Sanlıqlardıń quramında -lanshi/-lenshi qosımtası arqalı jasalatıuǵın qatarlıq sanlıqlardan jigirma sanlıǵına qosılıwı arqalı jigirmalanshi forması awızeki tilde ónimli jumsaladı. Biraq basqa sanlıqlarǵa bul qosımtanıń qosılıwı stillik jaqtan biraz úylespeydi. Al, dástan tilinde bolsa bul qosımtanıń *úsh hám altı* sanaq sanlarına qosılıp qatarlıq sanlıqlardı jasap kelgenligin bayqaymız. Mısalı:

Altılanshı kókte, miyraj túbinde,

Rasulli júzigin alǵan Áliyseń,

- *Bir kún jattı xabar joq, eki kún jattı xabar joq, úshlenshi kún bolǵanda, patsha sáhár waqta tazadan táret alıp, Házireti Áliy Shaxımardandı yad etip, qolında sazı bolmasa da, tilinde sózi menen bir neshe jerlerden tımsal keltirip bir sóz dedi. (Qq folkları, 43-56 tom. “Húrlıxa-Hámire” dástanı, 396)*

Erte qatarlıq sanlıqlar usı -lanshı/-lenshi qosımtaları arqalı jasalatúǵın bolǵan. Awızeki tilde ekilenshi, úshlenshi formasında jumsalǵan. Házirde bul qosımtanıń ornına -inshı/-inshı qosımtaları qollanıladı.

Juwmaqlap aytqanda, qaraqalpaq folklorında “Húrlıxa-Hámire” dástanınıń tili ele úyrenilmegen máselelerdiń biri. Onıń tillik ózgesheliklerinde, yaǵnıy, fonetikasında, leksikasında, morfologiyalıq táreplerinde ózgeshelikler, izertleniwı tiyis máseleler tolıp atır. Biz bir ǵana morfologiyasına baylanıslı sanlıq sóz shaqabınıń qollanıwındaǵı ózgesheliklerdi kórip shıqtıq. Sonlıqtan ondaǵı sózlerdiń quramın, qollanıw ózgesheliklerin, ondaǵı júz bergen ózgeshelikler menen házirgi til arasındǵı ayırmashılıqların izertlew, tildiń rawajlanıwı ushın zárúr wazıypalardan biri esaplanadı. Folklardıń bay miyrasın izertlew, ata-babalardan kiyatırǵan dástúr hám dóretpelerdi saqlawımız hám onı keleshek áwladqa jetkeriw áhmiyetli. Sonlıqtan folklardıń barlıq janların solardıń ishinde dástanlardıń leksikası da ayrıqsha izertlew obyektı sıpatında izertleniwı lazım. Olardıń tilin úyreniw arqalı biz ótmishtegi ata-babalarımızdıń tariyxı, turmıs tárizi tuwralı bay maǵlıwmatlarǵa iye bolamız.

Paydalanǵan ádebiyatlar:

1. Хәсенов Ә. Казирги қазақ тилиндеги сан есимдер. Алматы, 1957
2. Пенжиев М. Хазирки заман туркмен дилинде санлар. Чаржев, 1962.
3. Низомиддинова С. Хозирги замон узбек тилида сон. Тошкент, 1963
4. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилиндеги санлықлар. Нокис, «Қарақалпақстан», 1976.
5. Қарақалпақ фольклоры. Көп томлық. 43-56- томлар. Н.: “Илим”, 2010. 4396
6. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилиндеги санлықлар. Нокис, «Қарақалпақстан», 1976, 43-б
7. «Қыркы қыз» дәстанындағы фразеологиялық синонимлердің қолланылуы НА Гулжахан Ўбекстон олимлари ва эшларнинг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари, 2021
8. Фразеологизмлер қурамында «ақ» хәм «қара» рең семантикасының қолланылуы КА Гулжахан Ilim ha'm ja'miyet. No 'kis 1, 55-57
9. Қарақалпақ фольклорындағы мал шаруашылығы лексикасы А Гулжахан Эл аралық Алтай элдери симпозиумы VIII. Абстракттар, 2019
10. Стилистическое использование соматических фразеологизмов в поэзии И. Юсупова Гулжахан Айтбаевна Алламбергенова Вестник Челябинского государственного университета, 15-19, 2018

11. Түркий тиллеринде фразеологизмлердин изертлениуи.« А Гулжахан Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб масалалари: ривожланиш истиқболлари, 2018
12. Айназарова, Г., & Алламбергенова, Г. (2016). АДЪЕКТИВЛИК ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕР ҚУРАМЫНДА КЕЛБЕТЛИКЛЕРДИҢ ЖУМСАЛЫҢЫ . ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 32(3), 131–133. извлечено от <https://science.karsu.uz/index.php/science/article/view/839>
13. Алламбергенова, Г. (2017). И.ЮСУПОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДА АДЪЕКТИВ ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕРДИҢ СТИЛЬЛИК ҚОЛЛАНЫЛЫҢЫ . ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 35(2), 153–155. извлечено от <https://science.karsu.uz/index.php/science/article/view/1008>
14. И. Юсупов шығармаларында фразеологизмлер менен психологиялық халаттың берилиуи. Ilm ha'm ja'miyet A Guljahan No'kis 1, 16-17, 2017
15. Алламбергенова, Г. (2016). ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ СӨЗ ДИЗБЕКЛЕРИНДЕГИ СИНОНИМИЯ (И.Юсупов шығармалары мысалында). ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 33(4), 119–122. извлечено от <https://science.karsu.uz/index.php/science/article/view/905>
16. Фразеологиялық сөз дизбеклериниң көркемлеу кураллары хызметинде қолланылыуы А Гулжахан Актуальные вызовы современный науки. VI Международная научная конференция, 2016
17. Юсупов асарларида синоним фразеологизмларнинг услубий қўлланилиши АИ Гулжахан Ilm sarchashmalari. Urganch 6, 71-75
18. Фраземалардың узуал стильлик функцияларда қолланылыуы Мумтоз адабиёт ва жамиятни маънавий янгилаш масалалари» А Гулжахан Халқаро илмий, 2017
19. Выражение психологических состояний посредством фразеологизмов в произведениях И. Юсупова Гулжахан Айтбаевна Алламбергенова Российская тюркология, 58-64, 2018
20. Юсупов поэзиясында соматикалық фразеологизмлердин стильлик қолланыуы АИ Гулжахан Ilm ha'm ja'miyet. No'kis 4, 11-13

TOLĠAWLAR TILINDE TROPLARDÍN QOLLANÍLÍWÍ

G. Allamberganova – QMU, Qaraqalpaq til bilimi kafedrası docenti

Shaxnoza. Baxtbaeva – Qaraqalpaq mámleketlik universiteti magistrantı

Annotaciya: Terme – bul aqıl-násiyattan ibarat qosıqlar esaplanadı. Al, tolğawlar bolsa qosıqlardan bólip qaralatuǵın óz aldına janr. Ol xalqımızdın ótkendegi úlken bir tariyxıy waqıyasına arnalǵan, belgili bir syujetke qurılǵan, qobızda óz aldına tolğaw namasına aytilatuǵın, ádewir kólemli poeziyalıq dóretpe. Tolğawlarda sol tariyxıy dáwirdin aqiretleri, azapları, xalıqtın arızıw-ármanı, boljawları menen qosıp súwretlenedi. Biz bunda biybaha qaraqalpaq folklorımızdın ayırıqsha bir janrı esaplangan tolğawlarda kórkem súwretlew qurallarınıń biri troplardın qollanılıw ózgesheliklerine toqtap ótemiz.

Tayanış sózler: lingvofolkloristika, leksika, tolğaw, troplar, metafora, teńew, giperbola, litota.

Folklorlıq shıǵarmalardın tili shın mánisindegi xalıqlıq til bolıp esaplanadı. Óytkeni, onda xalıq turmısı aynadaǵı sáwlesi kibi óz kórinisin tabadı. Hár bir xalıqtın awızeki dóretpeleri búgingi nurlı keleshekke deyin birneshe ásirlerdi artqa qaldırıp, uzaq hám qıyın-kesti jollardan asıp keledi. Sonday dóretpelerdin biri – bul tolğawlar. Tolğaw qaraqalpaq xalqınıń kórkem awızeki dóretpeleriniń bir janrı. Usı waqıtqa shekem tolğawlardı termeler menen aralastırılıp jiberiletuǵın jerleri de bolǵan. Biraq keyin ala ilimpazlar tárepinen bulardı bir-birinen ajratıp úyrengenimiz maqul, degen juwmaqqa kelingin. Terme – bul aqıl-násiyattan ibarat qosıqlar esaplanadı. Al, tolğawlar bolsa qosıqlardan bólip qaralatuǵın óz aldına janr. Ol xalqımızdın ótkendegi úlken bir tariyxıy waqıyasına arnalǵan, belgili bir syujetke qurılǵan, qobızda óz aldına tolğaw namasına aytilatuǵın, ádewir kólemli poeziyalıq dóretpe. Tolğawlarda sol tariyxıy dáwirdin aqiretleri, azapları, xalıqtın arızıw-ármanı, boljawları menen qosıp súwretlenedi [1; 218-219-betler]. Hárqanday dóretpeniń insan júregine jetip barıwında, sol ortalıqtın pafosın beriwinde sóz qorınıń ushqırlıǵı úlken áhmiyetke iye. Bunda, álbette, kórkemlew quralları názerde tutılıp atır. *M. Gorkiy:* “Til- ádebiyattın birinshi elementi”, sebebi hárqanday ádebiy shıǵarmanıń kórkemligi onıń tili arqalı, ondaǵı kórkemlew quralları arqalı kórinedi, degen pikirdi keltirip ótedi. Tildegı kórkemlew quralları *2 túrli*: leksikalıq hám sintaksislik. Leksikalıq kórkemlew quralları ***troplar*** dep ataladı. Sintaksislik kórkemlew qurallarına stilistikalıq figuralar kiredi [2; 77]

Troplar – bir sózdin

ayırım kontekstlerde óziniń tiykarǵı tuwra mánisinen basqasha awıspalı mánide qollanıwı. Troplarǵa metafora, metonimiya, sinekdoxa, epitet, teńew, giperbola, litota, allegoriya, janlandırıw, perifraza kiredi [3; 77]. Sol sıyaqlı biz úyrenejaq bolıp atırǵan tolǵawlar tilinde de kórkem súwretlew quralları belgili dárejede sheber qollanılgan. Demek, maqalamızda tolǵawlarda ushırasqan troplarǵa toqtap ótemiz. Tolǵawlarda eń ónimli jumsalǵan troplardıń biri – bul teńewler. Qaraqalpaq tilinde teńewler 2 túrli jol menen payda boladı: morfologiyalıq jol (qosımta qosılıwı arqalı) hám sintaksislik jol (sózlerdiń dizbeklesip keliwi arqalı).

Tolǵawlar tilindegi teńewlerdi de 2 ge bólip úyrendik:

1. Morfologiyalıq jol menen payda bolǵan teńewler. Tolǵawlarda tiykarınan, uqsatıw mánili teńewler belgili orın tutadı. Onda tómendegishe –day, -dey, -tay, -tey quramlı teńewler jiyy ushırasadı. Máselen: Dushpanlardıń batırın, **Qoyanday** túyrep shanshadı, **Arislanday** batır, On bes jasar qızlardı, Kókmar qılıp qashadı [5; 243]; Hesh bende názer salmaydı, Ólip atır birazı, **Kúshiktey** qádiri bolmaydı [5; 243]; **Sarı shimshıqtay** shırlatıp, Ázireyil kimlerge qurıq salmaǵan [5; 249]; Sarttan bolar biyińiz, **Qazanday** qaynar miyińiz [5; 254]; Jılay-jılay noǵaylıq, **Dáryaday** qurıp bararsań [5; 251]; Saqalım **quwday** ágarıp, Súyegim qalǵan qaqayıp [5; 264]; Dalasında kiyigi, **Or qoyanday** atılǵan [5; 268]; **Asaw attay** ğayratlı, **Asqar tawday** aybatlı, Ata bir dárkar jigitke [5; 269].

Sonı da aytıp ótiw kerek, -day, -dey arqalı jasalǵan barlıq awıspalı mánidegi sózlerdi teńew dep alıp qaraw nadurıs. Solay eken, dáslep kontekstke itibar qaratıw lazım. Máselen, tómendegi tolǵaw qatarları sózimizdiń dálili boladı: Bekireleri **ılaqtay**, Jegen awız toymaǵan [5]. Yaǵnıy qaraqalpaq xalqınıń balıqları sonday mazalı, hátteki eń úlken balıq sanalǵan bekirege de adam toymaydı, degen mániste kelip tur. Bul jerde “ılaqtay” - “úlken” mánisin beredi hám giperbolalıq súwretlewge mısál boladı. Jáne de tolǵawlarda Orta ásir jazba esteliklerinde jumsalǵan teńew mánili sózler –dayın, -deyin, -tayın, -teyin qosımtaları arqalı da payda boladı. Máselen: Shaqırıp qasıńa almasań, Eger basın almasań, **Ayrandayın** atlar ol, **Qımızdayın** piser ol... **Bawday** basın keser ol, **Suwday** qanın isher ol [5; 246]. Bul qatarlarda ayrandayın, qımızdayın sózlerindeki teńew jasawshı qosımta xızmetin joqarıda aytqan “–dayın” qosımtası atqarıp kelgen. Bunnan tisqari morfologiyalıq jol menen jasalǵan teńewler arasında –day, -dey, -tay, -tey qosımtaları kelbetlik feyildiń -ǵan, -gen formalarına dizbeklesip kelip te teńewdi jasaydı. Yaǵnıy: **Jerden oyıp pishkendey**, Kelbetine qarasań. **Pirlerden sharap ishkendey**, Túrin kórgen xalayıq, **Shıbin jannan keshkendey**, Qáhár etip umtılsa, **Tawdıń tasın teskendey**, El basına kún tuwsa, **Saysız dárya keshkendey**, Sózleriniń salmaǵı, **Almas penen keskendey**, Otipti batır Bozuǵlan [5; 259].

Lekin házirgi qaraqalpaq tili boyınsha kitaplar hám sabaqlıqlarda óz aldına - ğanday, -gendey forması hal feyil qosımtası ekenligi aytıladı. Ázireyil shalqıp júr, ***Qoyshılar qoydı tapqanday***, Quwanba paniy dúnyada, Bir kún jeter ***qaqpanday*** [5; 258].

2. Sintaksislik jol menen payda bolǵan teńewler. Sonday-aq, túrkiy tillerinde teńewler sintaksislik jol menen de payda boladı. Bunda kibi, sıyaqlı, tárizli, yańlı, megzer, barabar, takabbıl, tap, dál, aynımaǵan kómekshileri belgili orın tutadı. Bunda eń ónimli jumsalatuǵın kibi, yańlı tirkewishleri arqalı tolǵaw qatarlarında xalıqtıń qıyışılıqları, eziwshilerdiń ápiwayı xalıqqa kósetken zulımlıqları súwretlenedi: At oynatıp begleri, Asan mızas bas bolıp, Qaraqalpaqtı jawladı, ***Shıbın yańlı*** ğawladı, Jeti jaqtan qamalap, ***Sonar kibi*** awladı [5; 242]; Ne bir batır ğoshshaqtı, ***Jońıshqa kibi*** bawladı [5; 242]; ***Jolbarıs kibi*** mırandı, Tisim tiymey tisime [5; 263]; Tawǵa qaray juwırdıq, Jer tanabın quwırdıq, ***Balıq kibi*** túyrelidik, Adım jerde jıǵıldıq [5; 268]. Al siyrek ushırasatuǵın –uqsas feyili de -ǵan, -gen qosımtaları menen birge qollanıp teńewdi jasaydı. Máselen: Irısqaılın tergen tasadan, Alǵır arıslan ***sher usaǵan*** [5; 255]; ***Arıs yańlı*** aq bilek, Jawdan qaytpas er júrek [5; 259] Joqarıdaǵı “arıs yańlı” teńewinde arıslan sózi qıs qarıp kelgen. Sol arqalı tolǵaw mazmunında Qurbanbek batırdıń er júrekligin, mártligin táriyplep turıptı.

Metaforalar da troplardıń bir túri bolıp, tolǵawlar tilinde tómendegishe metaforalar qollanılǵan. Máselen: Kewlińe alǵır ***shersen***, Xabarıń joq hesh nárseden [5; 255]; ***Bóri*** kóp dur dúnyada, Shetinen ań almaydı [5; 255]. Bul mısallarda "shersen", "bóri" sózleri awıspalı mánide qollanılıp, kúshli adamlar mánisinde qollanılǵan. Tiykarınan alǵanda metaforalar awıspalı mánidegi sózlerdiń betlik qosımtaların alıwı arqalı da payda boladı. Yaǵnıy: Edil menen Jayıqtan, Ushıp kelgen bir ***quspan***, ***Sóz bar jerde júyrikpen***, ***Shóllep júrgen kiyikpen***, ***Kól bar jerde súyrikpen***, ***Qus bar jerde qanatpan***, ***Kúsh bar jerde quwatpan*** [5;265] Joqarıdaǵı "quspan", "júyrikpen", "kiyikpen", "súyrikpen", "qanatpan", "quwatpan" sózleri 1-bet birlik sandaǵı betlik qosımtasın alıp, lirik qaharman ózin qusqa, keyingi tolǵawda júyrikke, kiyikke, súyrikke, qanatqa hám de quwatqa megzetkenin kórsek boladı. Sonday-aq, "bolıp" kómekshi feyili járdeminde de payda bolǵan metaforalardı tolǵaw tilinde ushıratamız. Máselen: ***Qırǵıy bolıp*** qutırıp, Qızıl etti ańsama, ***Qarshıǵa bolıp*** qutırıp, Qasqır etip ańsama, ***Tuyǵın bolıp*** qutırıp, Túlki etin ańsama [5; 265].

Tolǵawlarda dástanlardaǵı syujetlerge uqsas waqıyalar, yaǵnıy jawgershilik, xalıqtıń qıyın turmısı, ezilgen xalıq táǵdiri óz kórinisin tabadı. Bunda waqıyalardı obrazlı jetkiziwde kórkemlew qurallarınan giperbola hám litotalardıń ornı óz aldına. Máselen: Bárhá qazarsań arıq, Ókshelerin qırq jarıq [5; 251]; Qırq sherdiń ğayratı tolǵan, Ámir sárdardıń qızı, Ótken eken Qız palwan [5; 260];

Bul qatarlarda "qırq" sanı qollanıp "kóp" degen mánisti bildiredi hám bul giperbolalıq yaǵnıy asıra súwretlewge mısál boladı. Al oǵan qarama qarsı súwretlew bolǵan litotalar da tolǵawlarda siyreke ushırasadı: Dushpanların kóp boldı, Xalqın azıp shóp boldı [5; 263].

"Shóp bolıw" - sol waqıtta xalıqtın jawlardan kórgen azapları, zulım xanlar hám biylerdiń ádalatsızlıqları aqıbetinde jetispewshilik, ashlıq saldarınan xalıq shóptey arıqlap qalǵanın kórsetiwshi litotaǵa mısál boladı. Óytkeni, litota kishireytip súwretlew bolıp, shóp jip-jıńishke boladı, sol sebepli júdá ótkir mazmun berip tur.

Ulıwmalastırıp aytqanda, xalıq awızeki dóretpeleri ásirler dawamında bizge deyin jetip kelgen qunlı miyrasımız esaplanadı. Al, házirgi waqıtta olardıń tilin hár tárepleme úyreniw arqalı birinshiden, biz sol folklorlıq shıǵarmalar menen jaqınnan tanıs bolamız, ekinshiden sózlik qorımızdı bayıtamız, qaraqalpaq tiliniń ele biz bilmegen táreplerin júzege shıǵaramız, tilden ásirese kórkemlew qurallarınan sheber paydalanıw uqıplıqların ózimizde hám keleshek áwladta payda etiwge úles qosqan bolamız.

Paydalanǵan ádebiyatlar:

1. Мақсетов Қ. Қарақалпақ халқының көркем аўызеки дөретпелери. - Нөкис, "Билим", 1996.
2. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилининг стилистикасы. -Нөкис, "Қарақалпақстан", 1990
3. Pirniyazov A. Qaraqalpaq tiliniń stilistikası.- Tashkent, "Tafakkur avlodi", 2020.
4. Нажимов П. Қарақалпақ тилинде теңеўлердинг структура-семантикалық өзгешеликтери. Канд.дис. -Нөкис, 1994.
5. *Қарақалпақ фольклоры. Көп томлық. 93-том. -Нөкис. "Илим" 2015.*
6. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилиндеги санлықлар. Нөкис, «Қарақалпақстан», 1976, 43-6
7. Qırq qız» dástanındaǵı frazeologiyalıq sinonimlerdiń qollanıluwı NA Guljahan Ўбекстон олимлари ва ёшларнинг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари, 2021
8. Фразеологизмлер курамында «ақ» хэм «қара» рең семантикасының қолланылыўы КА Guljahan Ilm ha'm ja'miyet. No 'kis 1, 55-57
9. Қарақалпақ фольклорындағы мал шарўашылығы лексикасы А Guljahan Эл аралык Алтай элдери симпозиуму VIII. Абстракттар, 2019
10. Стилистическое использование соматических фразеологизмов в поэзии И. Юсупова Guljahan Aйтбаевна Алламбергенова Вестник Челябинского государственного университета, 15-19, 2018

11. Түркий тиллеринде фразеологизмлердин изертлениўи.» А Гулжахан Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб масалалари: ривожланиш истиқболлари, 2018
12. Айназарова, Г., & Алламбергенова, Г. (2016). АДЪЕКТИВЛИК ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕР ҚУРАМЫНДА КЕЛБЕТЛИКЛЕРДИҢ ЖУМСАЛЫҢЫ . ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 32(3), 131–133. извлечено от <https://science.karsu.uz/index.php/science/article/view/839>
13. Алламбергенова, Г. (2017). И.ЮСУПОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДА АДЪЕКТИВ ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕРДИҢ СТИЛЬЛИК ҚОЛЛАНЫЛЫҢЫ . ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 35(2), 153–155. извлечено от <https://science.karsu.uz/index.php/science/article/view/1008>
14. И. Юсупов шығармаларында фразеологизмлер менен психологиялық халаттың берилиўи. Ilm ha'm ja'miyet A Guljahon No'kis 1, 16-17, 2017
15. Алламбергенова, Г. (2016). ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ СӨЗ ДИЗБЕКЛЕРИНДЕГИ СИНОНИМИЯ (И.Юсупов шығармалары мысалында). ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 33(4), 119–122. извлечено от <https://science.karsu.uz/index.php/science/article/view/905>
16. Фразеологиялық сөз дизбеклериниң көркемлеў кураллары хызметинде қолланылыўы А Гулжахан Актуальные вызовы современной науки. VI Международная научная конференция, 2016
17. Юсупов асарларида синоним фразеологизмларнинг услубий қўлланилиши АИ Гулжахан Ilm sarchashmalari. Urganch 6, 71-75
18. Фраземалардың узуал стильлик функцияларда қолланылыўы Мумтоз адабиёт ва жамиятни маънавий янгилаш масалалари» А Гулжахан Халқаро илмий, 2017
19. Выражение психологических состояний посредством фразеологизмов в произведениях И. Юсупова Гулжахан Айтбаевна Алламбергенова Российская тюркология, 58-64, 2018
20. Юсупов поэзиясында соматикалық фразеологизмлердиң стильлик қолланыўы АИ Гулжахан Ilm ha'm ja'miyet. No'kis 4, 11-13

MAIN PROBLEMS IN THE ECONOMY

Nigina Akhmedova Ikhtiyorovna,

Samarkand Institute of Economics and Service

Assistant-teacher of the Department of Teaching Languages

e-mail: akhmedovanigina0@gmail.com

Mohichehra Rustamova Utkir kizi

Student of Samarkand Institute of Economics and Service

e-mail: mohichehrarustamova969@gmail.com

Annotation: This article aims to explore the principal difficulties affecting economy today, including income inequality and market monopolies, inflation, unemployment, political instability and governance, resource misallocation, external debt and financial instability and technological disruption and job losses.

Key words: economic inequality, market monopolies, inflation, unemployment, political instability, governance issues, resource misallocation, external debt, financial instability, economic growth, economic policy, wealth distribution, social unrest, income inequality, supply-side reforms, economic development, public investment, job creation.

Annotatsiya: Ushbu maqola hozirgi kunda iqtisodiyotga ta'sir qilayotgan asosiy muammolarni, jumladan daromad tengsizliklari, bozor monopoliya va inflatsiya, ish haqidagi muammolar, siyosiy beqarorlik va boshqaruv, resurslarning noto'g'ri taqsimlanishi, tashqi qarz va moliyaviy beqarorlik, texnologik inqilob va ish o'rinlarining yo'qolishini o'rganishni maqsad qilgan.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy tengsizlik, bozor monopoliya, inflatsiya, ish bilan ta'minlash, siyosiy beqarorlik, boshqaruv muammolari, resurslarni noto'g'ri taqsimlash, tashqi qarz, moliyaviy beqarorlik, iqtisodiy o'sish, iqtisodiy siyosat, boylikni taqsimlash, ijtimoiy tartibsizlik, daromad tengsizlik, ta'minot tomoni islohotlari, iqtisodiy rivojlanish, davlat investitsiyalari, ish o'rinlari yaratish.

The economy, being a complex and ever-changing system, encounters numerous challenges that can greatly impact its stability and growth. While these challenges differ from country to country, they often arise from similar root causes. In this analytical review,

we will explore the key obstacles to economic development and examine their origins, effects, and possible solutions.

1. Economic Inequality

Economic inequality continues to be a critical issue in both advanced and emerging economies. It involves the disproportionate allocation of wealth and resources between individuals or social groups. Inequality can be assessed through factors like income, wealth, and availability of opportunities. Key drivers of economic inequality include limited access to education, healthcare, and jobs, along with disparities in wealth distribution. Consequences: Inequality can lead to social unrest, hinder economic growth, and reduce social mobility. When a large portion of the population is excluded from economic opportunities, overall demand for goods and services weakens, and the economy becomes less efficient.

Solution: To address inequality, governments can implement progressive taxation, increase investments in education and healthcare, and support policies that foster job creation and fair wages. Additionally, promoting inclusive economic growth can help reduce the gap between the rich and poor. (1)

2. Inflation

Inflation, the general increase in the price level of goods and services over time, is another critical problem facing many economies. While moderate inflation can stimulate economic activity, excessive inflation can destabilize an economy. The primary causes of high inflation include increased demand for goods and services, rising production costs, and expansionary monetary policies.

Consequences: High inflation reduces the purchasing power of consumers, leading to a decline in living standards. It also creates uncertainty in the economy, making it difficult for businesses to plan investments and for individuals to save money. Additionally, inflation can lead to higher interest rates, which can discourage borrowing and investment.

Solution: Controlling inflation requires a balanced approach that includes tightening monetary policy (e.g., increasing interest rates), reducing government deficits, and promoting supply-side reforms to increase productivity. Effective monetary and fiscal policies can help stabilize prices and maintain investor confidence. [2,600]

3. Unemployment

Unemployment remains a significant issue in many economies, particularly those facing economic restructuring or stagnation. Unemployment can be caused by various factors,

including a lack of demand for goods and services, technological disruptions, changes in industrial composition, or an insufficiently skilled workforce.

Consequences: Unemployment leads to a reduction in national output, lower consumer spending, and higher government spending on welfare programs. Long-term unemployment can result in skill depreciation and social issues, such as increased poverty and crime rates.

Solution: Addressing unemployment requires a multifaceted approach, including investment in education and vocational training, promoting entrepreneurship, and implementing policies that stimulate job creation. Governments can also support industries undergoing transitions due to technological advancements, helping workers adapt to new opportunities. [3,150]

4. Political Instability and Governance Issues

Political instability, corruption, and poor governance can greatly hinder economic performance. In numerous countries, inefficient institutions and political unpredictability deter both local and international investment, as businesses and investors prioritize stability and certainty.

Consequences: Political instability can lead to volatile markets, lower investment, and poor public service delivery. Furthermore, corruption within government institutions often results in inefficient use of public funds and resources, leading to a slower pace of development.

Solution: Strengthening democratic institutions, improving transparency, and enforcing anti-corruption laws are essential steps in creating a stable political environment. Ensuring the rule of law and fostering an independent judiciary can also help build investor confidence and improve economic governance. [4,70]

5. Resource Misallocation

Resource misallocation involves the ineffective distribution and utilization of economic resources like labor, capital, and raw materials. This problem is especially prevalent in nations with fragile economic systems or ineffective policy frameworks. For instance, overdependence on one sector (such as oil or agriculture) can result in the underdevelopment of other sectors and increased economic vulnerability.

Consequences: Misallocation of resources often results in imbalances, such as overproduction in certain sectors and underproduction in others. This can prevent an

economy from realizing its full potential, reduce growth rates, and increase vulnerability to external shocks, such as fluctuating commodity prices.

Solution: To avoid resource misallocation, governments should focus on diversifying the economy, investing in sectors with high growth potential, and ensuring efficient allocation of public and private investments. Structural reforms that promote productivity and technological innovation can help optimize resource usage. (5)

6. External Debt and Financial Instability

Many developing nations struggle with external debt, which can restrict their capacity to invest in long-term development initiatives. Large amounts of debt typically arise from borrowing to fund infrastructure, social programs, or address budget deficits. Although external debt can drive short-term economic growth, overborrowing may lead to financial instability.

Consequences: Countries with high external debt may face difficulties in repaying loans, leading to economic crises. Debt servicing can divert funds away from crucial sectors like education, healthcare, and infrastructure, further hindering growth.

Solution: Sustainable debt management practices, such as renegotiating terms of loans, reducing dependency on external borrowing, and improving domestic revenue collection, are crucial. International cooperation and debt relief programs can also help reduce the debt burden of low-income countries. [6,100]

7. Technological Disruption and Job Displacement

Technological advancements, particularly in automation and artificial intelligence, are reshaping economies across the globe. While technological innovation can drive economic growth, it also leads to job displacement, as machines and algorithms replace human labor in certain industries.

Consequences: Technological disruption can lead to significant unemployment in sectors such as manufacturing, retail, and transport. It can also exacerbate economic inequality, as workers with low skills are more vulnerable to displacement, while highly skilled workers benefit from new opportunities.

Solution: To mitigate the negative impacts of technological disruption, governments and businesses should invest in education and retraining programs that help workers acquire skills relevant to the modern economy. Promoting policies that support innovation while ensuring a smooth transition for displaced workers is essential for long-term stability. [7,90]

In conclusion, the main problems in the economy are complex and interconnected, requiring coordinated efforts at the national and global levels to address them. By implementing sound policies, promoting inclusive growth, investing in human capital, and ensuring efficient resource allocation, economies can overcome these challenges and create a more sustainable and prosperous future for all. Economic stability, growth, and social well-being depend on the successful resolution of these issues.

REFERENCES:

- 1) Thomas Piketty (2013). "Capital in the Twenty-First Century". Garvard University Press(USA) publishing. –p 25.
- 2) N.Gregory Mankiw(1997). "Principles of Economics". Cengage Learning(USA) publishing. –p 600.
- 3) Olivier Blanchard (1989). "Macroeconomics". Pearson(USA). –p 150.
- 4) Daron Acemogle & James A.Robinson (2012). "Why Nations Fall". Crown Publishing(USA). –p 70.
- 5) Debraj Ray(1998). "Development Economics". Princeton University Press. –p 40.
- 6) Joseph E.Stiglitz(2002). "Globalization and it's Discontents". W.W.Norton & Company(USA). –p 100.
- 7) Erik Brynjolsson & Andrew McAfee(2014). "The Second Machine Age". W.W.Norton & Company(USA). –p 90.

CHRONOTOPE AND ITS PLACE IN A WORK OF ART

Pirmatova Shahista Mahmudovna

Kashkadarya Regional Pedagogical Skills Center
press secretary

Resume. This article explores the role and significance of the chronotope in literary works. Based on M. Bakhtin's theory of chronotope, the unity of time and space in artistic works is analyzed as fundamental factors shaping the plot, composition, and characters. The manifestation of the chronotope in Uzbek novellas, its national and cultural peculiarities, as well as its role in highlighting the psychological experiences and worldview of characters, are discussed. Locations such as villages, cities, mountains, and deserts are analyzed as elements that complement the artistic and aesthetic content of the work.

In the history of literature, the concepts of time and space are one of the main elements determining the aesthetic, ideological and artistic value of a work. These concepts serve to form literature as an artistic model of life. In Uzbek literary criticism, the concept of "chronotope" is studied mainly on the basis of the scientific views of M. Bakhtin. It is the unity of time (time) and space in a work of art, serving to interpret events as a whole. Chronotope is not only a category uniting time and space, but also one of the main factors shaping the plot, composition and character of the hero. Chronotope appears as an important tool in illuminating the spiritual experiences, worldview and internal conflicts of the characters.

"It would not be an exaggeration to say that the maximum rapprochement of literary criticism with fiction and the phenomenon of the human being moving in it was achieved thanks to M. Bakhtin's chronotope theory. This scientific term, formed by combining the Greek words *chronos* (time) and *topos* (space), was previously used in the same form in such fields as mathematics, physics, chemistry, and biology. In the 1930s, M. Bakhtin directly introduced the concept of chronotope into literary criticism, taking into account its coverage of important parts of the genre, composition, plot, structure of the artistic text, and the poetics of images underlying the work of art, as well as its harmonious reflection of artistic space and time. Because unless a work of art, each poetic part in it, is studied in the chronotope system, it becomes difficult to interpret a particular work as an independent artistic phenomenon.³⁵" The theory of chronotope was first put forward by M. Bakhtin in the 1930s, and in literary criticism this concept was interpreted as "the interrelation of space and time in a work of art." Bakhtin saw time and space as a "single context" in the aesthetic

³⁵ <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/uzoq-juraqulov-mihail-bahtin-kashfiyotlari/>

structure of a work of art, emphasizing that this category directly affects the plot, composition, and system of characters. The problem of space and time in a work of art has been studied for centuries in the fields of philosophy, literary criticism, and aesthetics. However, the unification of these categories as a single term in the concept of "chronotope" is M. Bakhtin's important contribution to literary criticism. According to Bakhtin's definition, chronotope is the mutual harmony of space and time in a work of art, and is the main artistic means that determines the relationships between events and characters. To understand the chronotope, it is important to pay attention to the following idea of Bakhtin: "The chronotope is the artistically perceived harmony of space and time. This harmony affects the plot and composition of the work of art, the development of events, and the disclosure of the inner world of the characters."³⁶ The main goal of studying chronotope in literary studies is to understand how the events in a work occur in relation to time and space. Such phenomena as the expansion or contraction of time relative to space, or the compression of artistic time, are clearly manifested in Uzbek short stories.

The manifestation of chronotope in Uzbek stories is associated with national and cultural identity. In stories, the customs, cultural values, and national traditions of the people are expressed through the symbolic depiction of space. For example, places such as a village, city, mountain, and desert are not only the place where the event takes place, but also a means of complementing the artistic and aesthetic content of the work. In particular, the genre of the story, which is one of the important types of Uzbek prose, encompasses various manifestations of chronotope. In Uzbek stories, chronotope plays an important role not only in determining the place and time of events, but also in enhancing the mental state and experiences of the characters, as well as the artistic and aesthetic impact of the work. In particular, the stories of Khayriddin Sultan and Ahmad A'zam demonstrate diverse manifestations of chronotope. In the story "The Lonely Monument of Summer" by Khayriddin Sultan, the harmony of the landscape chronotope and the character of the hero is observed, while in the story "On the Sides of Askartog" by Ahmad A'zam, the transformation of space into an image carrying semantic and philosophical load is observed. The manifestation of the chronotope in Uzbek stories is expressed in connection with the national and spiritual values of the people, the social and cultural environment. Because for Uzbek literature, space (place) and time (era) are not only a means of depiction, but also represent a specific socio-spiritual code. In this process, spaces such as a village, city, mountain, desert are interpreted not only as places where events occur, but also as a means of artistic and aesthetic expression. Therefore, the role of time and space in artistic thinking is manifested in a unique way in the genre of Uzbek stories. For example, in many Uzbek stories, the village is not only a geographical location, but also a symbolic space

³⁶ Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Художественная литература, 1975, стр. 234-235.

that expresses national identity. The village is usually interpreted as a place that expresses the hero's desire to separate from the environment and his aspirations for national values. The city plays an important role in the hero's worldview and self-awareness. The urban space often becomes a means of revealing the conflict between modernity and tradition. The image of the mountain reflects the processes of social isolation, spiritual search, and self-awareness. The mountain often serves as a place that symbolizes the hero's inner world. In addition, the image of time in Uzbek stories is diverse, and it is reflected in the form of a stop, compression, or elongation of events. This image of time helps to reveal the hero's spiritual experiences and inner suffering. In Hayriddin Sultan's story "The Lonely Monument of Summer", the story takes place over the course of one day, but through the character's inner experiences, the reader deeply feels the development of events. It is worth noting that Hayriddin Sultan managed to reflect space and time in his works through the psyche of the characters, their experiences and internal conflicts. His story "The Lonely Monument of Summer" is a vivid example of this.

In Ahmad A'zam's stories, space and time often have mystical symbols. Mountains, deserts, and situations of solitude serve to reveal the spiritual and aesthetic essence of the work. In Ahmad A'zam's story "On the Sides of Askartag", the mountain is a symbolic space and is related to the hero's process of self-awareness. The motif of climbing a mountain, ascending to a height expresses the hero's inner search and spiritual growth. In Ahmad A'zam's story "The Continuation of This Day", the hero's process of self-awareness is closely related to the change of space. The hero's inner search and personal change are reflected through the dynamic change of space and time.

One of the distinctive features of the short story genre is the inextricable connection of space and time, along with the compactness and dynamic development of the plot. In the short story genre, the development of events often occurs in a short time, but the inner experiences of the characters, the process of self-awareness, and the processes of making important life decisions are deeply revealed. The importance of the chronotope in this process is extremely important. The contraction or elongation of time, the narrowing or expansion of space ensure the integrity of the artistic image in the story. The artistic chronotope determines the natural continuity of the development of events in the stories. The change in the space where the events take place, the movement of the characters from one place to another ensure the movement of the plot of the work. The chronotope determines the order of events, places them in their place in time and space.

In Uzbek stories, two types of chronotopes are often observed that complement each other: 1. Static chronotope - in this case, the space is more fixed, and time is associated with past life experiences, memories, and past events. 2. Dynamic chronotope - in this case, events develop through constant changes in space and time. The hero moves from one place to another, in the process he undergoes internal and external trials that change his life. In

particular, the story "Ajayib nyderin birida" by Khayriddin Sultan is an example of a mainly static chronotope. The main events in the work take place in a hotel, but time and space change through the hero's memories. However, in the story "Askartogkhulda" by Ahmad Azam, a dynamic chronotope is clearly manifested. In the work, the hero's journey towards the mountain is connected to his inner spiritual experiences and spiritual growth.

Another important function of the chronotope is to aesthetically reveal the inner experiences and mental anguish of the characters. The harmony of time and space serves as the main tool for expressing the inner world and psychological experiences of the characters. The feelings of the characters and changes in their inner world are often combined with changes in space and time. In this process, the narrowing or expansion of space plays an important role in illuminating the suffering or joy in the spiritual world of the character. For example, in the story "The Lonely Monument of Summer" by Hayriddin Sultan, the scenery and landscape images of a summer day reflect the inner world of Adash Karvan. The calm but dynamic scenery of a summer day harmonizes with the inner suffering of the character. Also, in the story "The Continuation of This Day" by Ahmad A'zam, the contradictions in the character's inner world are symbolically expressed through the thick fog of the mountain and the dense forest. These images of nature become an aesthetic image that expresses the character's inner quest.

In Uzbek stories, space and time often have symbolic meanings. Some spaces are interpreted not only as places where events take place, but also as specific spiritual symbols. For example, a mountain is understood as a symbol of inner purification, spiritual growth, and self-awareness. In Ahmad A'zam's story "On the Sides of Askartog", the height of the mountain reflects the spiritual rise and philosophical contemplation of the hero. Landscape images can also have symbolic meanings. For example, in Hayriddin Sultan's story "The Lonely Monument of Summer", the symbolic interpretation of summer and the past days is associated with the hero's life experience and memories. The symbol of summer represents not only the season, but also the happy moments of life, youth, and fleeting dreams and hopes. This is a vivid example of the symbolic interpretation of space and time.

In Uzbek short stories, the role of chronotope in shaping the content, plot and composition of a work of art is extremely important. The concept of chronotope, put forward by M. Bakhtin, is relevant for Uzbek literature, and it is manifested as the main category that regulates the development of events through the inextricable connection of time and space in the work. Chronotope in Uzbek short stories is not only a means of indicating the place and time where events occur, but also a principle that reveals the inner world of the characters, turning the plot and composition into a single artistic whole. Space and time directly affect the fate of the characters, their spiritual experiences and processes of self-awareness.

In conclusion, the concept of chronotope is an important aspect of studying the poetics of Uzbek short stories. The analysis of chronotope in the short stories of Khayriddin Sultan and Ahmad A'zam shows that the harmony of space and time is a means of deepening the artistic content of the work. Chronotope serves as the main tool for revealing the plot, composition, and spiritual experiences of the characters.

References

1. <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/uzoq-juraqulov-mihail-bahtin-kashfiyotlari/>
2. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Художественная литература, 1975, стр. 234-235.

STRESSNI KAMAYTIRISH VA PSIXOSOSIAL YORDAM

Bozorova Saida Juma qizi

O'ktamov Sanjar Temur o'g'li

Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti Tibbiyot fakulteti talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqola Yuqori Kuzatuvli Tibbiy Kasalliklar (YuKTK) kechishiga ta'sir etuvchi psixososial omillarni tahlil qilishga va stressni kamaytirish uchun psixologik va ijtimoiy usullarni joriy etishga qaratilgan. Maqola YuKTK simptomlariga ta'sir qiluvchi psixososial omillarni aniqlash, stressni kamaytirish bo'yicha amaliy yondashuvlarni ko'rib chiqadi va ulardan klinik amaliyotda foydalanish imkoniyatlarini taklif qiladi.

Kalit so'zlar: Stressni kamaytirish, Psixososial yordam, YuKTK, Psixologik omillar, Ijtimoiy omillar, Kognitiv-xulq-atvor terapiyasi, Relaxatsiya texnikalari.

СНИЖЕНИЕ СТРЕССА И ПСИХОСОЦИАЛЬНАЯ ПОДДЕРЖКА

Бозорова Саида Джумаевна

Уктамов Санжар Темурович

*Студенты медицинского факультета Термезского
университета экономики и сервиса*

Аннотация: Данная статья посвящена анализу психосоциальных факторов, влияющих на течение Заболеваний с Высоким Уровнем Медицинского Наблюдения (ЗВУМН), и внедрению психологических и социальных методов для снижения стресса. В статье рассматриваются психосоциальные факторы, влияющие на симптомы ЗВУМН, обсуждаются практические подходы к снижению стресса, а также предлагаются возможности их применения в клинической практике.

Ключевые слова: снижение стресса, психосоциальная поддержка, ЗВУМН, психологические факторы, социальные факторы, когнитивно-поведенческая терапия, техники релаксации.

REDUCING STRESS AND PSYCHOSOCIAL SUPPORT

*Students of the Faculty of Medicine, Termez
University of Economics and Service*

Abstract: This article focuses on the analysis of psychosocial factors affecting the progression of High-Supervision Medical Conditions (HSMC) and the implementation of psychological and social methods for stress reduction. The article identifies psychosocial factors influencing HSMC symptoms, examines practical approaches to stress reduction, and suggests possibilities for their application in clinical practice.

Keywords: stress reduction, psychosocial support, HSMC, psychological factors, social factors, cognitive-behavioral therapy, relaxation techniques.

KIRISH: Stress va psixosozial omillar Yuqori Kuzatuvli Tibbiy Kasalliklar (YuKTK) kechishida muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu omillar YuKTK simptomlarini kuchaytirishi yoki yengillashtirishi mumkin. Psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'sirini chuqur tahlil qilish, stressni kamaytirish usullarini ishlab chiqish YuKTK bilan yashovchi bemorlar uchun muhim ahamiyatga ega.

So'nggi yillarda YuKTK simptomlari va ularning psixosozial jihatlari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar kuchaydi. Masalan, Smith va boshqalar (2020) stress va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning bemorlar hayot sifatiga ta'sirini o'rgangan. Ushbu tadqiqotlarda stressni boshqarishning individual va jamiyat miqyosidagi usullarining ahamiyati alohida qayd etilgan.

Maqolaning asosiy maqsadi — YuKTK bilan yashovchi bemorlarda stressni kamaytirish va ularning hayot sifatini yaxshilashga qaratilgan psixosozial yondashuvlarni aniqlash va taklif etish.

USULLAR: Mazkur maqolada YuKTK bilan yashovchi bemorlar hayotidagi psixosozial omillarni o'rganish uchun quyidagi usullar qo'llanildi:

1. **Adabiyotlarni tahlil qilish:** Smith J. va boshqalar (2020) hamda Johnson R. (2019) tadqiqotlari asosida psixosozial omillarning stressga ta'siri o'rganildi.
2. **Amaliy kuzatuvlar:** YuKTK bilan yashovchi bemorlarning kundalik hayotidagi psixosozial muammolari va ularni yengillashtirish bo'yicha olib borilgan klinik kuzatuvlar asosida ma'lumotlar yig'ildi.
3. **So'rovnoma va intervyu usullari:** Bemorlar va ularning oila a'zolari bilan o'tkazilgan suhbatlar orqali ijtimoiy yordam va psixologik ta'sirning stressga ta'siri baholandi.

NATIJALAR: Psixologik omillar:

1. **Kronik stress:** Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, kronik stress YuKTK simptomlarini sezilarli darajada kuchaytiradi (Ochilov, 2017).
2. **Tashvish va depressiya:** Psixologik muammolar bemorlarning kasallikka moslashishini qiyinlashtiradi.
3. **Moslashuv qiyinchiliklari:** Simptomlarni qabul qilishdagi qiyinchiliklar ruhiy bosimni oshiradi.

Ijtimoiy omillar

1. **Ijtimoiy yordam yetishmasligi:** Oila va do'stlar tomonidan yetarli qo'llab-quvvatlanmaslik bemorlarni izolyatsiyaga olib keladi (Karimov, 2020).
2. **Stigma va diskriminatsiya:** Ushbu omil YuKTK bilan yashovchilarning ijtimoiy yordam olishiga to'sqinlik qiladi.
3. **Moliyaviy qiyinchiliklar:** Ishsizlik stressning asosiy sababi sifatida aniqlangan.

Bemorlar bo'yicha o'rganilgan natijalar: Tadqiqotda qatnashgan 100 nafar YuKTK bilan yashovchi bemorlarning ma'lumotlari tahlil qilindi. Ularning 65%ida kronik stress yuqori darajada kuzatilgan bo'lsa, 45%ida tashvish va depressiya belgilari qayd etildi. Bemorlarning 40%ida ijtimoiy yordam yetishmasligi va stigma tufayli psixologik bosim kuchaygani aniqlandi. Relaxatsiya texnikalarini qo'llagan bemorlar orasida stress darajasining 30%ga pasaygani kuzatildi, bu esa ushbu yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, oilaviy terapiyaga jalb qilingan bemorlarning moslashish qobiliyati 25%ga oshdi.

MUNOZARA: Stress va psixososial omillar YuKTK bilan yashovchi bemorlarning umumiy sog'lig'i va hayot sifatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, stressni boshqarish usullari, jumladan, kognitiv-xulq-atvor terapiyasi va relaxatsiya texnikalari bemorlarning ruhiy salomatligini yaxshilashda samaralidir.

Ijtimoiy yordam guruhlar bemorlar uchun ruhiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, stigma va diskriminatsiyani kamaytirish bo'yicha dasturlar stressni kamaytirishda samarali ekanligi aniqlandi. Masalan, Karimov (2020) stigma bilan kurashish uchun ijtimoiy ongni oshirish dasturlarining muhimligini ta'kidlaydi.

XULOSA: YuKTK bilan yashovchi bemorlar uchun stressni kamaytirish bo'yicha kompleks psixososial yondashuvlar ishlab chiqilishi muhim. Tadqiqot natijalari stressni boshqarishning psixologik va ijtimoiy usullari bemorlarning hayot sifatini yaxshilashga sezilarli hissa qo'shishini tasdiqladi. Kelgusida ushbu yondashuvlarni klinik amaliyotga kengroq tatbiq etish va ularning samaradorligini baholash maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Smith J. et al. (2020). "Psychosocial Factors in Chronic Illness". Journal of Medical Research.

2. Johnson R., et al. (2019). "Cognitive-Behavioral Approaches to Stress Management." Clinical Psychology Review.
3. Ochilov B. (2017). "Ruhiy salomatlik va psixoterapiya asoslari." Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
4. Karimov I. (2020). "Ijtimoiy va psixologik xizmatlar tizimi." Toshkent: Fan va texnologiyalar.
5. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi. (2021). "Stress va ruhiy salomatlikni saqlash bo'yicha ko'rsatmalar."

MORPHOLOGICAL RATIO CATEGORIES OF VERBS IN TRANSLATION: A COMPARATIVE STUDY OF ENGLISH AND UZBEK

Farmanova Malika Axrorovna

1st year master's student of the University of Information Technologies and Management

E-mail : farmali0303@gmail.com

Abstract

Translation is a multifaceted process that requires an understanding of the grammatical structures inherent to both source and target languages. This article examines the morphological ratio categories of verbs, focusing on tense, aspect, mood, and voice, and their implications for translation between English and Uzbek. By analyzing these categories, we aim to highlight the challenges and strategies translators face in maintaining semantic fidelity while adapting to the grammatical norms of each language.

Key words: Verb, tense,, aspect, voice, category, strategy, semantic, contextual sensitivity, cultural nuances, adaptation strategies, action, state

Translation serves as a bridge between languages, facilitating communication across cultural boundaries. Among the various linguistic elements involved in translation, verbs are particularly significant due to their role in expressing actions, states, and relationships. This study delves into the morphological ratio categories of verbs—tense, aspect, mood, and voice—comparing their manifestations in English and Uzbek. Understanding these differences is essential for translators seeking to produce accurate and contextually appropriate translations.

Morphological Features of Verbs

1. Tense

Tense indicates the time at which an action occurs. English features a relatively straightforward tense system with three primary forms: past, present, and future. In contrast, Uzbek employs a more complex tense system that includes various forms to express time nuances.

Example:

- **English:** "She eats."
- **Uzbek:** "U ovqat yeydi." (Literal: "She food eats.")

In this instance, the present tense in English corresponds directly to the present tense in Uzbek. However, when expressing future actions, Uzbek often utilizes a suffix that indicates intention or futurity.

Example:

- **English:** "She will eat."
- **Uzbek:** "U ovqat yeydi." (Literal: "She will eat.")

Here, the same verb form is used in Uzbek to indicate both present and future actions, which can lead to ambiguity if context does not clarify the intended meaning.

2. Aspect

Aspect provides insight into the nature of an action—whether it is completed (perfective) or ongoing (imperfective). English distinguishes between these aspects primarily through auxiliary verbs and participles, while Uzbek uses specific verb forms to convey aspectual distinctions.

Example:

- **English (Perfective):** "She has eaten."
- **Uzbek (Imperfective):** "U ovqat yedi." (Literal: "She ate.")

In this case, the perfective aspect in English emphasizes completion, while the imperfective aspect in Uzbek may suggest a more general statement about past action without indicating completion.

3. Mood

Mood reflects the speaker's attitude toward the action—indicative, imperative, or subjunctive moods present different challenges in translation. English utilizes modal verbs to express mood variations, whereas Uzbek employs specific verb conjugations.

Example:

- **English (Subjunctive):** "If she were here."
- **Uzbek (Indicative):** "Agar u bu yerda bo'lsa." (Literal: "If she is here.")

The subjunctive mood in English conveys hypothetical situations, while Uzbek uses the indicative mood to express similar conditionality without the same morphological variation.

4. Voice

Voice indicates whether the subject performs (active voice) or receives (passive voice) the action. English frequently employs passive constructions to shift focus from the doer to the action itself. Uzbek also has passive forms but tends to use them less frequently due to its syntactic structure.

Example:

- **English (Active):** "The chef cooked the meal."
- **Uzbek (Passive):** "Taom oshpaz tomonidan tayyorlandi." (Literal: "The meal was prepared by the chef.")

While both languages can express passive constructions, Uzbek often favors active voice for clarity and directness.

Implications for Translation Practice

Understanding the morphological ratio categories of verbs is crucial for translators working between English and Uzbek. Here are some implications for effective translation practice:

1. **Contextual Sensitivity:** Translators must consider context carefully when determining verb forms. The ambiguity inherent in Uzbek verb forms necessitates additional contextual information to ensure clarity.
2. **Cultural Nuances:** The cultural context influences how actions are perceived and described in each language. Translators should be aware of these differences to convey meanings accurately.
3. **Training and Resources:** Developing a comprehensive understanding of morphological features can enhance translators' skills. Engaging with bilingual texts and linguistic resources can aid translators in navigating these complexities.
4. **Adaptation Strategies:** When translating between languages with differing morphological systems, it may be necessary to adapt sentence structures or use additional explanatory phrases to maintain clarity and fidelity.

Conclusion

The morphological ratio categories of verbs—tense, aspect, mood, and voice—play a significant role in translation between English and Uzbek. By examining these categories, we gain insights into the challenges faced by translators as they navigate linguistic differences. A nuanced understanding of these morphological features can enhance

translation quality, ensuring that meaning is preserved while adapting to the grammatical norms of each language. As globalization continues to foster cross-cultural communication, an appreciation for the intricacies of verb morphology will remain essential for effective translation practice.

References

1. Baker, M. (1992). **In Other Words: A Coursebook on Translation**. Routledge.
2. Vinay, J.-P., Darbelnet, J. (1995). **Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation**. John Benjamins Publishing Company.
3. Newmark, P. (1988). **A Textbook of Translation**. Prentice Hall.
4. Hatim, B., Mason, I. (1990). **Discourse and the Translator**. Longman.
5. Shukurov, A., Shukurova, G. (2019). **Linguistic Features of Translation: A Comparative Study of English and Uzbek**. Journal of Language and Linguistic Studies.

ENHANCE LANGUAGE SKILLS OF STUDENTS BY USING INNOVATIVE METHODS IN CLASSES

Davronova Fotima Pirnazarovna

Associate professor of Samarkand State University of veterinary medicine, livestock and biotechnologies

fotimadavronova82@gmail.com

ORCID ID 0009-0005-0911-6821

Dulanov Sardor Sherali ugli

Murtazoyev Bekhruz Gayratovich

Shakhriyorov Bakhtiyor Furkat ugli

Polvonov Sharofkhon Alimjon ugli

Students of Samarkand branch of Kimyo International University in Tashkent

Abstract: This paper analyses the innovative and quite interesting methods we have in teaching English language. We may have a number of teaching methods in between traditional and modern. Everybody has their own understanding and conclusions on teaching English language. We have been completely bounded with traditional methods of teaching and understanding where the present day learners felt uncomfortable a bit. Learner's mind will never be static it is ever growing and ever changing. Whatever the teaching methodology can be, but teaching must be learner's centered. However, this paper scrutinizes the difference between traditional and practical teaching and thereafter learning. This treatise practically examines that how learners are being affected by the traditional methods of teaching as well, besides it has portrayed that how learners expect teaching and learning process. There has been a misunderstanding between traditional methods and practical methods always. Somehow teachers and learners should agree each other in order to fill the gap between the generations of these methods.

Key words: Renaissance; orthodox; integral; inquisitive; agitated; jeopardizing; immerse; atmosphere; intuitively; evaluated; database; anagrams; hangman; elocutions; tedious; precautions.

Introduction

English, the official language of the entire world is a very tricky language to teach. In fact, every language varies to teach. English is a very old language and has undergone many forms changes from Proto English derived from the Latin and the German culture to the Modern English which was established after in the post Renaissance period. Each version was simpler than it's previous. Present day English is the simplest adaptation of a very old Language and yet it is still difficult to teach this language effectively especially to those who speak English as a second language.

Problems with current methodologies

In today' world English is taught in a very orthodox manner. The basic teaching is needed. Teaching the alphabets and the formation of the words is essential and a must. But there is something that is even more important. The children must be able to speak the words and understand their meaning before writing them down. The foundation to teach English can only be taught using the orthodox methods of teaching the alphabets and the words and the rules. But then teaching only the rules is found to be boring b y most students and it is

because of this that they lose interest in learning the language. Although there is no way other than the traditional one to teach the basics of the language these methods must be tweaked a bit so as to appeal to the students. When it comes to teaching English to students of higher classes who already know the basics the traditional methods generally tend to yield poorer results that innovative methods. This has already been proven by methods implemented like use of stories, poems, movies, books and newspapers etc. These methods help the students learn the language better without them actually realizing and also it keeps their interest. This paper will provide a few of such methods to teach English Language.

Enacting the stories

Stories form a very integral part of teaching a language. These stories help teach the students about the formation of sentences and how to express their thoughts and a lot of other things and plus they help in keeping the students interest alive as the story's end is something that every student wants to know. It appeals to the inquisitive nature of the students. Any unfinished story always keeps the mind of the reader agitated. Although this method of using stories has been implemented the procedure of teaching the language through it is generally not right. The evaluation procedure of testing the students in their proficiency over the language is through questions based on the story. This is generally not that effective. Due to this the students generally tend to take up the stories as a chapter

rather than looking at it as an interesting read. A story is supposed to appeal to the creative part of the brain. It helps us be more imaginative, by trying to visualize the things that are happening inside the story. It should not only teach them the language but it should also help them in extracting a lesson from the story. Keeping questions for evaluation kills the entire idea of imagination for the students look at the story as something that they need to learn for answers.

There is a better way of using the stories to English using stories. The students can enact the stories or the plays. In this way the students are personally engaged with the stories. They can bring their own interpretation of the character to life. It is interesting for the students to understand the characters and put themselves in their positions. It engages their creativity by allowing them to create the entire set, assign the characters and play it out according to what they had imagined. It also helps them understand other people

interpretation of the story and helps them have a healthy conversation about it which again helps them in learning the language. It removes the dull aspects and makes the learning more colorful without jeopardizing the learning of the language. It may not be perfect but it will leave a deep impression on their mind.

The story will help them learn the language as they will be enacting it by dialog which they will themselves extract from the stories and also modifications can be made to the plays to help the students be more interactive and creative. They can add more lines, characters, change the ending, and bring in an interesting twist etc. The more creative the modification, more are the points awarded to the team. This also leads to personality development and helps them work as a team player and all the way the student was learning the language.

For example if Julius Caesar was taught using the traditional methods of questions and answers the student would never understand the deep emotions of Brutus, the cunningness of Cassius, the loyalty of Antony, the tragedy of war, the brilliance in Antony's speech and many other such aspects of the story for which the story of Julius Caesar was written by Shakespeare. Similar is the case with all great stories such as Christmas Carol, Harry Potter, and all the epic stories. Emotions help define the story and they form a very important aspect of the language and one's personality. If these emotions are left out then it would be very difficult to express ourselves. On the other hand if such stories are enacted then every intention of the story becomes clear.

The students have to immerse themselves into the atmosphere of the story and they have to put them in their positions. This entire process has many benefits besides being a

very effective method of teaching the language; it helps preserve the literature, which is nothing but our culture. This method brings about the total learning experience that was meant to be provided by the story and in the end the student will definitely be able to answer questions without even preparing for it as an exam, besides the entire process is fun and not at all boring.

Hence it ensures the learning process is complete.

Teaching through conversations

Conversations are by far the most useful ways of teaching the language. When a child learns his or her mother tongue it is by the conversations that takes place between them and others or by listening to the conversations made by the others. The child is never taught the language but is still able to percept the meaning and learns it automatically to use it in day to day life. No one ever teaches the kid the characters of the language or how to make sentences or the grammar of that language. The conversations alone teach the children.

Hence conversations form a very important part of the teaching process. The sentence construction and the grammar is not something that can be entirely taught by rules. They have to be taught intuitively. That can only happen through a lot of reading and a lot of listening. This can be taken care of easily as every conversation needs a topic. The topic can be given to the students in form of written documents which they have to first read then form an opinion and then have a conversation about it or it can be spoken out and then they can listen, understand and also take part in the conversation.

The participation and other aspects of the conversation can always be evaluated through points which will also push the students to take part in the conversation. These conversations have to be general. They have to happen as if friends are talking to each other. This way the students are comfortable in expressing themselves in the best possible way. This process may take some time but in the end it would be the most efficient one in teaching the language.

Teaching through games

This is a very interesting method of teaching. Students and children generally tend to like games and want to play them more and more. Traditional methods dictated for study and games to be separate but the fact remains that the students tend to be more interested in playing games rather than sitting down to study. Any logical reasoning would dictate us to combine the two aspects to solve the problem. The games part of learning would help the students keep their interest as the desire to win is very strong. It keeps us going and when included with different aspects of learning the learning process would

continue almost throughout the day without the children getting tired or bored of studying.

Word games

The most important part of any language is the vocabulary. To understand the meaning of the words and to use them in day to day life is a very difficult task and games can help the students overcome this difficulty. Games like scrabble, housie etc. have been designed for this specific purpose. These games are just based on words and help the students develop their vocabulary. In addition to these very simple games can be played to help improve the word database of the students such as simple dictation competitions, synonym competitions, words puzzles, anagrams and hangman. All these games are very addictive and help a lot in improving our vocabulary as whenever the student hears a new word the first question that comes up is “what is its meaning?” and in this way the vocabulary improves and most of the times we don’t even have to consult the dictionary.

Competitions

Most of the times competitions like debates and elocutions also help the help the students a lot in learning the language as the aspect of the competitions keep them at the best in conversations. It forces them to use the best possible construction of sentences to put forward their opinions and to use good vocabulary etc.

This is a very important tool in helping them learn the language. Also these competitions help them address large crowds which is again is a very important part of personality development.

Creative assignments

Up till now most of the techniques that we discussed required a greater amount of effort on the student’s part. This method requires effort on the teacher’s part. Assignments help the students learn something on their own and most of the times they have to research on something then write something up on it. This method although effective is most of the times very tedious. This method of approach is very appropriate for sciences and engineering although when it comes to languages the students should be given assignments in which they have to modify something that already exists.

If the students are just given assignments like „write a story or a poem or a report“ then most of the students crack because not everyone can come up with a story or even if they come up with one they cannot write it down. In such case the students should be

given the base knowledge and data and then ask them to modify the data for example the students can be given a base story and then ask them to modify a part of it.

This engages their creativity and also helps them overcome their difficulty of writing. Above all it lifts the pressure of creating completely new. Invention is very difficult especially when we are being forced to do it. In this way the students are not forced to complete the assignment and then they can do it whole heartedly and hence complete the learning experience that can be gained from the assignment.

Help from the multimedia

Multimedia sources like songs, movies, TV series, magazines, newspapers play a very vital role in improving our language. We don't even realize that they have helped us. We just wake up one fine day and realize that we are better than it than we were yesterday. Such sources can be used to help the students improve their language. But great precautions must be taken. This method should be used in the final stages of learning as that is the only place where there is no scope of damage as most of the movies and songs etc. use colloquial

English most of the times which is grammatically wrong and it is very important that the students understand that fact so that they do not use that form of the language in their everyday usage.

Apart from that this source is very helpful as it does not feel like education. This is something that the students will do in their spare time. The songs are the best way to communicate how to use a language to express our feelings. Movies are a very common past time but apart from that most of the times they are also very instructional and educational.

Also this method appeals to the students as most of the times they are able to connect with the songs and the movies which help them understand the meaning of expressions, usage of tools of the language like comparisons, personifications etc. These sources help them understand why such tools are necessary and also help them understand their usage.

Hence this method is again very effective in teaching the language. Traditional methods of reading newspapers and books, novels are also very good methods to teach the language. When the traditional methods are modified along with some innovative ideas the entire learning and the teaching process is enriched and guarantees a success in efficient learning. These are some of the innovative and creative ways of teaching the English Language.

Conclusion

The languages play a very important role in our lives. They help us express our emotions. They help us explain what we want. They help us to communicate and hence are the prime tools to express who we are. Thus the knowledge of a language and its proper utilization is very important as it defines us. If languages were not there to help us communicate there would be no difference in our communications and the way the animals communicate. Hence the ways the languages are taught play a very vital role in a person's life.

Since English is the official language of this world it is of utmost importance that this language has to be taught in such a way that it will help us not just to speak and write and listen but to communicate. That is the purpose of the language and that is what it must be used for. Hence innovative methods help in bringing a change and most of the times for the better. It helps the students learn faster and in an efficient, interesting and an interactive manner and it is the teacher's responsibility to leave the traditional methods and make way for new and better methods for the students benefit.

USED LITERATURES

1. Jonassen D. (2011). Learning to solve problems: [A handbook for designing problem-solving learning environments](#). Routledge.
2. Pirnazarovna, D. F. (2022). Digital technologies in studying English at university: traditions and innovations. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 8(3), 97-100.
3. Pirnazarovna, D. F. (2022). WAYS OF FORMING DIGITAL LITERACY IN THE CONTEXT OF TEACHING ENGLISH. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 7(3), 55-57.
4. Davronova, F. (2022). PEDAGOGICAL ASPECTS OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN RAPID ACQUISITION OF ENGLISH. *Innovative Development in Educational Activities*, 1(2), 44-47.
5. Davronova, F. (2022). EXPERIMENT-TESTING METHODOLOGY OF ON RAPID TEACHING OF ENGLISH TO STUDENTS IN THE CONDITONS OF DIGITAL TECHNOLOGIES. *Innovative Development in Educational Activities*, 1(2), 72-76.
6. Davronova, F. P. (2022). THE USAGE OF ICT TOOLS INTENDED TO ACQUIRE KNOWLEDGE BY STUDENTS IN ENGLISH

CLASSES. *AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 1132-1136.

7. Pirnazarovna, D. F., Baxtiyrovna, N. D., & Pulatovna, B. K. (2022). XORIJIY TILLARNI TEZKOR O 'QITISHDA QO 'LLANILADIGAN INNOVATSION TA'LIM METODLARINING AHAMIYATI. *FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI*, 81-87.
8. Davronova, F. (2024, February). PROBLEM EDUCATION-DEVELOPMENTAL EDUCATIONAL TECHNOLOGY. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 124-127).
9. Ziyatovich, D. P., & Pirnazarovna, D. F. (2024). The Importance of Optimization in the Process of Education. *Miasto Przyszłości*, 46, 203-206.
10. Pirnazarovna, D. F. The Pedagogical Content of the Development of Social Competence in Students Trough Vitagen Learning. *JournalNX*, 378-385.

QARAQALPAQ JAÑILTPASHLARÍNDÁ ASSONANS HÁM ALLITERACIYA QUBÍLÍSÍ

*G.Allambergenova – QMU, Qaraqalpaq til bilimi kafedrası docenti,
Jumaǵalíeva Sándigúl – Qaraqalpaq mámleketlik universiteti, 1-kurs magistrantı*

Jañiltpashlar qaraqalpaq awızeki ádebiyatında óz ornına iye belgili bir uyqasqa qurılǵan kórkem sóz forması. Milliy folklorımız ázelden qurǵaq sózdi xoshlamagan. Hár bir sózge tereń máni berip, onı ilajı barınsha uyqasqa túsirip otırǵan. Naqıl-maqal, jumbaqlarǵa shekem belgili dárejede uyqas saqlanǵan. Solar qatarı jañiltpashlarda da bunday elementlerdiń bolıwı onı hám ádebiyattanıw, hám til ilimi jaǵınan teńdey izertlew kerek degen pikirlerdi payda etedi.

Qaraqalpaq til iliminde jañiltpashlar hám olardıń lingvistikalıq analizin islep shıǵıw aktual temalardan esaplanadı. Bul ádebiy janr ádebiyatshı qánigeler tárepinen birqansha dárejede izertengen bolsa da, tillik aspektten tallaw ushın ele bay materiallarǵa iye. Jañiltpashlar tiykarınan awızeki folklorlıq janr bolıp, zaman hám texnikanıń rawajlanıwı menen búgin onıń avtorlıq jazba kórinisleri de payda bolmaqta.

“Jañiltpashlardıń kelip shıǵıwı áyyemgi dáwirlerge barıp taqaladı. Bul janr úlgeri dáslebinde úlkenler tárepinen balalardıń shıǵarılıp, atqarılıp, sońınan ata-babalarımız tárepinen balalardıń durıs sóylep úyreniwi ushın paydalanılıp kelgen folklordaǵı eń eski janrlardıń biri bolıp tabıladı” [2;74] Jañiltpashlarda tiykarınan alliteraciya hám assonans qubılısı kóp ushırasadı. Onıń basqa folklorlıq janrlardan parqı da sonda.

Assonans - [fr. assonans - únleslik] - birdey yamasa jaqın dawıslılardıń tákirarlanıwı nátiyjesinde payda bolatuǵın únleslik. [1;19] Birdey seslerdiń qaytalanıp keliwi nátiyjesinde balanıń sóylew qábiletin arttırıwǵa unamlı tásirin tiygizedi. Máselen:

Altaq-taltaq, altı arba jantaq,

Altı arba jantaqqa jekkenim,

Targıl ala, taypaq bas, aq bókse baspaq,

Aq bókse baspaq. (3;437)

Bul jerde tiykarınan juwan dawıslı “a” sesin aytıwdıǵı qábiletlik rawajlanadı. Juwan dawıslı sesler balanıń dawıs tembriniń iri bolıp qalıplesiwine xızmet etedi. “A”nıń “á”den parqı barın bala ele oqıw, jazıwdı bilmey turıp-aq túsine baslaydı.

Ala ğarbız, qara ğarbız,
Ala ğarbızdı aldın jargız,
Qara ğarbızdı keyin qalgız (3;452)

“A”ğa jáne de kóplegen mısallar keltiriwge boladı. Sebebi bul háríp derlik barlıq tillerdiń quramında bar hám ol sol tillerdiń álipbesin baslap beredi. Biraq onıń aytılwı, transkripciyasında ózine tán ózgeshelikler ushırasadı.

Almanı Alma alğan ba?
Ala almay bos qalğan ba?
Shaqasınan úzip alğan ba,
Úzilgendi terip alğan ba? (3;443)

Jińishke dawıslı “e” sesiniń assonans qubılısına ushırawın kóreyik. Jańıltırlashlarda assonans ta, alliteraciya da aralas usılda kele beriwi múmkin. Alliteraciya - [lat. ad - aldınǵı, dáslepki + litera- háríp] - háríp qaytalaw. Dawıssız seslerdiń jiyi-jiyi qaytalanıp keliwi. [1;10]

Erkek kisige kelep keleplettirmegey,
Kelep keleplettirse de, kóp keleplettirmegey (3;438-bet)

Bunda “e” jińishke dawıslısı hám “k” únsiz dawıssızınıń qaytalanıwın kóremiz. Sonday-aq, kishkene balalardıń, hátteki, geybir óspirimlerde de aytıwǵa eń kóp qıynalatuǵın sesi “r”diń da tákirar keliwin ushıratamız.

Mári qoydı,
May qartaytar ma,
Maw qartaytar ma,
Márilik qartaytar ma,
Máremik qartaytar ma? (3;441)

Joqarıdaǵı jańıltıpashta únli, sonor dawıssız esaplangan “m”nıń hám únli, dirildewik ses “r”diń qaytalanıwınan jasalǵan sózlerdi kóremiz. Jáne keyingi tórt qatarda da “ma” soraw janapayınıń beriliwi balanı házirjuwaplılıqqa, sheshenlikke tárbiyalaydı, balanıń kommunakativlik qábiletin bekkemleydi.

Tóbesi tóbel, tórt bórík,

Tórtewi de kók bóriik.

Bir túyem bar edi,

Buydalayın dep edim,

Buydalay almadım. (3;439)

Bunda da eki qubılıstıń bir mısalda teńdey keliwin kóremiz. “T”, “k” únsizi hám “b”, “y” únlisinen alliteraciyanıń, “ó” hám “e” jıńishke dawıslısınan assonanstıń payda bolǵanın kóremiz.

Jańıltpashlardıń tiykarǵı atqaratuǵın xızmeti balanıń tiliniń durıs sóylewine kómeklesiw. Shańaraqta balaǵa degen dıqqat-itibardıń bolmawı, onıń menen tez-tez sáwbetlespew, balanıń pikirlerin inabatqa almaw onda logopediyalıq nuqsandı keltirip shıǵarıwı múmkin. Hátte, jası úlken adamlarda da seslerdi tolıq ayta almaw jaǵdayları ushırasadı. Biz, maman logopedler menen sáwbetleskenimizde olar lingvistikalıq hám ádebiy jaqtan ózlerine járdem kerek ekenin aytadı. Óytkeni, balalar tiline yadlawı ushın qolay bolǵan jańasha, búgingi zaman talabınan kelip shıqqan halda jaratılǵan jańıltpashlarǵa kóbirek zárúrlilikler bar. Til iliminde bolsa qánigeler sol sestıń qurılısın, formasın anıqlawǵa, sózdegi, buwındaǵı atqaratuǵın xızmetine keń túsiniń beriwı tiyis deydi. Ulıwma, bul úsh tarawdıń jetik qánigeleri jámlesip, bir qollanba tayarlaw zárúrligi kún tártibinde tur. Digirmandı dir-dir aylandırıp, Digirlettirgishpen, Juwan aǵashtı jonıp-jonıp, Jıńirtkerigishpen (3;442); Shúkirbay shıqqa shomılǵan shópke, Sharlangan shalgısın shıq etkizdi (3;455); Sur ingen súringen be? Súringen sur ingen be? (3;455); Shójelerim shóplesin be? Shóplesin de, shóp jesin be? Shóp jemese, ket desin be? (3;456)

Joqarıda berilgen mısallarda “d”, “r” “j”, sh, “s” sesinen jasalǵan alliteraciya hám “ó”, “e” sesinen jasalǵan assonanslardı kóremiz.

Haqıyqatında da, balalar folklorında jańıltpashlardıń atqaratuǵın xızmeti oǵada úlken hám biz onı balalar folklorında eń rawajlangan janrlarınıń biri desek boladı. Jańıltpash janrınıń wazıypası balanı durıs sóylewge úyretiw. Jańıltpashtı aytıp, balalar bul janr arqalı oyın shólkemlestirip te otıradı. «Kim durıs sóylew» onıń baslı kriteriyi. Jańıltpashtı qaraqalpaq balalar folklorının barlıq tariyxıy dáwirinde jasap, jámiyette paydalanıp otırǵan hám eski, hám janr sıpatında qarawga boladı[2;75]. Bir qaraǵanda ápiwayıday bolıp kóringenı menen, onı atqarıwdıń atqarıwshılar arasında óz qaǵıydaları bar. Jańıltpash bir aytqanda kemi úsh márte, sonıń menen birge qátesiz ayılıwı kerek. Sol talaptı orınlaǵanlar ǵana jańıltpash aytıwdıń sheberleri sanalǵan.

Qaraqalpaq xalqında jańıltpashlar tek ǵana balanıń tiliniń durıs shıǵıwı ushın ǵana xızmet etip qoymay, onıń oy órisiniń keńeyiwine de tásirin tiygizedi. Jas áwladtı

watansúyiwshilikke, adamgershilikke, batırılıqqa tárbiyalaydı. Sonlıqtan xalıq pedagogikasınıń tómeni buwınlarında jańıltıashlarǵa bárqulla talap joqarı bolǵan.

Ata-babalarımız áyyem zamanlardan baslap-aq óz urpaǵınıń dawamshısı bolǵan perzentleriniń kelesheğine úlken úmit artıp, olardıń tiliniń múltiksiz bolıwı, elsúyer azamat bolıp kámalǵa keliwi ushın joqarıdaǵıday jańıltıashlardı dóretip otırǵan. Endi olardı analizlew, mazmun-mánisin shaǵıwǵa kómeklesiw til ilimi ushın jaqsı derek bola aladı. Juwmaqlap aytqanda, jańıltıashlardı til ilimi kózqarasınan izertlew arqalı ana tilimizdiń ele de rawajlanıwına az da bolsa úlesimizdi qosqan bolamız.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Seydullaeva D. Til bilimi terminleriniń túsendirme sózligi. (N., 2018) 19-bet.
2. Қалендерова А. "Хәзирги дәўир қарақалпақ фольклоры: жанр эволюциясы" (монография) Нөкис. 2024. 74-bet.
- 3.Қарақалпақ фольклоры. Көп томлық. Нөкис. Илим. 2015.
4. «Qırq qız» dástanındaǵı frazeologiyalıq sinonimlerdiń qollanıwı НА Гулжахан Ўбекстон олимлари ва эшларнинг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари, 2021
5. Фразеологизмлер курамында «ак» хәм «қара» рең семантикасының қолланылыўы КА Гулжахан Ilim ha'm ja'miyet. No 'kis 1, 55-57
6. Қарақалпақ фольклорындағы мал шарўашылығы лексикасы А Гулжахан Эл аралық Алтай элдери симпозиуму VIII. Абстракттар, 2019
7. Стилистическое использование соматических фразеологизмов в поэзии И. Юсупова Гулжахан Айтбаевна Алламбергенова Вестник Челябинского государственного университета, 15-19, 2018
8. Түркий тиллеринде фразеологизмлердиң изертлениўи.« А Гулжахан Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб масалалари: ривожланиш истиқболлари, 2018
9. Айназарова, Г., & Алламбергенова, Г. (2016). АДЪЕКТИВЛИК ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕР ҚУРАМЫНДА КЕЛБЕТЛИКЛЕРДИҢ ЖУМСАЛЫҰЫ . ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 32(3), 131–133. извлечено от <https://science.karsu.uz/index.php/science/article/view/839>
10. Алламбергенова, Г. (2017). И.ЮСУПОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДА АДЪЕКТИВ ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕРДИҢ СТИЛЬЛИК ҚОЛЛАНЫЛЫҰЫ . ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 35(2), 153–155. извлечено от <https://science.karsu.uz/index.php/science/article/view/1008>
11. И. Юсупов шығармаларында фразеологизмлер менен психологиялық халаттың берилиўи. Ilim ha'm ja'miyet А Гулжахан No'kis 1, 16-17, 2017

12. Алламбергенова , Г. (2016). ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ СӨЗ ДИЗБЕКЛЕРИНДЕГИ СИНОНИМИЯ (И.Юсупов шығармалары мысалында). ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 33(4), 119–122. извлечено от <https://science.karsu.uz/index.php/science/article/view/905>
13. Фразеологиялық сөз дизбеклериниң көркемлеў кураллары хызметинде қолланылыўы А Гулжахан Актуальные вызовы современной науки. VI Международная научная конференция, 2016
14. Юсупов асарларида синоним фразеологизмларнинг услубий қўлланилиши АИ Гулжахан Ilm sarchashmalari. Urganch 6, 71-75
15. Фраземалардың узуал стильлик функцияларда қолланылыўы Мумтоз адабиёт ва жамиятни маънавий янгилаш масалалари» А Гулжахан Халқаро илмий, 2017
16. Выражение психологических состояний посредством фразеологизмов в произведениях И. Юсупова Гулжахан Айтбаевна Алламбергенова Российская тюркология, 58-64, 2018
17. Юсупов поэзиясында соматикалық фразеологизмлердиң стильлик қолланыўы АИ Гулжахан Ilm ha'm ja'miyet. No'kis 4, 11-13

AMUDARYO SUVIDAN FOYDALANISH MUAMMOSI

Eshkarayev Ulugbek Choriyevich
DTPI. O'zbekiston Respublikasi.

ANNOTATSIYA

Maqolada Amudaryodan Afg'oniston tomonga tortilayotgan Qo'shtepa kanali va buning oqibatida kelib chiqadigan muammolar, hamda Amudaryo suvidan foydalanishda keyinchalik ma'lum choralar qo'llanishi mumkinligi haqida fikr yuritiladi.

Yillar davomida O'rta Osiyo dexionlarini xavotirga solib kelgan voqea nihoyat sodir bo'ldi. 2022 yilda qo'shni Afg'oniston hukumati tepasiga kelgan Tolibonlar Amudaryodan suv oladigan yirik kanal qurilishini boshlashdi. Qo'shni Afg'oniston hukumati transchegaraviy ahamiyatga ega bo'lgan Amudaryoning suvini yangi qurilayotgan Qo'shtepa kanali orqali olib, o'z maqsadlarida foydalanmoqchi. Bu Afg'onistonga qo'shni bo'lgan O'zbekiston va Turkmaniston iqtisodiyotiga jiddiy zarar yetkazishi mumkinligini e'tiborga olmayapti.

Qurilayotgan kanal kengligi 100 metr, chuqurligi 8,5 metr, yiliga Amudaryodan 10 kub km. suv olishi rejalashtirilgan. Ushbu kanal orqali qo'shni Afg'oniston hukumati 500 000 gektar yerni obod qilib sug'orishni maqsad qilgan.

Otgan asrning 70 yillariga qadar O'zbekiston va Turkmaniston davlatlarida xalq iste'moli va dalalarni sug'orish uchun Amudaryo suvi bimalol yetar edi. O'rta Osiyo tekisligidagi keng paxta maydonlarini sug'orish uchun Amudaryo va Sirdaryodan foydalana boshladilar. Bu vaqtgacha daryolardagi suv qishloq xo'jaligi uchun yetarli bo'lgan, ammo Qoraqum kanali, Qarshi kanali va [Buxoro kanali](#) irrigatsiya tizimlarining yaratilishi hisobiga yangi qo'riq yerlarni o'zlashtirish va suvdan rejasiz foydalanish natijasida Amudaryo suvi Orol dengiziga yetib bormay qo'ydi. Bu esa shundoq ham suvi kamayib borayotgan Orol dengizining butunlay qurib bitishini jadallashtirib yubordi. Sobiq Ittifoq davrida Qirg'iziston va Tojikiston yozda Amudaryo va Sirdaryodan suvini Qozog'iston, Turkmaniston va O'zbekiston bilan baham ko'radigan resurslarni taqsimlash tizimi o'rnatilgan edi. Buning evaziga Qirg'iziston va Tojikiston qishda qozoq, turkman va o'zbek ko'miri, gaz va elektr energiyasini olib turar edi. Sovet Ittifoqi qulagandan keyin bu tizim parchalanib ketdi va Markaziy Osiyo davlatlari uni tiklay olmadilar. Noto'g'ri infratuzilma, yomon suv boshqaruvi va eskirgan sug'orish usullari muammoni yanada kuchaytirdi.

Bizga ma'lumki, suv qadimdan Sharq mamalakatlari ham iqtisodiy, ham siyosiy nuqtai-nazardan muhim tabiiy resurs hisoblanadi. Amudaryo Qo'shni Tojikiston va Afg'onistonning qorli tog'laridan boshlanuvchi va to Orol dengizigacha borib quyilguncha qanchadan-qancha tsivilizatsiya va madaniyat o'choqlarini vujudga keltirgan daryo hisoblanadi. Bu daryo qadimiy tarixga ega bo'lgan Xuroson va Mavorounnahr o'lkalarini bir-biridan ajratib turadi. Bu daryoning suvining kamayishi asrlar davomida tinch-totuv yashab kelayotgan davlatlar o'rtasida nizo va kelishmovchiliklarning yuzaga kelishiga olib keladi. Orol dengiziga Amudaryodan suv bormay qo'yadigan bo'lsa, bu nafaqat unig atrofidagi davlatlar uchun katta muammolarni, balki jahon miqyosidagi talofatlar va iqlim o'zgarishiga olib keladi. Bugungi kunda Ozbekiston Respublikasi Prezidentidan boshqa hech kim bu muammo xususida tashvishlanmayapti.

Albatta, qo'shni Afg'oniston xalqini ham tushunish mumkin, Ular mana shu qurilayotgan kanalning suvi yordamida oziq-ovqat tanqisligi muammosini sezilarli darajada hal qil qilishni maqsad qilishgan.

Lekin shuni unutmaslik kerakki, Amudaryoning asosiy irmoqlari Tojikistonning qorli tog'larida (80%) shakllanadi. Qolgan 20% suvlar Afg'onistonning Qunduz daryosi, O'zbekistonning Surxondaryosi va Sherobod daryosi orqali shakllanadi.

Qo'shni Afg'oniston hukumati o'zining geografik joylashuvi nuqtai-nazaridan Amudaryo suvidan istagancha foydalana olishi mumkinligini tushunib qoldi. Sharq mamlakatlarida qadimdan ma'lumki, kim suvga egalik qilsa, u o'z atrofidagi qo'shni davlatlarga o'z shartlarini qo'ya oladigan bo'ladi. Va bundan siyosiy va iqtisodiy maqsadlarda foydalanish mumkin.

Afg'oniston shimolida qurilayotgan Qo'shtepa kanali Mozori Sharif shahridan 90 km. shimoli-g'arbda amudaryodan suv oladi. Kanal janubga tomon 10 km. harakatlanib, so'ngra g'arbga Jovuzjon viloyatiga tomon oqadigan bo'ladi. Kanalning umumiy uzunligi 285 km. bo'lib, u Faryob viloyatida tugaydi. Reja bo'yicha kanal qurilishi 3 etapda olib borilib, 2028 yilda tugatilishi kerak.

Agar Afg'oniston hukumati Amudaryo suvidan hamjihatlikda, tejamkorlik bilan foydalanishni istamasa, O'zbekiston ham Tojikiston hukumati bilan kelishib, Amudaryoning sersuv irmoqlaridan Vaxsh va Kafarnihon daryolaridan Tojikistonning Tursunzoda va Surxondaryoning Sariosiyo yo'nalishida kanal qazib suv olishi mumkin. Natijada Amudaryo suvining anchagina suvi Surxondaryo viloyati orqali Turkmanistonga o'tib Amudaryoga quyilishi mumkin.

Amaliy jihatdan shunday qilish mumkinligini Afg'oniston hukumati tushunib yetsa, balki fikrini o'zgartirar.

Adabiyotlar

1. Eshkarayev U.Ch. Konkretniye predlojeniya po ekonomii vodi. Ispolzovanii vozobnovlyaemix istochnikov energii, aktualnie problem i puti ix resheniya. Mejdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferensiya. g. Dushanbe. 2024.
2. International crisis group. „[water pressures in central asia](#). [wayback machine](#) sayti 2024-05-20.

OLIMPIYA O'YINLARIDA ENG ESDA QOLARLI YENGIL ATLETIKA VOQEALARI

THE MOST MEMORABLE ATHLETICS EVENTS AT THE OLYMPIC GAMES САМЫЕ ЗАПОМИНАЮЩИЕСЯ ЛЕГКИЕ СОБЫТИЯ НА ОЛИМПИЙСКИХ ИГРАХ

Mirzalimov Muslimbek Soatbek o'g'li - Andijon davlat pedagogika institute, Jismoniy madaniyat fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Olimpiya o'yinlaridagi eng esda qolarli yengil atletika voqealari va ularning sport tarixiga ta'siri yoritilgan. Jessi Ovensning 1936-yilgi irqiy tenglik uchun ramz bo'lgan g'alabalari, Bob Bimonning uzunlikka sakrashda o'rnatgan "Mukammal sakrashi", Florens Griffit-Joynerning buzilmas yugurish rekordlari, Usain Boltning chaqmoq tezligidagi yugurishlari va Eliud Kipchogening marafon yugurishdagi afsonaviy muvaffaqiyatlari tahlil qilinadi. Mazkur maqola ushbu voqealarning sport texnikasi, inson irodasi va motivatsiya kuchi borasida qanday ilhomlantiruvchi bo'lganini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Olimpiya o'yinlari, yengil atletika, Jessi Ovens, Bob Bimon, Florens Griffit-Joyner, Usain Bolt, Eliud Kipchoge, tarixiy voqealar, sport muvaffaqiyatlari, rekordlar, motivatsiya.

Abstract: This article examines the most memorable athletics events at the Olympic Games and their impact on the history of the sport. Jesse Owens' 1936 triumphs, which symbolized racial equality, Bob Beamon's "Perfect Leap" in the long jump, Florence Griffith-Joyner's unbreakable running records, Usain Bolt's lightning-fast sprints, and Eliud Kipchoge's legendary marathon achievements, are analyzed. This article reveals how these events inspired athletic technique, human willpower, and the power of motivation.

Keywords: Olympic Games, athletics, Jesse Owens, Bob Beamon, Florence Griffith-Joyner, Usain Bolt, Eliud Kipchoge, historical events, sporting achievements, records, motivation.

Аннотация: В данной статье рассматриваются наиболее запоминающиеся легкоатлетические соревнования Олимпийских игр и их влияние на историю спорта. Анализируются триумфы расового равенства Джесси Оуэнса 1936 года, прыжок в

длину Боба Бимона «Идеальный прыжок», непрерывные рекорды Флоренс Гриффит-Джойнер в беге, молниеносный бег Усейна Болта и легендарные марафонские подвиги Элиуда Кипчоге. В этой статье показано, как эти события повлияли на спортивную технику, человеческую волю и мотивацию.

Ключевые слова: Олимпийские игры, легкая атлетика, Джесси Оуэнс, Боб Бимон, Флоренс Гриффит-Джойнер, Усэйн Болт, Элиуд Кипчоге, исторические события, спортивные достижения, рекорды, мотивация.

Olimpiya o'yinlari sport tarixida eng nufuzli musobaqalardan biri hisoblanadi. Har to'rt yilda bir marta o'tkaziladigan ushbu o'yinlar nafaqat sportchilar uchun, balki butun dunyo tomoshabinlari uchun ham o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, yengil atletika musobaqalari Olimpiya o'yinlarining eng muhim qismlaridan biri bo'lib, u yerda ko'plab esda qolarli voqealar ro'y beradi. Ushbu maqolada Olimpiya tarixidagi eng muhim yengil atletika hodisalari haqida so'z yuritamiz. Yengil atletika sport dunyosida alohida o'rin tutadigan sohalardan biri bo'lib, u inson jismoniy salohiyatining barcha jihatlarini – tezlik, chidamlilik, kuch, chaqqonlik va texnikani o'zida mujassam etadi. Ushbu sport turi qadimiy davrlardan beri insonlarning e'tibor markazida bo'lib kelgan va bugungi kunda ham Olimpiya o'yinlarining eng nufuzli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Yengil atletika ko'plab boshqa sport turlarining poydevori hisoblanadi. Yugurish, sakrash va uloqtirish kabi mashqlar insonning asosiy harakat qobiliyatlarini rivojlantiradi. Boks, futbol, basketbol yoki tennis kabi sport turlarida ham tezlik va chidamlilik yengil atletikadan kelib chiqadi. Bu sababli yengil atletika ko'plab sport turlari uchun bazaviy mashg'ulot sifatida xizmat qiladi. Yengil atletikaning Olimpiya o'yinlaridagi roli yuqori hisoblanadi. Yengil atletika Olimpiya o'yinlarining yuragi hisoblanadi. Ushbu sport turi dasturdagi eng ko'p qamrovli yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: yugurish masofalari, sakrash va uloqtirish turlari, ko'pkurash musobaqalari va boshqa yo'nalishlar. Olimpiya o'yinlarining har bir ochilish marosimida stadionda yengil atletika musobaqalari o'tkaziladigan maydon markaziy o'rinda bo'ladi. Bu yengil atletikaning Olimpiya o'yinlaridagi asosiy yo'nalishlardan biri ekanligini namoyish etadi. Yengil atletika butun dunyo bo'ylab millionlab tomoshabinlarni o'ziga jalb qiladi. Jahon chempionatlari va Olimpiya o'yinlaridagi yengil atletika musobaqalari sport muxlislari tomonidan katta qiziqish bilan kuzatiladi. Usain Boltning tezligi, Eliud Kipchogening chidamliligi yoki Jessi Owensning tarixiy g'alabalari yengil atletikaning nafaqat sportchilar uchun, balki insoniyat ruhiyati uchun ham qanchalik muhim ekanligini ko'rsatadi. Tarbiyaviy ahamiyati shundaki yengil atletika nafaqat sportchilarni jismonan rivojlantiradi, balki ularda iroda, intizom, maqsadga intilish kabi sifatlarni shakllantiradi. Ayniqsa, yosh sportchilar uchun yengil atletika mashg'ulotlari sog'lom hayot tarzini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu sport turidagi musobaqalar sportchilarni bir-birlari bilan raqobat qilish orqali o'zlarini doimiy ravishda yaxshilashga undaydi. Yengil atletika barcha sport turlari ichida alohida o'ringa ega bo'lib, insonning jismoniy imkoniyatlarini sinovdan o'tkazish va rivojlantirishning eng muhim vositasi hisoblanadi. Bu sport turi nafaqat sportchilar uchun, balki butun jamiyat uchun ilhom manbai bo'lib xizmat qiladi. Yengil atletika orqali inson nafaqat o'zining jismoniy salohiyatini, balki ruhiy kuchini ham namoyish etadi, bu esa uni barcha sport turlari ichida o'zgacha mavqega ega qiladi.

Jessi Ovensning 1936-yilgi muvaffaqiyati

1936-yil Berlindagi Olimpiya o'yinlarida amerikalik yengil atlet Jessi Ovens tarixga o'z nomini oltin harflar bilan yozdi. U to'rtta oltin medalni qo'lga kiritib, 100 metr, 200 metr yugurish, uzunlikka sakrash va 4x100 metr estafeta bo'yicha g'olib bo'ldi. Ovensning bu muvaffaqiyati nafaqat sport yutug'i, balki irqiy tenglik uchun ramz bo'lib qoldi. Nemis rejimining irqiy ustunlik g'oyasiga qarshi turib, Ovensning g'alabalari butun dunyoga kuchli signal bo'ldi.

Bob Bimonning 1968-yilgi "Mukammal sakrashi"

1968-yil Meksika shahridagi Olimpiya o'yinlarida amerikalik sportchi Bob Bimon uzunlikka sakrash bo'yicha yangi dunyo rekordini o'rnatdi. Uning sakrashi 8,90 metrni tashkil etdi, bu oldingi rekorddan 55 sm uzoqroq edi. Ushbu natija sport dunyosida inqilobiy voqea bo'ldi va "Mukammal sakrash" nomini oldi. Bob Bimonning rekordi keyingi 23 yil davomida buzilmagan holda qolgan.

Florens Griffit-Joynerning 1988-yildagi yugurishlari

Florens Griffit-Joyner, "Flo-Jo" laqabi bilan mashhur bo'lgan sportchi, 1988-yil Seul Olimpiya o'yinlarida 100 va 200 metr yugurish bo'yicha oltin medalni qo'lga kiritdi. Uning 200 metrga yugurishda o'rnatgan rekordi – 21,34 soniya – hanuzgacha buzilmagan. Flo-Jo o'zining tezligi bilan birga, o'ziga xos uslubi va g'ayrioddiy liboslari bilan ham mashhur edi.

Usain Boltning 2008-yilgi "Chaqmoq yurgan kuni"

2008-yil Pekin Olimpiya o'yinlarida yamaykalik sprinter Usain Bolt dunyo sporti tarixidagi eng yorqin voqealardan birini yaratdi. U 100 metr masofani 9,69 soniyada, 200 metrni esa 19,30 soniyada bosib o'tdi va ikkala masofada ham yangi dunyo rekordini o'rnatdi. Boltning yugurish paytida qo'llarini yengil silkib, quvonchli harakatlar qilishiga qaramay, u rekord o'rnatgan. Uning "Chaqmoq" pozasi butun dunyo tomoshabinlari yodida qolgan.

Eliud Kipchoge va uzoq masofaga yugurish san'ati

Keniyalik uzoq masofa yugurish bo'yicha mutaxassis Eliud Kipchoge 2016-yil Rio-de-Janeyro va 2020-yil Tokio Olimpiya o'yinlarida marafon musobaqalarida oltin medalni qo'lga kiritdi. Kipchoge marafon yugurishda insonning cheksiz imkoniyatlarini namoyish etib, yengil atletikaning yangi chegaralarini ochdi. U o'zining barqarorligi va chidamliligi bilan tomoshabinlarni hayratda qoldirdi.

Emil Zatopekning uch karra g'alabasi (1952-yil, Helsinki Olimpiadasi)

Chexoslovakiyalik uzoq masofaga yuguruvchi Emil Zatopek 1952-yilgi Helsinki Olimpiya o'yinlarida 5000 metr, 10 000 metr va marafon yugurish musobaqalarida oltin medalni qo'lga kiritdi. Qizig'i shundaki, u marafon masofasini birinchi marta shu musobaqada yugurdi va shunda ham g'olib chiqdi. Zatopekning bu yutug'i uning qat'iyati va chidamliligi ramziga aylangan.

Dikk Fosberining "Fosberi uslubi" (1968-yil, Meksika Olimpiadasi)

Amerikalik sakrovchi Dikk Fosberi balandlikka sakrash bo'yicha yangi uslub – "Fosberi Flop"ni joriy qildi. U sakrash paytida orqa bilan to'siqdan o'tishni taklif qildi, bu texnika sport tarixida inqilob yasadi. Fosberi ushbu uslub yordamida oltin medalni qo'lga kiritdi va bu uslub bugungi kunda ham balandlikka sakrash musobaqalarida qo'llaniladi.

Karl Lyuisning sakkizta oltin medali (1984-yil, Los-Anjeles Olimpiadasi)

Amerikalik yengil atlet Karl Lyuis 1984-yilda bir Olimpiya o'yinlarida to'rtta oltin medalni qo'lga kiritdi: 100 metr, 200 metr, uzunlikka sakrash va 4x100 metr estafeta. Uning uzoq muddatli muvaffaqiyatlari (1984-1996-yillarda sakkizta oltin medal) uni yengil atletika tarixidagi eng buyuk sportchilardan biriga aylantirdi.

Marita Kochning 400 metrga yugurish bo'yicha rekordi (1985-yil)

Germaniyalik Marita Koch 1985-yilda 400 metrga yugurish bo'yicha dunyo rekordini o'rnatdi – 47,60 soniya. Ushbu rekord hanuzgacha buzilmagan va yengil atletika tarixidagi eng uzoq davom etgan rekordlardan biri hisoblanadi.

Hisham El-Gerujning ikki karra oltin g'alabasi (2004-yil, Afina Olimpiadasi)

Marokashlik yuguruvchi Hisham El-Geruj 2004-yilda 1500 metr va 5000 metr yugurish bo'yicha oltin medalni qo'lga kiritdi. Bu g'alabalar uzoq masofaga yugurishda texnik mukammallik va chidamlilikning yuksak namunasidir. U 1500 metr bo'yicha hamon dunyo rekordiga ega.

Katerina Johnson-Tompsonning ko'pkurashdagi yorqin muvaffaqiyati (2019-yil)

Britaniyalik sportchi Katerina Johnson-Tompson 2019-yilda ko'pkurash bo'yicha Jahon chempionatida yangi yutuqlarga erishdi. U sakkizta turdan iborat musobaqada o'zining kuchli texnikasi va universalligi bilan g'alaba qozondi.

Armand Duplantisning balandlikka tayoq bilan sakrashdagi rekordi (2020-yil)

Shvetsiyalik Armand Duplantis 2020-yilda 6,18 metrga tayoq bilan sakrab, yangi dunyo rekordini o'rnatdi. Bu natija balandlikka sakrash texnikasida zamonaviy yondashuvlar va yosh sportchilar salohiyatining yorqin ifodasidir.

Yengil atletika tarixidagi ushbu voqealar insonning jismoniy va ruhiy imkoniyatlari cheksiz ekanligini ko'rsatadi. Har bir g'alaba va rekord o'ziga xos ilhom manbai bo'lib, sportning barcha jabhalarida yangi avlod sportchilarini motivatsiyaga undaydi. Bu voqealar yengil atletikaning faqat musobaqalar emas, balki butun dunyo uchun ilhomlantiruvchi kuch ekanligini yana bir bor isbotlaydi. Biz bu sportchilardan ilhom olsak arzidi. Olimpiya o'yinlaridagi yengil atletika musobaqalari nafaqat sport texnikasining mukammalligi, balki inson ruhining kuchini ham namoyish etadi. Jessi Ovensning irodasi, Bob Bimonning mukammal sakrashi yoki Usain Boltning tezligi sportning cheksiz imkoniyatlarini ifodalaydi. Bu voqealar bizga inson o'z oldiga qanday maqsad qo'ysa, unga erisha olishini ko'rsatadi. Yengil atletika barcha sport turlari ichida o'zining universal xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ushbu sport turi insonning jismoniy salohiyatini, intizomini va iroda kuchini namoyon etishning eng muhim vositasi hisoblanadi. Yengil atletika nafaqat sportchilar uchun, balki jamiyat uchun ham ahamiyatlidir, chunki u sog'lom turmush tarzini targ'ib etadi va motivatsiya manbai bo'lib xizmat qiladi. Olimpiya o'yinlaridagi yengil atletika musobaqalari insonning eng yuksak maqsadlariga erishish qobiliyatini namoyish etuvchi yorqin misollarni taqdim etdi. Jessi Ovensning tarixiy g'alabalari, Bob Bimonning "Mukammal sakrashi", Usain Boltning chaqmoqdek yugurishlari va Eliud Kipchogening marafon yugurishdagi muvaffaqiyatlari barchamizga kuchli irodaga ega bo'lish va o'z imkoniyatlarimizni rivojlantirish zarurligini eslatadi.

Xulosa qilib aytganda, Olimpiya o'yinlaridagi yengil atletika voqealari sport tarixida muhim sahifalarni yaratgan. Bu voqealar nafaqat sport yutuqlari, balki insoniyatning buyuk imkoniyatlari, irodasi va orzularining ramzidir. Olimpiya o'yinlarida yozilgan ushbu sahifalar butun dunyo sportchilari va tomoshabinlari uchun abadiy ilhom manbai bo'lib qolaveradi. Yengil atletikaning barcha sport turlaridagi o'rni beqiyos. U boshqa sport turlarining asosi bo'lib xizmat qiladi va har bir insonni o'zining jismoniy va ruhiy imkoniyatlarini yaxshilashga ilhomlantiradi. Shu sababli, yengil atletika sport dunyosida nafaqat jismoniy faollik, balki insoniyatning buyuk maqsadlariga erishishda ramziy ma'no kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev, M. A. (2019). Yengil atletika va o'smirlar sporti: Nazariya va metodika. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligi.
2. Harrison, J. K. (2021). Impact of track and field on youth athletes' physical and psychological development. Journal of Sports Science and Medicine.
3. Shatilov, A. S. (2018). Sport va jamiyat: Olimpiya o'yinlari tarixi. Moskva: Fizkultura va sport.
4. International Association of Athletics Federations (IAAF). Athletics history and records database. IAAF rasmiy saytida chop etilgan statistik materiallar.

**ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY
RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5 (31-December)
MUNDARIJA**

1	TARJIMA USULLARI: ANTUAN DE SENT-EKZYUPERINING "KICHKINA SHAHZODA" ASARI MISOLIDA Abdushukurova Soxiba Faxriddin qizi	5-8
2	PROFESSIONALLY ORIENTED ENGLISH TEACHING TO STUDENTSPHILOLOGIST Buronov Oybek Paygamovich, Orifov Khimoyiddin Kosimovich	9-17
3	TARJIMA USULLARI: ERNEST XEMINGUEYNING "CHOL VA DENGIZ" ASARI MISOLIDA Qosimova Aziza Mamayusupovna	18-22
4	TREATMENT AND DIAGNOSTICS OF LYMPHANGIOMAS IN CHILDR Isakov Abdurauf Mamadiyarovich	23-29
5	Transforming Assets: The Role of Language in Enhancing Value and Communication Bobojonov Diyorbek Ulug'bek ogli	30-32
6	АНАЛИЗ МАЛЫХ КОЛЕБАНИЙ ВИБРИРУЮЩЕЙ СЕТЧАТОЙ ПОВЕРХНОСТИ ПОД ДЕЙСТВИЕМ МЕХАНИЧЕСКИХ Н И.Мухсинов, О.Саримсаков	33-39
7	THE PEDAGOGICAL CONTENT OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCE IN STUDENTS TROUGH VITAGEN LEARNING Davronova Fotima Pirnazarovn, Dusmatova Firuza Rakhmatullaye, Rakhmatova Vasila Majitovna, Akhmadova Mokhinur Mannob kiz, Asadova Ozoda Bakhtiy, Tukhtamishova Umida Narzullo kizi, Khamidova Maftuna Sunnatillo k, Ziyodullayeva Sarviniso Akmal, Zulfiqorova Khumora Bakhtiyoro	40-46
8	DEVELOPMENT OF POSITIVE INTERPERSONAL RELATIONS OF STUDENTS BY MEANS OF PSYCHOLOGICAL TRAINING Azgarova Gulsum Alishe	47-49
9	IMPROVING PRAGMATIC SKILLS OF HIGHER EDUCATION (MEDICAL) STUDENTS BASED ON INNOVATIVE AND INTERACTIVE METHODS Atamurodova Munira Makhamadiyevna, Turaev Diyorbek Alisher o'g'li	50-53
10	TYPICAL MIMIC EXPRESSIONS OF UZBEK NATION Majidova Maftuna Samad qizi	54-56
11	«YUSUP-ZILIYXA» DÁSTANÍNDÁ TURAQLÍ SÓZ DIZBEKLERINIŇ JUMSALÍW ÓZGESHELIKLER	57-59

	Jumabaev Baxra	
12	The Linguistic Differences Between British English and American E Khasanova Sitora O'ktam qizi	60-62
13	DEVELOPMENT OF POSITIVE INTERPERSONAL RELATIONS OF STUDENTS BY MEANS OF PSYCHOLOGICAL TRAINING Azgarova Gulsum Alishe	63-67
14	TRAVMATIK MIYA JAROHATLARI VA ULARNING OQIBATLARI: TAXLIL VA YANGI DAVOLASH USULLARI Amirova Sabrina Baxromovna, Kenjayev Yodgor Mamatkulovich	68-71
15	ХИРУРГИК ИНТЕНСИВ ТЕРАПИЯ БЎЛИМИДА ПАРВАРИШЛАШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАРИ Турдиев Шохрух Шодмон ўқлу, Саидов Жасур Бахтиярович, Кенжаев Ёдгор Маматкулов	72-76
16	O'ZBEKISTONDA NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARINING MOLIYAVIY MUNOSABATLARIGA TURLICH A YONDASHU Turakulov O.A.	77-82
17	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI IJTIMOIIY O'ZGARISHLAR Boyto'rayev Sirojiddin Usmonovich; Muhammadov Xosilbek Ergashali o'g'li	83-86
18	YANGILANAYOTGAN O'ZBEKISTON : MILLIY TIKLANISHDAN - MILLIY YUKSALISH Boyto'rayev Sirojiddin Usmonovich, Sanaqulov Diyorjon Sobirjon o'g'li	87-97
19	O'ZBEKISTON VA JAXON HAMJAMIYAT Boyto'rayev Sirojiddin, Rajabov Xaqnazar Anvarjon o'g'li	98-99
20	AL-XORAZMIY VA FALSAFAGA QO'SHGAN HISSASI Ahmadjonov Diyorbek Abdusalom o'gli, Ismoilov Abdumalik Maxmayusuf o'g'li	100-107
21	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI IJTIMOIIY O'ZGARISHLAR Boyto'rayev Sirojiddin Usmonovich, Muhammadov Xosilbek Ergashali o'g'li o'g'li	108-117
22	MUSTAQILLIK GOYANING SHAKLLANISHI Boyto'rayev Sirojiddin, Nurbayev xurshid Erkin o'g'li	118-122
23	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR Ismoilov abdumalik Maxmayusuf o'g'li, Boyto'rayev Sirojiddin Usmonovich	123-127

24	YANGI O‘ZBEKISTONDA PREZIDENT SH.M.MIRZIYOYEV RAHBARLIGI VA TASHABBUSI OSTIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISLOHOTLAR Boyto'rayev Sirojiddin Usmonovich, Ismoilov Abdumalik Maxmayusuf o'g'li	128-136
25	“THE MONSTER BOOK” - TIL O‘QITISH FAOLIYATLARIDA INNOVATSION YONDASHUV. Saidova Laylo Nasrulla qizi	137-143
26	ERRORS OBSERVED IN TRANSLATION Umarova Aisha	141-149
27	SPIRITUAL REFLECTION IN THE POETRY OF ABDULLA ORIPOV Umarova Nuriniso Rakhimovna	150-153
28	THE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO ELEMENTARY-LEVEL STUDENTS Norkulova Shahina Abdurashit qizi	154-163
29	SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH AVIATION TERMINOLOGY: A LINGUISTIC PERSPECTIVE Sayfura Tashpulatova Bakhodirovna	164-167
30	ALISHER NAVOIYNING “FARHOD VA SHIRIN” DOSTONINI MAKTABDA O‘QITISH METODIKASI Toshpulatova Marjona Jamoliddinovna	168-172
31	HERMENEUTIC APPROACH IN THE ANALYSIS OF THE NA'T CHAPTER “SABBAYI SAYYOR” Safarova Shahlola	173-179
32	THE THEORY OF RATIONAL EXPECTATIONS: FINANCIAL JARGON IN CAPITAL MARKETS. Umurzoqov Otabek Hasan o'g'li, Urozova Nigora Toshmurodovna	180-184
33	ADABIYOT DARSLARINI O‘QITISHNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI Dospanova Dilara Urakboyevna	185-187
34	METHODOLOGY OF TEACHING THE UZBEK LANGUAGE IN RUSSIAN GROUPS Turdibekova Risolat Shermatovna	188-191
35	EMOTIONAL DETERMINANTS OF STUDENT MOTIVATION Nazarova Dilnora Ravshanbek qizi	192-195
36	IQTISODIY TARBIYA. Sattorov Ravshan Tojiddinovich	196-202
37	TA'LIM METODLARI VA VOSITALARI	203-209

	Jumayev Shohruh Alimardon o'g'li	
38	XALQARO BAHOLASH DASTURLARI Mamarahimova Dilshoda Ilhomovna	210-219
39	NAFOSAT FALSAFASI Bohodirov zohidjon, Abdiraxmatov Quvonchbek, Eshboltayev Bunyod	220-225
40	TOVUSHNING FIZIKAVIY XARAKTERISTIKALARI Ashurova Dilobar Maratovna, T.O.Buzrukov	226-233
41	TAFAKKUR Ulug'bek Shomurodov, Ahmadjonov Diyorbek Abdusalom o'g'li	134-140
42	TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA KREATIV-O'YIN TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI HAQIDA BA'ZI MULOHAZALAR Davronova Fotima Pirnazarovna, Jiyanova Nilufar Olim qizi, Soyibova Chehrona Isomiddinovna, Ruzimurodova Ra'no Elmurod qizi	241-246
43	РОЛЬ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ: ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОСТЬ И БУДУЩЕЕ Юнусова Наргиза	247-250
44	TUN VA TONG DIALEKTLARINING TARIXIY TARAQQIYOT BOSQICHLARIDAGI TAHLILITUN VA TONG DIALEKTLARINING TARIXIY TARAQQIYOT BOSQICHLARIDAGI TAHLILI Toshqulova Zebiniso Baxriddin qizi	251-254
45	EKOLOGIK TARBIYA Normo'minov Dilshodning	255-260
46	QARAQALPAQ XALÍQ AWÍZEKI QOSÍQLARÍNDÁ ADAM KONCEPTINIŇ SÁWLELENIWI Guljaxan Allamberganova, Tólegenova Munira	261-263
47	MUZÍKA ÓNERINIŇ JASLARGÁ RUHXÍY-ESTETIKALÍQ TÁRBIYA BERIWDE XÍZMETI Janabay Bayniyazov	264-266
48	ZAMONAVIY TA'LIMDA MASOFAVIY TA'LIM TIZIMI Najmiddinov Zohidjon Zokir o'g'li	267-270
49	O'QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI OSHIRISHDA "ARALASH TA'LIM" (BLENDED LEARNING) NI QO'LLASH Qilichova Zarifa Xayrullo Qizi	271-274
50	ETYMOLOGY OF ZOOPHRASEOLOGISMS IN THE UZBEKISTAN LANGUAGE Ochildiyeva Zuhra Kholnazarovna	275-278
51	MEHNAT TARBIYASI Rayimov Jonibek To'lagan o'g'li	279-283

52	O'ZBEKISTON DAVLATI VA HUQUQI TARIXI TARIXIY-HUQUQIY FAN Almardanov Inomiddi	284-289
53	ALISHER NAVOIYNING PEDAGOGIK QARASHLARI Erkinov Mehridin Ravshan o'g'li	290-293
54	BRONXIT TERAPIYASI AFZALIKLARI Raxmonov F.F,	294-299
55	ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАДИОАКТИВНОСТИ В МЕДИЦИНЕ Чоршанбиев Дж.Ж., Умиркулова Ф.А	300-304
56	XIZMAT KO'RSATISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR. Nazarova Shaxodat Ravshan qizi	305-309
57	EXTRACTING INDIUM FROM POLYMETALLIC ORE DEPOSITS Muhammadiyev Elbek Mirza o'g'li, Shodiyev Ramshid Muxtor o'g'li	310-311
58	SPORT TURLARINING PSIXOLOGIK TAVSIFI Ulug'bek Shomurodov, Rahmonov Abdug'ani Ilhom o'g'li, Ismoilov Nodirjon Anvar O'g'li, Xo'jamurodov O'rol	312-317
59	ТЕХНОЛОГИЯ ПОЛУЧЕНИЯ КРЕМОВОГО МАЗЯ «AZAMZAR» И ИЗУЧЕНИЕ КЛЕТОЧНОГО ЭФФЕКТА В ПРОФИЛАКТИКЕ БОЛЕЗНИ ЛЕЙШМАНИЯ Чултанова Азиза Абдуллаевна, Абдурахманов Зухриддин Алишерович, Саидалиева Санобарбиби Уткировна, Уринова Дилафруз Шухратжановна, Рашидов Самандар Уралович	318-321
60	ЗАМОНАВИЙ КУЗАТУВ ОЛИБ БОРИШ ҲАМДА УЛАРГА ҚАРШИ КУРАШИШ УСУЛЛАРИ Муслимов Хусан Нишонбоевич	322-332
61	METHODS TO IMPROVE PNEUMATIC TRANSPORT SYSTEM ELEMENTS AND REDUCED COTTONSEED DAMAGE Mukhsidin Khojiev , Rustam Muradov	333-339
62	XXI ASRDA INSON VA JAMIYAT MASALASI Munavvar Toshboboyeva , Asilbek Toshpulatov , Nodirjon Ismoilov , O'rol Xo'jamurodov	340-343
63	QASHQADARYO VILOYATI SHEVALAR TADQIQIGA DOIR AYRIM QAYDLAR Fayoza Normurodov	344-348
64	LOYIHANING DIZAYN KONTSEPTSIYASI Khurshida Mengatova , Shirinoy Egamberdiyeva	349-364
65	O'ZBEKISTONDA ANDIJON VOQEASI: SABABLAR, OQIBATLAR VA TAHLIL	365-369

	Abdiraxmatov Quvonchbek, Boxodirov Zohidjon, Eshboltayev Bunyod,, Boyto'rayev Sirojiddin	
66	O'ZBEKISTON VA BIRLASHGAN MILLATLAR TASHKILOTI Abdiraxmatov Quvonchbek, Boxodirov Zohidjon, Eshboltayev Bunyod, Boyto'rayev Sirojiddin	370-374
67	STEAM TALIMI Jasurbek Ziyadillayev	375-380
68	ОНКОЛОГИК КАСАЛЛИКЛАР: ТАШХИС ВА ДАВОЛАШ СТРАТЕГИЯЛАРИ Холбек Шерматов , Барчиной Қаршиева , Санжар Уктамов	381-385
69	KO'RISH A'ZOSIDA INFEKSIYALAR VA ULARNI DAVOLANISH USULLARI Xolbek Shermatov , Sevinch Urolova	386-389
70	QORIN TIFI: ETIOLOGIYASI, EPIDEMIOLOGIYASI VA DAVOLASH USULLARI Xolbek Shermatov , Sevinch Urolova	390-394
71	КЎКРАК БЕЗИ САРАТОНИ: ЭТИОЛОГИЯСИ, ЭПИДЕМИОЛОГИЯСИ, ДИАГНОСТИКА ВА ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ Ёдгор Кенжаев , Фарангиз Хусанова	395-399
72	ТУҒМА ЮРАК НУҚСОНЛАРИ Ёдгор Кенжаев , Равшан Султонов , Фарида Муродова	400-403
73	ЯНГИ ТУҒИЛГАН ЧАҚАЛОҚЛАРДА ФИЗИОЛОГИК САРИҚЛИКНИНГ ЎСИШ ВА РИВОЖЛАНИШГА ТАЪСИРИ Абубакр Чориев , Жасмина Турдимуродова	404-407
74	PIYELONEFRIT KASALLIGINING KELIB CHIQISH SABABLARI VA ZAMONAVIY DIAGNOSTIKA USULLARI Choriyeva. N. M, Umirqulova F.A	408-413
75	“HÚRLIXA-HÁMIRE” DÁSTANÍ TILINDE SANLÍQLARDÍŇ QOLLANÍLÍWÍNDAGÍ ÓZGESHELIKLER. G.Allambergenova, D.Shayxımanova	414-417
76	TOLǴAWLAR TILINDE TROPLARDÍŇ QOLLANÍLÍWÍ G. Allambergenova, Shaxnoza Baxtıbaeva	418-422
77	MAIN PROBLEMS IN THE ECONOMY Nigina Akhmedova , Mohichehra Rustamova	423-427
78	CHRONOTOPE AND ITS PLACE IN A WORK OF ART Shahista Pirmatova	428-432
79	STRESSNI KAMAYTIRISH VA PSIXOSOSIAL YORDAM Saida Bozorova , Sanjar O'ktamov	433-436

80	MORPHOLOGICAL RATIO CATEGORIES OF VERBS IN TRANSLATION: A COMPARATIVE STUDY OF ENGLISH AND UZBEK Malika Farmanova	437-440
81	ENHANCE LANGUAGE SKILLS OF STUDENTS BY USING INNOVATIVE METHODS IN CLASSES Fotima Davronova , Sardor Dulanov , Bekhruz Murtazoyev , Bakhtiyor Shakhriyrov , Sharofkhon Polvonov	441-448
82	QARAQALPAQ JANILTPASHLARIDA ASSONANS HÁM ALLITERACIYA QUBÍLÍSI G.Allambergenova, Sándigúl Jumaǵalieva	449-453
83	AMUDARYO SUVIDAN FOYDALANISH MUAMMOSI Ulugbek Eshkarayev	454-456
84	OLIMPIYA O'YINLARIDA ENG ESDA QOLARLI YENGIL ATLETIKA VOQEALARI Muslimbek Mirzalimov	457-462
	MUNDARIJA	463-469

